

Monika Deželak Trojar

Janez Ludvik Schönleben

(1618–1681)

Oris življenja in dela

Literarno-zgodovinska raziskava o Janezu Ludviku Schönlebnu temelji na bogatem znanstvenokritičnem aparatu. V raziskavi je bila upoštevana velika količina raznovrstnega latinskega in nemškega rokopisnega gradiva ter tudi raznolikih objavljenih virov. V raziskavo ni bilo pritegnjeno le gradivo slovenskih arhivov in knjižnic, ampak tudi številnih tovrstnih ustanov v tujini. Ob tem je potrebno poudariti, da veliko v monografiji predstavljenega gradiva prvič prihaja v znanstveni razvid. Predstavitev Schönlebnovega življenja in dela je nastala na podlagi analize, interpretacije, komparacije in kritičnega ovrednotenja zbranih virov ob hkratnem upoštevanju pričevanj, ki jih je mogoče razbrati iz Schönlebnovih natisnjenih in rokopisnih del.

Iz recenzije ddr. Igorja Grdine

Avtorica nam tako v živahni in znanstveno neoporečni govorici, podkrepjeni z zanesljivim in prepričljivim znanstvenim aparatom, predstavi po krivici zapostavljeno osebnost Schönlebna in ga posrečeno uvrsti v prostor in čas kot enega najpomembnejših predstavnikov zgodovinske, teološke in retorične publicistike 17. stoletja na Kranjskem. Ostaja pa seveda znanstveno kritična zlasti do pomanjkljivosti Schönlebnovih zgodovinskih del, ki so deloma posledica prevelikega ponosa na slavno preteklost Kranjske, deloma posledica pomanjkanja virov, ki so bili takrat na voljo. Kljub temu je Schönleben nesporno najpomembnejši predhodnik Valvasorja.

Iz recenzije dr. Franceta Martina Dolinarja

Na naslovnici:

Portret Janeza Ludvika Schönlebna,

Horae subsecivae dominicales, 1. del, Salzburg 1676,

arhiv NUK

Digitalna verzija (pdf) je pod pogoji licence <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>
prosto dostopna: <https://doi.org/10.3986/9789610504160>.

CIP - Katalogni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929Schönleben J. L.
27-789.5(497.4)"16"
930.1(497.4):929Schönleben J. L.

DEŽELAK Trojar, Monika

Janez Ludvik Schönleben (1618-1681) : oris življenja in dela / Monika Deželak Trojar ; [kazalo Nina Ditmajer ; prevoda povzetka Dekš (angleščina) in Ana Monika Habjan (nemščina)]. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2017. - (Apes academicae, ISSN 2536-2747 ; 1)

ISBN 978-961-05-0009-4

290419968

Monika Deželak Trojar

Janez Ludvik Schönleben
(1618–1681)

Oris življenja in dela

Ljubljana 2017

KAZALO VSEBINE

PREDGOVOR	7
UVOD	9
ORIS DOSEDANJIH RAZISKAV O SCHÖNLEBNU	13
SCHÖNLEBNOVA ŽIVLJENJSKA POT	21
Schönlebnova družina in otroštvo	21
Schönlebnovo jezuitsko obdobje (1635–1653)	47
Vstop v jezuitski red	47
Jezuitska redovna formacija	49
Odhod iz jezuitskega reda in razlogi za takšno odločitev	84
Schönlebnov padovanski »intermezzo«: doktorat iz teologije	90
Schönlebnovo ljubljansko obdobje (1654–1669)	100
Služba ljubljanskega stolnega dekana (1654–1667)	100
Prehodno obdobje v Ljubljani (1667–1669)	139
Schönlebnovo ribniško obdobje (1669–1676): župnik v Ribnici	
in arhidiakon Spodnje Kranjske	145
Schönlebnova zadnja leta v Ljubljani (1676–1681)	167
Schönlebnova poznanstva	186
Schönlebnovo življenje v luči njegovih lastnih pričevanj	195
Pričevanja Schönlebnovih sodobnikov in naslednikov	198
PREGLED CELOTNEGA SCHÖNLEBNOVEGA OPUSA	201
Nesporna Schönlebnova dela	218
Ohranjena dela	218
Neohranjena dela	238
Schönlebnu pogojno pripisana dela	243
Natisnjena dela	243
Rokopisna dela	245
SCHÖNLEBEN KOT ZGODOVINAR	247
Pregled zgodovinopisja 16. in 17. stoletja	247
Schönlebnovo zgodovinopisno udejstvovanje	256
Najpomembnejše zgodovinsko delo: <i>Carniolia antiqua et nova</i>	256
Druga zgodovinopisna dela, ki so izšla v tisku	270

Zgodovinopisna dela, ki so ostala v rokopisu	291
Zbrani genealoški in kronološki podatki ter dnevniki	303
Neohranjeni zgodovinopisni opus	318
Ocena Schönlebna kot zgodovinarja	322
Odnos do arhivskih virov in obstoječe literature	322
Pomen zgodovinskih dognanj	329
SCHÖNLEBEN KOT GOVORNIK IN PRIDIGAR	333
Pridiga in njen zgodovinski razvoj	333
Splošne značilnosti pridige	333
Razvoj pridige od srednjega veka do obdobja	
po Tridentinskem koncilu	339
Baročna pridiga	345
Jezuitska pridiga – njene osnovne značilnosti in njen pomen	348
Odnos jezuitov do retorike in služb božje besede	348
Jezuitska retorika in jezuitska pridiga od ustanovitve reda	
do konca 17. stoletja	352
Zorenje Schönlebna kot govornika in pridigarja	359
Zgodnje obdobje (1642–1653)	360
Obdobje aktivnega pridigarstva in govorništva (1654–1676)	376
Obdobje zmanjšane pridigarske aktivnosti (1676–1681)	403
Osnovne značilnosti Schönlebnovih pridig	405
Officia oratoris	405
Viri	410
SKLEP	413
SEZNAM KRATIC TER OKRAJŠAV	
IN NEKAJ UREDNIŠKIH OPOMB	417
VIRI IN LITERATURA	421
Viri	421
Literatura	445
KAZALO OSEBNIH IMEN	465
ABSTRACT	491
ZUSAMMENFASSUNG	503

PREDGOVOR

V gimnazijskih letih mi je po naključju prišel v roke zbornik, ki je izšel ob 400-letnici Jezuitskega kolegija v Ljubljani. Med mnogimi zanimivimi prispevki je moja pozornost pritegnil članek Darje Mihelič o Janezu Ludviku Schönlebnu (1618–1681) kot zgodovinarju. Pozneje, med študijem zgodovine in latinščine, sem se pogosto vračala k Schönlebnu in z občudovanjem presojala njegovo najpomembnejše zgodovinopisno delo *Carniolia antiqua et nova*. Poseben vtis name sta naredila obseg spisa in množica opomb, v katerih se je skliceval na slavna imena od antike pa vse do svojega časa. Moje zanimanje za Schönlebna sta podkrepila njegova razgibana življenjska pot in skoraj nepredstavljivo število ter raznovrstnost njegovih spisov, o katerih je poročal Valvasor v šesti knjigi *Slave vojvodine Kranjske*. Priložnost za ukvarjanje s Schönlebnom se mi je ponudila, ko sem se zaposlila na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU. Ko sem se lotevala raziskovanja te teme, si še zdaleč nisem predstavljala, kam vse me bo to odpeljalo in koliko novih vprašanj se bo odprlo. Na veliko izmed njih odgovarja ta monografija, nekatera pa ostajajo odprta in bo nanje treba odgovoriti v prihodnosti. Veseli me, da bo monografija o Schönlebnu izšla v letu pred 400-letnico njegovega rojstva (1618–2018) in bo tako uvedla slovesno obhajanje častitljive obletnice osebnosti, ki je ostala kljub svoji veličini in pomembnosti tako za slovenski kakor za evropski prostor do sedaj slabo opažena in v senci drugih sodobnikov.

Monografija o Schönlebnu ne bi mogla nastati brez dobrega sodelovanja s slovenskimi in tujimi arhivi ter knjižnicami. Zahvaljujem se jim, da so mi omogočili vpogled v gradivo in mi bili vedno prijazno na voljo za dodatna pojasnila. Posebno zahvalo dolgujem tistim izmed njih, ki so mi dali na voljo fotografije arhivskega in knjižničnega gradiva ter mi dovolili njihove reprodukcije v tej monografiji. Zahvaljujem se vodstvu in sodelavcem Inštituta za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, da so podprli raziskavo in omogočili objavo monografije. Posebno zahvalo namenjam uredniku zbirke dr. Luki Vidmarju za natančen in skrben pregled besedila, sodelavki Nini Ditmajer za pripravo imenskega kazala

in Juriju Jančiču za oblikovanje in prelom knjige. Sodelavcu dr. Matiji Ogrinu sem hvaležna za strokovne nasvete in dejavno spremljanje mojega raziskovalnega dela. Zahvaljujem se tudi drugim, ki so z zanimanjem in pozornostjo bdeli nad mojim delom: doc. dr. Andreju Hozjanu, zaposlenim v domačih in tujih arhivih ter knjižnicah, prijateljem in vsem, ki so s pogovori, napotki in spodbudami moje delo usmerjali k cilju. Posebej tople besede zahvale namenjam svojim domačim: staršem, možu in otrokom. V znak hvaležnosti za oporo, potrpežljivost in neomajno zaupanje to knjigo posvečam njim.

UVOD

Predmet monografije je Janez Ludvik Schönleben (1618–1681), zgodovinar, govornik, pridigar, teolog in polihistor, ki je kljub svoji veličini in pomembnosti slabo in malo znana osebnost. Schönleben je v slovenskem prostoru v marsičem oral ledino, na primer: njegov spis *Carniolia antiqua et nova* je prvi poskus zgodovinopisne predstavitve Kranjske, kot mariolog se je postavil v prvo vrsto zagovornikov Marijinega brezmadežnega spočetja ter prav tako opozoril nase kot pridigar. Ne glede na to pa njegovo življenje in delo v slovenskem prostoru do sedaj še nista bila deležna celostne obravnave, ki bi poleg natančne biografske študije prispevala tudi podrobnejšo predstavitev njegovega vsebinsko in po obsegu bogatega opusa. To dejstvo še toliko bolj preseneča, ker se je Schönleben šolal in je kot jezuit aktivno deloval predvsem zunaj meja Kranjske, najdlje prav v dveh vidnejših središčih tedanje Avstrijske jezuitske province (na Dunaju in v Gradcu), in ker je bilo njegovo delo, zlasti genealoško in mariološko, deležno tudi pozornosti širše evropske javnosti. Schönleben je s svojo priredbo Čandek-Hrenove izdaje lekcionarja *Evangelia inu lystuvi* pomembno vplival na nadaljnji razvoj slovenske proze, tako retorske (Janez Svetokriški, Rogerij Ljubljanski, Jernej Basar) kot meditativne (Matija Kastelec). Na zgodovinopisnem področju ga lahko upravičeno štejemo za Valvasorjevega predhodnika in mentorja ter prvega kranjskega polihistorja. Našteta dejstva in Schönlebnov ohranjeni natisnjeni in rokopisni opus nakazujejo, da imamo pred očmi izjemno osebnost širokih zanimanj, ki ji je treba nujno posvetiti pozornost ter jo predstaviti tako širši slovenski kot tudi evropski javnosti.

Monografijo uvaja oris dosedanjih raziskav o Janezu Ludviku Schönlebnu. Prvi vsebinski del izrisuje njegovo življenjsko pot in pojasnjuje mnoge vidike njegovega življenja, ki so bili doslej neznani ali slabo znani. V njem so prvič natančno predstavljeni njegovo otroštvo, šolanje in jezuitska redovna formacija (1635–1653). Zlasti ta je bila do sedaj znana le v obri-sih, monografija pa jo na podlagi novoodkritih arhivskih virov natančno kronološko opredeli ter opozori na njene še neznane vidike. Nakazati poskuša vzroke, zaradi katerih se je Schönleben odločil zapustiti jezuitski

red (1653). Opisana je njegova kratka padovanska epizoda (1653/54), med katero je na tamkajšnji teološki fakulteti opravil doktorski izpit iz teologije. V monografiji je prvič natančno predstavljeno Schönlebnovo delovanje v Ljubljani (1654–1669), ki ga je zaznamovalo predvsem trinajstletno opravljanje službe ljubljanskega stolnega dekana. Veliko pozornosti je namenjeno njegovemu službovanju v Ribnici (1669–1676), ko je bil župnik in arhidiakon Spodnje Kranjske. Temeljito je prikazano tudi zadnje obdobje Schönlebnovega življenja (1676–1681), ko se je skoraj povsem umaknil iz javnega življenja in se posvetil predvsem pripravi zgodovinskih in genealoških del. Vzporedno z biografskim orisom je v kronološkem vrstnem redu na kratko osvetljen še Schönlebnov opus.

Biografskemu delu monografije sledi pregled celotnega do sedaj znanega Schönlebnovega opusa. Na tem mestu so prvič zbrani vsi Schönlebnovi ohranjeni in neohranjeni, natisnjeni in rokopisni spisi, navedena pa so tudi njemu pogojno pripisana dela. V omenjenem pregledu so nekoliko več pozornosti deležni njegovi teološko-mariološki spisi, filozofski spis *Basis ethica* ter drama *Haeresis fulminata*, njegovim zgodovinsko-genealoškim ter retoričnim spisom pa sta posvečena zadnja dva vsebinska dela monografije. Najprej je predstavljen in ovrednoten Schönleben kot zgodovinar, zadnje poglavje monografije osvetli njegov govorniški in pridigarski opus. Med njegovimi natisnjenimi zgodovinopisnimi deli so v ospredju najpomembnejše zgodovinsko delo *Carniolia antiqua et nova*, spis *Aemona vindicata* ter genealogije kranjskih plemiških družin (Gallenberg, Ursini-Blagaj, Attems in Auersperg). Pozornosti je deležno tudi Schönlebnovo dvorno zgodovinopisje, ki povečuje izvor in pomembnost habsburške vladarske hiše (*Dissertatio polemica de prima origine augustissimae domus Habsburgo-Austriacae* in *Annus sanctus Habsburgo-Austriacus*). Monografija h globljemu poznavanju Schönlebna kot zgodovinarja pomembno pripomore s pregledom in orisom njegovih zgodovinopisnih spisov ter zapiskov, ki so ostali v rokopisu, in s predstavitev novoodkritih pričevanj o njegovih neohranjenih zgodovinskih spisih. V zaključnem poglavju je prvič natančno predstavljen Schönleben kot pridigar. Monografija prikazuje postopno zorenje Schönlebna kot pridigarja in na podlagi ohranjenih govorov ter pridig njegovo govorniško dejavnost razdeli v tri obdobja: zgodnje, jezuitsko obdobje (1642–1653), obdobje aktivnega pridiganja (1654–1676) in obdobje zmanjšane pridigarske aktivnosti (po letu 1676). Predstavljeni

so Schönlebnovi ohranjeni jezuitski govori; posebej dragocen je popis po naslovu znanih, toda neohranjenih govorov. Osrednji del poglavja oriše Schönlebnovo pridigarsko najbolj aktivno obdobje in predstavi njegove štiri zbirke pridig (dve v nemščini in dve v latinščini): *Fasten-Freytag und Sonntag-Predigen*, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis* in *Horae subsecivae dominicales*. Prikazane so tudi glavne značilnosti Schönlebnovih govorov in pridig, ki ga umeščajo na prehod iz potridentskega v baročni tip pridige. Monografija na podlagi novoodkritih pričevanj prav tako opozori na obstoj rokopisnih zbirk njegovih pridig, ki pa se na žalost niso ohranile.

ORIS DOSEDANJIH RAZISKAV O SCHÖNLEBNU

Schönlebnovo ime je v evropskem prostoru odmevalo že leto po izdaji njegovega dela *Carniolia antiqua et nova*, in sicer v *Acta eruditorum*.¹ Schönlebnove veličine in pomena njegovega vsebinsko raznovrstnega opusa so se zavedali že njegovi rojaki in sodobniki. O njegovem življenju in delu je prvi pisal Janez Vajkard Valvasor.² Schönlebnov nečak Janez Gregor Dolničar je strica v svojem rokopisno ohranjenem spisu z naslovom *Bibliotheca Labacensis publica*³ umestil med zgodovinarje, omenjal pa ga je tudi v drugih delih, in sicer v spisu z naslovom *Epitome chronologica*⁴ in bežno – kot vir – v *Historia cathedralis ecclesiae Labacensis, s. Nicolao archiepiscopo Myrensi sacrae*.⁵ V rokopisno ohranjenem gradivu z naslovom *Annales urbis Labacensis, metropolis incliti Ducatus Carnioliae* je Dolničar, kot je mogoče razbrati iz Steskovega prevoda, omenjal Schönlebnovo smrt in pogrebne slovesnosti.⁶ Notico o njegovi smrti je umestil tudi v enega izmed pripisov k zgodovinskim zapiskom svojega starega očeta Ludvika Schönlebna, *Jahr Schrifften des Hertzogthumbs Crain*.⁷

Pričevanja o Schönlebnovem delovanju v ljubljanskem jezuitskem kolegiju v letih 1650–1651 in poročila o njegovi smrti ter pogrebnih slovesnostih so se ohranila v letopisu kolegija *Historia annua Collegii Societatis Iesu Labacensis* (1596–1691)⁸ ter tudi v jezuitskem dnevniku *Diarium p. ministri*.⁹ Notice o njegovi smrti je mogoče prebrati še v *Annuae Provinciae Austriae Societatis Jesu anni MDCLXXXI*¹⁰ ter v *Acta Facultatis Philosophicae anni 1681*.¹¹

1 *Acta eruditorum anno MDC LXXXII publicata*, str. 380–382.

2 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 353–357.

3 Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 219–221.

4 Dolničar, *Epitome chronologica*, str. 82–83.

5 Dolničar, *Zgodovina ljubljanske*, str. 70, 85, 99, 106, 112, 207.

6 Steska, Dolničarjeva ljubljanska kronika, str. 29.

7 ÖNB, Cod. 15400 Han, *Jahr Schrifften des Hertzogthumbs Crain*, str. 187v.

8 HA 1596–1691, str. 167, 171, 312–314, 325.

9 ARS, SI AS 1073, I/33r, str. 300r.

10 ÖNB, Cod. 12226 Han, LA 1681–1684, str. 18v.

11 AUW, Ph 11, *Acta Facultatis Philosophicae 1642–1723*, str. 405.

Oceno Schönlebnovega zgodovinskega opusa in nekaj zelo dragocenih podatkov o njegovem zbiranju gradiva za drugi del zgodovinskih analov dežele Kranjske je v uvodu k svojemu delu *Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Oesterreichs* navrgel Anton Tomaž Linhart.¹² Schönlebnovo delo je v pregledu *Bibliotheca Carnioliae* predstavil tudi Marko Pohlin; posebej je (z nekaj napakami) navedel njegova dela, ki so ostala v rokopisu.¹³ Na kratko je Schönlebna in njegovega očeta med učenimi ljudmi dežele Kranjske omenil Valentin Vodnik v *Geschichte des Herzogthums Krain, des Gebiethes von Triest und der Grafschaft Görz*.¹⁴ Na Schönlebnov zgodovinski opus je leta 1820 opozoril tudi Ludwig Wachler: navedel je, da rokopisno nadaljevanje njegovega dela *Carniolia antiqua et nova* hranijo v arhivu koroških stanov (»im Archive kärnthischen Stände«).¹⁵ Zdi se, da gre za napako in da so bili v resnici mišljeni kranjski deželni stanovi,¹⁶ vendar pa Wachlerjevo navedbo delno potrjuje katalog knjižnice grofa Franza Trauttmansdorffa, ki navaja neko Schönlebnovo »kärnerische Cronica«, o kateri za zdaj ne vemo prav nič.¹⁷

Schönlebnove izpiske o zgodovini samostanov (benediktinskega v Gornjem Gradu in kartuzije Bistra), novomeške proštije in mesta Kamnik je v svojem delu *Austria Sacra* s pridom uporabil Marian Fiedler.¹⁸ Povsem mogoče je, da mu je Schönleben služil kot vir tudi na drugih mestih, vendar tega ni navedel. Schönlebnove ugotovitve o legi Emone je v svojem delu *Emona* upošteval Alfons Müllner, ki jih je imel za prelomne: »Einen Wendepunkt für die Geschichte Emona's bildet die Arbeit Schönlebens, welche unter Titel: 'Aemona vindicata' 1674 in Salzburg erschien.«¹⁹ Vpogled v Schönlebnove zapiske za drugi del zgodovinskega dela *Carniolia antiqua et nova* je, sodeč po uvodu v delu *Versuch einer Geschichte von Krain*, imel še Linhart, pozneje pa so se ti rokopisi, glede na Dimitzove navedbe,²⁰ očitno izgubili oziroma prišli v last kakšne druge ustanove.

12 Linhart, *Poskus zgodovine Kranjske*, str. 5–7.

13 Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 404–406.

14 Vodnik, *Geschichte des Herzogthums Krain*, str. 47–48.

15 Wachler, *Geschichte der historischen Forschung*, 2. zv., 3. del, str. 1125.

16 Linhart, *Poskus zgodovine Kranjske*, str. 6; Klun, *Beiträge zur Literatur-Geschichte*, str. 28.

17 Zaposleni v Univerzitetni knjižnici v Gradcu pravijo, da je, če je res obstajala, danes izgubljena ali pa v najboljšem primeru založena.

18 Fiedler, *Austria Sacra*, 4. del, 7. zv., str. 251–253, 388–399.

19 Müllner, *Emona: archaologische Studien*, str. 2–3.

20 Dimitz, *Geschichte Krains*, 4. del, str. 124.

Prva podrobnejša osvetlitev Schönlebnovega življenja in dela, ki pa v veliki meri temelji na Valvasorjevem pričevanju v šesti knjigi *Slave vojvodine Kranjske*, je prišla izpod peresa Franca Ksaverja Richterja (1817).²¹ Pred njim je na podlagi Valvasorjevega zapisa krajši prispevek o Schönlebnu napisal Heinrich Georg Hoff (1808).²² Tema predstavitvama je leta 1839 v *Illyrisches Blatt* sledil prispevek Karla Ullepitscha.²³ Schönlebnova dela je v svojih prispevkih o kranjski oziroma slovenski literarni zgodovini ter zgodovinopisju, ki jih je v letih 1852–1857 objavil v *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain*²⁴ ter leta 1864 v reviji *Oesterreichische Revue*,²⁵ omenjal tudi Vincenc Fereri Klun. Schönlebnov prispevek k uveljavljanju epigrafskih virov v zgodovinopisju je na kratko predstavil Peter Petruzzi, ki je Schönlebna imenoval za začetnika kranjskega domovinskega zgodovinopisja.²⁶ O Schönlebnovi literarni dejavnosti v času njegovega delovanja v jezuitskem redu je nekaj malega napisal Janez Nepomuk Stoeger v *Scriptores Provinciae Austriacae Societatis Jesu*.²⁷ Pričevanja o njegovem jezuitskem obdobju so se ohranila tudi v *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*.²⁸ Na več mestih je Schönlebna omenjal zgodovinar August Dimitz. V četrti del svoje *Zgodovine Kranjske (Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1818)* je umestil daljšo predstavitev njegovega življenja in dela, Schönlebna pa je omenjal tudi na drugih mestih.²⁹

Natančnemu preučevanju Schönlebnove življenjske poti in analizi predvsem njegovega zgodovinskega dela opusa se je kot prvi posvetil Peter Radics. Svoje raziskovalne rezultate je predstavil v prispevku z naslovom *Der krainische Historiograph Johann Ludwig Schönleben*.³⁰ Zbral je veliko arhivskega gradiva iz kranjskih arhivov (iz stanovskega arhiva ter iz ljubljanskega kapitelskega in škofijskega arhiva), dobro pa se je seznanil tudi z gradivom tedanje Dvorne knjižnice (Hofbibliothek, današnja Österrei-

21 Richter, Ein Beytrag, str. 315–318.

22 Hoff, *Historisch-statistisch-topographisches Gemählde*, str. 136–138.

23 Ullepitsch, Johann Ludwig Schönleben, str. 41–42.

24 Klun, Beiträge zur Literatur-Geschichte (1852), str. 26, 28, 68, 74, 76; (1853), str. 94; Klun, Ueber die Geschichtsforschung, str. 48–49.

25 Klun, Die slovenische Literatur, str. 21–22.

26 Petruzzi, Epigraphische Berichtungen, str. 55–60, 71–75.

27 Stoeger, *Scriptores Provinciae Austriacae*, str. 319.

28 Backer, Sommervogel, *Bibliothèque*, str. 852–853.

29 Dimitz, *Geschichte Krains*, 3. del, str. 462, 465–466, 474–476; 4. del, str. 123–125.

30 Radics, Der krainische Historiograph, str. 1–72.

chische Nationalbibliothek) na Dunaju. Pomanjkljivost njegove študije je tu in tam nenatančno in pogosto nekritično povzemanje virov. Njegov je še prispevek o Schönlebnu v *Allgemeine Deutsche Biographie*,³¹ omenjal pa ga je tudi v drugih člankih.³² Pričevanja o Schönlebnu so se ohranila v slovenskem rokopisu predavanj o slovenskem slovstvu, ki jih je imel Štrekelj na univerzi v Gradcu; največ prostora je namenil njegovi izdaji leksikonarja.³³

Ob tristoletnici Schönlebnovega rojstva je kratek oris njegovega življenja in dela v *Domu in svetu* objavil Viktor Steska.³⁴ O Schönlebnovem odnosu do Marijinega brezmadežnega spočetja je prvi pisal Francišek Ušeničnik.³⁵ Natančno predstavitev in analizo Schönlebnove izdaje dela *Evangelia inu lystuvi* je priskrbel Anton Breznik.³⁶ Ugotovil je, da so Schönlebnovo izdajo nedeljskih evangelijev in beril poznejši slovničarji in literati preveč sodili po predgovoru, dejansko pa je niso primerjali s Čandek-Hrenovo izdajo. Če bi jo, bi ugotovili, da se je Schönleben večinoma zvesto držal svoje predloge, do odstopanj in nedoslednosti v pravopisu in črkopisu pa je največkrat prišlo v tistih odlomkih, ki jih je samostojno priredil po Dalmatinovi Bibliji.³⁷ V zadnjem času se je s Schönlebnovo priredbo in izdajo leksikonarja najtemeljiteje ukvarjal Kozma Ahačič.³⁸ O Schönlebnovem zgodovinskem opusu sta v dvajsetih letih 20. stoletja pisala Jože Rus³⁹ in Václav Burian.⁴⁰

Do danes najnatančnejša predstavitev Schönlebna je prispevek Maksa Miklavčiča za *Slovenski biografski leksikon*,⁴¹ o njem pa je pisal že pred tem ob drugih priložnostih.⁴² Najslabše raziskano je Schönlebnovo poseganje na področje filozofije in njegovo dramsko ustvarjanje. Zadnjemu sta nekaj pozornosti namenila Viktor Steska⁴³ in Stanko Škerlj.⁴⁴ V drugi polovici

31 ADB, Schönleben, Johann Ludwig, 32. zv., str. 314–315.

32 Radics: Eine krainische Gelehrten-Familie, str. 178–180, 182–183; *Die Freiherren von Grimschitz*, str. 4–12, 14, 17, 24–26, 31; *Johann Weikhard*, str. 91, 116, 194–195, 215–241, 243.

33 Štrekelj, *Zgodovina slovenskega slovstva*, II. del, str. 330–336.

34 Steska, Dr. Janez Ludovik Schoenleben, str. 235–239.

35 Ušeničnik, Schönleben o Brezmadežni, str. 413–426.

36 Breznik, Literarna tradicija, str. 226, 280–282.

37 Breznik, Literarna tradicija, str. 281–282.

38 Ahačič: Pregled jezikoslovnih zapisov, str. 564–569; *Zgodovina misli o jeziku*, str. 169–175.

39 Rus, Schoenleben in Valvasor, str. 50–70.

40 Burian, O Schoenlebnovih, str. 106–108.

41 Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 236–240.

42 Miklavčič, Johann Ludwig Schönleben, str. 214–241.

43 Steska, Jezuitske šolske drame, str. 70.

44 Škerlj: *Italijansko gledališče*, str. 25, 31, 93; O jezuitskem gledališču, str. 181–182.

20. stoletja so se pri nas s Schönlebnom dejavneje ukvarjali: Anton Strle⁴⁵ in Anton Štrukelj,⁴⁶ ki sta pisala zlasti o njegovih marioloških delih; France Rozman, ki je obravnaval vpliv svetopisemskih besedil na njegova teološka in pridigarska dela;⁴⁷ Marijan Smolik, ki je pripravil opis njegove življenjske poti in njegovega pridigarskega, mariološkega in zgodovinskega opusa;⁴⁸ in Darja Mihelič, ki je osvetlila njegov zgodovinski opus.⁴⁹ V avstrijskem prostoru se je s Schönlebnom ukvarjal Helmar Kögl, ki je leta 1969 doktoriral s temo *Leben und Werk Johann Ludwig Schönlebens*. Biografski analizi, oprti na že Miklavčiču znane vire in na nekatere dunajske arhivske vire, je pridružil predstavitev Schönlebnovega opusa, ki v glavnem ostaja samo pri naštevanju del posameznih tematskih sklopov in pri kratki predstavitvi vsebine.

Schönlebnov opus je upoštevan skoraj v vseh starejših in novejših pregledih slovstva na Kranjskem in Slovenskem, vendar pa je bil deležen le bežnih obravnav. V glavnem so raziskovalce zanimali le njegovi *Evangelia inu lystuvi* in najpomembnejši zgodovinski deli *Carniolia antiqua et nova* ter *Aemona vindicata*. Za Valvasorjem in Dolničarjem je Schönlebnova natisnjena dela in ohranjeno rokopisno gradivo v svojem rokopisu *Versuch eines Entwurfes zu einer Literar-Geschichte von Crain* navajal Jožef Kalasanc Erberg.⁵⁰ Njegov pregled temelji na Valvasorjevem pričevanju⁵¹ in na gradivu lastne knjižnice in arhiva v Dolu, znano pa mu je bilo Linhartovo pričevanje v predgovoru k zgodovini Kranjske.⁵² Upošteval je tudi Schönlebnove ohranjene rokopise in njegovo uredniško delo (urejanje Hrenovih pridig). V pomoč pri predstavitvi njegovega opusa so mu bili še knjižni katalogi ljubljanskega tiskarja Mayrja, ki so se ohranili v dolski knjižnici.

45 Strle: Slovenski mariolog Schönleben, str. 2–23; Nekaj opomb, str. 201–208; Schönleben o mnenju, str. 171–190; Schönleben in Ambrozij Catharinus, str. 204–211; J. Ludovik Schönleben, str. 224–231.

46 Štrukelj: Johann Ludwig Schoenleben, str. 403–423; Slovenski mariolog, str. 365–381.

47 Rozman, *Sveto pismo v spisih Janeza Ludovika Schönlebna*.

48 Smolik: Teologija in Slovenci, str. 374; Pridigar, mariolog in zgodovinar, str. 399–427; Janez Ludvik Schönleben, str. 14; Schönleben, Janez Ludvik, str. 15.

49 Mihelič: Karantanija v očeh zgodovinarjev, str. 287–328; Schönleben, Janez Ludvik, str. 15; Jezuit Janez Ludvik, str. 247–268; Izročilo Konverzije, str. 369–396; Etnična podoba Karantanije, str. 839–961.

50 Erberg, *Versuch eines Entwurfes*, str. 49–50, 57, 70, 72, 81, 84–85, 87, 104, 115, 132–135, 187, 241, 276, 278, 296, 298.

51 Erberg, *Versuch eines Entwurfes*, str. 56–57, 67–69.

52 Linhart, *Poskus zgodovine Kranjske*, str. 5–7.

Če sklepamo po katalogu k njegovemu *Poskusu literarne zgodovine*, je v Schönlebnu videl predvsem teologa in zgodovinarja.⁵³

Schönlebnovo izdajo lekcionarja *Evangelia inu lystuvi* je s slovničnega gledišča na kratko predstavil Jernej Kopitar, ki je Schönlebna glede na slovnično znanje ocenil kot enakovrednega Trubarju in njegovim sodobnikom.⁵⁴ Matija Čop je v *Literaturi Slovencev* omenjal Schönlebnovi najpomembnejši zgodovinski deli (*Carniolia antiqua et nova*, *Aemona vindicata*), genealogije kranjskih rodbin in novo izdajo lekcionarja *Evangelia inu lystuvi*.⁵⁵ To je v prispevku z naslovom *Die slovenische Literatur* kot edino izmed številnih Schönlebnovih del obravnaval tudi Vincenc Ferer Klun.⁵⁶ Šafařik je v *Geschichte der südslawischen Literatur* omenil le Schönlebnovo najpomembnejše zgodovinsko delo ter po Valvasorju navedel podatke o številu vseh natisnjenih del in o nekaterih ohranjenih rokopisih, dodal pa je tudi notico o izdaji evangelijev in beril.⁵⁷ Tudi Janežič je zelo na kratko omenil samo to Schönlebnovo delo.⁵⁸ Josip Marn je v *Jezičniku* povzel Valvasorjeve in Pohlino ve navedbe o Schönlebnu ter izmed njegovih del podrobneje obravnaval le izdajo lekcionarja, omenil pa je njegovi zgodovinski deli *Carniolia antiqua et nova* in *Aemona vindicata*.⁵⁹ Julij Kleinmayr je Schönlebna obravnaval na kratko: poleg njegove izdaje lekcionarja je poudaril njegovo vlogo prvega zgodovinarja Kranjske in njegov vpliv na Valvasorja.⁶⁰ Karel Glaser se je pri predstavitvi Schönlebna naslanjal na Valvasorja, Pohlina, Kopitarja, Janežiča, Šafařika in Marna. Tako kot drugi pred njim je glavnino pozornosti namenil njegovi izdaji nedeljskih evangelijev in beril.⁶¹ Matija Murko Schönlebna v svojem pregledu slovstva v reformacijski in protireformacijski dobi ni omenil.⁶² Tudi pregledi slovstva, ki so jih priskrbeli Ivan Grafenauer,⁶³

53 Erberg, Versuch eines Entwurfes, str. 38–39, 41, 44–45, 49–51, 136–137.

54 Kopitar, Grammatik der slawischen Sprache, str. 59–61.

55 Čop, Literatura Slovencev, str. 13–14, 39. Enaki podatki so tudi v peterburški verziji Čopove Literature Slovencev (ZRC SAZU: mikrofilm).

56 Klun, Die slovenische Literatur, str. 21–22.

57 Jireček-Šafařik, Geschichte der südslawischen Literatur, str. 18–19, 100.

58 Janežič, Slovenska slovnica, str. 133.

59 Marn, Jezičnik XXI., str. 28–30.

60 Kleinmayr, Zgodovina slovenskega slovstva, str. 58, 60.

61 Glaser, Zgodovina slovenskega slovstva, str. 137, 152–153.

62 Murko, Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation.

63 Grafenauer: Kratka zgodovina slovenskega slovstva I, str. 69–70; Kratka zgodovina slovenskega slovstva, str. 84–85; Kratka zgodovina starejšega slovenskega slovstva, str. 139.

Anton Slodnjak⁶⁴ in Mirko Rupel,⁶⁵ predstavitev Schönlebn niso razširili. Še vedno je bila pozornost namenjena samo oziroma predvsem *Evangelijem in listom* in še vedno je bila glavni vir podatkov Valvasorjeva šesta knjiga *Slave vojvodine Kranjske*. France Kidrič je v *Zgodovini slovenskega slovstva* opozoril na Schönlebnovo vlogo pri ponovni ustanovitvi tiskarne v Ljubljani in poudaril, da je njegovo ukvarjanje z zgodovino presegalo zgodovinske zapiske njegovih predhodnikov.⁶⁶ Iz Kidričevih besedil je razvidno, da se je pri pisanju opiral na številne ohranjene rokopisne vire v slovenskih knjižnicah in arhivih. Predstavil je Schönlebnovo in Valvasorjevo razumevanje narodnosti in njuno prepričanje o germanskem izvoru Slovanov,⁶⁷ podrobno primerjal Čandek-Hrenovo in Schönlebnovo izdajo lekcionarja *Evangelia inu lystuvi*, ohranjene nemške izdaje nedeljskih evangelijev in beril ter rokopisne dodatke v ohranjenih izvodih Čandek-Hrenovih nedeljskih evangelijev in beril,⁶⁸ širše pa o Schönlebnovem opusu ni pisal. Marja Boršnik v svojem pregledu slovenskega slovstva Schönlebn ni omenila.⁶⁹

Nekoliko širšo predstavitev Schönlebnovega opusa je leta 1968 priskrbel Jože Pogačnik. Poleg lekcionarja in najpomembnejšega zgodovinskega dela je opisal tudi teološki del njegovega opusa, vendar bežno in površinsko.⁷⁰ Že v naslednjem pregledu slovenskega slovstva iz leta 1973 pa je Schönlebnov opus predstavil z različnih strani.⁷¹ Slodnjakova predstavitev Schönlebn v *Slovenskem slovstvu* je v primerjavi z omenjenima Pogačnikovima nekoliko ožja.⁷² Toda Slodnjak je prvi opozoril na Schönlebnov snovni vpliv na pridege Janeza Svetokriškega,⁷³ zato je presenetljivo, da mu pozneje v slovstveni zgodovini *Obrazi in dela slovenskega slovstva*⁷⁴ razen bežne omembe ni namenil nobene pozornosti. Morda je vzrok v tem, da gre za priročnik za

64 Slodnjak, *Pregled slovenskega slovstva*, str. 26.

65 Rupel, *Protireformacija in barok*, str. 284.

66 Kidrič, *Zgodovina slovenskega slovstva*, str. 107, 124.

67 Kidrič, *Zgodovina slovenskega slovstva*, str. 127–132; Pogačnik, *Slovenska književnost I*, str. 142. Schönlebnovo in Valvasorjevo razumevanje izvora Kranjcev, Slovencev in Slovanov sploh ter njuno razumevanje narodnosti je Kidrič (1930) predstavil tudi v prispevku *Razvojna linija slovenskega preporoda v prvih razdobjih* (str. 72–91).

68 Kidrič, *Opombe k protiref.* (katol.) dobi, str. 114–125.

69 Boršnik, *Pregled slovenskega slovstva*.

70 Pogačnik, *Zgodovina slovenskega slovstva I*, str. 210–212.

71 Pogačnik, *Zadavec, Zgodovina slovenskega slovstva*, str. 96–98, 108–109, 113–114.

72 Slodnjak, *Slovensko slovstvo*, str. 45–47, 50–51.

73 Slodnjak, *Slovensko slovstvo*, str. 47.

74 Slodnjak, *Obrazi in dela*, str. 52.

srednjo šolo, ne pa za znanstveno predstavitev, kajti tudi v drugih tovrstnih priročnikih Schönleben ni podrobneje obravnavan.⁷⁵ Pogačnikovi poznejši predstavitvi Schönlebnovega opusa v pregledih slovstva iz let 1990 in 1998⁷⁶ sta najbolj dodelani in večplastni, saj vključujeta homiletična besedila, izdajo lekcionarja, tragedijo *Haeresis fulminata* (1651) in najpomembnejši zgodovinski deli o Kranjski *Carniolia antiqua et nova* ter *Aemona vindicata*. Pogačnik je Schönlebnov opus primerjal z deli njegovih predhodnikov, sodobnikov in naslednikov, z deli Valvasorja, Kastelca in nekaterih pridiigarjev (Svetokriški, Basar in Rogerij).⁷⁷ Poudaril je tudi njegov prispevek k duhovni liriki 17. stoletja, saj je Schönleben Čandek-Hrenovi izdaji lekcionarja dodal pesmi pred pridigo za različna obdobja cerkvenega leta.⁷⁸ Schönlebnovo življenje in opus sta zadostno upoštevana tudi v leksikonu *Slovenska književnost*.⁷⁹

Iz tega pregleda stanja raziskav o Janezu Ludviku Schönlebnu je razvidno, da prinaša med pregledi slovstva najpopolnejšo podobo njegovega življenja in dela Pogačnikovo *Starejše slovensko slovstvo*.⁸⁰ Najnatančnejšo predstavitev Schönlebna kot zgodovinarja je pripravila Darja Mihelič.⁸¹ O njegovi tragediji *Haeresis fulminata* sta na podlagi Radicsevih pričevanj pisala Viktor Steska⁸² in Stanko Škerlj.⁸³ Njegova teološka dela sta predstavila Anton Strle in Maks Miklavčič. Največ pozornosti njegovim pridigam je namenil France Rozman, njegovi priredbi lekcionarja pa Anton Breznik ter Kozma Ahačič. Sicer pa so do zdaj pri nas najpopolnejšo predstavitev njegovega življenja in celotnega opusa prispevali Peter Radics, Maks Miklavčič in Marijan Smolik.

75 Kos: *Pregled slovenskega slovstva* (1974), str. 49; *Pregled slovenskega slovstva* (2001), str. 57–58.

76 Pogačnik, *Slovenska književnost I*, str. 132–134, 137, 141, 149, 154.

77 Pogačnik, *Starejše slovensko slovstvo*, str. 230, 246–252.

78 Pogačnik, *Starejše slovensko slovstvo*, str. 256.

79 Smolik, Schönleben, Janez Ludvik, str. 408.

80 Pogačnik, *Starejše slovensko slovstvo*.

81 Mihelič, Jezuit Janez Ludvik, str. 247–268.

82 Steska, Jezuitske šolske drame, str. 70.

83 Škerlj: *Italijansko gledališče*, str. 25, 31, 93; O jezuitskem gledališču, str. 181–182.

SCHÖNLEBNOVA ŽIVLJENJSKA POT

Schönlebnova družina in otroštvo

Starši in sorojenci

Janez Ludvik Schönleben se je rodil 16. novembra 1618⁸⁴ kot prvi otrok očetu Ludviku Schönleblu (Schönleblu) ter materi Suzani, rojeni Kušlan.⁸⁵ Za njim se jima je rodilo še osem ali celo več otrok. Fabjančič in Miklavčič sta trdila, da je bilo vseh otrok deset, sedem deklet in trije fantje.⁸⁶ Tudi pisec v rokopisu ohranjene in nedokončane biografije Janeza Ludvika Schönlebna iz dolskega arhiva omenja tri sinove in sedem hčera.⁸⁷ Do danes ohranjeni zapisi v matičnih knjigah ljubljanske stolne župnije nesporno pričajo o šestih hčerah in treh sinovih Ludvika in Suzane Schönleben, rojstvo še ene hčere (Gertrude Suzane) in enega sina (Friderika) pa je nekoliko vprašljivo. Treba je poudariti, da je na več mestih v matičnih knjigah črnilo povsem zbledelo in da so deli nekaterih listov odtrgani, zato je mogoče, da je bilo otrok še več. Suzani in Ludviku so se, sodeč po ohranjenem gradivu, gotovo rodili ti otroci (navedeni so datumi krsta in, če so znani, tudi smrti): Ludvik (* 16. 11. 1618), Elizabeta (* 21. 10. 1620),⁸⁸ Marija (* 24. 12. 1622),⁸⁹ Farožinka (* 11. 2. 1627), Katarina Suzana (* 12. 4. 1629), Margareta Ana (* 13. 7. 1630),⁹⁰ Kristina (* 10. 9. 1632), Gregor (* 3. 1. 1637, † 12. 9. 1641),⁹¹ Frančišek (* 4. 10. 1639).⁹² Friderik († 20. 9. 1641), ki je

84 NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1614–1621, str. 200.

85 Radics, Familien-Chroniken, str. 142; Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 236, 240.

86 Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 3. zv., str. 175; Miklavčič, Schönleben, Ludvik, str. 241.

87 ARS, SIAS 730, fasc. 76.

88 NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1614–1621, str. 200, 308.

89 NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1621–1626, str. 73.

90 NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1626–1631, str. 40, 137, 172. Ana se je rodila v noči na 13. julij 1630 in bila istega dne krščena na ime Margareta (Radics, Familien-Chroniken, str. 143–144).

91 NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1632–1638, str. 19, 231; M 1635–1657, str. 57.

92 NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1638–1643, str. 75.

bil ob smrti star štiri leta, je vpisan samo v mrliški knjigi,⁹³ Frančišek pa samo v krstni. Mogoče je 20. septembra 1641 umrl Frančišek in se je župniku pri vpisovanju primerila napaka, vendar pa proti tej možnosti govori informacija, da je bil umrl star štiri leta, Frančišek pa takrat še ni dopolnil dveh let. Ludviku in Suzani bi pogojno lahko pripisali tudi hčer Gertrudo (* 19. 3. 1625), in sicer, če domnevamo, da se je krščevalec zmotil in v krstno knjigo zapisal priimek »Schön« namesto »Schönleben« – vsi drugi podatki se namreč ujemajo.⁹⁴ Domneva o še enem otroku med Marijo (1622) in Farožinko (1627) je zaradi petletne časovne razlike sicer čisto upravičena, ker pa je ni mogoče potrditi z mrliško knjigo in ker iz zapisa priimka ni mogoče sklepati, da gre za okrajšavo, sem do te možnosti nekoliko zadržana. V tem zapisu nekoliko zmoti tudi zapis imena Schönlebnovega očeta: tukaj je edinkrat imenovan »Ludovicus Joannes«. Bolj kot dokazljivo število otrok je zanimivo dejstvo, da so kritična otroška in mladostna leta preživeli le štirje. Oče Ludvik v oporoki leta 1654 omenja sina Ludvika in njegove tri sestre: Marijo, Ano in Kristino.⁹⁵ Vsa tri dekleta so se omožila v ugledne ljubljanske družine tistega časa: Marija se je poročila z Jurijem Kronlechnerjem,⁹⁶ Ana z Janezom Krstnikom Dolničarjem,⁹⁷ Kristina pa z Janezom Filipom baronom Coraduzzijem.⁹⁸

Schönlebnov oče Ludvik se je rodil okrog leta 1590 v Heilbronn, ki danes spada v zvezno deželo Baden-Württemberg, od leta 1371 pa je bil svobodno cesarsko mesto (»Reichsstadt«).⁹⁹ Najpozneje leta 1617 je kot mizarski pomočnik prišel v Ljubljano. V dokumentih o imenovanju za meščana Ljubljane je imenovan »Schonlöben«, v prvih zapisih v krstnih knjigah pa se pojavlja več različic zapisa priimka (»Schönliebel«, »Schönliebl«, »Schönlebel«, »Schenlebill«). Pozneje se je najbolj uveljavila raz-

93 NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, str. 57: »20. [9. 1641] obiit Fridericus, 4. annorum, patris Ludovici Schönleben et eius coniugis Susanna, sepultus ad S. Petrum.«

94 NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1621–1626, str. 178: »Eodem [19. 3. 1625] baptizata est filia legitima Gertrudis Susanna Joannis Ludovici Schön et eius Susannae uxoris.«

95 ARS, SI AS 308, t. e. 15, št. 66: Oporoka Ludvika Schönlebla.

96 Poročila sta se 26. 4. 1643 (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1632–1651, str. 96).

97 Zakrament zakona sta sklenila 22. 6. 1649 (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1632–1651, str. 149).

98 Poročila sta se 27. 7. 1659 (NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1651–1682, str. 76).

99 Schrenk, Weckbach, Schlösser, *Von Heilbrunn*, str. 32–33.

ličica »Schönlebl« (tako se je podpisoval Ludvik sam, njegovi otroci so se podpisovali »Schönleben«), v virih pa tudi »Schönleben«.

O Schönleblovem izvoru in njegovi družini je pisalo že več avtorjev.¹⁰⁰ Najzanesljivejši pričevanji o Schönleblovem izvoru in družini sta njegova oporoka in Dolničarjeva družinska kronika. Kronika kot vir se zdi zanesljiva zaradi časovne bližine in zaradi tega, ker je očitno vsaj Janez Krstnik Dolničar, če ne tudi njegov sin Janez Gregor, nekatere podatke vanjo prepisal iz Schönleblrove družinske kronike. Janez Gregor Dolničar je za svojega sina Jožefa Antona pripravil družinsko drevo, v katerem je navedel, da je bil oče Ludvika Schönlebla Georg Schönleben (Schönlebl), mati pa Gertruda Reinhardt.¹⁰¹ V svoji oporoki Ludvik omenja, da se je v Ljubljano preselil iz mesta Heilbronn, istočasno pa omenja tudi pokojna brata Davida in Jeremija ter njegovo hčer Ljudmilo. Brat David je umrl na Sedmograškem, brat Jeremija pa je očitno živel na Češkem, saj Schönlebl v oporoki omenja, da njegova nečakinja Ljudmila živi v Pragi.¹⁰² Ti podatki pričajo o tem, da so vsaj nekateri (moški) člani družine iz rojstnega mesta Heilbronn odšli v svet, posredno pa tudi o tem, da je Ludvik s svojo družino kljub veliki razdalji vzdrževal stike. Mesto Heilbronn je bilo po augsburškem verskem miru večinsko evangeličansko,¹⁰³ pogosta pa so bila nasprotja med evangeličansko večino in katoliško manjšino. Leta 1609 se je mesto pridružilo leta 1608 ustanovljeni protestantski uniji. Mesto sta na prehodu iz 16. v 17. stoletje pestila huda gospodarska kriza in pomanjkanje, vse to pa so oteževali še pogosti izbruhi kuge. V Heilbronnju je bila glavna kmetijsko-gospodarska panoga vinogradništvo, obrtništvo je bilo na drugem mestu in nikoli ni dobilo takšne vloge, kot si je je želelo; dodatno ga je ovirala prepoved izvoza surovin sosednjih dežel in prepoved uvoza končnih izdelkov.¹⁰⁴

Kaj je Ludvika in njegova dva brata vodilo tako daleč proč od doma, lahko le ugibamo. Morda jih je v odhod v oddaljene dežele prisililo vsesplošno pomanjkanje zaradi gospodarske krize ali pa domača obrt, s katero se vsi bratje v rodnem Heilbronnju ne bi mogli preživljati. Morda je

100 Večina razlag izvora prinaša le posamezne podatkovne drobce (Richter, *Ein Beytrag*, str. 315; Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 5–6); z največ arhivskimi viri je podkrepjena razlaga Helmarja Kögla (*Leben und Werk*, str. 7–8), vendar pa tudi ta temelji na nepotrjenih domnevah.

101 Radics, *Familien-Chroniken*, str. 142, 144.

102 ARS, SI AS 308, t. e. 15, št. 66.

103 Schrenk, Weckbach, Schlösser, *Von Helibrunna*, str. 71.

104 Schrenk, Weckbach, Schlösser, *Von Helibrunna*, str. 71, 73, 77–80.

šlo za razloge verske narave in so se kot pripadniki manjšinskega katolištva raje umaknili. Glede na izrazito evangeličansko okolje bi bilo tudi mogoče, da so bili evangeličani in da se je Ludvik šele v novem okolju spreobrnil v katoliško vero. V prid te možnosti bi lahko govorila njegova verska gorečnost in češčenje Marije, ki je bilo zelo značilno za spreobrnjene luterance.¹⁰⁵ Se pa zdi ta možnost manj verjetna, saj Ludvika že prvi vpisi v krstni knjigi stolne župnije opisujejo kot uglednega (»honestus«); če bi bil spreobrnjen tujec, bi bili do njega verjetno manj zaupljivi.¹⁰⁶

Najverjetneje je Ludvik nadaljeval poklic svojega očeta, se izučil za umetnega mizarja oziroma rezbarja ter kot mizarški pomočnik prišel v Ljubljano.¹⁰⁷ Dokumenti o njegovem imenovanju za meščana Ljubljane ga leta 1618 označujejo kot mizarja, »Tischler«.¹⁰⁸ V poznejših dokumentih se omenja tudi kot kipar (»Bildthauer«) in inženir (»Ingenier«).¹⁰⁹ S Suzano Kušlan se je najverjetneje poročil najpozneje leta 1617: v poročni knjigi stolne župnije (1605–1632) njuna poroka ni zabeležena, njuna zakonska zveza je prvič omenjena v zapisu o krstu njunega sina Ludvika. V oporoki, avgusta leta 1654, Ludvik Schönlebl omenja, da si je hišno gospodarstvo oziroma gospodinjstvo (»Hauswirtschaft«) ustvaril pred štiridesetimi leti. Čeprav ne vemo točno, kaj je imel pisec oporoke v mislih pod tem izrazom (bodisi si je takrat ustvaril dom v Ljubljani bodisi je takrat odprl mizarско delavnico), bi to lahko pomenilo, da je prišel v Ljubljano že okrog leta 1614,¹¹⁰ vendar pa tega do zdaj znani viri ne potrjujejo.¹¹¹

Poklic in dobro ime, ki si ga je ustvarjal s svojim natančnim delom, sta mu postala vir dobrega zaslužka. V letih 1619–1621 je imel delavnico v Florjanski ulici 9 (današnji Gornji trg 9), od leta 1622 do 1626 pri jezuitih na trgu sv. Jakoba (današnji Levstikov trg), od 1627 do smrti pa v lastni hiši v takratni Florjanski ulici (današnja Gornji trg 2, Levstikov trg 1), ki jo je kupil od dedičev krznarja Volka Lauterspöckha.¹¹² Dne 17. septembra

105 Bizant, Marijine kongregacije, str. 141, 150–151, 155.

106 NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1614–1621, str. 200, 308.

107 Richter, Ein Beytrag, str. 315.

108 ZAL, SI ZAL LJU 346, 2/32: Rokopisna knjiga meščanov, str. 122–123.

109 ARS, SI AS 1, I/21, L-XXXIV, šk. 39, str. 387.

110 ARS, SI AS 308, t. e. 15, št. 66.

111 Na primer: niti on niti žena se v letih 1614–1618 ne pojavlja med starši ali botri v krstnih knjigah stolne župnije; v dokumentih mestne uprave je prvič omenjen leta 1618.

112 Suhadolnik, Anžič, *Stari trg*, str. 30–32, 59, 65–68, 74, 110; Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 3. zv., str. 174.

Portret Schönlebnovega očeta Ludvika Schönlebla
(vir: arhiv NUK – Ms 1044: Erberg, *Sammlung von Portraits*, str. 113, št. 48).

leta 1660 je na današnjem Gornjem trgu izbruhnil požar, ki se je nevarno približal tudi Schönleblu hiši.¹¹³ Schönlebl je kupil več hiš in vrtov v Ljubljani, med drugim vrt v Gradišču.¹¹⁴ Tam je leta 1647 našel ostanke lončevine in pozneje še talni mozaik, zato so nadaljevali izkopavanje in v letih 1648–1649 odkopali Neptunov tempelj.¹¹⁵ Očitno je vrt Schönlebo-

113 Radics, *Familien-Chroniken*, str. 151; Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 4. zv., str. 54.

114 Gradišče je dobilo ime po ruševinah in ostankih stare Emone; čezenj je potekala stara rimska državna cesta Oglej–Trojane. Obsegalo je območje približno med današnjo Vegovo ulico, Rimsko, Prešernovo in Erjavčevo cesto. Na območju, kjer se danes križata Slovenska in Rimska cesta, je nekoč ležal rimski forum (Valenčič, *Zgodovina ljubljanskih uličnih imen*, str. 68–69; Suhadolnik, Anžič, *Kongresni trg*, str. 19, 76, 130–139; Jerovec, Baptista, *Podobe Valvasorjeve Ljubljane*, str. 27).

115 ÖNB, Cod. 15400 Han, str. 58v, 268r; Schönleben, *Carniolia antiqua* (»Apparatus«), str. 217; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 5. knj., str. 237–238; Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 3. zv., str. 174. V nasprotju z navedenimi pričevanji J. G. Dolničar (Dolničar, *Epitome chronologica*, str. 73) in F. K. Richter (Richter, *Archiv Für Die Landesgeschichte*, zv. 2–3, str. 148–149) omenjata letnico 1647.

vega očeta ležal na območju nekdanjega rimskega foruma, med današnjo Rimsko cesto in Gregorčičevo ulico. V njegovi lasti je bil tudi vrt s pristavo pri Pisanih vratih (ob današnji Karlovški cesti, ob uvozu v predor pod grajskim hribom),¹¹⁶ ki ga je za njim in njegovimi dediči prevzel njegov zet Janez Krstnik Dolničar.¹¹⁷ Ludvik Schönlebl je najverjetneje kupil tudi Schlafferjevo hišo na današnjem Starem trgu, ki sta jo njegovi hčeri Marija Kronlechner in Ana Dolničar prodali čevljarju Matiji Vidmarju.¹¹⁸

Ludvik Schönlebl se je uveljavil kot mizar in rezbar. Leta 1622 je za mestni svet izdelal nekakšen lesen ščit ali tablo, v letih 1636 in 1637 pa je opravil mizarska dela za mestno kruharno in novo skladišče.¹¹⁹ Morda je sodeloval tudi pri gradnji visokega stolpa na grajskem braniku.¹²⁰ V tem obdobju je Ludvik Schönlebl v Ljubljani že veljal za priznanega rezbarskega mojstra in zato dobil v delo oltar za leta 1636 zgrajeno novo kapelo *Corporis Christi* v stolnici.¹²¹ Naslednje njegovo večje delo naj bi bil leta 1642 veliki oltar v cerkvi sv. Petra v Ljubljani.¹²² Raziskovalci so tako sklepali po Schönleblovem potrdilu o prejemu predujma v znesku 100 goldinarjev, ki se je ohranil med računi šempetrske cerkve.¹²³ O tem oltarju ni znanega ničesar oprijemljivega. Valvasor Schönleblovega oltarja v cerkvi sv. Petra ne omenja, prav tako takšnih navedb ni v nobenem prispevku o zgodovini šempetrske cerkve.¹²⁴ Zato sklepam, da se Schönleblovo potrdilo o prejemu predujma za veliki oltar z dne 16. januarja 1642 ne nanaša na cerkev sv.

116 Pisana ali Karlovška vrata so ležala na južni strani in so obiskovalcem mesta odprla pot na Florjansko ulico (Jerovec, Baptista, *Podobe Valvasorjeve Ljubljane*, str. 29–30).

117 Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 3. zv., str. 174; Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 4. zv., str. 57.

118 Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 3. zv., str. 174–175 (op. 777). Fabjančič ta podatek navaja po podatkih Zgodovinskega arhiva v Ljubljani, v knjigi *Stari trg* (Suhadolnik, Anžič, *Stari trg*, str. 167) pa Ludvik Schönlebl ni naveden kot lastnik, ampak naj bi čevljar Vidmar leta 1667 to hišo kupil od dedičev Petra Schlafferja.

119 Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 3. zv., str. 116, 164.

120 ÖNB, Cod. 15400 Han, str. 267r.

121 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 327; Dolničar, *Zgodovina ljubljanske*, str. 85, 234; Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, str. 42–43, 68, 100, 103. Leta 1636 so člani bratovščine *Corporis Christi* škofa Scarlichija prosili za dovoljenje za gradnjo večje kapele, ker je stara zaradi sunkovitega naraščanja števila članov bratovščine postala premajhna. Postavitev novega oltarja je potekala v skladu z določbami (*Constitutiones*), ki jih je ob vizitaciji stolnice leta 1631 pripravil Scarlichi (Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, str. 39–43).

122 Miklavčič, Schönleben, Ludvik, str. 241.

123 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 114/18.

124 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 114/18; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 8. knj., str. 786–788; Koršič Zorn, *Župnija svetega Petra*, str. 16–25; Lavrič, *Umetnostna dejavnost*, str. 49–50.

Petra, ampak je v resnici šlo za predujem za veliki korni oltar (»auff grössen hohen Althar«) v stolnici sv. Nikolaja, potrdilo pa se je med računi in potrdili cerkve sv. Petra znašlo po pomoti. Takšno sklepanje potrjuje odločitev o preureditvi prezbitarija in postavitvi novega oltarja, ki jo je Oton Friderik Buchheim sprejel neposredno po nastopu službe ljubljanskega škofa leta 1641, potrjuje pa ga tudi Vaccanovo pismo Buchheimu iz leta 1644, v katerem hvali mojstra Schönlebla.¹²⁵ Novi korni oltar v stari stolnici je gotovo bil najpomembnejša Schönleblova stvaritev.¹²⁶ Da so ga pri njem res naročili že pred letom 1650, potrjujejo tudi *Constitutiones pro ecclesia cathedrali*, ki jih je 7. oktobra 1650 izdal škof Buchheim.¹²⁷ Buchheim si je zamislil tudi gradnjo novega prezbitarija, ki pa jo je v nekoliko spremenjeni obliki izvršil škof Jožef Rabatta: stari trostrani korni zaključek so zamenjali z novim pravokotnim.¹²⁸ Usoda Schönleblskega oltarja je slabo znana. Veider je menil, da so ga v cerkev postavili šele po tem, ko so zgradili nov prezbitarij (v letih 1674–1675).¹²⁹ Po ohranjenem pričevanju v *Jahr Schrifften des Herzogthums Crain* iz leta 1675¹³⁰ in po mnenju Ane Lavrič pa je mogoče tudi, da so ga umestili v cerkev že v Buchheimovem času in ga ob dograditvi novega prezbitarija znova postavili v nekoliko spremenjeni

125 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 69 (Vaccanovo pismo škofu Buchheimu, 9. avgust 1644); Lavrič, Umetnostna dejavnost, str. 45–46.

126 Da je veliki korni oltar v stolnici sv. Nikolaja res naredil Ludvik Schönlebl, dokazuje njegovo ohranjeno (sicer nedatirano) pismo naročniku oltarja škofu Buchheimu. V njem prosi škofa, naj mu pomaga pri izplačilu denarja za gradnjo oltarja. Prosi ga, naj posreduje pri ključarjih, županu Krištofu Ottu in mestnemu sodniku Francu Cirianiju, da mu plačata še preostanek, in sicer 150 goldinarjev (NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 97/52). Posredno pa temu v prid govori tudi protokol za leto 1665, v katerem je navedeno, da Schönleblovi dediči prosijo za izplačilo preostanka denarja za izdelavo velikega oltarja, in sicer 50 goldinarjev (NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 67/3: protokol za leto 1665).

127 Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, str. 42–44, 68, 76–77, 100, 103, 106.

128 Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, str. 76, 106; Lavrič, Umetnostna dejavnost, str. 45–49; Lavrič, Umetnostna podoba stolnice, str. 196.

129 Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, str. 76. Škof Žiga Krištof Herberstein je oltar natančno opisal ob generalni vizitaciji leta 1684. Oltar je bil zelo visok in širok, posvečen je bil sv. Nikolaju, Krištofu in Martinu. Postavljen je bil na koncu prezbitarija. Menza je stala posebej, ločena od stene, tako da se je dalo iti okrog nje. Nastavek oltarja pa je bil prislonen k steni, bil je umetno in bogato izrezljan, pozlačen in okrašen s stebri in kipi. Na njem je bila Liberijeva slika sv. Nikolaja, ki je bil upodobljen skupaj z Mohorjem in Fortunatom. Glavno oltarno sliko sta verjetno obdajali podobi sv. Martina in sv. Krištofa (Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, str. 76–77).

130 ÖNB, Cod. 15400 Han, str. 284v: »April [1675]. Ist die Thumbkirchen alda in Khor erweitert worden, der hohe Altar in ein blosses Blad verandert. Item die Grüfft renovirt.«

obliki.¹³¹ Oltar iz stare stolnice so pozneje spet nekoliko predelali in ga leta 1706 preselili v novo baročno stolnico, kjer je ostal do leta 1774, ko je dal škof Karel Janez Herberstein postaviti sedanji oltar.¹³² Zanimivo je Veiderjevo ugibanje o izgledu Schönleblovega oltarja. Ker je nastajal sočasno z znanim (do danes ohranjenim) crngrobskim glavnim oltarjem, ki ga je izdelal ljubljanski rezbar Jurij Skarnos,¹³³ je verjetno, da sta si bila oltarja tudi slogovno sorodna.¹³⁴ Veliki korni oltar je bil nedvomno višek Schönleblove rezbarske dejavnosti.

Schönlebnov oče se je kmalu po prihodu v Ljubljano aktivno vključil v meščansko življenje (med meščane je bil sprejet 23. marca 1618).¹³⁵ Ko se je s svojim delom dovolj uveljavil, je začel v mestni upravi postopoma zasedati vse pomembnejše funkcije. Leta 1634 je postal zunanji mestni svétnik, istega leta je bil tudi mestni blagajnik, od praznika sv. Jakoba leta 1635 pa vse do smrti je bil svétnik v notranjem mestnem svetu, v letih 1640–1642 (oziroma do 1644) prvi (višji) blagajnik, v letih 1644–1646 mestni sodnik.¹³⁶ Od leta 1646 do konca življenja je poveljeval mestni vojaški četi, v tej vlogi je sprejel cesarja Leopolda I. ob dednem poklonu leta 1660.¹³⁷ Župansko funkcijo je opravljal v letih 1648/49 in 1649/50 ter v letih 1652–1655; pred tem pa je že leta 1647/48 opravljal županske naloge v vlogi podžupana.¹³⁸ O ugledu in spoštovanju, ki ju je užival Ludvik Schönlebl, priča tudi darilo, ki ga je njemu in takratnemu županu Reringerju leta 1661 poklonil mestni svet. Dobila sta po en srebrn pozlačen pokal v skupni vrednosti 97 zlatih dukatov (oziroma 345 goldinarjev) v zahvalo za vse zasluge in delo v korist mesta Ljubljana.¹³⁹

131 Lavrič, *Umetnostna dejavnost*, str. 48.

132 Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, str. 77; Lavrič, *Umetnostna podoba stolnice*, str. 196.

133 Stele, Skarnos, Jurij, str. 325–326.

134 Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, str. 76.

135 ZAL, SI ZAL LJU 346, 2/32, str. 122–123.

136 ÖNB, Cod. 15400 Han, str. 33r, 267r; Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 3. zv., str. 21–22, 158, 160, 173–175, 178, 180–181.

137 Valvasor, *Die Ehre*, 3. zv., 10. knj., str. 376; Parapat, Cesar Leopold I., str. 38; Radics, Familien-Chroniken, str. 149–150; Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 3. zv., str. 175; Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 4. zv., str. 52–53; OeStA, HHStAAT-OeStA/HHStA OMeA ÄZA 6-25, str. 30r–37r; AT-OeStA/HHStA OMeA ÄZA 6-30, str. 146r–150r.

138 ÖNB, Cod. 15400 Han, str. 33v, 38r–38v; ZAL, SI ZAL LJU 346, 73/675: Sejni zapisniki ljubljanskega mestnega sveta; Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 3. zv., str. 21–22, 175, 178, 180–181; Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 4. zv., str. 26, 44–48; Anžič, Hančič, Šenk, *Ljubljanski župani*, str. 80; Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 241.

139 Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 4. zv., str. 48, 55.

V času Schönleblovega prvega županovanja so na območju današnje Narodne banke Slovenije (nasproti hotela Slon) začeli graditi samostan klaris. Temeljni kamen so položili leta 1648, gradnjo pa so začeli leta 1650;¹⁴⁰ po drugih pričevanjih naj bi se oboje zgodilo leta 1650.¹⁴¹ Načrte za samostan sta pripravila Francesco Olivieri in Abondio Donino, s katerima je aktivno sodeloval župan Schönlebl, saj je izdelal model samostana.¹⁴² Junija, na dan sv. Ahacija, leta 1653 so slovesno praznovali izvolitev Ferdinanda IV. za rimskega kralja.¹⁴³ V zadnjem letu Schönleblovega županovanja so začeli graditi nov Čevljarski most, ker je leseni februarja 1654 zgorel v požaru.¹⁴⁴ Na njegovo pobudo so leta 1653 v Ljubljani začeli graditi tudi dva nova mestna vodnjaka, enega pred mestno hišo (Neptunov vodnjak), drugega pred tedanjo jezuitsko gimnazijo oziroma pred Stiškim dvorcem (Herkulov vodnjak); za gradnjo obeh so 21. aprila 1653 sklenili pogodbo s kamnosekom Francescom Olivierijem. Sodeč po navedbah Schönlebla, Valvasorja in Dolničarja je bil vodnjak na Starem trgu dokončan v letih 1655 in 1656. O Neptunovem vodnjaku pa v Dolničarjevem rokopisno ohranjenem besedilu *Annales urbis Labacensis* beremo, da je bil dokončan julija 1660, malo pred obiskom cesarja Leopolda I.¹⁴⁵ O obeh vodnjakih so se v literaturi ohranila tu in tam nasprotujoča si pričevanja.¹⁴⁶

140 ÖNB, Cod. 15400 Han, str. 268v, 269v; Dolničar, *Epitome chronologica*, str. 73.

141 Lavrič, Umetnostna dejavnost, str. 53–54 (op. 180).

142 ARS, SI AS 1, I/21, L-XXXIV, šk. 39, str. 387–388; Smole, *Vicedomski urad*, 4. del, str. 224–225; Lavrič, Umetnostna dejavnost, str. 54–55.

143 ÖNB, Cod. 15400 Han, str. 270r; Valvasor, *Die Ehre*, 3. zv., 10. knj., str. 366 in 11. knj., str. 723; Dolničar, *Epitome chronologica*, str. 74.

144 ÖNB, Cod. 15400 Han, str. 270v; Dolničar, *Epitome chronologica*, str. 74; Radics, Familien-Chroniken, str. 145, 148; Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 4. zv., str. 46.

145 ÖNB, Cod. 15400 Han, str. 272v, 273v, 277r; Valvasor, *Die Ehre*, 3. zv., 11. knj., str. 673; Dolničar, *Epitome chronologica*, str. 74–75; Radics, Der krainische Historiograph, str. 8; Steska, Dolničarjeva ljubljanska kronika, str. 19; Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 3. zv., str. 175; Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 4. zv., str. 44, 49; Kokole, Some Seventeenth, str. 235–238.

146 Glede na ohranjene vire je bila prva fontana na mestu današnjega Herkulovega vodnjaka postavljena že na začetku ali sredi 16. stoletja, preurejena je bila v času Schönleblovega županovanja, v letih 1653–1655, čez pet let znova popravljena, naslednjo preureditev pa je doživela že leta 1675. Po ohranjenih virih je mogoče sklepati, da so nalogo leta 1653 zaupali kamnoseku in stavbeniku Francescu Olivieriju, ki je med drugim gradil tudi ljubljanski samostan klaris, dvorec v Goričanah in avguštinsko cerkev. Vodnjak je bil najverjetneje dokončan že leta 1655, saj je februarja naslednje leto njegova žena prevzela zadnje plačilo za opravljeno delo. Ni znano, kdo je prispeval prvotni kiparski okras Olivierijevega vodnjaka, znano pa je, da ga je v juliju leta 1660 okrasil Gašper Tolmesinger. Že čez petnajst let pa je vodnjak krasil Khumerstainerjev kip Herkula (Župan, Janez Khumerstainer, str. 73–74,

Nekateri so trdili, da je Ludvik Schönlebl leta 1648 dosegel plemiški naziv,¹⁴⁷ vendar pa to ne drži. Najverjetneje so dosedanji raziskovalci Schönlebnovega očeta pomotoma zamenjali z njegovim soimenjakom, cesarskim podpolkovnikom, ki je bil v plemiški stan povzdignjen 28. novembra 1648.¹⁴⁸ Če bi imel Schönlebl res plemiški naziv, poroka njegove hčerke Kristine z baronom Filipom Coraduzzijem leta 1659 pri ženinemovem plemiškem sorodstvu ne bi sprožila tolikšnega negodovanja. Filip Terpin je v pismu Buchheimu z dne 22. julija 1659 omenil incident na pokopališču, ko se je sestra Filipa Coraduzzija z grdimi besedami znesla nad Ludvikom Schönleblom zaradi načrtovane poroke njegove hčerke Kristine z njenim bratom.¹⁴⁹ Poroka neplemiške ženske z baronom je bila za tisti čas zelo nenavadna, zato ne preseneča, da so se člani družine Coraduzzi 28. julija 1659 pritožili pri deželnihi stanovih, da jim Filipova poroka z mizarjevo hčerko prinaša sramoto in zasmeh.¹⁵⁰

Ludvikova prva žena Suzana je umrla 23. aprila 1649, pokopali so jo v grobnici bratovščine sv. Rešnjega telesa v stolni cerkvi sv. Nikolaja.¹⁵¹ Dne 29. januarja 1652 se je Ludvik znova poročil, in sicer z vdovo, sosedo Marijo Magdaleno Hoffstetter (današnji Gornji trg 5), ki pa je umrla že čez dve leti (7. junija 1654), stara 42 let. Pokopali so jo v kapeli sv. Rešnjega telesa v stolnici.¹⁵² Ludvik Schönlebl je umrl 26. avgusta 1663, star 73 let, njegovo truplo so položili v kripto bratovščine sv. Rešnjega telesa. Zapis v

86–87; Anžič, Hančič, Šenk, *Ljubljanski župani*, str. 80; Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 3. zv., str. 175; Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 4. zv., str. 44, 49; Steska, Stelè, Olivieri, Francesco, str. 225; Cevc, Tollmesinger, Gašper, str. 96; Lavrič, Umetnostna dejavnost, str. 37–46, 53–57, 60, 64). Podobno je tudi ozadje preurejanja Neptunovega vodnjaka pred mestno hišo. Najverjetneje je kamnoseško delo začel Olivieri, vendar pa ga ni dokončal, saj je bil po ohranjenih pričevanjih vodnjak v letu 1660 v slabem stanju. Leta 1660 so ga obnovili, gradnjo je vodil kamnosek Klander, lesena kipa pa je izdelal kipar Tolmesinger. Tudi na tem vodnjaku je Tolmesingerjevo delo zamenjal Khumerstainerjev kiparski okras (Steska, Dolničarjeva ljubljanska kronika, str. 19; Klun, *Archiv Für Die Landesgeschichte*, zv. 1, str. 56; Zupan, Janez Khumerstainer, str. 78, 88–91; Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 4. zv., str. 44, 51–55).

147 Globočnik, *Der Adel in Krain*, str. 56; Anžič, Hančič, Šenk, *Ljubljanski župani*, str. 80.

148 Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte*, 4. zv., str. 267. Na Frankovo knjigo me je opozoril dr. Boris Golec, za kar se mu na tem mestu najlepše zahvaljujem.

149 ARS, SI AS 1336: Korespondenca Buchheima 1657–1665.

150 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 7–8; Miklavčič, Schönleben, Ludvik, str. 241.

151 NŠAL, *ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj*, Matične knjige, M 1635–1657, str. 110; Radics, *Familien-Chroniken*, str. 144.

152 NŠAL, *ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj*, Matične knjige, P 1651–1682, str. 10; M 1635–1657, str. 148; Suhadolnik, Anžič, *Stari trg*, str. 70.

pogrebni knjigi o njem pove, da je umrl »zrel za nebesa« (»coelo maturus«).¹⁵³ O Schönleblovem slovesu priča zapis, ki ga je Radics našel v nekem rokopisu v knjižnici ljubljanskega škofa Avgušтина Gruberja: »Er war ein fast beliebter und ruhmwürdiger Mann und wegen seines auferbaulichen Wandels bei Gott und allen Menschen in hohem Wert.«¹⁵⁴ Devet let pred smrtjo (25. avgusta 1654) je napisal oporoko, v kateri je dušo izročil v roke Boga in nebeške zavetnice Marije. Volila je namenil bratovščini sv. Rešnjega telesa, kongregaciji Brezmadežne Marije, avguštincem in hiši za reveže. Sinu Ludviku je finančno že veliko pomagal, kljub temu pa mu je namenil še en dukat in srebrno posodje. Hčerki Kristini, ki še ni bila poročena, je zapustil 300 goldinarjev in 80 goldinarjev za obleko in poroko. Za glavni dedinji svojega premoženja pa je določil svoji, kakor ju imenuje, ljubi hčerki Marijo Kronlechner in Ano Dolničar.¹⁵⁵

Schönlebnovega očeta je privlačilo zgodovinopisje, zanimala ga je zlasti zgodovina Ljubljane, zato je začel zbirati kronološke podatke o deželi Kranjski in njenem glavnem mestu. Zelo dragoceno je njegovo navajanje imen mestnih sodnikov in županov po letih,¹⁵⁶ ki jih je pridružil rokopisnemu strnjenemu besedilu z naslovom *Jahr Schrifften des Hertzogthumbs Crain* z letnico 1660.¹⁵⁷ Čeprav Schönleblova nemško pisana kronika v naslovu napoveduje popis dogodkov v vojvodini Kranjski, v resnici v večji meri vsebuje podatke o zgodovini sosednjih dežel, podatkov o sami Kranjski in Ljubljani pa je precej manj; še največ tovrstnih novic je iz 17. stoletja, ki je bilo piscu časovno najbližje. Ne glede na pomanjkljivosti izredno presenečata Schönleblova širina in dobro poznavanje sočasnih in tudi starejših srednjeveških in nekaterih redkih virov, kar za rezbarja in višjega mestnega uradnika, ki je v Ljubljano prišel od drugod, ni samoumevno. Najverjetneje je bil za njegovo ukvarjanje z zgodovino odločilnega pomena dostop do arhivskih virov mestnega senata, ki ki ga je imel zaradi funkcij v mestni upravi, svoje pa sta prispevali še prirojena

153 NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, str. 24.

154 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 9.

155 ARS, SI AS 308, t. e. 15, št. 66.

156 Natisnjen seznam ljubljanskih sodnikov in županov v letih 1295–1674 (*Verzeichnuss der Herren Burgermaister und Richter der Fürstl. Haupt-Stadt Laybach*) je privezan izvodu dela *Aemona vindicata* v knjižnici Narodnega muzeja Slovenije (NMS, sign.: K 1031).

157 Polni naslov dela se glasi (ÖNB, Cod. 15400 Han): *Jahr Schrifften des Hertzogthumbs Crain. Auffß kürztzest zusammen getragen aus undterschidlichen Authorn sowoll gedruckten als samdt geschribnen Verzeichnussen durch Herrn Ludwigen Schönleben, der für Hauptstatt Laybach gewesten Burgermaister und Statthauptmann. Anno 1660.*

raziskovalna žilica in ljubezen do domače dežele. Prvotno Schönleblovo besedilo je bilo po letu 1660 oziroma 1661 dopolnjeno s poznejšimi vpisi, ki so verjetno delo zeta Janeza Krstnika Dolničarja in zlasti vnuka Janeza Gregorja Dolničarja. V prid temu govorijo ekslibrisi,¹⁵⁸ ki dokazujejo lastništvo Janeza Krstnika Dolničarja. Njegova je bila tudi namera o natisu tega dela leta 1682, o čemer pričajo uvodni foliji pred začetkom Schönleblovih *Jahr Schriften*. Na naslovnici je posvetilo drugorojenemu moškemu potomcu Leopolda I. in njegove žene Eleonore Magdalene Pfalške, Leopoldu Jožefu, ki se je rodil leta 1682 in ki je umrl v drugem letu življenja.¹⁵⁹ Na dnu strani pa je zapis, ki priča, da je bilo delo za tisk pripravljeno istega leta: »Labaci seu Aemonae apud Jo. Bapt. Mayr anno M.DC. LXXXII.« Na naslednji strani (1v) je posvetilo, ki je naslovljeno tudi na starejšega brata Leopolda Jožefa, na Jožefa Jakoba (poznejšega cesarja Jožefa I.). Sledijo trije epigrami na čast omenjenega novorojenega cesarjevega sina (1v–2v). Do izdaje v tisku leta 1682 ni prišlo.

Schönleblovo besedilo je bilo dopolnjeno s popisom dogodkov za leta 1661–1685 (278r–292v), popis sodnikov in županov pa sega do leta 1702.¹⁶⁰ Na straneh 3r–4v je opis Ljubljane, knežjega glavnega mesta vojvodine Kranjske (»Beschreibung der Fürst-Haubt Stadt Laybach im Hörtzogthumb Crain«), ki je najverjetneje delo Janeza Gregorja Dolničarja. V sklepnem delu besedila tistim bralcem, ki želijo izvedeti še več o Ljubljani, v branje priporoča dela Janeza Ludvika Schönlebna, Erazma Franciscija in druga.¹⁶¹ Besedilo izpod Schönleblovega peresa se začne na strani 5r. Na straneh 6r–6v sledi posvetilo grofu Janezu Frideriku Attems, kranjskemu vicedomu v letih 1649–1663, ki je bilo napisano 15. januarja 1660.¹⁶² Za uvodom (»Vorlauff«, 7r–13v) je nekaj besed o Ljubljani, zatem pa so navedeni sodniki od leta 1340 do leta 1502 (15r–16v). Naslednje strani prinašajo popis sodnikov in županov v letih 1505–1650 (17r–34r). Po nekaj praznih straneh (34v–37v) se na strani 38r začne seznam sodnikov in županov v letih 1650–1657 (38r–39r). Na prvotno praznih straneh je v poznejših letih nastal zgoščen seznam sodnikov in županov za leta 1658–1702 (39r–41v).

158 Ekslibris (»Sum ex libris Joannis Bapt. Dolnizhar«, »Sum Joannis Baptista Dolnitschers«) se pojavi na str. 14r, 86v, 182v in 256v (ÖNB, Cod. 15400 Han).

159 Pohl, Vöcelka, *Habsburžani*, str. 261–262.

160 ÖNB, Cod. 15400 Han, str. 41v.

161 ÖNB, Cod. 15400 Han, str. 4v.

162 ÖNB, Cod. 15400 Han, str. 6r: »Dem hoch-wohlgebornen Herrn, Herrn Johann Fridrich Graphen von Attimis, /.../ Herrn Landts Vizdomb in Crain wünscht Ludwig Schonleben neben erbittung seiner schuldigen willigen dienst alles hail.«

Seznam so v različnih časovnih obdobjih dopolnjevale različne roke. Na strani 42r se spet začne besedilo, ki ga je napisala Schönleblova roka, in sicer »Crainerische Geschichten«. Prvi del (»Erster Thail, Geschichten vor der Geburt Christi«) je krajši (42r–61v), drugi, obsežnejši del (»Anderer Thail: Crainerischer Jahr Geschichten nach Christi Geburt«) pa se začne na strani 63r. Dogodki, ki so datirani z letom 1660, se končajo na strani 277r, pisava Schönlebnovega očeta pa se konča pri letu 1661 na str. 277v. Na straneh 277v–292v sledijo dogodki od avgusta 1661 pa vse do leta 1685. Omenjena je tudi Schönlebnova smrt (287v, 296r). Za nekatere popravke in pozneje dodane zapise (snov je namreč občasno dopolnjena in zapisana z drugačno barvo črnila in nekoliko drugačnim duktusom) je težko določiti, čigavi so.¹⁶³ Za nekatere je jasno, da so poznejši Schönleblovi, pri drugih pa gre verjetno v večini primerov za roki Janeza Krstnika in njegovega sina Janeza Gregorja Dolničarja. Pričakovali bi tudi Schönlebnove dopolnitve, vendar na podlagi vidnega težko rečem, kateri od poznejših zapisov bi dejansko lahko bil njegov, saj se pisava v kodeksu razlikuje od značilnega Schönlebnovega duktusa. Včasih nam je pri določanju duktusov lahko v pomoč še kakšna dodatna okoliščina, na primer na strani 186v, ko je kot vir navedena enajsta knjiga Valvasorjeve *Slave vojvodine Kranjske*. Na straneh 278r–292v sledi popis dogodkov od avgusta 1661 do septembra 1685, domala identičen z *Annales urbis Labacensis*,¹⁶⁴ ki sta jih zapisala Janez Krstnik in Janez Gregor Dolničar (večji del *Analov* je delo zadnjega).¹⁶⁵ Schönleblowe *Jahr Schrifften* danes hrani Avstrijska narodna knjižnica na Dunaju (Österreichische Nationalbibliothek).¹⁶⁶

Ista knjižnica hrani še en rokopis Schönlebnovega očeta, in sicer Cod. 9214, v katerem so v naključnem zaporedju zbrani zapiski v nemščini, nekakšni osnutki za njegove *Jahr Schrifften*. Zapiski obsegajo obdobje od daljne preteklosti (ko šteje leta po stvaritvi sveta) do leta 1662.¹⁶⁷ Primerjava Schönleblovih zapisov za posamezna leta v obeh kodeksih je pokazala, da

163 Takšni so na primer zapisi na straneh 97r, 107r, 108r, 149r–v, 152r, 153v, 154v, 156v, 159r, 161r–162r, 166v, 168v, 169v, 170r, 171r, 173v, 175r–v, 178v–179v, 184r, 188r–189r, 193v–194r, 195r, 196v, 200r, 201r ...

164 Steska, Dolničarjeva ljubljanska kronika, str. 18–32, 69–98, 141–186.

165 Mlinar, Zgodovinopisje kot izraz, str. 446–447.

166 ÖNB, Cod. 15400 Han.

167 ÖNB, Cod. 9214 Han, Sammelhandschrift: Zgodovinski zapiski Ludvika Schönlebla, str. 37v.

je Cod. 15400 v veliki meri dobeseden prepis Cod. 9214,¹⁶⁸ na nekaterih mestih pa je prišlo do malenkostnega preoblikovanja (spremenjen besedni red).¹⁶⁹ Kar je bilo v Cod. 9214 pripisano pozneje, je upoštevano tudi v Cod. 15400, niso pa vsi zapiski iz Cod. 9214 vključeni tudi v Cod. 15400,¹⁷⁰ prav tako niso vsi zapisi iz Cod. 15400 tudi v Cod. 9214.¹⁷¹ Glede na to, da se prvotna paginacija v Cod. 9214 (1r) začne s številko 320 in da rokopisnih zapisov ne uvaja noben naslov ali kakršna koli druga vsebinska oznaka, sklepam, da je moralo biti zapiskov še več, vendar so se do vezave v kodeks nekateri listi izgubili.

Očetovi zgodovinski zapiski so sinu Janezu Ludviku pomenili pomemben vir za njegova genealoška in zgodovinska dela ter so sooblikovali njegove v različnih rokopisih ohranjene zgodovinske zapiske. O tem priča tudi njegova navedba očetovih zapiskov med rokopisnimi viri za njegovo *Staro in novo Kranjsko* (»MSS. Collectanea parentis mei Ludovici Schönleben ex Archivo senatus Labacensis usque ad annum 1660«).¹⁷² Glede na nedoločen naslov očetovih zapiskov (»Collectanea«) se zastavlja vprašanje, ali je Schönleben s to oznako mislil očetove *Jahr Schriften* (današnji Cod. 15400) ali pa samo njegove osnutke zanje (Cod. 9214). Schönleben je uporabljal vsaj očetove osnutke, ki so se (delno) ohranili v Cod. 9214, če ne tudi njegovih *Jahr Schriften*. Gotovo pa sta jih uporabljala Janez Krstnik Dolničar (njegovi ekslibrisi) in njegov sin Janez Gregor. Dolničarja sta jih nato posodila Valvasorju, ki jih je v veliki meri uporabil za *Slavo vojvodine Kranjske*.¹⁷³ Miha Kosi je ugotovil, da je Valvasor podatke o srednjeveški Ljubljani izpisal iz *Jahr Schriften*, vir svojih navedb pa opisno opredelil kot »Ms. Lab.«.¹⁷⁴ O nadaljnji usodi Schönlebove kronike beremo pri Jožefu Kalasancu Erbergu.

168 Nekateri ujemajoči se zapisi (najprej je navedeno leto, nato strani v Cod. 9214 Han, zatem pa strani v Cod. 15400 Han), na primer: leto 1947 po stvaritvi sveta: 14v–15r (Cod. 9214 Han), 42r–44r (Cod. 15400 Han); leto 2811 po stvaritvi sveta: 9v–10r, 45r–v; leto 30 po Kr.: 2r, 65r; leto 276: 4r, 84v; leto 526: 6r, 112r; leto 1365: 43r, 184r; leto 1492: 9v, 210v; leto 1575: 20r–21r, 225v–228r.

169 Na primer zapis za leto 1621: Cod. 9214 Han, str. 31r–v; Cod. 15400 Han, str. 259r–v.

170 Npr.: v Cod. 9214 Han je zajetih več opisov dogajanja v letih po stvaritvi sveta, kakor jih je bilo pozneje uvrščenih v Cod. 15400 Han.

171 Cod. 15400 Han je obsežnejši in natančnejši kot Cod. 9214 Han, vanj so uvrščeni dogodki za leta, ki jih v Cod. 9214 Han ni, na primer leta: 1006, 1011, 1020, 1030, 1041, 1057, 1073, 1082, 1086.

172 Schönleben, *Carniolia antiqua et nova*: »Syllabus MSS.«, nepag.

173 Mlinar, Zgodovinopisje kot izraz, str. 446–447.

174 Kosi, Templarji na Slovenskem, str. 171–172.

V *Poskusu osnutka za literarno zgodovino Kranjske* je navedel, da so bili *Jahr Schrifften* v njegovem času še v Licejski knjižnici v Ljubljani.¹⁷⁵ Sredi 19. stoletja se je rokopis znašel pri antikvarju Kupittschu. Tam ga je kupil Vincenc Fereri Klun, ki je menil, da gre za rokopis Janeza Ludvika Schönlebna.¹⁷⁶ Iz historiata kodeksa v Avstrijski narodni knjižnici je mogoče ugotoviti, da je kodeks pozneje prišel v antikvariat Prandel & Meyer, od katerega ga je leta 1877 odkupila takratna Dvorna knjižnica na Dunaju.

Ludviku Schönleblu so pripisovali tudi soavtorstvo najpomembnejšega sinovega zgodovinskega spisa *Carniolia antiqua et nova*, vendar to ne drži.¹⁷⁷ Zmotno prepričanje je posledica naslova očetove kronike (*Jahr Schrifften des Hertzogthums Crain*) ter naslovov vsebinskih razdelkov v tem rokopisu. Zamenjave pa so se dogajale tudi v obratni smeri, in sicer so očetovo rokopisno kroniko pripisovali sinu Janezu Ludviku: na notranji strani prve platnice *Jahr Schrifften* je prilepljena upodobitev sina namesto njegovega očeta.¹⁷⁸ Glavni vzrok za zamenjave je najverjetneje v tem, da sta bila (skoraj) soimenjaka. Očetovo zanimanje za preteklost Ljubljane je gotovo prispevalo k temu, da se je sin podal v zgodovinopisje.

Ludvik Schönlebl je pisal tudi družinsko kroniko oziroma dnevnik, ki pa se ni ohranil. Po Radicsevih trditvah je iz njega črpal podatke njegov vnuk Janez Gregor Dolničar.¹⁷⁹ Schönleblovo družinsko kroniko je podedoval in nadaljeval njegov zet Janez Krstnik Dolničar, za njim pa leta 1684 Janez Gregor Dolničar, zato se je družinska kronika v literaturi pogosto navajala pod naslovom »Schönleben-Dolničarjeva družinska kronika«. Glede na znane izseke iz kronike se zdi, da je šlo bolj za Dolničarjevo družinsko kroniko, ki ji je bila omenjena Schönleblova kronika pomemben zgled in vir informacij. Rokopis je bil okrog leta 1863 v lasti Ivana Kukuljevića Sakcinskega,¹⁸⁰ v času Radicsevega pisanja biografske

175 Erberg, Versuch eines Entwurfes, str. 46.

176 Klun, Ueber die Geschichtsforschung, str. 48–49; ÖNB, Cod. 15400 Han, str. 295r: »Aus der Hofbibliotheks Antiquar-Handlung des H. M. Kuppitsch gekauft Doctor V. J. Klun Laibach am 23. Jänner 1851.« O Klunovem lastništvu priča tudi ovalni žig na str. 1r (»Doctor Klun Nr. 674«).

177 Vodnik, *Geschichte des Herzogthums Krain*, str. 47–48; Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 3. zv., str. 175–176; Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 241.

178 ÖNB, Cod. 15400 Han. Napaka najverjetneje izvira od Kluna, ki je zmotno menil, da gre za rokopis Janeza Ludvika Schönlebna (Klun, Ueber die Geschichtsforschung, str. 48–49).

179 Radics, Der krainische Historiograph, str. 8.

180 Radics, Eine krainische Gelehrten-Familie, str. 179.

študije o Schönlebnu je bil last Franca Schumija,¹⁸¹ sedaj pa je izgubljen. Po Radicsevi zaslugi se nam je večji del kronike ohranil v njegovih prepisih. Kroniški zapisi so imeli naslov »Hauschronik der Familie Thalnitscher von Thalberg«, pozneje pa je bil na naslovnico rokopisa z drugo roko pripisan naslov »Tagebuch der Familie Dolničar (Thalnitscher) /.../ von 1646 bis 1721«. Radicsev prepis pomembno dopolnjuje védenje o družinah Schönleben-Dolničar.¹⁸²

V portretni zbirki *Sammlung von grösstentheils in Kupfer gestochenen Portraits gebohrner Krainer*, ki je bila prvotno v lasti Jožefa Kalasanca Erberga, sedaj pa je v Avstrijski narodni knjižnici, se je ohranil tudi doprski portret Ludvika Schönlebla.¹⁸³ Črno-bele fotografske posnetke teh portretov hrani Rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice.¹⁸⁴ Majhna oljna slika (»/.../ das Portrait ist auf Karte mit Ölfarbe schön gemahlt.«) prikazuje Schönlebla kot svetlolasega moža s svetlo brado, oblečenega v črno suknjo, izpod katere gledajo velik bel ovratnik in beli rokavi.¹⁸⁵ Portret naj bi po Erbergovem pričevanju nastal okrog leta 1670,¹⁸⁶ verjetneje pa je nastal že prej, saj je Ludvik umrl leta 1663.

Vse opisane očetove dejavnosti so nedvomno vplivale na Schönlebovo življenjsko pot in določile njegova zanimanja. Poleg tega je bilo za Schönlebovo ustvarjalno in duhovno pot odločilno očetovo češčenje Device Marije in njegovo članstvo v Marijinih kongregacijah, od 2. julija leta 1623 v splošni kongregaciji Marije Vnebovzete, pozneje, od leta 1624 naprej, pa v jezuitski meščanski nemški kongregaciji Brezmadežne Matere Božje.¹⁸⁷ *Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove* za leto 1625 zelo natančno popisuje prvo slovesno mašo novoustanovljene kongregacije, o njenem zmagovitem vzponu pa govorijo tudi poročila naslednjih let.¹⁸⁸

181 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 6.

182 Radics, *Familien-Chroniken*, str. 25–27; Smolik, *Thalnitscher, Janez Gregor*, str. 74.

183 ÖNB, Bildarchiv und Grafiksammlung (Porträtsammlung).

184 NUK, Ms 1044: Erberg, *Sammlung von Portraits*, str. 113, št. 48.

185 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 9; Erberg, *Versuch eines Entwurfes*, str. 118.

186 Erberg, *Versuch eines Entwurfes*, str. 118, 148–149.

187 ARS, SI AS 1073, II/51r: Sodalitas Beatissimae Virginis Mariae in Coelos Assumptae, str. 47; II/52r: Bruderschaft der unbefleckten Empfängnis, str. 33.

188 HA 1596–1691, str. 103, 113–114. Jezuitsko vnemo in trud za širjenje marijanskih pobožnosti potrjuje tudi kogregacijska knjižica z naslovom *Manuale Sodalitatis B. M. Virginis in coelos assumptae*, ki so jo leta 1639 dali na Dunaju natisniti ljubljanski jezuiti. Na začetek knjige so umestili pravila ljubljanske kongregacije in vzpodbude, kako naj njeni člani gojijo pobožnost do Matere Božje, Sv. Trojice in svetnikov. Sledi obrazec posvetitve Materi Božji ob sprejemu

O Schönleblovi bogati marijanski dejavnosti pričajo zapisi v kongregacijski knjigi Marijinega brezmadežnega spočetja. Ohranjeni so zapisi za leto 1639 in za čas po 1649. Vsa leta (1639, 1649–1655, 1658–1663) razen leta 1656, ko je opravljal naloge prvega asistenta kongregacije, in leta 1657, ko njegovega imena ni mogoče najti med vidnejšimi člani kongregacije, je Schönlebl zasedal mesto med svetovalci kongregacije. V letih 1651–1653 pa ni bil samo svetovalec, temveč je skrbel tudi za kongregacijsko blagajno.¹⁸⁹ Navedbe se ujemajo z njegovim pričevanjem v oporoki, v kateri je zapisal, da je bil član te kongregacije več kot trideset let.¹⁹⁰ Zaradi očetovega zgleda in zgleda svojih profesorjev na jezuitski gimnaziji v Ljubljani je bil tudi Schönleben član dijaške latinske kongregacije Marije Vnebovzete.¹⁹¹

Ljubezen do Brezmadežne Matere Božje je Schönleben gojil tudi pozneje – nanj je v njegovem študijskem obdobju vplival zgled dveh rojakov in velikih častilcev Marije: Matije Bastjančiča in Janeza Šege.¹⁹² Njegova poznejša mariološka dela pričajo, da ni njegova ljubezen do Brezmadežne nikoli ponehala. V prvem izmed njih je zapisal: »Ita ego seposita omni omnino passione, nullius mortalium impulsu, solo in Virginem immaculate conceptam cum lacte hausto affectu cordialiter voveo; & opto, ut eorum accessu, qui nondum sentiunt cum pluribus, augeantur orbis universi vota.«¹⁹³

Materin vpliv in zgled se kažeta v ljubezni do domovine in jezika. Sam je zapisal, da nemščina ni njegov materni jezik,¹⁹⁴ iz česar je mogoče

v kongregacijo, nato pa še pravila o odpustkih. Najobsežnejši del knjige predstavljajo razna meditativna besedila in molitve za poglobitev osebne pobožnosti članov. Knjižico zaključujejo: razlaga zakramenta svete spovedi ter priprava na spoved in vodila ter načela, ki naj usmerjajo dobre človekove odločitve. Knjižico je septembra 2016 v dunajski Univerzitetni knjižnici (UB Wien, sign.: I-182839) našel dr. Matija Ogrin in me seznanil z njeno vsebino, za kar se mu na tem mestu najlepše zahvaljujem.

189 ARS, SI AS 1073, II/52r, str. 49–50, 63, 65, 68–69, 73, 77, 79, 83, 87, 89, 93, 95, 99, 102.

190 ARS, SI AS 308, t. e. 15, št. 66.

191 ARS, SI AS 1073, II/51r, str. 122.

192 Ušeničnik, Schönleben o Brezmadežni, str. 424–425; Smolik, Pridigar, mariolog, str. 401–402.

193 Schönleben, *Orbis universi votorum*, 4. knj., str. 87.

194 Schönleben, *Fasten-Freytag und Sontag-Predigen*: »Vorspruch dess Authoris«, nepag.: »Belangend die Sprach, kan ich es nit verneinen, dass es mir lechter vorkommen wäre, etwas in Latein aufzusetzen, und also hiemit mehrere Leser zu bedienen; weilen aber dise Betrachtungen von mir in Teutscher (obwolen nicht angeborner) Sprach denen Zuhörern vorgetragen worden, und (wie es Weltkündig) ein jede Sprach ihre besondere Art hat, die sich nit leicht befrembden läst, also habe ich disem meinem Erstbornen kein anders Klayd, als in deme es auff die Welt kommen, anziehen wollen.«

sklepati, da so doma govorili slovensko. Dodaten dokaz za to je Valvasorjevo poročilo, da je pridigal tako v nemščini kot v slovenščini.¹⁹⁵ V pomoč pri učenju slovenščine v zgodnjih otroških letih so mu verjetno bila slovenska berila in evangeliji, ki so jih prebirali v cerkvah (Čandek-Hrenova izdaja *Evangelia inu lystuvi*), ter morda tudi v slovenščino prevedeni mali Kanizijev katekizem.¹⁹⁶ Spodbuda za gojenje slovenskega jezika so bile verjetno tudi pridige v slovenščini, ki so jih imeli jezuiti v cerkvi sv. Jakoba.

Otroštvo

Schönlebnova družina je stanovala v neposredni bližini Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove. Njegov oče je bil član jezuitske kongregacije Marije Vnebovzete, nato pa Brezmadežne Matere Božje, tako da je Schönleben že v zgodnji mladosti prišel v stik z jezuiti. Kot otrok je najverjetneje skupaj s starši obiskoval maše pri jezuitih, poslušal slovenske pridige v cerkvi sv. Jakoba in se udeleževal nedeljskega poučevanja krščanskega nauka v slovenskem jeziku. V jezuitskem kolegiju so slovenske pridige uvedli leta 1615, prvi pridigar v slovenščini v Ljubljani je postal Janez Čandek.¹⁹⁷ Spovedniki, ki so spovedovali v slovenščini in so jih označevali kot »confessarius Carniolorum (Carniolicus)«, so bili v kolegiju že od leta 1605 naprej,¹⁹⁸ kateheti, ki so poučevali v slovenščini, pa se omenjajo že leta 1606 (»catechista pomeridianus Slavorum«).¹⁹⁹ V času Schönlebnovega zgodnjega otroštva se v letnih jezuitskih katalogih sicer izrecno ne omenja noben slovenski pridigar, je pa najverjetneje to nalogo v letih 1615–1619 in 1621–1624 opravljal p. Čandek.²⁰⁰ V letu 1626/27 je bil »concionator Slavicus« p. Frančišek Magerle, nekdanji ljubljanski kanonik,²⁰¹ v času Schönlebnovega šolanja pa je v cerkvi sv. Jakoba v

195 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 354: »/.../ und sowol in teutscher, als sclavonischer Sprach, ein trefflich-guter Prediger, der mit seiner Beredsamkeit, die Zuhörer so häufig zu sich gezogen /.../«

196 Smolik, Pridigar, mariolog, str. 401.

197 HA 1596–1691, str. 76.

198 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 53.

199 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 64.

200 HA 1596–1691, str. 86, 99.

201 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 300; HA 1596–1691, str. 147.

slovenščini pridigal p. Janez Strobel (1628–1637).²⁰² Janeza Ludvika so v zgodnji mladosti najverjetneje nagovorile tudi številne jezuitske pobožnosti in procesije, ki so se odvijale zunaj kolegija. Zelo priljubljeno jezuitsko sredstvo za povzdignjenje slovesnosti so bile »žive podobe«, bodisi »statične« bodisi »gibljive« (dramske uprizoritve).²⁰³ V nedeljo med osmino praznika sv. Rešnjega telesa so na ulicah v neposredni bližini kolegija navadno pripravili procesijo z Najsvetejšim, ki so jo popestrili s prikazom (statičnih) podob ali pa s pravo igro.²⁰⁴ Posebno slovesna so bila praznovanja godov jezuitskih svetnikov. Nadvse praznično je bilo v Ljubljani 5. junija 1622, ko so jezuiti pripravili slovesnost ob kanonizaciji Ignacija Lojolskega in Frančiška Ksaverja: v slavnostni procesiji so obhodili večji del mesta, ulice so bile slovesno okrašene, v bližini kolegija so na dvanajstih odrih prikazali različne žive (toda negovoreče) prizore iz življenja svetnikov, ob koncu praznovanja pa je nebo razsvetlil celo ognjemet z gradu.²⁰⁵ Jezuitske slovesnosti v tistem času je nemalokrat požlahtnilo sodelovanje škofa Hrena.²⁰⁶ V pustnem času pred pepelnico so jezuiti vsako leto pripravili 40-urno češčenje Najsvetejšega zakramenta, ki so ga obogatili s po tremi pridigami dnevno; pripravljali so tudi spodbudne postne nagovore.²⁰⁷ Jezuiti so v Ljubljani prav tako skrbeli za duhovno oskrbo bolnic in zaporov.²⁰⁸

Gimnazija v Ljubljanskem kolegiju Družbe Jezusove je bila edina tovrstna ustanova v Ljubljani, zato je vsak, ki si je želel pridobiti srednješolsko ali višješolsko izobrazbo, moral študirati pri jezuitih.²⁰⁹ Schönlebnovi starši so cenili izobrazbo in spodbujali vedoželjnost, zato so svojemu najstarejšemu sinu omogočili šolanje na jezuitski gimnaziji. Janez Lud-

202 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 313, 324, 338, 357, 375, 393, 413, 428, 446, 464. O njem *Letopis Ljubljanskega kolegija* piše, da je pripravil več zvezkov lepopisno zapisanih pridig (HA 1596–1691, str. 146).

203 Na primer: leta 1623 so ob praznovanju osmine sv. Rešnjega telesa pripravili predstavo »Človek, potujoč iz Jeruzalema v Jeriho«; leta 1627 so pred Božjim grobom uprizorili »Trpečega Kristusa«, ki mu je iz ran ves čas tekla kri; na vstajenjsko noč istega leta pa prizor »Gospoda, ki se je vrnil iz predpekla« (HA 1596–1691, str. 98, 106).

204 HA 1596–1691, str. 91, 98.

205 HA 1596–1691, str. 91–97.

206 HA 1596–1691, npr.: str. 90–91, 100, 102–103.

207 HA 1596–1691, str. 106, 109.

208 HA 1596–1691, str. 104–105.

209 Ciperle, Jezuitski učni program, str. 160.

vik jo je obiskoval v šolskih letih od 1629/30 do 1634/35.²¹⁰ Za vstop v jezuitsko gimnazijo je bilo potrebno predznanje. V zgodnjem obdobju svojega delovanja v Ljubljani so jezuiti na prošnjo ljubljanskih meščanov s pomočjo zunanjega učitelja organizirali pripravljalni pouk, kjer so si dečki pridobili osnovno znanje. T. i. pripravljalnica abecedarjev je delovala od leta 1601 do avgusta leta 1621. Pozneje je v Ljubljani to vlogo opravljala ponovno vzpostavljena šola pri Sv. Nikolaju, v nekaterih drugih krajih pa so delovale posamezne župnijske šole.²¹¹ Čeprav se jezuiti po letu 1621 niso več ukvarjali z osnovnim šolstvom, so še naprej posvečali veliko skrb verskemu pouku za otroke.²¹² Najverjetneje je Schönleben pred vstopom v jezuitsko gimnazijo obiskoval šolo pri Sv. Nikolaju. Tam bi ga lahko poučeval Jakob Filip Iden, ki je to šolo gotovo vodil oktobra 1627.²¹³ Prav tako bi bilo mogoče, da mu je oče priskrbel domačega učitelja. Ne prvega ne drugega z ohranjenimi arhivskimi dokumenti ni mogoče potrditi. Obstajale so tudi druge šole: *Historia annua* za leto 1613 poroča o šestih deških in dekliških osnovnih šolah.²¹⁴ Josip Gruden je na podlagi arhivskih pričevanj predstavil zanimive ugotovitve in poleg župnijskih med drugim dokazal tudi obstoj zasebnih osnovnih šol.²¹⁵

Šolanje na jezuitski gimnaziji v Ljubljani (1629–1635)

Zastavlja se vprašanje, kdaj je Schönleben začel obiskovati jezuitsko gimnazijo. Če sklepamo po tem, da je študij na tej gimnaziji navadno trajal šest let, in po navedbi datuma in okoliščin njegovega vstopa v jezuitski red, je Schönleben gimnazijo začel obiskovati najverjetneje v šolskem letu 1629/1630. V jezuitskih katalogih je navedeno, da je Schönleben vstopil v red po končanem razredu retorike, in sicer 26. oktobra 1635.²¹⁶ Navedba, da je v red vstopil po

210 Takšno sklepanje potrjuje podatek, da je vstopil v jezuitski red, ko je zaključeval razred retorike, in sicer oktobra 1635 (ARSI, Austr. 124, ACB 1622–1639: *Nomina novitiorum a novembri currentis anni 1635 usque ad anni 1636 mensem eundem* (fotokopije, ki so prilepljene ob koncu kataloga za leto 1633 in pred katalogom za leto 1634, med stranema 187v in 187^r), str. 2).

211 HA 1596–1691, str. 86–87; Dolinar, *Das Jesuitenkolleg*, str. 52; Okoliš, *Zgodovina šolstva*, str. 36.

212 Dolinar, *Das Jesuitenkolleg*, str. 51.

213 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 38/6.

214 HA 1596–1691, str. 77.

215 Gruden, *Šola pri sv. Nikolaju*, str. 4–8.

216 ARSI, Austr. 124, ACB 1622–1639, 2. str. fotokopij, ki so prilepljene med stranema 187v in 187^r: »Ludovicus Schönlebn Labaco 26. Octob. 1635 rhe. dimissus.«

končanem razredu retorike, priča o tem, da v Ljubljani očitno ni poslušal dveletnega tečaja moralne teologije, ki so ga tam začeli izvajati v šolskem letu 1633/34.²¹⁷ Najverjetneje je Schönleben pouk obiskoval kot zunanji učenec, kar pomeni, da ni stanoval v jezuitskem konviktu oziroma seminarju. Tudi za t. i. »zunanje« učenca so obstajala natančna pravila za delo in vedenje.²¹⁸

Ker je bil potek študija v vseh jezuitskih gimnazijah v glavnem enak, vemo, da se je Schönleben med študijem v Ljubljani dobro naučil latinščine in osvojil tudi osnove grščine. Pouk je potekal v latinščini, kot pomožni jezik pa se je uporabljala nemščina, morda v prvih razredih tudi slovenščina. Na to se da sklepati iz dejstva, da so vsaj v prvih dveh oziroma v Schönlebnovem primeru v prvih štirih letih učenca poučevali domači magistri in profesorji. Ker *Načrt in ureditev študija Jezuitskega reda* (*Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu*) ni predvidel predmetnega pouka, je vsak razred imel svojega učitelja. Ta je podajal snov v skladu z učnim načrtom, kot ga je določal *Ratio*.²¹⁹ Kot učbenik je prva štiri leta služila slovnica Emmanuela Alvara *De institutione grammatica libri tres*.²²⁰ Po osvojenih slovničnih zakonitostih so dijaki znanje pridobivali z branjem priznanih latinskih in grških avtorjev, ki so bili vzor dobrega jezika in zglednega retoričnega sloga. V zadnjih treh letnikih študija se je Schönleben učil metriko, retorična pravila in se tudi v praksi vadil v govorništvu.²²¹

V prvem razredu (»infima« oziroma »parva«) je Schönlebna poučeval magister Jakob Ramuš (»Ramusch«), doma iz Kamnika, ki je nato iste učenca (1630/31) poučeval tudi v drugem razredu (»principia«).²²² Prvo leto so osvojili slovnične osnove (samostalnik, glagol, osnovne slovnične zakonitosti), naslednje leto so slovnično znanje (sklanjatve, imperfekt, supin) dopolnili, obravnavali še neosebne glagole ter obdelali uvod v sintakso (1. knjiga Alvarove slovnice). Začeli so tudi brati lažja Ciceronova pisma. Grščini je bilo namenjeno samo okrog petnajst minut dnevno: naučili so se branja in pisanja ter obravnavali še samostalnik in osnovne

217 ÖNB, Cod. 12031 Han, LA 1633, str. 19v; Cod. 12218 Han, LA 1633–1640, str. 37v, 119v; Okoliš, *Zgodovina šolstva*, str. 31.

218 *Ratio atque institutio*, str. 152–154: »Regulae externorum auditorum Societatis.«

219 Dolinar, *Das Jesuitenkolleg*, str. 50–51.

220 *Emmanuelis Alvari e Societate Iesu De institutione grammatica, libri tres* (1575).

221 *Ratio atque institutio*, str. 112–143; Ciperle, *Jezuitski učni program*, str. 164–166; Vidmar, *Nastajanje novoveške stopenjske*, str. 168–171.

222 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 338, 357.

glagole.²²³ Gramatiko (1631/32) in sintakso (1632/33) je Schönlebna poučeval Kranjec, magister Matija Rajžer (»Raischer«).²²⁴ V gramatikalnem razredu so obdelali drugo knjigo Alvarove slovnice, za lektiro pa so jim služila Ciceronova *Epistolae ad familiares* in Ovidijeve *Carmina*. Pri grščini, ki ji je bilo sedaj namenjeno pol ure dnevno, so poglobili znanje o samostalniki in glagolih ter obravnavali lažje stavčne tvorbe; brali so katekizem v grščini.²²⁵ V četrtem razredu so ponovili in dopolnili znanje sintakse, začeli so obravnavo metrike in metafor (»constructio figurata«). Kot čtivo so uporabljali Ciceronova pisma (*Ad familiares*, *Ad Atticum*, *Ad Quintilianum*) ter tudi nekatera druga njegova dela (*De amicitia*, *De senectute*, *Paradoxa*), Ovidijeve *Elegiae* in *Epistolae*, brali pa so tudi izbrane odlomke Katula, Tibula, Propercija in Vergilija. Pri grščini so se posvetili osmim delom govora in brali Krizostoma, Ezopa, Agapeta in druge.²²⁶

Prva štiri leta so Schönlebna učili magistri, ki so izhajali iz njegove domače dežele Kranjske. Pozneje ga je poetiko (1633/34) poučeval Poljak, magister Michael Kempfski,²²⁷ retoriko pa p. Hartger Sewing, ki je bil po rodu Nemec.²²⁸ V humanitetnem oziroma poetikalnem razredu so se začeli vaditi v spretnosti izražanja (»eloquentia«); pogoj za to je bilo dobro poznavanje jezika, splošno znanje in poznavanje najprej osnovnih, pozneje pa še Ciprijanovih retoričnih pravil. Najboljša priprava za učenje dobrega sloga izražanja je bilo najprej branje moralno-filozofskih Ciceronovih del, nato pa tudi njegovih govorov (*Pro lege Manilia*, *Pro Archia*, *Pro Marcello*), branje Cezarjevih, Salustijevih, Livijevih in Kurcijevih zgodovinskih spisov ter izbranih odlomkov iz pesniških del Vergilija (*Eclogae* in odlomki *Aeneis*) in Horacija (*Odae*, *Elegiae*, *Epigrammata*). Dijaki so se seznanili z grško sintakso, se vadili v razumevanju prebranih besedil grških avtorjev (Izokrat, Krizostom, Bazilij Veliki, Platon, Sinezij, Plutarh, Teognis, Fokilid, Gregor Nazianški) ter v grškem pisnem izražanju.²²⁹ Po osvojenih pravilih so pridobljeno znanje uporabljali tudi v praksi, in sicer pri javnih

223 *Ratio atque institutio*, str. 139–143.

224 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 376, 394.

225 *Ratio atque institutio*, str. 134–138.

226 *Ratio atque institutio*, str. 129–133.

227 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 413.

228 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 428, 752.

229 *Ratio atque institutio*, str. 122–123, 127.

deklamacijah in s sodelovanjem v dramskih predstavah.²³⁰ V zadnjem razredu so se učili retorike. Cilj pouka je bil osvojiti govorniška pravila in dober slog ter se tako naučiti v šoli pridobljeno védenje izraziti v lepi in vsebini primerni govorniški ali pesniški obliki. Za vzor najodličnejšega govorniškega sloga je veljal Cicero, zato so v tem letu prebirali zlasti njegova besedila ter tudi Aristotela. Pri grščini, ki ji je bila namenjena ena ura dnevno, so spoznavali posebnosti raznih grških dialektov in grško metriko. Brali so Demostena, Platona, Tukidida, Homerja, Hezioda, Pindarja, Gregorja Nazianskega, Bazilija Velikega in Krizostoma. Poleg grščine so v zadnjih dveh letih lahko osvojili tudi osnove hebrejščine.²³¹

Prvo leto Schönlebnovega študija na gimnaziji je bil prefekt šole in seminarja p. Matthias Klimka z Moravskega,²³² naslednji dve leti (1630/31 in 1631/32) pa najverjetneje p. Ferdinand Montegnana (rojen v Ljubljani ali Celju).²³³ Za njim (šolsko leto 1632/33) je to mesto zasedal p. Filip Divinar (doma iz Gorice),²³⁴ naslednje šolsko leto (1633/34) pa p. Tomaž Majerle.²³⁵ Na začetku leta 1635 je to nalogo prevzel Kamničan p. Janez Mužan (»Muschan«).²³⁶ Prva štiri leta (1629/1630–1632/1633) je bil rektor ljubljanskega jezuitskega kolegija p. Andreas Kolperger (rojen v Idriji),²³⁷ zadnji dve leti (1633/34, 1634/1635) pa p. Matthias Klimka.²³⁸

Pomembna elementa jezuitske vzgoje sta bila sodelovanje v dijaških Marijinih kongregacijah in pripravljanje deklamacij ter dramskih uprizo-

230 O šolskem letu 1633/34, ko je poslušal poetiko, je Schönleben zapustil zanimivo pričevanje (ARS, SI AS 1073, I/31r: *Diarium praefecturae scholarum – Collectanea ex annis praeteritis*, str. 295r–295v): »Poeticam docuit M. Michaël Kembski Polonus, unicum Poëma per omnes declamationes privatas continuavit. Publicam unam quam parabat, differendo, reliquit successoribus, exhibendam /.../ Ad instaurationem studiorum mense novembri anni 1634, datus est in theatrum Extremi iudicii dies, compositus a M. Michaële Kemski Polono prioris anni Poëta.«

231 *Ratio atque institutio*, str. 112–114, 116, 118–119; *Konstitucije Družbe Jezusove*, str. 128–130, 139–145.

232 Iz Lukacsevih izpiskov iz jezuitskih katalogov za leto 1631 je razvidno, da je bil Klimka prefekt gimnazije tudi v šolskem letu 1630/31 (Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 357), medtem ko je v *Letopisu Ljubljanskega kolegija* mogoče razbrati, da je bil že v šolskem letu 1630/31 poslan v Gradec (HA 1596–1691, str. 127). Za zanesljivejši vir v tem primeru velja *Historia annua*.

233 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 376, 681–682; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 353.

234 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 295r; Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 394.

235 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 295r; Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 413.

236 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 295v; Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 428, 685–686.

237 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 338, 357, 375, 393.

238 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 413, 428.

ritev. Oba vzgojna poudarka imata pomembno mesto v letnih poročilih jezuitskih kolegijev, tudi ljubljanskega. Janez Ludvik je med gimnazijskim študijem 8. februarja 1632 vstopil v dijaško kongregacijo Marije Vnebovzete.²³⁹ Leta 1633 so na praznik Marijinega obiskanja v kolegiju prvič pripravili procesijo dijakov, Marijinih kongreganistov, na bližnji Rožnik, ki je bila potem vsako leto.²⁴⁰ V šestih letih šolanja v Ljubljani je Schönleben v kolegiju videl več dramskih predstav, v nekaterih je tudi sam sodeloval. Ko se je pozneje kot jezuitski pater za kratek čas vrnil v Ljubljano, je o dramski dejavnosti jezuitov in njihovih dijakov ohranil veliko koristnih podatkov, ki jih je zbral v rokopisu *Collectanea ex annis praeteritis spectantia ad Gymnasii Labacensis historiam*.²⁴¹ Njegova pričevanja so najobširnejša ravno za čas njegovega šolanja v kolegiju (1629–1635) in za čas, ko je v kolegiju deloval (1635/1636), takrat še kot magister, eden pozneje najpomembnejših jezuitskih dramatikov Nicolaus Avancini (1612–1686).²⁴²

O prvih dveh letih Schönlebnovega šolanja se tako v letopisu *Historia annua* kot v Schönlebnovih zapisih ni ohranilo veliko informacij. Za to so najverjetneje krive težke razmere, v katerih se je takrat znašel kolegij: divjala je namreč kuga, poleg tega pa je mesto pestila še strašna draginja živil. Leta 1629 so uprizorili komedijo z naslovom *Pseudonomus, seu male administrans oeconomiam*.²⁴³ V *Letopisu Avstrijske jezuitske province* za leto 1629 se omenja tudi dramska igra *S. Babylla martyr Pontifex Antiochenus*, ki pa je v *Letopisu Ljubljanskega kolegija* umeščena k letu 1628.²⁴⁴ Morda je bila uprizorjena na začetku novega šolskega leta 1628/29. Za leto 1630 Schönleben omeni, da je bilo več običajnih deklamacij,²⁴⁵ dramskih predstav ne omenja. *Historia annua* pa navaja predstavo z naslovom *Parentale morituro puero spectaculum*, ki jo je med svojo procesijo uprizorila kongregacija Marije Vnebovzete.²⁴⁶ V letu 1631 so pripravili dve drami, na začetku novega šolskega leta o sv. Alešu (»de S. Alexio«), ob obisku španske princeze Marije, zaročenke Ferdinanda

239 ARS, SI AS 1073, II/51r, str. 122.

240 ÖNB, Cod. 12218 Han, LA 1633–1639, str. 37v; HA 1596–1691, str. 113.

241 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 293v–296v.

242 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 540.

243 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 294r.

244 ÖNB, Cod. 13564 Han, LA 1628–1632, str. 24r; HA 1596–1691, str. 108.

245 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 294r: »Declamationes rhetorum et poetarum solennes fuerunt hoc anno, et frequentes.«

246 HA 1596–1691, str. 110.

III., pa so zaigrali igro o lepi Raheli (*Rachel pulchra*).²⁴⁷ Na začetku šolskega leta 1631/32 je slovesno podelitev nagrad spremljala predstava *Ioviniani imperii metamorphosis*.²⁴⁸ Za šolsko leto 1632/33 se naslovi dramskih uprizoritev niso ohranili; *Historia annua* poroča, da je vsak razred pripravil svojo dramo in da je nastopilo 600 dijakov.²⁴⁹

Notice za prihodnja leta so zgovornejše in obsežnejše. V šolskem letu 1633/34 so pripravili več predstav. Na praznik sv. Katarine leta 1633 so uprizorili tragikomedijo *Petrus eleemosynarius*²⁵⁰ oziroma *Petrus telonarius*.²⁵¹ Na praznik Marijinega vnebovzetja 1634 je razred sintakse s svojim magistrom na čelu pripravil igro *Antonius ob caedem Caesaris furens*, razred retorike *Hercules christianus*,²⁵² poetikalni razred pa očitno nekakšno predstavitev štirih različnih prizadevanj za češčenje blažene Device Marije (med drugim na primeru sv. Janeza Damaščana in rimskega patricija, ki je zgradil cerkev Marije Snežne v Rimu).²⁵³ Na čast knezu Antonu Eggenbergu, ki je priskrbel nagrade, so na začetku novega šolskega leta (1634/1635) uprizorili *Extremi iudicii dies*. Dramo je v letu pred tem napisal Schönlebnov učitelj poetike Michael Kempski.²⁵⁴ Pri obeh nazadnje navedenih predstavah je kot učenec poetikalnega razreda najverjetneje sodeloval tudi Schönleben.

Njegovo zadnje šolsko leto pri jezuitih v Ljubljani je bilo dramsko gledano najbolj plodno in dobra popotnica za njegovo poznejše dramsko ustvarjanje; njegov učitelj retorike, p. Hartger Sewing, je bil namreč nadpovprečno dejaven. Skozi leto so se na ravni posameznih razredov in celotnega kolegija zvrstile številne predstave. *Letopis* omenja *Servus nequam evangelicus* in *S. Agnes virgo et martyr*, ki pa ju drugi viri ne omenjajo.²⁵⁵ Ob pustu so v razredu retorike pripravili igro *Priscianus vapulans*, na veliki petek pri Božjem grobu *Historia celebris viri illustris iniuriam condonantis inimico per amorem Christi crucifixi deprecantis offensam*, najverjetneje na godovni dan Ignacija Lojol-

247 HA 1596–1691, str. 112; ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 294v; ÖNB, Cod. 13564 Han, LA 1626–1632, str. 87v.

248 HA 1596–1691, str. 111.

249 HA 1596–1691, str. 113.

250 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 295r.

251 HA 1596–1691, str. 116.

252 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 295r–v.

253 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 295r–v: »M. Poëticae vero quatuor diversos opes Beatissimae Virginis expertos. Quos inter Joannes Damascenus, Joannes Patritius Romanus, qui templum ad Nives aedificavit.«

254 HA 1596–1691, str. 116; ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 295r–v.

255 HA 1596–1691, str. 117.

skega pa kratko igro o sv. Ignaciju.²⁵⁶ V poetikalnem razredu so na praznik sv. Rešnjega telesa uprizorili *Fames humani generis*,²⁵⁷ v pustnem času pa *Chorea mortis* – to so morda obogatili z baletnimi vložki.²⁵⁸ V razredu sintakse so pripravili predstavo *Vita Alexandri Bertii*, v gramatikalnem razredu pa *Agonia Christi in horto* v nemščini. To je le nekaj naslovov iz zelo bogate dramske bere Schönlebnovega zadnjega šolskega leta v Ljubljani. Vsebinsko enako bogate so bile to leto tudi deklamacije, ki so požlahtnile praznovanje novega leta in godovnih dni svetnikov ter drugih cerkvenih praznikov (sv. Matija, sv. Frančišek Ksaver, spreobrnitev sv. Pavla).²⁵⁹

Šolanje na jezuitski gimnaziji je Janezu Ludviku prineslo tudi prva poznanstva s kranjskimi plemiškimi rodbinami. Sklepanje o Schönlebovih ožjih in bežnih poznanstvih iz tega obdobja nam omogočajo vpisi v *Kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete*.²⁶⁰ Ko je obiskoval prvi in drugi razred gimnazije (1629/30–1630/31), sta razred poetike in nato retorike obiskovala dva člana družine Auersperg, in sicer najverjetneje Janez Vajkard in njegov starejši brat Janez Herbard Auersperg ali pa njun bratranec Janez Andrej.²⁶¹ Avgusta 1634 je umrl njihov oče oziroma stric – grof Ditrih Auersperg; od njega se je poslovila vsa kranjska plemiška elita, v pogrebni sprevedu pa so sodelovali tudi učenci jezuitske gimnazije.²⁶² Poleg omenjenih Auerspergov so v približno istem obdobju jezuitsko gimnazijo obiskovali tudi člani nekaterih drugih kranjskih plemiških družin, na primer: Coraduzzi (Rudolf, Janez Friderik), Gall (Janez Jakob), Lamberg (Adam, Janez Herbard), Moškon (Jurij Karel), Paradeiser (Volf Žiga, Janez Friderik), Rambschissel (Jurij Žiga, Adam Sigefrid), Thurn (Janez Ambrož), Valvasor (Janez Krstnik, Karel, Žiga in Sigefrid).²⁶³ Na jezuitski gimnaziji je Schönleben očitno spoznal tudi svojega poznejšega dobrega prijatelja Marka Dolinarja ter doktorja prava Jurija Bohinca (»Wochinitz«) in Janeza Hafnerja.²⁶⁴

256 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 295v–296r.

257 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 296r: »/.../ Famem humani generis, tum Nabuchodonoris metamorphosi et ferina ingluvie, tum parvulorum panem petentium repraesentationem.«

258 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 296r: »Idem in Bacchanalibus induxit in auditorio Choream mortis. Saltare coacti ex omni hominum genere ad extremam mortis spiculo configebatur.«

259 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 295v–296r.

260 ARS, SI AS 1073, II/51r: Schönlebnove najverjetnejše sošolce je mogoče iskati na str. 122–127, podatke o njegovih možnih poznanstvih pa se da najti na str. 104–137.

261 ARS, SI AS 1073, II/51r, str. 116, 119, 121; I/31r, str. 293v–294v.

262 HA 1596–1691, str. 115–116; Preinfalk, *Auerspergi*, str. 228.

263 ARS, SI AS 1073, II/51r, str. 116, 119, 121, 123, 130, 132, 134.

264 ARS, SI AS 1073, II/51r, str. 128, 133; *Catalogus Reverendissimorum*, str. 14.

Schönlebnovo jezuitsko obdobje (1635–1653)

Vstop v jezuitski red

Jezuitski način življenja in delovanja je Janezu Ludviku osebno zelo ustrezal, tako da šolanja na jezuitski univerzi ni nadaljeval kot »externus«, ampak se je odločil vstopiti v jezuitski red. To je storil malo pred koncem šolskega leta 1634/1635, po končanem razredu retorike, in sicer 26. oktobra 1635 (»Labaco 26. Octob. 1635 rhe. dimissus«)²⁶⁵ in ne 15. oktobra, kot sta na podlagi Richterjevih trditev sklepala Radics in Miklavčič.²⁶⁶ Nekateri zapisi povedo še natančneje, da je bil sprejet v jezuitski red v Ljubljani, na Dunaju pa je vstopil v noviciat 26. oktobra (»Viennae 26. Octobris 1635. Susceptus Labaci.«).²⁶⁷ Tako Richter kot Radics sta navedla, da je vstopil v jezuitski red proti volji svojih staršev.²⁶⁸ Nasprotovanje je povsem razumljivo, saj je bil Janez Ludvik prvorojeni in takrat še edini sin v družini, ki bi lahko nadaljeval očetovo mizarsko in rokodelsko obrt. Istočasno sta v jezuitski red v kolegiju sv. Ane na Dunaju vstopila Schönlebnov sošolec Andrej Alojzij Plaznik (oziroma Blaznik) iz Škofje Loke ter Janez Urbanija, študent kazuistike, januarja 1636 pa jim je sledil še Janez Kralj.²⁶⁹ Od leta 1615/16 do 1627/28 so novici Avstrijske jezuitske province noviciat lahko opravljali v Leobnu, od 1628/29 do 1633/34 v Leobnu ali pa v kolegiju sv. Ane na Dunaju, od 1634/35 pa izključno na Dunaju.²⁷⁰

Potek sprejema v noviciat so natančno določale *Konstitucije Družbe Jezusove* (*Constitutiones Societatis Iesu*).²⁷¹ Pred vstopom v hišo prve preizkušnje so morali kandidati opraviti prvi eksamen, predstavljeni so jim bili tudi zadržki, ki izključujejo sprejem v Družbo Jezusovo.²⁷² Preden

265 ARSI, Austr. 124, ACB 1622–1639, 2. str. fotokopij, ki so prilepljene med stranema 187v in 187r in str. 213r; Austr. 26, ACT 1622–1636, str. 413v, 420v; Austr. 27, ACT 1639–1642, str. 34v, 232r; Austr. 28, ACT 1645–1649, str. 54r, 228v.

266 Richter, Ein Beytrag, str. 315; Radics, Eine krainische Gelehrten-Familie, str. 179; Radics, Der krainische Historiograph, str. 10; Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 236.

267 ARSI, Austr. 28, ACT 1645–1649, str. 228v.

268 Richter, Ein Beytrag, str. 315; Radics, Der krainische Historiograph, str. 10.

269 ARSI, Austr. 124, ACB 1622–1639, str. 213r; Austr. 26, ACT 1622–1636, str. 413v.

270 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 178, 330–331, 406, 421–422; Ciperle, *Podoba velikega učilišča*, str. 35.

271 *Constitutiones Societatis Iesu*.

272 *Konstitucije Družbe Jezusove*, str. 41–48, 79–83.

1634									
Nomen s cognomen	Loca.	Ætas.	Viris	Tempus Locus	Ardua	Lingua	Grades m Arts	Vota m Reuel.	
22 Joannes Lag.	Styrus Marbur. ingenjis	1618.	Bona.	26 Octob. 1635. Grobj.	Rhetor.	Latm. German. Carniol.			
23 Joannes Witania	Carniol. Labacen. sis	1611.	Bona.	26 Octob. 1635. Labacen.	Rhetor.	Latm. Carniol. German. Ital.			
24 Ludovicus Schön. leben	Carniol. Labacen. sis	1618.	Bona.	26 Octob. 1635. Labacij	Rhetor.	Latm. Carniol. German.			
25 Andreas Blasnik	Carniol. Lacopol.	1618.	Bona.	26 Octob. 1635. Labaci.	Rhetor.	Latm. German. Carniol.			

Schönlebnov vstop v jezuitski red
(vir: ARSI, Austr. 26, ACT 1622–1636, str. 413v).

je bil kandidat sprejet v noviciat, je v hiši probacije dvanajst do petnajst, pa tudi dvajset dni in več, preživel ločen od drugih pripravnikov, da je v miru premislil o trdnosti svoje namere in se seznanil z vsemi dokumenti Družbe (*Apostolske listine Instituta Družbe Jezusove, Konstitucije*) in s *Pravili jezuitskega reda (Regulae Societatis Iesu)*, ki izhajajo iz njih. Ta čas, v katerem kandidat za vstop še enkrat premisli svojo odločitev in opravi prvi in splošni eksamen, se imenuje prva probacija.²⁷³ V tem času so predstojniki preizkusili znanje in nadarjenost kandidatov, sledil pa je še podrobnejši eksamen. Vprašanja, ki jih je bilo treba zastaviti kandidatom za vstop v Družbo, da bi jih tako lahko kar najbolje spoznali, so natančno določena v *Konstitucijah*.²⁷⁴ Te opredeljujejo tudi zadržke za sprejem v red.²⁷⁵ Kandidati

273 *Konstitucije Družbe Jezusove*, str. 41–62.

274 *Konstitucije Družbe Jezusove*, str. 48–50.

275 *Konstitucije Družbe Jezusove*, str. 46–48.

so bili seznanjeni z osnovnimi pravili delovanja Družbe.²⁷⁶ Vprašanja, ki so jih izpraševalci zastavljali kandidatom za vstop v jezuitski red na Dunaju, so se ohranila tudi v drugih dokumentih. Eden izmed ohranjenih kodeksov v Avstrijski narodni knjižnici (Cod. 12407 Han) vsebuje seznam vprašanj, ki jih je izpraševalec zastavil učitelju kandidata za vstop v družbo (»Informatio a professore ut alio viro prudenti de candidatis, qui Societatem petunt«), in seznam vprašanj, ki so bila zastavljena kandidatu samemu (»Examen eorum, qui ad Societatem admissi cupiunt«)²⁷⁷ – zadnji se v glavnem ujema z vprašanji, ki jih predvidevajo *Konstitucije*. Omenjeni kodeks prinaša tudi seznam izpraševalcev in popis izprašanih za leta 1648–1678, vendar pa seznama nista popolna. Tudi triletni jezuitski katalogi imajo podobne vsebinske rubrike, kot jih ima omenjeni prvi seznam vprašanj.²⁷⁸ Prva probacija se je končala z generalno spovedjo in prejemom sv. obhajila, kandidati pa so bili podrobno seznanjeni s potekom noviciata.²⁷⁹

Jezuitska redovna formacija

Noviciat v kolegiju sv. Ane na Dunaju in juniorat v Leobnu (1635/36–1637/38)

Schönleben, ki je v jezuitskih katalogih voden izrecno kot *Ludovicus Schönleben*, je noviciat (t. i. drugo probacijo) opravil v letih 1635–1637. V šolskem letu 1635/36 je v jezuitskih katalogih vpisan med novici, ki so bili v noviciatu na Dunaju prvo leto in ki so se nameravali nato posvetiti študiju (»novitii scholares primi anni«).²⁸⁰ Tudi drugo leto noviciata je opravil v kolegiju sv. Ane na Dunaju (»nomina novitiorum scholasticorum, qui ingressi sunt 1635«).²⁸¹ Prvo leto je bil rektor in »magister novitiorum« hiše probacije Schönlebnov

²⁷⁶ *Konstitucije Družbe Jezusove*, str. 51–62.

²⁷⁷ ÖNB, Cod. 12407 Han, Examen candidatorum Societatis Iesu in Collegio Viennensi a. 1648–1678, str. 1r, 5r–6r.

²⁷⁸ Vprašanja se nanašajo na značaj (»Quibus sit moribus?«), nravi (»Cuius sit natura?«), nadarjenost (»Cuius ingenii?«) in doseženo stopnjo v študiju (»Quis profectus in studiis?«). Vsa ta vprašanja imajo še veliko podvprašanj, in sicer zato, da je bilo ugotavljanje dejanskega stanja kandidatov in članov lažje.

²⁷⁹ *Konstitucije Družbe Jezusove*, str. 85–86.

²⁸⁰ ARSI, Austr. 26, ACT 1622–1636, str. 413v; Austr. 123^a, ACB 1636, str. 39.

²⁸¹ ARSI, Austr. 124, ACB 1622–1639, str. 213r.

rojak Janez Šega, doma iz Vač, drugo leto pa Joannes Bucelleni.²⁸² Dolžnosti predstojnika novicev so bile natančno opredeljene in so sledile ciljem, ki so jih zahtevale *Konstitucije*.²⁸³

Čas noviciata, t. i. druga probacija, je namenjen premišljevanju o vsebini *Apostolskih listin Instituta Družbe Jezusove, Konstitucij ter Pravil* in zorenju v odločitvi o nadaljnji poti,²⁸⁴ ki je lahko v službi duhovnika profesa, duhovnika koadjutorja ali pa redovnega brata koadjutorja.²⁸⁵ V času noviciata kandidati opravljajo pogloblitve eksperimente: mesečne duhovne vaje, delo z bolnimi, ostarelimi in jetniki, romanja, razna nižja dela po hiši. Vsake pol leta opravijo generalno spoved.²⁸⁶ V noviciatu ni študija posvetnih ved, najpomembnejša je skrb za dušni blagor, poudarek je na rasti v kreposti in pobožnosti, da se tako pripravi temelj ponižnosti in vseh kreposti za študij. Jezuiti so uvedli tudi pomembno novost, in sicer skrb za zdravje in telo. Telesu ne sme manjkati, kar je potrebno, da ostaja zdravo in se ohranja v dobri kondiciji za božjo službo in božjo slavo. S tem jezuiti niso ovrgli pomembnosti telesnega premagovanja in zatajevanja samega sebe, trdili pa so, da post in druga spokorna dejanja ne smejo škoditi višjim vrednotam.²⁸⁷ Tisti, ki so bili sposobni za študij, so bili sprejeti med sholastike.²⁸⁸ Ob koncu noviciata so kandidati opravili preproste zaobljube pokorščine, čistosti in uboštva. Tisti, ki so se s preprostimi zaobljubami zavezali, da bodo vstopili v jezuitski red, so postali potrjeni sholastiki.²⁸⁹

V kolegiju sv. Ane na Dunaju se je Schönleben prvič – vsaj od daleč – srečal s člani habsburške vladarske hiše. Leta 1636 sta se na praznik sv. Ane, zavetnice kolegija, pri jezuitih mudila nadvojvoda Leopold in njegova žena.²⁹⁰

Pred začetkom študija filozofije, v času t. i. juniorata,²⁹¹ je Schönleben, kakor je bilo značilno za člane jezuitskega reda,²⁹² v šolskem letu 1637/38

282 ARSI, Austr. 124, ACB 1622–1639, str. 212v; Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 440.

283 *Regulae Societatis Iesu*, 1635, str. 116–142.

284 *Konstitucije Družbe Jezusove*, str. 41–45.

285 Profesi so jezuitski duhovniki, ki imajo štiri slovesne zaobljube (četrti zaobljuba je obljuba pokorščine papežu). Koadjutorji so duhovniki ali redovni bratje, ki imajo tri slovesne zaobljube.

286 *Konstitucije Družbe Jezusove*, str. 51–66.

287 *Konstitucije Družbe Jezusove*, str. 97–110.

288 *Konstitucije Družbe Jezusove*, str. 44, 66–67.

289 *Konstitucije Družbe Jezusove*, str. 117; *Ratio atque institutio*, str. 144–146; *Regulae Societatis Iesu*, str. 232–234.

290 ÖNB, Cod. 12218 Han, LA 1633–1640, str. 172r.

291 Juniorat se imenuje čas po noviciatu, ki je namenjen utrjevanju znanja in študiju.

292 Schmidt, *Zgodovina šolstva*, str. 120.

ponovno poslušal retoriko, in sicer v Leobnu. Ta kolegij je bil od leta 1632/33 pa vse do ukinitve reda 1773 kraj enoletnega utrjevanja in ponavljanja znanja (večinoma latinščine, poetike in retorike), in sicer kot priprave na začetek študija filozofije. Tja so prihajali kandidati (t. i. »juniores«), ki so pred tem opravili dveletni noviciat na Dunaju.²⁹³ Schönleben je (enako kot tudi njegov rojak Andrej Alojzij Plaznik) v šolskem letu 1637/38 opravljal juniorat in bil naveden med »repetentes«. V več jezuitskih katalogih je poudarjeno, da je humanitetna predmeta poslušal še pred vstopom v red in ju nato po vstopu v red eno leto utrjeval.²⁹⁴ To leto sta ga poučevala p. Stephanus Erna (»professor latinus nostrorum in humanioribus«), ki je bil hkrati tudi šolski prefekt, in Jacobus Dedunker (»professor graecus nostrorum in humanioribus«).²⁹⁵

Študij filozofije v jezuitskem kolegiju v Gradcu (1638/39–1640/41)

Potem ko so jezuitski kandidati zadostno utrdili znanje poetike in retorike, so začeli triletni študij filozofije. Prvo leto so študirali logiko, naslednje fiziko, zadnje leto pa metafiziko in etiko. Poleg fizike so drugo leto poslušali tudi matematiko, astronomijo, geografijo in meteorologijo, tretje leto pa še psihologijo, fiziologijo in dialektiko. Poleg tega so utrjevali tudi znanje grščine in hebrejščine. Poučevanje filozofije je slonelo na Aristotelovih naukih. Prvo leto so kot študijska literatura služila izbrana poglavja iz del jezuitov Francisca de Toleda in Pedra da Fonseca, v nadaljevanju pa posamezna poglavja iz Aristotelovih del o logiki. Drugo leto so obravnavali Aristoteloze razprave o fiziki (*Physica*, *De caelo*, prva knjiga *De generatione* in *Meteorologica*). Zadnje leto so prišle na vrsto druga knjiga *De generatione* in vse knjige *De anima* ter *Libri metaphysicorum*. Pouk je trajal dve uri dnevno, eno uro dopoldan in eno popoldan. Profesor je snov predaval in jo sproti razlagal, študentje pa so si ob tem delali zapiske. Potem ko je profesor končal, so se študenti razdelili v skupine po deset in skupaj predelovali obravnavano snov. Delo je usmerjal voditelj skupine. Profesor je po koncu predavanja še nekaj časa ostal v predavalnici, da je lahko odgovoril

293 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 384; Die Jesuiten in Leoben (<http://www.jesuiten.at/index.php?id=149>; ogled 18. 9. 2013).

294 ARSI, Austr. 123^a, ACB 1636, str. 84; Austr. 27, ACT 1639–1642, str. 34v, 232r; Austr. 28, ACT 1645–1649, str. 54r, 228v.

295 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 488–489.

na morebitna vprašanja študentov ali jih tudi sam kaj vprašal. Študenti, ki so bili jezuitski redovni pripravniki (»nostri«), so morali po končanem pouku še eno uro dnevno ponavljati obravnavano snov in o njej razpravljati. Ob sobotah so potekale dveurne disputacije, enkrat mesečno pa slovesna disputacija dopoldan in popoldan.²⁹⁶

Naziv bakalaver filozofije so lahko dobili tisti, ki so končali prvi letnik filozofije in so poslušali že nekaj mesecev fiziko. Za pridobitev naziva magistra filozofije so bila potrebna najmanj tri leta študija in potem še vsaj pol leta ponavljanja in utrjevanja snovi.²⁹⁷ Vsa imenovanja v akademske nazive so imela natančno predpisane postopke oddaje prošnje za dosego naziva, preverjanja znanja in imenovanja v nazive (promocije). Glede na ohranjene zapise v zvezi s tem (ohranili so se tudi obrazci za promotorje in promovirance, razne prisege) predvidevam, da je šlo za markantne manifestacije ugleda univerze in njenih članov.²⁹⁸ V kolegijih so ustanavljali posebna znanstvena združenja, ki so jih imenovali akademije. V teh so se združevali najboljši učenci, ki so izstopali po pridnosti, uspehih in lepem obnašanju, in tisti, ki so bili člani Marijinih kongregacij. Glede na doseženo stopnjo študijev so študente razdelili v tri različne akademije: teologov in filozofov, retorikov in humanistov ter gramatikov.²⁹⁹

Študij filozofije je Schönleben začel v šolskem letu 1638/1639, ko je v graškem kolegiju poslušal logiko (»nunc audivit logicam«).³⁰⁰ Poučeval ga je profesor p. Joannes Bertholdus. Rektor graškega kolegija je bil v tem letu p. Michael Sum(m)ereker, dekan filozofske fakultete pa p. Bernard Geyer.³⁰¹ V tem obdobju je bil Schönleben dobrega zdravja (»vires bonae«). Tako kot pri večini drugih študentov logike je v drugem delu triletnega kataloga o njem zapisano, da je primerno nadarjen in da v študijih dobro napreduje, da pa še nima izkušenj v redu in da bi bil primeren za učenje najnižjih dveh razredov.³⁰² Tudi naslednja dva letnika filozofskega študija

296 *Ratio atque institutio*, str. 31–36, 68–74; *Konstitucije Družbe Jezusove*, str. 121–128, 139–145; Vidmar, *Nastajanje novoveške stopenjske*, str. 171; AUW, Ph 27: *Ordo consuetus et hucusque observatus* 1657, str. 1r–4r.

297 AUW, Ph 27, str. 4r.

298 AUW, Ph 27, str. 4r–10v; Ph 20: *Statuta et consuetudines Facultatis Philosophicae Viennensis* 1683, str. 29–73.

299 *Ratio atque institutio*, str. 155–169; Vidmar, *Nastajanje novoveške stopenjske*, str. 180–181.

300 ARSI, Austr. 27, ACT 1639–1642, str. 34v.

301 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 495–496.

302 ARSI, Austr. 27, ACT 1639–1642, str. 34v, 121r; Austr. 124, ACB 1622–1639, str. 221v.

je opravil v Gradcu. Fiziko je poslušal v šolskem letu 1639/40,³⁰³ metafiziko pa 1640/41.³⁰⁴ Obe leti ga je poučeval p. Joannes Bertholdus. Matematiko je poslušal pri p. Philippu Müllerju, etiko pri p. Georgu Plazerju. Dekan filozofskega študija je bil p. Leonard Bachin, rektor kolegija je bil najprej še p. Michael Sum(m)ereker, zadnje leto pa p. Zacharias Trinckellius.³⁰⁵ Tudi med študijem filozofije sta ostala Schönleben in Andrej Alojzij Plaznik sošolca.³⁰⁶ Avgusta 1641 je bilo, sodeč po zapisu v jezuitskem letopisu, na graški filozofski fakulteti promoviranih 49 doktorjev filozofije (najverjetneje so v resnici mišljeni magistri filozofije),³⁰⁷ med njimi je izstopal poznejši salzburški nadškof Maximilian Gandolf Kuenburg.³⁰⁸ To bi lahko pomenilo, da sta bila s Schönlebnom sošolca ali pa je bil Kuenburg kakšen razred pred njim. To je dokaz, da sta se spoznala že v študentskih letih.

Sklepanje o univerzitetnem nazivu magistra filozofije je pri članih jezuitskega reda nekoliko oteženo zaradi navedb v njihovih letnih in triletnih katalogih. Ker so jezuitski pripravniki, potem ko so dokončali študij filozofije, navadno odšli poučevat v jezuitske gimnazije, so v jezuitskih katalogih navedeni kot »magistri« (»M.«). Ker lahko izraz »magister« pomeni »učitelj« in »magister« in ker so jezuitski letni katalogi označevali predvsem funkcije ter naloge članov v posameznih letih, je iz njih skoraj nemogoče sklepati tudi o doseženih univerzitetnih nazivih. Za Schönlebna tako vemo, da je po končanem študiju filozofije postal »magister«, učitelj poetike v Kremsu, kdaj pa je postal magister filozofije, lahko le ugibamo. Najverjetneje je naziv magistra dosegel po končanem študiju filozofije, kar se je verjetno zgodilo v Gradcu, in sicer najpozneje na začetku leta 1642.³⁰⁹ Dodatno težavo pri določanju doseženih univerzitetnih nazivov jezuitov pogosto povzroča dejstvo, da jezuiti svojih jezuitskih kandidatov niso vpisovali v matrike univerz, ampak so

303 ARSI, Austr. 124^a, ACB 1640, str. 12.

304 ARSI, Austr. 124^a, ACB 1641, str. 33.

305 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 518; 3. zv., str. 10.

306 ARSI, Austr. 124^a, ACB 1640, 1641, str. 12, 33.

307 Kot najvišji univerzitetni naziv na nižji (artistični) fakulteti, kjer so poučevali filozofijo, se tako v *Konstitucijah* kot v *Ratio atque institutio studiorum* in tudi v meni znanih jezuitskih študijskih redih (*Ordo studiorum*) omenja naziv magistra, v jezuitskih letopisih pa se mešata naziva »magister« in »doktor« filozofije. Sklepam, da so v večini teh primerov v resnici mišljeni magistri filozofije.

308 ÖNB, Cod. 12219 Han, LA 1641–1646, str. 25r.

309 ARSI, Austr. 125 I, ACB 1642–1660, str. 2r.

jih vodili le v svojih jezuitskih katalogih. Tako se je na žalost zgodilo tudi v Schönlebnovem primeru.³¹⁰

V času, ko je Schönleben študiral v Gradcu, so se na odru tamkajšnjega jezuitskega kolegija zvrstile številne drame, med drugimi *Martyrium S. Maximiliani episcopi Celeiensis* (1638), komedija *Somnium rustici* (1639), biografska drama o preroku Eliju (1640), *Cosmophilus* (1641) in tudi še nekatere druge, o katerih vemo le to, kdaj so bile uprizorjene (največkrat ob obiskih vladarjev in drugih predstavnikov vidnejših plemiških družin), ne poznamo pa njihovih naslovov.³¹¹

Poučevanje poetike v Kremsu in Gradcu (1641/42–1642/43)

Po študiju filozofije je v jezuitski formaciji nastopil čas poučevanja na jezuitskih gimnazijah. Schönleben je v šolskem letu 1641/42 poučeval poetiko v Kremsu,³¹² naslednje šolsko leto 1642/43 pa v Gradcu.³¹³ V Kremsu je začel delovati najpozneje na začetku leta 1642, ko je bilo mesto najbolj obremenjeno z vihro tridesetletne vojne, kljub težkim razmeram pa je ostajal v dobrem zdravstvenem stanju (»vires bonae«).³¹⁴ Tudi število učencev v Kremsu je bilo v letu 1641/42 glede na vojne razmere sorazmerno visoko, in sicer se je v kolegiju šolalo 142 učencev. O težavah kolegija zaradi vojne, bolezni in zapletene gradnje novih šolskih prostorov poroča tudi letno poročilo, ki je z izjemo podrobnega poročila o smrti rektorja zelo skopo.³¹⁵ V Kremsu je Schönleben deloval pod okriljem šolskega prefekta p. Joannesa Friesa in rektorja kolegija p. Matthiasa Hiernlochnerja, v Gradcu pa pod rektorjem p. Zachariasom Trinckelliem.³¹⁶ Pri poučevanju poetike mu je bila v oporo predpisana literatura, natančno pa je bilo tudi določeno, kako

310 Andritsch, *Die Matrikeln der Universität Graz 1630–1662*; Gall, Paulhart, *Die Matrikel der Universität Wien*, 4. zv. (1579/II–1658/59).

311 Krones, *Geschichte der Karl Franzens-Universität*, str. 23–24; ÖNB, Cod. 12219 Han, LA 1641–1646, str. 29v.

312 ARSI, Austr. 27, ACT 1639–1642, str. 232r: »Docet poesim uno anno.«; Austr. 125 I, ACB 1642–1660, str. 2r: »Collegium Cremsense«, »M. Ludovicus Schönleben profess. poëseos.«

313 ARSI, Austr. 125 I, ACB 1642–1660, str. 24r–24v: »Collegium Graecense«, »M. Ludovicus Schönleben, poeta.«

314 ARSI, Austr. 27, ACT 1639–1642, str. 232r.

315 ÖNB, Cod. 12219 Han, LA 1641–1646, str. 134r–v; Stanke, *Die Geschichte des Kremser*, str. 67, 151.

316 Lukacs, *Catalogi personarum*, 3. zv., str. 30, 60.

naj poteka pouk tega predmeta.³¹⁷ V času poučevanja poetike v Gradcu je napisal govor *Aegis Palladia Daphnophoria oblata neo-baccalaureis Graecensibus* (Graecii 1643), ki je izšel v tisku brez navedbe njegovega imena (»ohne Zusetzung seines Namens«). Ohranil se je le naslov govora, tiskani primerek pa se do sedaj še ni našel.³¹⁸ Glede na to, da so morali magistri filozofije pripraviti po en latinski govor letno, je Schönleben verjetno vsaj en govor napisal tudi v Kremsu, ki pa je najverjetneje ostal v rokopisu in se zato ni ohranil niti naslov.

Iz Gradca naj bi Schönleben leta 1643 odšel na Dunaj, kjer naj bi v kratkem času dosegel doktorat iz filozofije.³¹⁹ Radics je tako sklepal po zapisu v kodeksu v Avstrijski narodni knjižnici, v katerem je Schönleben naveden med doktorji filozofske fakultete leta 1643.³²⁰ Kodeks, ki ga je na Dunaju našel Radics, je nastal v 19. stoletju in v obliki seznamov ter razpredelnic vsebuje podatke o rektorjih, dekanih, profesorjih in študentih dunajske univerze od njene ustanovitve do 19. stoletja. Viri, iz katerih so vzeti podatki, niso navedeni. Tu in tam se, glede na podatke iz meni znanih jezuitskih univerzitetnih virov 17. stoletja, v teh seznamih pojavljajo napake, zato jim ne gre popolnoma verjeti. Pričevanji o Schönlebnovem doktoratu iz filozofije sta se ohranili v dveh zapisih, ki omenjata njegovo smrt, in sicer v *Litterae annuae* za leto 1681 (»scientiarum philosophiae et theologiae Doctores«) in v *Acta Facultatis Philosophicae* iz istega leta (»philosophiae et ss. theologiae doctor«).³²¹ Ker ne gre za sočasna vira in ker zelo verjetno ne temeljita na preverjenih dejstvih, ampak sta zapisana po spominu, jima ne gre brezpogojno verjeti. Zanimivo pa je, da je bil Schönleben tudi v matrike teološke fakultete v Padovi vpisan kot doktor filozofije (»Phil. Doctor«).³²²

V Arhivu Univerze na Dunaju sem v statutu filozofske fakultete iz leta 1678 (»Statuta et consuetudines Facultatis Philosophicae 1678«) našla seznam doktorjev te fakultete (»Doctores de Facultate Philosophica Viennae«), na katerem je pri letu oziroma po letu 1643 tudi Schönleben. Doktorat filozofije naj bi dosegel 12. novembra 1643, istočasno naj bi naziv pridobili še Michael Ernestus a Scholtzen, p. Godefridus Wagnerök in p. Thomas Fürst, oba iz

317 *Ratio atque institutio*, str. 122–128.

318 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 404–406.

319 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 11.

320 ÖNB, Cod. 13727: *Chronik der Wiener Hochschule*, str. 254v.

321 ÖNB, Cod. 12226 Han, LA 1681–1684, str. 18v; AUW, Ph 11, str. 405.

322 USP, vol. 466: *Matricola dei Teologi, medici e filosofi della Naz. Germ. 1649–1697*, str. 17r.

Družbe Jezusove.³²³ Tudi ta seznam je najverjetneje prepis nekega drugega starejšega seznama, le v najboljšem primeru je izpisek iz univerzitetnih virov. Nastal je leta 1680 ali pozneje in je kot tak le pogojno zanesljiv. Ker je zapis nastal s časovnim zamikom, nazivi ne kažejo stanja leta 1643, ampak so iz poznejšega obdobja (na primer: Thomas Fürst leta 1643 gotovo še ni bil posvečen v duhovnika in zato takrat še ni mogel imeti naziva »pater«; Schönleben pa ni naveden kot član jezuitskega reda, kar je bil še vse do leta 1653).³²⁴

Prvo vprašanje, ki se zastavlja, je, ali gre sploh za seznam novoimenovanih doktorjev filozofije. Drugo vprašanje je, ali bi to lahko bil seznam profesorjev na filozofski fakulteti po letih. V prvo možnost sem začela dvomiti zaradi zapisov v *Konstitucijah* in jezuitskih študijskih pravilnikih ter redih, v katerih so kot možni univerzitetni nazivi nižje artistične (filozofske) fakultete dosledno omenjeni bakalavri in magistri filozofije.³²⁵ V jezuitskih letopisih (»Litterae annuae«) se večkrat zgodi, da se naziv magistra filozofije zamenja z nazivom doktorja. V pravilnikih, ki urejajo študij na dunajski filozofski fakulteti, pa se izraz »doctor« uporablja tudi za fakultetne učitelje. Če bi Schönleben poleg naziva doktorja teologije imel tudi naziv doktorja filozofije, sem prepričana, da bi bilo to poudarjeno v zapisih, kjer so navadno omenjeni njegovi nazivi (na primer na naslovnica njegovih del). Preverila sem, ali so bili kandidati, ki naj bi bili imenovani skupaj s Schönlebnom, leta 1643 dejansko na Dunaju. Schönleben je bil v šolskem letu 1642/43 v Gradcu, p. Godefridus Wagnerök (Wagnereck) je v kolegiju v Steyru poučeval poetiko in bil predstojnik latinske Marijine kongregacije,³²⁶ le Thomas Fürst in Michael Ernestus a Scholtzen sta, sodeč po zapisu v »Acta Facultatis Philosophicae 1642–1723«, leta 1643 res bila na Dunaju. Prvi je poslušal drugi letnik teologije, drugi pa je začel kariero profesorja na tamkajšnji filozofski fakulteti.³²⁷

Na podlagi omenjenega zapisa o Michaelu Ernestu a Scholtznu v »Acta Facultatis Philosophicae« in poznejšega zapisa v »Statuta et consuetudines Facultatis Philosophicae Viennensis 1683«, kjer so zapisana pravila o tem, kako lahko nekdo postane učitelj na dunajski filozofski fakulteti,³²⁸ sem

323 AUW, Ph 19: Statuta et consuetudines Facultatis Philosophicae 1678, str. 16r: »Doctores de Facultate Philosophica Viennae, qui sequenti ordine sui ingressus in Facultatem, interesse possunt conventibus ordinariis, ab anno 1680.«

324 Lukacs, *Catalogi personarum*, 3. zv., str. 80.

325 *Konstitucije Družbe Jezusove*, str. 143–144; AUW, Ph 27, str. 4r–4v; Ph 20, str. 29–65.

326 Lukacs, *Catalogi personarum*, 3. zv., str. 72.

327 AUW, Ph 11, str. 41–42; Lukacs, *Catalogi personarum*, 3. zv., str. 80.

328 AUW, Ph 11, str. 41–42; Ph 20, str. 66–71.

ugotovila, da gre pri seznamu doktorjev filozofske fakultete v »Statuta et consuetudines Facultatis Philosophicae 1678« dejansko za profesorje (»doctores«) dunajske filozofske fakultete. Od naštetih »doctores« za leto 1643 je bil le omenjeni Michael Ernestus a Scholtzen 12. novembra 1643 sprejet med učitelje na fakulteti,³²⁹ za druge tri pa je iz že navedenih podatkov razvidno, da to ne drži. Ker je naslednji datiran podatek na omenjenem seznamu »doctores« filozofske fakultete iz leta 1649, to najverjetneje pomeni, da zapisi imen med Michaelom Ernestom a Scholtznom in letom 1649 (»R. P. Godefridus Wagnerök S. I., R. P. Thomas Fürst S. I. poeta, Adm. R. D. Ludovicus Schönloben«) v resnici ne spadajo k letu 1643, ampak gre za nedatirane zapise doktorjev oziroma učiteljev na filozofski fakulteti med letom 1643 in 1649. Pregled jezuitskih letnih katalogov je pokazal, da je bil p. Godefridus Wagnerök (Wagnereck) v šolskem letu 1645/46 profesor etike na filozofski fakulteti, p. Thomas Fürst (First) pa je v šolskih letih 1645/46 in 1647/48–1648/49 v dunajskem jezuitskem kolegiju poučeval poetiko. Schönleben je retoriko tam poučeval v šolskem letu 1648/49 in bil notar filozofske fakultete.³³⁰ Na podlagi navedenega ugotavljam, da gre pri nedatiranih zapisih »doctores« dunajske filozofske fakultete najverjetneje za navedbo učiteljev filozofske fakultete in jezuitske gimnazije v šolskih letih od 1645/46 do 1648/49. Pri Wagneröku gre nedvomno za šolsko leto 1645/46, pri Schönlebnu gotovo za leto 1648/49, katero izmed treh možnih let je mišljeno pri Fürstu, pa ne vemo.

Predstavljeni viri kažejo, da Schönleben leta 1643 najverjetneje ni odšel na Dunaj, da bi dosegel naziv doktorja filozofije. Naziva doktorja filozofije jezuitski statuti in pravilniki sploh niso predvidevali, tu in tam ga letopisi Avstrijske jezuitske province mešajo z nazivom magistra filozofije. Z nazivom »doctores philosophiae« se v statutu iz nekoliko poznejšega časa (1683) omenjajo učitelji filozofske fakultete, »gradus doctoratus philosophici« pa pomeni doseženo pravico poučevanja na filozofski fakulteti.³³¹ Čeprav bi Schönleben glede na pravila za sprejem med »doctores philosophiae«³³² leta 1643 teoretično lahko postal učitelj na filozofski fakulteti na

329 AUW, Ph 11, str. 41–42.

330 Lukacs, *Catalogi personarum*, 3. zv., str. 165, 219, 247.

331 AUW, Ph 20, str. 66.

332 AUW, Ph 20, str. 66: »De dominis doctoribus ingredientibus Facultatem Philopficam. Non admittuntur, qui actu alteri facultati student, uti neque si biennium post acceptum gradum magisterii et absoluta studia philosophica simul utrumque accipiendo non compleverint.

Dunaju, se najverjetneje to ni zgodilo, saj vemo, da je v naslednjem šolskem letu 1643/44 poučeval retoriko v Linzu. V prid takšnemu sklepanju govori tudi njegova mladost, saj je bil takrat star šele 25 let.³³³

Poučevanje retorike v Linzu (1643/44)

Schönleben je v šolskem letu 1643/44 poučeval retoriko v jezuitski gimnaziji v Linzu (»M. Ludovicus Schönleben professor rhetorices«),³³⁴ kjer je bil takrat rektor kolegija p. Ferdinand Herberstein, šolski prefekt pa p. Joannes Melzer.³³⁵ Pri poučevanju tega predmeta so ga usmerjala pravila, ki jih je predvideval *Ratio atque institutio studiorum* (*Načrt in ureditev študija Jezuitskega reda*).³³⁶ Njegove glavne tri naloge so bile urjenje veččin (javnega) nastopanja, poučevanje lepega govorniškega sloga po zgledu Ciceronovih del in poglobljanje splošnega znanja, zlasti zgodovine. Učence je učil pisanja govorov in različnih pesniških oblik.³³⁷ V času njegovega delovanja v Linzu sta v tisku izšla dva njegova govora, ki pa sta izgubljena: *Thalassii Coronae, sive applausus nuptialis illustrissimis neo-coniugibus N. N. in Plectrum Cleantheum lyrae Apollineae conformatum, sive Sol Pyrrhi montis illuminator ad lyram cantatus, auspiciatissimae inaugurationi N. N. praepositi ecclesiae colleg. ad Pyrrhum montem*.³³⁸ Prvi je bil posvečen neznanima imenitnima mladoporočencema, drugi pa novoizvoljenemu proštu cerkve v kraju Spital am Pyhrn. Schönlebnu pa pripisujejo tudi avtorstvo drame z naslovom *Julian Apostata*.³³⁹ Premijo za to dramo, ki je do sedaj ni bilo mogoče najti, je prispeval grof Johann Richard von Starhemberg.³⁴⁰ Drama je bila uprizorjena sredi septembra 1644 z zelo raznovrstno in bogato

Admitti tamen possunt statim post acceptum gradum doctoratus philosophici, si sint simul in officio stabili aut certo statu et biennio saltem antea absolverint philosophiam.«

333 O v tem poglavju predstavljeni dilemi o akademskih nazivih takratne dunajske artistske oziroma filozofske fakultete sem se pisno posvetovala z dr. Tadejem Vidmarjem, ki mi je pomagal razjasniti v virih tu in tam nasprotujoča si pričevanja. Za vso pomoč se mu najlepše zahvaljujem.

334 ARSI, Austr. 125 I, ACB 1642–1660, str. 56v–57r.

335 Lukacs, *Catalogi personarum*, 3. zv., str. 103.

336 *Ratio atque institutio*, str. 112–121.

337 *Ratio atque institutio*, str. 112–113, 117–118, 120–121.

338 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355.

339 ÖNB, Cod. 12219 Han, LA 1641–1646, str. 234r; Fröhler, *Zur Schauspieltätigkeit*, str. 213, 216, 231–232, 239; Kögl, *Leben und Werk*, str. 21.

340 Fröhler, *Zur Schauspieltätigkeit*, str. 216, 232.

opremo.³⁴¹ V Linzu se je Schönleben morda vsaj od daleč srečal s cesarsko družino. Konec oktobra 1644 je mesto obiskal cesar Ferdinand III. s svojo ženo in otroki ter drugimi dvorjani.³⁴²

Študij teologije v Passauu, Gradcu in na Dunaju (1644/45–1647/48)

Študij teologije je bil na jezuitskih univerzah zasnovan tako, da so v nižjih letnikih začeli študirati sholastično teologijo, nato so prešli k študiju pozitivne teologije (študij koncilov, kanonskega prava), *Sveto pismo* pa so študirali vzporedno s tem ali pozneje. Pri sholastični teologiji so spoznavali nauk sv. Tomaža Akvinskega, in sicer ob njegovem komentarju spisa *Magister sententiarum* avtorja Petra Lombarda (ok. 1096–1164) z naslovom *In quatuor libros Sententiarum magistri Petri Lombardi. Ratio atque institutio studiorum* je predpisal seznam vprašanj, ki jih je bilo treba obdelati v štirih letih, in celotno snov razdelil po posameznih letih. Razdelitev snovi po letnikih je bila odvisna tudi od števila profesorjev teologije na univerzi.³⁴³ Študij *Svetega pisma* je bil usmerjen zlasti v eksegezo in zagovor obstoječega prevoda *Svetega pisma* v latinščino, ki ga je priznavala katoliška Cerkev. Študentje so se seznanili tudi z razlagami *Svetega pisma*, ki so jih potrdili papeži in koncili, in z razlagami cerkvenih očetov, pa tudi z dogmami, ki izvirajo iz *Svetega pisma*.³⁴⁴ Med študijem teologije je bilo nekaj časa namenjenega še učenju hebrejščine, katere osnove so pred tem razlagali že med študijem poetike in retorike.³⁴⁵

Teologijo je Schönleben študiral v Passauu (1644/45), dve leti v Gradcu (1645/46–1646/47) in na Dunaju (1647/48). Ko je začel študirati teologijo v Passauu (1644/45),³⁴⁶ je bil v slabšem zdravstvenem stanju (»vires debiles«).³⁴⁷ Njegov napredek v znanju so označili kot dober, enako tudi njegovo nadarjenost in rabsodnost, karakterni pa so ga opredelili

341 ÖNB, Cod. 12219 Han, LA 1641–1646, str. 234r; Fröhler, *Das Linzer Jesuitendrama*, str. 18.

342 ÖNB, Cod. 12219 Han, LA 1641–1646, str. 233v, 234v.

343 *Konstitucije Družbe Jezusove*, str. 121, 124, 142; *Ratio atque institutio*, str. 42–64 (str. 48–64: seznam vprašanj).

344 *Ratio atque institutio*, str. 37–40.

345 *Ratio atque institutio*, str. 41; *Konstitucije Družbe Jezusove*, str. 140.

346 ARSI, Austr. 28, ACT 1645–1649, str. 54r; Austr. 125 I, ACB 1642–1660, str. 79r; Austr. 29, ACT 1645, str. 36r.

347 ARSI, Austr. 28, ACT 1645–1649, str. 54r.

za melanholičnega kolerika.³⁴⁸ Rektor kolegija je bil tedaj p. Everardus Erthal, šolski prefekt pa p. Casparus Cornaeus. Teologijo sta poučevala p. Joannes Weyer in p. Sigismundus Mogilniczky. Schönlebnovi jezuitski sošolci v prvem letniku teologije so bili Alexius Fronde, Jonas Wargl in Philippus Kausich.³⁴⁹ To leto in prihodnja leta je delovanje kolegija v Passauu precej zaznamovalo sklepno dogajanje v tridesetletni vojni. Število članov v kolegiju se je v tem in naslednjih letih precej povečalo: v šolskem letu 1644/45 z običajnih (približno) dvajset na šestdeset, zlasti zaradi vojnih prebežnikov iz drugih kolegijev.³⁵⁰

V času Schönlebnovega študija teologije v Gradcu (1645/46)³⁵¹ je bil rektor kolegija p. Hermannus Horst, dekan teološke fakultete pa p. Joannes Bertholdus, ki je bil poleg p. Martina Palkovicha tudi profesor sholastične teologije. Profesor kanonskega prava je bil p. Everardus Neidhardt, p. Sigismundus Mogilniczky je predaval eksegezo *Svetega pisma*.³⁵² Drugo leto študija v Gradcu (1646/47)³⁵³ sta rektor kolegija in dekan ostala ista, profesor sholastične teologije je poleg p. Bertholda postal še p. Paulus Rosmer, profesor *Svetega pisma* pa p. Leonardus Bagnus. Kanonsko pravo je predaval p. Ferdinand Herberstein.³⁵⁴ V letih 1645–1647 so Gradec večkrat ogrožali izbruhi kuge, zato so bila vrata graške univerze večkrat zaprta, na primer konec leta 1645 in nato spet od septembra 1646 do konca leta ter tudi še v letu 1647.³⁵⁵ Kljub temu se je v šolskem letu 1645/46 zvrstilo nekaj gledaliških predstav (na primer 26. avgusta 1646: »Procopius adolescens martyr«); večinoma so jih uprizorili ob obiskih vidnejših članov habsburške vladarske hiše in ob pomembnih dogodkih v tej družini, na primer, ko je bil Ferdinand IV. leta 1646 kronan za češkega kralja.³⁵⁶

Zadnji letnik teologije je Schönleben obiskoval na Dunaju.³⁵⁷ V matrike dunajske teološke fakultete je bil vpisan 3. aprila 1648 pod dekanom Bernar-

348 ARSI, Austr. 29, ACT 1645, str. 36r.

349 Lukacs, *Catalogi personarum*, 3. zv., str. 131–132.

350 ÖNB, Cod. 12219 Han, LA 1641–1646, str. 358v.

351 ARSI, Austr. 125 I, ACB 1642–1660, str. 92v.

352 Lukacs, *Catalogi personarum*, 3. zv., str. 148–149.

353 ARSI, Austr. 125 I, ACB 1642–1660, str. 109r.

354 Lukacs, *Catalogi personarum*, 3. zv., str. 175.

355 ÖNB, Cod. 12219 Han, LA 1641–1646, str. 386v; Cod. 12220 Han, LA 1647–1652, str. 20r–22r; Krones, *Geschichte der Karl Franzens-Universität*, str. 26–27.

356 ÖNB, Cod. 12219 Han, LA 1641–1646, str. 384v–385r, 386v; Hofer, *Das Grazer Jesuitendrama*, str. 95.

357 ARSI, Austr. 125 I, ACB 1642–1660, str. 138r.

dom Geyerjem,³⁵⁸ v knjigo avstrijske narodnosti, katere prokurator je bil od 6. decembra 1646 pa vse do konca novembra 1647 Matija Bastjančič,³⁵⁹ pa že 20. novembra leta 1647.³⁶⁰ V zadnjem letniku teološkega študija je bil prefekt teologov v konviktu (»praefectus theologorum in convictu«).³⁶¹ Rektor kolegija je bil to leto p. Leonard Bachin, univerzitetni študijski prefekt in profesor *Svetega pisma* pa Schönlebnov rojak p. Matija Bastjančič. Teologijo sta poleg njega predavala še p. Hermannus Horst in p. Martinus Palkovitsch.³⁶² Schönleben je bil tudi v tem letu priča številnim dramskim uprizoritvam.³⁶³ Morda je pri kateri izmed njih tudi sodeloval in si tako nabiral izkušnje, ki so mu pozneje prišle prav pri pisanju drame *Haeresis fulminata*.

Po končanem študiju teologije je bil posvečen v duhovnika. Točen datum posvetitve ni znan, je pa iz dokumentov filozofske fakultete mogoče sklepati, da je bil v duhovnika posvečen pred 29. novembrom leta 1648. V zapisniku seje filozofske fakultete z dne 29. novembra 1648 je ob imenovanju za notarja fakultete imenovan kot »pater« (»Notarium R. P. Ludovicum Schönleben, rhetoricae professorem /.../«).³⁶⁴

Iz prvih let Schönlebnovega teološkega študija (1645–1647) se nam niso ohranili niti naslovi njegovih del, kaj šele, da bi vedeli, ali je bilo kakšno celo natisnjeno. Za enega izmed govorov, in sicer za *Conatus nymphae Hortensis*³⁶⁵ *ad inaugurationem duorum theologiae doctorum*, jezuitski viri navajajo, da je bil natisnjen leta 1645 na Dunaju,³⁶⁶ v drugih virih pa je navedeno, da je nastal šele leta 1648 na Dunaju.³⁶⁷ Zadnje se mi zdi verjetnejše, saj je v letih 1647–1649 Schönleben resnično deloval na Dunaju, leta 1645 pa je bil večino časa v Passauu, proti koncu leta v Gradcu. Ohranili so se naslovi šestih Schönlebnovih govorov iz leta 1648, trije izmed njih pa so nam znani

358 AUW, Th 21: Matricula inclutae Facultatis Theologicae, str. 45.

359 AUW, NA 1, str. 745–755; *Catalogus /.../ Nationis Austriacae procuratorum*, str. 14.

360 AUW, NA 1: Liber nationis Austriacae 1561–1654, str. 750–752.

361 ARSI, Austr. 125 I, ACB 1642–1660, str. 138r.

362 Lukacs, *Catalogi personarum*, 3. zv., str. 218.

363 ÖNB, Cod. 12220 Han, LA 1647–1652, str. 79r–v; Hadamowsky, *Das Theater in den Schulen*, str. 14–15: »Belisarii fortuna«, »Clodoaldus«, »Rex Bungi Japoniorum Ferdinandus Franciscus cum filio sui duodeni usque ad mortem devoto Sanctissimo Sacramento«, »Rosimunda, Die Heylige Jungfrau und Martyrin«.

364 AUW, Ph 11, str. 78.

365 V jezuitskih virih in literaturi, ki izhaja iz njih, se navaja kot »Hartensis« (npr. Simoniti, *Sloveniae scriptores latini*, str. 118).

366 Backer, Sommervogel, *Bibliothèque*, 7. zv., str. 852; Stoeger, *Scriptores Provinciae Austriacae*, str. 319.

367 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 404.

v celoti, saj jih je avtor ponatisnil v drugem zvezku pridrig *Horae subsecivae dominicales* (1676): (1) *Mars Austriacus D. Leopoldus Austriae marchio et tutelarior*, (2) *Panegyricus funebris in exequiis reverendissimi D. Joannis Augustini Zwerger /.../ Dictus Viennae in cathedrali anno 1648* in (3) *Panegyricus funebris illustrissimo adolescenti Michaeli Adamo Baptistae, S. R. I. comiti ab Althan*.³⁶⁸ Prva dva govora je Schönleben imel v katedrali sv. Štefana na Dunaju. Prvega je napisal v imenu študentov avstrijske narodnosti za godovni dan sv. Leopolda, avstrijskega mejnega grofa, in sicer 15. novembra 1648, drugega pa je govoril deseti dan po smrti stolnega prošta Zwergerja.³⁶⁹ Ohranjen je tudi prvotni tisk govora *Mars Austriacus* iz leta 1648, ki pa poraja vrsto vprašanj.³⁷⁰ Besedilo tiskanega panegirika iz leta 1648 je povsem identično z besedilom iz ponatisa v zbirki *Horae subsecivae dominicales*,³⁷¹ na naslovnici pa je kot slavnostni govornik naveden Paulus Sixtus Trauthson (>/.../ dictus /.../ ab illustrissimo iuvene Paulo Sixto Trauthson, comite Austriaco, orat. Facult. auditore.<). Tudi v bibliografskem zapisu Bavarske državne knjižnice je kot avtor naveden Paulus Sixtus Trauthson, kot soavtor pa tedanji prokurator študentov avstrijske narodnosti Michael Ernestus a Scholtzen. Za naslovnico sledi posvetilo Trauthsonovemu očetu po imenu Joannes Franciscus Trauthson. Najbolj smiselna se zdi razlaga, da je panegirik pod pokroviteljstvom Michaela Ernesta a Scholtzna napisal Schönleben, ki je bil takrat učitelj retorike, nato pa ga je govoril njegov študent retorike Trauthson. Na naslovnici prvotnega tiska se je ohranilo le ime imenitnega govornika, študenta iz plemiške rodbine Trauthson, dejanski avtor panegirika pa je zamolčan. O govorniku in naslovniku govora v *Allgemeine deutsche Biographie* ni zapisanega ničesar. Sled za očetom sem našla v *Acta Facultatis Philosophicae*, in sicer v zapisih za leto 1649, ko je Joannes Franciscus Trauthson imenovan kot mecen študenta Wilibalda Mannerja, omenja pa se tudi njegov prvorojenec Ferdinand, ki je bil takrat slušatelj fizike. Očitno gre za očeta in brata Paula Sixta Trauthsona.³⁷² Paula Sixta in Ferdinanda v dunajskih matrikah nisem našla.³⁷³ Panegirik na čast

368 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 434–440, 466–474, 474–480.

369 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del., str. 423, 434.

370 BSB, sign.: Austr. 5451 I.

371 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 434–440.

372 AUW, Ph 11, str. 2, 85.

373 Gall, Paulhart, *Die Matrikel der Universität Wien*, 4. zv. (1579/II–1658/59).

umrlega grofa Johanna Michaela Adama Baptista Althana³⁷⁴ je Schönleben govoril osmi dan po njegovi smrti.³⁷⁵

Samo po naslovu znani govori iz leta 1648 pa so: (1) *Conatus nymphae Hortensis ad inaugurationem duorum theologiae doctorum*, (2) *Tryphyaen nymphae Hortensis oblatum tribus theologiae baccalaureis* in (3) *Verna Theosophorum ad meridianem Sapientiam deambulatio oblata sex neo-doctoribus theologis*. Verjetno je bil vsaj kakšen izmed teh treh govorov v povezavi z novoimenovanimi bakalavri in doktorji teologije, ki se omenjajo v *Letopisu dunajskega kolegija* za leto 1648.³⁷⁶ Valvasor, Dolničar in Pohlin omenjajo še govor *Parentalia reverendissimo praepositi cathedralis ecclesiae Viennensis* (1648),³⁷⁷ ki pa je najverjetneje identičen s pogrebnim govorom, ki ga je Schönleben imel na pogrebu prošta Johanna Augustina Zwergerja.

*Poučevanje retorike in služba notarja filozofske fakultete
na Dunaju (1648/1649)*

V šolskem letu 1648/49 je Schönleben poučeval retoriko v dunajskem jezuitskem kolegiju in bil hkrati notar filozofske fakultete.³⁷⁸ Triletni katalog za leto 1649 prinaša zanimiv zapis o tem, da je bil Schönleben po letu 1645 eno leto (pod)prefekt gojencev v konviktu (»subregens et praefectus alumnorum in convictu 1.«), eno leto pa tudi predstojnik kongregacije.³⁷⁹ Vemo le, da je bil v šolskem letu 1647/48 prefekt študentov teologije v konviktu dunajskega jezuitskega kolegija, drugega pa iz letnih katalogov ne izvemo. Lahko le sklepamo, da je predstojnik katere izmed Marijinih kongregacij lahko bil v Gradcu (1645/46–1646/47) ali pa morda na Dunaju

374 V letu Althanove smrti je v tisku izšel njegov panegirik na čast Joannesa Christophorja Puchhaima.

375 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del., str. 423, 474–480. Zanimivo je, da je panegirik na čast umrlega Althana leta 1648 imel tudi Schönlebnov rojak Janez Leber (»Leberius«, »Liberius«), in sicer v imenu kongregacije blažene Device Marije. Naslov njegovega panegirika je bil *Luctus sodalitatis Marianae in funere iuvenis sodalis Adami Michaelis comitis ab Althan* (Stoeger, *Scriptores Provinciae Austriae*, str. 205; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 357).

376 ÖNB, Cod. 12220 Han, LA 1647–1652, str. 79v.

377 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 219; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 404.

378 ARSI, Austr. 125 I, ACB 1642–1660, str. 154v; Austr. 28, ACT 1645–1649, str. 228v; AUW, Ph 11, str. 1–2, 77–85.

379 ARSI, Austr. 28, ACT 1645–1649, str. 228v; ARSI, Austr. 29, ACT 1651, str. 118r: »Docuit poësim 2. annis. Rhetoricam 2. Concionator medio. Praefectus scholarum medio. Catechista studiosorum medio. Praeses Congregationis 1. et medio. Subregens convictus 1.«

(1647/48–1648/49). V obdobju od 1645 do 1648/49 se mu je zdravstveno stanje izboljšalo in povrnilo so se mu telesne moči (»vires commodae«).³⁸⁰

Iz Schönlebnovih notarskih zapisov in njegovih podpisov v *Acta Facultatis Philosophicae* lahko razberemo, da je funkcijo notarja opravljal od 29. novembra 1648 (»/.../ notarium R. P. Ludovicum Schönleben, rhetoricae professorem /.../«) in vsaj do 20. julija 1649.³⁸¹ V omenjenem viru sta se ohranila dva različna zapisa dogodkov iz časa Schönlebnove notarske službe. Eden je gotovo Schönlebnov avtograf,³⁸² pri drugem pa gre za nekoliko skrajšan prepis opisa dogodkov iz let 1648/49.³⁸³ Da gre v drugem primeru najverjetneje za malenkostno popravljen prepis, priča pisava, ki ostaja enaka tudi še pri zapisih za leta 1649/50 do 1650/51, ko Schönlebna ni bilo več na Dunaju.³⁸⁴ Glede na njegov zapis in podpis v *Acta Facultatis Philosophicae* lahko z gotovostjo sklepamo, da je bil notar do 20. julija 1649,³⁸⁵ ali je to službo opravljal tudi pozneje, pa ne vemo. Zapisi po 20. juliju ne govorijo o menjavi notarja; za sejo 21. oktobra je samo navedeno, da notar na seji ni bil prisoten, ne vemo pa, ali je manjkal Schönleben ali morda že njegov naslednik.³⁸⁶ Pri iskanju odgovora na to vprašanje nam je lahko nekoliko v pomoč pravilnik o službi notarja iz nekoliko poznejšega časa (*Statuta et consuetudines* (1678) – gre za prepis pravilnika, potrjenega 8. maja 1656), ki pravi, da je nov notar imenovan sočasno z novim dekanom in da mu služba preneha hkrati z dekanovo, ne vemo pa, ali je isto pravilo veljalo že deset let pred tem. Iz ohranjenih dokumentov fakultete izhaja, da je dvom upravičen. Iz njih je namreč mogoče razbrati, da je kljub prenehanju dekanske službe p. Brogiolla (kar se je zgodilo 3. maja 1649) Schönleben ostal notar tudi še pod njegovim naslednikom p. Herdinckom.³⁸⁷ Službo notarja je torej gotovo opravljal vsaj do 20. julija 1649, mogoče pa vse do jeseni 1649. Naloga notarja je bila prebiranje prošenj, predstavitev, priseg in dekanovih odredb; skrbel je za vso dokumentacijo fakultete in v posebno knjigo zapisoval pomembne fakultetne dogodke, seje, napredovanja v akademske nazive itd.³⁸⁸

380 ARSI, Austr. 28, ACT 1645–1649, str. 228v.

381 AUW, Ph 11, str. 1–2, 77–87.

382 AUW, Ph 11, str. 77–85. V svojem poročilu je Schönleben zapustil tudi zanimivo pričevanje o posvetitvi filozofske fakultete Brezmadežni Materi Božji.

383 AUW, Ph 11, str. 1–2.

384 AUW, Ph 11, str. 1–6.

385 AUW, Ph 11, str. 85.

386 AUW, Ph 11, str. 87.

387 AUW, Ph 11, str. 77–78, 82–85.

388 AUW, Ph 19, str. 7v.

Kot profesor retorike je imel Schönleben nalogo, da je ob slovesnih priložnostih s svojimi učenci pripravil javne deklamacije, govore in pesnitve.³⁸⁹ Zato ni nenavadno, da so se iz tega obdobja ohranili prav priložnostni govori, ki so povezani z akademskimi slovesnostmi. Leta 1649 so na Dunaju v tisku izšli štirje njegovi govori: tri poznamo le po naslovih, eden pa je ohranjen v dveh različnih tiskih. Govor (1) *Corona gemmea, adgratulatio sex neo-doctoribus theologis ex Ord. Cisterciensi* je bil najverjetneje povezan s promoviranjem šestih novih doktorjev filozofije, ki so vsi bili člani cistercijanskega reda.³⁹⁰ V doktorje so bili promovirani 26. avgusta 1649, promotor pa je bil p. Matija Bastjančič. Na slovesnosti je bil prisoten tudi opat cistercijanskega samostana Lilienfeld.³⁹¹ V približno istem času kot ta govor je nastal tudi edini Schönlebnov ohranjeni govor iz leta 1649, in sicer (2) *Panegyricus Magnae Matri Virgini sine macula originali conceptae Mariae*. Govor je bil prvič natisnjen kot zaključni govor³⁹² v knjigi z naslovom *Campus liliorum sive Album Austriaco-Marianum*, ki je nastala kot počastitev že omenjenih šestih novih doktorjev cistercijanskega samostana Lilienfeld (»Campus liliorum«), promoviranih 26. avgusta 1649.³⁹³ Če sklepamo po vsebini panegirika, se zdi najverjetneje, da je bil napisan za slovesno posvetitev dunajske univerze Brezmadežni Materi Božji³⁹⁴ in pozneje dodan knjigi *Campus liliorum*. Na naslovnici (v prvotnem tisku) je govor posvečen cesarju Ferdinandu III. in tistim, ki so prisegli vdanost Brezmadežni: rektorju dunajske univerze – Johannu Wilhelmu Mannagetti, univerzitetnemu kanclerju, rektorju jezuitskega kolegija, dekanom

389 *Ratio atque institutio*, str. 120–121.

390 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355.

391 AUW, Th 16: Acta Facultatis Theologiae ab anno 1569, str. 428v–429v (428v: »26. Augusti creati sunt ritu solemniter et consueto sex theologiae doctores ex Campiliorum monasterio professi omnes, quorum nomina ut supra.«); ÖNB, Cod. 12220 Han, LA 1647–1652, str. 171v.

392 »Campus liliorum /.../, ubi ad finem panegyricus Magnae Matri sine macula originali conceptae.« (Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355); »Campus liliorum. Ad calcem eius adjicitur: Panegyricus Magnae Matri sine macula originali conceptae.« (Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 404).

393 ÖNB, sign.: 79. Q. 70.: »Campus liliorum, sive Album Austriaco-Marianum. Sex admodum reverendis, religiosiss, et clarissimis dominis ex celeberr. Sacr. Ord. Cisterc. Monasterio Campiliorum professis, /.../ Anno M. DC. XLIX, XXVI. Augusti solenni ritu supremae theologiae laurea ornatis promotore R. P. Matthia Bastianschizh /.../«

394 Potek posvetitve univerze Brezmadežni je nazorno opisan v *Letopisu dunajskega kolegija* za leto 1649 (ÖNB, Cod. 12220 Han, LA 1647–1652, str. 171r–172r). V Arhivu Univerze na Dunaju pa se je ohranil odlok Ferdinanda III. o posvetitvi Brezmadežni Materi Božji (AUW, AT-UAW/CA 1.0.71; AT-UAW/CA 1.0.72).

+
Mense Julio

Actis datam Disputationibus 6^a Julij. Defenderunt Theses impressas in Aula
 Philosophicae Societ. J. H. V., duas ex eade Societate absolutas; Metallurgici, exten-
 sionem res, quos inter duas ad elegantem emblemata Wilibaldus Mannus, et
 Carolus Skulski. Utroque Medicus fuit praesente habuit. Prior Excellentissimus
 D. Comite Joann. Franciscus Trautthofen Casareus Locumtenente cujus filius pri-
 oris Ferdinandus hoc tempore Physicae Auditor in dicta Disputatione de-
 cidentem oppugnavit. Alterius Medicus erat Excell^{mus} Dns Comes Gui-
 lielmus Flawrata, heros ille ex castris Pragensi magnus, qui licet iam annis
 laboribus pro Domina Austria fessus, ac propè fractus; literatos tamen et
 gloriam amantes magno studio prosequitur, nec ullum eorum quem in-
 terligit literis operam dare vacuam à se dimittit, hodie videt nepotes in bonas
 artes sedulo incumbere. Hic non contentus sua praesentia honorare Defen-
 sorem, secum adduxit plures à Nobilitate, quos inter Ill^{mus} Dns Comes
 Bernardus à Martineck non sine Auditorum admiratione doctè ac subtiliter
 argumentatus est, quod cum in dignitate constitutus post intermissa multorum
 annorum spatia literarum exercitia, adhuc tamen recentissimas olim hauri-
 lachinae facies se conservasse palam faceret, omnibus raro accidit.
 Haec 20 die Julij in conspectu Facultatis lecta et probata sunt.

Ludovicus Schönleben Soc. J. H. V.
 p. t. Facultatis Philosophicae
 Notarius

Schönlebnov zapis in podpis v Acta Facultatis Philosophicae, julij 1649
 (vir: AUW, Ph 11, str. 85).

vseh štirih fakultet in vsem doktorjem in študentom. V uvodu govora Schönleben nagovarja cesarja, rektorja dunajske univerze in akademske veljake. V govoru opeva veličino posvetitve in pomembne posledice cesarjeve odločitve, da celotno cesarstvo izroči v varstvo Brezmadežni.³⁹⁵

V kazalu k ponatisu govora je Schönleben navedel, da je govor nastal v letu posvetitve dunajske univerze Brezmadežni Materi Božji: »Panegyricus /.../ scriptus anno 1649, cum Viennensis academia exemplo et hortatu se obligavit defendendi piam de immaculata conceptione sententiam.«³⁹⁶ Mogoče je tudi, da je bil namenjen praznovanju imenovanja novih doktorjev teologije in se je, ker je bilo celo leto 1649 v znamenju slovesnosti na čast Brezmadežni, vsebinsko navezal na to posvetitev. Še največ precej sočasnih informacij o tem govoru je mogoče razbrati iz opisa knjige *Campus liliorum*, ki se je ohranil v Zanijevi knjigi *Memorie, imprese e ritratti de' signori Accademici gelati di Bologna*, ki pa vseeno niso tako določne, da bi nedvoumno odgovorile na vprašanje o času nastanka govora. Zapisano je, da je knjiga *Campus liliorum* posvečena šestim novim doktorjem teologije iz cistercijskega samostana Lilienfeld, ki so prvi prisegli zvestobo širjenju in obrambi Marijinega brezmadežnega spočetja, in da je na konec knjige umeščen panegirik Brezmadežni Materi Božji.³⁹⁷ Najzanesljivejši odgovor na zastavljeno vprašanje dobimo na strani pred naslovnico panegirika. Besede, ki uvedejo panegirik, potrjujejo sklepanje, da je bil verjetno napisan v počastitev slovesne posvetitve univerze Brezmadežni, govorjen oziroma (samo) natisnjen pa konec avgusta 1649 ob imenovanju šestih novih doktorjev teologije, ki so kot prvi prisegli, da se bodo zavzemali za širjenje resnice o Marijinem brezmadežnem spočetju.³⁹⁸ Avtorstvo zaključnega govora

395 Schönleben, *Campus liliorum*, nepag.

396 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 423.

397 Zani, *Memorie, imprese*, str. 182v: »Campus liliorum seu Album Austriaco-Marianum exornatum elogiis Austriacorum Deiparae Virgini peculiariter devotorum, oblatum sex neo-doctoribus theologis Cisterciensibus in coenobio Campiliensi professis, qui primi iuramento solemnii academico se obstrinxerunt defendendi immaculatam conceptionem B. M. V., ubi ad finem Panegyricus Magnae Matri Virgini sine macula originali conceptae. Viennae 1649, in 4.«

398 Schönleben, *Campus liliorum*, nepag. (str. pred začetkom zaključnega panegirika): »/.../ Primos hodie creari doctores theologos, qui ex piissimi Caesaris voluntate iurarunt propugnationem immaculae conceptionis Virgineae Matris. Ego si admittitis conceptum nuper panegyricum iuranti Universitati, cuius membra propediem futuros auguror neo-doctores, recitabo, annuimus et ille Panegyricus Magnae Matri Virgini sine macula originali conceptae D. Ferdinando Tertio, Augusto, pio iusto Mariano immaculae conceptionis propugnatori et pie coniuratis in eandem pietatem /.../.«

se skriva v zadnjem stavku naslovne strani govora (»A Suada Viennensi scriptus«). Da je »Suada Viennensis« očitno Schönleben, potrjuje njegov ponatis govora v zbirki *Horae subsecivae dominicales*.³⁹⁹

Avtor spisa *Campus liliorum* ni izrecno naveden. Delo pripisujejo tako Matiji Bastjančiču, ki je bil promotor šestih cistercijanskih doktorjev teologije,⁴⁰⁰ kot tudi Schönlebnu: prvi del knjige naj bi bil Bastjančičev, zaključni panegirik pa Schönlebnov.⁴⁰¹ Ker so hvalnice in govore iz prvega dela knjige govorili Schönlebnovi študenti retorike (»Ab illustrissima, illustri, nobili iuventute rhetorico-academica dicatum.«), se zdi verjetneje, da je avtor celotne knjige Schönleben, ki je bil v šolskem letu 1648/49 profesor retorike v dunajskem kolegiju.⁴⁰² Temu v prid govori tudi dejstvo, da ne gre za dva vsebinsko ločena dela knjige, ampak se prvi del »prelije« v zaključni panegirik, ki je gotovo Schönlebnov. Dokončno potrditev Schönlebnovega avtorstva celotne knjige *Campus liliorum* dobimo v njegovih spisih *Dissertatio polemica* in *Annus sanctus Habsburgo-Austriacus*. V *Dissertatio polemica* je ponatisnil dve hvalnici iz *Campus liliorum* (na čast nadvojvode Karla in Marije, matere Ferdinanda II.) in ob tem nedvoumno navedel, da gre za njegovo delo.⁴⁰³ V *Annus sanctus* pa je uporabil devet hvalnic;⁴⁰⁴ v marginalijah sicer ni posebej navedel, od kod je vzel gradivo, je pa na svojo namero o uporabi starejšega gradiva opozoril že v uvodu knjige (».../ libuit addere brevia illorum elogia, eo stylo, quo ante annos triginta aliquot iunior lusi, uno alterove recenter addito /.../«).⁴⁰⁵

399 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 424–433.

400 Simoniti, *Sloveniae scriptores latini*, str. 19, 119.

401 Simoniti (*Sloveniae scriptores latini*, str. 19, 119) navaja, da sta avtorja tako Bastjančič kot Schönleben. Schönlebnu avtorstvo knjige pripisujejo: Valvasor (*Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355), Dolničar (*Bibliotheca Labacensis publica*, str. 220), Pohlin (*Bibliotheca Carnioliae*, str. 404), Stoeger (*Scriptores Provinciae Austriacae*, str. 319) in Sommervogel (*Bibliotheca mariana*, str. 134). V katalogu Avstrijske narodne knjižnice, na primer, je kot avtor naveden Schönleben, kot drugi soudeleženi pri izdaji pa Matija Bastjančič. V nekaterih knjižnicah se delo navaja brez avtorja, spet v drugih pa je kot avtor naveden samo Matija Bastjančič (npr. v Bayerische Staatsbibliothek v Münchnu in v Biblioteca Casanatense v Rimu).

402 Naslovnica knjige *Campus liliorum*.

403 Schönleben, *Dissertatio polemica*, 2. del, str. 185–186 (»Repetimus quod olim ei scribimus encomium«; na robu: »In Campo lilio. Anno 1649.«), str. 196 (»Huic quod olim scripsi iterum appendo elogium.«).

404 Schönleben, *Annus sanctus*, str. 1–4, 81–82, 227–228, 299–300, 365–366, 439–440, 511–512, 753–754.

405 Schönleben, *Annus sanctus*: »Authoris praemonitio ad lectorem«, 1. str.

Leta 1649 je bil natisnjen še en Schönlebnov priložnostni govor, ki je nastal ob imenovanju novih magistrov filozofije, in sicer (3) *Philosophicum Nihil oblatum neo-magistris philosophiae* (Viennae 1649).⁴⁰⁶ Govor se ni ohranil, je pa glede na zapis v *Acta Facultatis Philosophicae* zelo verjetno, da ga je Schönleben pripravil za slovesno imenovanje štiridesetih magistrov filozofije 29. julija 1649 in da so ga recitirali učenci retorike (»Rhetores de more libellum gratulatorium obtulerunt, qui fuit Nihil.«).⁴⁰⁷ Ta zapis posredno nakazuje, da je Schönleben očitno ostal na Dunaju tudi še po 20. juliju 1649.

Iz leta 1649 je po naslovu znan še en Schönlebnov govor, in sicer (4) *Arboris vitae s. Crucis fructus gemina infula reverendissimi N. N. abbatis Cisterciensis*.⁴⁰⁸ Če sodimo po naslovu (»Sad drevesa življenja sv. Križa, dvojna infula prečastitega N. N., cistercijanskega opata«), se zdi najverjetneje, da je bil govor namenjen opatu cistercijanskega samostana »S. Crucis« – Heiligenkreuz.⁴⁰⁹ Iz zgodovine samostana je mogoče razbrati, da je bil govor verjetno namenjen opatu Michaelu Schnablu.⁴¹⁰ Zaradi omembe dvojne infule⁴¹¹ bi bilo mogoče, da je Schönleben ta govor imel ob njegovem imenovanju za opata. Ker pa je bil Michael Schnabel v opata posvečen že leta 1637 in je to službo opravljal vse do leta 1658,⁴¹² ta možnost odpade. Glede na to, da se v *Acta Facultatis Philosophicae* na praznik sv. Katarine (zavetnice dunajske filozofske fakultete) 25. novembra 1649 omenja slovesno maševanje opata Michaela, bi Schönleben svoj govor lahko imel prav ob tej priložnosti.⁴¹³ Lahko pa bi ta govor pripravil že v obdobju, ko so potekali pogovori o sprejemu cistercijana Bernarda Gerarda iz samostana Heiligenkreuz med profesorje filozofske fakultete, v katerih je najverjetneje sodeloval tudi opat Michael.⁴¹⁴ Obe predstavljeni

406 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355.

407 AUW, Ph 11, str. 3, 87.

408 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355.

409 Cistercijanski samostan Heiligenkreuz, ki leži 15 kilometrov zahodno od Dunaja (Wienerwald, okrožje Baden), obstaja še danes.

410 Zisterzienserabtei Stift Heiligenkreuz im Wienerwald (<http://www.stift-heiligenkreuz.org/geschichte/unsere-geschichte/>; ogled 5. 10. 2014).

411 Dvojna infula je drugo ime za mitro, visoko dvorogeljno obredno pokrivalo, ki ga nosijo papež, kardinali in škofje, pa tudi nekateri opati. Očitno so to pravico imeli tudi opati cistercijanskega samostana Heiligenkreuz.

412 Zisterzienserabtei Stift Heiligenkreuz im Wienerwald (<http://www.stift-heiligenkreuz.org/geschichte/unsere-geschichte/>; ogled 5. 10. 2014).

413 AUW, Ph 11, str. 3.

414 AUW, Ph 11, str. 2–3, 87. Pogovori o tem so se začeli že na seji 20. julija, 21. oktobra 1649 je bilo njegovi prošnji ugodeno, slovesno pa je bil Bernard Gerard med profesorje sprejet na praznik sv. Katarine 1649. Da je šlo za vprašanje, ki je očitno vznemirilo dunajsko akademsko

razlagi govornika v prid možnosti, da se je Schönleben na Dunaju mudil tudi še po 20. juliju 1649. Do kdaj je dejansko opravljal notarsko službo, pa ne vemo.

Da omenjeni Schönlebenovi govori niso edini, ki so zaznamovali njegovo delovanje v študijskem letu 1648/49, je mogoče sklepati iz njegovega lastno-ročnega pripisa k poročilu o novembrski seji. Zapisal je, da je imel decembra (1648) deklamacijo, pri kateri je bil navzoč sam rektor. Najverjetneje je imel v mislih rektorja dunajske univerze, lahko pa bi šlo tudi za rektorja kolegija.⁴¹⁵ Mogoče je, da sta v tem obdobju nastala tudi nagovora, ki ju je ponatisnil v prvem zvezku *Horae subsecivae dominicales*, vendar tega na podlagi vsebine ne moremo potrditi. Gre za akademska nagovora na božič in na veliki petek: (5) *In vigilia nativitatis Domini: Verbum visibile* in (6) *In Parasceve: Tri-Tribunal: sacerdotale, pretorium, regium, reum laesae maiestatis*.⁴¹⁶

Najodločilnejši trenutek Schönlebenovega delovanja na Dunaju v šolskem letu 1648/49 je nedvomno bila posvetitev dunajske univerze Brezmadežni Materi Božji, ki jo je nazorno opisal v dokumentih filozofske fakultete,⁴¹⁷ pozneje pa še v četrti knjigi *Orbis universi votorum*.⁴¹⁸ Dogodek ga je močno zaznamoval in še poglobil njegovo vero v brezmadežno spočetje Device Marije. Od leta 1649, predvsem pa po letu 1655, si je na vso moč prizadeval za povečanje te skrivnosti z željo, da bi bila v kratkem razglašena za dogmo.

V letu 1648/49 je imel Schönleben v jezuitskem kolegiju na Dunaju in na dunajski univerzi ravno zaradi omenjene posvetitve Brezmadežni še posebno veliko priložnosti za (vsaj posredne) stike z vodilnimi osebnostmi tistega časa. Jezuitski kolegij je na primer osebno obiskal cesar Ferdinand III. z ženo Marijo Leopoldino; gosta v kolegiju sta bila tudi Marija Ana, zaročenka španskega kralja Filipa IV., in njen brat Ferdinand IV., češki in ogrski kralj.⁴¹⁹ V kolegiju sta se mudila še kardinal Harrach,⁴²⁰ apostolski nuncij svetega sedeža ter številni drugi.⁴²¹

srenjo, potrjuje Bastjančičev kratek spis *Quaestio regularis, an monasticen professis academici honores convenient*, ki je nastal 17. septembra 1649 (Simoniti, *Sloveniae scriptores latini*, str. 19).

415 AUW, Ph 11, str. 78.

416 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 1. del, str. 44–54, 275–287.

417 AUW, Ph 11, str. 78–85.

418 Schönleben, *Orbis universi votorum*, 4. knj., str. 85–106.

419 Pohl, Vöcelka, *Habsburžani*, str. 223, 227.

420 To je bil kardinal Ernst Adalbert Harrach (1598–1667), stric Ferdinanda Bonaventure I. grofa Harracha, s katerim je bil pozneje Schönleben v pisemskih stikih (*Die Tagebücher und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)*): <http://www.univie.ac.at/Geschichte/Harrach/index.htm>; ogled 15. 10. 2014).

421 ÖNB, Cod. 12220 Han, LA 1647–1652, str. 170r.

To študijsko leto je bilo za Schönlebna dinamično tudi z ozirom na stike s sobraty jezuiti. Kolegij, hiša profesorov in kolegij sv. Ane na Dunaju so bili najštevilčnejša postojanka jezuitov v Avstrijski jezuitski provinci. Schönleben je tako zaradi službe profesorja retorike kot tudi zaradi notarske službe na filozofski fakulteti in zaradi dogodkov, povezanih s posvetitvijo univerze Brezmadežni, sodeloval s širokim krogom svojih sobratov. Provincial Avstrijske jezuitske province je bil p. Joannes Bucelleni, predstojnik hiše profesorov p. Zacharias Trinckellius, rektor dunajskega jezuitskega kolegija p. Joannes Bertholdus.⁴²² Dekan filozofske fakultete je bil najprej p. Angelus Brogiollus, 12. maja 1649 ga je nadomestil p. Henricus Herdinck (Hördingk);⁴²³ dekan teološke fakultete je bil p. Zacharias Trinckellius.⁴²⁴ Schönleben je gotovo tesno sodeloval z obema omenjenima dekanoma filozofske fakultete in profesorji te fakultete: p. Everardom Hirschbergerjem (profesorjem metafizike), p. Christophorjem Klingshirnom (profesorjem fizike), p. Antonom Hainflingom (profesorjem logike), p. Joannesom Pfliegerjem (profesorjem etike in hebrejščine) in p. Henricom Oderwolffom (profesorjem matematike). Zaradi službe profesorja retorike je sodeloval z gimnazijskimi učitelji, s p. Thomasom Fürstom in drugimi. Nad njegovim delom sta bdela sonarodnjaka p. Janez Leber (»Joannes Leberius«), prefekt nižjih študij, in p. Matija Bastjančič, ki je bil generalni prefekt (»praelectus generalis studiosorum«) višjih in nižjih študijev na Dunaju.⁴²⁵ Zdi se, da si je bil blizu tudi s p. Leonardom Bachinom, ki je ob posvetitvi dunajske univerze Brezmadežni v cesarjevi prisotnosti govoril slovit mariološki govor, ki ga je cesar nato ukazal natisniti.⁴²⁶ O svojih poznanstvih v tem obdobju in tudi pozneje je Schönleben zapustil zgovorno pričevanje v epilogu četrte knjige *Orbis universi votorum*.⁴²⁷

Tretja probacija v Judenburgu (1649/50)

Z Dunaja je Schönleben jeseni 1649 odšel v Judenburg, kjer je do leta 1650 opravil tretjo probacijo. Rektor judenburškega kolegija je bil v letih

422 Lukacs, *Catalogi personarum*, 3. zv., str. 225, 244–250.

423 AUW, Ph 11, str. 77, 83.

424 AUW, Th 16, str. 398v–443v.

425 ARSI, Austr. 125 I, ACB 1642–1660, str. 154r–v.

426 Lukacs, *Catalogi personarum*, 3. zv., str. 245; ÖNB, Cod. 12220 Han, LA 1647–1652, str. 172r; Schönleben, *Orbis universi votorum*, 4. knj., str. 85.

427 Schönleben, *Orbis universi votorum*, 4. knj., str. 85–87.

1647/48 do 1649/50 p. Georgius Plaz(z)er,⁴²⁸ za patre na tretji preizkušnji pa je bil odgovoren p. Franciscus Baselli (»director pp. tertiariorum«).⁴²⁹ V katalogu za leto 1650 je Schönleben naveden skupaj še z desetimi »patres tertiarium«. ⁴³⁰ Da je bilo vseh patrov, ki so opravljali tretjo probacijo, enajst, poroča tudi *Letopis kolegija v Judenburgu*, ki pa hkrati pove, da je bil eden izmed njih predčasno odpoklican drugam (»Tertium probationis annum egerunt 11, quorum unus ultimis prope mensibus avocatus alio, caeteri ad finem incolumes perstitere.«).⁴³¹ Na žalost ne vemo, kateri izmed njih, je pa zato letno poročilo toliko bolj zgovorno pri opisu poteka tretje probacije. Patri, ki so bili na tretji preizkušnji, so hodili pridigat v sosednje župnije, učili so verouk in spovedovali, v postnem času pa so vodili ljudske misijone v bližnjih in tudi bolj oddaljenih župnijah.⁴³²

Kot zanimivost naj omenim še postno procesijo od Judenburga do Sv. Andraža v Labotski dolini, ki so jo člani kolegija vsako leto pripravili v velikem tednu. Procesija je zbudila mojo pozornost, ker gre za medsebojno precej oddaljena kraja (več kot 46 kilometrov je samo zračne razdalje med njima). Letopisec piše, da so leta 1650 v postni procesiji nosili simbole (»symbolorum apparatu«), najverjetneje Kristusovega trpljenja, sodelovali pa so tudi številni bičarji in križenosci. Posebnost procesije v tem letu je bila, da se ji je pridružila skupina vojakov, med katerimi je bilo veliko nekatoličanov. Procesija se je končala z dramo v domačem jeziku (»lingua vernacula«), ki naj bi te vojaške tako nagovorila, da so se želeli spreobrniti v katoliško vero.⁴³³

V Ljubljani (1650/51)

Iz Judenburga je bil Schönleben poslan v rodno Ljubljano, kamor je prišel najpozneje konec oktobra leta 1650. Rektor kolegija p. Michael Hermann ga je v novi vlogi šolskega prefekta predstavil 5. novembra 1650. Profesor retorike je postal p. Stephanus Arborell, ki je bil prejšnje leto skupaj s Schönlebnom v tretji probaciji v Judenburgu. Poetiko je poučeval Marsilius Corominus, sintakso p. Fridericus Rainer, gramatiko Henricus Söldner, najnižja

428 Lukacs, *Catalogi personarum*, 3. zv., str. 205, 233, 262.

429 ARSI, Austr. 125 I, ACB 1642–1660, str. 169r.

430 ARSI, Austr. 125 I, ACB 1642–1660, str. 169v.

431 ÖNB, Cod. 12220 Han, LA 1647–1652, str. 311r.

432 ÖNB, Cod. 12220 Han, LA 1647–1652, str. 311v.

433 ÖNB, Cod. 12220 Han, LA 1647–1652, str. 312v.

dva razreda pa Friderik Jelenčič in David Loy. Z omenjenimi gimnazijskimi učitelji je Schönleben kot šolski prefekt tudi najdejavneje sodeloval.⁴³⁴ Na začetku januarja 1651 so rektorja kolegija Michaela Hermanna zamenjali s p. Michaelom Estmorjem, ki je prišel z Dunaja.⁴³⁵ V letu 1650/51 je bil minister kolegija p. Andreas Banko, profesor kazuistike p. Frančišek Harrer, spiritual p. Andreas Juchardt, vodja seminarja pa je bil najprej p. Mihael Šter, nato p. Pavel Gašperšič, pozneje Matija Grošelj.⁴³⁶ Od drugih članov kolegija naj omenim še patre, ki so bili pristojni za pridiganje: p. Jonas Vargl (nedeljski nemški pridigar), p. Ambrož Falenič (»Fallentsch«, nedeljski slovenski pridigar), p. Mihael Šter (praznični slovenski pridigar), p. Pavel Gašperšič oziroma Gašparčič (»Gaspartschich«, pridigar v stolnici sv. Nikolaja).⁴³⁷ Tudi Schönleben je v Ljubljani opravljal službo pridigarja: bil je praznični nemški pridigar.⁴³⁸ Službo pridigarja je sam posredno omenil v *Dnevniku šolske prefektore* (*Diarium praefecturae scholarum*).⁴³⁹ V njegovih zbirkah pridig najdemo nekaj pridig, za katere z gotovostjo vemo, da jih je govoril leta 1651 v Ljubljani. Gre za pridige, ki jih je imel na praznik Gospodovega vnebohoda (18. maj), na binkoštni ponedeljek in torek (29. in 30. maj) ter na praznik sv. Petra in Pavla (29. junij).⁴⁴⁰ Ohranila se je tudi pridiga na praznik sv. nadangela Mihaela iz leta 1650, za katero ne vemo natančno, ali jo je imel v Judenburgu ali v Ljubljani, lahko pa jo je govoril tudi kje drugje.⁴⁴¹

Schönlebna v letih 1650/51 prav tako srečamo v vlogi spovednika gimnazijskih dijakov: to nalogo je najprej opravljal skupaj s patroma Arborellom in Rainerjem. Schönlebnov zapis v *Dnevniku šolske prefektore* v povezavi s tem poslanstvom je pomemben zato, ker potrjuje njegovo znanje slovenščine. Zapisal je namreč, da je imel veliko gnečo pri spovedi, ker je samo on spovedoval v slovenščini. Pozneje sta se omenjenim spovednikom pridružila še minister kolegija (verjetno p. Banko) in p. Matija Grošelj.⁴⁴² Poleg že omenjenih zadolžitev je Schönleben v Ljubljani opravljal tudi naloge šolskega

434 ARS, SI AS 1073, I/31r: *Diarium praefecturae scholarum*, str. 1v.

435 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 2v; I/32r: *Diarium p. ministri*, str. 1r; HA 1596–1691, str. 171.

436 NUK, Ms 156, str. 20r.

437 ARSI, Austr. 124a, ACB 1651, str. 51–52; HA 1596–1691, str. 171; ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 4r; I/32r, str. 2r.

438 ARSI, Austr. 124a, ACB 1651, str. 52.

439 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 4r, 6r.

440 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 2. del, str. 13–40, 135–148.

441 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 2. del, str. 293–303.

442 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 2r, 4r.

katehista.⁴⁴³ Da to drži, pričata dva njegova zapisa v *Diarium praefecturae scholarum*. Zapisal je, da je bil šolski prefekt hkrati tudi katehist študentov (»/.../ praefecto, qui simul erat catechista sholasticus«) in da od velike noči do binkošti ni bilo verouka, ker je bil zaposlen s pripravljanjem drame in ker je bil nekaj časa odsoten iz kolegija.⁴⁴⁴ Schönleben naj bi bil tudi predstojnik meščanske Marijine kongregacije, vendar pa to najverjetneje ne drži.⁴⁴⁵ Bil pa je predstojnik dijaške kongregacije Marije Vnebovzete, in sicer od 22. januarja 1651 naprej.⁴⁴⁶

Za vse omenjene Schönlebnove službe je v triletnem katalogu navedeno, da jih je opravljal zgolj pol leta: »Concionator medio, praefectus scholarum medio, catechista studiosorum medio.«⁴⁴⁷ Njegovo predstojništvo dijaške Marijine kongregacije je bilo resda malo krajše, ker ga je začel šele v drugi polovici januarja 1651 (pred tem je bil predstojnik kongregacije najverjetneje p. Paulus Trost),⁴⁴⁸ končal pa ga je še pred začetkom šolskega leta 1651/52.⁴⁴⁹ Tudi dosednji Schönlebnovi biografi so omenjali, da je Ljubljano iz neznanih vzrokov zapustil predčasno. Na to so sklepali iz dnevnika šolske prefekture ki ga je začel pisati Schönleben ob nastopu funkcije šolskega prefekta (*Diarium praefecturae scholarum in Archiducali collegio Societatis Iesu. Labaci inchoatum anno M. DC. LI.*)⁴⁵⁰ Njegovi vpisi v imenovani dnevnik se namreč končajo konec junija.⁴⁵¹

Proti domnevi, da je Schönleben v Ljubljani deloval le pol leta, govori okoliščina, da niti v *Diarium p. ministri* niti v *Letopisu Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove* ni posebej navedeno, da bi ga med šolskim letom

443 ARSI, Austr. 29, ACT 1651, str. 118r.

444 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 4v–5r. Posreden dokaz je tudi na str. 1v.

445 ARSI, Austr. 124a, ACB 1651, str. 52. V meščanski kongregacijski knjigi Brezmadežne Marije ni naveden kot predstojnik kongregacije, kot »praeses« je bil pozneje dopisan p. Jonas Vargl (»Jona Wärgl«) (ARS, SI AS 1073, II/52r: Bruderschaft der unbefleckten Empfängnis, str. 65).

446 ARS, SI AS 1073, II/51r, str. 196.

447 ARSI, Austr. 29, ACT 1651, str. 118r, 210v. Jezuitski letni in triletni katalogi so pomemben vir, vendar pa so stanje v kolegijih popisovali le enkrat letno in zato niso nujno zajeli vseh premestitev.

448 ARS, SI AS 1073, II/51r, str. 191–196. Ker nikjer ni omenjeno, da bi p. Trosta ob začetku novega šolskega leta 1650/51 zamenjal, sklepam, da je iz Ljubljane v Gorico odšel šele konec leta 1650.

449 V kongregacijski knjigi je bilo pozneje dopisano, da ga je še pred koncem (navadno enoletnega) mandata zamenjal p. Mihael Šter: »Cui successit in fine R. P. Michael Steer.« (ARS, SI AS 1073, II/51r, str. 196).

450 ARS, SI AS 1073, I/31r.

451 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 6r–v.

j 1
1

ANNVS M. DC. LI.

Studiorum Instauratio.

Datum fuit signum campana scholastica tempore confecto, die 30 et 31 Octob. Annj priorj in fine decurrentis 1650. Calendij autem Novembribus per incuriam intermissus fuit pulsus. Die Annus pulsari nō solēt. Porō 3ª die Novemb. (quæ erāt hebdomadæ dñe Jonis) convocata iuventus scholastica se sitit, et audit legi promotos. Actus hic demandatus fuit P. Franciscus Harter Praefectus Annj priorj (ita pro tunc superioribus usum) cuius lectione finita ibidem de more ad templum: celebravit et cantavit Missam de S. Spiritu R. P. Michael Hermann Collegij Rector assistentibus Leictis. Subinde contulit se in aentis et accesserunt Præs Collegij ad Auditoriū suū Aula Gymnasij ubi literarū studiosos sapientiae Conuiuij fecit et mensa exhibuit M. Fridericus Jellentschitsch oratione erudita, dictione elegantj, non sine gustu Auditorum. A meridie vacavit scholæ. Prægalj mensa usj Collegiales in suburbanos recreationis locos.

Prima hebdomada frequentantib. data duplex recreatio die integra, scilicet 8, et 10^a Nov: quia, quia non paræ aëris, inclementia turbata fuerat, recepti iussu sunt altera hebdomada die 15 et 17^a Nov. in gratiam R. P. Rectoris Tergetinij qui tunc Kabard uenerat, sed iterū utraq. die coelum pluuio, ut compassione digni iudicati sint iuuenes: quare tertio iterū hebdomade duplicata recreatio licet uacatū dimidia die. Percepit hoc etiam altera causa, quod duobus frequentibus septimanis incidere festā pp quæ dati recreatio nulla poterat.

zamenjali.⁴⁵² To bi se lahko teoretično vseeno zgodilo: jezuitska letna poročila in letni ter triletni katalogi namreč niso nujno zajeli vseh kadrovskih sprememb v posameznih kolegijih med letom.⁴⁵³ Lahko bi celo ugibali, da so v *Letopisu* Schönlebnovo zamenjavo in odhod iz Ljubljane zamolčali namenoma. V prid te možnosti bi govorilo dejstvo, da ga niti *Letopis* niti *Diarium p. ministri* ne omenjata kot avtorja drame *Haeresis fulminata*.⁴⁵⁴ Najverjetneje pa gre samo za splet okoliščin in naključij in v tem ne smemo iskati skritih ozadij.

Dosedanji biografi so spregledali vpis v *Diarium p. ministri*, kjer je zabeleženo, da je Schönleben Ljubljano zapustil 18. oktobra 1651.⁴⁵⁵ Novi šolski prefekt Bernard Reffinger se v *Letopisu Ljubljanskega kolegija* res omenja že leta 1651, vendar pa ni napisano, kdaj je nastopil to službo: z novim šolskim letom 1651/52 ali že prej.⁴⁵⁶ Ker v *Diarium praefecturae scholarum* za obdobje od junija 1651 do konca oktobra 1652 ni podatkov, nam je lahko pri iskanju odgovora v pomoč le *Diarium p. ministri*, ki omenja, da je Bernard Reffinger v kolegij prišel 26. septembra 1651, ponovno pa je v dnevniku omenjen šele 15. decembra istega leta.⁴⁵⁷ Vse to govori v prid domnevi, da je Schönleben šolski prefekt ostal do konca šolskega leta 1650/51 in da ga je šele po 18. oktobru na tem mestu zamenjal p. Reffinger.

Kakor je bilo omenjeno, je Schönleben svoje delovanje v Ljubljanskem kolegiju Družbe Jezusove najbolj zaznamoval s tragedijo *Haeresis fulmi-*

452 HA 1596–1691, str. 167–171.

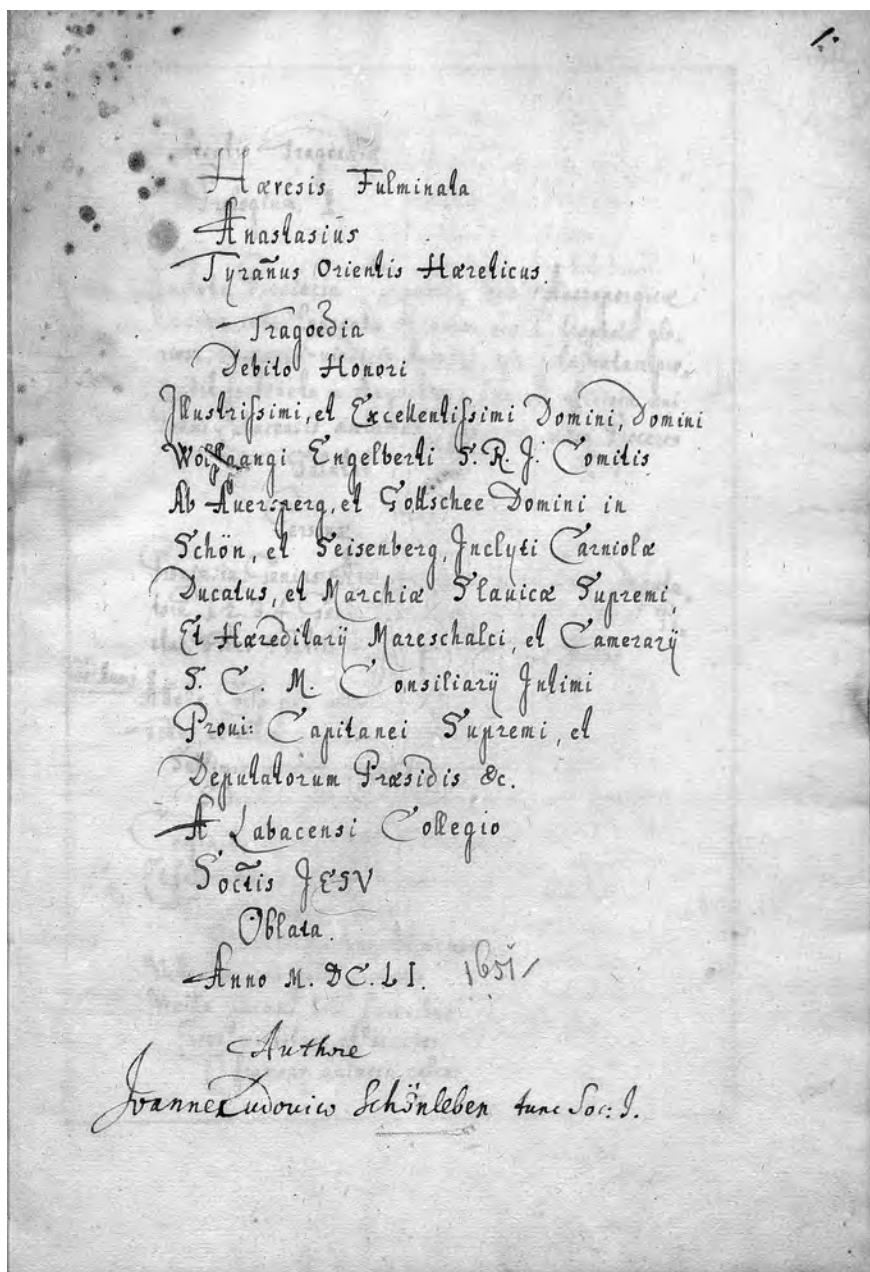
453 Za zanesljivo rekonstrukcijo kadrovske sestave jezuitskih kolegijev je treba upoštevati čim več sočasnih jezuitskih virov, saj je le tako mogoče priti do zanesljivih ugotovitev. Vzemimo za primer p. Michaela Estmorja in p. Matijo Grošlja. Jezuitski katalogi prisotnost Estmorja v Ljubljani beležijo šele po novembru 1651; da je sem prišel že januarja 1651, izvemo iz *Letopisa Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove* in iz obeh ljubljanskih jezuitskih *Dnevnikov* (*Diarium praefecturae scholarum* in *Diarium p. ministri*). Enako je z Grošljem, čigar prihod v Ljubljano spregleda tudi *Letopis*, najdemo ga le v obeh *Dnevnikih*. *Letopis* prav tako ne govori o tem, da je vodstvo seminarja februarja 1651 prevzel p. Pavel Gašperšič, to izvemo v *Historia seminarii Labacensis* in *Diarium p. ministri*. Tudi pri Schönlebnu zanesljivih podatkov tako za njegovo ljubljansko kot tudi za druga obdobja ne bi mogli dobiti samo iz jezuitskih letnih in triletnih katalogov ali pa samo iz jezuitskih dnevnikov.

454 HA 1596–1691, str. 171; ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 3r. O Schönlebnovem avtorstvu posredno priča njegov zapis v *Diarium praefecturae scholarum* (ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 5r): »Post Pascha usque ad Pentecosten intermissi sunt catechismi ordinarii partim propter occupationes circa Tragoediam partim propter absentiam patris praefecti, qui ad dies aliquot excurrerat alio.«

455 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 4v.

456 HA 1596–1691, str. 171.

457 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 4r, 6v.

Naslovnica Schönlebnove drame *Haeresis fulminata*
 (vir: OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auerperg XXVII, 25, str. 1r).

nata sive Anastasius tyrannus Orientis haereticus, ki jo je posvetil Volfu Engelbertu Auerspergu.⁴⁵⁸ Drama, ki je bila nadvse uspešno uprizorjena 2. in 3. maja 1651,⁴⁵⁹ je dolgo časa veljala za izgubljeno, junija 2013 pa sem lepopisni izvod drame našla v arhivu družine Auersperg na Dunaju.⁴⁶⁰ Ker je šlo za slavnega domačina, čigar oče je bil večkrat župan, in za zelo uspešno predstavo, je zares nenavadno, da tako *Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove*⁴⁶¹ kot tudi *Diarium p. ministri*⁴⁶² avtorja ne omenjata. O avtorstvu in zaslugah za uspešno uprizoritev lahko sklepamo iz *Dnevnika p. ministra*. V njem je zapisano, da sta Schönleben in p. Harrer nekaj dni po predstavi, 8. maja, skupaj z Volfom Engelbertom Auerspergom odpotovala na Bled (»P. Harrer et p. Schönleben profecti sunt cum illustrissimo domino capitaneo in Feldes.«), od koder sta se vrnila šele 16. maja. To je bila poleg 500 goldinarjev še dodatna nagrada za uspešno predstavo, za katero sta, sodeč po tej navedbi, imela največje zasluge patra Schönleben in Harrer.⁴⁶³

Medtem ko so bili sočasni jezuitski viri o drami redkobesedni, je bil Schönleben nekoliko zgovornejši in je na več mestih omenil priprave na uprizoritev drame. Dne 27. marca 1651 je v *Dnevnik šolske prefektore* zapisal, da je bilo razdeljenih nekaj vlog za dramo, aprila pa, da sta bila po beli nedelji (po 16. aprilu) v šoli dva prosta dneva, da so lahko poskusno zaigrali dramo (»propter probationem actionis«).⁴⁶⁴ O njegovem avtorstvu se iz napisanega da sklepati le posredno, izdal pa je marsikatero zanimivo podrobnost, ki se nanaša na opremo in uprizoritev tragedije. Poudaril je, da so za to predstavo sešili precej novih oblek in opisal nekatere izmed njih. Najpomembnejša pa je informacija, da so za to uprizoritev natisnili

458 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 25: Tragödie Anastasius Tyrannus Orientis, 1r.

459 HA 1596–1691, str. 171.

460 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 25.

461 ARS, SI AS 1073, 180r: Historia annua Collegii Labacensis Societatis Jesu, str. 265: »Suis pro usu consueto temporibus actus scenicos spectandos dedimus, inter alios plausum tulit binis diebus ostentus *Anastasius, Orientis Imperator* illustrissimorum procerum honori datus. Quod placuerit illud argumento esto, quod grati animi vicissitudinem referentes 500 fl. collegio dono transmiserunt.«

462 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 3r: »Fuit in scenam datus Anastasius Imperator. Haec actio fuit dedicata Provinciae, huius actionis media duntaxat pars duravit a 2. hora pomeridiana usque ad mediam 6. Habuit frequentissimos spectatores et praecipua nobilitate.«

463 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 3r–v.

464 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 4r–5r. Zanimivo je, da za *Haeresis fulminata* uporablja tako izraz »comoedia« kot »tragoedia«.

latinsko in nemško perioho za vsak dan posebej in da sta ti vsebovali tudi seznam nastopajočih.⁴⁶⁵ Zastavlja se vprašanje, kateri tiskar ju je natisnil in v koliko izvodih. Ker nam do sedaj ni uspelo najti še nobenega primerka, je to vprašanje še toliko bolj zanimivo.

Schönleben je kot šolski prefekt veliko pozornost posvečal nastopom dijakov, o čemer priča dejstvo, da se je od decembra 1650 naprej zvrstilo veliko število privatnih in javnih deklamacij, krajših dramskih predstav (»theatrellö«, »actiuncula«) in predstav, ki so bile preplet deklamacije in dramske igre (»semiscenica«). Vseh skupaj je bilo najmanj enajst. Od deklamacij in predstav navajam zgolj tiste, ki so znane po naslovu: »Declamatio de S. Xaverio semiscenica« (10. december 1650), »Declamatio de Amore divino ad praesepe damnato« (17. januar 1651), »Actiuncula de morte Christi« (veliki petek, 7. april 1651), »Josue circumlata ad Jerichu-antinos muros arca victores« (11. junij 1651). Pripravljali so jih predvsem v razredu retorike in poetike,⁴⁶⁶ eno pa tudi v razredu gramatike: »Adolescens sodalitatís desertor in mortuali lectulo poenitens et in gratiam Beatissimae Virginis receptus« (25. marec 1651).⁴⁶⁷

Čeprav *Diarium p. ministri* Schönlebna vse od maja do 18. oktobra ne omenja, pa prinaša bistveni podatek: potrjuje predvidevanje, da je Schönleben tudi po juniju 1651 ostal v Ljubljani. Kakor je bilo že omenjeno, *Diarium p. ministri* navaja, da je Schönleben 18. oktobra skupaj s Friderikom Jelenčičem odšel v Gradec.⁴⁶⁸ Kaj se je z njim dogajalo od konca junija do oktobra, ni znano. Morda sta se v tem obdobju začela njegova osebna kriza in iskanje. Dejstvo, da se po juniju v *Diarium p. ministri* njegovo ime ne pojavi, ne preseneča tako zelo, saj tam tudi pred tem poimensko ni omenjen prav pogosto: zgolj v povezavi z oddihom na Bledu in pred tem v februarju, ko je navedeno, da je skupaj s p. Šterom odšel v Mengeš.⁴⁶⁹ Dodaten dokaz, da je tudi po juniju ostal v Ljubljani, so njegovi vpisi v kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete, ki jo je začel pisati leta 1651. Iz nekaterih njegovih zapisov je namreč mogoče z gotovostjo razbrati, da so nastali po maju in

465 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 5r: »Impressae periochae germanicae et latinae pro utraque die separatim, adiectis etiam nominibus actorum.«

466 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 2r–3v, 4v–5r, 6r.

467 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 4r.

468 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 4v: »Discessit hinc p. Schönleben cum Frid. Jellenschitz Graecium.«

469 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 1v: »Post prandium discesserunt Manspurgum p. Ster et p. Schönleben.«

juniju 1651. Njegova sestra, Marija Kronlechner, je bila v kongregacijsko knjigo med ženske članice vpisana 20. julija 1651.⁴⁷⁰

Kongregacijska knjiga je pomemben vir tudi zato, ker lahko na podlagi vpisov rekonstruiramo Schönlebnove stike zunaj jezuitskega kolegija. Z njeno pomočjo lahko ugotovimo, kateri kranjski plemiči so postali člani kongregacije Marije Vnebovzete v času Schönlebnovega predstojništva, in tako sklepamo o njegovih poznanstvih v plemiških vrstah. Kot prvi se je Marijini kongregaciji na praznik Marijinega oznanjenja, 25. marca 1651, pridružil Volf Engelbert Auersperg, 16. junija se je v kongregacijsko knjigo vpisal Eberhard Leopold Ursini Blagaj, 21. junija pa sta jima sledila Janez Andrej Auersperg in Godefrid Gall.⁴⁷¹ Poleg kongregacijske knjige je pomemben vir za rekonstrukcijo jezuitskih stikov zunaj kolegija tudi *Diarium p. ministri*, ki poroča o obiskih visoke duhovščine, kranjskih plemičev in drugih dobrotnikov kolegija.

Triletni jezuitski katalog za leto 1651 kaže na Schönlebnovo dobro zdravstveno stanje (»vires bonae«), na primerne pedagoške izkušnje, na njegovo nadarjenost za poučevanje retorike in poetike, prvič pa je poudarjen tudi njegov pridigarski talent. Značajsko so ga opredelili kot kolerika. Izstopa ocena njegove razsodnosti kot svojske in nekoliko »trde« (»iudicium proprium et nonnihil durum«).⁴⁷²

Zares nenavadno je, da jezuitski katalogi beležijo le polletno Schönlebnovo delovanje v Ljubljani, čeprav je mesto zapustil šele 18. oktobra 1651. Morda bi to lahko namigovalo na možnost, da se je kriza Schönlebnovega jezuitskega poklica začela že v Ljubljani in ne šele v Gradcu. Zadnje zaobljube so navadno sledile kmalu po tretji probaciji in bi jih lahko praviloma pričakovali že v Ljubljani, toda pričevanj o tem v virih ni zaslediti. Lahko bi se kljub temu zgodile, vendar proti tej možnosti govori navedba arhivarja p. Teschitela, da naj bi bile Schönlebnove zadnje zaobljube 24. maja 1652 preložene.⁴⁷³ Na žalost do sedaj znani viri iz Jezuitskega arhiva v Rimu te trditve ne potrjujejo in ne zanikajo.

470 ARS, SI AS 1073, II/51r, npr. str. 184, 199, 734 (»Maria Khronlechnerin ein geborne Schönlebbin«).

471 ARS, SI AS 1073, II/51r, str. 29–31, 37.

472 ARSI, Austr. 29, ACT 1651, str. 210v.

473 Arhiv SBL: Janez Ludvik Schönleben, prepis pisma arhivarja p. Teschitela z dne 14. 1. 1956.

Viharno obdobje: Gradec (1651/52), Linz (1652) in Dunaj (1652/53)

V Gradcu je Schönleben poučeval etiko, bil je akademski katehist in spovednik tistih študentov, ki so stanovali v konviktu.⁴⁷⁴ Iz vpisov v jezuitskih letnih katalogih je razvidno, da je bil rektor jezuitskega kolegija v Gradcu p. Michael Sicuten, minister kolegija pa p. Joannes Gerb. Poleg Schönlebna so na filozofski fakulteti poučevali še p. Antonius Hainfling (logiko), p. Bernardus Distl (matematiko), p. Jurij Florjančič (fiziko), p. Michael Codella (metafiziko) in p. Michael Sautter (hebrejščino). Od njegovih rojakov so v graškem kolegiju delovali p. Anton Cergol (»Zergol«), p. Janez Urbanija, p. Jurij Florjančič in Schönlebnov prijatelj p. Frančišek Harrer, ki je odšel v Gradec pet dni pred njim, v Ljubljano pa se je vrnil proti koncu leta 1652.⁴⁷⁵

Iz virov, ki so se ohranili iz časa Schönlebnovega delovanja v Gradcu, je prvič mogoče jasno začutiti njegovo osebno krizo, med katero je začel razmišljati o izstopu iz reda. To je mogoče razbrati iz dveh ohranjenih pisem, ki sta ju Schönlebnu 2. marca in 20. aprila 1652 v Gradec poslala jezuitska generala, prvega Alexander Gottifredi,⁴⁷⁶ drugega pa Goswin Nickel.⁴⁷⁷ Oba generala v pismu Schönlebna spodbujata k stanovitnosti in potrpežljivosti ter mu prigovarjata, naj ostane v redu. Pismi obeh generalov

474 ARSI, Austr. 124^a, ACB 1652, str. 71.

475 ARSI, Austr. 124^a, ACB 1652, str. 70–71; HA 1596–1691, str. 173; ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 4v.

476 ARSI, Austr. 6, AEG 1648–1656, str. 110v: »Graecium p. Ludovico Schönleben. Quaeso R. V. et paterne etiam hortor, mittamus has de deserenda societate cogitationes, quae non possunt, nisi ab hoste generis humani provenire, adiiciamus vero animum ad excelsas cogitationes filiorum Dei, cuius gratiae si strenue collaboremus, iugum Christi suave, et onus leve experiemur, quod viribus humanis durum, et vix tolerabile videtur. Si quid (quod non spero) admissum a vocatione religiosa alienum, id seria poenitudine eluamus sumptisque animis ad perfectionis culmen enitatur. Cogitet in religiosis non principia sed finem laudari, coron[ari ... con]stantiam, instabilitate nos regno Dei haud aptos, et respicientes retro [...]i saepe numero salis reddi in propriam perniciem, ludibrium et exemplum aliorum. [...] sperare meliora iubeant de R. V. transacti labores, et patientiae merita, ne porro pete[ntem dim]issionem pergat, quam nec urgere ipsa, nec ego salua conscientia his de caussis conic[... p]ossum. Interea me ss. R. V. sacrificiis enixe commendo. 2. Mart. 1652.«

477 ARSI, Austr. 6, AEG 1648–1656, str. 114r: »Graecium p. Ludovico Schönleben. Extrema pars litterarum R. V. dum se ad arbitrium iudiciumque meum remisit, animum iam caussis compositum sapit, ideoque placuit, existimo autem in Domino ipsius saluti expedientius esse et ad divinum obsequium accommodatius, ut Deo in societate labores suos seque ipsum constanter consecret. Quod si autem se mimerito premi a quopiam arbitretur, superioribus mihi filiali confidentia exponat, certoque sibi persuadeat, me R. V. solatio rebus perspectis non defuturum. Interaque animos sumat, meque in ss. suis sacrificiis apud Deum commendat. 20. apr. 1652.«

sta odgovor na Schönlebnovi neohranjeni pismi, v katerih ju je očitno prosil za dovoljenje za odhod iz reda. Pismi (še posebno prvo) sta, kar se tiče vzrokov za izstop iz reda, nedoločni: v ozadju je mogoče slutiti nezadovoljstvo, morda celo kakšno zamero ali spor. Drugo pismo posredno namiguje na težave s katerim od sobratov, saj general Schönlebna nagovarja, naj morebitne pritiske kogar koli zaupa nadrejenim ali pa njemu: »*Quod si autem se mimerito premi a quopiam arbitretur, superioribus mihique filiali confidentia exponat, certoque sibi persuadeat, me R. V. solatio rebus perspectis non defuturum.*«⁴⁷⁸

Da bi v Schönlebnovem graškem obdobju vzrok za željo po izstopu iz reda lahko bile težave s katerim izmed sobratov (morda zaradi zavisti), namiguje njegov odhod v Linz, kamor je odšel maja ali junija 1652. Tudi Dolničar omenja, da so mu nekateri zavidali njegove uspehe, vendar pa bi se ta opazka lahko nanašala tudi na poznejše obdobje, ko je opravljal službo ljubljanskega stolnega dekana.⁴⁷⁹ Drugo pismo mu je 6. julija 1652 general Nickel poslal v Linz. V pismu general izraža veselje nad Schönlebnovo odločitvijo, da ostane v redu.⁴⁸⁰ Nedoločno se omenja neki madež, ki pa ga je mogoče, če je volja dovolj močna, zlahka izmiti (»/.../ maculam, si quam contraxit, fervendi studio perfectionis facile eluet /.../<«). Morda je mišljen samo madež, ki ga je Schönlebnovemu imenu prinesla njegova želja po odhodu iz reda, morda pa je bilo v ozadju še kaj drugega, na primer njegova želja po študiju na nejezuitski univerzi. General je v pismu, ki ga je istega dne poslal provincialu Avstrijske province, izrazil upanje o trdnosti Schönlebnove odločitve: »*P. Ludovicum Schönleben resipuisse libenter audio: Deus det illi constantiam, et in proposito bono firmitatem.*«⁴⁸¹

V tem vmesnem obdobju naj bi bile 24. maja 1652 preložene tudi njegove zadnje slovesne zaobljube, vendar pa tega podatka v korespondenci med generalom Nicklom in provincialom Trinckelliem ter v drugih ohranjenih

478 ARSI, Austr. 6, AEG 1648–1656, str. 114r.

479 Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 219: »*Cui cum sedula accessit applicatio, eo evasit, ut tractu temporis plurimas ad invidiam confecerit elucubrationes.*«

480 ARSI, Austr. 6, AEG 1648–1656, str. 119r: »*Lincium p. Ludovico Schönleben. Quanto minus gratum nuper mihi, tanto nunc laetorem nuntium tulit R. V. de firmo proposito Deo in societate filii ipsius serviendi, itaque resipiscentem passis ulnis in visceribus Christi amplector: maculam, si quam contraxit, fervendi studio perfectionis facile eluet: Deus R. V. in suo obsequio magnis quotidie passibus progredientem servet mei in ss. sacrificiis precibusque memorem. 6. Julii 1652.*«

481 ARSI, Austr. 6, AEG 1648–1656, str. 119v.

dokumentih nisem našla. O tem je poročal le p. Josef Teschitel, arhivar v Jezuitskem arhivu v Rimu, v pismu z dne 14. januarja 1956, ki ga je poslal br. Gotthardu na Dunaj. Povedal je tudi, da je list v registrskem zvezku, na katerem so bili oziroma bi lahko bili podatki o vzrokih za Schönlebnov odhod iz reda, zelo poškodovan.⁴⁸²

Iz Linza je Schönleben odšel na Dunaj, kjer je poučeval logiko na filozofski fakulteti in bil spovednik v jezuitski cerkvi in v Pazmaneumu. Rektor jezuitskega kolegija na Dunaju je bil p. Ferdinand Herberstein, nad jezuitskim visokim in nižjim šolstvom pa je še vedno bdel p. Matija Bastjančič. Tudi to šolsko leto je bil dekan filozofske fakultete p. Henricus Herdinck, ki je nadzoroval delo Schönlebna in drugih profesorjev na fakulteti: p. Andreasa Schafferja, p. Georgiusa Reffingerja in p. Corneliusa Gentilota. Gotovo je Schönleben zaradi spovedovanja v Pazmaneumu tesneje sodeloval s predstojnikom te ustanove, p. Paulusom Helesfenyjem.⁴⁸³ Na prvi pogled se zdi, da je premagal osebno krizo in v Linzu ter na Dunaju našel nov zagon za svoje jezuitsko poslanstvo. K temu mnenju nas nagiba ohranjeni govor iz njegovega zadnjega dunajskega obdobja, ki ga je imel v katedrali sv. Štefana, z naslovom *Inferiae Austriaco-academicae. Piis Manibus augustissimorum et serenissimorum Academiae Viennensis fundatorum, benefactorum, rectorum, doctorum. Oratio funebris. Dicta in anniversario Viennae Austriae anno 1653*.⁴⁸⁴ V večini primerov se pri tem govoru omenja letnica 1653.⁴⁸⁵ Schönleben je povzročil malo zmede, ker je v ponatisu govora v *Horae subsecivae dominicales* najprej omenil, da je govor imel leta 1652, v nadaljevanju pa navedel letnico 1653.⁴⁸⁶ Njegova trditev v govoru, da se obletnica na čast ustanoviteljem univerze obhaja vsako leto 24. julija, potrjuje, da je govor najverjetneje imel leta 1653,⁴⁸⁷ kajti julija leta 1652 je bil gotovo še v Linzu.

V ponatisu v zbirki *Horae subsecivae dominicales* se je ohranil še en Schönlebnov govor, ki bi lahko nastal leta 1652 na Dunaju. Schönleben ga je najverjetneje imel 26. septembra, na god sv. Kozme in Damijana, zavetnikov medicinske fakultete, v katedrali sv. Štefana. Govor z naslovom *Pia ambitio*

482 Arhiv SBL: Janez Ludvik Schönleben, prepis pisma arhivarja p. Teschitela z dne 14. 1. 1956.

483 ARSI, Austr. 125 I, ACB 1642–1660, str. 183^{14v}. Semenišče Pazmaneum je na Dunaju ustanovil Peter Pázmány (1570–1637), nadškof v Esztergomu, in ga namenil študentom teologije iz Ogrske. Ker je bil jezuit, je vodstvo semenišča zaupal Družbi Jezusovi.

484 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 423, 448–465.

485 Na primer: Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355.

486 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 423, 448–465.

487 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 451.

ss. *Cosmae et Damiani martyrum, Medicae facultatis patronorum, panegyricus nomine inclytæ Facultatis medicorum dictus Viennæ* je najverjetneje nastal leta 1652, vendar pa tega ne moremo zanesljivo potrditi.⁴⁸⁸ Obstaja tudi možnost, da ga je Schönleben pripravil že v času, ko je v dunajskem kolegiju poučeval retoriko, in sicer ob koncu šolskega leta 1648/49. Tega govora ne omenjata niti Valvasor niti Dolničar, tudi pri Pohlinu ga ne najdemo, prav tako manjka v popisu Schönlebnovih del, ki se je ohranil na koncu Schönlebnovega izvoda *Dissertatio polemica* v nekdanji Valvasorjevi knjižnici (v današnji Metropolitani v Zagrebu).⁴⁸⁹

Odhod iz jezuitskega reda in razlogi za takšno odločitev

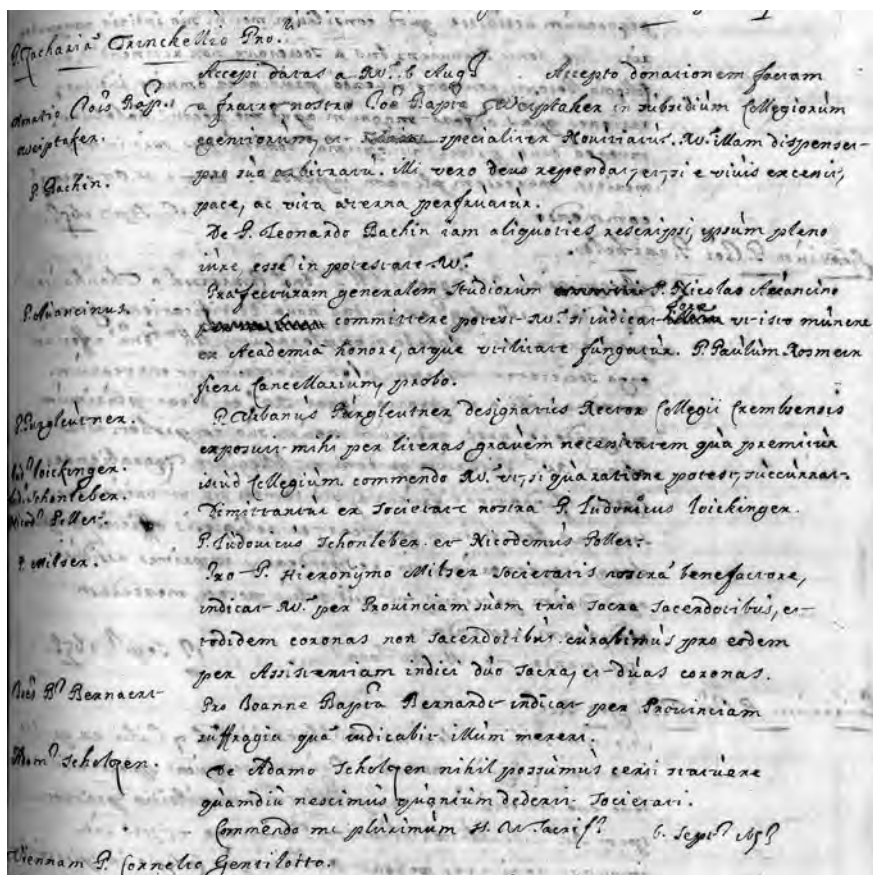
Očitno pa Schönleben tudi po vrnitvi na Dunaj ni našel miru v sebi. Morda si je želel vrnitve v domače okolje, morda so bile v ozadju še kakšne druge težave, na primer nesoglasja s katerim izmed jezuitskih sobratov ali njegova želja po čimprejšnjem nadaljevanju teološkega študija. Morda je bilo sporno to, da je Schönleben želel zaključiti teološki študij na nejezuitski univerzi v Padovi. O tem, da je bilo tudi njegovo zadnje dunajsko obdobje precej nemirno, priča pismo generala Nickla provincialu Avstrijske jezuitske province konec decembra 1652. General v pismu provinciala Trinckellia sprašuje, kateri so po njegovem vzroki, zaradi katerih bi bilo treba Schönlebna odpustiti iz reda: »De p. Lud. Schonleben proponantur causae a R. V. et C. C. cur videatur dimissendus; et ad me referantur cum pp. assistantibus consultationem adducendae.«⁴⁹⁰ To pismo nas napeljuje k sklepu, da je bil Schönleben očitno tudi po juliju 1652 predmet (morebitnih večkratnih) pisemskih razprav generala in provinciala. Ne vemo pa, s katere strani je prišla želja po odhodu iz reda: ali si je to bolj želel Schönleben ali Trinckellius. Po 28. decembru 1652 general v svojih pismih provincialu Schönlebna ne omenja več. Spet ga omenja v pismu z dne 6. septembra 1653, ko naroča, naj ga skupaj še z dvema patroma odpustijo iz reda: »Dimittantur ex Societate nostra p. Ludovicus Loickinger, p. Ludovicus Schonleben et Nicodemus Pollet.«⁴⁹¹ Če sklepamo po ohranjeni

488 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 423, 441–448.

489 HDA, MK, M 9451: »Syllabus operum et proiectorum Joannis Ludovici Schönleben«.

490 ARSI, Austr. 6, AEG 1648–1656, str. 133r.

491 ARSI, Austr. 6, AEG 1648–1656, str. 179r.

Pismo jezuitskega generala Nickla provincialu Trinckelliu, v katerem se omenja Schönlebnov odhod iz jezuitskega reda, 6. september 1653 (vir: ARSI, Austr. 6, AEG 1648–1656, str. 179r).

korespondenci, je bil nadaljevanju Schönlebnove jezuitske poti bolj naklonjen jezuitski general, večje dvome o Schönlebnovi prihodnosti znotraj jezuitskega reda pa je imel provincial Avstrijske jezuitske province Trinckellius. To je povsem logično, saj je on Schönlebna in okoliščine njegovega primera veliko bolje poznal in je lažje presodil, ali ga je smiselno zadrževati v redu ali ne.

Iz dostopnih virov je tako mogoče razbrati le, da je Schönleben iz reda odšel po 6. septembru 1653.⁴⁹² Na žalost se provincialova pisma generalu Nicklu niso ohranila, zato tudi ne poznamo natančnega vzroka njego-

492 ARSI, Austr. 6, AEG 1648–1656, str. 179r.

vega odhoda iz reda. Iz pisma arhivarja Teschitela bratu Gotthardu z dne 14. januarja 1956 je mogoče razbrati, da je list v registrskem zvezku, na katerem so bili oziroma bi lahko bili podatki o vzrokih Schönlebnovega odhoda iz reda, zelo poškodovan. Ohranili naj bi se samo robovi, ki pa ne prinašajo nobenih uporabnih informacij.⁴⁹³ Na žalost Teschitel v pismu ni navedel naslova dokumenta, ki ga je omenjal. Ko sem tudi sama raziskovala v Jezuitskem arhivu v Rimu, nisem našla nobenega dokumenta, ki bi ustrezal Teschitelovim navedbam. Tudi pri pregledovanju obsežnega gradiva Avstrijske jezuitske province za obdobje 1635–1660 nisem nikjer naletela na podatke, ki bi lahko dali odgovor na to vprašanje. Tamkajšnji arhivarji so trdili, da je dokument, ki ga iščem, izgubljen. V dokumentih dunajske filozofske fakultete se Schönleben zadnjič omenja 24. novembra 1653; navedeno je, da ga je zamenjal p. Gabriel Juul: »Admissus fuerat ante hos R. P. Gabriel Juul physicae professor, qui P. Ludovicum Schenleben aliis occupatum supplevit.«⁴⁹⁴ Tudi *Catalogi breves* za leto 1654 navedejo Schönlebnov odhod iz jezuitskega reda samo nedoločno, in sicer, da je bil odpuščen leta 1653 na Dunaju.⁴⁹⁵ V povezavi s Schönlebnovim odhodom iz reda se je ohranilo še eno pismo generala Nickla z dne 20. decembra 1653. V njem je general obvestil provinciala, da ga je Schönleben prosil za svoje zapiske, ki so nastali v času njegovega članstva v redu. Generalu se je zdelo povsem primerno, da mu zapiske vrnejo, vendar pa je naročil, naj jih pred tem skrbno pregledajo in izločijo, če najdejo kaj takšnega, česar ne bi bilo dobro vrniti.⁴⁹⁶ Zanimivo je, da je Schönleben s provincialom Trinckelliem komuniciral po posredniku – jezuitskem generalu.

Možne vzroke za Schönlebnov odhod iz reda sem skušala ugotoviti tudi na podlagi *Konstitucij Družbe Jezusove*, ki natančno opredeljujejo razloge za odpust in postopek odpusta iz reda.⁴⁹⁷ Čeprav je lahko vsakdo odpuščen iz reda, so postopki odpusta različni glede na stopnjo vključenosti v red: čim dlje je nekdo v Družbi in čim višji položaj ima, težje ga je

493 Arhiv SBL: Janez Ludvik Schönleben, prepis pisma arhivarja p. Teschitela z dne 14. 1. 1956.

494 AUW, Ph 11, str. 11, 105.

495 ARSI, Austr. 125 I, ACB 1642–1660, str. 183³⁹v.

496 ARSI, Austr. 6, AEG 1648–1656, str. 190r: »P. Ioannes Ludovicus Schonleben nuper dimissus e Societate, petit sibi restitui scripta, quae privato studio, cum esset in Societate, sibi concinnavit. Videtur aequa esse ipsius petitio. Quare R. V. curet ut illi restituantur, prius tamen recognoscantur, etsi inter illa aliquid inveniat, quod non videatur restituendum, eximatur.«

497 *Konstitucije Družbe Jezusove*, str. 87–96.

odpustiti. Lažje je odpustiti tiste, ki so šele na preizkušnji, težje je odpustiti potrjene sholastike, še globlji premislek pa je potreben pri formiranih časnih in duhovnih koadjutorjih ter profesih. Glede na *Konstitucije* so potrjene sholastike lahko odpuščali krajevni predstojniki, če so pred tem obvestili provinciala. Ta je imel v skladu z dovoljenjem, ki ga je imel od vrhovnega predstojnika, pravico odpustiti ali ne odpustiti člana Družbe, tudi če ni o tem obvestil vrhovnega predstojnika. Formiranih in časnih koadjutorjev ni bilo mogoče odpustiti brez vednosti in privolitve vrhovnega predstojnika, enako je veljalo za profese.⁴⁹⁸ Ob tem se zastavlja vprašanje, na kateri stopnji članstva v jezuitskem redu je bil Schönleben ob odhodu iz reda. Je bil potrjen sholastik ali morda že duhovni koadjutor? Čeprav se je v želji po odhodu iz reda Schönleben obrnil na generala in čeprav sta njegov odhod iz reda obravnavala provincial in general, kar bi lahko kazalo na njegovo višjo stopnjo v redu, se zdi verjetneje, da še ni opravil zadnjih zaobljub za duhovnega koadjutorja. Zadnje zaobljube so navadno sledile po tretji probaciji in po zaključenem študiju, Schönleben pa je že kmalu po tretji probaciji (1649/50), najpozneje na začetku leta 1652, začel razmišljati o izstopu iz reda. Tudi arhivar Teschitel je v že omenjenem pismu iz leta 1956 zapisal, da so bile 24. maja 1652 Schönlebnove zadnje zaobljube preložene.⁴⁹⁹

Konstitucije navajajo štiri večje razloge, zaradi katerih je mogoče nekoga odpustiti iz reda. Prvi razlog je nepopoljšljivost v strasteh in napakah. Drugi je, če presodijo, da je zoper dobrobit Družbe Jezusove, če bi koga v njej zadržali, in sicer: če odkrijejo ovire ali večje napake, ki jih je kandidat pri spraševanju zamolčal; če se pokaže očitna nesposobnost za kakršno koli službo; še posebej pa, če nekdo škoduje drugim s slabim zgledom svojega življenja. Tretji razlog je, če presodijo, da bi bilo zadrževanje koga v Družbi Jezusovi zoper dobrobit Družbe in osebe, ki naj bi jo odpustili. To se lahko zgodi zaradi telesnih (bolezen ali slabost, ki bi onemogočala delovanje v skladu z načinom ravnanja in delovanja Družbe Jezusove) ali duhovnih razlogov (če se kdo ne bi mogel prilagoditi življenju v pokorščini v skladu z načinom ravnanja Družbe, ker ne bi mogel ali hotel odstopiti od svojega mnenja ali zaradi drugih prirojenih ali pridobljenih ovir). Četrty razlog je, če ugotovijo, da bi zadrževanje koga

⁴⁹⁸ *Konstitucije Družbe Jezusove*, str. 87–89.

⁴⁹⁹ Arhiv SBL: Janez Ludvik Schönleben, prepis pisma arhivarja p. Teschitela z dne 14. 1. 1956.

nasprotovalo dobrobiti koga zunaj Družbe, če bi se, na primer, izkazalo, da je kdo zamolčal zakonsko zvezo ali večje dolgove.⁵⁰⁰

Glede na predstavljene karakterne oznake Schönlebna v jezuitskih triletnih katalogih in glede na njegove osebne interese se zdi najverjetnejši tretji razlog, in sicer: vodstvo reda je presodilo, da je zanj in za Družbo najboljše, da odide iz reda. Morda se je zaradi močne lastne volje in trdnih osebnih stališč vse težje prilagajal življenju v pokorščini v skladu z načinom ravnanja, značilnim za Družbo. Morda je bil pomemben razlog za njegov odhod iz reda tudi to, da je težko sprejemal fluidnost jezuitskega prostora. Nenehno prehajanje iz kolegija v kolegij in s tem povezana nestalnost sta mu onemogočala, da bi lahko v polnosti zaživel v jezuitskem duhovnem prostoru, ki pa mu je ostajal blizu tudi po izstopu iz reda. K želji po izstopu iz reda je morda malce prispevala tudi njegova navezanost na domači kraj in želja, da bi deloval v domači deželi. Arhivar Teschitel je v pismu navedel tudi zdravstvene razloge, vendar teh iz generalovih pisem ni mogoče razbrati. Verjetneje se zdi, da so bili v ozadju razlogi osebne narave, morda kakšna nesoglasja s katerim izmed sobratov ali njihova zavist: »Quod si autem se mimerito premi a quopiam arbitretur, superioribus mihique filiali confidentia exponat, certoque sibi persuadeat, me R. V. solatio rebus perspectis non defuturum.«⁵⁰¹ Očitno je imel tudi veliko željo po nadaljevanju študija: po odhodu iz reda je namreč takoj odšel v Padovo in tam dosegel doktorat iz teologije. Glede na zelo kratko obdobje, v katerem je dosegel naziv doktorja teologije v Padovi, se zdi zelo verjetno, da se je na doktorski izpit začel pripravljati že v sklepni fazi svojega jezuitskega obdobja, na Dunaju. Kot zelo verjeten razlog za odhod iz reda se tako zdi njegova želja, da študij teologije dokonča na nejezuitski univerzi, čeprav bi ga lahko zaključil tudi na Dunaju. Mogoče pa je tudi, da je to odločitev spodbudila njegova vnema za priznanje dogme o Marijinem brezmadežnem spočetju, pri kateri se ni želel omejevati le na poglede jezuitskega reda, ampak je ključ do priznanja te resnice videl v skupnem prizadevanju različnih cerkvenih redov in teologov.

Zaradi navedbe v *Acta Facultatis Philosophicae* z dne 24. novembra 1653, da je p. Juul zamenjal Schönlebna, ki je bil zaposlen z drugimi stvarmi (ne omenja se njegov odhod iz reda), se zastavlja vprašanje, ali je odšel iz reda javno ali bolj po tiho, tako da so le maloštevilni poznali razloge za to.

500 *Konstitucije Družbe Jezusove*, str. 89–92.

501 ARSI, Austr. 6, AEG 1648–1656, str. 114r.

Osnovno pravilo za odpust iz reda je namreč bilo, da je treba s tistimi, ki bodo odpuščeni, ravnati tako, da bo to pred Bogom v večje zadovoljstvo tistemu, ki odpušča, tistemu, ki je odpuščen, drugim v hiši in zunanjim. Jezuitsko vodstvo se je trudilo, da je tisti, ki je bil odpuščen, skupnost, v kateri je bival, zapustil – kolikor je mogoče – brez sramote in žalitve in da je bil odpuščen tako, da je ohranil ljubezen in lepo mnenje o Družbi ter da je iz reda odhajal potolažen v Gospodu in z mirom v sebi. Tisti, ki je odpuščal, je moral poskrbeti tudi za to, da zaradi odpustitve nekoga iz Družbe drugi člani niso bili zbegani, zato je moral navesti zadovoljive razloge in pri tem ne neposredno omenjati napak odpuščenega, če te niso bile javne. Kljub diskretnosti in obziru, ki ga je mogoče začutiti v *Konstitucijah* v zvezi z odpustitvami, je poudarjen tudi vzgojni vidik odpustitev: te naj bi opozarjale tiste, ki so živeli manj zgledno, kaj lahko sledi, če se ne bodo trudili poboljšati. Hkrati pa so bile odpustitve v spodbudo tudi ljudem zunaj kolegija, saj so kazale, da Družba ne dopušča stvari, ki onemogočajo delo in trud za večjo čast božjo.⁵⁰²

V zvezi s Schönlebnovim odhodom iz reda bi si lahko zastavili tudi vprašanje, ali je iz reda morebiti odšel svojevoljno in brez dovoljenja rektorja kolegija in provinciala. Glede na ohranjena generalova pisma in na zapis iz novembra 1653 v dokumentih filozofske fakultete se zdi verjetneje, da so njegov odhod pretehtali nadrejeni in da je šlo za sporazumno odločitev, s katero sta se strinjali obe strani. Ne glede na to, da v celoti ne poznamo razlogov, ki so pripeljali do takšne odločitve, je iz Schönlebnovega nadaljnjega življenja in ravnanja jasno, da je po duši vedno ostal jezuit. V oporoki je o jezuitih zapisal, da je vse, kar ima in ve, prejel od njih: »/.../ quibus plura debeo, et doleo me non posse praestare. Quidquid habeo, per illos habeo, quidquid scio, per illos scio.«⁵⁰³ Tudi po izstopu iz reda je z jezuiti v Ljubljani lepo sodeloval in z nekaterimi od njih ostajal v tesnih prijateljskih stikih.

⁵⁰² *Konstitucije Družbe Jezusove*, str. 92–94.

⁵⁰³ NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 313/2a: Schönlebnova oporoka, 1. december 1680 (11. točka).

Schönlebnov padovanski »intermezzo«: doktorat iz teologije

Z Dunaja je Schönleben odšel v Padovo, najverjetneje se je spotoma ustavil tudi v rodnem mestu in prosil očeta za finančno pomoč. Njegov oče je namreč v oporoki navedel, da je gmotno podprl sinovo bivanje in študij v Padovi.⁵⁰⁴ V matriko teološke fakultete v Padovi je bil vpisan 17. decembra 1653,⁵⁰⁵ doktorski izpit pa je opravil kmalu zatem. V dokumentih, ki popisujejo teološke doktorske izpite, je ohranjen tudi zapisnik o Schönlebnovem doktorskem izpitu; v njem je Schönleben dosledno imenovan kot »sacerdos Labacensis«.⁵⁰⁶ Schönlebnova prošnja za opravljanje doktorskega izpita na teološki fakulteti v Padovi je bila, kot je mogoče razbrati iz začetka zapisnika o njegovem doktorskem izpitu, vodstvu te fakultete predložena 16. decembra 1653:

In Christi nomine Amen. Anno nativitatis eiusdem 1653. Indictione sexta die Martis 16. mensis Decembris. Paduae in cancellario episcopali. Coram admodum reverendissimis et excellentissimis patribus magistro Dominico Navarino Ordinis Predicatorum decano, magistro Benedicto Capellatio tertii Ordinis Pii Francisci sindico et excelentissimo domino Petro Marineno⁵⁰⁷ consiliario Sacri Collegii excelentissimorum theologorum. Comparuit admodum reverendus et excelentissimus pater magister Mattheus Ferchius publicus⁵⁰⁸ theologus, et dominationibus suis praesentavit admodum reverendum dominum Ioannem Ludovicum Schonleben sacerdotem Labacensem, qui cupit laurea doctorali insigniri in hoc Sacro Collegio, cum iam sua studia perfecit in sacra theologia, et propterea reverenter petiit, et successit per dominationes suas eundem reverendum

504 ARS, SIAS 308, t. e. 15, št. 66: »Demnach ich auff meinen Son Hans Ludwig Thumdechannt alhie von Zeit seiner absolvierten Rectorat vill gependirt, und in seiner nach Italien Raiss, Beförderung des Dachants, Einrichtung des Hauswesens, mich uber die Massen vill Khost /.../.«

505 USP, vol. 466: *Matricola dei Teologi, medici e filosofi della Naz. Germ. 1649–1697*, str. 17r. Prim. Kögl, *Leben und Werk*, str. 44.

506 USP, vol. 430: *Serie Sacro Collegio Teologi, Atti del Sacro Collegio dei Teologi ed esami dei laureandi con indice dal 1652–1663*, str. 20r–21r.

507 Priimek je sicer zapisan na več mestih v dokumentu, vendar je težko čitljiv. Varianta »Marinenus« bi se skladala z vsemi zapisi v dokumentu, ni pa povsem zanesljiva.

508 Uporabljena je kratica; kot verjetna se zdi navedena razvezava, ker se v sklepnem delu zapisnika pojavlja besedna zveza »publicus theologus«.

dominum Ioannem Ludovicum admitti ad subeundum suum privatum examen, sibi que assignari diem, et horam pro extractione punctorum et recitatione absque aggregatione.⁵⁰⁹

Zapisnik pove, da je Schönlebn kot doktorskega kandidata Dominicu Navarinu, Benedictu Capellatiu in Petru Marinenu predstavil frančiškan Mattheus Ferchius (Matteo Ferrichi, Matija Frkić).⁵¹⁰ Ta del zapisnika je zanimiv zato, ker omenja, da je kandidat študij teologije že končal drugje in da prosi za možnost opravljanja doktorskega izpita na teološki fakulteti (»laurea doctorali insigniri in hoc Sacro Collegio«). Iz nadaljevanja zapisnika je razvidno, da so Schönlebnovi prošnji ugodili in sprejeli sklep, da bodo temo izpita določili naslednji dan, za dan zagovora pa so izbrali 19. december. Naslednji dan, 17. decembra, je sledila napoved teme izpita in poziv fakultetnim profesorjem, da se zberejo v avli fakultete 19. decembra ob petih popoldne:

Cum assistentia admodum reverendorum patrum magistri Dominici Navarini decani, magistri Benedicti Capellatii sindici, et excelentissimi domini Petri Marineni Consilarii. Extracta fuerunt puncta in Sacra Theologia admodum reverendo domino Ioanni Ludovico Schonleben sacerdoti Labacensi, et fuerunt Distincto 19. Primi [et] Distinctio 12. Tertii Libri sententiarum.⁵¹¹

Tema Schönlebnovega doktorskega izpita je torej bila devetnajsto poglavje (»distinctio«) prve knjige in dvanajsto poglavje tretje knjige dela *Libri sententiarum* Petra Lombarda. Devetnajsta točka prve knjige (*De mysterio Trinitatis*) govori o enakosti treh Božjih oseb (»De aequalitate trium personarum«), dvanajsta tretje knjige (*De incarnatione Verbi*) pa o tem, ali je bil Kristus vedno človek ali je to šele postal (»An homo ille semper fuerit vel coeperit esse«).⁵¹² Zagovor 19. decembra je potekal v

509 USP, vol. 430, str. 20r.

510 Mattheus Ferchius (1583–1669) je izvirjal s Krka. Bil je frančiškan, sholastični filozof in priznan teolog. Na univerzi v Padovi je poučeval od leta 1629, najprej filozofijo, od leta 1638 pa teologijo (<http://www.ifzg.hr/digitalnaBastina/digitalnaBastinaMatthaeusFerchiusVeglensis.htm>; ogled 22. 10. 2014).

511 USP, vol. 430, str. 20r.

512 *Petri Lombardi Sententiarum libri quatuor* (1754), str. 71–79, 352–353. Prim. Kögl, *Leben und Werk*, str. 45.

avli teološke fakultete; začel se je ob petih popoldne. Profesorji teologije so se zbrali pod vodstvom opata Marca Marchiana, generalnega vikarja padovanske škofije, dekana teološke fakultete dominikanca Dominica Navarina in sindika frančiškana Benedicta Capellatia. Schönleben se je najprej predstavil svojim promotorjem: »Comparuit Admodum Reverendus Dominus Ioannes Ludovicus Schonleben sacerdos Labacensis cum excelentissimis dominis promotoribus suis /.../.« To so bili: profesorja teologije: dominikanec Cyprianus Filippinus (tomistična teologija) in frančiškan Mattheus Ferchius (skotistična teologija); profesorja metafizike: frančiškan Franciscus Bettotus (skotistična metafizika) in dominikanec Innocentius Pincinus (tomistična metafizika); benediktinca Hieronymus Bemandus, profesor *Svetega pisma*, in Anastasius Galdiulus, profesor ekstraordinarne filozofije.⁵¹³ Schönleben je predstavil temo, ki mu je bila dodeljena, nato pa so dobili besedo »arguetes«, ki so predstavili svoje trditve proti temu, kar je povedal doktorski kandidat:

Et fecit recitationem punctorum nudius tertius eidem serte extractorum, et facta recitatione fuerunt extracti arguetes: excelentissimus dominus Franciscus Ripa Ordinis sancti Egidii, admodum reverendus pater magister Adrianus Sartiliana Ordinis Predicatorum, excelentissimus dominus Jacobus Georgius sacerdos Paduae diocesis.⁵¹⁴

Po predstavitvi argumentov in protiargumentov je Schönleben zapustil avlo, saj je sledilo glasovanje. S tridesetimi glasovi za in dvema proti je bilo potrjeno njegovo napredovanje v naziv doktorja teologije.⁵¹⁵ Po glasovanju se je vrnil pred promotorje in druge navzoče. Promotor Mattheus Ferchius mu je podelil »laurea magistralis« in ga imenoval za doktorja teologije, Schönleben pa se mu je zahvalil za izkazano čast.⁵¹⁶

Schönlebnova promocija v doktorja teologije je potekala tako zelo hitro, da se zdi skoraj nemogoče, da ne bi šlo za že vnaprej dogovorjeno zadevo. Schönleben se je na doktorski izpit moral pripravljati že na Dunaju. Da so Schönlebna na filozofski fakulteti na Dunaju zamenjali z Gabrielom

513 USP, vol. 430, str. 20v; ARS, SI AS 1065, a. e. 39: Schönlebnova doktorska diploma, str. 3r–v.

514 USP, vol. 430, str. 20v.

515 USP, vol. 430, str. 20v.

516 USP, vol. 430, str. 21r.

Juulom, je zabeleženo šele v zapisniku seje 24. novembra 1653.⁵¹⁷ To pomeni, da je Schönleben z Dunaja najverjetneje odšel le malo pred tem, na poti do Padove pa se je ustavil še v Ljubljani. Kdo je bil zaslužen za takšno hitrost pri Schönlebnovem promoviranju, ne vemo. Znano pa je, da je bil Mattheus Ferchius tisti, ki je 16. decembra Schönlebnovo prošnjo za pridobitev doktorskega naziva predstavil dekanu teološke fakultete in generalnemu vikarju padovanske škofije.⁵¹⁸ Naslednji dan, ko so predstavili temo doktorskega izpita, so Schönlebna tudi vpisali v matrike teološke fakultete,⁵¹⁹ zagovor pa je sledil že čez dva dneva. V prošnji je omenjen »examen privatum«. Ne vemo, kaj natančno je to pomenilo, morda doktorski izpit nekoga, ki se predhodno ni šolal v tej ustanovi. Schönlebnov doktorski izpit je najverjetneje potekal na ustaljen način, in sicer pred zbranimi številnimi doktorji in profesorji pod okriljem generalnega vikarja Marca Marchiana in dekana teološke fakultete Dominica Navarina, pred šestimi promotorji in tremi, ki so predstavili argumente proti Schönlebnovemu zagovoru doktorske teme.⁵²⁰ Prisotnih je bilo še več imenitnih ljudi, štirje pa so bili v zapisniku posebej omenjeni, da so manjkali zaradi bolezni.⁵²¹ Schönlebnovemu doktorskemu izpitu so prisostvovali celo štirje njegovi rojaki.⁵²² O Schönlebnovi promociji v doktorja je glasovalo dvaintrideset ljudi, trideset za in samo dva proti.⁵²³

V Arhivu Republike Slovenije se je ohranila Schönlebnova doktorska diploma: besedilo je lepo ohranjeno, manjkajo pa pečat in platnici. Doktorsko diplomu je 19. decembra 1653 izdal in podpisal generalni vikar padovanske škofije, opat Marcus Marchianus, zapisal pa jo je škofijski kancler Paulus Pastorius.⁵²⁴ Uvodnemu delu listine sledijo podatki o Schönlebnovi promociji v doktorja teologije:

517 AUW, Ph 11, str. 11, 105.

518 USP, vol. 430, str. 20r.

519 USP, vol. 466, str. 17r.

520 USP, vol. 430, str. 20r–v.

521 USP, vol. 430, str. 21r.

522 ARS, SI AS 1065, a. e. 39, str. 4r: »Praesentibus ibidem nobilissimis dominis domino Ioanne Antonio Khunsti a Pambgarten Labacensi, domino Ioanne Burchardo Cordusch ab Hörzenthal Labacensi, domino Ioanne Baptista Burchard Senosensi medicinae doctore et domino Ioanne Baptista Pekelio Locopolitano, aliisque quamplurimis, et reverendis nobilibus viris in magna et frequenti copia testibus, ad praemissa vocatis, et rogatis.«

523 USP, vol. 430, str. 20v.

524 ARS, SI AS 1065, a. e. 39, str. 1r–v, 4r.

/.../ in loco solito coram nobis convocata, et more solito congregata Celeberrima Universitate admodum revendorum, et excellentissimorum dominorum decani magistrorum, et Sacrae paginae lectorum dicti famosissimi Studii Patavini: admodum reverendum et excellentissimum dominum Ioannem Ludovicum Schönleben Labacensem, filium domini Ludovici, qui post studia, meditationes crebras, post varia probitatis, et eruditionis suae documenta, ac certissima testimonia; habita prius tamen informatione de illius fide Catholica cuius, /.../ cum insuper in processu rite super his formato, per cancellarium nostrum infrascriptum manifeste constet, eundem dominum Ioannem Ludovicum Schönleben, a promotoribus suis adductum, et nobis oblatum ad subeundum suum rigorosum examen, punctisque ei, ut moris est, in Sacra Theologia praeassignatis fecimus coram nobis, atque admodum reverendo, et excellentissimo domino patre magistro Dominico Navarino Ordinis Praedicatorum Almae Universitatis praedictae decano, et aliis eusdem Sacri Collegii doctoribus, et magistris ibidem assistentibus diligenter examinari. Et quia ipse admodum reverendus dominus Ioannes Ludovicus Schönleben in huiusmodi examine sua puncta assignata magistraliter recitando, argumenta quaecumque, ac dubia omnia, et oppositiones arduas, et obscuras sibi factas, miro ordine replicando, ampliando, et clare solvendo magistraliter se gessit, talemque ac tantam ingenii, memoriae, doctrinae, caeterarumque rerum, quae in consummatissimo theologo desiderari solentur perfectionem, et vim ostendit: Ut magnam sui expectationem, quam apud omnes concitaverat, non solum sustinuerit, sed etiam longe excesserit, vicerit, superaverit: et ob eam rem ab omnibus excellentissimis reverendis dicti Sacri Collegii doctoribus, et magistris ibidem existentibus: unanimiter et concorditer cunctisque suffragiis, ac eorum nemine penitus, atque penitus discrepante aut dissentiente nec haesitante quidem idoneus, ac sufficientissimus in Sacra Theologia extitit iudicatus, sicut ex eorum votis per scrutinium secretum collectis nobis in mensa publica porrectis, evidenter constitit.⁵²⁵

V zapisniku o doktorskem izpitu se kot glavni promotor, ki je Schönlebnu podelil »laurea magistralis«, omenja Mattheus Ferchius, v doktorski diplomi pa je navedeno, da je v svojem imenu in imenu drugih, zgoraj

⁵²⁵ ARS, SI AS 1065, a. e. 39, str. 1v–2v.

omenjenih petih promotorjev Schönlebnu podelil doktorske insignije Franciscus Bettotus. Domnevam, da je šlo za dva različna rituala promocije v doktorski naziv: promoviranec je najprej prejel »laurea magistralis«, pozneje pa še »ornamenta doctoralia«. V zapisniku je ves čas govor o »laurea doctoralis«, v diplomi pa se omenja »rigorosum examen«. Dvojne informacije se pojavljajo tudi v poznejših virih in literaturi. Zani in pozneje Richter kot Schönlebnovega promotorja navajata Matthea Ferchia,⁵²⁶ Janez Gregor Dolničar pa piše, da je bil promotor Franciscus Bettotus,⁵²⁷ ki je v tej vlogi omenjen tudi v Schönlebnovi doktorski diplomi:

/.../ admodum reverendus et excellentissimus dominus pater magister Franciscus Bettotus Bononiensis, ad methaphisicam in via Scoti, in nobilissima Patavia Academia publicus professor, promotor eiusdem in Sacra Theologia, pro se, et aliis perillustribus admodum reverendissimis et excellentissimis Sacrae Theologiae doctoribus, et professoribus /.../ admodum reverendum et excellentissimum virum dominum Ioannem Ludovicum Schönleben consuetis insignibus, ac ornamentis doctoralibus ibidem decoravit solemniter, et insignivit. Tribuit namque ei Sacrae Theologiae libros primo clausos, mox et apertos; annulumque aureum digito ipsius indidit, biretum Doctorale pro laurea corona capiti eius imposuit, cathedram magistralem, et in ea sessionem concessit, pacis osculum eidem exhibuit cum magistrali benedictione. Sic itaque summa cum laude, et honore plurimo praedictus admodum reverendus et excellentissimus dominus Ioannes Ludovicus Schonleben ad Sacrae Theologiae doctoratus apicem, Deo favente, pervenit.⁵²⁸

Schönlebnovi promociji v doktorja teologije so prisostvovali tudi nekateri njegovi ugledni rojaki, in sicer Janez Anton Kunstelj (Joannes Antonius Khunstl »a Pambgarten Labacensis«), Janez Burhard Korduš (Joannes Burchardus Cordusch »ab Hörzenthäl Labacensis«), Janez Krstnik Burhard (Joannes Baptista Burchard »Senosensis medicinae doctor«) in Janez Krstnik Pekelji (Joannes Baptista Pekelius »Locopolitanus«).⁵²⁹ Ob tem se

526 Zani, *Memorie, imprese*, str. 181v; Richter, *Ein Beytrag*, str. 315.

527 Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 219.

528 ARS, SI AS 1065, a. e. 39, str. 3r–v.

529 ARS, SI AS 1065, a. e. 39, str. 4r.

zastavlja vprašanje, zakaj so bili pri doktorskem izpitu prisotni ravno ti in kaj so v tistem času počeli v Padovi. Na žalost mi je za zdaj uspelo izslediti le Janeza Antona Kunstlja in Janeza Krstnika Burharda. Kunstelj je vsaj od leta 1647, ko je v matrikah vpisan kot »logicus«, študiral v Salzburgu.⁵³⁰ Tam je julija 1651 dosegel doktorat iz prava in svoje natisnjene teze posvetil Volfu Engelbertu Auerspergu: »Excellentissimo et illustrissimo domino domino Wolfgango Engelberto, S. R. I. comiti ab Aversperg, &c. /.../ domino domino patrono, ac mecoenati observandissimo.«⁵³¹ Bil je sin ljubljanskega trgovca Janeza Kunstlja, ki se med letoma 1634 in 1659 v sejnih zapisnikih omenja kot notranji mestni svétnik, in nečak Gregorja Kunstlja, ki je bil ljubljanski župan v letih 1638–1639. Ko je župan Gregor Kunstelj umrl, sta bila za skrbnika njegove dediščine postavljeni njegov brat Janez in – zanimivo – Schönlebnov oče. Janez Anton Kunstelj je bil pravni zastopnik frančiškanov v Ljubljani, nekaj časa pa tudi uradni advokat stolnega kapitlja (npr. leta 1657).⁵³² Njegovo ime najdemo tudi med »nobiles« v fragmentarno ohranjeni kongregacijski knjigi Kristusovega smrtnega boja na križu (*Congregatio Christi in cruce agonizantis*).⁵³³ Zakaj se je decembra 1653 skupaj še z drugimi imenovanimi Kranjci znašel med imenitnimi pričami (»praesentibus ibidem nobilissimis dominis«) Schönlebnovega zagovora doktorata, ni povsem jasno, lahko pa sklepamo, da so bile v ozadju vsaj tesne družinske zveze s Schönlebnovo družino. Morda so Schönlebnu tudi »imenitne« kranjske zveze po za zdaj neznanih poteh pomagale k hitrejši osvojitvi doktorskega naziva. O Janezu Krstniku Burhardu pa po Pohlinovi zaslugi vemo, da je bil doktor medicine in nato fizik v Novem mestu. Napisal je *Commendatio thermarum Rudolphswerthensium*.⁵³⁴

530 Radics, Kranjski dijaki, str. 25.

531 Naslov njegovih doktorskih tez: *Ternio Quartarum Legitimae, Trebellianicae, Et Falcidiaae. Quo nimia ultimarum voluntatum libertas ad Iuris Lancem accurate temperatur* (http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10965571_00001.html; ogled 14. 10. 2014).

532 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 204v, 213; Fabjančič, *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, 3. zv., str. 21, 114–115.

533 SI AS 1073, II/54r, str. 11v: »Nobilis et clarissimus dominus Joannes Antonius Kunstl a Paumgarten juris utriusque doctor.«

534 Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 336.

Schönlebnova doktorska diploma
(vir: ARS, SI AS 1065, a. e. 39, str. 1r).

Richter poroča, da so Schönlebnu ponudili stolico na teološki fakulteti, ki pa jo je zavrnil, ker se je želel vrniti v Ljubljano.⁵³⁵ Njegova trditev se ujema z zapisom v Zanijevi knjigi *Memorie, imprese e ritratti de' signori Accademici gelati di Bologna*: »E tosto fu richiesto, se aurebbe accettato una Cattedra da professare in quella floridissima Scuola la Teologia. Ma egli, che più allo scrivere, che al leggere si sentiva disposto, ritornò tosto alla Patria /.../.«⁵³⁶ O ponujeni teološki stolici se poleg omenjenih navedb ni ohranilo nobeno zanesljivo pričevanje. Zanijevo delo o življenju in delu članov bolonske *Akademije gelatov* (*Academia gelatorum*) iz leta 1672, ki je sorazmerno sočasno, se tako zdi za zdaj najprepričljivejši vir. V doktorski diplomi je navedena le pravica, ki jo je Schönleben pridobil s tem, ko je doktoriral v Padovi, in sicer, da lahko kot profesor teologije deluje na univerzi v Padovi ali pa na kateri koli drugi univerzi.⁵³⁷

Po uspešno opravljenem doktorskem izpitu je Schönleben še nekaj časa ostal v Padovi. V arhivu univerze je zbiral material za svoje genealogije, zlasti za družino Auersperg. Univerzitetne matrice namreč večkrat navaja kot vir v rokopisni genealogiji družine Auersperg *Arbor genealogica* in tudi pozneje v tiskani različici.⁵³⁸ V *Memorie, imprese e ritratti de' signori Accademici gelati di Bologna* je navedeno, da je Schönleben iz Padove odšel že dva meseca pred imenovanjem za ljubljanskega stolnega dekana (»/.../ ritornò tosto alla Patria, e indi à duo mesi su creato Decano di quello Catedrale /.../.«).⁵³⁹ To pomeni, da je v Ljubljano prišel najverjetneje v času, ko se je s cesarjevim imenovanjem Marka Dolinarja za stolnega prošta (31. marca

535 Richter, Ein Beytrag, str. 315.

536 Zani, *Memorie, imprese*, str. 181v.

537 V Schönlebnovi doktorski diplomi (ARS, SI AS 1065, a. e. 39, str. 2v–3r) je zapisano: »/.../ eundem admodum reverendum dominum Ioannem Ludovicum Schönleben, virum quidem catholicum /.../ declarantes eum esse optime habilem /.../ officio, dignitate et honore doctoratus in Sacra Theologia: ipsumque continuo Sacrae Theologiae doctorem et magistrum fecimus solemniter et creavimus, ac per praesentes facimus et creamus; ac ipsum pro magistro et theologo in dicta Alma Universitate constituentes, tamquam virum idoneum et apprime dignum, atque hac promotione dignissimum, eidem concedimus, et impartimur facultatem, et auctoritatem ascendendi cathedram magistralem, et in Sacra Theologia de caetero legendi, repetendi, consulendi, docendi, disputandi, glossandi, practicandi, interpretandi, quaestiones terminandi, scholas regendi, baccalaureos creandi, omniaque alia faciendi, et exercendi Paduae ac ubique locorum, et terrarum, quae ad sacrae Theologiae doctores et magistros quomodolibet pertinere noscuntur /.../.«

538 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 12: *Arbor genealogica illustrissimae et principalis familiae Aurspergicæ* (Ms 22), str. 37v, 41v, 64r, 65v; Schönleben, *Genealogia Aursperg*, npr. str. 10, 12, 20, 21.

539 Zani, *Memorie, imprese*, str. 181v.

1654) izpraznilo mesto dekana ljubljanske stolne cerkve, ali pa malo pred tem.⁵⁴⁰ Že 6. maja 1654 pa je prejel imenovanje cesarja Ferdinanda III. za stolnega dekana.⁵⁴¹ K imenovanju so verjetno pripomogli tudi ugled, moč in finančna sredstva njegovega očeta, ki je bil takrat župan Ljubljane.⁵⁴² Svoje so dodali Schönlebnovi stiki s kranjskimi odličniki, ki jih je navezal v času svojega jezuitskega službovanja v Ljubljani v letih 1650–1651, nekaj poznanstev pa je ostalo še iz časa njegovega šolanja na jezuitski gimnaziji. Med Schönlebnu naklonjenimi kranjskimi oblastniki je treba najprej omeniti deželnega glavarja grofa Volfa Engelberta Auersperga.⁵⁴³ K imenovanju za dekana pa je gotovo pripomoglo tudi mnenje takratnega kranjskega vicedoma, grofa Friderika Attemsa,⁵⁴⁴ ki je bil očitno v dobrih odnosih s Schönlebnovim očetom, saj mu je ta januarja 1660 posvetil svoje rokopisno delo *Jahr Schrifften des Hertzogthumbs Crain*.⁵⁴⁵

540 ARS, SI AS 1, I/18, L-XX, šk. 34, str. 847–850; NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 6/23.

541 NŠAL, NŠAL 101, 1654 V 6., Regensburg; ARS, SI AS 1, I/18, L-XX, šk. 35, str. 1247–1250.

542 ARS, SI AS 308, t. e. 15, št. 66: »Demnach ich auff meinen Son Hans Ludwig Thumdechannt alhie von Zeit seiner absolvierten Rectorat vill gependirt, und in seiner nach Italien Raiss, Beförderung des Dachants, Einrichtung des Hauswesens, mich über die Massen vill Khost, danen herro er mehr als topelt sein legitima empfangen, will ich Ine doch noch ein ducaten so 20 wigt unnd die Silberflossen mit 64 Lot legirt haben. Da er aber darmit nit content sein wolte, so soll ime nichts gereicht, sonder als ein undankhbar Son so mir vill Sorgen gemacht abgewisen werden.«

543 Deželni glavar je bil v letih 1649–1673 (Preinfalk, *Auerspergi*, str. 515).

544 Deželni vicedom je bil v letih 1649–1663 (Smole, *Vicedomski urad*, 1. del, str. V).

545 ÖNB, Cod. 15400 Han, str. 6r–v.

Schönlebnovo ljubljansko obdobje (1654–1669)

Služba ljubljanskega stolnega dekana (1654–1667)

Dokumenti o imenovanju Schönlebna za dekana so še pred kratkim veljali za izgubljene. Listino o imenovanju sem našla v Zbirki listin v Nadškofjskem arhivu v Ljubljani. Cesarjeva utemeljitev imenovanja Schönlebna za ljubljanskega stolnega dekana z dne 6. maja 1654, izdana v Regensburgu, se glasi:

Cum decanatus capituli cathedralis ecclesiae Labacensis per ulteriorem promotionem ultimi illius possessoris Marci Dolinar ad praesens vacet, Nos volentes illi rursus de alio idoneo decano prospectum esse, pro iure patronatus, Nobis tanquam Duci Carnioliae competente /.../ honorabilem, doctum, devotum nobis dilectum Ioannem Ludovicum Schönleben ss. theologiae doctorem, tanquam virum nobis de egregia doctrina, vitae integritate ac aliis virtutum meritis plurimum commendatum, praesentandum duximus.⁵⁴⁶

Ohranil se je tudi odlok, s katerim je cesar Ferdinand III. obvestil deželnega vicedoma grofa Friderika Attemsa, da je naziv stolnega dekana v Ljubljani podelil Schönlebnu. Vicedomu je naročil, naj pripravi inventar dekanatskega imetja v dveh izvodih, enega za Schönlebna, drugega za notranjeavstrijsko komoro.⁵⁴⁷ Schönleben se kot novi dekan v protokolih stolnega kapitlja omenja 2. junija 1654, ko se je zgodila njegova inavguracija:

Actum die 2 Junii 1654. Excellentissimus princeps ordinarius Otto Fridericus neo-decanum Joannem Ludovicum Schönleben ss. theologiae doctorem investivit ante summum altare tempore horarum, cum similiter praecedente Dominica ss. Trinitati sacra neo-praepositum dominum Marcum Doliner solenni ritu investivisset.⁵⁴⁸

⁵⁴⁶ NŠAL, NŠAL 101, 1654 V 6., Regensburg.

⁵⁴⁷ ARS, SI AS I, I/18, L-XX, šk. 35, str. 1247–1248; Smole, *Vicedomski urad*, 4. del, str. 115.

⁵⁴⁸ NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 174r.

Cesar Ferdinand III. prezentira Schönlebna za dekana ljubljanskega stolnega kapitlja,
6. maj 1654
(vir: NŠAL, NŠAL 101, 1654 V 6., Regensburg).

Diarium p. ministri poroča, da je 31. maja, na nedeljo Sv. Trojice, potekala slovesna umestitev Dolinarja kot stolnega prošta in da ga je na dekanskem mestu nasledil Schönleben, ni pa izrecno navedeno, kdaj.⁵⁴⁹ Čeprav je navedeni zapis v protokolih stolnega kapitlja izpod Schönlebnevega peresa, se je piscu pri opisu dogodkov po slovesni umestitvi primerila napaka, zaradi katere se poraja dvom, ali je bil zares inavguriran 2. junija 1654. Zapisal je namreč, da je dan po inavguraciji, 3. junija, na praznik sv. Rešnjega telesa, potekala procesija. Ta praznik je bil tistega leta v resnici 4. junija, zato je mogoče dvoje: bodisi je bil Schönleben inavguriran 2. junija in je bila procesija šele dva dneva pozneje bodisi je pravilni datum njegove inavguracije 3. junij.⁵⁵⁰ Ker se v zapisu na naslednji strani, ki ga je napisala

⁵⁴⁹ ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 36v.

⁵⁵⁰ NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 174r: »Die sequenti id est tertia Junii utpote festo corporis Christi idem excellentissimus princeps processionem theophaniae

druga roka, zopet omenja 2. junij, je verjetneje, da se je Schönleben zmotil pri dataciji procesije.⁵⁵¹

Takoj po imenovanju za dekana, in sicer 11. junija, je zaprosil za sprejem v stolni kapitelj, vendar na seji 29. julija 1654 njegovi prošnji niso ugodili. Tretjega marca 1655 je svojo prošnjo ponovil (»Supplici porrecto libello dominus decanus Ludovicus Schenleben iterato in gremium capituli admitti petiit.«) in bil nato vanj sprejet 8. marca 1655 (»/.../ receptus fuit in gremium Capituli dominus decanus.«).⁵⁵² Njegov podpis se v kapiteljskih protokolih prvič pojavi pod zapisnikom seje 26. maja 1655, tako pozno pa zato, ker vmesni zapisniki sej manjkajo in jih je pozneje dopisal Schönleben.⁵⁵³ Konec leta 1655 je škof Buchheim vizitiral stolni kapitelj; na žalost so se ohranila le vprašanja in pripombe, ne pa tudi zapisnik vizitacije.⁵⁵⁴ Kmalu zatem, ko je bil sprejet v stolni kapitelj, je postal tudi zapisnikar. Njegovi zapisniki sej v protokolih stolnega kapitlja obsegajo obdobje od 20. septembra 1655 do 23. aprila 1661 (strani od 184v do 363). So zelo natančni, podrobni in precej obsežni. Dve leti je bil Schönleben tudi ekonom stolnega kapitlja. Za ekonoma in kanclerja kapitlja je bil imenovan 18. marca 1656.⁵⁵⁵ Leto pozneje, na seji 28. marca 1657, se je nalog kapiteljskega ekonoma želel rešiti, vendar so ga že na naslednji seji, 9. aprila 1657, ponovno izbrali za to funkcijo.⁵⁵⁶ To delo je nato opravljal do 26. marca 1658, ko so člani kapitlja sprejeli njegovo pisno prošnjo za odstop.⁵⁵⁷

Schönleben je kmalu po vrnitvi v Ljubljano navezal stike z jezuitskim kolegijem v Ljubljani in z jezuiti ohranjal lep odnos. Tudi oni so cenili njega in ga večkrat povabili v kolegij, bodisi k svetim opravilom bodisi k obedom. Že 11. avgusta 1654 je vodil slovesno mašo na Rožniku, ki jo je ob

peregit in persona astetunt ac comitati sunt pluvialibus induti dominus neopraepositus et neo-decanus, reliqui quatuor canonici in dalmaticis, qui etiam 4 evangelia decantaverunt.«

551 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 174v.

552 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 173v, 174v–175r, 181v–182v.

553 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 183r, 187v–188r.

554 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc.: 21/14, 86/8.

555 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 191v: »Dominus Bartholomaeus Gladich evolutio oeconomicae administrationis biennio signavit munus. Acceptata est resignatio, et in locum subrogatus est dominus decanus, cui etiam cancellarii capitularis partes commendatae.«

556 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 227–228: »Tradidi super hoc ego decanus mea oeconomica ratiocinia de anno 1656 rogans venerabile capitulum, ut ea (de more) spatio dierum 14 ratificet, et munus quod hactenus sustinui tanquam onus in alium reclinare velit. /.../ Resumpta est electio oeconomi et impositum denuo mihi onus, quod optassem in alterum reclinare /.../«

557 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 279.

premišnje dveh latinskih dijaških kongregacij pripravila nemška Marijina kongregacija.⁵⁵⁸ Podobnih priložnosti se je v naslednjih letih zvrstilo še veliko. Zdi se, da je imel glavne zasluge za ohranjanje prijateljskih stikov p. Frančišek Harrer,⁵⁵⁹ s katerim je Schönlebnu že od jezuitskih časov vezalo tesno prijateljstvo. To potrjuje tudi zanimiv drobec v *Diarium p. ministri*, in sicer, da je Schönleben p. Harrerju 19. marca 1657, na praznik sv. Jožefa, poslal steklenico vina.⁵⁶⁰

Že kmalu po nastopu službe stolnega dekana se je Schönleben zaradi nedorečenosti asistence pri škofovih mašah zapletel v spor s škofom Otonom Friderikom Buchheimom. Prve težave so nastale že na veliko noč, 28. marca 1655.⁵⁶¹ Nasprotja so se do leta 1660 zaostriła do te mere, da ga je škof 27. marca odstavil z mesta dekana.⁵⁶² V juliju 1660 so po nuncijevem posredovanju Schönlebnu vrnili vse dekanske časti,⁵⁶³ neso-glasja glede asistence pa so trajala vse do nastopa novega škofa Rabatte in so se razrešila šele konec leta 1665.⁵⁶⁴ Pri vsem tem je presenetljivo, da je Schönleben kljub pravnim dilemam tako s škofom kot z njegovim generalnim vikarjem Filipom Terpinom ves čas gojil lep osebni odnos. Terpina je v svoji prvi različici oporoke skupaj z Markom Rosettijem določil za izvrševalca svoje oporoke.⁵⁶⁵

Schönleben je bil v tesnem prijateljskem odnosu s proštom Markom Dolinarjem, ki ga je izbral za izvrševalca svoje oporoke. Dolinar je umrl 1. januarja 1657, pokopali so ga 4. januarja, Schönleben pa je imel ob njegovem mrtvaškem odru pogrebni govor.⁵⁶⁶ Takoj po smrti so nastale težave pri

558 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 38v.

559 P. Harrer je večino časa deloval v Ljubljani, in sicer v letih 1647/48–1650/51, 1652/53–1661/62, 1666/67–1676/77, 1678/79–1681/82. Umrli je 15. avgusta 1682. Večino svojega jezuitskega poslanstva je posvetil poučevanju kazuistike (HA 1596–1691, str. 316–317; Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 612–613). Bil je v dobrih odnosih s kranjskimi veljaki (npr. ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 49v, 66r, 75v–76r, 90r).

560 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 54r: »Decanus Schenleben misit flasconem vini patri Harrer.«

561 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 187v–188r.

562 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 138/10: Schönlebnovo pismo škofu (27. marec 1660) in Terpinov odgovor; pismo grofa Hermana Matije Attemsa (28. marec 1660) in Terpinov odgovor; Schönlebnovo pismo škofu (7. in 20. april 1660).

563 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 138/10: dekret nuncija Carla Carafa Roccelle z dne 10. julija 1660.

564 O omenjenem sporu govorijo ti viri v KAL (NŠAL 100): *Protocolum Capituli Labacensis* 1621–1665; *Protocolum Capituli Labacensis* 1666–1698; KAL fasc.: 121/17; 138/10; 141/14; 250/16, 20; 312/1.

565 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 313/2a: »Dispositio ultimae voluntatis« (30. avgust 1676).

566 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 205–207; KAL fasc. 331/1 (Schönlebnovo pismo z dne 2. januarja 1657, v katerem obvešča kapitelske vikarje, da je umrl

pečatenju njegovega premoženja: pečatiti je želel pičenski škof in ljubljanski stolni prošt Frančišek Maksimilijan Vaccano, toda Schönleben se je v imenu kapitlja in kot izvrševalec oporoke temu uprl,⁵⁶⁷ zapuščino je popisal in zapečatil skupaj s kanonikom Gladičem.⁵⁶⁸ Kmalu zatem se je pojavilo vprašanje, ali naj Schönleben z Dolinarjevo zapuščino upravlja kot zasebnik ali v imenu kapitlja. Ko so pretehtali prednosti in slabosti obeh možnosti, so sklenili, naj Schönleben to nalogo opravlja v imenu kapitlja.⁵⁶⁹ Upravljanje zapuščine mu je pozneje povzročilo veliko težav, z njo se je ukvarjal vse do leta 1664. Ker so volila presegala vrednost zapuščine, se je Schönleben znašel še v finančnih težavah.⁵⁷⁰

Po Dolinarjevi smrti je cesar 15. januarja 1657 za stolnega prošta imenoval pičenskega škofa Frančiška Maksimilijana Vaccana,⁵⁷¹ ki je bil umeščen 4. marca.⁵⁷² Ker je zaradi njegove službe stolnega prošta in hkratnega naziva pičenskega škofa prihajalo do nesoglasij⁵⁷³ in ker je bil zaradi škofovske službe veliko odsoten iz Ljubljane, je (kakor je razvidno iz zapisnika škofove vizitacije stolnega kapitlja leta 1665) Schönleben postopoma postal najvplivnejši človek v kapitlju.⁵⁷⁴ Za Dolinarjem je Schönleben dobil tudi beneficij sv. Jurija, ki ga je nato obdržal vse do smrti. Po Valvasorjevih trditvah naj bi ga prejel neposredno po Dolinarjevi smrti, in sicer že 2. januarja 1657.⁵⁷⁵ Enako pričevanje je zapustil Schönleben v svojih odgovorih ob vizitaciji beneficija leta 1665: »Ius patronatus habent cives Labacenses senatores, a quibus habeo praesentationem de anno 1657 die 2. januarii.«⁵⁷⁶ Kakor poroča Valvasor, so Schönlebnu v času dekanske službe kranjski deželni sta-

prošt Dolinar); ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 51v; Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 2. del: »Zugab«, str. 1–11.

567 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 206–208.

568 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 364: »Extractus ex Protocollo Capituli Labacensis de morte et sigillatione bonorum domini praepositi Doliner a Capitulo facta manu domini decani Schenleben«; ARS, SI AS 1, I/19, L-XXII, šk. 37: Izvleček iz kapitljskega protokola, str. 1051 (prepis).

569 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 213–217.

570 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 39/23.

571 ARS, SI AS 1, I/18, L-XX, šk. 34: Odlok cesarja Ferdinanda III., 15. januar 1657, str. 855–856.

572 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 204r, 217.

573 Smole, *Vicedomski urad*, 4. del, str. 101.

574 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 21/14, 17. Med dokumenti so še posebej zanimivi Schönlebnovi lastnoročni odgovori na vprašanja ob vizitaciji beneficija sv. Jurija leta 1665 (fasc. 21/17).

575 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 8. knj., str. 760.

576 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 21/17.

novi podelili službo kaplana kapele sv. Ahacija v deželnem dvorcu (Lontovžu).⁵⁷⁷ Kot kaplan deželnih stanov je prvič imenovan v tretjem zvezku spisa *Orbis universi votorum*, ki je izšel leta 1659 v Celovcu, in sicer v dovoljenju za tisk knjige z dne 4. avgusta 1659.⁵⁷⁸ V dovoljenju za tisk četrtega zvezka istega dela, ki je bilo izdano 4. marca istega leta, ob Schönlebnovem imenu še ne zasledimo tega naziva.⁵⁷⁹ Schönleben je kot dekan skupaj z drugimi cerkvenimi odličniki sodeloval pri slovesnem sprejemu cesarja Leopolda I. ob dednem poklonu septembra 1660.⁵⁸⁰

Schönleben je imel tudi častni naziv apostolskega protonotarja. Dosedanji raziskovalci so sklepali, da ga je imel že od leta 1657,⁵⁸¹ vendar pa tega ohranjeni viri ne potrjujejo. Nenavadno bi bilo, da bi imel ta naziv že od leta 1657 in bi to v svojih delih navedel šele leta 1668. Že res, da sta v tem času izšla samo dva zvezka *Orbis universi votorum*, toda presetljivo bi bilo, da naziva, če bi ga res že imel, ne bi omenil. Z nazivom apostolskega protonotarja je prvič podpisan v svojih dveh rokopisnih izvodih genealogije Auersperg z naslovom *Arbor genealogica*: »A. J. L. S. SS. T. D. P. A. D. Labacen.« Rokopisa sta na naslovnici datirana v leto 1657, iz posvetil in poznejših vpisov pa je očitno, da sta nastajala tudi še pozneje, glavnina enega v letu 1663, drugi pa leta 1677.⁵⁸² Obe posvetili sta nastali v letu 1663, eno januarja, drugo avgusta. Sklepam, da sta iz približno istega časa tudi naslovnici in da je Schönleben z datacijo v leto 1657 zabeležil le začetek nastajanja te genealogije. Temu v prid govori krajša nemška verzija te genealogije, ki je nastala v letu 1656; tam Schönleben še ne uporablja naziva apostolskega protonotarja.⁵⁸³ Schönleben je ta naziv po sedaj znanih podatkih od papeža najverjetneje dobil leta 1660; morda je povezan z izdajo dveh zvezkov mariološkega spisa *Orbis universi votorum*. V virih je s tem nazivom prvič imenovan 10. in 12.

577 Valvasor, *Die Ehre*, 3. zv., 11. knj., str. 696.

578 Schönleben, *Orbis universi votorum*, 3. knj.: »Facultas officii episcopalis«.

579 Schönleben, *Orbis universi votorum*, 4. knj.: »Facultas officii episcopalis«.

580 Valvasor, *Die Ehre*, 3. zv., 10. knj., str. 377–378.

581 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 8. knj., str. 760; Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 237.

582 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB FA Auersperg XXVII, 9: *Arbor genealogica illustrissimae et principalis familiae Aurspergicæ* (Ms 13); AT-OeStA/HHStA SB FA Auersperg XXVII, 12: *Arbor genealogica illustrissimae et principalis familiae Aurspergicæ* (Ms 22).

583 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg I-A-21-1/9: *Aurspergischer Stammbaum oder der Herrn, Graffen, und Fürsten von Aursperg Geburtsliny. Aufgesetzt und aus uhralten Schrifften gezogen im Jahr Christi 1656*. J. L. S. SS. T. D. D. L.

januarja 1661,⁵⁸⁴ tudi na seznamu povabljenih na sinodo 20. aprila 1661 se ob njegovem imenu pojavi ta naziv.⁵⁸⁵ Na seznamu povabljenih na sinodo, ki je nastal leta 1658 in bil potem dopolnjen leta 1659 in 1660, tega naziva ob njegovem imenu še ne zasledimo.⁵⁸⁶ V kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete je tako prvič imenovan 15. avgusta 1664, čeprav je bil rektor in zaščitnik kongregacije tudi že predhodni dve leti.⁵⁸⁷

V času svoje dekanske službe pa ni opravljal le nalog dekana in člana stolnega kapitlja; hodil je na vizitacije,⁵⁸⁸ večkrat je posredoval pri reševanju sporov in v zapletenih pravnih zadevah,⁵⁸⁹ prizadeval si je za red pri opravljanju bogoslužja.⁵⁹⁰ Bil je priljubljen pridigar in govornik ob najrazličnejših priložnostih. Imel je več pridig ob škofijskem jubileju leta 1661,⁵⁹¹ pridigal pa ni samo v stolnici, ampak tudi v drugih cerkvah. Nekatero praznično pridigo, ki jih je imel na godovne dneve svetnikov, je morda govoril v kateri od ljubljanskih redovnih cerkva: pridigo na čast sv. Ignacija, na primer, pri jezuitih, ohranjeni pridigi, posvečeni sv. Frančišku, in pridigo, ki jih je imel na praznik posvetitve cerkve Device Marije Angelske, pa pri frančiškanih ali kapucinih.⁵⁹² Da bi to zares lahko držalo vsaj za kakšno izmed naštetih natisnjenih pridig, potrjuje Schönlebnov zapis v rokopisni genealogiji *Arbor genealogica*. Zapisal je namreč, da je junija 1655 ob posvetitvi kapele sv. Antona Padovanskega pridigal v frančiškanski cerkvi: »Mense Junio consecratur cappella s. Antonii de Padua apud pp. franciscanos ab illustrissimo episcopo Petinensi Maximiliano Francisco. Concionem panegyricam dixi ego tunc

584 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc.: 67/3 in 364 (»Continuatio protocolli ab anno 1661«). Tudi v KAL fasc. 67/3, v katerem so se ohranili zelo dragoceni drobci protokolov, temporalnih sporov ter procesov pri škofijskem uradu za čas okrog 1655 do 1673, nisem našla potrditve, da bi Schönleben naziv protonotarja imel že pred letom 1660. Ko na primer Terpin v zapisih 4. marca in 3. julija 1659 omenja Schönlebna, ob njegovem imenu navede le dekansko poslanstvo in njegov naziv doktorja teologije.

585 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 24/9: »Nomina illorum, qui ad praesentem synodum /.../ citati sunt anno 1661, die 20. Aprilis.«

586 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 41/19: »Nomina illorum, qui ad praesentem synodum per expeditas patentes sunt citati anno 1658–1660.«

587 ARS, SI AS 1073, II/51r, str. 240, 247, 252.

588 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 198r.

589 Npr.: NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 201r, 244–249; KAL, Zapiski sej 1666–1698, str. 21r; KAL fasc. 87/42; 175/21–22, 25–26.

590 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 248/3: »Ordo missarum et vesperarum solennium«.

591 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del, str. 25–105 (vse pridige niso iz leta 1661).

592 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 2. del, str. 40–60, 160–208.

decanus J. L. S.«⁵⁹³ Prva izmed dveh pridig o Antonu Padovanskem v drugem zvezku *Feyertäglicher Erquick-Stunden* je datirana v leto 1655 – morda gre ravno za to, ki jo je omenil v *Arbor genealogica*.⁵⁹⁴ Bil je tudi govornik na škofijskih sinodah.⁵⁹⁵ Iz prvih let službe dekana sta se ohranila dva njegova pogrebna govora (kanoniku Rudolfu Coraduzziju⁵⁹⁶ in proštu Marku Dolinarju).⁵⁹⁷ Imel je pozdravni govor ob prihodu novega škofa Jožefa Rabatte leta 1664,⁵⁹⁸ pogosto je pridigal in daroval mašo v jezuitskem kolegiju.⁵⁹⁹ V tem obdobju je urejal knjižnico Volfa Engelberta Auersperga (1610–1673), s katerim je bil v prijateljskih stikih že vse od svojega delovanja v jezuitskem kolegiju v Ljubljani. Največ ekslibrisov Volfa Engelberta je Schönleben vpisal v letih 1655 in 1656.⁶⁰⁰ Knjižnico je gotovo urejal v letih 1655–1663; na to je mogoče sklepati iz ekslibrisov turjaških knjig, ki so jih do sedaj našli raziskovalci te knjižnice.⁶⁰¹

Leta 1664 je bil Schönleben soudeležan pri zidavi nove kapele Žalostne Matere Božje v pokopališkem obzidju pred južno fasado stolnice, ki so jo začeli graditi v priprošnji, da bi prenehala turška nevarnost. Kapelo sta na Schönlebnovo pobudo postavila mesto Ljubljana in verno ljudstvo. Po Dolničarjevem pričevanju naj bi bila kapela precej velika, v obliki oltarja in pokrita z bakrom. Zapisal je tudi, da je bil kip Žalostne Matere Božje – Pieta – tako umetelno izdelan, da je duše opazovalcev vabil k pobožnosti. Ta gotski kip Matere Božje z mrtvim Jezusom v naročju je bil najprej v stolni cerkvi, leta 1664 pa so ga prestavili v novozgrajeno kapelo.⁶⁰² Da bodo zgradili kapelo v čast Žalostne Matere Božje, so se na ljubljanskem magistratu odločili že jeseni 1663. Pripravljalna dela za kapelo v zidu na južni strani med stolnico in kapiteljsko hišo stolnega dekanata so se začela na začetku oktobra 1663. Gradnjo je vodil deželni stavbni mojster Francesco Rosina.

593 AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 9 (Ms 13): »Chronologia illustrissimae familiae Aurspergicæ«, leto 1655 (listi niso oštevilčeni).

594 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 2. del, str. 40–50.

595 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 1. del, str. 419–444.

596 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 189v, 191r; KAL fasc. 245/3.

597 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 2. del: »Zugab«, str. 1–19.

598 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 8. knj., str. 674–675.

599 ARS, SI AS 1073, I/31r; I/32r.

600 Radics, *Die Hausbibliothek*, str. 13.

601 Žargi, Auerspergov knežji dvorec, str. 285–286; Južnič, Kopernik v turjaški, str. 11, 22.

602 Valvasor, *Die Ehre*, 3. zv., 11. knj., str. 689; Dolničar, *Zgodovina ljubljanske*, str. 106–107, 258–259; Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, str. 69–70, 104; Steska, Dolničarjeva ljubljanska kronika, str. 22.

Zidal je zidar Jurij Bezlaj, ki je začel delati aprila 1664, končal pa 6. julija.⁶⁰³ Streha kapele in žlebovi so bili iz kositrnih plošč. Schönleben je za kapelo pripravil štiri votivne napise s kronogrami za leto 1664.⁶⁰⁴

V obdobju opravljanja službe dekana je Schönleben začel pisati genealoška in mariološka dela, pripravljaj tudi zbirke pridig. Zaradi tiska svojih del, najverjetneje nadaljevanja mariološkega spisa *Orbis universi votorum*, se je leta 1661 ali 1662 mudil v Benetkah, Padovi in Trstu. Ker se mu v Benetkah ni uspelo dogovoriti za tisk knjige, je upal, da bo morda uspešnejši v Salzburgu.⁶⁰⁵ Zaradi lažjega urejanja zadev v zvezi s tiskom svojih del in zaradi nasprotovanja drugih je škofa v pismu zaprosil za prenehanje službe dekana in za demisorij iz škofije:

/.../ ut ego deposita cogitatione edendorum librorum, ut cedam adversariis meis, alias cogor assumere cogitationes, quod coram non licet, facio scripto. Et ad pedum ac pedes Celsitudinis Vestrae adgenitulus demississime peto gratiam quam Celsitudo Vestra et potest et solet multis aliis impertiri: nimirum dimissorias extra diocesim. Nam decanalis officii multis ex causis pertaesus alio statui concedere, ab eorum conspectu, quibus sum /.../ in oculis. Extra diocesim inquam, quia in patria et diocesi nihil est, quod possit in decanatu conferri: et nollem inter patriotas minor esse, quam fuerim: facilius inter ignotos me demittam ad alia minus splendida, et si non aliud impetrabo, saltem minus acerbam mortem, quam in patria coram meis, inveniam.⁶⁰⁶

Škof je 5. avgusta 1662 v odgovor na Schönlebnovo pismo napisal dekret, da mu bodo to dovolili, ko se bo našlo kakšno drugo primerno mesto zanj, vendar do tega ni prišlo.⁶⁰⁷ Schönlebnovo željo po odhodu iz škofije

603 Veider poroča tudi o tem, kako se je po postavitvi kapele krepila pobožnost do Žalostne Matere Božje. To naj bi Schönleben januarja leta 1665 v pismu omenil škofu Rabatti (Veider, *Stara ljubljanska stolnica*, str. 69, 104). Pisma, ki ga omenja Veider, v Kapiteljskem arhivu nisem našla.

604 Lubej, Marijin steber, str. 55–56.

605 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 138/10: Schönlebnovo pismo Buchheimu (17. julij 1662): »Uno defunctus itinere, aliud meditar bar Salisburgum ratione impressionis mei libri, quae Venetiis non succedit; /.../.«

606 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 138/10: Schönlebnovo pismo Buchheimu (17. julij 1662).

607 To je verjetno tudi vzrok, da sta v tisku izšla le dva zvezka njegovega dela *Orbis universi votorum*, trije pa so ostali v rokopisu in bili najverjetneje uničeni med požarom v nekdanjem jezuitskem kolegiju leta 1774.

je v pismu Buchheimu 30. septembra 1662 omenjal tudi generalni vikar Terpin.⁶⁰⁸ Schönleben je sčasoma zopet našel mir v sebi in v svoji okolici. Čeprav so ga večkrat pestile zdravstvene težave, je opustil misel na odhod iz škofije. Kapiteljski protokoli dopuščajo sklepanje, da bi se Schönleben zunaj Kranjske lahko mudil tudi na prehodu med letoma 1662 in 1663. V času od 25. avgusta 1662 pa vse do 28. aprila 1663, sodeč po protokolih, ni bilo kapiteljskih sej. Eden izmed vzrokov za to bi lahko bil imenovanje Vaccana za škofa v Trstu, kar se je zgodilo 6. novembra 1662.⁶⁰⁹ Drugi vzrok pa bi lahko bil morebitna krajša ali daljša Schönlebnova odsotnost. Kanonik Rosetti je v zapisniku seje 28. aprila 1663 omenil, da je škof dvakrat skušal sklicati sejo, vendar se kanoniki niso odzvali vabilu, ker je bila ta pristojnost v rokah dekana. Da je šlo kvečjemu za krajšo odsotnost, priča notica, da je nekdanji prošt Vaccano v tem času po Schönlebnu zahteval izplačilo dveh prejemkov.⁶¹⁰ Dne 12. septembra 1663 se je Schönleben zavzel za sprejem novega prošta grofa Germanika Thurna v kapitelj in predlagal izjemo, da bi ga sprejeli na ustno prošnjo, vendar kanoniki niso odstopili od ustaljene navade.⁶¹¹ Po tem dogodku se Schönleben v zapisnikih sej ne omenja vse do seje 13. aprila 1664, ko je sporočil, da je v Passauu umrl škof Buchheim (3. april 1664).⁶¹² Morda je v tem času zopet za krajši čas kam odpotoval.

Po Buchheimovi smrti se je začelo nekajmesečno obdobje napetosti zaradi upravljanja temporalij⁶¹³ ljubljanske škofije. V zvezi z vprašanjem pravice ljubljanskega stolnega kapitlja do upravljanja temporalij v času sedisvakance se je v Kapiteljskem arhivu v Ljubljani ohranilo nekaj spisov.⁶¹⁴ Do nesoglasij je prihajalo tudi pri pečatenju in upravljanju škofove zapuščine. Ker je škof Buchheim Schönlebna določil za izvrševalca svoje oporoke, je kapitelj odstranil deželne pečate v škofijskem dvorcu in škofovo imetje pečatil s kapiteljskim pečatom. Schönleben je skupaj s stolnim kapiteljem izvedel inventuro Buchheimovega imetja, sestavil zapuščinski inventar ter

608 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 121/17.

609 Dolinar, Vaccano, Franc Maksimilijan, str. 315.

610 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 381.

611 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 384.

612 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 388; Dolinar, *Ljubljanski škofje*, str. 140.

613 Temporalije so na cerkvene funkcije vezane posesti, dohodki in pravice.

614 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 38/11 (vprašanje administratorja temporalij ljubljanske škofije v času sedisvakance), 38/12 (spisi v zvezi s stolnim kapiteljem in njegovimi pristojnostmi glede upravljanja škofijskih temporalij v času sedisvakance).

si zaradi tega nakopal težave.⁶¹⁵ Zoper njega sta nastopila tako cesar kakor deželni glavar Volf Engelbert Auersperg. Cesar je z odlokom 9. julija 1664 izrekel ukor Schönlebnu,⁶¹⁶ kranjskemu deželnemu vicedomu Leopoldu Eberhardu Ursiniju grofu Blagaju pa je naročil, naj poskrbi za izvedbo zapore in inventuro zapuščine. Ker je odstranil deželne pečate in ni predložil posestnega pisma, je moral Schönleben iti na zaslišanje k deželnemu vicedomu.⁶¹⁷ Deželni glavar je nato 29. julija 1664 od Schönlebna zahteval, naj Buchheimovo oporoko izroči deželnemu uradu.⁶¹⁸

Cesar Leopold je 16. aprila 1664 za novega škofa imenoval Jožefa Rabatto, papež pa je cesarjevo imenovanje potrdil 23. junija 1664.⁶¹⁹ Schönleben je slab teden po cesarskem imenovanju pisal Rabatti v Gradec in mu čestital. Rabatta ga je nato povabil na srečanje v Gradec, da bi se tako lahko še pred nastopom službe seznanil z razmerami v škofiji.⁶²⁰ Z majem 1664 so se v kapitlju začele priprave na prihod novega škofa. V Ljubljani so Jožefa Rabatto sprejeli 12. septembra 1664, Schönleben pa ga je že pred tem ob prihodu na Štajersko pozdravil z nagovorom.⁶²¹ Škofovsko posvečenje je Rabatta prejel po polaganju rok tržaškega škofa Franciška Maksimilijana Vaccana 11. novembra istega leta.⁶²² Tudi prihod novega škofa ni ublažil nesoglasij glede asistence pri škofovih mašah, ki so se razrešila šele konec leta 1665. Schönleben je bil s škofom Rabatto ves čas v dobrih odnosih;

615 ARS, SI AS 1, I/16, L-VIII, šk. 30: Zapuščinski inventar škofa Otona Friderika grofa Buchheima.

616 ARS, SI AS 1, I/18, L-XX, šk. 35: Odlok cesarja Leopolda I., 9. julij 1664.

617 ARS, SI AS 1, I/19, L-XXII, šk. 37: Odlok cesarja Leopolda I., 9. julij 1664 (original); I/17, L-XVII, šk. 33: Odlok cesarja Leopolda I., 9. julij 1664 (prepis); Smole, *Vicedomski urad*, 4. del, str. 73, 166–167.

618 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 38/14. Več dokumentov v zvezi z Buchheimovo zapuščino (nekateri v originalu, nekateri v prepisu) se je ohranilo v fasc. KAL 56/30, med drugim cesarjev odlok, naslovljen na stolni kapitelj, z dne 28. aprila 1664 in dva cesarjeva odloka Schönlebnu z dne 9. julija in 5. avgusta 1664. V tem fasciklu je tudi korespondenca med Schönlebnom in deželnim glavarjem Volfom Engelbertom Auerspergom v zvezi s to zadevo ter nekaj zapisov, ki jih je najverjetneje zapisal generalni vikar Terpin. Med ohranjenimi zapisi je zelo dragocen dokument, ki ga je napisal Schönleben; naslovljen je z »Acta circa testamentum episcopale anno 1664« in prinaša popis dogodkov v zvezi z Buchheimovo zapuščino od 23. aprila do 19. avgusta 1664. Dokumenti v zvezi z Buchheimovo zapuščino in upravo temporalij so tudi v KAL fasc. 107/12 (odlok cesarja Leopolda z dne 28. aprila 1664) in v NŠAL 1, fasc. 12/9.

619 Volčjak, *Listine imenovanj*, str. 14.

620 Dolinar, *Ljubljanski škofje*, str. 145.

621 Valvasor, *Die Ebre*, 2. zv., 8. knj., str. 674–675.

622 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 392–393; Dolinar, *Ljubljanski škofje*, str. 145–146.

o tem pričajo tudi osebna sporočila, ki jih najdemo v njihovih pismih.⁶²³ V letu 1665 ga je Rabatta za obdobje od junija do avgusta imenoval za namestnika Filipa Terpina, generalnega vikarja škofije, in mu podelil naziv t. i. vicegeneralnega vikarja.⁶²⁴

Finančne težave, v katerih se je znašel zaradi upravljanja Dolinarjeve zapuščine, so v Schönlebnu po letu 1664 znova zbudile željo po odhodu iz Ljubljane.⁶²⁵ Še leta 1662 je v pismu škofu Buchheimu zapisal, da bi raje zapustil škofijo, kakor da bi doma nazadoval na nižje mesto,⁶²⁶ na začetku leta 1664 pa je bil tako obupan, da mu je v pismu potarjal, da bi raje bil kaplan v katerem koli kraju kakor tukaj dekan.⁶²⁷ Željo po odhodu iz škofije je dobro leto pozneje, 18. julija 1665, izrazil tudi v pismu škofu Rabatti.⁶²⁸ Kljub zdravstvenim težavam, ki so se v letih 1665 in 1666 še okrepile,⁶²⁹ pa je vztrajal v službi dekana še do leta 1666. Ker tudi obisk toplic ni ublažil njegovih težav, je 10. avgusta 1666 uradno zaprosil za zamenjavo dekanske službe za navaden, nekuratni beneficij in za odpust iz škofije.⁶³⁰ Kateri razlogi so bili v resnici v ozadju njegove želje po odhodu iz škofije, ne vemo; morda so bili podobni tistim iz leta 1662.⁶³¹ Verjetno sta na Schönlebnovo odločitev vplivala predvsem slabo zdravstveno stanje in želja po intenzivnejšem znanstvenem udejstvovanju.

Ker njegovi prošnji niso ugodili, se je Schönleben sam dogovoril z Oktavijem Bucellenijem o zamenjavi svoje dekanske službe za dva njegova

623 Npr.: NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc.: 89/35, 93/79.

624 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc.: 78/2; 87/42; 89/35; 93/79, 82, 84.

625 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc.: 39/23 (Schönlebnovo pismo Buchheimu, 10. februar 1664), 93/79 (Schönlebnovo pismo Rabatti, 18. julij 1665).

626 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 138/10: Schönlebnovo pismo Buchheimu z dne 17. julija 1662: »/.../ et nollem inter patriotas minor esse, quam fuerim: facilius inter ignotos me demittam ad alia minus splendida /.../«

627 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 39/23: »Malo alibi agere capellanum, quam hic decanum.«

628 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 93/79: »Ignoscet mihi Celsitudo Vestra si denuo petiero dimisorias. Quia tot diuturnas persecutiones alio non videntur collimare, quam ut Labaco discedam.«

629 Npr.: NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc.: 39/23 (Schönlebnovo pismo Buchheimu, 2. februar 1664), 80/23 (Schönlebnovo pismo Terpinu, 3. junij 1666), 87/42 (Schönlebnovo pismo Terpinu, 6. september 1665); 93/82 (Schönlebnovo pismo Rabatti, 24. julij 1665), 93/84 (Terpinovo pismo Rabatti, 27. junij 1665); KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 279.

630 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 67/3: »Die 10. Augusti reverendissimus Dominus Joannes Ludovicus Schönleben cathedralis ecclesiae decanus Labaci petiit licentiam commutandi decanatum pro beneficio simplici et abeundi extra diocesim propter causas in supplicis allatas.«

631 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 138/10: Schönlebnovo pismo Buchheimu z dne 17. julija 1662.

beneficija (sv. Katarine in blažene Device Marije) v Lescah in za denarno nadomestilo.⁶³² Njuno prošnjo je škof prejel 30. oktobra 1666 in jo z dekretom z dne 13. novembra odobril pod pogojem, da jo potrdi tudi cesar. Medsebojno pogodbo o zamenjavi (»Tractatus permutationis beneficiorum ecclesiasticorum initus ab infrascriptis dominis«) sta Schönleben in Bucelleni podpisala že 2. novembra 1666. V njej sta določila pogoje zamenjave in se dogovorila, naj se ta izvrši na praznik očiščevanja Device Marije (svečnica) naslednje leto, vendar je do nje prišlo šele na začetku julija 1667. Schönleben je dobil dva Bucellenijeva beneficija v Lescah in del njunih dohodkov (»pensio«), in sicer 111 goldinarjev kranjske veljave za dobo sedmih let. Bucelleni je vnaprej plačal znesek za tri leta (333 goldinarjev kranjske veljave), 200 goldinarjev pa je odštél za opremo in pohištvo na dekanatu. Schönleben in Bucelleni sta se v skladu s škofovim dekretom z dne 13. novembra 1666 s prošnjo o zamenjavi obrnila na cesarja. Njuna prošnja ni datirana, je pa iz zapisov na njeni hrbtni strani mogoče sklepati, da je morala biti v Gradec poslana takoj po izdanem škofovem dekretu; prvi zaznamek cesarske uprave v Gradcu je z dne 19. novembra 1666. Cesar je zamenjavo med Bucellenijem in Schönlebnom odobril 22. decembra istega leta. Škof je 11. januarja 1667 pisal cesarju, da je sprejel zamenjavo in ga obenem prosil, naj prezentira Bucellenija na mesto stolnega dekana.⁶³³ Cesar Leopold je prezentacijo odobril 7. maja 1667.⁶³⁴

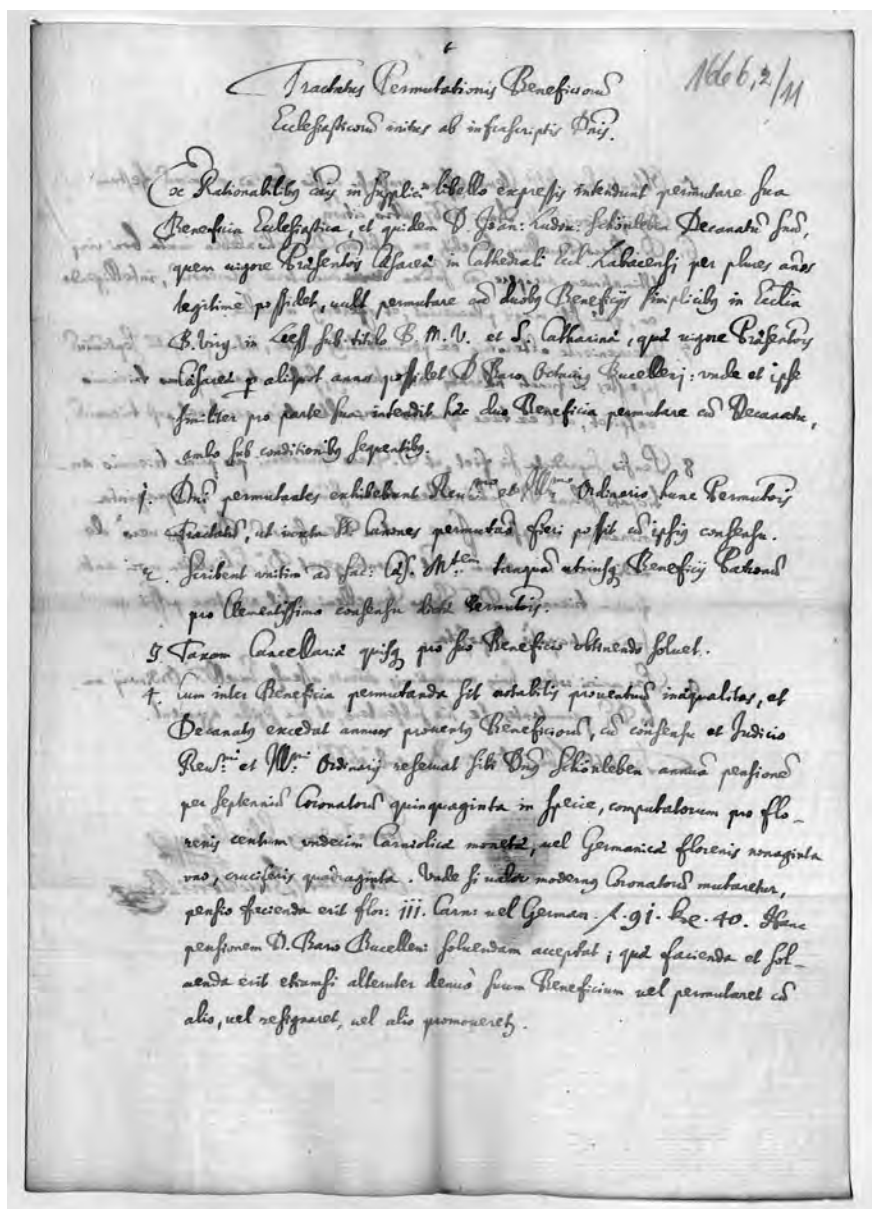
Škof Rabatta je imenovanje Bucellenija dokončno potrdil šele 3. julija 1667, v kapitelski zbor pa je bil novi dekan sprejet 27. julija istega leta.⁶³⁵ Da je moralo v zvezi s to zamenjavo prihajati do številnih pomislekov in

632 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 67/3. V nadaljevanju predstavljene ugotovitve temeljijo na teh dokumentih: NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 107/3; NŠAL 1, fasc. 25/3/4; KAL, Zapiski sej 1666–1698, str. 21v–22r.

633 V zvezi z zamenjavo sta se ohranili še dve nedatirani pismi, naslovljeni na škofa Rabatta. Bucellenijevo je najverjetneje nastalo, potem ko sta bila izdana cesarska privolitvi v zamenjavo in tudi prezentacijsko pismo. Bucelleni je prosil za škofov dekret o imenovanju in investituri na mesto stolnega dekana. Schönleben pa je pismo škofu napisal po njegovi privolitvi v zamenjavo, verjetno potem, ko je zamenjavo odobril tudi cesar (najverjetneje na začetku leta 1667). Škofa je prosil za dovoljenje za demisorij iz škofije: »/.../ supplex accedo Celsitudinem Vestram, ut mihi dioecesano suo ad quaerendam alibi conditionem talentis a Deo acceptis conformem, dimissorias literas extra diocesim sine restrictione impertiri /.../.« (NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 107/3).

634 Datum cesarjeve prezentacije Bucellenija na mesto stolnega dekana je naveden v Terpinovi javni objavi o zamenjavi med Schönlebnom in Bucellenijem, ki je bila izdana 27. junija 1667 (NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 107/3).

635 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1666–1698, str. 21v–22r.

Pogodba med Schönlebnom in Bucellenijem o zamenjavi dekanske službe za dva
beneficija v Lescah in denarno nadomestilo, 2. november 1666
(vir: NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 107/3).

nesoglasij, pričajo razmeroma dolgi časovni intervali pri pravni potrditvi. K zamudi je verjetno prispevalo tudi nestrinjanje kapitlja, vendar pa ozadje tega zaradi vsebinsko skopih zapisnikov kapiteljskih sej v podrobnostih ni znano. Iz njih je mogoče razbrati, da je Schönleben v času od novembra 1666 do julija 1667 še vedno opravljal vse predpisane dolžnosti, v kapitlju pa – čeprav se je aktivno udeleževal sej – ni imel odločilne vloge in se je vse bolj umikal v ozadje. Tik pred koncem dekanske službe so ga skupaj s kanonikom Rosettijem poslali v Beljak, da bi sestavil inventar,⁶³⁶ nato pa o njem vse do 5. julija, ko se je pismeno poslovil od kapitlja, ne beremo več.⁶³⁷ Omemba, da se je Schönleben 5. julija 1667 od kapitlja poslovil le pismeno, potrjuje domnevo o nestrinjanju članov kapitlja z njegovo resignacijo. Njihovo nestrinjanje bi lahko nakazovala tudi okoliščina, da odhajajočemu dekanu niso namenili besed zahvale za opravljeno delo, kar je bilo sicer v navadi. Morda gre v tem primeru zgolj za naključje, morda pa tudi ne. Da se je resignacija z dekanskega mesta izvršila ne neobičajen način, priča tudi zapis Janeza Krstnika Dolničarja v družinski kroniki (»Hauschronik der Familie Thalnitscher von Thalberg«): »Den 2. July ist ihr hochw. H. Wuzzelini (Buccelini) zu einem Thumbdechant installirt worden, welchen Herr Schönleben (unbeständiger weiss und nicht verständig) resignirt.«⁶³⁸

Schönlebenovo službo dekana je zaznamovalo prizadevanje za red in pravno dorečenost postopkov in nalog, ki jih je prinašala določena služba, funkcija ali poslanstvo. Brezkompromisno je vztrajal pri zapisanih pravilih in v preteklosti uveljavljenih postopkih, čeprav so mu zaradi tega grozile denarne globe.⁶³⁹ Schönleben ni želel storiti ničesar, kar ni bilo v skladu z njegovo vestjo in prepričanjem: »/.../ non teneor ea, quae sint contra meam conscientiam et iudicium.«⁶⁴⁰ Za svoj prav oziroma – bolje rečeno – za pravno nedvoumnost se je bil pripravljen boriti pri najvišjih instancah (v zvezi s sporom o asistenci pri škofovih mašah se je na primer obrnil na nuncija in na Kongregacijo obredov).⁶⁴¹ Bil je izredno dosleden, kar se je

636 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1666–1698, str. 15v–21v.

637 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1666–1698, str. 21v.

638 Radics, Familien-Chroniken, str. 152.

639 Tudi ko mu je, na primer, škof zaradi neupoštevanja njegovih določil 4. decembra 1655 odvzel delež pri kapiteljskih dohodkih, je vztrajal pri svojem mnenju (NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 138/10).

640 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 202r.

641 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 138/10.

lepo pokazalo pri upravljanju zapuščine po smrti prošta Dolinarja, saj je ravno zaradi te svoje lastnosti zabredel v finančne težave.

Očitno je bilo v njegovem značaju nekaj takšnega, kar mu je oteževalo podrejanje drugim: iz ohranjenih arhivskih virov je čutiti svojeglavost in hkrati občutljivost, tu in tam tudi razburljivost. Pri pravnih vprašanjih in tudi na drugih področjih je bil pogosto malenkosten in se je ustaljenih postopkov in uveljavljene tradicije držal do najmanjše podrobnosti.⁶⁴² Rad se je zapiral v samoto in se posvečal znanstvenemu delu. Zdi se, da se je v njem od nastopa službe dekana pa vse do odpovedi mestu dolenjskega arhidiakona in ribniškega župnika bil notranji boj glede osebnega poslanstva: službe, ki so mu bile dodeljene, je želel opravljati z največjo možno skrbnostjo in natančnostjo, kar mu je vzelo veliko časa in energije, hkrati pa si je želel miru za svoje znanstveno teološko in zgodovinsko ustvarjanje, ki se mu je pozneje pridružilo še izdajanje pridig. Iz pisma škofu 17. julija 1662, v katerem je prvič zaprosil za demisorij iz škofije, je mogoče razbrati, da se je sicer želel odpovedati dekanski službi, da pa se je bal nazadovanja v domačem okolju (*»Extra Dioecesis inquam, quia in patria et Dioecesi nihil est, quod possit cum decanatu conferri /.../.«*).⁶⁴³ Vidnejše službe so sicer prinašale boljšo gmotno podlago za znanstveno udejstvovanje, ker pa je bil Schönleben po duši in ravnanju perfekcionista, ni preprosto opravljal osnovnih nalog svoje službe, ampak jih je opravljal s (pre)veliko osebno zavzetostjo. Ker mu je zato vedno bolj primanjkovalo časa za znanstveno delo, se je v njem večkrat nabralo nezadovoljstvo. Tako službi dekana kakor službi arhidiakona se je odpovedal iz istega razloga: zaradi želje po miru, ki ga je iskal, da bi uresničil svoje znanstvene ambicije.

V obdobju poslanstva stolnega dekana je prišel v ospredje Schönlebnov govorniški dar, ki se je v polnosti razvil že v njegovem jezuitskem obdobju. Njegovi nastopi so mu prinesli sloves izjemnega pridigarja; ljudje so ga z veseljem hodili poslušat.⁶⁴⁴ Nesporen pridigarski talent je v svojem priporočilnem pismu opatu v Dunajskem Novem mestu z dne 6. julija 1668 poudaril tudi škof Rabatta. Omenil je še druge Schönlebnove odlike. Njegove besede odražajo bistvene poteze Schönlebnovih prizadevanj in ravnanj:

⁶⁴² Iz uvodnega dela pisma škofu Rabatti z dne 16. julija 1665 (NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 89/35) se, na primer, da razbrati, da je veliko pozornosti namenjal tudi manj pomembnim stvarim: problematiziranje manjkajočega škofovega podpisa v pismu.

⁶⁴³ NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 138/10: Schönlebnovo pismo Buchheimu z dne 17. julija 1662.

⁶⁴⁴ Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 354.

Est vir ecclesiasticis qualitatibus a Deo singulariter dotatus: fuit annis tredecim cathedralis ecclesiae Labacensis decanus, vera lucerna Ecclesiae, non sub modio, sed super candelabro Ecclesiae constituta, itaque praeluxit omnibus, ut non sola dignitate, sed etiam verbo et opere, in missarum celebrationibus, in quotidianis chori officiis, in praeclaris idiomatis Germanici concionibus, in synodalibus orationibus, in consistorialibus iudiciis et examinibus, et absentia mei vicarii generalis in supplendis eius vicibus, tam sub meo, quam antecessoris bonae memoriae Ottonis Friderici regimine, industria, pietate, synceris consiliis omnes praecesserit, illuminaverit universos.⁶⁴⁵

Poslanstva v času dekanske službe

Kot stolni dekan je Schönleben sodeloval na sinodah ljubljanskega dela škofije. Navadno je bil zaradi svoje funkcije med sinodalnimi svetovalci (»consultores«) in izpraševalci (»examinatores«),⁶⁴⁶ leta 1665 pa ga najdemo med sinodalnimi sodniki.⁶⁴⁷ Večkrat je nastopil v vlogi sinodalnega govornika. Tri tovrstne govore je natisnil v prvem zvezku pridig *Horae subsecivae dominicales*. Dve leti je skrbel za blagajno stolnega kapitlja, in sicer od 18. marca 1656 do 26. marca 1658.⁶⁴⁸ O njegovi vestnosti na tem področju pričajo ohranjena finančna poročila, potrdila⁶⁴⁹ in zapisi o reševanju plačilnih zaostankov.⁶⁵⁰ Schönlebna večkrat najdemo tudi v vlogi vizitatorja,⁶⁵¹ izterjevalca davčnih zaostankov⁶⁵² in posrednika pri reševanju

645 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 89/26. Ohranil se je tudi osnutek tega priporočila, ki ga je verjetno napisal Filip Terpin (NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 80).

646 Npr.: NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 24/9, 12, 16, 17, 22, 33.

647 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 24/33.

648 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 191v, 279.

649 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 10/1c: Schönlebnova potrdila vikarju Mihaelu Terčelju (Michael Terzellius) v župniji Dob za leta 1656 in 1657.

650 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 10/1d: poravnave terjatev v sporu med stolnim kapiteljem in vikarjem v Dobu.

651 Npr.: 25. junija 1656 je opravil vizitacijo v Polhovem Gradcu in nato poročal o njej v kapitelju (NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 198r–v). Dne 4. septembra 1665 so ga določili za vizitacijo Koroške (NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 87/42; KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 410).

652 Npr.: Schönleben je 19. junija 1656 zaradi cerkvenih računov skupaj s kanonikom Gladičem odšel v Vodice in Smlednik; na začetku julija je v imenu kapitlja od kanonika Gladiča, prejšnjega ekonoma kapitlja, zahteval izplačilo davčnih zaostankov iz leta 1655 (NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 197v, 199r). Septembra 1656 je odšel v Šentvid, Smlednik in Naklo, da je izterjal denar (NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 201r).

sporov in zapletenih pravnih zadev.⁶⁵³ Reševal je spore in zaplete z župniki v kapitelskih župnijah⁶⁵⁴ in nadzoroval tudi njihovo gospodarstvo.⁶⁵⁵ Strogo je zagovarjal upoštevanje pravil in si prizadeval za zgledno življenje duhovščine.⁶⁵⁶ Zavzemal se je tudi za red pri podeljevanju zakramentov in drugih duhovniških opravilih.⁶⁵⁷

Ohranjena pisma in spisi kažejo, da je Schönleben v letih 1657 in 1658 ter pozneje v letih 1665 in 1666 reševal spore stolnega kapitlja v župniji Sv. Nikolaj pri Beljaku, in sicer v gospodstvih Dvor (Kranzlhofen), Vrba (Vel-den), Vajškra (Landskron) in Vernberk (Wernberg).⁶⁵⁸ Povod za spor je bilo vprašanje o pravici imenovanja podvikarja. Tamkajšnji zemljiški gospod

653 Npr.: Schönleben je dosegel, da je Dolinarjevo zapuščino pečatil kapitelj, ne pa Vaccano kot generalni vikar (NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 206–208), pozneje pa je posredoval pri sprejemu novega stolnega prošta Frančiška Maksimilijana Vaccana, ki je (začasno) resigniral z mesta pičenskega škofa, v kapitelj in pomagal razrešiti težave v zvezi z njegovim vodenjem kapitelskih sej (NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 217–220v). Na seji kapitlja 20. marca 1657 so zaradi dilem v zvezi z imenovanjem prošta Vaccana poglobljeno razpravljali o pravilih kapitlja in predlagali nekatere spremembe; izstopa odprava »carentia« za prvo leto po imenovanju v naziv prošta, dekana ali kanonika (NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 223–225). Schönleben se je zavzemal za pravice kapitlja, na primer, ko sta šla leta 1657 koroške fare vizitirat samo škof in generalni vikar in nista k vizitaciji povabila nikogar iz kapitlja (NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 257). V letih 1657 in 1658 ter tudi še pozneje leta 1665 je sodeloval pri reševanju težav, ki so nastale v župnijah Dvor in Sv. Nikolaj pri Beljaku (NŠAL, NŠAL 1, fasc. 5/8).

654 Npr.: težave z vikarjem Janezom Terčeljem (Joannes Terzellius) v vikariatu Krašnja zaradi konkubinata (NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 184v–185r, 187r–v); težave z vikarjem Mihaelom Terčeljem v župniji Dob (NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 244–245; NŠAL 100, KAL fasc.: 10/1g, 54/1, 76/37, 120/12, 141/1). Zaradi spornega kapitelskega posredovanja v sporu med vodiškim vikarjem Mihaelom Dergijem in njegovimi podložniki je moral v drugi polovici februarja ali v prvih dneh marca 1665 na zagovor k deželnemu vicedomu Eberhardu Leopoldu Ursiniju Blagaju (Smole, *Vicedomski urad*, 4. del, str. 116). Leta 1665 je bil soudeležen v sporu med stolnim kapljem in Mihaelom Wurzerjem, imetnikom inventarja v Šentjerneju, zaradi neplačane dolga (NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 168/16).

655 Npr.: 26. julija 1657 je odšel v Šentjernej, da bi uredil gospodarstvo v tej župniji, od tam se je vrnil 4. avgusta (NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 246–247).

656 Npr.: duhovnik Jakob Šerbol (Scherboll), levit stolnega kapitlja, je bil 1. marca 1656 poklican na zagovor, ker je na pustni dan zamaskiran taval po mestu. Zaradi tega prestopka je bil štiri dni pozneje razrešen poslanstva levita (NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 191r).

657 Npr.: oktobra leta 1655 je urejal dolžnosti klera v stolnici (NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 185r–186r). V pismu škofu Rabatti 24. julija 1665 je strogo nastopil proti kaplanu, ki je poročil par iz sosednje fare (NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 93/82). Septembra istega leta je nasprotoval nočnim pogrebom in bil proti skritemu deljenju obhajil po domovih (NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 87/42).

658 NŠAL, NŠAL 1, fasc. 5/8; NŠAL 100, KAL fasc.: 87/42; 89/35; 93/82; 175/22, 25; Kögl, *Leben und Werk*, str. 56–58.

iz rodbine Khevenhüller je menil, da ta pravica pripada njegovi družini, ljubljanski stolni kapitelj pa jo je uvrščal v svojo domeno. Iz Schönlebnovega pisma škofu Rabatti z dne 16. julija 1665 je mogoče razbrati, da je spor dosegel višek na prehodu iz pomladi v poletje 1665. Župljani vikariata Dvor na Koroškem so se najverjetneje na začetku junija 1665 pritožili, da v njihovi župniji že več kot štiri tedne ni duhovnika in da je pot v sosednjo župnijo Lipa (Lindt) za bolne in ostarele prenaporna. Kapitelj je zato še pred načrtovano škofovo vizitacijo škofije, pred praznikom sv. Janeza Krstnika junija 1665, na svojo roko v Dvor poslal svojega poslanca, duhovnika Andreja Kračmana.⁶⁵⁹ Inšpektor omenjenih gospostev Heinrich von Mittnacht ni bil navdušen nad takšnim ravnanjem kapitlja.⁶⁶⁰ Na kapiteljski seji 4. septembra 1665 so za vizitacijo župnije Sv. Nikolaj pri Beljaku skupaj z njenimi vikariati določili Schönlebna.⁶⁶¹ Ta je svoj prihod v Celovec načrtoval za 16. september, ko je tja nameraval priti tudi škof Rabatta, za naslednji dan pa je bilo predvideno pogajanje v Dvoru (Kranzlhofen).⁶⁶² Interese gospostev sta zastopala inšpektor Mittnacht in doktor Kriegl, interese ljubljanskega stolnega kapitlja Schönleben, razpravo in pogajanja pa je vodil škof Rabatta. Kakor je mogoče razbrati iz Schönlebnovega poročila, se je spor razrešil v korist ljubljanskega stolnega kapitlja.⁶⁶³

Veliko časa in truda ter tudi lastnega denarja je Schönleben vložil v upravljanje zapuščine po proštu Marku Dolinarju.⁶⁶⁴ O Schönlebnovi doslednosti zgovorno pričata njegov natančen popis izvrševanja oporoke za obdobje od 1657 do 15. decembra 1661 (»Marcus Dolinerische Testaments Execution, von Anno 1657«) in finančno poročilo o upravljanju zapuščine (»Summarische Gebraittung der Dollinerischen Testaments Executio-n«).⁶⁶⁵ Za upravljalca svoje dediščine ga je določil tudi škof Buchheim, vendar je deželni glavar Volf Engelbert Auersperg to preprečil.⁶⁶⁶ Nekaj

659 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 89/35: Schönlebnovo pismo škofu, 16. julij 1665; Kögl, *Leben und Werk*, str. 56–57.

660 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 93/82: Schönlebnovo pismo škofu, 24. julija 1665; Kögl, *Leben und Werk*, str. 57.

661 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 410.

662 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 87/42: Schönlebnovo pismo Terpinu, 6. september 1665 (sklepni del).

663 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 175/22; Kögl, *Leben und Werk*, str. 57–58.

664 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 205r–217r; KAL fasc.: 39/23, 86/38.

665 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 39/23.

666 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 388–389; KAL fasc.: 38/14, 56/30, 107/12; NŠAL 1, fasc. 12/9.

časa je opravljal še naloge namestnika generalnega vikarja ljubljanske škofije. Škofu Buchheimu se za takšno nalogo ni zdel primeren,⁶⁶⁷ drugačnega mnjenja pa je bil njegov naslednik Rabatta. Iz tega kratkega obdobja se je ohranilo nekaj malega korespondence med škofom Rabatto, generalnim vikarjem Filipom Terpinom in njegovim namestnikom Schönlebnom, ki je imel naziv vicegeneralnega vikarja. V pismih so predvsem Schönlebnova poročila o dogodkih v škofiji in škofova ter vikarjeva navodila.⁶⁶⁸ Schönlebnu njegova narava ni dopuščala spremembe ravnanja in tudi v vlogi namestnika generalnega vikarja se ni izognil vprašanju svojih pravic in nalog: »Fungor officio vice-vicarii generalis, sed nescio quam procul se extendat mea potestas. Nollem plus agere quam liceat.«⁶⁶⁹

V Nadškofijskem arhivu v Ljubljani so se ohranile zgovorne sledi njegovega opravljanja službe stolnega dekana; veliko jih je napisanih z njegovo roko. Njegova služba stolnega dekana je v veliki meri pomenila prelomnico v urejenosti gradiva kapiteljskih sej. V času njegove vloge kanclerja stolnega kapitlja, uradno od 18. marca 1656, dejansko pa od 20. septembra 1655 do 23. aprila 1661 (strani od 184v do 363), so zapisniki sej bolj urejeni in podrobni. Schönlebnovi pripisi med besedilom in njegove vsebinske dopolnitve kažejo na osnutke urejanja zapisnikov kapiteljskih sej.⁶⁷⁰ Zapisniki za obdobje od 26. marca 1658 pa vse do 21. januarja 1661 manjkajo, je pa Schönleben predvidel prostor zanje, saj je pustil več kot 70 strani praznega prostora (in sicer str. 280–354). Da so zapisniki za to obdobje ostali na stopnji nevezanih Schönlebnovih in Gladičevih zapiskov, potrjuje najdba dela zapisnikov za leti 1660 in 1661.⁶⁷¹ Po 23. aprilu 1661 je zapisnike pisal kanonik Marko Rosetti.⁶⁷²

667 Med pismi generalnega vikarja Filipa Terpina škofu Buchheimu se je ohranilo pismo z dne 27. marca 1659 (NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 70/1), v katerem Terpin škofu predlaga, naj ga med šesttedensko odsotnostjo nadomešča Schönleben (»/.../ rogabo suam Celsitudinem, ut ad 6 septimanas dignetur dominum decanum officio meo praeficere, qui est per omnia magis idoneus quam ego /.../«). Vendar se škof s tem ni strinjal: na pismo je pripisal, da se njemu ne zdi primeren, ker je neposlušen in se preveč ukvarja s pravnimi zadevami. Nasprotoval mu je verjetno zaradi njegove neposlušnosti v zvezi z asistenco pri škofovih mašah.

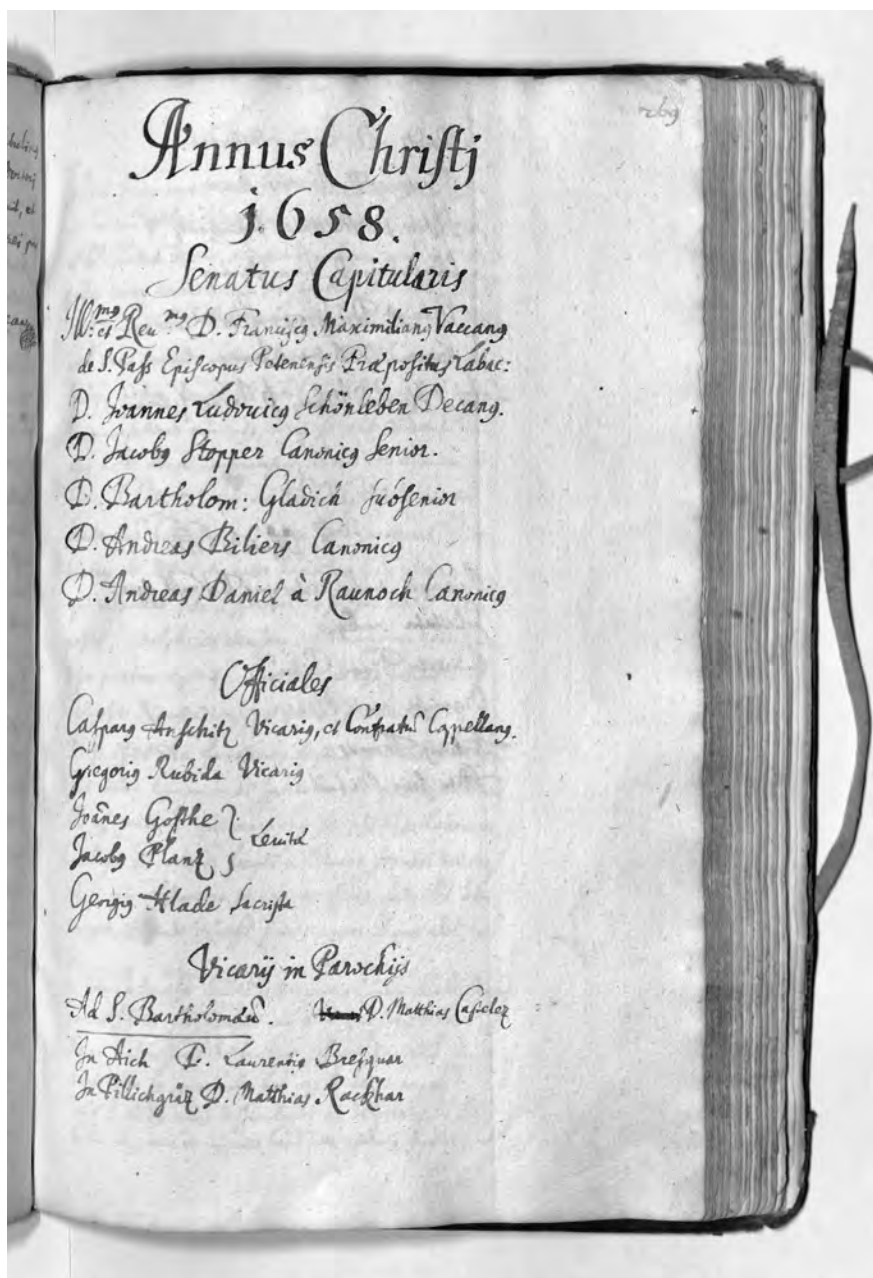
668 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc.: 78/2; 87/42; 89/35; 93/79, 82, 84.

669 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 93/79.

670 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, npr. str. 174v, 182v, 187v–188r, 198r, 200r, 225, 237.

671 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 312/1.

672 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, od str. 363 naprej.

Primer Schönlebnovega zapisa v kapitelskem protokolu
(vir: NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 269).

Sledi Schönlebnovega urejanja kapiteljskih dokumentov so se ohranile tudi v kodeksu kapiteljskih protokolov za leta 1666–1698. Schönlebnova je naslovna stran protokolov in naslovnica zapisnikov za leto 1666. Med obe je umestil prepis pomembnih kapiteljskih dokumentov, in sicer: »Forma iuramenti, quod in primo suo ad capitulum ingressu singuli, praepositi, decani et canonici emittere solent« (1r–v), »Decreta visitationis Apostolicae Ecclesiae ac Dioecesis Labacensis a Fr. Sixto Carcano /.../ anno 1621« (2r–6r), »Constitutiones Labacensis Capituli« (6v–8v) in »Constitutiones de temporalibus rebus« (9r–v).⁶⁷³

Leta 1660 je uredil približno petdeset osnutkov in zapiskov pridig in govorov škofa Tomaža Hrena in jih na naslovnici poimenoval *Veneranda antiquitas Thomae IX. Labacensis episcopi sermones*.⁶⁷⁴ Pridige je najprej urejal kanonik Jakob Stoper, za njim pa Schönleben.⁶⁷⁵ Poleg pridig je še drugo Hrenovo gradivo, na primer »Copia foundationis Capituli Viennensis«. Omenjeni prepis je najverjetneje nastal v povezavi s sporom glede asistence pri škofovih mašah.⁶⁷⁶ V letih 1661 in 1662 je Schönleben veliko truda vložil v vzpostavljanje reda pri opravljanju bogoslužja, prizadeval pa si je tudi za zunanjo lepoto bogoslužja. Februarja 1662 se v zapisniku stolnega kapitlja omenja njegov predlog ureditve petih maš, s katerim so se strinjali vsi.⁶⁷⁷ V tem obdobju je nastal njegov »Ordo missarum et vesperarum solennium«, v katerem je jasno in pregledno (najprej v latinščini in nato nekoliko okrajšano v nemščini) navedel cerkvene praznike med letom in opisal obhajanje slovesnosti. Temu je dodal »Observanda circa officiaturas praedictas«, določila v zvezi z obhajanjem navedenih praznikov, na koncu pa je opredelil še obhajanje obletnic smrti kanonikov, proštov in drugih (»Anniversaria pro defunctis«). Zadnji je zapis o kanoniku Jakobu Stoperju, ki je umrl aprila 1661, zato je najverjetneje, da je Schönlebnov ohranjeni »Ordo missarum« nastal v drugi

673 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1666–1698, str. 1r–9v, 13r.

674 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 98/1: »Veneranda antiquitas Thomae IX. Labacensis episcopi sermones manu propria scripti, quos D. Jacobus Stopper, canonicus Labacensis post eius mortem collectos asservavit, et a praefato D. Jacobo relictos denuo recollegit Joannes Ludovicus Schönleben decanus anno 1660. Digna haec pro tanti viri memoria reponantur ad Archivum Episcopale.«

675 Turk, Hrenove pridige, str. 41–42; Visočnik, Hrenova pridiga, str. 60.

676 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 364: »Copia foundationis Capituli Viennensis. Descripta ex authentico exemplari una cum marginalibus glossis, quas adiecit authentico p. m. Thomas Episcopus Labacensis anno 1609.«

677 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 371.

polovici leta 1661 ali na začetku 1662.⁶⁷⁸ V Nadškofijskem arhivu je mogoče najti še nekatere druge krajše zapise izpod Schönlebnove roke.⁶⁷⁹

Nesoglasja s škofoma Buchheimom in Rabatto ter njunim generalnim vikarjem Terpinom glede asistence pri škofovih mašah so Schönlebna spodbudila k zbiranju dokumentov, ki so določali naloge in dolžnosti ter tudi pravice stolnega dekana. Ohranjeni zapisi na to temo sicer niso napisani s Schönlebnovo roko, kažejo pa, da so nastali na podlagi njegovih zbranih dokumentov, najverjetneje med generalno vizitacijo škofije leta 1665: »Puncta quaedam de officio decani ecclesiae cathedralis ac de officio parochi Civitatis Labacensis ex diversis scripturis extracta aliquot ante annos a domino Ludovico Schönleben, tunc cathedralis ecclesiae decano, ad visitationis informationem ad officium episcopale imposita /.../.«⁶⁸⁰

Ohranjena korespondenca iz časa službe stolnega dekana

Leta 1654–1667 so zanimiva tudi zaradi raznovrstne Schönlebnove korespondence, ki se je ohranila v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani (v Kapiteljskem arhivu, nekaj malega pa tudi v Škofijskem arhivu).⁶⁸¹ Schönleben si je veliko dopisoval z generalnim vikarjem Filipom Terpinom⁶⁸² in obema škofoma, Buchheimom⁶⁸³ in Rabatto,⁶⁸⁴ ohranila pa se je tudi

678 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 248/3.

679 Npr.: NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc.: 87/26 (zapisi v zvezi s prošnjo ribiške bratovščine za dovoljenje za vsakoletno procesijo), 109/54 (zapisi (»informatio«) v zvezi s težavami glede asistence jeseni 1655).

680 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc.: 202/3, 250/11, 364.

681 Ker gre v večini primerov za vire iz Kapiteljskega arhiva (nekaj malega tudi iz Škofijskega arhiva) v Ljubljani, jih tukaj navajam v krajši obliki (ime fonda in številka fascikla). Nekatera pisma so ohranjena v originalu, nekatera pa v prepisu. V pregledu korespondence so zajeta samo Schönlebnova pisma, skupnih pisem dekana in stolnega kapitlja (razen nekaterih izjem) tukaj ne navajam.

682 Korespondenca z generalnim vikarjem Filipom Terpinom: (1) bolj osebne narave ((a) Schönleben Terpinu: KAL fasc. 80/23 (3. junij 1666), 89/35 (20. april 1673)); (2) iz časa, ko je bil Schönleben vicegeneralni vikar ((a) Schönleben Terpinu: KAL fasc. 78/2 (6. avgust 1665), fasc. 87/42 (6. september 1665); (b) Terpin Schönlebnu: KAL fasc. 93 (28. junij 1665), fasc. 175/25 (30. avgust 1665), fasc. 87/42 (8. september 1665); NŠAL 1, fasc. 5/8 (3. julij 1665, eno nedatirano pismo – osnutek)).

683 Korespondenca s škofom Buchheimom: (1) v zvezi z Dolinarjevo zapuščino ((a) Schönleben Buchheimu: KAL fasc. 86/38 (nedatirano, najverjetneje leta 1660)); (2) spor glede asistence pri škofovih mašah ((a) Schönleben Buchheimu: KAL fasc. 109/54 (19. november 1655), 141/14 (27. oktober 1656), 138/10 (2. in 27. (prepis) november 1655, 27. marec 1660, 7. in 20. april 1660)); (3) Schönlebnova prošnja za demisorij iz škofije 1662 (KAL fasc. 138/10 (17. julij 1662)).

684 Korespondenca s škofom Rabatto: (1) v zvezi z zapuščino po škofu Buchheimu ((a) Schönleben Rabatti: NŠAL 1, fasc. 12/9 (26. avgust 1664)); (2) iz časa, ko je bil Schönleben

njegova korespondenca s kapiteljskimi vikarji⁶⁸⁵ in drugimi duhovniki.⁶⁸⁶ V Nadškofijskem arhivu v Ljubljani se najdejo drobci dopisovanj z deželnimi oblastniki⁶⁸⁷ ter tudi pisma, ki dokazujejo Schönlebnove uradne pisemske stike z deželnoknežno oblastjo.⁶⁸⁸ Zaradi sporov glede asistence pri škofovih mašah se je razvila korespondenca med stolnim kapitljem (oziroma stolnim dekanom) in nuncijem, zaradi istega vprašanja pa še uradni pisemski stiki z oblastmi v Rimu, predvsem s Kongregacijo obredov. Ohranilo se je tudi nekaj (očitno osnutkov) pisem, katerih naslovnik ni znan.⁶⁸⁹ V (uradnih) pismih Filipu Terpinu ter škofoma Frideriku Buchheimu in Jožefu Rabatti je na več mestih mogoče zaznati osebni ton, kar potrjuje, da je Schönlebna z njimi vezalo osebno prijateljstvo.

vicegeneralni vikar ((a) Schönleben Rabatti: KAL fasc. 89/35 (16. julij 1665), fasc. 93/79 (18. julij 1665), fasc. 93/82 (24. julij 1665); (b) Rabatta Schönlebnu: 93/79 (22. julij 1665)); (3) Schönlebnova menjava dekanske službe za dva Bucellenijeva beneficija ((a) Schönleben (in Bucelleni) Rabatti: KAL fasc. 107/3 (oktober 1666, začetek leta 1667)); (4) imenovanje za dolnjskega arhidiakona: Schönlebnovo pismo oziroma izjava škofjski pisarni (KAL fasc. 97/2 (5. oktober 1669)).

685 Korespondenca s kapiteljskimi vikarji (tudi pisma, v katerih sta podpisana dekan in stolni kapitelj). Npr: pisma v zvezi z odstavitvijo Mihaela Terčelja z mesta vikarja v župniji Dob (KAL fasc.: 10/1g, 54/1, 76/37, 141/1), korespondenca v zvezi s patronatskim sporom glede kapiteljskega vikariata v okolici Beljaka na Koroškem, in sicer pisma Janeza Vidmarja (Joannes Widmar) Schönlebnu (NŠAL 1, fasc. 5/8 (15. januar 1658), KAL fasc. 175/25 (18. julij 1665, 1. avgust 1665)).

686 Na primer pismo župnika Andreja Žlibnika (Andreas Schlibnikh): KAL fasc. 331/1.

687 Korespondenca z deželnim glavarjem V. E. Auerspergom: (1) v zvezi z upravljanjem Buchheimove oporoke ((a) V. E. Auersperg Schönlebnu (in/ali stolnemu kapitlju): KAL fasc. 38/14 (29. julij 1664), fasc. 56/30 (23. april 1664); (b) Schönleben V. E. Auerspergu: KAL fasc. 56/30 (30. julij 1664: osnutek)); (2) v zvezi z Dolinarjevo zapuščino (Schönleben deželnemu glavarju V. E. Auerspergu: KAL fasc. 39/23).

688 Korespondenca z deželnoknežno oblastjo: (1) v zvezi z Dolinarjevo zapuščino (nedatirani osnutek Schönlebnovega pisma cesarju: KAL 138/10); (2) pisma v zvezi z upravljanjem škofjskih temporalij v času sedisvakance po smrti škofa Buchheima (KAL fasc. 38/12); (3) odredbe in pisma v zvezi z Buchheimovo zapuščino ((a) deželnoknežja oblast v Gradcu Schönlebnu (in/ali stolnemu kapitlju): KAL fasc. 56/30 (28. april 1664, 9. julij 1664, 5. avgust 1664), fasc. 107/12 (28. april 1664), fasc. 183/24 (5. avgust 1664); (b) Schönlebnova pisma cesarju oziroma notranjeavstrijskim organom v Gradcu: KAL fasc. 56/30 (dve nedatirani pismi), fasc. 183/24 (15. april 1664 – dva osnutka, 13. maj 1664 – lepopisni osnutek, 5. avgust 1664 – osnutek, 2. september 1664 – osnutek). Nekateri od osnutkov iz KAL fasc. 183/24 se najdejo tudi v NŠAL 1, fasc. 12/9. (4) Korespondenca v zvezi s Schönlebnovo menjavo dekanske službe za dva Bucellenijeva beneficija: (a) Schönleben in Bucelleni cesarju (NŠAL 1, fasc. 25/3/4 (po 13. novembru 1666)); (b) cesar Schönlebnu in Bucelleniju (NŠAL 1, fasc. 25/3/4 (22. december 1666)).

689 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc.: 93/50 (29. oktober 1660) in 123/15 (21. september 1668).

Spor s škofom glede asistence pri pontifikalnih mašah

Omenila sem že, da se je Schönleben slabo leto po imenovanju za dekana zapletel v spor s škofom Buchheimom zaradi asistence pri njegovih mašah. Spor se je vrtel okrog vprašanja, ali je dekan dolžan asistirati škofu kot diakon in ali je res dolžan asistirati v dalmatiki. V skladu z rimskim ceremonialom in sklepi rimske Kongregacije obredov (*Congregatio rituum*) je imel škof pravico zahtevati, da mu dekan asistira kot diakon. Schönleben pa se je skliceval na ustaljeno tradicijo in je trdil, da ga naslov dekana ovira pri asistenci v vlogi diakona. Zavzemal se je za dunajsko obliko asistence,⁶⁹⁰ ker je bil ustanovitelj škofije in kapitlja cesar. Pozneje so se sporu pridružila še določila o mašnih oblekah: dilema med dalmatiko⁶⁹¹ ali pluvialom⁶⁹² in moceto⁶⁹³ ali almucijem.⁶⁹⁴

V povezavi s tem sporom se je v Kapiteljskem arhivu v Ljubljani ohranila velika količina arhivskega gradiva, ki kaže na izrazito dinamiko v pogovorih, pogajanjih in vedno novih nesoglasjih v zvezi z asistenco med škofom Buchheimom, njegovim naslednikom Rabatto ter njunim generalnim vikarjem Filipom Terpinom na eni in Schönlebnom ter stolnim kapiteljem na drugi strani. V sporu so padale ostre besede dobro desetletje, pomiritev je prineslo šele pogajanje za skupno mizo v decembru 1665, nekatera določila pa so končno obliko dobivala tudi še v poznejših letih (zlasti določila glede mašnih oblačil kanonikov). Velika dinamika pogajanj, vedno novih odlokov škofa, nuncija ter Kongregacije obredov (*Congregatio rituum*), Schönlebnovo vztrajanje pri lastnem prepričanju in precejšen časovni razpon spora otežujejo razumevanje vseh nians dogajanja. Schönlebn viri v zvezi s tem sporom kažejo kot vztrajnega (tu in tam tudi kot zelo trmastega in malenkostnega) zagovornika tradicije,⁶⁹⁵ ki se je oblikovala od ustanovitve ljubljanske škofije naprej. V njegovih ohranjenih pismih se v zvezi s trmastim vztrajanjem pri lastnem prepričanju večkrat pojavi pojasnilo, da tega ne počne samo zaradi sebe, ampak tudi za blagor svojih naslednikov.

690 Prim. NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 364: »Copia foundationis Capituli Viennensis«.

691 Dalmatika je plašču podobno gornje liturgično oblačilo diakonov in subdiakonov.

692 Pluvial je plašču podobno liturgično oblačilo duhovnikov; danes ga uporabljajo za slovesnosti brez svete maše: litanije, procesije, blagoslove itd.

693 Moceta je del kornega oblačila, ki ga nosijo kanoniki in škofje (vijolične barve) ter kardinali (rdeče). Mocete za župnike so črne barve.

694 Almucij je ogrinjalo, ki je malo daljše od mocete.

695 Npr.: NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc.: 138/10 (25. oktober 1664); KAL 250/16, 20; KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 408–409.

Ker sta se obe sprti strani trudili za pravno potrditev lastnih stališč, se je ohranilo veliko arhivskega gradiva, ki bi se sicer lahko izgubilo.⁶⁹⁶

Začetki spora segajo do velikonočne nedelje, 28. marca 1655, ko se je Schönleben uprl škofu Buchheimu in ni hotel asistirati pri pontifikalni maši v dalmatiki, ker je bilo to po njegovem mnenju v nasprotju s kapitelskim statutom. Dekan in kapitelj sta se zato za nasvet obrnila na nuncija in cesarja. Nuncij je predlagal, naj stvari ostanejo nespremenjene, dokler ne bo določeno drugače. Obe strani sta si to izjavo razlagali po svoje, zato se spor ni polegel.⁶⁹⁷ Do ponovne zaostritve je prišlo po 25. oktobru, ko je Schönleben odklonil asistenco kot diakon pri škofovi maši namesto nekega odsotnega kanonika. Škof je z dekretom zahteval od njega, naj utemelji svojo nepokorščino. Tudi kapitelj je na svoji seji 27. oktobra razpravljal o tej temi; iskali so rešitev, s katero bi ustregli škofu in hkrati še naprej uveljavljali svoje predpise, ki so izhajali iz Carcanove apostolske vizitacije leta 1621. Schönleben je na škofov dekret pismeno odgovoril 2. novembra 1655. Obljubil je, da se bo v kratkem poglobil v novi škofov ceremonial, obenem pa navrgel, da mu predpisi kapitlja dajejo pravico, da takšno asistenco odklanja. Škof mu je 15. novembra odgovoril, naj se neha izmikati in mu odgovori v treh dneh.⁶⁹⁸ Schönleben je škofu odpisal 19. novembra in mu sporočil, da so bili 15. novembra v njegovi odsotnosti na seji kapitlja sprejeti sklepi, s katerimi se ne strinja in zaradi katerih mu pošilja memorial.⁶⁹⁹ Nato pa je v pismu 27. novembra škofu napisal, da mu manjka nepristranskih pravnih mnenj in da ga zato prosi za odlog. Škof ga je zaradi neupoštevanja njegovega ukaza 4. decembra 1655 kaznoval in mu odvzel enkratni delež pri kapitelskih dohodkih, zahteval pa je tudi njegovo asistenco v vlogi diakona na praznik sv. Nikolaja.⁷⁰⁰

Čez pol leta je prispel sklep Kongregacije obredov, ki je škofu potrdil pravico, da zahteva asistenco dekana, kadar ni drugih kanonikov in

696 Začetno oporo pri raziskovanju razsežnosti spora o asistenci so mi nudili Miklavčičevi rokopisni zapiski, ki so shranjeni v Arhivu SBL.

697 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 187v–188r.

698 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 186r; KAL fasc. 138/10: škofov dekret (25. oktober 1655), Schönlebnovo pismo škofu (2. november 1655), škofov dekret (15. november 1655).

699 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 186v; KAL fasc. 109/54: Schönlebnovo pismo (19. november 1655); Schönlebnov memorial škofu (»Advertenda pro informatione«), Schönlebnova kopija dekreta, ki ga je 15. novembra 1655 prejel od članov stolnega kapitlja (»Copia decreti vel quasi ad me missi die 15. Novembri a dominis capitularibus«).

700 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 138/10: Schönlebnovo pismo (27. november 1655), škofov dekret (4. december 1655).

vikarjev.⁷⁰¹ Spor je nekoliko manj intenzivno tlel še naprej, o čemer pričajo drobci ohranjene korespondence v zvezi s tem vprašanjem v Kapiteljskem arhivu.⁷⁰² Prošt Vaccano je na seji stolnega kapitlja 6. junija 1657 predstavil dva dekreta Kongregacije obredov iz Rima, s katerima ga je seznanil škof, in sicer: prvi dekret potrjuje statut kapitlja v skladu s Carcanovimi dekreti, drugi pa daje škofu pravico, da zahteva asistenco dekana, če manjkajo kano-niki. Kapitelj je izjavil, da se bo držal določil, če se jih bo držal tudi škof. Dekan je prosil člane kapitlja, naj se ne vmešavajo, ker se spor tiče le njega kot dekana.⁷⁰³ Škof je kmalu nato od Schönlebna zahteval, naj glede na sklep Kongregacije obredov pristane na asistenco. Schönleben pa je ostal neupogljiv in ni obljubil stalne asistencе. Skliceval se je na tradicijo primerov v Ljubljani in starejših odlokov Kongregacije obredov. V zagovor je navedel, da je kot dekan dolžan voditi kor, kar izključuje dolžnost stalne asistencе.⁷⁰⁴ Sledilo je nekaj odlokov iz Rima: eden je celo pozival v Rim na razsodbo o asistenci, vsem pa je bilo skupno, da so škofu dovoljevali ukazovati dekanu.⁷⁰⁵ Terpin je, kakor je razvidno iz njegovih zapiskov, 9. novembra 1657 seznanil kapitelj z rimskimi odloki in ga prosil, naj razpravlja o tem. Dne 21. novembra je prejel njihov odgovor, da vztrajajo pri svojem in varujejo pravice cesarske hiše, ki je ustanovila tako škofijo kakor kapitelj.⁷⁰⁶ Ker zapisniki sej stolnega kapitlja od marca 1658 do januarja 1661 manjkajo, je nadaljnji potek spora težje rekonstruirati. Ohranjeni dokumenti za leto 1660 pa dokazujejo, da je prišlo do ponovne zaostritve.

Schönleben marca 1660 zopet ni upošteval škofovega ukaza in ni hotel asistirati, za nameček pa se je po pomoč obrnil na nunciato, zato ga je škof 27. marca suspendiral. Schönleben se kljub Terpinovemu nasvetu ni želel podrediti suspenzu. Zato je 7. aprila prosil škofa, naj mu dovoli ostati v dekanski službi, pri čemer se je skliceval na nuncijevo podporo. Dne 10. aprila je škof izdal dekret o njegovem suspenzu. Schönleben je vseeno

701 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 37/10: dekret Kongregacije obredov, naslovljen na Buchheima, v zvezi z opravljanjem pontifikalnih opravil po namestnikih (10. junij 1656).

702 Npr.: NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 141/14.

703 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 201v–202r (4. november 1656), str. 236–237 (6. junij 1657).

704 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 138/10: škofov dekret (28. junij 1657 – osnutek), »Quaestio an decanus capituli Labacensis obligetur ad assistendum in dalmatica illustrissimo ordinario« (15. julij 1657).

705 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 138/10: trije odloki z dne 1., 4. in 8. septembra 1657.

706 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 138/10: Terpinovi zapiski z dne 9. in 21. novembra 1657.

zaprošil za dovoljenje za sodelovanje na sinodi. Ker mu niso ugodili, je na sinodo 12. aprila prišel na lastno pest. Sodelovanje so mu onemogočili in ga hoteli s silo odpeljati. Ker mu ni preostalo drugega, se je vdal ukazu in odšel sam. Med njegovim suspenzom je obveznosti dekana opravljal kanonik Stoper. Po posredovanju nuncija Carafa so 10. julija istega leta Schönlebnu vrnili dekansko službo in vse z njo povezane časti.⁷⁰⁷

Čeprav je Schönleben maja 1661 obljubil poslušnost škofu,⁷⁰⁸ je spor v nekoliko blažji obliki trajal vse do nastopa novega škofa Jožefa Rabatte, ki je zahteval isto obliko asistencije kot pokojni škof Buchheim.⁷⁰⁹ Ohranjeni dokumenti pričajo o živahnem dogajanju na tem področju od septembra 1664 do decembra 1665.⁷¹⁰ Kmalu po umestitvi novega škofa je v kapitlju ponovno prišlo do razprave o dekanovi asistenci. Čeprav Schönleben na seji 27. novembra 1664 ni bil prisoten, so člani kapitlja predlagali rešitev po njegovih pravnih interpretacijah.⁷¹¹ Tudi Terpin je v svojem pismu nunciju, v katerem ga je prosil, naj razsodi, ali dekana njegov naziv res ovira pri asistiranju škofu v vlogi diakona, podrobno navedel Schönlebnove pravne razlage.⁷¹² Škof je junija 1665 v zvezi z asistenco pri procesiji sv. Rešnjega telesa opozoril kapitelj, da mu odlok Kongregacije obredov daje pravico do asistencije v dalmatikah. Kapitelj se s tem ni strinjal, vendar so vsaj za to procesijo dosegli za obe strani sprejemljiv dogovor.⁷¹³ Nesoglasja še vedno niso pojenjala.⁷¹⁴ Ponovno je zavrelo na začetku decembra 1665, ko je škof spet zahteval asistenco dekana v dalmatiki, za kanonike pa je določil almucij namesto mocete. Kapitelj se je uprl in za dekana zahteval pluvial, za kanonike pa mocete. Ker je škof uvidel, da brez kompromisov

⁷⁰⁷ NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 138/10: škofov odlok (27. marec 1660 – osnutek), Terpinovo pismo Schönlebnu (27. marec 1660 – osnutek), Schönlebnov odgovor škofu (28. marec 1660), Schönlebnovo pismo škofu (7. april 1660), Terpinov prepis škofovega dekreta (10. aprila 1660) in njegovo poročilo o dogodkih 12. aprila 1660 (nedat.), Schönlebnovo pismo škofu (20. april 1660), odlok nuncija Carafa (10. julij 1660 – prepis).

⁷⁰⁸ NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 121/17: Terpinovo pismo Buchheimu (23. maj 1661).

⁷⁰⁹ Potek reševanja težav glede asistencije v letih 1660–1664 je mogoče odkriti v teh virih: NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 121/17 (korespondenca med Buchheimom in Terpinom v letih 1655–1662, na primer Terpinova pisma Buchheimu: 23. maj 1661; 15. januar, 8. junij, 11. julij, 19. julij in 2. avgust 1662), fasc. 109/54 (pisma in dopisi iz let 1662–1665).

⁷¹⁰ NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc.: 109/54, 55; 138/10; 141/14; 250/16, 20.

⁷¹¹ NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 394–396.

⁷¹² NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 138/10: Terpinov osnutek pisma, ki je nastal po 23. oktobru 1664.

⁷¹³ NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 408–409.

⁷¹⁴ NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc.: 109/54, 55; 138/14; 250/16, 20.

spora ne bodo mogli rešiti, je 5. decembra kapitelj povabil k sebi na pogovor: skupaj so se odločili za dunajsko obliko asistence.⁷¹⁵ Ker je v nedeljo, ko so obhajali praznik stolnega zavetnika sv. Nikolaja, pri maši kljub dogovoru vladala zmeda, so 13. decembra ponovno sedli za skupno mizo in dorekli najpomembnejše podrobnosti,⁷¹⁶ nekatere pa so končno obliko dobivale tudi še pozneje.⁷¹⁷

Stiki z jezuiti v času dekanske službe

Schönleben je takoj po prihodu v Ljubljano navezal stike s tamkajšnjimi jezuiti. Jezuitski dnevniki dokazujejo njegovo pogosto prisotnost v kolegiju: tam je vodil slovesne maše ali pridigal, pogosto pa so ga povabili tudi k obedu. Že 11. avgusta 1654 je vodil procesijo nemške Marijine kongregacije na Rožnik; pri njej sta sodelovali tudi obe latinski kongregaciji.⁷¹⁸ Na praznik Marijinega brezmadežnega spočetja, 8. decembra 1655, je imel mašo v jezuitski cerkvi, enako na predpostno nedeljo 27. februarja naslednje leto, ko se je zadržal v kolegiju tudi na kosilu. Na predpostni oziroma pustni ponedeljek leta 1657 je med štirideseturnim češčenjem sv. Rešnjega telesa imel mašo pri Sv. Jakobu. Istega leta je 2. julija, na praznik Marijinega obiskanja, vodil procesijo nemške kongregacije na Rožnik, na praznik Marijinega vnebovzetja pa maševal v jezuitski cerkvi. Na predvečer istega praznika leta 1661 je pri jezuitih vodil večernice, naslednji dan pa imel slovesno mašo. Dne 18. avgusta je sodeloval pri procesiji nemške kongregacije k Marijini cerkvi v Polju, kjer je imel mašo, vodja te kongregacije, p. Zacharias Popp, pa je pridigal.⁷¹⁹

Schönleben je bil nekaj časa tudi rektor in zaščitnik jezuitske kongregacije Marije Vnebovzete. Morda so ga na to mesto imenovali že leta 1661 in je zato takrat vodil procesijo, vodja kongregacije pa je nastopal v vlogi pridigarja. V prid te domneve govori dejstvo, da je od leta 1661 pa vse do leta 1663 na praznik Marijinega vnebovzetja (z izjemo 15. avgusta

715 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 413r–415r. Prim. NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 364.

716 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 138/10 (»Die 13. Decembris 1665 extra capitulum«), 141/14 (zapis dogovora z dne 13. decembra 1665).

717 Npr.: NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc.: 138/14, 250/20, 312/1; KAL, Zapiski sej 1666–1698, str. 15r–v.

718 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 38v.

719 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 48r–v, 53r, 58r, 59r, 89r–v.

1662)⁷²⁰ in Marijinega brezmadežnega spočetja Schönleben nastopal v vlogi glavnega mašnika pri jezuitih. Dne 3. julija 1664 pa je, kakor že večkrat poprej, sodeloval pri procesiji nemške kongregacije na Rožnik.⁷²¹ Kdaj je Schönleben dejansko postal rektor in zaščitnik kongregacije, ne vemo. Na žalost za leti 1660 in 1661 v kongregacijski knjigi ni podatkov, zato ne moremo z gotovostjo trditi, da je bil rektor in zaščitnik že pred letom 1662.

Kakor je bilo v navadi že pred tem, je Schönleben kot dekan večkrat sodeloval pri jezuitski procesiji na nedeljo med osmino praznika sv. Rešnjega telesa.⁷²² Slovesno mašo pri jezuitih je imel tudi na peto postno nedeljo (»dominica passionis«, »judica«), 11. marca 1663; na veliki četrtek, 22. marca, pa se je skupaj s kanoniki udeležil jezuitske spokorniške procesije.⁷²³ Jezuitski patri so Schönlebna radi vabili tudi k slovesnemu obhajanju godovnih dni jezuitskih svetnikov. Leta 1664 je vodil večernice pred praznikom sv. Ignacija, na sam praznik pa je v jezuitski cerkvi vodil slovesno sveto mašo.⁷²⁴ Veliko cerkvenih praznikov in obhajanj godov svetnikov je v praznovanju združilo širše ljubljansko cerkveno občestvo, na primer že omenjeno praznovanje osmine praznika sv. Rešnjega telesa, prošnji dnevi pred binkoštimi, praznovanje godu sv. Nikolaja, praznovanje godov jezuitskih svetnikov, kapucinska in jezuitska postna procesija in še mnogi drugi. Ustavljeni protokoli praznovanj omenjenih praznikov so ostali nespremenjeni (ali pa so se še celo okrepili) tudi v času, ko je bil stolni dekan Schönleben.⁷²⁵

Ker v *Diarium p. ministri* manjkajo zapisi za obdobje od januarja 1665 do oktobra 1666, je Schönlebnove stike z jezuiti po letu 1664 težje opredeliti. Še težavneje je to po novembru 1666, ko je sklenil pogodbo o zamenjavi dekanske službe z Oktavijem Bucellenijem. Čeprav je pogodba o zamenjavi dejansko začela veljati šele julija 1667, je iz dnevnika ministra kolegija težko zanesljivo sklepati, ali je pod oznako dekan od decembra 1666 do julija 1667 še vedno mišljen Schönleben ali gre morda že za Bucellenija. Pri obhajanju slovesnosti v kolegiju se omenja bodisi samo Bucelleni bodisi samo dekan, ne vemo pa, ali je na takšen način minister razlikoval med Bucellenijem in

720 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 98r: v dnevniku ni posebej navedeno, kdo je maševal in pridigal v cerkvi sv. Jakoba.

721 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 92v, 100v, 107r–v, 110v, 117v–118r.

722 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 45r, 105r, 117r.

723 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 102v–103r.

724 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 118v.

725 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 51v, 72r, 104r, 116v–117r, 118v, 134r, 135r.

Schönlebnom, ki je bil takrat še uradno dekan, ali pa je Bucellenija (tako kot pred tem zapisi Schönlebnaj) enkrat označil z imenom, drugič s funkcijo. Ker nikoli nista navedena oba hkrati in ker se v sočasnih jezuitskih virih ne omenjata, na to vprašanje ni mogoče zanesljivo odgovoriti.⁷²⁶ Zapisi v *Diarium p. ministri* kažejo, da zamenjava med Schönlebnom in Bucellenijem ni bila tako nedvoumna in datumsko točna, kakor se zdi v ohranjenih dokumentih v Kapiteljskem arhivu in v zapisih kapiteljskih sej.

Schönleben je bil ob različnih priložnostih pri obedu v kolegiju, na primer ob zaključku štirideseturnega čiščenja na pustni torek, 9. februarja 1655 in skupaj s kanoniki v nedeljo med osmino sv. Rešnjega telesa leta 1656, ko je izrecno poudarjeno, da je z njimi kosil p. Harrer (ki je tudi sam večkrat sodeloval pri slovesnostih v stolnici). Na isto nedeljo leta 1658 in 1659 ga znova najdemo med imenitnimi cerkvenimi gosti s pičenskim škofom Vaccanom na čelu pri obedu v jezuitskem refektoriju.⁷²⁷ Sredi januarja 1661 je obedoval pri jezuitih istočasno s stiškim opatom: kosila sta skupaj z rektorjem kolegija p. Michaelom Sautterjem, p. Frančiškom Harrerjem, p. Karlom Stredelejem in takratnim ministrom kolegija Andrejem Jankovičem.⁷²⁸ To dokazuje, da sta se z Jankovičem poznala in morda v naslednjih letih tudi kdaj sodelovala. Podobnih priložnosti je bilo še veliko več.⁷²⁹ Z jezuiti ga niso povezovale samo časti in dolžnosti službe dekana, saj je v kolegij prihajal tudi po izteku tega poslanstva in je gojil stike tudi z jezuiti zunaj ljubljanskega kolegija.⁷³⁰ Ko je konec septembra 1657 po službeni dolžnosti v Ljubljano prišel novi jezuitski provincial Joannes Bertholdus, se je z njim prav tako srečal Schönleben.⁷³¹

Obedi v kolegiju niso bili priložnost samo za srečevanje z jezuiti in kranjsko visoko duhovščino (s pičenskim škofom, stiškimi in drugimi opati),⁷³² ampak tudi za navezovanje stikov s kranjskimi in drugimi veljaki, ki so se kot dobrotniki jezuitov ob cerkvenih praznikih in tudi sicer večkrat mudili v kolegiju. Nekatere izmed njih je gotovo poznal še iz časa svojega jezuitskega delovanja v Ljubljani. Schönleben je bil v kolegiju gost tudi

726 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 126v, 127v, 130r–v, 131v, 135r–v.

727 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 43v, 49v, 51v, 63v, 70v.

728 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 85v.

729 ARS, SI AS 1073, I/32r, npr.: str. 58r, 82v, 85v, 157r.

730 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 148v, 157r.

731 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 60r.

732 ARS, SI AS 1073, I/32r, npr. str. 85v.

septembra 1660, ko je Ljubljano ob dednem poklonu obiskal cesar Leopold I. s spremstvom. Dne 12. septembra, teden po cesarjevem obisku kolegija, se je Schönleben ob mizi družil s svojimi nekdanjimi jezuitskimi sobraty: s spovednikoma cesarja Leopolda I., rojakom p. Janezom Šego in p. Joannesom Baptistom van Hollandtom, ter z vicerektorjem p. Franciscom Jörgerjem. Pri obedu sta bila tudi cesarjev kancler (Kalchschmidt) in sekretar.⁷³³ Neformalni stiki s cesarjevim spremstvom so Schönlebnu gotovo koristili in mu morda celo pomagali pri poznejšem imenovanju za župnika v Ribnici in dolenskega arhidiakona.

Pridigarsko, teološko in zgodovinopisno udejstvovanje v letih 1654–1667

Schönleben se je v prvem obdobju službe dekana posvečal pripravi mario-loških del, dejavneje pa se je začel ukvarjati tudi z genealogijami kranjskih plemiških družin. Iz tega obdobja so se v Nadškofjskem arhivu v Ljubljani ohranili nekateri zapisi, ki so resda nastali predvsem zaradi Schönlebnove želje po urejenosti dokumentacije kapiteljskega arhiva, v ozadju pa je bila gotovo prisotna želja po zbiranju gradiva, ki bi mu lahko nekoč služilo kot vir za prikaz cerkvene zgodovine »Nove Kranjske«. Ko je opravljal službo stolnega dekana, so ga že zaradi njegove funkcije pogosto vabili maševat tudi zunaj stolne cerkve. Njegove precej zajetne štiri zbirke pridig nakazujejo, da so nastale tudi na podlagi njegovih rokopisnih osnutkov govorjenih pridig.

Da gre vsaj v določeni meri za pravilno sklepanje, potrjujejo štirje različni viri, ki do sedaj še niso bili upoštevani, in sicer trije različni tiskani sezname Schönlebnovih del in kazalo k drugemu zvezku njegovih prazničnih pridig (*Feyertäglicher Erquick-Stunden*), kjer je datiranih dvajset od vsega osemindvajsetih pridig, datirana pa sta tudi oba njegova pogrebna govora, ki sta natisnjena v dodatku istega zvezka.⁷³⁴ Na žalost Schönleben v kazalo prvega zvezka prazničnih pridig in tudi v svoje naslednje zbirke pridig datacije ni vključil; poznamo samo čas nastanka dveh pridig na god. sv. Nikolaja.⁷³⁵ Poleg splošno znanega Valvasorjevega popisa Schönlebnovih del sta se ohranila še dva tiskana seznama njegovih del, ki sta nastala v

733 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 82r–v.

734 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 2. del: nepaginirani zaključek knjige; kazalo (»Andern Theils Satzreyhe der Predigen«) je umeščeno za pogrebnima govoroma; Smolik, Pridigar, mariolog, str. 404.

735 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del, str. 49–71.

različnih časovnih obdobjih. Prvi seznam našteva Schönlebnova za tisk pripravljena dela (»Syllabus operum eiusdem authoris, quae praelo parata sunt«). Natisnjen je bil leta 1669 skupaj s prvim zvezkom *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, en izvod pa se je ohranil tudi kot priloga Schönlebnovemu pismu Petru Lambecku iz leta 1672.⁷³⁶ Drugi seznam se je ohranil v Zanijevi knjigi o članih bolonjske *Akademije gelatov* iz leta 1672: našteva vse Schönlebnove do leta 1671 natisnjene spise, pa tudi dela, ki so bila takrat v sklepnih fazi priprave za tisk (»Da stamparsi prossimamente«).⁷³⁷ Tretji popis del je v dodatku Schönlebnovega spisa *Dissertatio polemica*, in sicer v izvodu iz nekdanje Valvasorjeve knjižnice.⁷³⁸ Podatki iz omenjenih seznamov bodo podrobneje predstavljeni v nadaljevanju (pri predstavitvi Schönlebnovega opusa), na tem mestu pa jih navajam kot dokaz, da se je Schönleben z idejo izdajanja pridig v tisku ukvarjal že v času dekanske službe in da je velik del gradiva za tisk nastal že v obdobju do leta 1668.

Schönleben se je na začetku svojega ljubljanskega obdobja najbolj poglobljeno posvetil pripravi obsežnega in preglednega dogmatično-zgodovinskega mariološkega spisa *Orbis universi votorum pro definitione piaae et verae sententiae de immaculata conceptione Deiparae*. V njem je zagovarjal Marijino brezmadežno spočetje. Osnutke tega spisa je verjetno treba iskati v njegovih jezuitskih zapiskih na to temo, s katero se je začel dejavneje ukvarjati najpozneje leta 1648. V knjigi je želel predstaviti vse obstoječe dokaze za obstoj resnice o Marijinem brezmadežnem spočetju, ki so jih v preteklosti zbrali najrazličnejši avtorji. Začrtano vsebino je nameraval predstaviti v petih zvezkih, v tisku pa so v celoti izšli le četrti zvezek in prva tri od dokončanih devetih poglavij tretjega zvezka.⁷³⁹ Oba zvezka sta izšla leta 1659 v Celovcu pri tiskarju Kramerju. Tudi pozneje je Schönleben nadaljeval zagovor Marijinega brezmadežnega spočetja, k čemur ga je še posebej silila leta 1663 izdana knjiga, ki je nasprotovala temu nauku in ki jo je izdal Marcellus Sidereus Cyriacus. Leta 1667 je Schönleben dokončal in leta 1668 v Salzburgu pod psevdonimom Balduinus Helenocceius izdal polemični spis z naslovom *Vera ac sincera sententia de immaculata concep-*

736 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum eiusdem authoris, quae praelo parata sunt«; ÖNB, Cod. 9714 Han, Epistolae ad Petrum Lambecium, str. 166.

737 Zani, *Memorie, imprese*, str. 182r–184r.

738 HDA, MK, M 9451: »Syllabus operum et proiectorum Joannis Ludovici Schönleben«.

739 Miklavčič, Johann L. Schönleben, str. 222–224.

tionem Deiparae in ga posvetil samemu papežu.⁷⁴⁰ Delo je dve leti pozneje ponatisnil in ga objavil pod svojim pravim imenom. Schönlebnovo intenzivno dejavnost na mariološkem področju potrjuje tudi finančna pomoč v višini 600 goldinarjev, ki so mu jo 4. maja 1664 za tisk marioloških del odobrili deželni stanovi.⁷⁴¹

Na začetku službe stolnega dekana je začelo nastajati tudi edino ohranjeno Schönlebnovo filozofsko delo *Basis ethica sive virtutum et vitiorum moralium principia et causae vario doctrinae genere investigatae*. Na naslovnici, ki je nastala v času, ko je Schönleben že opravljal službo dolenskega arhidiakona, je spis datiran v leto 1654 (»Joannis Ludovici Schönleben /.../ Archidiaconi Carn. Inferioris /.../ Labaci Anno M. DC. LIIII.«).⁷⁴² Ob koncu vsebinsko natančno razčlenjenega kazala je opomba, da bi to delo lahko obsegalo še več poglavij o človeških naved in dejanjih, če ne bi bil avtor zaposlen z važnejšimi opravili.⁷⁴³ Mogoče je, da je spis začel nastajati v sklepni fazi Schönlebnovega jezuitskega obdobja in da ga je avtor na začetku svojega ljubljanskega obdobja, leta 1654, dopolnil, pozneje pa se mu zaradi časovne stiske ni mogel več posvetiti. Mogoče pa je tudi, da je z letnico 1654 opredeljen začetek nastajanja tega spisa, ki ga je avtor pisal vse do svoje arhidiakonske službe, ko mu je dokončno zmanjkalo časa zanj in je zato takrat poskrbel za lepopisni prepis. Takšno sklepanje se ponuja na podlagi ohranjenih treh verzij rokopisne genealogije družine Auersperg (*Arbor genealogica*), pri katerih je na naslovnici napisana letnica začetka nastajanja genealogije (leto 1657), jasno pa je, da niso vse tri nastale istočasno; iz nadaljevanja vsaj dveh je očitno, da jih je dopolnjeval tudi še pozneje.⁷⁴⁴ Delo *Basis ethica* leta 1669 še ni bilo uvrščeno na seznam Schönlebnovih za tisk pripravljenih del, nato pa že leta 1672 o njem beremo, da bo v kratkem lahko natisnjeno, vendar se to ni zgodilo. Enako pričevanje najdemo tudi v Valvasorjevi *Slavi vojvodine Kranjske*.⁷⁴⁵

740 Miklavčič, Johann L. Schönleben, str. 224–225; Štrukelj, Slovenski mariolog, str. 369.

741 Lubej, Marijin steber, str. 55: »/.../ per g.dige Hilff zu Drukhung des, De Immaculata Conceptione B. M. Virginis durch Ihme componierten Buechs /.../«

742 SK, rkp. št. 64: *Basis ethica*, str. 2r.

743 SK, rkp. št. 64, str. 7r: »Plura tractaturus erat author de principiis morum et humanis actibus, nisi gravioribus negotiis cogitationes suas applicare debuisset. Interim his fruiere.«

744 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 9 (Ms 13); AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 12 (Ms 22).

745 ÖNB, Cod. 9714 Han, str. 166; Zani, *Memorie, imprese*, str. 184r; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356.

Joannis Ludwici Schönleben
Ss. Theologiae Doct. P. r. ton.
Apostolici
Archidiaconi Carn. Inferioris
BASIS ETHICA
sive
Virtutum et Vitiatorum Moralium
Principia et Causae
Vario doctrinae genere investigatae
Labacj
Anno M. DC. L IIII.

Naslovnica rokopisa *Basis ethica*
(vir: SK, rkp. 64).

Prva v vrsti do sedaj znanih Schönlebnovih (rokopisnih) genealogij kranjskih plemiških rodbin je bila genealogija Auerspergov.⁷⁴⁶ Prva znana ohranjena verzija genealogije je nastala leta 1656.⁷⁴⁷ Napisana je v nemščini in je Schönlebnu služila kot pomemben vir za njegove naslednje latinske rokopisne verzije genealogij (*Arbor genealogica*), ki so sicer na naslovnici datirane v leto 1657, iz nadaljevanja (vsaj) dveh izmed njih pa je jasno, da sta nastajali tudi še v letu 1663,⁷⁴⁸ ena celo še po letu 1677.⁷⁴⁹ Da je genealogijo Auerspergov načrtoval v svojem sklepnem jezuitskem oziroma vsaj že v svojem padovanskem obdobju, pričajo tudi viri, ki jih omenja v genealogiji, na primer matrike univerze v Padovi. V Ljubljani je nato začel pisati še genealogijo rodbine Gallenberg: njeni ohranjeni rokopisni različici sta datirani v leto 1664.⁷⁵⁰

Urejanje knjižnice Volfa Engelberta Auersperga

Schönleben je kmalu po nastopu službe stolnega dekana začel urejati knjižnico Volfa Engelberta Auersperga (1610–1673), s katerim je bil v prijateljskih odnosih že od svojega delovanja v Ljubljanskem kolegiju Družbe Jezusove. Volfa Engelberta je v svoji rokopisni genealogiji označil za svojega zaščitnika: »/.../ domini comitis Wolfgangi Engelberti gratiosissimi mei patroni.«⁷⁵¹ Radics navaja, da ju je vezalo tesno prijateljstvo (»seine intimen freunde Theol. Dr. Schönleben«)⁷⁵² in Schönlebna imenuje za Volfov znanstveni »drugi jaz« (»sein wissenschaftlicher Alter ego«).⁷⁵³ Tudi Dimitz piše, da sta bila dobra

⁷⁴⁶ Na obstoj latinske genealogije je opozoril že Radics (Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 60). Na ohranjeni rokopisni (eno nemško in eno latinsko) genealogiji družine Auersperg je opozoril tudi Helmar Kögl (Kögl, *Leben und Werk*, str. 112–113). Iz njunih opisov latinske genealogije je mogoče razbrati, da sta očitno imela pred seboj dva različna rokopisna izvoda. Ob iskanju njunih rokopisnih predlog sem junija 2014 v dunajskem Hišnem, dvornem in državnem arhivu odkrila še tretjo rokopisno različico (Ms 22).

⁷⁴⁷ OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg I-A-21-1 (št. 9): Aurspergischer Stammbaum oder der Herrn, Graffen und Fürsten von Aursperg Geburtsliny.

⁷⁴⁸ OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 12 (Ms 22).

⁷⁴⁹ OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 9 (Ms 13).

⁷⁵⁰ ARS, SI AS 1073, 49r (Genealogia illustrissimae familiae dominorum a Gallenberg Carnorum); SI AS 730, fasc. 133 (Genealogia illustrissimae familiae dominorum et S. R. I. comitum a Gallenberg).

⁷⁵¹ OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB FA Auersperg XXVII, 12 (Ms 22), str. 36r.

⁷⁵² Radics, *Die Fürst Carlos Auersperg'sche*, str. 625.

⁷⁵³ Radics, *Die Hausbibliothek*, str. 51.

prijatelja in da je bil Schönleben Volfov varovanec.⁷⁵⁴ Raziskovalci turjaške knjižnice so izoblikovali več različnih razlag o poteku urejanja knjižnice,⁷⁵⁵ še vedno pa so najzanesljivejše Radicseve in nekoliko več kot sto let poznejše Reispove trditve,⁷⁵⁶ ki jih potrjujejo arhivski viri.

Največ ekslibrisov Volfa Engelberta je Schönleben vpisal v letih 1655 in 1656, v tem obdobju se je knjižnica tudi precej povečala, poznejši številčnejši novi nakupi pa so se zgodili v letih 1668–1671.⁷⁵⁷ Schönleben je med urejanjem knjižnice knjige razdelil v devet vsebinskih razredov: teologija, pravo, politika-etika, zgodovina, filozofija, medicina, matematika (z mehaniko), humanistika (z retoriko in poezijo), filologija. Pripravil je štiri različne kataloge, ki so bili vezani v en zvezek.⁷⁵⁸ V prvem katalogu so bile knjige razdeljene po formatu in številu zvezkov (dodana sta bila tudi kraj in letnica tiska); v drugem po abecednem vrstnem redu priimkov avtorjev del; tretji katalog je vseboval abecedno urejen seznam naslovov knjig; četrti je popisoval dela, ki so bila privezana k drugim knjigam (popis adligatov).⁷⁵⁹

Te kataloge je poznal še Radics, pozneje pa se je za njimi izgubila sled; morda so ostali založeni v arhivu Auerspergov in se po srečnem naključju še kdaj najdejo. Radics Schönlebnovega urejanja knjižnice ni časovno zamejil; v poznejši literaturi se je pojavilo prepričanje, da so Schönlebnovi katalogi nastali leta 1659.⁷⁶⁰ Med popisi zapuščine kneza Ferdinanda Auersperga se je ohranil popis turjaške knjižnice iz leta 1707; med temi dokumenti sem našla Schönlebnov lastnoročni zapis, ki prča, da je Schönleben 2296 knjig v devet tematskih skupin razdelil najpozneje 20. novembra 1657. Popis govori o knjigah (»libri«), zato sklepam, da gre za število naslovov knjig in ne za število zvezkov.⁷⁶¹ Schönleben je to knjižnico gotovo urejal v letih 1655–1663; o tem je mogoče sklepati iz ekslibrisov turjaških knjig, ki so jih

754 Dimitz, *Geschichte Krains*, 3. del, str. 474.

755 Pivec-Stelè, Srednjeveške knjižnice, str. 94–95; Žargi, Auerspergov knežji dvorec, str. 285–292; Južnič, Kopernik v turjaški, str. 8–11, 22; Južnič, Knjige iz turjaške, str. 27–39; Južnič, Najstarejši ohranjeni knjižnični, str. 10–13.

756 Radics, Die Fürst Carlos Auersperg'sche, str. 624–631; Radics, Die Hausbibliothek, str. 10–17, 50–55; Reisp, O nekdanji knjižnici, str. 37–47.

757 Radics, Die Hausbibliothek, str. 13.

758 Dimitz je zapisal, da naj bi Schönleben prvi katalog Volfove knjižnice napisal že leta 1655 (Dimitz, *Geschichte Krains*, 3. del, str. 474).

759 Radics, Die Fürst Carlos Auersperg'sche, str. 626–627.

760 Pivec-Stelè, Srednjeveške knjižnice, str. 94; Dular, Valvasorjeva knjižnica, str. 263.

761 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg I-A-2-8-Konv.: Verlassenschaftsinventar über den Nachlass des Ferdinand Fürsten Auersperg.

do sedaj našli raziskovalci.⁷⁶² Mogoče je Schönleben knjižnico urejal tudi še pozneje – to bi lahko ugotovili z analizo ekslibrisov ohranjenih knjig, ki pa so se po avkciji v osemdesetih letih 20. stoletja razpršile po vsem svetu.

Ker se je knjižnica po letu 1657 očitno zelo pomnožila in ker je bilo treba knjige v novozgrajeni palači na novo urediti in popisati,⁷⁶³ je leta 1668 sledilo drugo urejanje knjižnice, ki pa je delo do sedaj neznanega knjižničarja.⁷⁶⁴ Novi knjižničar⁷⁶⁵ je knjige razdelil v osemnajst vsebinskih razdelkov in jih po letu 1668 vpisoval v skupen katalog. Znotraj posameznih vsebinskih enot je knjige razvrstil po abecednem vrstnem redu imen avtorjev, kjer pa avtorja z naslovnice ni bilo mogoče razbrati, je knjigo navedel pod oznako »Anonymus«.⁷⁶⁶ Doslej je bil v znanstvenem razvidu samo prepis omenjenega knjižničnega kataloga,⁷⁶⁷ ki se je ohranil med inventarjem celotnega knežjega dvorca iz leta 1762.⁷⁶⁸ Junija 2013 sem v Haus-, Hof- und Staatsarchiv našla prvotni rokopisni knjižnični katalog, katerega začetki segajo v leto 1668, vsebuje pa tudi knjige, ki so bile natisnjene po letu 1670, nekaj tudi še iz leta 1676.⁷⁶⁹ Pisec tega kataloga ni znan, najverjetneje se njegovo ime skriva v kratici z naslovne strani kataloga (»A. R. D. G. E. N. E. D. D. C. S. P.«). Schönlebnov zapis iz leta 1657 in katalog, ki je začel nastajati leta 1668, pričata, da je število knjig (naslovov) v slabih dvajsetih letih naraslo z 2296 na približno 3257,

762 Žargi, Auerspergov knežji dvorec, str. 285–286; Južnič, Kopernik v turjaški, str. 11, 22; Južnič, Knjige iz turjaške, str. 29, 31; Južnič, Najstarejši ohranjeni knjižnični, str. 11.

763 Žargi, Auerspergov knežji dvorec, str. 285.

764 Radics, Die Fürst Carlos Auersperg'sche, str. 627; Radics, Die Hausbibliothek, str. 14.

765 Nekateri so menili, da je tudi druga katalogizacija Schönlebnovo delo (Žargi, Auerspergov knežji dvorec, str. 285–287; Južnič, Najstarejši ohranjeni knjižnični, str. 11). To se zdi malo verjetno, saj je bil Schönleben v letih 1669–1676 arhidiakon v Ribnici in tako večino časa odsoten iz Ljubljane.

766 Radics, Die Fürst Carlos Auersperg'sche, str. 627.

767 Po Erbergovem pričevanju je Schönlebnov prvotni štiridelni katalog knjižnice ali poznejši katalog iz leta 1668 (najverjetneje v prepisu) še na začetku 19. stoletja imel v lasti baron Janez Nepomuk Buset (Erberg, Versuch eines Entwurfes, str. 133; Reisp, O nekdanji knjižnici, str. 38).

768 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg VII-A-14-4-Konv. 1: Laibach-Fürstenhof: Inventare 1729–1895; Žargi, Auerspergov knežji dvorec, str. 286. Matija Žargi je pred leti v Haus-, Hof- und Staatsarchiv naročil fotografije celotnega inventarja knežjega dvorca iz leta 1762. Fotografije danes hrani Knjižnica Narodnega muzeja. Dostop do gradiva mi je omogočila dr. Anja Dular, za kar se ji najlepše zahvaljujem.

769 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB FA Auersperg XXVII, 33: Realkatalog der Fürstlich Auerspergischen Fideicommiss-Bibliothek in Laibach (strani niso oštevilčene). Na primer: delo pod zaporedno številko 2872 je izšlo leta 1676; istega leta je izšla tudi Schönlebnova zbirka pridig *Horae subsecivae dominicales* (zaporedna številka 226).

zato tudi ni nenavadno, da je Schönlebnovih devet vsebinskih razdelkov naraslo v poznejših osemnajst.⁷⁷⁰

Dvesto let pozneje je turjaško knjižnico uredil Peter Radics, vendar je v glavnem upošteval ureditev iz leta 1668, le primerke, ki so bili tesneje povezani z rodbino Auersperg (rokopise in inkunabule), je umestil v nov razdelek in ga naslovil »Auerspergiaca«.⁷⁷¹ Poznejši usodi knjižnice je težje slediti, ker so jo Auerspergi po potresu 1895 iz Ljubljane preselili na grad Losensteinleiten, po drugi svetovni vojni pa v Ameriko. Na začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja je bila večinoma razprodana na dveh javnih dražbah; njene knjige so tako prišle v last različnih (zlasti ameriških) knjižnic in številnih zasebnikov širom po svetu.⁷⁷²

V povezavi s turjaško knjižnico in Schönlebnom se poraja zanimivo vprašanje, in sicer, koliko časa je turjaško knjižnico dejansko uporabljal. So se mu po končanem urejanju res zaprla vrata knjižnice ali jo je uporabljal tudi pozneje? Najverjetneje se zdi, da jo je uporabljal vsaj do smrti Volfa Engelberta leta 1673 ali morda celo do smrti Janeza Vajkarda leta 1677. Temu v prid bi govorila ena izmed ohranjenih rokopisnih verzij genealogije družine Auersperg (*Arbor genealogica*, Ms 13). V njej je upošteval tudi rokopisne vire, ki jih je našel v času svojega delovanja v Ribnici (1669–1676), zapis za leto 1655 pa je nastal, potem ko Schönleben ni bil več dekan (»ego tunc decanus« – »takrat dekan«).⁷⁷³ Schönleben je omenjeno genealogijo dopolnjeval še v letu 1677, saj je vanjo pripisal točen datum smrti Janeza Vajkarda Auersperga (13. november 1677).⁷⁷⁴ Posredno o njegovem delu v knjižnici priča pripis v *Appendix ad Annales et Chronologiam Carnioliae*

770 Zanimiva je tudi številčna primerjava obeh katalogov. Leta 1657 je bilo v knjižnici 288 teoloških, 474 pravnih, 633 političnih, 472 zgodovinskih, 36 filozofskih, 57 medicinskih, 104 matematičnih, 85 humanističnih in 126 filoloških del (OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg I-A-2-8-Konv). V letih po 1668 je bilo vsega skupaj 3257 del (Radics, Die Hausbibliothek, str. 14). Pri tej navedbi je treba poudariti, da je številka povzeta po poznejšem številčenju knjig v katalogu, ki pa ni enotno: ponekod je oštevilčen vsak posamezen zvezek določene knjige, nekatere vrste knjig pa v številčenju sploh niso upoštevane (na primer 73 koledarjev, ki so navedeni ob koncu matematičnih knjig, za zaporedno številko 2604), zato je številka 3257 le okvirna in ni zanesljiva. Knjige v prepisu kataloga, ki je nastal leta 1762, niso oštevilčene.

771 Radics, Die Hausbibliothek, str. 54; Reisp, O nekdanji knjižnici, str. 42.

772 Reisp, O nekdanji knjižnici, str. 42–45; Dular, Valvasorjeva knjižnica, str. 263; Fagin Davis, Wolfgang Engelbert, str. 196, 198, 201–204; Južnič, Kopernik v turjaški, str. 21.

773 AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 9 (Ms 13): »Chronologia illustrissimae familiae Aurspergicæ«, leto 1655.

774 AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 9 (Ms 13), str. 63, 70, 106.

sive Genealogica fragmenta (1674). Schönleben je pri genealogiji družine Auersperg (»Aursperg principes et comites et barones«) dopisal: »Videnda Arbor mea correcta in Bibliotheca Aurspergica«. To pomeni, da je v turjaški knjižnici shranjeno rokopisno genealogijo dopolnjeval tudi še po tem, ko je že dokončal zapis o Auerspergih v *Appendix ad Annales*.⁷⁷⁵ Ker je iz spisa *Appendix ad Annales* razvidno, da je podatke dopisoval tudi še po letu 1674 (celo leta 1681),⁷⁷⁶ to hkrati dokazuje, da je tudi omenjeno verzijo genealogije Auerspergov (Ms 13) gotovo popravljal še po letu 1674.

Ob vsem tem se poraja še eno zanimivo vprašanje: je Schönleben kot knjižničar knjige uporabljal zgolj za svoje raziskovanje ali jih je posojal tudi drugim interesentom in svojim sodelavcem? Morda je knjige posojal drugim, toda do sedaj se ni našel še noben dokument, ki bi potrjeval to ugibanje. Južnič piše, da je Schönleben knjige med drugim gotovo posojal tudi Valvasorju,⁷⁷⁷ vendar takšno sklepanje ni tako samoumevno, kakor se zdi na prvi pogled. Prvič predvsem zato, ker to ni bilo odvisno samo ali predvsem od Schönlebnove volje. To je bilo v izključni domeni lastnika – Auersperga, ne pa njihovega knjižničarja. Drugič zato, ker je Valvasor svoja mladostna leta do 1672 večinoma preživel na potovanjih in ker Schönleben po letu 1668 gotovo ni več urejal turjaške knjižnice, saj je bil vse do 1676 odsoten iz Ljubljane. Seveda pa ne smemo prezreti, da so bila Schönlebnu vrata turjaške knjižnice odprta vsaj do smrti Volfa Engelberta, če ne do leta 1677, ko je umrl njegov brat Janez Vajkard Auersperg, in bi tako v Valvasorjevem primeru lahko imel vsaj vlogo posrednika.

Prehodno obdobje v Ljubljani (1667–1669)

Potem ko se je Schönleben leta 1667 dokončno odpovedal službi ljubljanskega stolnega dekana in je bil na njegovo mesto imenovan Oktavij Bucel-
leni, je še vse do leta 1669 ostal v Ljubljani. Zelo verjetno je v tem obdobju kdaj za krajši čas zapustil Ljubljano, vendar tega na podlagi do sedaj znanih virov ni mogoče zanesljivo dokazati. To možnost nakazujejo Schönlebnova

⁷⁷⁵ ARS, SI AS 1073, I/42r: *Appendix ad Annales et Chronologiam Carnioliae sive Genealogica fragmenta*, str. 41–78.

⁷⁷⁶ ARS, SI AS 1073, I/42r, str. 584–587.

⁷⁷⁷ Južnič, Najstarejši ohranjeni knjižnični, str. 10.

dela, ki so po njegovem skoraj desetletnem »tiskarskem molku« izšla pri tiskarju Melchiorju Haanu v Salzburgu, in sicer prva izdaja mariološkega spisa *Vera ac sincera sententia*, nemška zbirka postnih pridig *Fasten-Freytag und Sontag-Predigen* in prvi zvezek prazničnih pridig *Feyertäglicher Erquick-Stunden*. Kot logičen se ponuja sklep, da je Schönleben zaradi organizacije tiska svojih del skoraj gotovo moral oditi v Salzburg. Oporo takšnemu sklepanju dajejo med drugim njegove navedbe, ki so se ohranile v zvezi z zbiranjem podatkov o družini Kuenburg (*Nota authorum, qui de illustrissima familia comitum et dominorum de Khuënburg mentionem faciunt*: »Vidi Salisburgi, non legi.«),⁷⁷⁸ in njegovo pismo Buchheimu iz leta 1662. Iz njegovega pisanja je razvidno, da je imel ta namen že leta 1662, ko se je njegovo iskanje možnosti za natis knjige v Benetkah izkazalo kot neuspešno, vendar je takrat pot v Salzburg in natis knjige odložil.⁷⁷⁹ Leta 1662 si je najverjetneje prizadeval za natis katerega od preostalih zvezkov *Orbis universi votorum*, leta 1667 pa je bila njegova prva skrb v tisku izdati spis *Vera ac sincera sententia*, s katerim se je trudil ovreči trditve nasprotnikov nauka o Marijinem brezmadežnem spočetju iz vrst dominikancev, zlasti tiste, ki jih je v svoji knjigi leta 1663 predstavil neki Marcellus Sidereus Cyriacus. Miklavčič je menil, da bi se pod tem psevdonimom lahko skrival Marco oziroma Marcellus Ferro.⁷⁸⁰ V pomoč pri dataciji Schönlebnove verjetne poti v Salzburg bi nam lahko bilo dovoljenje (»approbatio«) za natis postnih pridig, ki ga je Johann Baptist Khärer (kanonik in svetovalec salzburškega nadškofa) izdal 12. oktobra 1667, ali posvetilo tiskarja Melchiorja Haana Placidu, opatu v benediktinskem samostanu Kremsmünster, ki je datirano v 1. januar 1668. Dovoljenje za natis polemičnega spisa *Vera ac sincera sententia* ni datirano, predvidevam pa, da je iz približno istega časa kakor »approbatio« za tisk postnih pridig.⁷⁸¹ Na žalost ne vemo tudi za čas izdaje naslednjih odobritev kanonika Khärerja, lahko pa si pomagamo z datacijo posvetil, predgovorov in cesarskih privilegijev. Za prvi zvezek prazničnih pridig lahko sklepamo, da so bile dokončane leta 1668:

778 ARS, SI AS 1073, I/42r: Dodatek k I/42r (»str. 344«).

779 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 138/10: Schönlebnovo pismo škofu Buchheimu (17. julij 1662): »Uno defunctus itinere, aliud meditabar Salisburgum ratione impressionis mei libri, quae Venetiis non succedit /.../ et ego deposita cogitatione edendorum librorum, ut cedam adversariis meis, alias cogor assumere cogitationes /.../«.

780 Miklavčič, *Johann Ludwig Schönleben*, str. 224–225; Štrukelj, *Slovenski mariolog*, str. 369.

781 Prim.: Schönleben, *Fasten-Freytag und Sontag-Predigen*: »Approbatio«; Balduinus Hele-nocceus, *Vera ac sincera sententia*: »Approbatio«.

cesarski privilegij nosi datum 26. januar 1669, Schönlebnovo posvetilo pa je nastalo 12. februarja 1669. Z začetka istega leta je tako najverjetneje tudi Khärerjeva odobritev tiska.⁷⁸² Drugi zvezek prazničnih pridig je Schönleben najverjetneje dokončal tik pred začetkom arhidiakonske službe v Ribnici, proti koncu leta 1669. Tiskarjevo posvetilo opatu Amandu v samostanu sv. Petra v Salzburgu je datirano na prvi dan januarja leta 1670.⁷⁸³

V času Schönlebnovega iskanja nove službe je nastal tudi njegov govor v čast novoimenovanemu salzburškemu nadškofu Maximilianu Gandolfu Kuenburgu.⁷⁸⁴ Govor ima naslov: *Trias colossea honoris celsissimi Sacri Romani Imperii principis Maximiliani Gandolphi ex comitibus a Khüenburg, archiepiscopi Salisburgensis primatis Germaniae, cum archiepiscopali pallio insigniretur*. Naslov govora poznamo iz Valvasorjevih, Dolničarjevih in Pohlinovih navedb; po njihovi zaslugi tudi vemo, da je bil govor natisnjen v Salzburgu leta 1668.⁷⁸⁵ Iz jezuitskih letopisov pa izvemo, da je Schönleben Kuenburga najbrž spoznal že med študijem filozofije v jezuitskem kolegiju v Gradcu. Morda sta bila sošolca ali pa je bil Kuenburg kakšno leto pred Schönlebnom. *Litterae annuae* o jezuitskem kolegiju v Gradcu za leto 1641, ko je Schönleben poslušal zadnji letnik filozofije, med doktorji oziroma verjetneje magistri filozofije še posebej poudarjajo prav Kuenburga.⁷⁸⁶ Morda je Schönleben želel z govorom izkazati naklonjenost pomembnemu znancu iz mladosti, saj bi si tako lahko obetal večji uspeh pri iskanju službe zunaj meja ljubljanske škofije.

Ker govora Schönleben ni ponatisnil, je veljal za izgubljenega. Skoraj identičen, malo daljši naslov ima ohranjeni tisk v Bavarski državni knjižnici (Bayerische Staatsbibliothek), ki ga je natisnil Haan.⁷⁸⁷ Naslova se

782 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Zuaignung«, »Approbatio«, »Privilegium caesareum«.

783 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 2. del: »Zuaignung«.

784 Za škofa je bil imenovan 30. julija, investiran pa je bil 8. decembra 1668 (Deutsche Biographie: <http://www.deutsche-biographie.de/sfz61329.html>; ogled 4. 12. 2014)

785 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 220; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 404.

786 ÖNB, Cod. 12219 Han, LA 1641–1646, str. 25r: »Prima laurea ineunte vere praesentibus de more Styrorum proceribus decorati sunt 72, inter doctores philosophiae recensiti vertente Augusto 50 uno minus, quorum antesignanus illustrissimus dominus Maximilianus Gandolphus a Kuenburg incisus sumptuoso emblematis theses cum laude sustinuit.«

787 BSB, sign.: 2 Bavar. 950,XI,32: *Trias colossea debito honori, amori et observantiae celsissimi et reverendissimi S. R. I. principis ac domini domini Maximiliani Gandolphi ex comitibus de Khüenburg, archi-episcopi Salisburgensis, Sedis Apostolicae legati nati, primatis Germaniae, etc., ad auspiciatissimam suae celsitudinis inaugurationem*. Salisburgum: Melchior Haan, 1668.

razlikujeta le po navedbi priložnosti govora. Valvasor je navedel, da je govor nastal za slovesno podelitev nadškofovskega palija (»cum archiepiscopali pallio insigniretur«), primerek v Bavarski državni knjižnici pa kot povod za nastanek govora omenja inavguracijo (»ad auspicatissimam suae celsitudinis inaugurationem«). Ne vemo, ali se je oboje zgodilo istočasno ali v določenem časovnem razmiku. Če se je zgodilo istočasno, bi bilo možno, da je Valvasor pomotoma navedel samo enega izmed dogodkov; v nasprotnem primeru pa bi se lahko tudi zmotil ter navedel napačno priložnost. Domnevam, da se v ozadju omenjenega tiska skriva Schönleben. V tisku sicer avtor ni omenjen; v sklepu se kot tisti, ki posveča govor novoimenovanemu nadškofu, omenja tiskar Haan (»Ita vovebat medullitus demississimus subditus Melchior Haan, typographus et bibliopola.«), kar daje vtis, da je avtor govora on sam. Glede na to, da se je verjetno Schönleben takrat vsaj za kratek čas ustavil v Salzburgu in da je s Haanom intenzivno pripravljala natis svojih del, je mogoče, da je govor prišel izpod njegovega peresa, potem pa ga je natisnil Haan in ga v svojem imenu posvetil nadškofu Kuenburgu ob inavguraciji.⁷⁸⁸ Tudi v dveh drugih Schönlebnovih zgodnjih tiskih, ki jih je natisnil Haan, najdemo posvetila tiskarja: v Schönlebnovi postni zbirki pridig (*Fasten-Freytag und Sontag Predigen*)⁷⁸⁹ in v drugem zvezku prazničnih pridig (*Feyertäglicher Erquick-Stunden*). Morda je šlo za medsebojni dogovor, s katerim si je Schönleben olajšal pot do tiska svojih del. Možno pa je tudi, da v ozadju ni bilo nobenih tovrstnih dogovorov; tudi v drugih tiskih 17. stoletja namreč naletimo na podobne primere.⁷⁹⁰ V poznejših Schönlebnovih tiskih, ki so izšli pri tiskarju Haanu, tovrstnih tiskarjevih posegov ne najdemo več.

Po odpovedi službi dekana se je Schönleben začel dejavneje ukvarjati z zgodovinopisjem, osnutki njegovih zgodovinskih in genealoških zapiskov pa gotovo segajo že v čas dekanske službe. Njegovi v Arhivu Republike Slovenije ohranjeni rokopisni zapiski nedvoumno dokazujejo, da je del *Car-niolie*, in sicer *Apparatus ad Chronologiam Sacroprophanam* (različico, ki je

788 Gre za podoben primer kot pri govoru *Mars Austriacus*, ki je bil obravnavan v poglavju o Schönlebnovem študiju teologije.

789 Haan je Schönlebnove postne pridige posvetil opatu Placidu iz benediktinskega samostana v Kremsmünstru, drugi zvezek prazničnih pridig pa opatu Amandu iz samostana sv. Petra v Salzburgu.

790 Tudi v Schönlebnovi izdaji lekcionarja *Evangelia inu lystuvi*, na primer, se kot pisec posvetila škofu Rabatti pojavi knjigotržec Helm.

ohranjena v rokopisu I/49r), začel pisati 25. avgusta 1669 (»Originale manu propria authoris scriptum. Inchoatum anno 1669, die 25. Augusti.«).⁷⁹¹ Zgodnja letnica začetka nastajanja v I/49r ohranjene različice *Aparata* preseneča zato, ker je ta, sodeč po tiskani verziji (1681), nastal pozneje kot analistični del knjige (1680). Omenjeni Schönlebnov pripis bi lahko dokazoval, da je svoje »anale Kranjske« začel pisati že v času dekanske službe in da finančna podpora deželnih stanov leta 1668 ni bila le spodbuda, ampak nagrada za že izkazano prizadevnost pri zbiranju kronoloških podatkov o pradedni zgodovini Kranjske.⁷⁹² Takšno sklepanje potrjujejo tudi Schönlebnove omembe deželne kronologije (»Landts-Chronologia«) v posvetilu prvega zvezka prazničnih pridig kranjskim deželnim stanovom⁷⁹³ in na seznamu njegovih za tisk pripravljenih del iz leta 1669.⁷⁹⁴ Ker se je Schönleben po odpovedi službi dekana kljub denarnemu nadomestilu, ki ga je dobil od Bucellenija, znašel v denarni stiski, je ob pomoči vplivnih prijateljev (med katerimi je najbrž največ zaslug imel deželni glavar Volf Engelbert Auersperg) 13. avgusta 1668 od deželnih stanov prejel letno finančno podporo 200 goldinarjev. Pozneje so mu to finančno pomoč odobrili še večkrat.⁷⁹⁵

Schönleben je tudi po tem, ko ni bil več stolni dekan, ostal povezan z jezuiti. Zadnji dan v aprilu 1668 je skupaj še z dvema jezuitskima patroma, Lebrom in Škerlom, odpotoval na Vrhniko, 10. decembra istega leta je bil gost v jezuitski obednici.⁷⁹⁶ To dokazuje, da ga jezuiti v kolegij in cerkev sv. Jakoba niso vabili samo zaradi službe stolnega dekana in da večkratna vloga slavnostnega mašnika ter pridigarja ni bila povezana samo z njegovo funkcijo, ampak tudi z njim osebno. Dodaten dokaz za takšno sklepanje

791 ARS, SI AS 1073, I/49r: Carniolia antiqua et nova, str. 22r.

792 Deželni stanovi svoje naklonjenosti Schönlebnu s finančno pomočjo niso izkazali prvič; že 4. maja 1664 so mu za tisk njegovih marioloških del odobrili pomoč v višini 600 goldinarjev (Lubej, Marijin steber, str. 55): »/.../ per g.dige Hilff zu Drukung des, De Immaculata Conceptione B. M. Virginis durch Ihme componierten Buechs /.../«

793 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Zuaignung«, 7. str.: »/.../ und mich veranlassen, die fernere Dienstleistung in vorhabender Landts-Chronologia oder kurtzer Jahrschriefften Verfassung zu dess gemeinen Vaterlandts Ruhm und bey der spaten Nachkömflingschafft lobreicher Gedächtnuss eyffriger fortzusetzen.«

794 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«: »Chronologia sacro-prophana incltyti Ducatus Carnioliae«.

795 Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 237; Radics, Der krainische Historiograph, str. 51–52; Arhiv SBL: Miklavčičevi rokopisni zapiski o življenju in delu J. L. Schönlebna (nepag.).

796 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 148v, 157r.

prinašajo zapisi v jezuitskih dnevnikih za leti 1667 in 1668, ko v vlogah, v katerih je v preteklih letih v jezuitskem kolegiju in cerkvi sv. Jakoba nastopal Schönleben, ne najdemo Bucellenija, njegovega naslednika na dekanskem mestu, ampak stolnega prošta Herbersteina.⁷⁹⁷

Leta 1668 je Schönleben zaprosil za mesto župnika v fari Mengeš, ki je spadala pod cistercijanski samostan v Dunajskem Novem mestu. Za to mesto ga je 6. julija 1668 toplo priporočil tudi škof Jožef Rabatta,⁷⁹⁸ vendar pa do imenovanja ni prišlo, ker se je ta samostan župnijo Mengeš zaradi prezadolženosti pri kranjskem plemstvu odločil prodati. Župnijo z vsemi pripadajočimi vikariati je 13. septembra 1668 odkupil samostan v Stični z opatom Maksimilijanom Mottochom na čelu.⁷⁹⁹ Schönleben se je po tem neuspehu ves predal znanstvenemu delu, vendar ne za dolgo; konec avgusta 1669 se je njegovo ime začelo pojavljati med kandidati za mesto župnika v Ribnici in dolenskega arhidiakona. Ob tem je zanimivo, da se je njegovo ime med druge kandidate vrinilo šele v sklepni fazi iskanja naslednika Janeza Jakoba Argenta.⁸⁰⁰

797 ARS, SI AS 1073, I/32r, npr. str. 141v–142r, 154v.

798 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 89/26. Ohranil se je tudi osnutek tega priporočila, ki ga je verjetno pripravil Filip Terpin (NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 80).

799 Mlinarič, *Stiška opatija*, str. 580, 583–584.

800 Smole, *Vicedomski urad*, 5. del, str. 225–228.

Schönlebnovo ribniško obdobje (1669–1676): župnik v Ribnici in arhidiakon Spodnje Kranjske

Janez Jakob Argento, ribniški župnik in dolenski arhidiakon, je po Skubičevih navedbah leta 1667 prejel imenovanje za pičenskega škofa, vendar naj bi kmalu zatem umrl.⁸⁰¹ Kdo je upravljal župnijo Ribnica v letih 1667–1669, ni znano; verjetno je bila župnija vsaj nekaj časa nezasedena.⁸⁰² Raziskovalci so sprva domnevali, da je Argenta že leta 1667 nadomestil Schönleben, Miklavčič pa je pozneje opozoril, da je Schönleben, tudi če je morda imenovanje prejel že prej, službo arhidiakona nastopil šele konec leta 1669.⁸⁰³ Ohranjeni dokumenti vicedomskega urada za Kranjsko in Schönlebnov dnevnik (*Ad archidiaconatum spectantia*)⁸⁰⁴ dokazujejo, da je bilo Miklavčičevo sklepanje pravilno.

Cesar Leopold I. je na začetku avgusta pisal deželnemu vicedomu grofu Leopoldu Ursiniju Blagaju, naj mu sporoči svoje mnenje o prosilcih za župnijo Ribnica. Vicedom je v odgovoru cesarju z dne 20. avgusta navedel tri kandidate (Hieronima Hufnagla, Janeza Adama Klapšeta in Jožefa Pavla Janežiča), med njimi pa je najbolj priporočal Hieronima Hufnagla. Že 23. avgusta je vicedom od cesarja prejel nov odlok s prošnjo, naj mu sporoči svoje mnenje o poslanem seznamu petih kandidatov (baron Franc Rudolf Coronini, Tomaž Renner, Jakob Benčina, Mihael Beltram in Janez Ludvik Schönleben), od katerih se nobeden ni ujemal s kandidati s prvega seznama. Očitno je novi seznam do cesarja prišel po drugi poti kakor prvi; domnevam, da je kandidate predlagal kakšen kranjski vplivnež ali pa so se ti osebno obrnili s prošnjo na cesarja. To zadnje bi lahko držalo tudi v Schönlebnovem primeru.⁸⁰⁵ V dopisu cesarju 4. septembra 1669 je vicedom

801 Skubic, *Zgodovina Ribnice*, str. 143. Ohranjeni viri in literatura ne potrjujejo Skubičevih navedb o imenovanju Argenta za pičenskega škofa.

802 Smole, *Vicedomski urad*, 5. del, str. 230.

803 Npr.: Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 27–28; Skubic, *Zgodovina Ribnice*, str. 143; Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 237.

804 Listi v Schönlebnovem dnevniku prvotno in tudi pozneje niso bili oštevilčeni; na tem mestu jih zaradi preglednosti navajam, kot da bi bili foliirani.

805 Iz izjave, ki jo je Schönleben 5. oktobra 1669 predložil škofijski pisarni (NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 97/2), je mogoče sklepati, da se je sam obrnil na cesarja in ga prosil za dolenski arhidiakonat in ribniško župnijo: »Ego infrascriptus declaro me et protestor hoc praesenti scripto, cum recenter a Sua Maiestate Caesarea in subsidium honestae et personae meae congruentis sustentationis petierim parochiam et archidiaconatum Reiffnicensem /.../.«

kot najprimernejšega izmed navedenih petih kandidatov navedel Schönlebn, in sicer zaradi nespornega pridigarskega daru, zaradi njegove učenosti in znanja »kranjščine«.⁸⁰⁶ Cesar je potrdil vicedomov predlog in mu 13. oktobra 1669 v odloku sporočil, da je za župnika v Ribnici in dolenskega arhidiakona imenoval Schönlebn.⁸⁰⁷ Istega dne je pisal papežu in ga prosil, naj potrdi njegovo prezentacijo.⁸⁰⁸ Ponujenemu mestu bi se Schönleben brez privolitve ljubljanske škofije, da kljub odhodu iz škofije lahko obdrži vse svoje beneficije, odpovedal.⁸⁰⁹

Cesar je Schönlebn na mesto dolenskega arhidiakona in ribniškega župnika uradno imenoval 31. januarja 1670, in sicer pod pogojem, da bo opravljal vse dolžnosti župnika in stalno bival v župniji. Kranjskemu deželnemu vicedomu je naročil, naj ga, če ga v kratkem na to mesto ne bo imenoval tudi papež, ustoliči vsaj začasno, da bo lahko začel dušno-pastirsko delo.⁸¹⁰ Papeževa potrditev je prišla z zakasnitvijo. Če sodimo po cesarjevem odloku z dne 15. marca 1670, Schönleben do takrat še ni bil ustoličen.⁸¹¹ V odgovoru na nuncijevo pismo v juliju 1670 je Schönleben tarnal, da še vedno ni prejel papeževega imenovanja, isto je ponovil tudi v pismu nunciju 12. avgusta. Kot možen vzrok za tolikšno zamudo pri papeški potrditvi cesarjevega imenovanja se ponuja Schönlebnovo nestrinjanje, da bi bil v njegovo imenovanje kakor koli vpleten oglejski patriarh (čeprav je bil kranjski del patriarhata in tako tudi služba dolenskega arhidiakona pod njegovo jurisdikcijo). To pa zato, ker je bil sedež oglejskega patriarhata v Beneški republiki, s katero je cesar zaradi napetosti in nesoglasij prepovedal kakršne koli stike. Schönleben se ni hotel zameriti cesarju, ki ga je prezentiral na to mesto, zato se mu je zdelo sprejemljivo le direktno imenovanje po papežu ali njegovem namestniku,

806 Smole, *Vicedomski urad*, 5. del, str. 226–228; ARS, SI AS 1, I/32, R-VII, šk. 55, str. 97–101.

807 ARS, SI AS 1, I/32, R-VII, šk. 55, str. 113–116.

808 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 123/18 (prepis odloka): »/.../ Nos volentes illi rursus de alio idoneo sacerdote prospectum esse, pro iure patronatus Nobis competente Sanctitati Vestrae honorabilem, doctum et devotum nobis dilectum presbyterum Joannem Ludovicum Schönleben ss. theologiae doctorem tanquam virum eximia vitae integritate, doctrina et rei Catholicae zelo, aliisque laudabilibus virtutum meritis commendatum, duximus praesentandum, prout eum hisce nostris in Dei nomine praesentamus et pro sufficienter praesentato haberi volumus.«

809 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 97/2: Schönlebnova izjava (5. oktober 1669).

810 ARS, SI AS 1, I/32, R-VII, šk. 55, str. 133–142; Smole, *Vicedomski urad*, 5. del, str. 230.

811 Smole, *Vicedomski urad*, 5. del, str. 231.

apostolskem nunciju.⁸¹² Zaradi težav v zvezi z imenovanjem se je bil pripravljn predčasno odpovedati poslanstvu, ki mu je bilo zaupano.⁸¹³ Kdaj točno je papež potrdil Schönlebna na mestu arhidiakona in ribniškega župnika, ni znano; najverjetneje se je to zgodilo po 12. avgustu 1670. Schönleben je v svoji preglednici dolenskih arhidiakonov in župnikov v Ribnici zapisal, da je službo arhidiakona opravljal od leta 1670, točnega datuma pa ni navedel.⁸¹⁴

V službi arhidiakona Spodnje Kranjske in ribniškega župnika ni našel tako zaželenega miru, temveč se je spopadal z najrazličnejšimi težavami: od finančnih težav do težav v odnosih z ribniško gospodo in kmečkim prebivalstvom. Valvasor je o Schönlebnovi ribniški izkušnji zapisal:

Nach einiger Zeit aber hat er die Thum-Dechantey zu Laybach selbst freywillig resignirt und aufgegeben in Hoffnung, auf dem Lande mehrer Ruhe zu geniessen als in der Stadt; wesswegen er Ertz-Priester zu Reiffnitz worden. Allein er fand daselbst endlich, dass das Land eben sowol von den Wellen der Unruh überrauschet werde, ja dass offft noch mehr Dörner an den Hecken und Zäunen dess Feldes, weder in den Stadt-Gärten wachsen; ich will sagen, dass er bissweilen auf dem Lande mehr Unruhe setzt als in der Stadt, nachdem nemlich die Gelegenheit dess Orts oder Amts beschaffen ist. Desswegen hat er sich über etliche Jahre seines Ertz-Priesterthums zu Reiffnitz begeben, und wiederum in die Stadt Laybach gesetzt.⁸¹⁵

Največ preglavic je Schönlebnu povzročil spor z zemljiškim gospodom, baronom Janezom Friderikom Trilekom, glede gradnje cerkve v Novi Štifi.

812 ARS, SI AS 1001, Ad archidiaconatum spectantia: Schönlebnov osnutek pisma nunciju (12. avgust [1670]), str. 5v: » /.../ Illum solum obsecro ab Illustrissima Dominatione Vestra, ut obtineam, vel commendatur mihi officium archiducalem absque interventu patriarchi, vel clare dicatur tali modo non posse concedi: quia priusquam ego contra voluntate mei Caesaris agam utrumque relinquam et parochiam et archidiaconatum. /.../.« Pismo je Schönleben poslal generalnemu vikarju in ga prosil, naj ga prepošlje nunciju (str. 5v) : » /.../ Obsecro reverendissima Dominatio Vestra, dignetur istas sub suo cooperto transmittere ad Nuntium: tentabo illis si quod potero efficere, aut bieni iterum relinquam inserabile Reiffnitium /.../.«

813 Težave v zvezi s papeško potrditvijo imenovanja nakazujejo tudi drugi viri (na primer Schönlebnovo pismo nunciju 4. marca 1673), vendar končne sodbe o tem problemu na podlagi do sedaj znanih virov niso mogoče.

814 ARS, SI AS 1001, Ad archidiaconatum spectantia: »Parochi et archidiaconi Reiffnicens«, str. 40r–v.

815 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 354.

Za njeno gradnjo je leta 1640 potrebno dovoljenje dobil Jurij Jernej Khisl, temeljni kamen pa je leto pozneje položil in blagoslovil takratni arhidiakon Frančišek Maksimilijan Vaccano. Gradnja se je pod novimi lastniki Trileki zavlekla in trajala dobrih trideset let, tako da so zaključna dela na cerkvi sovpadla s Schönlebnovim nastopom službe župnika in arhidiakona v Ribnici. Dne 16. februarja 1671 je Schönleben v matični cerkvi sv. Štefana v Ribnici blagoslovil globus z zvezdo in Marijinim imenom,⁸¹⁶ ki so ga potem pritrdili na vrh kupole novozgrajene cerkve v Novi Štifti. V globus je vložil listino, v kateri je predstavil historiat gradnje cerkve in svetišče izročil v varstvo Brezmadežni Devici in Božji Materi Mariji Vnebovzeti.⁸¹⁷ Cerkev v Novi Štifti je kot podružnica spadala v ribniško župnijo, tega pa Trileki niso priznavali in so jo imeli za svojo zasebno last. Schönleben je nasprotoval njihovemu samovoljnemu prisvajanju in je zato, da bi pokazal, kako spada cerkev pod njegovo pristojnost, globus blagoslovil v matični cerkvi sv. Štefana v Ribnici.⁸¹⁸

Na težave s Trileki v zvezi z gradnjo in upravo cerkve je Schönleben deželnega vicedoma opozoril že v dopisu 28. decembra 1671. Zapisal je, da se je v začetni fazi gradnje nabralo veliko darov za cerkev, s katerimi so razpolagali Trileki (do leta 1653 Andrej, nato do leta 1667 njegov sin Jurij Andrej, za njim pa brat Janez Friderik) in se z njimi okoristili. Nadzoru arhidiakona so se izognili tako, da so leta 1650 pri patriarhu dosegli, da je prevzel neposredno pokroviteljstvo nad gradnjo in posledično v svoje roke dobili vse pristojnosti. Gradnja je le počasi napredovala, kar so opazili romarji in domači verniki, tako da je miloščina do leta 1669 že strmo upadla (s 400 na 50 goldinarjev dnevno). Schönleben si je kot arhidiakon in ribniški župnik od vsega začetka prizadeval za cerkveni obračun celotne gradnje cerkve.⁸¹⁹ Zaradi očitnih nepravilnosti in nasprotovanja vpogledu v finančne obračune je Schönleben načrtoval komisijski pregled prihodkov in odhodkov.⁸²⁰

816 ARS, SI AS 1001, Ad archidiaconatum spectantia: »Anno 1671, die 17. Februarii«, str. 54r: »Benedixi in ecclesia S. Stephani parochiali die 16. Februarii globum cum sacro nomine Mariae et stella instar crucis apponendum tecto ecclesiae Beatae Virginis in Neustift.«

817 ARS, SI AS 1001, Ad archidiaconatum spectantia: »Anno 1671, die 17. Februarii«, str. 54r; Lavrič, Das Bild Mariae, str. 113–114.

818 Lavrič, Das Bild Mariae, str. 114 (op. 31).

819 ARS, SI AS 1, I/35, R-XIX, šk. 60, str. 572–573; Lavrič, Das Bild Mariae, str. 114 (op. 31).

820 ARS, SI AS 1, I/35, R-XIX, šk. 60, str. 572–573: »Ich aber habe bey diser Sach grosse Bedenkhe, und wirdt nichts fürnembten bis ich die Confirmation erhalte, so dan wirdt Noth sein gewisse Comissarien zu begehnen.«

Tudi po blagoslovu cerkve februarja 1671 Janez Friderik Trilek župniku ni hotel izročiti ključev, zato je Schönleben 16. maja 1671 na vrata cerkve pribil dekret, s katerim je prepovedal, da bi v cerkvi tuji duhovniki maševali brez njegovega dovoljenja.⁸²¹ Dekret je nakazoval Schönlebnovo pristojnost in oblast nad podružnico v Novi Štifti, verjetno pa ni pripomogel k dejanski razrešitvi spora in redefiniciji pristojnosti nad cerkvijo med Trilekom kot zemljiškim gospodom in Schönlebnom kot župnikom in arhidiakonom. Dne 5. aprila 1672 je Schönlebnu uspelo pripraviti kratek popis inventarja cerkve v Novi Štifti: »Inventarium ecclesiae s. Mariae de gratia sive in Neustift. Anno 1672, die 5. Aprilis primo conscriptum.«⁸²² Takoj zatem, 9. aprila 1672, mu je Janez Friderik Trilek po kaplanu poslal v podpis popis izdatkov za gradnjo cerkve in Marijinega oltarja skupaj z zadolžnico, s katero so se cerkveni ključarji obvezali pokriti stroške iz cerkvenih prihodkov; šlo je za več sto goldinarjev visok znesek:

Mittit Dominus de Trillek per Cappellanum dominum Adamum quasdam rationes seu computus expensarum in aedificium et altare Beatae Virginis in Neustift facturum petens a me subscribi, et simul debitorias literas, quibus syndici se obligarunt [sic!] ad solvendum ipsi ex ecclesiae redditibus interesse pro multis centenis florenis /.../.⁸²³

Schönleben na tovrstne Trilekove samovoljne zahteve ni hotel pristati. Spori in Trilekovi poskusi izvajanja fizičnega nasilja so Schönlebna tako izčrpavali in vznemirjali, da se je zoper njega pritožil najprej nunciju (4. marec 1673), naslednje leto pa še deželnemu knezu. Iz zapisov v njegovem dnevniku je očitno, da je podobne pritožbe pisal tudi ob drugih priložnostih.⁸²⁴ V nedatiranem pismu v zvezi z zapuščino Marine Kunstelj lahko preberemo, da so mu bile tudi sodne zadeve mučne in da se je želel rešiti tako njih kakor ribniške župnije: »Ego enim me ab his rebus volo brevi liberare, sicuti et a parochia.«⁸²⁵

821 ARS, SI AS 1001, Ad archidiaconatum spectantia: »16. Mai, Decretum ad valvas ecclesiae Beatae Virginis in Neustift.«, str. 57r; Lavrič, *Das Bild Mariae*, str. 115.

822 ARS, SI AS 1001, Ad archidiaconatum spectantia, str. 23r.

823 ARS, SI AS 1001, Ad archidiaconatum spectantia: »Die 9. Aprilis [1672]«, str. 23v.

824 ARS, SI AS 1001, Ad archidiaconatum spectantia, str. 41r–v (Schönlebnova pojasnila dogodkov in težav (brez datuma in naslova: v šestih točkah), na katere je naletel v Ribnici v letih 1672–1676); str. 42r–v (»Ecclesia B. V. in Neustift de Gratia. Memorabilia quae hactenus innotuerunt ad annum 1673« (dejansko zajema dogodke do leta 1675: v enajstih točkah)).

825 ARS, SI AS 1001: Jurij Voltsching, 1675; Genealogija Losenstein.

Schönlebnovo pismo nunciju je le delno datirano: Schönleben mu je pisal 4. marca, najverjetneje leta 1673.⁸²⁶ V pismu se je pritožil zoper Trileka, in sicer, da mu je 14. februarja 1673 brez vprašanja iz hleva dal odpeljati tri konje. Ko se je Schönleben temu uprl, bi bil skoraj ob življenje, če ga ne bi branili kaplani in še en drug mož. V pismu je tožil tudi nad nezadovoljstvom ljudi ob njegovih poskusih uvajanja reda pri prejemanju zakramentov in na drugih področjih pastoralnega dela. Nunciju je potarjal, da med dolgoletno gradnjo cerkve niti njegovi predhodniki niti on od Trilekov niso prejeli nobenega obračuna stroškov, še več, onemogočen jim je bil kakršen koli vpogled v denarne prispevke vernikov. Možno rešitev zapleta je videl v razsodbi zunanje komisije, kot primerne za takšno nalogo pa je predlagal ljubljanskega generalnega vikarja, prelata stiškega samostana in ljubljanskega dekana. Motilo ga je tudi Trilekovo samovoljno prisvajanje odvetniških in patronatskih pravic nad cerkvijo v Novi Štifti. Razočaran je bil nad ljudmi, imenoval jih je »polbarbare«, ki ne marajo »čuječega pastirja«: »/.../ sunt enim hic homines semi barbari, qui impetu non ratione regantur, et volunt habere /.../ pastorem somnulentum non vigilem.«⁸²⁷

Schönleben je za pomoč prosil tudi deželnega kneza. Ohranil se je nedatiran prepis njegovega dopisa, ki je najverjetneje nastal leta 1674.⁸²⁸ V dopisu je omenil nekatere iste dogodke in dejstva kot pred tem v pismu nunciju. Pritožil se je, da si Janez Friderik Trilek lasti odvetniške in patronatske pravice nad cerkvijo ter tako utemeljuje svoje pravice do denarnih in drugih darov vernikov. Schönlebnu kot ribniškemu župniku in njegovim kaplanom ne dovoljuje vpogleda v prihodke cerkve, ob vseh prisvojenih finančnih sredstvih pa zahteva od župnika, naj mu plača 3000 goldinarjev, ki naj bi mu jih bil dolžan. Poleg tega je Trilek še trdil, da je odvetnik ribniške župnije in je zato zahteval dodatne naturalne dajatve, za katere v urbarjih ni bilo pravne podlage. Ker se je Schönleben upiral njegovim samovoljnim zahtevam, je poslal v župnišče oskrbnika in kovača skupaj še

826 Da gre res najverjetneje za leto 1673, dokazujejo ta dejstva: Schönleben v pismu omenja nedavno Vaccanovo smrt (umrl je 15. avgusta 1672); navede, da je bil Vaccano dolenski arhidiakon pred tridesetimi leti (1643); pove pa tudi, da so cerkev v Novi Štifti začeli graditi pred triintridesetimi leti (v letih 1640–1641).

827 ARS, SI AS 1001, Ad archidiaconatum spectantia: Schönlebnov osnutek pisma nunciju z dne 4. marca 1673 (nevezan list, pridán dnevniku).

828 Tudi tukaj omenja, da so gradnjo cerkve v Novi Štifti začeli pred triintridesetimi leti (1640–1641). Pove, da je bil Vaccano arhidiakon v Ribnici pred tridesetimi leti in da je umrl pred dvema letoma v Trstu (ARS, SI AS 1, I/32, R-VII, šk. 55, str. 610, 615).

z desetimi ali dvanajstimi možmi, ki so iz župnijskega hleva odpeljali tri konje. Tri dni zatem je prišel sam Trilek, sklical tržane in grozil Schönlebnu, da ga bo dal vreči v vodo. Schönleben se je zato umaknil v Ljubljano.⁸²⁹ Deželnega kneza je prosil za zaščito in pomoč pri določitvi pristojnosti Trilekov kot odvetniških gospodov, da bi tako bile dolžnosti ribniškega župnika natančno opredeljene in da ne bi več prihajalo do zlorab odvetniških gospodov.⁸³⁰ Dne 13. maja 1675 sta nato grof Janez Friderik Trilek in Janez Ludvik Schönleben v Ljubljani podpisala pogodbo, s katero sta pravno določila medsebojna razmerja in razrešila sporna vprašanja.⁸³¹ Pogodba je bila pravzaprav poraz Schönlebnovih prizadevanj in voda na Trilekov mlin, saj je določila, da je župnija Ribnica dolžna plačevati gospostvu odvetščino, gospostvo pa je zase zahtevalo tudi patronatske pravice nad Novo Štifo.⁸³²

V ozadju težav, na katere je Schönleben naletel v Ribnici, je gotovo bil tudi poseben položaj Spodnje Kranjske oziroma današnjega dolenjskega prostora: politično je spadal pod oblast avstrijskih vladarjev, cerkveno pa pod pristojnost oglejskega patriarha, ki ga je nadomeščal arhidiakon. Politične razprtije med avstrijskimi vladarji in beneškimi oblastmi so patriarhu onemogočale neposreden nadzor nad tem delom škofije, zato se je tako med duhovščino kakor verniki razširila nedisciplina, ki je bila deloma še posledica protestantizma. Schönleben, ki se je vedno in povsod boril za pravovernost, dosledno izvajanje pravil in določil, je v svoji držbi vztrajal tudi v službi dolenjskega arhidiakona in ribniškega župnika. Zaradi svojih prizadevanj je naletel na odpor ljudi in na nasprotovanje zemljiškega gospoda Trileka, ki mu je v času neodločnih Schönlebnovih predhodnikov Vaccana in Argenta uspelo, da si je prisvojil nekatere cerkvene pravice in absoluten nadzor nad financami pri gradnji podružnične cerkve v Novi Štifi.⁸³³

829 ARS, SI AS 1, I/32, R-VII, šk. 55, str. 617–618.

830 Smole, *Vicedomski urad*, 5. del, str. 259.

831 V pogodbi so določili, da mora župnija Trilekom v prihodnje plačevati odvetščino; da gospostvo hrani tretji ključ od puščice; da cerkvene ključarje imenuje gospostvo, potrdi pa jih župnik; da cerkvene račune preverja gospostvo; da finančna sredstva za kaplana v Loškem Potoku prispeva gospostvo, naturalne dajatve pa soseska. Za posrednika v sporu zaradi grajske kapele sta bila določena ljubljanski škof in generalni vikar. S pogodbo so končali spor zaradi cerkvenih ključarjev v Novi Štifi in spor v zvezi z zamenjavo njive in travnika (Smole, *Vicedomski urad*, 5. del, str. 258).

832 ARS, SI AS 1, I/32, R-VII, šk. 55, str. 605–606; Smole, *Vicedomski urad*, 5. del, str. 258.

833 Lavrič, *Das Bild Mariae*, str. 115.

Po sklenjeni pogodbi s Trilekom maja 1675 je Schönleben kratek čas še vztrajal v Ribnici, potem pa se ji je prostovoljno odpovedal.⁸³⁴ V svojem popisu dolenjskih arhidiakonov je zapisal, da je resigniral že leta 1675: »Archid. ab anno 1670 ad 1675, resignavit quia volens restituere iura ecclesiastica, persecutiones passus est ingentes a dominis secularibus, et ipsis subditis. Sed Deus ostendit sibi zelum curae fuisse.«⁸³⁵ Iz nadaljevanja njegovega dnevnika (41v) lahko pogojno sklepamo, da se je to zgodilo na začetku leta 1676: »Anno 1676 cum iam resignavissem parochiam /.../.« Iz posvetila k njegovemu zadnjemu tisku iz ribniškega obdobja (*Horae subsecivae dominicales*) izvemo, da je 13. januarja 1676 gotovo že bil v Ljubljani, za oktobrsko posvetilo (31. oktober 1675) k prvemu delu pridig pa skrivnostno pove, da je nastalo v njegovem »musaeum«: »Dabam e musaeo meo pridie Calendis Novembris 1675.«⁸³⁶ Oktobra 1675 se je v posvetilu še podpisal z nazivom arhidiakona, januarja 1676 pa ga je izpustil.⁸³⁷ Kakor koli že, prelomen je očitno bil prehod med letoma 1675 in 1676. Kljub resignaciji je Schönleben v službi nominalno vztrajal tudi še po cesarjevem imenovanju naslednika Tomaža Rennerja, kar se je zgodilo marca ali na začetku aprila 1676 (provizorično ustoličen je bil šele po 28. septembru).⁸³⁸ Še 25. aprila in 1. julija 1676 se je Schönleben v Ljubljani podpisal kot

834 ARS, SI AS 1001, Ad archidiaconatum spectantia, str. 41r–v. Schönlebnov nedatiran zapis v šestih točkah, ki zajema obdobje od 1672–1676, je popis težav, na katere je naletel v tem obdobju. Možno je, da gre za dejstva, ki jih je naštel kot razlog za svojo resignacijo. Poleg že večkrat omenjenih težav je tukaj navedel še spor z mestnim sodnikom, ki je nastal zaradi Schönlebnove gradnje zidu na župnijskem travniku po črti nekdanje meje. Morda je šlo za sporno župnijsko polje, ki so si ga tržani prilastili v času luteranstva, pozneje pa Schönlebnovi predhodniki temu niso oporekali (Smole, *Vicedomski urad*, 5. del, str. 418). Omenil je, da mu Trilek ni priznaval stare pravice do ribolova in opisal spor s tržani zaradi procesije h grajski kapeli na nedeljo po godu sv. Janeza Krstnika, ki ji je nasprotoval, ker je bila kapela premajhna za veliko množico ljudi.

835 ARS, SI AS 1001, Ad archidiaconatum spectantia, str. 40v; ARS, SI AS 1, I/32, R-VII, šk. 55, str. 605–624.

836 Ne vemo, kaj je imel Schönleben v mislih pod izrazom »musaeum«. Morda svoje ljubljansko ali ribniško stanovanje. Da bi lahko morda s tem mislil svoje stanovanje v Ljubljani, namiguje njegova prisotnost v Ljubljani na začetku decembra 1675. Potrjujejo jo tudi jezuitska dnevnika *Diarium praefecturae scholarum* in *Diarium p. ministri* (ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 71v; I/33r, str. 247v). V prid ribniškega stanovanja pa bi govorilo njegovo posvetilo v drugem zvezku latinskih postnih pridig, ko z »musaeum« (»/.../ e musaeo meo Reiffncensi /.../«) označi svoje domovanje v Ribnici. Niti prvi niti drugi argument pa ni povsem zanesljiv.

837 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 1. in 2. del: »Dedicatoria«.

838 Smole, *Vicedomski urad*, 5. del, str. 231–232. Ne vemo, kdaj je Renner prejel papeževo potrditev cesarjevega imenovanja.

dolenjski arhidiakon,⁸³⁹ čeprav je iz odloka cesarja Leopolda I. z dne 10. aprila 1676 mogoče razbrati, da je bila pred imenovanjem Rennerja za Schönlebnovega naslednika župnija že nekaj časa nezasedena.⁸⁴⁰ Glavni razlogi za Schönlebnovo odpoved službi so najverjetneje bili nesoglasja s Trileki, nedovzetnost ljudi za njegove ukrepe na pastoralnem področju in dejstvo, da mu tudi na deželi ni uspelo najti tako zelenega miru in časa za zgodovinopisno delo.

Morda je bilo ravno iskanje miru za znanstveno in literarno udejstvovanje tisto, ki je Schönlebna med službovanjem v Ribnici vabilo nazaj v »mestni mir« domače Ljubljane, ki ji je še ne dolgo pred tem na vsak način želel ubežati. Tudi po odhodu iz Ljubljane je obdržal tamkajšnje stanovanje, kjer je našel zatočišče, kadar je odšel iz Ribnice.⁸⁴¹ Iz raznovrstnih virov lahko razberemo, da to ni bilo tako redko. V Ljubljano je bil kot beneficiat sv. Jurija (v Ljubljani) in blažene Device Marije ter sv. Katarine (v Lescah) povabljen na vsakoletno škofijsko sinodo.⁸⁴² Na praznik sv. Petra in Pavla, 29. junija 1671, je omenjen med povablenci pri obedu v jezuitskem kolegiju.⁸⁴³ Prav tako se je v kolegiju skupaj z (Janezom Krstnikom) Dolničarjem mudil 26. januarja 1672.⁸⁴⁴ V pismu 18. aprila 1672 je Schönleben zapisal, da bo v kratkem odšel v Ljubljano in da se bo vrnil 3. ali 4. maja ali kmalu zatem.⁸⁴⁵ V Ljubljano se je zatekel tudi po tem, ko mu je Trilek dal na silo odpeljati tri konje iz hleva in se ga pozneje še fizično lotil, kar se je verjetno zgodilo februarja 1673.⁸⁴⁶ Kmalu zatem je zopet prišel v Ljubljano, in sicer že 19. aprila istega leta.⁸⁴⁷

839 ARS, SI AS 1001, Ad archidiaconatum spectantia: Schönlebnov dekret, 15. april 1676 (64r); dekret, 1. julij 1676 (nevezan list, pridan dnevniku). Oba zapisa sta ohranjena samo kot Schönlebnovi lastnoročni kopiji in ne kot uradno izdana dekreta.

840 ARS, SI AS 1, I/32, R-VII, šk. 55, str. 159: »Nachdem Wir die, durch freywillige resignation Pristers Joannis Ludovici Schönleben vacierendt wordene Pfarr und Archidiaconat zu Reiffniz /.../.«

841 Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 237.

842 Npr.: NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 24/46; NŠAL 13, Sinode, šk. 1, 1602–1699, sinoda leta 1676.

843 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 195v.

844 ARS, SI AS 1073, I/33r, str. 202r.

845 ARS, SI AS 1001, Ad archidiaconatum spectantia str. 24r: »/.../ Vellem ut postremus convenire antequam ascendam Labacum, quod fiet intra quinque dies, et redibo 3. vel 4. Maii vel certe statim post, quia rursum in fine Maii per quod Labacum.« Njegovo prisotnost v Ljubljani potrjuje tudi posvetilo v prvem zvezku latinskih postnih pridig *Tractatus I. quadragesimalis* (1. maj 1672).

846 ARS, SI AS 1001, Ad archidiaconatum spectantia: Schönlebnov osnutek pisma nunciju z dne 4. marca 1673 (nevezan list, pridan dnevniku).

847 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 89/35: Schönlebnovo pismo Terpinu (20. april 1673).

Na pot v Ljubljano (in morda še naprej do Salzburga) se je večkrat odpravil tudi zaradi tiskanja svojih del, kar nedvoumno izpričuje posvetilo v prvem zvezku latinskih postnih pridig *Tractatus I. quadragesimalis*. Tam je zapisal, da je posvetilo nastalo v Ljubljani 1. maja 1672.⁸⁴⁸ Tudi posvetilo k prvemu zvezku nedeljskih pridig je morda nastalo v Ljubljani (31. oktober 1675).⁸⁴⁹ Posvetila v *Palma virginea* (8. december 1671),⁸⁵⁰ v drugem zvezku latinskih postnih pridig *Tractatus II. quadragesimalis* (5. avgust 1672)⁸⁵¹ in v *Aemona vindicata* (15. julij 1673)⁸⁵² pa so nastala v Ribnici. V Ljubljani je bival marca 1675, ko je na praznik sv. Jožefa pridigal pri diskalceatih, slaba dva tedna zatem pa je na peto postno nedeljo (»dominica passionis«), 31. marca, maševal pri Sv. Jakobu.⁸⁵³ Da je bil v Ljubljani tudi 13. maja 1675, dokazuje omenjena pogodba s Trilekom, pri kateri sta bila priči grof Gallenberg in ljubljanski komtur baron Saurau.⁸⁵⁴ Že dva dneva pozneje ga zopet najdemo v Ribnici,⁸⁵⁵ odgovor na pismo Jurija Volčnika (»Voltsching«) 30. junija 1675 pa je zopet napisal v Ljubljani.⁸⁵⁶ Na začetku decembra je na praznik sv. Frančiška Ksaverja pridigal v nemščini v cerkvi sv. Jakoba, pozneje pa je imel v jezuitskem refektoriju slavljeni govor na čast tega jezuitskega svetnika.⁸⁵⁷

Tudi zadnja v Schönlebnovem lastnoročnem prepisu ohranjena dekreta (25. april in 1. julij 1676), v katerih se je še podpisal kot arhidiacon, sta nastala v Ljubljani.⁸⁵⁸ Tudi na seznamu povabljenih na škofijsko sinodo po veliki noči leta 1676 je še vedno imenovan kot župnik in arhidiacon v Ribnici, vendar pa je to najverjetneje posledica dejstva, da je seznam povabljenih za leto 1676 nastal po predlogi iz prejšnjega leta.⁸⁵⁹ Glede na pravkar napisano in glede na to, da je bil Schönleben v času pisanja posvetila k drugemu zvezku nedeljskih pridig (13. januarja

848 Schönleben, *Tractatus geminus*, 1. del: »Dedicatoria«.

849 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 1. del: »Dedicatoria«.

850 Schönleben, *Palma virginea*: »Dedicatoria«.

851 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Epistola dedicatoria«.

852 Schönleben, *Aemona vindicata*: »Dedicatoria«.

853 Schönleben, *Oesterreichische Veste unnd Vormaur*: naslovnica; ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 69v.

854 ARS, SI AS 1, I/32, R-VII, šk. 55, str. 605–606; Smole, *Vicedomski urad*, 5. del, str. 258.

855 ARS, SI AS 1001, Ad archidiaconatum spectantia: Schönlebnov prepis odloka z dne 15. maja 1675 (nevezan list, pridan dnevniku).

856 ARS, SI AS 1001: Jurij Voltsching, 1675; Genealogija Losenstein.

857 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 71v; I/33r, str. 247v.

858 ARS, SI AS 1001: Jurij Voltsching, 1675; Genealogija Losenstein.

859 NŠAL, NŠAL 13, Sinode, šk. 1, 1602–1699: sinoda leta 1676.

1676) v Ljubljani, se zdi najverjetneje, da se je arhidiakonski službi odpovedal že konec leta 1675. Tako je navsezadnje zapisal tudi sam.⁸⁶⁰ Pregledala sem še matične knjige ribniške župnije za leta 1670–1676, vendar pa Schönlebnovih vpisov v njih ni, tako da nam ne morejo biti v pomoč pri ugotavljanju njegove prisotnosti v Ribnici.⁸⁶¹ Iz njih izvemo, da so mu pri opravljanju dušnopastirskega poslanstva v Ribnici pomagali trije kaplani in duhovnik pomočnik (»sacerdos«, »presbyter«).⁸⁶² Skrb za župnijske knjige je bila, kakor kažejo vpisi, zaupana kaplanom, tu in tam pa najdemo tudi vpis duhovnega pomočnika. Verjetno pa ni naključje, da začetki matičnih knjig ribniške župnije sovpadajo s Schönlebnovim nastopom službe v Ribnici. Najverjetneje ima prav on največ zaslug zanje.

Ker je bil Schönleben v sklepni fazi gradnje cerkve v Novi Štifti ribniški župnik in ker je bil v svoji srčki predvsem mariolog in vnet zagovornik Marijinega brezmadežnega spočetja, se umetnostnim zgodovinarjem zastavlja vprašanje, ali in kako je vplival na zunanjo in notranjo podobo te Mariji posvečene cerkve. Na to imajo strokovnjaki različne poglede. Ana Lavrič na podlagi mnenj predhodnikov in izsledkov iz ohranjenih virov sklepa, da je njegovo sodelovanje pri gradnji in ikonografskih konceptih sicer mogoče, da pa je zaradi napetih odnosov s Trileki težko opredeliti, v kolikšni meri je lahko vplival na zunanji videz in notranjo opremo cerkve.⁸⁶³ Pri analizi možnih Schönlebnovih vplivov se je osredotočila na iskanje odsevov njegovih prizadevanj in argumentov v prid dogme o Marijinem brezmadežnem spočetju na sliki Marijinega vnebovzeta za veliki oltar v Novi Štifti, ki je delo (neznane)ga avtorja poznega 17. stoletja. Slika je posebna zato, ker se Marija dviga v nebo brez pomoči angelov in zato prizor bolj spominja na vnebohod, njen lik pa nakazuje tesno povezavo z Apokaliptično ženo, kakor Marijo v *Palma virginea* slika tudi Schönleben.⁸⁶⁴ Marijino triumfalno držo Ana Lavrič povezuje z njegovim opisom Marijine zmage nad grehom, ki jo je po božji milosti dosegla že ob svojem brezmadežnem spočetju,

860 ARS, SI AS 1001, Ad archidiaconatum spectantia: »Parochi et archidiaconi Reiffnicensis«, str. 40v. V literaturi se je do sedaj pojavljala letnica 1676 (Richter, Ein Beytrag, str. 316; Radics, Der krainische Historiograph, str. 31–32; Steska, Dr. Janez Ludovik, str. 236–237; Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 237).

861 NŠAL, Matične knjige, ŽA, Ribnica, M 1670–1705, P 1670–1717.

862 NŠAL, Matične knjige, ŽA, Ribnica, P 1670–1717, str. 1–30.

863 Lavrič, Das Bild Mariae, str. 115–116.

864 Lavrič, Das Bild Mariae, str. 117.

in z njegovim prepričanjem, da je nauk o Brezmadežni že razjasnjen in dovolj zrel, da ga papež razglasi kot dogmo. V dokaz tega prepričanja je Schönleben v svojih spisih navajal zagovornike Marijinega brezmadežnega spočetja v zgodovini in se mednje po svojih delih uvrstil tudi sam. Ana Lavrič zato nakazuje možnost, da bi lahko na spodnjem desnem robu slike poudarjeni lik moža, ki se pogovarja z apostolom Petrom, pogojno povezali s Schönlebnom, ki je v svojem delu *Vera ac sincera sententia* neposredno nagovoril papeža Klemen IX., naj razglasi, da je Devica Božja Mati brez madeža.⁸⁶⁵ Po mnenju Ane Lavrič je mogoče na podlagi analize slike in Schönlebnovih marioloških spisov upravičeno domnevati, da bi slika lahko nastala pod njegovim vplivom, da pa je vprašljivo, ali bi jo lahko šteli za njegovo osebno naročilo.⁸⁶⁶

Dnevnik Ad archidiaconatum spectantia

Schönleben je v času svoje arhidiakonske službe pisal dnevnik, ki ga je naslovil *Ad archidiaconatum spectantia*.⁸⁶⁷ Dnevnik priča, da se je poslanstva v Ribnici lotil z enako vnemo, natančnostjo in strogostjo kakor vseh prejšnjih. V njem so prostor našli: popisi dogodkov v župniji ter arhidiakonatu; njegovi prepisi in osnutki pisem nunciju, generalnemu vikarju, podrejenim duhovnikom, vikarjem in drugim (npr. Janezu Frideriku Trileku); razni računi, izdatki, potrdila o plačilu davkov; prepisi njegovih odlokov, zapisi o sporih in njihovih poravnava in drugo (npr. »attestatio paupertatis« – t. i. potrdila o ubožnosti),⁸⁶⁸ opis slovesnega blagoslova cerkve v Novi Štifi itd. V dnevnik je umestil tudi popis inventarja Marijine cerkve v Novi Štifi (»Inventarium ecclessiae s. Mariae de gratia sive in Neustift. Anno 1672, die 5. Aprilis primo conscriptum.«, str. 23r), seznam ribniških župnikov in arhidiakonov (»Parochi et archidiaconi Reiffnicenses«, str. 40r–v), popis pomembnih dogodkov v zvezi s cerkvijo v Novi Štifi (»Ecclesia B. V. in Neustift de Gratia. Memorabilia quae hactenus innotuerunt ad annum 1673«, str. 42r–v). Kakor je razvidno iz posameznih zapisov, je Schönleben kot ribniški župnik predsedoval cerkvenemu sodišču.

865 Lavrič, *Das Bild Mariae*, str. 118–119.

866 Lavrič, *Das Bild Mariae*, str. 120.

867 ARS, SI AS 1001, *Ad archidiaconatum spectantia*.

868 Eno izmed tovrstnih potrdil iz leta 1675 sem našla tudi v Avstrijski narodni knjižnici (ÖNB, Autogr. 37/103-1 Han).

Ker dnevnik ni vezan v celoto po kronološkem zaporedju, so dosednji raziskovalci zmotno menili, da je dnevnik pisal samo v obdobju od 3. decembra 1669 do konca decembra 1671.⁸⁶⁹ V resnici dnevniški zapiski zajemajo obdobje od 3. decembra 1669 do 8. avgusta 1674, v posameznih vezanih in nevezanih zapisih pa se omenjajo tudi poznejši dogodki iz let 1674–1676. Zadnji (v prepisu ohranjen) Schönlebnov odlok, na katerem je še podpisan kot dolenski arhidiakon, je nastal 1. julija 1676 v Ljubljani. Dnevnik se je ohranil v dveh delih: (1) večina listov je vezana v celoto z vrvico, na kateri je pečat kranjskih deželnih stanov; (2) nekaj listov različnih formatov ni zajetih v vezavo: dva sta naključno vstavljena med vezane liste, več pa je dodanih na koncu vezanega svežnja. Med nevezanimi foliji naj omenim Schönlebnovo pismo nunciju o sodnih in pravnih zadevah ribniške župnije (nastalo je najverjetneje 4. marca 1673) in njegove dopise in odloke župnikom (1673–1676). K dnevniku najverjetneje spada še nekaj nevezanih in nefoliiranih listov, ki so se ohranili na drugem mestu, in sicer v šestem svežnju osebne fonda Janeza Ludvika Schönlebna v Arhivu Republike Slovenije, ki je naslovljen »Jurij Voltsching, 1675; Genealogija Losenstein«. V tem svežnju najdemo: dve nedatirani pismi, eno v latinščini (v zvezi z dediščino neke Marine Kunstelj) in eno v nemščini (morda je bilo namenjeno Volfu Engelbertu Auerspergu, pritožuje se čez Trileke); pol strani kratkih računov; kratek izsek iz neznanega Schönlebnovega zapisa v latinščini (morda pridige); pismo kostelskemu župniku Juriju Mikulaniču v zvezi s pritožbami njegovih župljanov (5. oktober 1672); kratek odlomek, v katerem analizira mnenje Cluveria in Herodijana; pismo Jurija Volčnika (»Voltsching«) Schönlebnu, v katerem ga ponovno prosi za dodelitev vikariata v Loškem Potoku, ter Schönlebnov odgovor z dne 30. junija 1675.⁸⁷⁰

Listi v dnevniku niso oštevilčeni (za lažjo predstavo o obsegu in sestavi dnevnika jih na tem mestu navajam, kot da bi bili foliirani). Dokumenti so v celoto zloženi po tem zaporedju: naslovnici (1r) sledijo različni zapisi za obdobje od 3. decembra 1669 do 8. avgusta 1674 (2r–43v). Na straneh od 2r do 14r so zapisi za obdobje od 3. decembra 1669 do 6. septembra 1670, od 14v do 43v pa za obdobje od 29. decembra 1671 do 8. avgusta 1674. Sledijo potrdila (računi, izdatki in prihodki) in krajši zapisi za oktober, november in december 1670 (44r–53v), ponekod se pojavljajo podatki

⁸⁶⁹ Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 238.

⁸⁷⁰ ARS, SI AS 1001: Jurij Voltsching, 1675; Genealogija Losenstein.

tudi za pretekla leta, 1667–1669. Na naslednjih straneh je popis dogodkov za obdobje od 17. februarja 1671 do 20. decembra istega leta (54r–61v). Vezane liste (62r–67r) zaključujejo ti zapisi: opis farne cerkve v Ribnici in njenih podružnic (62r–v), dva Schönlebnova odloka (63r, 64r), »Attestatio paupertatis« (65r–v) in »Indulgentiae concessae ecclesiae s. Stephani pro singulis diebus infrascriptis« (66v–67r). Nepravilno kronološko zaporedje je deloma posledica Schönlebnovega očitnega poznejšega dopolnjevanja gradiva (kar je lepo vidno na foliju 14, na katerem se 14r konča s 6. septembrom 1670, na 14v pa je preskok na 29. december 1671), deloma pa poznejše nepravilne vezave v celoto. Pravilnejše zaporedje branja dnevnika bi tako bilo: 1r–14r, 44r–53v, 54r–61v, 14v–43v. Ob tem pa je treba poudariti, da dnevnik ne zajema zgolj obdobja do avgusta 1674, ampak se v posameznih zapisih pojavlja popis dogodkov vse do leta 1676, na primer: »Parochi et archidiaconi Reiffnicensis« (40r–v); Schönlebnov opis težav, na katere je naletel v letih 1672–1676, ko je bil župnik v Ribnici (41r–v).

Ob koncu naj navedem še zanimiv drobec o Schönlebnovi ljubezni do živali, ki ga izpričuje njegov pripis k pismu 9. aprila 1671 (56r). Potarnal je, da se mu je v Ljubljani izgubil njegov pes Celadon (v literaturi se omenja kot Solidon) in da so ga baje nazadnje videli v Laščah in Poljanah. Tistega, ki bi ga slučajno videl, prosi, da ga zadrži pri sebi, dokler o tem ne obvesti njega. Literatura omenja tudi, da je poleg psa imel še posebej rad kokoši in peteline.⁸⁷¹

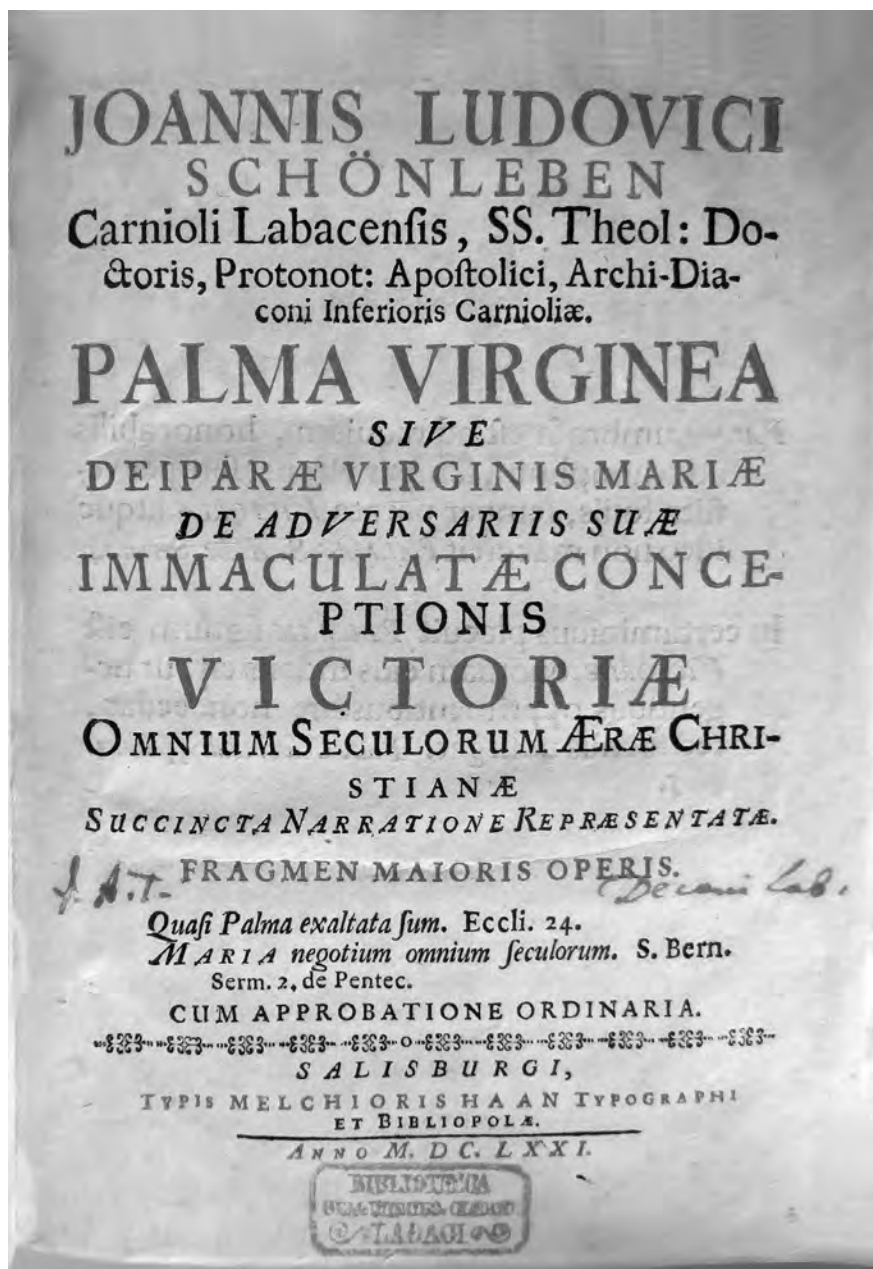
Teološka, literarna in zgodovinopisna prizadevanja v letih 1669–1676

Med službovanjem v Ribnici je izšla druga, (z izjemo naslovnice) nespremenjena izdaja mariološkega spisa *Vera ac sincera sententia* (1670), v tisk pa je Schönleben dal še svoje najpomembnejše mariološko delo *Palma virginea* (1671). Ob tem je zanimivo, da je bilo dovoljenje za tisk spisa *Palma virginea*, ki sta ga podpisala Guilielmo Luzenraedt, avguštinec eremit, vodja študija in profesor v ljubljanskem samostanu, in generalni vikar Filip Terpin, izdano že na svečnico leta 1669,⁸⁷² Schönlebnovo posvetilo Volfu Engelbertu Auerspergu pa je nastalo 8. decembra 1671.⁸⁷³ Vrednost in pomen prvilh

871 Richter, Ein Beytrag, str. 316; Steska, Dr. Janez Ludovik, str. 237.

872 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 112/15: Schönlebnov lepopisni prepis odobritve tiska *Palma virginea*.

873 Schönleben, *Palma virginea*: »Dedicatoria«, »Approbatio«.

Naslovnica spisa *Palma virginea*
(vir: SK – Schönleben, *Palma virginea*, Salzburg, 1671).

Schönlebovih marioloških del so prepoznali člani bolonjske *Akademije gelatov* in ga zaradi njih najpozneje leta 1670 sprejeli med častne člane.⁸⁷⁴ Njegovo delo *Palma virginea* sta dva člana *Akademije gelatov* pospremila z epigramoma, ki sta natisnjena za odobritvami tiska.

Leta 1672 je v Gradcu pri dedičih tiskarja Widmanstetterja izšla Schönlebova priredba lekcionarja *Evangelia inu lystuvi*. Tisk lekcionarja je 1. julija 1672 odobril generalni vikar Terpin.⁸⁷⁵ Schönleben je v Ribnici nadaljeval tudi pripravo zbirk pridig za tisk. Leta 1670 je izšel drugi zvezek prazničnih pridig v nemščini *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, tri leta pozneje latinska predelava in razširitev njegovih nemških postnih pridig v dveh zvezkih, ki jih je naslovil *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis*. Prav tako v dveh zvezkih je leta 1676 v Salzburgu izšla njegova zadnja zbirka pridig, in sicer nedeljske pridige *Horae subsecivae dominicales* (1676). Od zgodovinskih del mu je v Ribnici uspelo za tisk pripraviti delo *Aemona vindicata* (1674).

Sočasni tiskani sezname Schönlebovih del, ki upoštevajo tako njegove tiske kakor tudi za tisk pripravljena dela, kažejo, da bi bil njegov opus, če bi mu bile okoliščine bolj naklonjene, še obsežnejši. Seznama za tisk pripravljenih del iz let 1669 in 1672 ne nakazujeta le obsežnejše dejavnosti na mariološkem in pridigarskem področju, ampak presenetljivo izpričujeta Schönlebovo temeljito in zelo široko zastavljeno delo o zgodovini in genealogiji habsburške vladarske hiše že konec šestdesetih in na začetku sedemdesetih let 17. stoletja. Seznama v primerjavi z dvema seznamoma iz poznejšega časa (iz leta 1680 in Valvasorjevim iz leta 1689) nazorno kažeta, kako sta se med dolgoletnim raziskovanjem zgodovine Kranjske spreminjala Schönlebov koncept in naslov njegovega najpomembnejšega zgodovinskega dela *Carniolia antiqua et nova*.⁸⁷⁶ Posvetila v Schönlebovih latinskih zbirkah pridig pa potrjujejo njegovo intenzivno ukvarjanje z genealogijami kranjskih rodbin v letih po 1670. V tri izmed štirih posvetil je vključil genealoške podatke o družinah (Gallenberg, Rosenberg in Katzenstein), iz katerih so izhajali možje, ki jim je posvetil svoje tiskane izdaje pridig.⁸⁷⁷

874 Zani, *Memorie, imprese*, str. 181r–182r; Miklavčič, Johann L. Schönleben, str. 220.

875 Schönleben, *Evangelia inu lystuvi*.

876 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum eiusdem authoris, quae praelo parata sunt«; Zani, *Memorie, imprese*, str. 183r–184r: »Da stamparsi prossimamente«.

877 Prim. Schönleben: *Tractatus I. quadragesimalis* (posvečen Juriju Žigi Gallenbergu), *Horae subsecivae dominicales*, 1. del (posvečen Volfu Andreju Rosenbergu), in *Horae subsecivae dominicales*, 2. del (posvečen Janezu Herbardu Katzensteinu).

Dne 5. maja 1670 je Schönleben dobil izredno denarno nagrado kranjskih deželnih stanov v višini 428 goldinarjev.⁸⁷⁸ Ta nagrada bi lahko bila povezana z njegovim posvetilom prvega zvezka prazničnih pridig *Feyertäglicher Erquick-Stunden* (1669) deželnim stanovom. Lahko bi šlo tudi za častno darilo, ki naj bi ga po Radicsevem in Ušeničnikovem prepričanju Schönleben leta 1671 od deželnih stanov prejel kot nagrado za svoj spis *Palma virginea*.⁸⁷⁹ Verjetno sta na odločitev deželnih stanov, da mu podelijo izredno denarno nagrado, vplivali obe deli, razlikujejo se samo mnenja o tem, kdaj mu je bila nagrada podeljena. Miklavčičeva trditev temelji na arhivskih virih, zato se zdi verjetnejše, da je Schönleben nagrado prejel že leta 1670.⁸⁸⁰ Finančno pomoč deželnih stanov je Schönleben nato prejel še večkrat. Dne 26. februarja 1672 so podaljšali financiranje, ki so mu ga odobrili 13. avgusta leta 1668,⁸⁸¹ k 200 goldinarjem letno pa so dodali še 60 goldinarjev letno za najem pisarja.⁸⁸² Enako so storili 21. februarja 1675, 5. maja naslednje leto pa so obljubili, da bodo vnaprej odkupili 150 izvodov njegove kranjske kronike, da bo tako lažje poravnal stroške za tisk in korektorja. Zadnjič so mu finančno pomoč v višini 260 goldinarjev za dobo štirih let odobrili 16. junija 1678, in sicer pod pogojem, da bo kroniko v tem času zares dokončal.⁸⁸³ Finančno pomoč so mu gotovo omogočili vplivni prijatelji; največ zaslug je najbrž imel deželni glavar Volf Engelbert Auersperg.

Članstvo v bolonjski Akademiji gelatov (Academia gelatorum)

Schönleben si je za časa življenja največji sloves pridobil kot mariolog in vnet zagovornik Marijinega brezmadežnega spočetja. Ravno na teološkem področju je izpričano njegovo dejavno vključevanje v diskurz o Marijinem brezmadežnem spočetju, kar se kaže v ohranjenih namigih na obstoj korespondence s priznanimi mariologi tistega časa in predvsem v njegovih ohranjenih marioloških delih. Spremljanje znanstvene produkcije na tem področju dokazuje predvsem njegov polemični spis *Vera ac sincera*

878 Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 237.

879 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 51; Ušeničnik, Schönleben o Brezmadežni, str. 422.

880 Arhiv SBL: Miklavčičevi rokopisni zapiski o življenju in delu J. L. Schönlebna (nepag.).

881 Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 237.

882 Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 237; Arhiv SBL: Miklavčičevi rokopisni zapiski o življenju in delu J. L. Schönlebna (nepag.).

883 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 51–52; Arhiv SBL: Miklavčičevi rokopisni zapiski o življenju in delu J. L. Schönlebna (nepag.).

sententia, v katerem je natančno analiziral mnenje nasprotnikov nauka o Marijinem brezmadežnem spočetju in jasno ter odločno predstavil svoje protiargumente. Nizanje dokazov v zagovor Marijinega brezmadežnega spočetja je nadaljeval v spisu *Palma virginea*. Miklavčič je dokazal pogoste Schönlebnove pisemske stike z dvema priznanima teologoma: prvi je bil Petrus de Alva et Astorga (»mihi litterarum commercio charissimus«), drugi pa Hypolitus Marracci (»litteratissimus auctor, mihi ex libris et litteris amicus«).⁸⁸⁴ Iz Schönlebnovega posvetila k drugemu zvezku latinskih postnih pridig izvemo tudi za njegove tesne stike z mariologom Simonom Santagato iz Bologne,⁸⁸⁵ ki bi v korespondenci med Schönlebnom in že omenjenim Petrom de Alva lahko imel vlogo posrednika.⁸⁸⁶

Dosežki na mariološkem področju so Schönlebnu odprli vrata v bolonjsko *Akademijo gelatov* (*Academia gelatorum*). Miklavčič je menil, da si je častno članstvo v akademiji pridobil zaradi leta 1659 natisnjenih dveh zvezkov (tretjega in četrtega) dela *Orbis universi votorum*. Zapisal je, da se je to zgodilo najverjetneje leta 1670.⁸⁸⁷ Na žalost Valerio Zani v svojem »albumu« članov bolonjske akademije (*Memorie, imprese e ritratti de signori Accademici gelati di Bologna*) ni navedel, kdaj je bil Schönleben sprejet mednje, poudaril pa je njegovo predanost širjenju prepričanja in dokazov o Marijinem brezmadežnem spočetju.⁸⁸⁸ Glede na to, da je v njegovem članskem emblemu⁸⁸⁹ že naziv dolenskega arhidiakona in da sta dva izmed članov prebrala njegov spis *Palma*

884 Schönleben, *Vera ac sincera*, str. 174–175; Miklavčič, Johann L. Schönleben, str. 227. Petrus de Alva et Astorga (Pedro d'Alva y Astorga, * ok. 1601, † 1667) je bil španski frančiškanski pisec in teolog, vnet zagovornik Marijinega brezmadežnega spočetja. Nekaj časa je bil tudi generalni prokurator frančiškanov v Rimu. Njegovo najpomembnejše mariološko delo je *Armentarium Seraphicum pro tuendo Immaculatae Conceptionis titulo* (Madrid, 1648). Eno izmed številnih njegovih del je bilo umeščeno na *Indeks prepovedanih knjig*, in sicer obe izdaji spisa *Nodus indissolubilis de conceptu mentis et conceptu ventris* (Madrid, 1661, 1663). Tudi Hypolitus Marracius (Hippolytus Mar(r)ac(c)ius, Ippolito Marracci, * 1604, † 1675) je bil goreč zagovornik Marijinega brezmadežnega spočetja. Bil je italijanski teolog in član kongregacije Regularnih klerikov Matere Božje. Med njegovimi številnimi mariološkimi spisi je najpomembnejši spis *Bibliotheca Mariana* (Rim, 1648).

885 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Epistola dedicatoria«, 3. str.: »Debeo id meo Simoni Santagathae viro integerrimo dicto inter vos l' Impigrito. Sed vere impigro in suscipiendis pro gelatorum honore laboribus, pridem amico, jam etiam collegae, qui praeter spem meam, solo nomine notum, nunquam visum, e Germania impulit in Latinum, et in sylvam vestram transferri obtinuit /.../.«

886 Zani, *Memorie, imprese*, str. 379; Calvoli et al., *Biblioteca volante*, str. 206.

887 Miklavčič, Johann L. Schönleben, str. 220; Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 238.

888 Zani, *Memorie, imprese*, str. 182r: »Lui risiede il nostro Ritirato /.../.«

889 Zani, *Memorie, imprese*, str. 181r; Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Epistola dedicatoria«.

virginea še pred natisom in zanj prispevala epigrama,⁸⁹⁰ se zdi najverjetneje, da je častni član akademije postal v letih 1669–1670. S članstvom v *Akademiji gelatov* je dobil tudi akademsko ime »Il Ritirato« (»Samotar«, »Umaknjenecc«), za svoj emblem pa je izbral v prostor brez oken in vrat presajen grm z napisom: »Servat translata virorem« (»Presajena naj ohrani življenjsko moč/zelenje.«). Nekateri so menili, da si je Schönleben za svoj znak izbral pomarančevce,⁸⁹¹ vendar pa je iz posvetila k drugemu zvezku postnih pridig mogoče razbrati, da je šlo za tamarisko (»myrica«). To je zimzeleni grm ali drevo z zelo majhnimi listi in drobnimi cvetovi v socvetjih. V posvetilu je napisal, kako ga še posebej veseli, da je med platanami in cedrami, med lovričjem in oljkami prostor tudi za majhno in slabotno tamarisko, ki se bo na vso moč trudila, da bo v njihovem gozdu (»in vestram sylvam« – med »gelati«) ohranila zelenje. Želel si je, da bi v mračnem zavetju pogнала vsaj enakomerne cvetove, če ne tudi plodov.⁸⁹²

Največ zaslug za sprejem Schönlebna v bolonjsko akademijo je verjetno imel Simon Santagata, z akademskim imenom »Il Impigrito« (»Neutrudljivi«).⁸⁹³ Schönleben je v posvetilu k drugemu zvezku postnih pridig *Tractatus geminus* povedal, da sta bila najprej prijatelja in šele nato sočlana *Akademije gelatov*. Čeprav se nista nikoli videla (»/.../ solo nomine notum, nunquam visum /.../«), se je »Il Impigrito« očitno z vsemi močmi (»impigro«) zavzel za sprejem Schönlebna v bolonjsko akademijo.⁸⁹⁴ Simon Santagata je izdajo spisa *Palma virginea* pospremil z epigramom (»De eodem libro epigramma«). Ob tem je imenovan kot Schönlebnov prijatelj (»Accinebat authori collega inter Academicos gelatos Bononienses.«) – bodisi se je tako podpisal sam, bodisi ga je tako opredelil Schönleben. Njegovemu epigramu sledi Schönleb-

890 Schönleben, *Palma virginea*: »Dedicatoria«, »Approbatio«. Tisk spisa *Palma virginea* je bil odobren že 2. februarja 1669, Schönlebnovo posvetilo pa je nastalo na praznik Brezmadežne Matere Božje leta 1671.

891 Richter, Ein Beytrag, str. 315; Steska, Dr. Janez Ludovik, str. 237.

892 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del, »Epistola dedicatoria«, 3. str.: »Mihi maximopere in hac sylva placent omnia, illud potissimum iuvat, quod gratiosis suffragiis vestris inter cedros et platanos, inter lauros et oleas, etiam locus sit humili myricae. Est mea populeis parva myrica comis (Mantuan.). Quae studiose enititur, ut in vestram sylvam servet translata virorem: et dum se condit inter obscura receptacula, sibi proportionatos erumpat in flores, si non fructus.«

893 Zani, *Memorie, imprese*, str. 378–380.

894 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Epistola dedicatoria«, 3. str.: Schönleben se je poigral z besedami in v zvezi s svojim sprejemom v *Akademijo gelatov* zapisal: »/.../ Simoni Santagathae /.../ dicto inter vos l' Impigrito. Sed vere impigro in suscipiendis pro gelatorum honore laboribus /.../«

J. L. Schönleben kot častni član bolonjske *Akademije gelatov*
(vir: Zani, *Memorie, imprese e ritratti de' signori Accademici Gelati di Bologna*, 1672, str. 181r).

nov epigram (»Ad clarissimum virum D. Simonem Santagatam doctorem theologum inter gelatos academicos Bononienses dictum il Impigrito.«).⁸⁹⁵ O Simonu Santagati je malo znanega. Bil je doktor teologije, kanonik v cerkvi sv. Marije v Bologni (»ecclesia S. Mariae Maioris«) in velik zagovornik Marijinega brezmadežnega spočetja; tej temi je posvetil najmanj dva svoja spisa.⁸⁹⁶ Njegove zasluge na mariološkem področju omenja tudi Calvoli.⁸⁹⁷

⁸⁹⁵ Schönleben, *Palma virginea* (pred proemijem).

⁸⁹⁶ Zani, *Memorie, imprese*, str. 378–380; Ziegelbauer, *Novissima de negotio saeculorum* (»Author lectori«, 2. str.). V uvodu bralcem je Ziegelbauer o Simonu Santagati zapisal: »/.../ adeo ut Simon Santagata canonicus Bononiensis, in altero suorum voluminum, quae in Marianae conceptionis gratiam conscripsit, seu milia auctorum eandem defendentium recensuerit.« Ziegelbauer v knjigi na več mestih omenja tudi Schönlebna in njegovi mariološki deli *Orbis universi votorum in Palma virginea* (str. 171, 235, 239, 292, 346–347). Ima ga za zelo učenega in znanega učenjaka (str. 235: »/.../ Joannes Ludovicus Schönleben, non incelebris Author /.../«; str. 346: »/.../ ex mente eruditissimi scriptoris Jo. Lud. Schönleben /.../«).

⁸⁹⁷ Calvoli et al., *Biblioteca volante*, str. 205–206: »/.../ e virtuosissimo sacerdote fa fatti molti, e molti componimenti per l'Immacolata Concezione di Maria sempre Vergine, esortando i maggiori letterati d'Europa a difenderla e sostenerla, oltre molti altri componimenti posti in diversi libri /.../. Ha dati in luce vari componimenti sopra questa stessa materia, ed ha pronta per dare alle stampe un'Opera intitolata *Immaculata Deiparae Virg. Mariae Conceptio a viris principibus asserta*.«.

Distih k Schönlebovemu spisu *Palma virginea* je prav tako napisal Petrus Hercules de Bellois (Pietro Ercole de Belloi),⁸⁹⁸ »doktor obojega prava«. Tudi on naj bi bil član *Akademije gelatov*,⁸⁹⁹ vendar ga v Zanijevi knjigi iz leta 1672 ne najdemo; Schönleben ga v *Palma virginea* ni podpisal z akademskim imenom. Doma je bil iz mesta Vignola, pozneje pa je veliko časa preživel v Bologni, kjer je bil med drugim tajnik tamkajšnjega legata. Rad je potoval po Italiji in sosednjih deželah. Nekaj časa je bil tajnik apostolskega nuncija v Kölnu. Ohranilo se je nekaj naslovov njegovih tiskanih del,⁹⁰⁰ nekaj spisov pa je ostalo v rokopisu.⁹⁰¹

Schönleben je bil članstva v *Akademiji gelatov* zelo vesel; še posebej ga je razveselilo, da je bil v Zanijevo knjigo o članih akademije uvrščen opis njegovega življenja in dela. V zahvalo za izkazano čast je drugi zvezek svojih postnih pridig posvetil akademiji in njenim članom: »Sapientissimae ac celeberrimae Bononiensi gelatorum Academiae, dominis suis colendissimis felicitatem precatur Joannes Ludovicus Schönleben archidiaconus.«⁹⁰² Schönlebovo posvetilo posredno potrjuje domnevo, da je bilo njegovo mariološko delo razlog za sprejem v *Akademijo gelatov*.⁹⁰³ Posvetilo članom *Akademije gelatov*, med katerimi je še posebej poudaril Simona Santagato, je sklenil z besedami, da je njegov dar zaradi pomanjkanja časa skromen, da pa daje največ, kar lahko v danem času in razmerah: »Parvum est munus non defectu voluntatis sed temporis: serviendum est pluribus. Multum debeo, parum reddo. Non est tamen ingratus, qui affert, quantum potest pro ratione temporis et occasionis.«⁹⁰⁴

898 Schönleben, *Palma virginea* (na listu med zadnjo »Approbatio« in med »Proemium«).

899 Tiraboschi, *Biblioteca Modenese*, 1. zv., str. 211.

900 V literaturi se največkrat omenja njegovo delo z naslovom *Exuvium Leonis, in quo illustrissimo et reverendissimo D. Petri Bargellini patricii Bononiensis, Thebarum archiepiscopi, pontifici nuper apud christianissimum regem nuncii, precipua praelaturae munera et heroica eiusdem facinora pro S. Sede Apostolica fideliter et feliciter huc usque exantlata describebat Petrus Hercules de Bellois, J. U. D. Bononiensis*, 1673.

901 Tiraboschi, *Biblioteca Modenese*, 1. zv., str. 211–213; Mazzuchelli, *Gli scrittori*, 2. zv., 2. del, str. 696.

902 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Epistola dedicatoria«, 1. str.

903 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Epistola dedicatoria«, 2. str.

904 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Epistola dedicatoria«, 4. str.

Schönlebnova zadnja leta v Ljubljani (1676–1681)

Javno življenje

Potem ko se je Schönleben odpovedal službi arhidiakona Spodnje Kranjske in ribniškega župnika, se je vrnil v Ljubljano. Richter je zapisal, da so mu po odpovedi arhidiakonski službi ponujali službo knjižničarja na cesarskem dvoru Leopolda I. in pri salzburškem nadškofu Maximilianu Gandolfu Kuenburgu, ki pa ju ni sprejel. Na žalost ne vemo, na podlagi katerih virov je Richter prišel do takšnih ugotovitev.⁹⁰⁵ Če je do obeh ponudb zares prišlo, se to gotovo ni zgodilo brez vpliva uglednih posrednikov. Nadškofa Kuenburga je Schönleben vsaj bežno poznal še iz časa študija v Gradcu,⁹⁰⁶ njegovi svetovalci in kanoniki Johann Baptist Khärer,⁹⁰⁷ Johann Julius Moll,⁹⁰⁸ Michael Friedrich Wasserlieb⁹⁰⁹ in Dionys Widman⁹¹⁰ pa so se podpisali pod odobritve tiska nekaterih Schönlebnovih del. Schönlebnovo ime ni bilo neznano niti cesarju niti njegovim uradnikom, o čemer priča tudi ohranjena uradna korespondenca, gotovo pa je bilo v ozadju še kakšno poznanstvo. Navsezadnje je Schönleben že leta 1672 vzpostavil pisemski stik s cesarjevim dvornim knjižničarjem Petrom Lambeckom,⁹¹¹ iz zadnjega obdobja njegovega življenja pa je izpričana korespondenca s Ferdinandom Bonaventuro I. Harrachom (1637–1706),⁹¹² ki je imel že vse od začetka vladavine Leopolda I. na njegovem dvoru velik vpliv.⁹¹³ Morda je Schönleben stike z njim vzpostavil že med svojo jezuitsko formacijo⁹¹⁴ in ne šele ob koncu življenja; v tem primeru bi bil lahko posrednik prav Harrach.

905 Richter, Ein Beytrag, str. 316.

906 ÖNB, Cod. 12219 Han, LA 1641–1646, str. 25r.

907 »Approbatio« za tisk *Fasten-Freytag und Sontag-Predigen, Vera ac sincera sententia, Feyertäglicher Erquick-Stunden* (1. in 2. del), *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis* (1. del).

908 »Approbatio« za tisk *Aemona vindicata*.

909 »Approbatio« za tisk *Horae subsecivae dominicales* (1. del).

910 »Approbatio« za tisk *Horae subsecivae dominicales* (2. del).

911 ÖNB, Cod. 9714 Han, str. 165r.

912 OeStA, AVA, AT-OeStA/AVA FA Harrach Fam. in spec 299.24: Schönlebnova pisma Harrachu iz let 1680 in 1681.

913 ADB, zv. 10 (1879), str. 629–632.

914 Domnevo, da bi se Schönlebnova in Harrachova pot lahko križali že tedaj, podpira vpis Ferdinanda Bonaventure Harracha v matriko dunajske univerze med 23. novembrom 1649 in 22. novembrom 1650 (Gall, Paulhart, *Die Matrikel*, 4. zv. (1579/II–1658/59), str. 215). Schönleben je bil sicer v šolskem letu 1649/50 v Judenburgu v tretji probaciji, vendar to še ne pomeni, da se nista srečala že prej, na primer, ko je bil Schönleben profesor retorike v dunajskem kolegiju (1648/49), ali pa morda pozneje, ko je Schönleben na Dunaju poučeval logiko (1652/53).

168

Po vrnitvi v Ljubljano Schönleben ni prevzel nobene cerkvene funkcije, ampak se je umaknil v osamo in se kot duhovnik »upokojil«. Izpolnjeval je le še obveznosti, ki so izhajale iz njegovih treh beneficijev, sv. Jurija v Ljubljani in sv. Katarine ter blažene Device Marije v Lescah. Zopet je bil dejaven kot kaplan deželnih stanov pri oltarju sv. Ahacija v Lontovžu⁹¹⁵ in nastopal v vlogi priložnostnega pridigarja ter voditelja slovesnih bogoslužij. Izpričana je njegova prisotnost v stolnici in pri jezuitih, zelo verjetno pa so ga vabili tudi drugam. Dne 21. junija 1676 je na praznik sv. Alojzija daroval mašo v jezuitski cerkvi, na praznik sv. Nikolaja istega leta pa je v stolni cerkvi pridigal v nemščini.⁹¹⁶ V stolnici je imel nemško pridigo tudi 14. avgusta 1678, ob slovesnem proslavljanju rojstva cesarjevega sina Jožefa (poznejšega cesarja Jožefa I.), in nato še 6. decembra istega leta, na praznik zavetnika stolne cerkve.⁹¹⁷ Večkrat se je mudil kot gost v jezuitskem kolegiju, pa tudi sicer se je družil z jezuitskimi patri.⁹¹⁸ Zadnjo pridigo pri jezuitih je imel na tiho nedeljo, 23. marca 1681. Za to pridigo je v dveh sočasnih virih poudarjeno, da jo je govoril v slovenščini.⁹¹⁹ Njegovo prisotnost pri obedu v kolegiju pa je pisec *Diarium p. ministri* zadnjič zabeležil 20. julija 1681.⁹²⁰ V zvezi z jezuiti so zanimive tudi omembe njegove radodarnosti⁹²¹ in njegove prisotnosti v Podturnu (»Sub Turri«),⁹²² na jezuitskem posestvu pri Ljubljani, ki je bilo namenjeno njihovem oddihu.⁹²³ Prvič zato, ker ga v Podturnu najdemo v vlogi razpravljavca oziroma predavatelja,⁹²⁴ drugič pa, ker so tamkajšnja druženja bila eden izmed možnih prostorov njegovega srečevanja s kranjsko plemiško elito.⁹²⁵

915 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 34.

916 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 76r, 78v.

917 ARS, SI AS 1073, I/33r, str. 268v, 271v.

918 ARS, SI AS 1073, I/33r, str. 268v, 271v, 272r, 281r–v, 294r, 299r.

919 ARS, SI AS 1073, I/33r, str. 296r; ARS, SI AS 1073, 180r, str. 454.

920 ARS, SI AS 1073, I/33r, str. 296r, 299r.

921 HA 1596–1691, str. 312–314; ARS, SI AS 1073, 180r, str. 454: »Sodalitas Christi agonizantis in dominica passionis magno omnium hominum concursu suum titolare festum celebravit. /.../ Eiusdem [tj. Schönlebnova] deinde ut plurimorum aliorum munificentia haec sodalitas in suppellectili et pecunia aucta est florenis 260 Germanicis.« Na strani 456 potem izvemo, da je bratovščini Kristusovega smrtnega boja daroval 168 goldinarjev.

922 Današnji Tivolski grad (Dolničar, *Zgodovina ljubljanske*, str. 273).

923 ARS, SI AS 1073, I/33r, str. 281r–282r.

924 ARS, SI AS 1073, I/33r, str. 281r: »[27. 8. 1679] Sub Turri tractationem nostris patribus et professoribus dedit reverendissimus dominus Schönleben, qui etiam dominum consulem eo evocaverat /.../«

925 ARS, SI AS 1073, I/33r, str. 281v: »[1. 10. 1679] Magistralis tractatio secunda sub Turri, interfuit Illustrissimus comes a Gallenberg et reverendissimus dominus Schönsleben [sic!]. Data collatio Musicis.«

Čeprav se je Schönleben umaknil iz javnega cerkvenega življenja, v *Škofijskih protokolih* še najdemo nekaj sledi za njim. Po vrnitvi iz Ribnice se je obrnil na ljubljanski stolni kapitelj in prosil za izplačilo svojega deleža od dekanskih nadarbin (»praebenda«). V zvezi s tem se je ohranil njegov popis terjatev do stolnega kapitlja (1654–1678).⁹²⁶ Ker s pritožbo pri stolnem kapitolu ni uspel, se je 10. junija 1676 obrnil še na škofijsko pisarno. Izplačilo denarnih zaostankov je zahteval zaradi finančne stiske, v kateri se je znašel zaradi odpovedi arhidiakonski službi in zaradi tiskanja svojih del.⁹²⁷ Kakšen je bil razplet tega spora, ni znano.⁹²⁸ Istega dne je na škofa naslovil tudi prošnjo za posredovanje v sporu s stolnim kapitoljem glede opravljanja maše ob vsakoletnem imenovanju novega mestnega sodnika na praznik sv. Jakoba, ki jo je navadno opravil beneficiat oltarja sv. Jurija. Tako kot so pred leti člani stolnega kapitlja to pravico odtegnili Schönlebnovemu predhodniku Georgu Pappu, so jo sedaj tudi njemu. Škofijska pisarna se je v tem primeru postavila na stran stolnega kapitlja.⁹²⁹ Škofijski protokoli poročajo še o pritožbah cerkvenih ključarjev zaradi neopravljanja svetih maš in drugih težav pri Schönlebnovem beneficiju blažene Device Marije v Lescah. Vsebujejo pa tudi Schönlebnov ugovor iz maja 1680 zoper te pritožbe in njegova pojasnila. Schönleben se je branil očitkov in trdil, da ni kriv on, ampak župniki v Radovljici, ki zahtevajo previsoke takse za opravljanje svetih maš, razjasnjeval pa je tudi ozadje drugih težav. Za ureditev razmer je v sporu posredoval ordinariat, ki je ključarje seznanil s Schönlebnovimi pojasnili in jih pozval, naj se, če se z njimi ne strinjajo, v štirinajstih dneh

926 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 168/14.

927 NŠAL, NŠAL 11, Škofijski protokoli, fasc. 2, zv. 5, leto 1676, str. 102: »Post meam decanalīs praebendae resignationem venerabile capitulum Labacense exegit restantias, ut notorium est, quarum portio mihi aequae atque aliis tunc canonicis iure debetur. Eas ego aliquoties petii, et cum aliqua etiam remissione convenire volebam, sed pro responso accepi varias excusationes. Quare, cum dignus sit operarius mercede sua, et ego nunc resignata etiam parochia, circumspicere debeam de mediis honeste vivendi, supplex oro, ut hac occasione, qua coeteri domini seniores canonici ratione praefatarum restantiarum diem assignatum habent, coram reverendissimo Episcopali Consistorio mihi quoque intervenire, et interloqui liceat, bona spe fretus non defuturum sub Celsitudine Vestra bonae causae patrocinium, cuius gratias me demississime commendo.«

928 NŠAL, NŠAL 11, Škofijski protokoli, fasc. 2, zv. 5, leto 1676, str. 102: »Decretum: Assignatur in causa praesenti dies 17ma currentis, quae mature Venerabili Capitulo intimanda erit.«

929 NŠAL, NŠAL 11, Škofijski protokoli, fasc. 2, zv. 5, leto 1676, str. 103: »Decretum: Datur dies 17us currentis mensis peremptorius, quo domini capitulares intus memoratam scientiam edere, et sua iura in hac causa deducere scient.«

pritožijo. Schönlebnu pa je naročil, naj čim prej začne izpolnjevati svoj del dolžnosti.⁹³⁰

Schönleben se je iz javnega cerkvenega življenja umaknil predvsem zato, da se je lahko popolnoma posvetil obdelavi zbranega zgodovinskega in genealoškega gradiva. Da bi bila priprava del za tisk lažja, se je ob podpori deželnih stanov že od 18. januarja 1676 zavzemal za tiskarno v Ljubljani. Stanovska deželna uprava ga je pooblastila, naj poišče tiskarja, ki bi bil pripravljen odpreti podružnico v Ljubljani.⁹³¹ Schönleben se je zelo zavzeto lotil naloge. Ni znano, kam vse ga je zaradi tega zanesla pot. Glede na to, da je svoja dela do tedaj večinoma tiskal pri salzburškem tiskarju Melchiorju Haanu, predvidevam, da je za to idejo najprej poskusil pridobiti njega. Ne vemo, na koliko tiskarjev se je obrnil s svojo prošnjo, vemo pa, da je bilo uspešno njegovo osebno posredovanje pri tiskarju Janezu Krstniku Mayrju v Salzburgu.⁹³² Tiskarno in knjigarno v Ljubljani je Mayr odprl na god sv. Elizabete Ogrske (Turinške), 17. novembra 1678. Ob tej priložnosti je izdal katalog knjig, ki so bile na voljo v njegovi ljubljanski knjigarni: *Catalogus librorum, qui nundinis Labacensibus autumnalibus in officina libraria Joannis Baptistae Mayr venales prostant* (1678). Po zaslugi Jožefa Kalasanca Erberga se je ohranil en izvod tega kataloga, ki ga danes hrani Narodni muzej Slovenije.⁹³³ Tiskar Mayr je že 25. novembra izdal svoj prvi ljubljanski (drobni) tisk z naslovom *Mariae absque naevo labis originalis conceptae [...]/ elogium*, ki ga je anonimno pripravil prav Schönleben.⁹³⁴

Udejstvovanje na zgodovinopisnem, genealoškem in mariološkem področju

Schönlebnu so tudi v njegovem zadnjem obdobju v Ljubljani ostajali zvesti zavezniki kranjski deželni stanovi. Dne 16. junija 1678 so mu še zadnjič odobrili finančno pomoč v višini 260 goldinarjev za dobo štirih let, in sicer pod pogojem, da bo v tem času res dal natisniti kroniko Kranjske.⁹³⁵ Schönlebnu je uspelo za tisk pripraviti prvi zvezek dolgo načrtovanega in

930 NŠAL, NŠAL 11, Škofijski protokoli, fasc. 6, zv. 9/1, leto 1680, II., str. 92, 125–126.

931 Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 239; Arhiv SBL: Miklavčičevi rokopisni zapiski o življenju in delu J. L. Schönlebna (nepag.).

932 Valvasor, *Die Ehre*, 3. zv., 11. knj., str. 725.

933 Dular, *Živeti od knjig*, str. 98.

934 Valvasor, *Die Ehre*, 3. zv., 11. knj., str. 725–727.

935 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 51–52; Arhiv SBL: Miklavčičevi rokopisni zapiski o življenju in delu J. L. Schönlebna (nepag.).

najpomembnejšega zgodovinskega spisa *Carniolia antiqua et nova*, ki je zajemal obdobje od stvaritve sveta do leta 1000. Prvi zvezek se je delil na tri dele: drugi in tretji del sta izšla leta 1680, prvi del oziroma *Apparatus* pa je izšel leta 1681. Drugi zvezek *Carniolia antiqua et nova* je ostal v rokopisu; od njega so se ohranili natančen vsebinski osnutek (*Tomus II. Annalium Carnioliae apparatus – descriptio summaria sacro-prophana Carnioliae Novae*)⁹³⁶ in rokopisni drobci. Rokopis drugega zvezka najverjetneje ni dosegel dodelanosti rokopisnih osnutkov prvega zvezka, gotovo pa je imel Schönleben zbranega več gradiva, kakor ga kaže današnje stanje in kakor je trdil Valvasor.⁹³⁷ Notice in opombe v *Slavi vojvodine Kranjske* kažejo, da je bilo Schönlebnovo gradivo obsežnejše in uporabnejše, kakor je to priznaval Valvasor.

V letih 1680 in 1681 so pri tiskarju Mayrju v Ljubljani izšle štiri Schönlebnove genealogije plemenitih kranjskih rodbin, in sicer Gallenberg, Ursini, Attems in Auersperg. V širšem evropskem prostoru pa je Schönleben najbolj znan po svoji genealogiji Habsburžanov z naslovom *Dissertatio polemica de prima origine augustissimae domus Habsburgo-Austriacae*, ki je izšla dvakrat, leta 1680 in 1681. Veliko Schönlebnovega zlasti genealoškega in drugega zgodovinskega gradiva, ki ni nastajalo samo v zadnjem ljubljanskem obdobju, ampak vse od nastopa službe stolnega dekana ali verjetno že prej, se je ohranilo v rokopisu.⁹³⁸ Prvotno je bilo shranjeno v arhivu deželnih stanov, danes pa ga hranijo Državni arhiv Slovenije, Österreichische Nationalbibliothek, Österreichische Staatsarchiv (Haus-, Hof- und Staatsarchiv), Universitätsbibliothek Graz in Hrvatski državni arhiv (Metropolitanska knjižnica). Od Schönlebnovih rokopisnih genealogij

936 ÖNB, Cod. 8351 Han, Historische Sammelhandschrift, str. 172v–173v.

937 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356: »Über jetztbenannte hat er auch 3 Tomos in Folio und 6 Tomos in Quarto, nebenst vielen einzeln Schrifften hinterlassen, darinn allerley Collectanea, Notationes begriffen, woraus er den zweyten Tomum der Crainerischen Chronic machen wollen. Aber in allen solchen Tomis ist schier gar nichts eigentlichs von Crain befindlich, ohn allein, was die Familien und Geschlechter anbelangt. Ich habe sie durchgelesen von Wort zu Wort, und kann mit Warheit schreiben, dass ich aus allen solchen seinen Schrifften nicht acht Bögen herausziehen können, welche das Land Crain betreffen.«

938 Schönlebnovo zanimanje za genealogijo, zlasti habsburške vladarske hiše, je mogoče prepoznati že v njegovih zgodnjih delih, na primer v *Campus liliorum* (v uvodu) in iz celotne vsebine govora *Inferiae Austriaco-academicae piis Manibus fundatorum et benefactorum Universitatis Viennensis*, zlasti pa iz omemb Wolfganga Lazia (Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 461–462): »/.../ Manes Wolfgangi Lazii de Republica Romana, De gentium migrationibus, de Austria et Austriae principibus eruditissima librorum bibliotheca edita ad omnem antiquitatis cognitionem clarissimi /.../.«

naj poudarim več različic genealogije Auersperg (*Arbor genealogica illustrissimae et principalis familiae Aurspergicæ*) – eno izmed njih je gotovo dopolnjeval še leta 1677⁹³⁹ – in zbirke genealoških podatkov o različnih plemiških rodbinah (*Appendix ad Annales et Chronologiam Carnioliae sive Genealogica fragmenta*), ki so se ohranile v treh različicah.⁹⁴⁰ Manj sreče je imelo Schönlebnovo teološko in pridigarско rokopisno gradivo, ki je z njegovo zapuščino prišlo v knjižnico jezuitskega kolegija v Ljubljani. Ta je 28. junija 1774 končal v ognjenih zubljih, iz katerih so rešili le malo knjig, rokopisi pa so bili večinoma uničeni.⁹⁴¹ Dejanski obseg Schönlebnovega rokopisnega opusa nam zrcalijo tiskani sezname njegovih del (iz let 1669, 1672, 1680/81)⁹⁴² in poročila sodobnikov ter naslednikov. Tem bom več pozornosti namenila v nadaljevanju, pri predstavitvi Schönlebnovega opusa.

Postumno sta v Salzburgu pri tiskarju Mayrju izšli Schönlebnovi deli *Allegoriae ss. patrum* (1682) in *Annus sanctus Habsburgo-Austriacus* (1696). Schönleben kot mariolog je proti koncu svojega življenja doživel hud udarec, saj sta bili dve njegovi mariološki deli, *Vera ac sincera sententia* in *Palma virginica*, zaradi polemičnega tona in žaljenja nasprotnikov Marijinega brezmadežnega spočetja uvrščeni na *Indeks prepovedanih knjig*. Miklavčič je zapisal, da so dominikanci pri papežu Inocencu XI. dosegli, da je 2. marca 1679 izdal dekret, ki je teologom prepovedal žaliti nasprotnike, takoj nato, že 4. in 13. marca, pa sta izšla odloka, ki sta obe knjigi uvrstila na seznam prepovedanih knjig.⁹⁴³ V prvih menih dosegljivih izdajah *Index librorum prohibitorum* iz časa vladanja papeža Inocenca XI. iz let 1683 in 1685 je mogoče najti obe omenjeni Schönlebnovi deli, vendar pa datum uvrstitve na seznam ni naveden.⁹⁴⁴ Enako je tudi v izdaji *Indeksa* iz leta 1704.⁹⁴⁵ V izdaji iz leta 1758 pa sta dopisana datuma prepovedi, ki se razlikujeta od Miklavčičevih navedb.⁹⁴⁶ Po tej in vseh

939 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 9 (Ms 13).

940 ARS, SIAS 1073, I/42r; HDA, MK, MP 236; ÖNB, Cod. 15300 Han, Appendix ad Annales et Chronologiam Carnioliae sive Genealogica fragmenta.

941 Dolar, Med koncem in začetkom, str. 16.

942 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«; ÖNB, Cod. 9714 Han, str. 166; Zani, *Memorie, imprese*, str. 182r–184r: »Da stamparsi prossimamente«; HDA, MK, M 9451: »Syllabus operum et proietorum Joannis Ludovici Schönleben«.

943 Miklavčič, Johann L. Schönleben, str. 229; Arhiv SBL, Miklavčičeva neokrajšana tipkopisna različica članka o J. L. Schönlebnu za SBL, str. 12.

944 *Index librorum prohibitorum*, 1683, str. 24, 125, 152; *Index librorum prohibitorum*, 1685, str. 23–24, 121, 147, 177.

945 *Index librorum prohibitorum*, 1704, str. 24, 149.

946 *Index librorum prohibitorum*, 1758, str. 123, 250.

naslednjih izdajah *Indeksa* je bil spis *Vera ac sincera sententia* uvrščen na *Indeks* že 18. maja 1677, *Palma virginea* pa (tako kot navaja tudi Miklavčič) 13. marca 1679.⁹⁴⁷ Obe knjigi sta ostali na *Indeksu* vse do konca 19. stoletja, čeprav je bila dogma o Marijinem brezmadežnem spočetju razglašena že leta 1854, in to tudi na podlagi ideje o soglasju vernikov, ki je bila kot najpomembnejši dokaz za resničnost te dogme navedena v Schönlebovih delih.⁹⁴⁸ Prvič je *Indeks* brez omembe Schönlebovega imena izšel leta 1900.⁹⁴⁹

Uvrstitev dveh Schönlebovih vidnih marioloških del na *Indeks prepovedanih knjig* je gotovo vplivala na njegovo ustvarjanje na mariološkem področju, ki pa kljub vsemu ni povsem usahnilo, ampak se je skrilo v anonimnost. Tiskar Mayr je 25. novembra 1678 anonimno izdal njegovo elogijo z naslovom *Mariae absque naevo labis originalis conceptae /.../ elogium*,⁹⁵⁰ ki je bila nato nekoliko spremenjena in razširjena ponatisnjena v knjigi *Mariae magnae Dei Matris celebres panegyristae*.⁹⁵¹ O Schönlebovem avtorstvu priča zapis njegovega nečaka Janeza Antona Dolničarja v izvodu knjige, ki se je ohranil v Semeniški knjižnici v Ljubljani. Zapisal je, da je hvalnico napisal Schönleben.⁹⁵² Poraja se vprašanje, v kolikšni meri je bil Schönleben vpleten v izdajo te knjige. Je res prispeval samo uvodno hvalnico Mariji, ali pa je vplival tudi na izbor avtorjev in njihovih marioloških besedil? Mogoče ni ostalo samo pri hvalnici, ampak je pri pripravi knjige zelo koristilo Schönlebovo dobro poznavanje starejše in sočasne mariološke literature.

Valvasor in Pohlin sta med Schönlebova dela uvrstila tudi delo *De officio immaculatae conceptionis Deiparae antiquissimo et devotissimo, parvo mole magno mysteriis, recens per anonymum correcto et lucensibus typis edito. Observationes Sigismundi a S. Maria, theologi ex ss. patribus et doctoribus praesertim ordinis pp. praedicatorum desumptae*,⁹⁵³ ki naj bi bilo natisnjeno

947 *Index librorum prohibitorum*, 1841, str. 171, 351; Smolik, Pridigar, mariolog, str. 410; Vidmar, Prepovedane knjige, str. 247.

948 Ušeničnik, Schönleben o Brezmadežni, str. 422–426.

949 Miklavčič, Johann L. Schönleben, str. 232.

950 Valvasor, *Die Ehre*, 3. zv., 11. knj., str. 726–727; Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 238.

951 *Mariae magnae Dei Matris celebres panegyristae*, 1679: »Dedicatorium elogium«.

952 Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 238; Smolik, Pridigar, mariolog, str. 415.

953 »O prastarem in nadvse pobožnem oficiju brezmadežnega spočetja Matere Božje, majhnem po teži, velikem po skrivnostih, ki ga je neimenovani pisec pred nedavnim popravil in v Žatcu izdal v tisku. Opažanja teologa Sigismunda od sv. Marije, povzeta iz presvetih očetov in doktorjev, zlasti iz reda patrov pridigarjev (dominikancev).«

leta 1680.⁹⁵⁴ Glede na Valvasorjev naslov naj bi Schönleben, skrit pod psevdonomom Sigismund od sv. Marije, v knjigi objavil opažanja o popravljenem oficiju Brezmadežne Device Marije, ki ga je pripravil neznani avtor in ga izdal v mestu Žatec (na današnjem Češkem). En izvod tega dela je ohranjen v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, naslov in leto izdaje pa se ujemata z Valvasorjevo navedbo.⁹⁵⁵ Iz ohranjenega izvoda izvemo, da naj bi bilo delo natisnjeno pri tiskarju po imenu »Joseph de Grangiis«. Ne moremo z gotovostjo trditi, za katero mesto gre: Allstedt (blizu mesta Sangerhausen) ali morda Altstadt (blizu mesta Weimar) v današnji Nemčiji.⁹⁵⁶ Glede na to, da sta avtor in tiskar lahko pričakovala težave ob izidu knjige, je mogoče tudi, da so podatki o kraju in tiskarju izmišljeni. Isti naslov ima izdaja, ki je leto pozneje izšla pri tiskarju Sebastianu Martinu v Parizu.⁹⁵⁷ Izdaji se razlikujeta zgolj oblikovno, vsebinsko pa sta enaki. Tudi Ušeničnik, Miklavčič in Štrukelj so tisk iz leta 1680 pripisovali Schönlebnu, vendar ga – drugače kakor drugih njegovih marioloških spisov – niso podrobneje obravnavali, prav tako niso omenjali druge, t. i. pariške izdaje iz leta 1681.⁹⁵⁸

Avtor Sigismund od sv. Marije na podlagi misli cerkvenih očetov in (zlasti dominikanskih) teologov opisuje svoje mnenje o anonimnih popravkih oficija o Marijinem brezmadežnem spočetju. Do anonimnih popravkov omenjenega oficija je najverjetneje prišlo, ker je papež leta 1679 izdal dekret, v katerem je prepovedal brati oficij Brezmadežne. Sigismundu se je odločitev zdela sporna, ker je bil takrat vodja papeške pisarne iz vrst dominikancev, ki so bili znani nasprotniki Marijinega brezmadežnega spočetja. Ni se mu zdela sporna zgolj prepoved oficija, ampak tudi njegovi popravki, ne glede na to, kakšni interesi so se skrivali za njimi.⁹⁵⁹ V nadaljevanju knjige so predstavljene njegove pripombe k popravkom. Sigismund je bil proti popravkom oficija tudi v primerih, ko je bil vanj umetno vstavljen prilastek »immaculata« (»brezmadežna«), ker je bil prepričan, da je že izvorni oficij

954 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 405.

955 NUK, sign.: 21669: Sigismundus a S. Maria, *De officio immaculatae conceptionis Deiparae antiquissimo et devotissimo* (1680). Podnaslov knjige se glasi: »Observatio de correctione antiquissimi Officii de immaculatae conceptione B. Virginis«.

956 *Orbis Latinus*: Altstadtium (<http://www.columbia.edu/acis/ets/Graesse/orblata.html>; ogled 5. 12. 2014).

957 Sigismundus a S. Maria, *De officio* (1681).

958 Ušeničnik, Schönleben o Brezmadežni, str. 414; Miklavčič, Johann L. Schönleben, str. 225; Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 238; Štrukelj, Slovenski mariolog, str. 372.

959 Sigismundus a S. Maria, *De officio* (1681), str. 3–6.

brez vsiljenega prilastka »immaculata« poveličeval brezmadežnost Device Marije.⁹⁶⁰ V dokaz takšnega prepričanja je navajal mnenja cerkvenih očetov in teologov, ki so govorila v prid Marijinega brezmadežnega spočetja. Med njimi so tudi mnenja dominikanskih teologov. Knjiga je bila 14. aprila 1682 uvrščena na *Indeks prepovedanih knjig*.⁹⁶¹ Naslov v *Indeksu* se ujema z Valvasorjevim, nekoliko je spremenjen le besedni vrstni red.⁹⁶²

Avtorstvo te knjige je težje določljivo, kakor se zdi na prvi pogled. Mnenja, ki jih predstavlja teolog Sigismund od sv. Marije, so sicer blizu Schönlebnovemu mariološkemu prepričanju, vendar pa kljub temu težko z gotovostjo trdimo, da se za tem psevdonimom skriva ravno on. Njegovo mariološko stališče ni bilo osamljeno in ga je zastopalo več evropskih teologov. Razlogov za dvom je več. Eden izmed njih je, da tega spisa seznám njegovih del, ki je izšel še za časa njegovega življenja, ne omenja.⁹⁶³ Protiargument bi lahko bil, da bi bil seznám del lahko natisnjen pred izidom tega spisa, saj na seznamu manjkajo tudi vse Schönlebnove natisnjene genealogije; možno pa je tudi, da je bil ta spis izpuščen namenoma. Prav tako se zastavlja vprašanje, kako bi Schönlebnu uspelo natisniti spis v tako oddaljenem mestu (večino del je sicer dal natisniti v Salzburgu), ko v zadnjih letih zaradi zdravstvenih težav ni potoval, sploh pa ne tako daleč. Takšen podvig bi mu lahko uspel samo s pomočjo katerega od njegovih vplivnih prijateljev mariologov zunaj meja Kranjske. Z njim bi lahko sodeloval tudi kateri izmed nekdanjih jezuitskih sobratov, ki bi mu s široko razpredeno mrežo poznanstev pomagal vsaj znotraj meja Avstrijske jezuitske province ali pa morda zunaj njih. Mogoče pa je tudi, da se, tako kot se avtor knjige skriva za psevdonimom, za izmišljenimi navedbami skrivata tudi tiskar in kraj tiska knjige.

Še več vprašanj v zvezi z avtorstvom zbudi pričevanje Janeza Gregorja Dolničarja (*Bibliotheca Labacensis publica*),⁹⁶⁴ ki naslov Schönlebnovega spisa navaja takole: *Retorsio adversus observationes Sigismundi a s. Maria Ordinis Dominicanorum. De Officio sine labae conceptae Virginis pleno*

960 Kot prvega izmed argumentov je navedel prepričanje, da je oficij odobrila sama Devica Marija (Sigismundus a S. Maria, *De officio* (1681), str. 6.: »/.../ quia hoc Officium creditur approbatum ab ipsa Deiparae Virgine, ab hinc ante annos centum /.../«

961 *Index librorum prohibitorum*, 1841, str. 241.

962 *Index librorum prohibitorum*, 1841, str. 241: »a S. Maria Sigismundus. De Officio immaculatae conceptionis Deiparae antiquissimo et devotissimo, recens per Anonymum correcto et Lucensibus typis edito, observationes.«

963 HDA, MK, M 9451: »Syllabus operum et proiectorum Joannis Ludovici Schönleben«.

964 Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 220.

mysteriis (Anno 1680).⁹⁶⁵ Njegovo navajanje nakazuje možnost drugačne Schönlebnove povezave s tem delom, in sicer, da je Schönleben napisal ugovor zoper mnenje Sigismunda od sv. Marije o popravkih v oficiju Brezmadežne Device Marije. To bi bilo logično zgolj v primeru, če se Schönleben ne bi strinjal s Sigismundovo kritiko anonimnih popravkov v oficiju, vendar pa je iz besedila razvidno, da Sigismund od sv. Marije ne zagovarja stališč, ki bi bila diametralno nasprotna Schönlebnovim. V Dolničarjevi različici naslova bode v oči navedba, da je Sigismund dominikanski teolog, česar na naslovnici originalnega dela ne zasledimo. Ob primerjavi z Valvasorjevo navedbo naslova tega spisa se zastavlja vprašanje, ali ni morda Dolničar pomotoma napačno interpretiral naslova, Sigismunda od sv. Marije (»Observationes Sigismundi a S. Maria«) iz drugega dela naslova pa namesto s Schönlebnom povezal z anonimnim popravljalcem oficija (»recens per anonymum correcto«) in ga, ker povzema tudi mnenja dominikanskih mariologov, imel za dominikanca. Morda je Dolničar v resnici želel povedati samo to, da je Schönleben napisal »retorsio adversus anonymum [theologum]«, ki je popravil oficij Brezmadežne, in pri tem storil napako.

Že na podlagi vsebine spisa se je težko opredeliti do njegovega avtorja, opisane dileme pa odločitev še otežujejo. Vsebinsko bližino Sigismunda od sv. Marije in Schönlebna med drugim nakazuje njun izbor uporabljenih virov in dejstvo, da se je ljubljanski mariolog že v tretji knjigi *Orbis universi votorum* naslonil na pozitivna mnenja dominikanskih teologov o Marijinem brezmadežnem spočetju. Podnaslov tretje knjige se glasi: »Maria Mater Dei et virgi sine macula originali concepta agnoscitur a sacro ordine rr. pp. praedicatorum et ex eodem ordine d. Thomas de Aquino, theologorum princeps cum sua schola immaculatae conceptionis assertor ostenditur.« Posredno bi njegovo avtorstvo lahko nakazovalo dejstvo, da je tudi to delo, tako kot pred tem že *Vera ac sincera sententia* in *Palma virginea*, svojo pot »končalo« na *Indeksu prepovedanih knjig*. Če bi bilo to delo, kakor je zapisal Valvasor in kakor so menili Ušeničnik, Miklavčič in Štrukelj, zares Schönlebnovo, bi to kazalo na širok evropski doseg njegovih marioloških prepričanj – druga izdaja v Parizu bi njihovo vrednost še povečala. Hkrati pa bi to pomenilo, da Schönlebna tudi dekreta o uvrstitvi njegovih knjig na *Indeks prepovedanih knjig* nista odvrnila od udejstvovanja na mariolo-

965 »Ugovor proti opažanjem Sigismunda od sv. Marije iz reda dominikancev o oficiju brezmadežno spočete Device, polnem skrivnosti.«

škem področju, ampak da je, kakor sta nakazala že Mayrjeva tiska iz leta 1678 (*Mariae absque naevo labis originalis conceptae /.../ elogium*) in 1679 (*Mariae magnae Dei Matris celebres panegyristae*), vztrajal še naprej.⁹⁶⁶ Predstavljena vprašanja bodo lahko dobila natančnejše odgovore šele po natančni analizi celotnega Schönlebnovega mariološkega opusa.

Oporoka in smrt

Prva znana Schönlebnova oporoka je nastala kmalu po njegovi vrnitvi v Ljubljano, 30. avgusta 1676. V oporoki je za glavnega dediča določil beneficij sv. Jurija, za izvrševalca oporoke pa generalnega vikarja (Filipa Terpina, ki ga je nato na tem mestu kmalu zamenjal Garzaroll) in kanonika Marka Rosettija. Oporoka bi lahko nakazovala poslabšanje njegovega zdravstvenega stanja.⁹⁶⁷ Drugo, daljšo in podrobnejšo oporoko je napisal 1. decembra 1680. Dušo je izročil v roke Boga in Brezmadežne. Pokopan je želel biti v jezuitski cerkvi; če to ne bi bilo mogoče, pa v stolnici. Glavni dedič po tej oporoki je postal Ljubljanski kolegij Družbe Jezusove. Jezuiti so poleg knjižnice, ki jim jo je, sodeč po besedilu, daroval že pred tem (»/.../ ita ut illis non solum bibliotheca iam pridem donata, sed etiam caetera dedant /.../«), dobili še veliko drugega, tako denar kakor opremo, srebrnino in svete paramente. V dodatku je pripisal, da je v primeru, če jezuiti dediščine ne bi hoteli sprejeti, glavni dedič beneficij sv. Jurija.

Volila so prejeti beneficij sv. Jurija (1200 goldinarjev) ter njegovi sestri Ana Dolničar (100 goldinarjev in 50 goldinarjev v opremi) in Kristina Coraduzzi (100 goldinarjev in 50 goldinarjev v opremi, poleg tega še 1500 goldinarjev od cesarjevega honorarja za knjigo *Dissertatio polemica*). Ljubljanski kapucinski, frančiškanski, avguštinski in diskalceatski samostan so prejeti po 20 goldinarjev, cesarski in mestni špital po 10 goldinarjev, za reveže na pogrebu pa je Schönleben namenil 20 goldinarjev. Kongregaciji Marije Vnebovzete je zapustil rdeče in rumeno blago za zastor ali zavese. Nečaku duhovniku Janezu Ludviku Kronlechnerju, sinu svoje sestre Marije, je namenil eno obleko ali svileno togo in en plašč. Služabniku in kuharici je poleg plače zapustil še 6 goldinarjev. Nato je 200 goldinarjev – v primeru, da bo tam pokopan – volil

966 Ušeničnik (Schönleben o Brezmadežni, str. 423–424) in Štrukelj (Slovenski mariolog, str. 370) sta menila, da se je pokorno uklonil sodbi rimske stolice.

967 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 313/2a: »Dispositio ultimae voluntatis« (30. avgust 1676).

In nomine Patris + et Filii + et Spiritus Sancti +
Amen.

Confiteor ego Ioan. Bering Schultzeon St. Theol. Doct. Rectoris Aptoris et,
humana fragilitate et infirmitate nostra, incertum quod sit, quia hoc, profecto an tunc
sentire periculum? Sed, iniquos fin, sed, naturae diffinitio de nostra mea substantia,
ut omni amodo perire incider. Inare diffinitio finis et itaque nullo, naturae
confessio, et singula divina et fidei deliberatione, omni naturae modo et forma, ut
supplementum omnia huius deficiat, ut huius diffinitio mea et huius, si non per modum
testamentum, solum per modum aditum vel donationis causa mortis.

1. Inquit, cetero amodo hoc ex Regum Inveniente Consequi, cum tunc, quod si
non apud PP. faceret, in Eulefia Cathedrali fidei deficiat.

2. Huiusmodi vel universalem inquit PP. facti, Ipsi in Collegio subiecti, quibus
omni mea substantia cedat, praeter infra ponenda Regula. Ita ut illis non solum sub-
stantia sed etiam omnia cedat, sed etiam omnia cedat tunc in penam, quod in fidei
argueretur et peramentis fieri.

3. Sicuti iam Voluimus et Concedimus legi singulis in penam eorum fidei,
et in nobis seu fidei huiusmodi huiusmodi in penam eorum fidei, quod in
per se fidei alios quinquaginta per singulis. Et hoc finis volunt. Si vero plura
vellet pretendere, vel tunc manere, huiusmodi illis etiam debet.

4. Sicuti Concedimus et indiget (cetero de me non manent) fidei legi ex promissis à
Ira Regum fidei tunc illis, ut non obtenti fidei isti fidei huiusmodi fidei
illa et quingenti, quod digne ad eandem confect, ut huiusmodi per fidei huiusmodi.

Naslovna stran Schönlebnove oporoke, 1. december 1680
(vir: NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 313/2a).

za novi oltar križanega Kristusa v jezuitski cerkvi, v nasprotnem primeru je ta denar namenil za cerkev, v kateri bo pokopan. V dodatku je navedel, naj denar, ki mu pripada za dokončanje prvega zvezka analov, če ga od deželnihi stanov ne bo dobil za časa svojega življenja, od njih izterja sestra Kristina za svoje otroke. Nečakinji Mariji Kronlechner je zapustil 100 goldinarjev v denarju in pohištvu. Za izvrševalca oporoke je določil doktorja Franca Jakoba Erberga in doktorja Rebeckha. V primeru, da kateri od njiju ne bi mogel prevzeti naloge, je izbral vicedomovega tajnika de Georgia.⁹⁶⁸ Koliko so jezuiti dejansko prejeli od Schönlebna, priča zapis v *Letopisu Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove*. Po plačilu vseh dolgov, stroškov in volil je kolegij dobil 1116 goldinarjev v gotovini. Celotna njegova zapuščina skupaj s srebrnino, sveto opremo, oblačili, perilom, kositrom in drugimi potrebščinami ter s cesarskim honorarjem za knjigo *Dissertatio polemica* (750 goldinarjev) in z njegovo knjižnico (1500 goldinarjev) je znašala 4402 goldinarjev. K temu je treba prišteti še 168 goldinarjev, ki jih je spomladi 1681 daroval bratovščini Kristusovega smrtnega boja.⁹⁶⁹

V oči bode dejstvo, da so njegove tri sestre oziroma njihovi potomci dobili sorazmerno nizke zneske, in pripis, da sestri Ana in Kristina v primeru, da ne bi bili zadovoljni, ne dobita ničesar. Sestri Kristini Coraduzzi je v nadaljevanju namenil še 1500 goldinarjev od honorarjev, ki mu jih je obljubil cesar, in honorarje deželnihi stanov za delo *Carniolia*, če mu ti ne bi bili izplačani že za časa življenja. Želel je, da jih naloži in prejema letne obresti od glavnice. Je pa ob tem poudaril, da ji je denar namenil zato, ker trpi pomanjkanje, in ne zato, ker bi si to s čim zaslužila: »Sorori Coraduciae cum indigeat, etsi de me non meruerit, speciatim lego /.../ floreni mille et quingenti, quos deponat ad annuum censum, ut habent pro sustentatione sua.«⁹⁷⁰

Iz Schönlebnove oporoke, pa tudi iz oporoke njegovega očeta in iz drugih virov, je mogoče razbrati, da Schönleben po vrnitvi iz Padove in po nastopu dekanske službe ohranjanju stikov s svojo družino ni namenjal prav veliko časa, s svojimi najbližjimi sorodniki je bil večkrat celo v sporu. Njegov oče je v oporoki napisal, da je sinu finančno že veliko pomagal, zato mu je v oporoki namenil le skromna volila in velel, naj ga, če z njimi ne bo zadovoljen, kot nehvaležnega sina odslovijo.⁹⁷¹ V zadnjem delu pisma

968 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 313/2a: Schönlebnova oporoka (1. december 1680).

969 HA 1596–1691, str. 314; ARS, SI AS 1073, 180r, str. 455–456.

970 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 313/2a: Schönlebnova oporoka (1. december 1680).

971 ARS, SI AS 308, t. e. 15, št. 66: »Demnach ich auff meinen Son Hans Ludwig Thumdechannt alhie von Zeit seiner absolvierten Rectorat vill gependirt, und in seiner nach Italien Raiss,

škofu z dne 16. julija 1665 Schönleben omenja spor s sestrami in sorodniki zaradi zapuščine: »/.../ hodie toto mane cum sororibus et affinibus propter haereditatem altercabar /.../.«⁹⁷² Drugačen pa je bil njegov odnos s vsakom Dolničarjem⁹⁷³ in njegovimi nečaki, posebej z Janezom Gregorjem in Janezom Antonom Dolničarjem. Janeza Gregorja je spodbujal in navduševal za zbiranje zgodovinskega gradiva o Kranjski, najbrž pa mu je tudi utrl pot, da je leta 1679 postal član bolonjske *Akademije gelatov*.⁹⁷⁴ Janez Anton je na začetku leta 1682 nasledil njegov beneficij sv. Jurija in leta 1700 postal stolni dekan.⁹⁷⁵ Oba sta bila člana ljubljanske *Akademije operozov*, v kateri je bil še en Schönlebnov nečak, Janez Rudolf Coraduzzi.⁹⁷⁶ Schönleben je bil v dobrih odnosih tudi z nečakom Janezom Ludvikom Kronlechnerjem, ki je bil duhovnik. Zdi se, da ga je gmotno podpiral pri njegovem študiju,⁹⁷⁷ nanj pa ni pozabil niti v oporoki.

Ohranilo se je nekaj pričevanj o Schönlebnovem značaju, zunanosti in njegovih vsakodnevnih navadah. Richter je na podlagi danes neznanega rokopisa iz knjižnice ljubljanskega škofa Avguština Gruberja (1816–1823) o Schönlebnu zapisal, da je bil srednje postave in rjavih las, odkritosrčnega pogleda, prijazen in šaljiv v govorjenju, zmeren pri jedači in pijači ter častivreden duhovnik. Omenil je tudi, da je imel psa pudlja po imenu Solidon,⁹⁷⁸ da se je zabaval z bojnimi petelini in se najraje zadrževal v samoti.⁹⁷⁹ Janez Gregor Dolničar je o njem dejal, da je bil mož izjemne treznosti, krotkega in blagega duha ter prečistega življenja.⁹⁸⁰ Škof Rabatta ga je imenoval »prava luč Cerkve« (»vera lucerna Ecclesiae«),⁹⁸¹ Valvasor pa »luč učenih

Beförderung des Dachants, Einrichtung des Hauswesens, mich über die Massen vill Khost, danen herro er mehr als topelt sein legitima empfangen, will ich Ine doch noch ein ducaten so 20 wigt unnd die Silberflossen mit 64 Lot legirt haben. Da er aber darmit nit content sein wolte, so soll ime nichts gereicht, sonder als ein undankhbar Son so mir vill Sorgen gemacht abgewisen werden.«

972 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 89/35.

973 Smolik, Thalnitscher, Janez Krstnik, str. 76; ARS, SI AS 1073, I/33r, str. 202r.

974 Steska, Dr. Janez Gregorij, str. 518; Smolik, Thalnitscher, Janez Gregor, str. 74.

975 NŠAL, NŠAL 101, 1682 I 29., Ljubljana; NŠAL 100, KAL fasc. 369.

976 Glonar, Coraduzzi, Joannes Rudolphus, str. 84; Miklavčič, Schönleben, Ludvik, str. 241.

977 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 89/35: Schönlebnovo pismo Terpinu (20. april 1673).

978 V pismu z dne 9. aprila 1671 tudi Schönleben sam omenja psa, ki se mu je izgubil; imenuje ga Celadon (ARS, SI AS 1001, Ad archidiaconatum spectantia, str. 56r), kar je v stari grščini pomenilo: »vpijoči, hrupeči«.

979 Richter, Ein Beytrag, str. 316.

980 Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 219, 332.

981 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 89/26.

mož« (»ein Liecht gelehrter Männer«); hvalil je njegovo izjemno učenost in pridigarski talent, občudoval je njegovo teološko znanje in njegovo delo na zgodovinskem in rodoslovnem področju.⁹⁸² Poznejši raziskovalci so na podlagi podatkov o Schönlebnovem življenju sklepali, da je bil nemirnega duha, zelo občutljiv, zamerljiv in da se je hitro razburil.⁹⁸³ Opisujejo ga kot darežljivega, načelnega, vestnega, natančnega in skrbnega človeka, ki pa se je upiral popolni vezanosti.⁹⁸⁴

Pritrdila bi napisanim mnenjem njegovih sodobnikov in raziskovalcev, dodala pa bi še, da njegov ohranjeni natisnjeni in rokopisni opus razkriva nepredstavljivo marljivega učenjaka, ki ga je izoblikoval jezuitski šolski in redovni sistem 17. stoletja z vsebinsko izredno širokimi zanimanji. Ugajalo mu je samotno in skromno življenje, prijale pa so mu tudi zunanje časti, vendar se zdi, da ga ni gnalo toliko častihlepje kolikor iskanje vedno novih in večjih izzivov. Te časti je potreboval in brez njih vse do odpovedi službi arhidiakona in ribniškega župnika ni mogel živeti, vendar je bil ravno zaradi njih ves čas tudi nezadovoljen, ker so mu jemale čas za znanstveno udejstvovanje. Bil je perfekcionista in je vse, česar se je lotil, delal z veliko mero skrbnosti in osebne angažiranosti, ravno to pa je bilo verjetno vzrok, da je tako težko usklajeval službe in znanost. Imel je izoblikovan občutek za cerkvenopravne zadeve, težil je k tradiciji in bil zavzet zagovornik jasnih ter nedvoumnih pravnih pravil. Bil je precej samozavesten in je ne glede na okoliščine vztrajal pri svojem prepričanju. Ni se bal izpostaviti in se boriti za svoje pravice in pravice drugih, kar pa v okolici ni vedno naletelo na odobravanje. Deloval je v skladu z lastno vestjo in prepričanjem: »/.../ non teneor ea, quae sint contra meam conscientiam et iudicium.«⁹⁸⁵

Schönleben se je očitno nekaj malega ukvarjal tudi z astrologijo; verjel je, da so nekatera leta v človekovem življenju še posebej kritična – t. i. »annus climactericus«. Pridevnik »climactericus« izhaja iz grščine in pomeni nekaj, kar spada k nevarnemu obdobju življenja. Po tem prepričanju je prvo kritično leto sedmo leto starosti, nato pa leta, ki so večkratnik tega števila. Za veliko klimakterično leto (»annus climactericus maximus«) je veljalo 63. leto življenja, ki so mu pripisovali visoko stopnjo smrtnosti.⁹⁸⁶

982 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 353–354.

983 Strle, J. Ludovik Schönleben, str. 229.

984 Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 239–240.

985 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 202r.

986 Hofer, *Gefährliche Jahre*, str. 380.

Da je Schönleben temu posvečal posebej veliko pozornosti, je med drugim razvidno iz njegove rokopisne genealogije Auerspergov, kjer je tako pri Volfu Engelbertu kakor pri Janezu Vajkardu Auerspergu poudaril, da sta umrla v »anno climacterico«.⁹⁸⁷ Na več mestih je ubesedil bojazen, da bo klimakterično leto usodno tudi zanj, na primer v pismu opatu Albertu Reichartu⁹⁸⁸ v benediktinskem samostanu Šentpavel na Koroškem (»Alterum Tomum incepti scribere hoc anno climacterico magno, id est 63. Si non absolvero, erit alius, qui continuet.«)⁹⁸⁹ in v uvodu svoje zadnje različice oporoke, ki jo je napisal štirinajst dni po vstopu v 63. leto življenja (»Considerans ego /.../ humanam fragilitatem et instantem mortem, incertum quo die, qua hora, praesertim cum annum senibus periculosum 63. ingressus sim /.../«).⁹⁹⁰ Njegovo tiho poslavljanje s sveta je mogoče čutiti tudi v pismu grofu Ferdinandu Bonaventuri Harrachu z dne 25. marca 1681.⁹⁹¹ Valvasorjev zapis priča, da je bila misel o velikem klimakteričnem letu v njem zares globoko prisotna: »Welche Zeit seines Endes er selber vermutet, und sowol zu mir als andren gesagt hat, in seinem *anno climacterico* (oder Gefahrjahr) würde man ihm die Augen zudrucken.«⁹⁹²

Schönleben je umrl 15. oktobra 1681 ob dveh popoldne (»hora secunda pomeridiana«) v stanovanju, ki je pripadalo beneficiju sv. Jurija.⁹⁹³ Valvasor je zapisal, da je bila smrt posledica tri tedne trajajoče bolezni, ki pa je ni podrobneje opredelil.⁹⁹⁴ Kronist je v *Historia annua* zapisal, da je bil Schönleben zaradi pobožnega in vzornega življenja vpisan v knjigo večne blaženosti: »15. octobris ob piam et exemplarem vitam aeternae, ut speramus, beatitudini adscriptus est reverendissimus dominus Joannes Ludovicus Schönlöben, Carniolus Labacensis /.../«.⁹⁹⁵ Do pogreba je njegovo truplo ležalo na mrtvaškem odru sredi cerkve sv. Jakoba, ki je bil okrašen z njego-

987 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 9 (Ms 13).

988 V virih in literaturi se pojavlja tudi različica »Reichard«.

989 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 70–71: Schönlebnovo pismo opatu Albertu Reichartu (16. april 1681). Original pisma se je ohranil v samostanskem arhivu v Šentpavlu na Koroškem (Benediktinerstift St. Paul, Stiftsarchiv, Pack 12-88). Fotografije pisma mi je prijazno posredoval dr. Boris Golec, za kar se mu najlepše zahvaljujem.

990 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 313/2a.

991 OeStA, AVA, AT-OeStA/AVA FA Harrach Fam. in spec 299.24.

992 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 354.

993 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 56/31: pismo generalnega vikarja Garzarolla škofu Rabatti.

994 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 354. Morda je bila njegova smrt posledica kuge, ki je bila v letih 1679–1682 na morilskem pohodu po Srednji Evropi in tudi po slovenskih deželah.

995 ARS, SI AS 1073, 180r, str. 455.

vimi insignijami. Ves čas tridnevja so pri oltarjih, ki so bili odeti v črnino, redovniki in svetni duhovniki opravljali svete maše. Slovesno mašo je vse tri dni daroval kanonik in mestni župnik Marko Rosetti. Zadnji dan, 17. oktobra, so bile molitve za umrlim sklenjene s pogrebnim govorom na čast pokojniku in s slovesno votivno mašo.⁹⁹⁶ Pokopali so ga v jezuitski cerkvi sv. Jakoba, pod oltarjem sv. Križa; nanj je spominjal nagrobni napis, vklesan v kamen, ki pa je sedaj zabrisan.⁹⁹⁷ Jezuitski dnevniki večkrat poročajo o mašah, ki so jih v kolegiju darovali za Schönlebnovo dušo.⁹⁹⁸ Poročilo o njegovi smrti najdemo v *Litterae annuae* Avstrijske jezuitske province za leto 1681, in sicer med podporniki in dobrotniki Družbe Jezusove,⁹⁹⁹ in tudi v *Acta Facultatis Philosophicae*, kjer je nekaj besed Schönlebnu v spomin namenil Kranjec Mihael Mele, ki je bil takrat notar fakultete.¹⁰⁰⁰

Spisi, ohranjeni v zvezi s Schönlebnovo zapuščino, pričajo, da tudi v tem primeru ni šlo brez težav pri pečatenju. Prišlo je do nesoglasij med generalnim vikarjem Garzarollom in deželnim glavarjem ter njegovim tajnikom Schweigerjem glede pristojnosti pri pečatenju in upravljanju zapuščine. V zvezi s tem se je Garzaroll v iskanju pravne pomoči obrnil na škofa

996 ARS, SI AS 1073, 180r, str. 455–456; I/31r, str. 92v; I/33r, str. 300r; NŠAL, ŽA Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, str. 93; HA 1596–1691, str. 313–314; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 354–355; 3. zv., 11. knj., str. 728.

997 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 354–355: »Hic iacet, quod mortale fuit Ioannis Ludovici Schönleben, ss. theologiae doct., protonotarii apostolici, cathedralis ecclesiae Labac. olim decani et caesarei plebei Reifnicensis asserendae, et propagandae immaculatae conceptionis divorumque coelitem cultui. Augustissimae domus Austriacae honori, Ducatus Carnioliae patriaeque nomini qua sacris, qua prophanis, lucubrationibus ad nominis immortalitatem claruit huius viri, quem dies XV. octobris ex patria rapuit, perennem in posteris memoriam fundavit. Requiescat in pace. Anno M DC LXXXI.« – »Tukaj ležijo umrljivi ostanki Janeza Ludvika Schönlebna, doktorja presvetega bogoslovja, apostolskega protonotarja, nekdanjega dekana ljubljanske stolne cerkve in ribniške cesarske fare. V čaščenje proglašene in razširjenega brezmadežnega spočetja in božjih nebeščanov, v čast prevzvišene hiše avstrijske, v imenu vojvodine Kranjske in očetnjave. Zaslovel je tako s svetimi kakor posvetnimi deli in pridobil neumrljivost imenu tega moža, ki ga je petnajsti dan oktobra [1681] iztrgal očetnjavi. Med potomci je utrdil trajen spomin. Naj počiva v miru. Leta 1681.«

998 Npr.: ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 92v; I/33r, str. 303r.

999 ÖNB, Cod. 12226 Han, LA 1681–1684, str. 18v–19r: »Labacense Collegium sumptuosos favores hoc anno accepit a reverendissimo domino Joanne Ludovico Schönlöben, olim nobis in religiosso ordine commilitone, demum in gentilitia sua hac urbe patriae metropolitanae, cathedralis ecclesiae decano, Inferioris Carnioliae archidiacono, scientiarum philosophiae et theologiae doctore, nec non protonotario apostolico. Cum affectu, quem semper in vita devotissimum nobis exhibuit, etiam fortunarum suarum pretium nobis hoc anno moriens donavit /.../.«

1000 AUW, Ph 11, str. 405.

Rabatto.¹⁰⁰¹ Kako se je spor glede zapuščine razpletel, ne vemo, domnevam pa, da so ga kmalu razrešili, sicer bi ga najverjetneje omenili tudi jezuitski dnevnik. Zanimiv del dokumentov, ki se nanašajo na Schönlebnovo zapuščino, je seznam škofijski knjižnici vrnjenih knjig. Te je Gregor Jožef Smrtnik (Smertnigg) v imenu generalnega vikarja poiskal v Schönlebnovi knjižnici, ki je prešla v jezuitsko last, in jih zopet vrnil v škofijsko knjižnico.¹⁰⁰² Smrtnikov seznam je pomemben zato, ker dokazuje, da je bilo število knjig, ki so krožile med Gornjim Gradom in Ljubljano, večje, kakor bi pričakovali za tisti čas. Schönleben si je knjige iz gornjegrajske škofijske knjižnice izposojal po Filipu Terpinu; njuno tovrstno sodelovanje dokazuje tudi dva ohranjena seznama izposojenih knjig.¹⁰⁰³ Podobnih seznamov je bilo verjetno več, vendar so izgubljeni ali založeni. Schönlebnova bogata osebna knjižnica, izposojanje knjig iz škofijske knjižnice in urejanje ter uporaba knjig knjižnice Auerspergov dokazujejo, da je Schönleben v tistem času upravičeno slovel zaradi svoje izobrazbe in spisov (»vir eruditione et scriptis suo aevo celebris«).¹⁰⁰⁴

Če že o njegovem značaju razen omenjenega zapisa, ki ga je v knjižnici škofa Gruberja našel Richter, nimamo ohranjenega nobenega neposrednega pričevanja, se nam je po zaslugi bakrorezca Johanna von Berga ohranil vsaj njegov portret, natisnjen v drugem zvezku zadnje natisnjene zbirke pridig *Horae subsecivae dominicales*.

1001 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 56/31: pismo generalnega vikarja Garzarolla škofu Rabatti. V mapi so ohranjeni še nekateri drugi zapisi in prepisi dokumentov.

1002 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 97/22: »Specificatio librorum« (Smrtnikov osnutek in original).

1003 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc.: 97/22 (»Bibliothecae Oberburgensis libri«) in 96/14 (»Nota librorum bibliothecae Oberburgensis, qui Labacum ad officium episcopale accepti sunt et defacto in eo reperiuntur.«, 1664–1668). Prvi list (fasc. 97/22) vsebuje naslove knjig iz gornjegrajske knjižnice, ki so jih 26. septembra neznanega leta (morda 1668?) poslali Schönlebnu, in seznam knjig, ki jih je Schönleben 5. decembra 1668 vrnil. Na drugem listu (96/14) so zapisane knjige, ki so bile v letih 1664 in 1665 ter leta 1668 poslane v Ljubljano; pri najmanj dveh naslovih (28. april 1668) je očitno, da si jih je izposodil Schönleben.

1004 ARS, SI AS 1073, 180r, str. 455.

Schönlebnova poznanstva

Že med šolanjem na jezuitski gimnaziji v Ljubljani se je Schönleben srečal z nekaterimi člani kranjskih plemiških rodbin. Sam je posebej poudaril Auersperge, in sicer Janeza Vajkarda, njegovega brata Janeza Herbarda in njunega bratranca Janeza Andreja, pred njimi pa je jezuitsko gimnazijo obiskoval tudi poznejši Schönlebnov prijatelj in zaščitnik Volf Engelbert.¹⁰⁰⁵ V približno istem obdobju kakor Schönleben sta jezuitsko gimnazijo obiskovala Marko Dolinar, poznejši stolni prošt, in Rudolf Coraduzzi, poznejši kanonik, s katerima je Schönleben dobro sodeloval kot stolni dekan.¹⁰⁰⁶

Schönlebnov krog poznanstev se je geografsko izredno razširil z vstopom v jezuitski red: med šolanjem in redovno formacijo (1635–1653) je navezal stike s sobrati in z drugimi študenti s celotnega ozemlja obširne Avstrijske jezuitske province. V Gradcu in na Dunaju je gotovo srečal prenekaterega rojaka. Morda je Schönleben med študijem teologije na Dunaju navezal stik z Lukom Knafljem, ki naj bi prav tako tam študiral teologijo – 6. junija 1648 je bil namreč v nadškofjski kapeli sv. Andreja na Dunaju posvečen v duhovnika.¹⁰⁰⁷ Schönleben je bil v duhovnika posvečen istega leta, vendar nam točen datum njegove posvetitve ni znan.

Med šolanjem in redovno formacijo je Schönleben prihajal v stik tudi z nekaterimi člani plemiških družin, ki so se istočasno šolali na jezuitskih gimnazijah in univerzah na Dunaju, v Gradcu in Passauu, in sicer z Johannom Michaelom Adamom Baptistom Althanom, Ferdinandom in Paulom Sixtom Trauthsonom, Maximilianom Gandolfom Kuenburgom in drugimi.¹⁰⁰⁸ Letopisi kolegijev, v katerih je deloval Schönleben, večkrat omenjajo obiske lokalnih plemiških dobrotnikov in slavnostne sprejeme, ki so jih jezuiti prirejali njim v čast.¹⁰⁰⁹ Pogosto so kolegije obiskali tudi člani

1005 ARS, SI AS 1073, II/51r, str. 110–111, 116, 119, 121; I/31r, str. 293v, 294v; OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB FA Auersperg XXVII, 12 (Ms 22), str. 36r: »/.../ in bibliotheca excelentissimi domini comitis Wolfgangi Engelberti gratiosissimi mei patroni.«

1006 ARS, SI AS 1073, II/51r, str. 113, 134; *Catalogus Reverendissimorum*, str. 14.

1007 Vodopivec, *Luka Knaflj*, str. 20.

1008 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del., str. 423, 474–480; AUW, Ph 11, str. 2, 85; Schönleben, *Mars Austriacus*; ÖNB, Cod. 12219 Han, LA 1641–1646, str. 25r.

1009 ÖNB, Cod. 12218 Han, LA 1633–1639, str. 172r; Cod 12219 Han, LA 1641–1646, str. 234r, 359r–v; Cod. 12220 Han, LA 1647–1652, str. 79v.

habsburške vladarske hiše.¹⁰¹⁰ Ena od priložnosti za srečanje Schönlebna z njimi je bil obisk cesarja Ferdinanda III. z ženo, otroki ter dvorjani v kolegiju v Linzu oktobra 1644. Še več takšnih srečanj se je zvrstilo v času Schönlebnove službe notarja filozofske fakultete na Dunaju v letih 1648/49.¹⁰¹¹ Priložnost za tovrstno navezovanje stikov sta pomenili tudi njegovi drami *Julian Apostata*, ki naj bi jo napisal leta 1644 v Linzu, in *Haeresis fulminata*, ki je bila uprizorjena leta 1651 v Ljubljani. Za prvo je premijo daroval grof Johann Richard von Starhemberg,¹⁰¹² drugo pa je Schönleben posvetil Volfu Engelbertu Auerspergu in z njo za kolegij v Ljubljani pridobil denarno nagrado v višini 500 goldinarjev.¹⁰¹³

Pri začetnem uvajanju v dunajsko okolje in v jezuitski red je bil Schönlebnu v oporo rojak Janez Šega, ki je bil prvo leto njegovega noviciata rektor kolegija sv. Ane na Dunaju, pozneje pa je postal spovednik cesarja Leopolda I.¹⁰¹⁴ Na možnost njunih poznejših stikov kaže notica o njunem srečanju ob obisku cesarja Leopolda I. leta 1660 v Ljubljani.¹⁰¹⁵ Schönlebnu je bil v veliko pomoč gotovo tudi rojak p. Matija Bastjančič, ki je vse od leta 1643 do smrti 1659 deloval na Dunaju. Bil je prefekt višjih študijev, profesor *Svetega pisma* in nekaj časa tudi dekan filozofske fakultete.¹⁰¹⁶ Ko je Schönleben leta 1647 prišel na Dunaj, je bil Bastjančič prokurator študentov avstrijske narodnosti – morda je prav on poskrbel, da je bil 20. novembra mednje sprejet tudi Schönleben.¹⁰¹⁷ Schönleben ga je imenoval »gloria gentis nostrae«. ¹⁰¹⁸ Verjetno ne gre zanemariti možnosti njegovega vpliva na imenovanje Schönlebna za notarja filozofske fakultete. V pomoč pa mu je lahko bil tudi pri zbiranju zgodovinskega in drugega gradiva, med Bastjančičevimi nalogami v šolskem letu 1648/49 se namreč omenja

1010 Npr.: ÖNB, Cod. 12218 Han, LA 1633–1639, str. 172r; Cod. 12219 Han, LA 1641–1646, str. 384v–385r, 386v.

1011 ÖNB, Cod. 12219 Han, LA 1641–1646, str. 233v, 234v; Cod. 12220 Han, LA 1647–1652, str. 170r.

1012 Fröhler, Zur Schauspieltätigkeit, str. 216, 232; Das Linzer Jesuitendrama, str. 18; ÖNB, Cod. 12219 Han, LA 1641–1646, str. 234r.

1013 HA 1596–1691, str. 171.

1014 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 440, 739.

1015 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 82r–v.

1016 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 544.

1017 *Catalogus [...]/ Nationis Austriacae procuratorum*, str. 14; AUW, NA 1: Liber nationis Austriacae 1561–1654, str. 750–752.

1018 Schönleben, *Orbis universi votorum*, 4. knj., str. 86.

tudi služba bibliotekarja.¹⁰¹⁹ Zanimivo bi bilo, če bi lahko našli še kakšne druge Schönlebnove osebne povezave s knjižničarji kolegijev, v katerih je deloval, zlasti s tistimi na Dunaju (1647–1649, 1652–1653) in v Gradcu (1651–1652). Kdo je bil v navedenih letih knjižničar v dunajskem jezuitskem kolegiju, iz jezuitskih katalogov ne izvemo. Iz drugih virov se da razbrati, da je Schönleben uporabljal tudi nekatere zasebne knjižnice. Iz njegovih rokopisov in tiskov izvemo, da si je v dunajskem obdobju izposojal rokopise in knjige iz knjižnice Johanna Wilhelma Mannagetta (»Ex bibliotheca domini doctoris Guilielmi Mannagettae«). Mannagetta je bil vplivna osebnost: dunajski dvorni zdravnik, večkratni dekan medicinske fakultete in rektor dunajske univerze.¹⁰²⁰ Ko je bil Schönleben v letih 1651–1652 v Gradcu, je tam kot knjižničar deloval p. Franciscus Pizzoni.¹⁰²¹

Schönleben se je v obeh obdobjih, ko je živel na Dunaju, srečeval s sorojakom Janezom Lebrom (»Leberius«, »Liberius«).¹⁰²² Kot svojega najljubšega profesorja je v *Orbis universi votorum* omenil Hermanna Horsta (»meus quondam suavissimus professor«). Horst je bil v času Schönlebnovega študija teologije v Gradcu rektor tamkajšnjega kolegija, nato pa je istočasno kakor Schönleben odšel na Dunaj, kjer je postal profesor teologije.¹⁰²³ Med doktorji teologije, častilci Brezmadežne Device Marije,¹⁰²⁴ je Schönleben v *Orbis universi votorum* naštel Bernarda Geyerja, Philippa Millerja, Joannesa Bertholda (»meus quondam in philosophia et theologia professor«), Paula Rosmerja (»qui indefesso studio multis annis theologiam scholasticam magno cum discipulorum et fructu et plausu profitemur«) in Nicolausa Avancinia (»vir unius scientiae«).¹⁰²⁵ Berthold je v Gradcu Schönlebna najprej poučeval filozofijo (dekan tamkajšnje filozofske fakultete je bil najprej Geyer, za njim pa Bachin),¹⁰²⁶ pozneje pa skupaj s

1019 Lukacs, *Catalogi personarum*, 3. zv., str. 246.

1020 ARS, SI AS 1073, I/49r, str. 9r; I/50r, str. 24; Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 458–462.

1021 Schönleben, *Orbis universi votorum*, 4. knj., str. 86; Lukacs, *Catalogi personarum*, 3. zv., str. 316.

1022 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 658–659.

1023 Schönleben, *Orbis universi votorum*, 4. knj., str. 86; Lukacs, *Catalogi personarum*, 3. zv., str. 148, 175, 218.

1024 Schönleben, *Orbis universi votorum*, 4. knj., str. 86: »/.../ venirent alias in recensitorum numerum plurimi doctissimi pariter et pientissimi viri, quos ego dudum familiariter notos suspicio et omittere non possum, quin saltem nomen.«

1025 Schönleben, *Orbis universi votorum*, 4. knj., str. 86.

1026 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 495–496, 518.

Paulom Rosmerjem še teologijo. Ko je bil Schönleben leta 1648/49 notar na Dunaju, je bil Berthold rektor kolegija.¹⁰²⁷ Očitno je s Schönlebnom ohranil stike tudi po njegovem izstopu iz reda, saj v jezuitskem dnevniku beremo, da sta se konec septembra 1657 srečala v Ljubljani.¹⁰²⁸ Zdi se, da je bil Schönleben zelo naklonjen tudi p. Leonardu Bachinu; v *Orbis universi votorum* je namreč hvalil njegov govor na čast Brezmadežne Device Marije ob posvetitvi dunajske univerze Brezmadežni.¹⁰²⁹ S Philippom Millerjem se je Schönleben prvič srečal med študijem filozofije v Gradcu, ko je ta leta 1638/39 poslušal tretji letnik teologije in bil hkrati »repetitor physicorum«, naslednje šolsko leto pa je poleg študija teologije poučeval še matematiko. Njuni poti sta se pozneje znova prekrizali v Gradcu med Schönlebnovim študijem teologije, ko je bil Miller profesor logike, fizike in matematike. Nazadnje sta v Gradcu skupaj delovala v letih 1651/52, ko je bil Schönleben profesor etike, Miller pa dekan teološke fakultete in profesor teologije.¹⁰³⁰

Schönlebnova jezuitska formacija in njegovo delovanje na Dunaju (1647–1649, 1652–1653) sta sovpadla z vrhuncem kariere Janeza Vajkarda Auersperga na dunajskem dvoru v službi cesarja Ferdinanda III. Auersperg je v cesarjevem imenu opravljal pomembna diplomatska odposlanstva, krojil zunanjo politiko dvora in vzgajal prestolonaslednika. Vrhunec njegove kariere je bil izvolitev njegovega varovanca nadvojvode Ferdinanda za kralja Češke in Ogrske in nazadnje leta 1653 še za rimskega kralja.¹⁰³¹ Ali sta Schönleben in Auersperg ohranila stike tudi po koncu šolanja na ljubljanski jezuitski gimnaziji, težko ugibamo zgolj iz poteka njunih življenjskih poti. Gotovo pa je vsaj Schönleben spremljal Auerspergov družbeni vzpon na Dunaju, kamor sta prišla skoraj sočasno.¹⁰³² Obstaja velika verjetnost, da je bil Auersperg kdaj tudi del spremstva, s katerim je cesar precej pogosto obiskoval dunajski jezuitski kolegij.

Glede na to, da se je Schönleben po izstopu iz reda veliko ukvarjal z različnimi genealogijami, še posebej z genealogijo habsburške vladarske hiše,

1027 Lukacs, *Catalogi personarum*, 3. zv., str. 148–149, 175, 246.

1028 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 60r: »R. P. provincialis visitavit cum p. rectori Comitum provinciae capitanea; visitatus est etiam a praeposito, decano [...].«. Joannes Berthold je bil za provinciala imenovan 26. avgusta 1657 (Lukacs, *Catalogi personarum*, 3. zv., str. 517).

1029 Schönleben, *Orbis universi votorum*, 4. knj., str. 85; Lukacs, *Catalogi personarum*, 3. zv., str. 246.

1030 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 496, 519, 678; 3. zv., str. 148, 317.

1031 Preinfalk, *Auerspergi*, str. 232.

1032 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 293v–294r.

se zastavlja vprašanje, ali bi ga za to področje lahko navdušil generacijo starejši genealog iz jezuitskih vrst, p. Johann Gans (1591–1662). Gans je večino časa deloval na Dunaju, kjer je bil najprej pridigar v katedrali sv. Štefana, nato spovednik cesarja Ferdinanda III., po njegovi smrti pa zdravnik.¹⁰³³ Schönleben ga v *Orbis universi votorum* hvali kot predanega zagovornika Marijinega brezmadežnega spočetja in omenja dve njegovi deli o habsburški vladarski hiši, in sicer *Gynaecaeum Austriacum seu Vitas Serenissimarum de domo Austriaca heroinarum, quae excellentiore aliqua virtutis laude floruerunt* in *Arboretum genealogicum exhibens omnes fere Imperii principes et Europae hodie reges linea recta a Rudolpho I. imperatore Austriaco descendentes*.¹⁰³⁴ Isti deli navaja tudi Stoeger; obe sta izšli leta 1638.¹⁰³⁵ Preseneča podobnost med naslovi Gansovih spisov in naslovi Schönlebnovih spisov, za katere je Zani leta 1672 navedel, da so pripravljeni za tisk, vendar niso potem v takšni obliki nikoli ugledali luči sveta. Gre za (1) *Arboretum genealogicum augustissimae domus Austriacae*, (2) *Austria sancta sive Sancti et beati augustissimae domui Habspurgo-Austriacae*, (3) *Tiara Pontifico-Austriaca sive Romani Pontifices augustissimae domui Habspurgo-Austriacae* in (4) *Diadema austriacum sive imperatores Romani orientales et occidentales augustissimae domui Habspurgo-Austriacae*.¹⁰³⁶ Glede na to, da je Gans večino časa deloval na Dunaju, je mogoče, da se je s Schönlebnom kdaj tudi osebno srečal, skoraj gotovo pa je nanj vplival s svojim genealoškim opusom.

Iz časa Schönlebnove jezuitske formacije posebej poudarjam njegovo šolsko prefekturo v Ljubljani (1650/51), ki je bila odločilnega pomena za obnovitev in vzpostavitev poznanstev s kranjskimi cerkvenimi in posvetnimi veljaki. Odločilni so bili stiki z Volfom Engelbertom Auerspergom, ki so prerasli v tesno prijateljsko navezo, nadvse pomembno za Schönlebna. Glede na vpise kranjskih plemičev v kongregacijsko knjigo Marije Vnebovzete v času, ko je bil njen predstojnik Schönleben, bi lahko sklepali, da je bil v prijateljskih odnosih tudi z Janezom Andrejem Auerspergom, Eberhardom Leopoldom Ursinijem Blagajem in Godefridom Gallom.¹⁰³⁷

Po izstopu iz jezuitskega reda se je hitro vključil v padovansko okolje; preseneča njegova hitra promocija v doktorja teologije (19. decembra 1653),

1033 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 597.

1034 Schönleben, *Orbis universi votorum*, 4. knj., str. 82.

1035 Stoeger, *Scriptores Provinciae Austriacae*, str. 94–95.

1036 Zani, *Memorie, imprese*, str. 183v.

1037 ARS, SI AS 1073, II/51r, str. 29–31, 37.

ki se je zgodila samo dva dneva po vpisu v matrike tamkajšnje teološke fakultete. Če drži, da je Schönleben po izstopu iz reda (septembra 1653) še nekaj časa ostal na Dunaju, je vse skupaj še težje predstavljivo.¹⁰³⁸ Zdi se domala nemogoče, da bi mu takšen podvig lahko uspel brez priporočil vplivnih oseb in brez predhodne priprave na doktorski izpit še v njegovem jezuitskem obdobju. Schönlebnovo prošnjo za opravljanje doktorskega izpita je pristojnim predložil frančiškan Mattheus Ferchius, ki se v zapisniku o njegovem doktorskem izpitu omenja kot njegov promotor.¹⁰³⁹ V doktorski diplomi je kot Schönlebnov promotor naveden Franciscus Bettotus, ki je prav tako prihajal iz frančiškanskih vrst.¹⁰⁴⁰ Tako v zapisniku kot v doktorski diplomi se omenjajo številna znana imena profesorjev univerze v Padovi in drugih, ki so bili prisotni pri Schönlebnovem zagovoru. Morda je Schönleben s katerim izmed njih potem navezal tudi osebne stike. Ti bi mu lahko prišli prav pozneje, na primer, ko se je leta 1662 mudil v Padovi in Benetkah in se poskušal dogovoriti za tisk svoje knjige, ali pa pri sprejemu med častne člane bolonjske *Akademije gelatov*.¹⁰⁴¹

Schönlebnova poznanstva v obeh ljubljanskih in v ribniškem obdobju sem podrobno opisala že v predhodnih poglavjih, zato na tem mestu poudarjam samo najpomembnejše. V dobrih osebnih (kar pa ni vedno veljajo tudi za službene) odnosih je bil z obema škofoma, najprej z Otonom Friderikom Buchheimom, nato še z Jožefom Rabatto. Kakor je mogoče sklepati iz Schönlebnovih navedb v rokopisni genealogiji Auerspergov in v spisu *Dissertatio polemica*, ga je z Buchheimom povezoval tudi skupni interes za genealogijo.¹⁰⁴² Tesno je sodeloval z generalnim vikarjem Filipom Terpinom in tudi s pičenskim škofom in proštom Frančiškom Maksimilijanom Vaccanom. Pozneje, ko je dobil vpogled v finančno stanje ribniške župnije, se je njegovo mnenje o Vaccanu spremenilo. Ugotovil je namreč,

1038 AUW, Ph 11, str. 11, 105.

1039 USP, vol. 430, str. 20r–21r.

1040 ARS, SI AS 1065, a. e. 39, str. 3r.

1041 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 138/10: Schönlebnovo pismo Buchheimu (17. julij 1662).

1042 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB FA Auersperg XXVII, 12 (Ms 22), str. 29v: »/.../ Princeps Otto Fridericus, episcopus Labacensis ex comitibus de Puchaim, rerum genealogicarum peritus /.../«; Schönleben, *Dissertatio polemica*, str. 83: »Otto Fridericus episcopus Labacensis /.../ fuit vir in omni scientia eminens, in genealogicis a iuventute versatus, cuius adhuc extant MS. adversaria, digna lectu.« Iz besedila (str. 83, 103) je mogoče razbrati, da si je Buchheim dopisoval s slavnim genealogom iz frančiškanskih vrst, Diegom Tafuro (Didacus de Lequile).

da se kot nekdanji dolenski arhidiakon ni ravno izkazal, ampak je celo sodeloval pri odtujevanju cerkvenega premoženja.¹⁰⁴³ Dobro se je razumel s kanonikom Jakobom Stoperjem, ki mu je pomagal pri zbiranju in urejanju cerkvenopravnih in nekaterih drugih dokumentov.¹⁰⁴⁴ Po Stoperjevi smrti so se dobri odnosi prenesli na njegovega naslednika na mestu kanonika, Marka Rosettija. Schönleben ga je leta 1676 določil za izvrševalca svoje oporoke, Rosetti pa je vodil tudi pogrebne slovesnosti po njegovi smrti.¹⁰⁴⁵ Izmed številnih Schönlebovov stikov z jezuiti v ljubljanskem kolegiju je izstopalo prijateljevanje s p. Frančiškom Harrerjem, jezuitski diariji pa namigujejo tudi na možnost sodelovanja s p. Janezom Krstnikom Dolarjem in p. Andrejem Jankovičem.¹⁰⁴⁶ Glede na to, da sta bila p. Mihael Šter (1654–1660) in p. Jakob Škerl (1661–1671/72) v času, ko je bil Schönleben dekan, slovenska pridigarja v ljubljanski stolnici, je verjetno tudi z njima tesneje sodeloval.¹⁰⁴⁷

Nadvse povedna za raziskovanje Schönlebovovih poznanstev oziroma želja po njih (ali želje po naklonjenem branju njegovih del)¹⁰⁴⁸ so posvetila njegovih del. Četrto knjigo *Orbis universi votorum* (1659) je posvetil Lavrenciju Aidingerju, učitelju in svetovalcu cesarja Leopolda I., in rojaku Janezu Šegi, cesarjevemu spovedniku.¹⁰⁴⁹ Drugi zvezek latinskih postnih pridig je v zahvalo za častno članstvo v *Akademiji gelatov* in za mesto v Zanijevem albumu njenih članov (1672) naslovil na svoje akademijske prijatelje.¹⁰⁵⁰ S prvo knjigo prazničnih pridig (1669), ki jih je izročil naklonjenosti deželnih stanov, se je začel Schönlebov niz posvetil kranjskim (in tudi drugim) odličnikom. Mariološki spis *Palma virginea* je posvetil Volfu Engelbertu Auerspergu, prvi del latinskih postnih pridig Juriju Žigi Gallenbergu,

1043 Lavrič, *Das Bild*, str. 115.

1044 Npr.: NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 98/1; ÖNB, Cod. 7250 Han, *Sammelhandschrift*, str. 79r–v, 97r–98r.

1045 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 313/2a: »Dispositio ultimae voluntatis« (30. avgust 1676); HA 1596–1691, str. 314.

1046 ARS, SI AS 1073, I/32r, str. 59r–v, 85v; Škulj, Ioannes Baptista Dolar, str. 32.

1047 Lukacs, *Catalogi personarum*, 3. zv., str. 384, 416, 453, 489, 527–528, 566–567, 607, 649, 692, 736, 781; 4. zv. 15, 61, 107–108, 155, 202, 252; ARS, SI AS 1073, I/32r, npr. str. 148v. Tudi Maks Miklavčič je omenil, da sta Schönleben in Jakob Škerl gojila dobre medosebne odnose (Miklavčič, Škerl, Jakob, str. 631–632).

1048 To velja zlasti za njegov polemični mariološki spis, ki ga je v obeh izdajah (1668, 1670) posvetil papežu Klemenu IX. (Schönleben, *Vera ac sincera sententia*: »Dedicatio«).

1049 Schönleben, *Orbis universi votorum*, 4. knj.

1050 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Epistola dedicatoria«.

prvi zgodovinski spis *Aemona vindicata* pa takratnemu županu Janezu Krstniku Dolničarju in sodniku Janezu Jerneju Bosiu. Prvi zvezek latinskih nedeljskih pridig je izročil časti grofa Volfa Andreja Rosenberga, drugi zvezek pa grofu Janezu Herbardu Katzensteinu. Svoje najpomembnejše zgodovinsko delo *Carniolia antiqua et nova* je naklonil svojim finančnim podpornikom, kranjskim deželnim stanovom.¹⁰⁵¹ V letih 1680–1681 natisnjene genealogije je naslovil na vodilne predstavnike obravnavanih rodbin (npr. Juriju Žigi Gallenbergu in Ferdinandu Auerspergu).¹⁰⁵² Poveličanju Habsburžanov namenjeno delo *Dissertatio polemica* je posvetil cesarju Leopoldu I. Enako so se pozneje odločili tiskar in uredniki njegovega postumno izdanega dela *Annus sanctus Habspurgo-Austriacus*, ki so ga posvetili cesarju Leopoldu I., njegovi ženi Eleonori Magdaleni, prestolonasledniku Jožefu ter njegovim štirim sestram.¹⁰⁵³

Kot zadnje dokaze Schönlebnovih poznanstev navajam najvidnejše izmed ohranjenih drobcev njegove korespondence in ohranjena pričevanja o obstoju te korespondence. V jezuitskem obdobju si je Schönleben gotovo dopisoval s svojimi sobrati v drugih kolegijih, o obstoju njegove korespondence na višji ravni pa govorijo ohranjena pisma jezuitskih generalov Gottfriedija in Nickla.¹⁰⁵⁴ V povezavi z njegovo korespondenco z omenjenima generaloma je morala obstajati tudi korespondenca s takratnim provincialom Avstrijske jezuitske province Zachariasom Trinckelliem. Iz poznejšega časa so se ohranila njegovo pismo dunajskemu dvornemu knjižničarju Petru Lambecku,¹⁰⁵⁵ štiri pisma Ferdinandu Bonaventuri Harrachu¹⁰⁵⁶ in eno pismo opatu Albertu Reichartu v benediktinskem samostanu Šentpavel na Koroškem.¹⁰⁵⁷ Zadnje pismo je pomembno zato, ker jasno dokazuje Schönlebnovo in Valvasorjevo sodelovanje pri zbiranju gradiva za zgodovino Kranjske.¹⁰⁵⁸ Iz vsebine

1051 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Zuaignung«; *Palma virginea*: »Dedicatoria«; *Tractatus geminus*, 1. del: »Dedicatoria«; *Aemona vindicata*: »Dedicatoria«; *Horae subsecivae*, 1. in 2. del: »Dedicatoria«; *Carniolia antiqua et nova*: »Dedicatoria«.

1052 Schönleben, *Genealogia Aursperg*, *Genealogia Gallenberg*: naslovnici.

1053 Schönleben, *Dissertatio polemica*: »Dedicatio«; *Annus sanctus*: »Dedicatio«.

1054 ARSI, Austr.6, AEG, str. 110v, 114r, 119r–v, 133r, 179r, 190r.

1055 ÖNB, Cod. 9714 Han, str. 165r–167v.

1056 OeStA, AVA, AT-OeStA/AVA FA Harrach Fam. in spec 299.24.

1057 Benediktinerstift St. Paul, Stiftsarchiv, Pack 12-88; Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 71–72.

1058 Benediktinerstift St. Paul, Stiftsarchiv, Pack 12-88; Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 71: »Accepi per D. Baronem Valvasor, quae Illustrissime et Reverendissime Dominatio Vestra dignata est mihi communicare, quae sanè mihi utilia fore animadverto, cum obiter pauca inspexi.«

Schönlebnovega pisma je mogoče razbrati, da mu je opat Albert priskrbel izpiske iz šentpavelskega samostanskega arhiva, ki jih je Schönleben name-raval uporabiti za svojo zbirko genealoških podatkov o kranjskih plemiških družinah, in sicer vključno s tistimi, ki so nekoč cvetele na Koroškem in so v njegovem času bile na Kranjskem, in tudi o tistih, ki so bile nekoč na Kranjskem in so v njegovem času cvetele na Koroškem.¹⁰⁵⁹ Schönlebnovo sodelovanje s p. Albertom je pomenljivo zato, ker je iz patrove biografije razvidno, da je tudi njega pritegovalo zgodovinopisje in da se je z njim dejavno ukvarjal. Leta 1675 je pri tiskarju Dettelbacherju v Celovcu izšlo njegovo delo *Breviarium historiae Carinthiae*, ki je poleg Megiserjevih *Annales Carintiae* eno pomembnejših del koroškega baročnega deželnega zgodovinopisja.¹⁰⁶⁰

Pomembna je tudi Schönlebnova korespondenca s teologi – mariologi, s Simonom Santagato,¹⁰⁶¹ Petrom de Alva et Astorga in Hypolitom Marraccijem.¹⁰⁶² O svetnikih z območja Kranjske si je dopisoval s koprskim škofom Francescom Zenom in celo z jezuitom (bolandistom) Danielom Papebrochom.¹⁰⁶³ Iz njegovih pričevanj v *Dissertatio polemica* izvemo, da je bil v pisemskih stikih tudi z evropskimi genealogi.¹⁰⁶⁴ France Rozman je v svoji disertaciji namignil na obstoj Schönlebnove korespondence s predstojniki samostanov v Stični, Bistri in Spitalu am Pyhrn, na žalost pa tega ni utemeljil z dokazi.¹⁰⁶⁵ Schönleben je zelo verjetno res tesno sodeloval s samostanskimi predstojniki v Stični, zlasti z opatom Maksimilijanom Mottochom. Verjetnost obstoja njegove korespondence z drugimi samostani na Kranjskem, Koroškem in v širšem avstrijskem prostoru je prav tako velika, vendar pa bo to temo v prihodnosti treba še natančneje raziskati. Na večji obseg Schönlebnovih korespondenčnih stikov, kakor nam je znan, lahko upravičeno sklepamo iz njegovih ohranjenih dopisov plemstvu in duhovščini s prošnjo za pošiljanje gradiva iz njihovih družinskih, samostanskih in župnijskih arhivov.¹⁰⁶⁶

1059 Benediktinerstift St. Paul, Stiftsarchiv, Pack 12-88; Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 72: »Colligo enim fragmenta genealogica nobilium familiarum patriae, quarum plurimae olim fuerunt in Carinthia, et vice versa multae nunc in Carinthia, quae olim apud nos floruerunt.«

1060 Tropper, Albert Reichart: *Breviarium historiae carinthiae*, str. 253.

1061 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Epistola dedicatoria«.

1062 Schönleben, *Vera ac sincera*, str. 174–175; Miklavčič, *Johann Ludwig Schoenleben*, str. 227.

1063 Bratož, *Krščanstvo v Ogleju*, str. 187–188.

1064 Schönleben, *Dissertatio polemica*, 1. del, str. 79.

1065 Rozman, *Sveto pismo*, str. 22.

1066 ARS, SI AS 1073, I/42r, str. 26d, 26e; ÖNB, Cod. 8351 Han, *Historische Sammelhandschrift*, str. 174r–177v.

Schönlebnovo življenje v luči njegovih lastnih pričevanj

Nekateri indici o Schönlebnovem življenju in delu, ki jih najdemo v njegovih spisih, so bili vpleteni v predstavitev že v prejšnjih poglavjih, na nekatere pa posebej opozarjam na tem mestu. Iz naslovov in marginalij njegovih del je mogoče razbrati, da je delal v številnih knjižnicah in arhivih ali pa imel vsaj občasne pisne stike s takkajšnjimi knjižničarji.¹⁰⁶⁷ Na Dunaju je študiral v knjižnici jezuitskega kolegija in v univerzitetni knjižnici: »Reperio quippe in bibliotheca Academica Viennae /.../«; »/.../ ut videtur conscriptum Universitatis bibliothecae reliquerit.« Vrata dunajskih knjižnic so mu bila odprta v letih 1647–1649 in 1652–1653, gotovo pa je v njih marljivo študiral leta 1653, saj je o tem zapustil neposredno pričevanje v govoru *Inferiae Austriaco-academicae piis Manibus fundatorum et benefactorum Universitatis Viennensis* in v četrti knjigi *Orbis universi votorum* (str. 44): »Hoc solummodo in schediasmatis meis reperio annotatum anno 1653, dum Viennae bibliothecam academicam lustrarem.«¹⁰⁶⁸ Okrajšava »Ms. Acad.« v marginalijah se tako najverjetneje nanaša na rokopise, ki jih je videl v univerzitetni knjižnici, »Ms. Sched. Acad.« pa na njegove lastnoročne izpiske iz rokopisov in knjig te knjižnice. Na Dunaju je uporabljal tudi zasebno knjižnico dvornega zdravnika Johanna Wilhelma Mannagette.¹⁰⁶⁹ Deloma je Schönleben poznal še gradivo knjižnice cistercijskega samostana v Heiligenkreuzu (Wienerwald) in morda cistercijskega samostana Lilienfeld blizu St. Pöltna.¹⁰⁷⁰ Prepričana sem, da je možnost študija v knjižnicah izkoristil ne le na Dunaju, ampak tudi v drugih kolegijih, v katere je prišel med svojo redovno formacijo, na primer v Gradcu.¹⁰⁷¹ Kakor je mogoče

1067 Npr.: ARS, SI AS 1073, I/49r, str. 9r–14v; I/50r, str. 23–43; ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 161r–171r, 172v–173v, 177v–178r, 457r–476v; Schönleben, *Carniolia antiqua et nova*: »Syllabus MSS.«.

1068 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 47; Schönleben, *Orbis universi votorum*, 4. knj., str. 17, 48–49, in npr. še na str.: 23–24, 26, 38, 47 itd. (kot vir se navajajo različni rokopisi: »Ms. Acad.«, »Ms. Sched. Acad.«); Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 456, 458–462.

1069 ARS, SI AS 1073, I/49r, str. 9r; I/50r, str. 24; Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 458–462; Wikipedia (http://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Wilhelm_Mannagetta; ogled 20. 5. 2015).

1070 Kögl, *Leben und Werk*, str. 78.

1071 ÖNB, Cod. 7248 Han, Historische Sammelhandschrift, str. 259v; ARS, SI AS 1073, I/49r, str. 9v; I/50r, str. 24; Schönleben, *Dissertatio polemica*, 2. del, str. 198.

razbrati iz njegovih rokopisnih verzij in tiskane verzije genealogije rodbine Auersperg, je prav tako marljivo izčrpal gradivo univerzitetne knjižnice in arhiva (matrike) v Padovi.¹⁰⁷²

V njegovih tiskanih in rokopisnih genealogijah ter genealoških zapiskih najdemo dokaze, da je uporabljal tudi knjižnice in arhive kranjskih samostanov, in sicer v Stični, Kostanjevici, Pleterjah, Bistri, Žičah in Mekinjah, ter gradivo ribniške župnije in njenih podružnic.¹⁰⁷³ Zaradi nadnacionalne oziroma univerzalne urejenosti redov, v čigar lasti so bili navedeni samostani, je jasno, da je tudi v njih prihajal v stik z gradivom širšega evropskega kulturnega in geografskega prostora. Bogat vir informacij mu je bila knjižnica Volfa Engelberta Auersperga, ki jo je več let urejal.¹⁰⁷⁴ Enako velja za škofijsko gornjegrajsko knjižnico, ki jo večkrat omenja kot vir,¹⁰⁷⁵ znano pa je tudi, da si je iz nje izposojal knjige.¹⁰⁷⁶ V času dekanske službe je s pridom uporabljal gradivo kapitelskega arhiva v Ljubljani.¹⁰⁷⁷ Po očetovi zaslugi je imel dostop do arhiva ljubljanske mestne uprave, s pomočjo vplivnih poznanstev pa tudi do arhiva kranjskih deželnih stanov.¹⁰⁷⁸ Schönleben v svojih tiskanih genealogijah in rokopisnih genealoških zapisih omenja rokopise posameznih plemiških rodbin, kar dokazuje, da je vsaj posredno pri svojem raziskovalnem delu uporabljal zasebne plemiške arhive.¹⁰⁷⁹

V Schönlebovih marioloških delih so se ohranili dragoceni posredni dokazi o korespondenčnih stikih z nekaterimi vodilnimi mariologi njegovega časa. V delu *Vera ac sincera sententia* omenja Petra de Alva et Astorga in Hypolita Marraccija.¹⁰⁸⁰ Iz uvodnih strani v spisu *Palma virginea* je mogoče sklepati o Schönlebovih prijateljskih odnosih s Petrom Herculom de Bellois (Pietro Ercole de Belloi) in Simonom Santagato,¹⁰⁸¹ ki ga omenja tudi v posvetilu k drugemu zvezku latinskih postnih pridig. Verjetno je imel prav Santagata odločilno vlogo pri sprejemu Schönlebna med častne

1072 Npr.: OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 12, npr. str. 37v, 41v, 65v.

1073 Npr.: ARS, SI AS 1073, I/42r; ÖNB, Cod. 15300 Han; OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 12 (Ms 22).

1074 Schönleben, *Carniolia antiqua et nova*: »Syllabus MSS.«; Žargi, Auerspergov knežji dvorec, str. 285–286.

1075 Npr.: ÖNB, Cod. 15300 Han.

1076 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 96/14, 97/22.

1077 Npr.: NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1658; KAL fasc. 250/11, 364.

1078 Schönleben, *Carniolia antiqua et nova*: »Syllabus MSS.«

1079 Npr.: ARS, SI AS 1073, I/42r.

1080 Schönleben, *Vera ac sincera*, str. 174–175; Miklavčič, Johann Ludwig Schoenleben, str. 227.

1081 Schönleben, *Palma virginea* (na listu med zadnjo »Approbatio« in med »Proemium«).

člane bolonjske *Akademije gelatov*.¹⁰⁸² V četrti knjigi *Orbis universi votorum* dobimo potrditev, da se je Schönleben ljubezni do Brezmadežne navzel že v domači hiši, za kar je najbrž veliko zaslug imel njegov oče: »/.../ solo in Virginem Immaculate Conceptam cum lacte hausto affectu cordialiter voveo /.../.«¹⁰⁸³

Schönlebnova dela, posebej njegova *Carniolia antiqua et nova*, nakažejo njegovo dobro znanje grščine. Med viri za starejša obdobja kranjske zgodovine se namreč pojavljajo številni grški avtorji, s katerimi se je srečal med šolanjem na jezuitski gimnaziji, pozneje pa se je k njim večkrat vračal. V njegovih zgodnjih govorih so bili pogosto snovno izhodišče. Pozneje je pridobljeno znanje o grških piscih in delih uporabil v svojih pridigah, pa tudi kot zgodovinski vir pri pisanju kranjskih analov.

Ves Schönlebnov opus, zlasti pa zgodovinski in genealoški del, sloni na veliki količini prebrane literature; upoštevano je tudi drugo, zlasti epigrafsko gradivo. Marginalije zapolnjujejo imena številnih avtorjev. Njegova *Carniolia* kaže »enciklopedični« način pisanja zgodovine: Schönleben predstavlja različna in raznovrstna mnenja avtorjev o določeni temi, včasih se do njih opredeli, pogosto pa tudi ne. Njegov pridigarski opus po širini snovi ne zaostaja za zgodovinskim ter genealoškim in prav tako odraža načitanost in raznovrstnost njegovih zanimanj. Ukvarjanje z retoriko je bilo zanj toliko lažje, saj se je vanjo uvajal že od gimnazijskih let naprej in bil zanj nesporno nadarjen. Delo mu je olajševala cela vrsta retoričnih in pridižnih priročnikov. Zgodovinopisje mu je pomenilo težji izziv, saj se zanj med šolanjem ni posebej usposobil. Zgodovina je jezuitom služila le kot snovna zakladnica, ni pa bila samostojen učni predmet, prav tako pa jezuitskih šol v Schönlebnovem času še niso dosegli premiki v smer kritičnega zgodovinopisja. Zato ni nenavadno, da je Schönleben ob poseganju na zgodovinsko področje čutil negotovost in da se mu je pisanje zgodovine kljub velikemu zanimanju zdelo mučno: »Occasionem molestiae /.../ fecit molesta occupatio mea in scribenda Chronologia Carnioliae. Eam ne gravis accadat deprecor.«¹⁰⁸⁴

1082 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Epistola dedicatoria«.

1083 Schönleben, *Orbis universi votorum*, 4. knj., str. 87.

1084 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 65.

Pričevanja Schönlebnovih sodobnikov in naslednikov

Najlepši in najpodrobnejši pričevanji o Schönlebnovem življenju in delu sta nam ohranila človeka, ki sta mu bila v času in prostoru, predvsem pa po zanimanjih in osebnih prizadevanjih, najbližja. Valvasor mu je zgradil spomenik blagega spomina v šesti knjigi *Slave vojvodine Kranjske* ter z omembami tudi na drugih mestih tega dela. Po njegovi zaslugi so se nam ohranili naslovi Schönlebnovih zgodnjih tiskanih del, ki so danes večinoma izgubljena. Valvasor je s svojim polihistoriskim delom nadaljeval Schönlebnova prizadevanja za prikaz zgodovine Kranjske od leta 1000 do sodobnosti. Slavo Schönlebnovemu imenu je v delu *Bibliotheca Labacensis publica* prav tako pel Janez Gregor Dolničar, ki je Schönlebna označil za največjega kranjskega zgodovinarja in ga v besedilu namerno umestil pred Valvasorja.¹⁰⁸⁵ Na Schönlebnove zasluge je opozarjal tudi v drugih svojih delih: *Epitome chronologica*,¹⁰⁸⁶ *Annales urbis Labacensis*¹⁰⁸⁷ in *Historia cathedralis ecclesiae Labacensis*.¹⁰⁸⁸

Schönlebnovo ime je odmevalo tudi zunaj kranjskih meja. Njegova *Carniolia* je našla svoje mesto v *Acta eruditorum* (1682, str. 380–382), kratek zapis o njem pa so vključili v četrti zvezek *Allgemeines historisches Lexicon* (1732, str. 373–374). Že kmalu po Schönlebnovi smrti so njegove genealogije habsburške vladarske hiše uporabljali in komentirali drugi genealogi, na primer Wenceslaus Adalbertus Czerwenka v prvem delu svojih *Annales et acta pietatis Augustissimae ac serenissimae domus Habsburgo-Austriacae* (1694, str. 6, 13, 345, 536). Joannes Nicolai de Vogel ga je navedel med avtorji, ki so pisali o zgodovini avstrijskega prostora. Poudaril je spis *Carniolia antiqua et nova* in četrto knjigo *Orbis universi votorum* oziroma *Sexagena doctorum Viennensium*.¹⁰⁸⁹ To so morali upoštevati vsi tisti, ki so se za Schönlebnom ukvarjali z zgodovino univerze na Dunaju (na primer Franz Constantin Florian von Khautz, Joseph von Aschbach, Ernestus Apfalterr).¹⁰⁹⁰ Schönlebnova genealoška in zgodovinska dela je na

1085 Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 219–222.

1086 Dolničar, *Epitome chronologica*: »Ad lectorem«, str. 82–83.

1087 Steska, *Ljubljanska kronika*, str. 18, 29.

1088 Dolničar, *Zgodovina ljubljanske*, str. 70, 85, 99, 106, 112, 207.

1089 Vogel, *Specimen bibliothecae*, 1. del, str. 29, 158, 190, 345, 364; 2. del, str. 138, 222, 277.

1090 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 45–46.

nekaj mestih omenil Burcardus Gotthelfius Struvius v delu *Corpus historiae Germanicae* (1730, str. 194, 227, 513, 786). Še pred njim pa je Johann Georg von Eckhart v uvodu svoje prve knjige, ki govori o izvoru Habsburžanov, omenil Schönlebnovo *Dissertatio polemica*.¹⁰⁹¹ Ohranilo se je tudi več pričevanj o Schönlebnu in njegovih prizadevanjih za razglasitev dogme o Marijinem brezmadežnem spočetju, med drugim Ziegelbauerjevo v spisu *Novissima de negotio saeculorum* (1737, str. 171, 235, 239, 292, 346–347).

Omembe Schönlebnovega opusa najdemo tudi pri drugih avtorjih. Omejila sem se le na nekatere njemu časovno najbližje, da bi s tem pokazala, kako je njegovo delo odmevalo že kmalu po njegovi smrti in kako ni ostalo skrito niti raziskovalcem zunaj kranjskih meja. Vsak, ki se je za Schönlebnom lotil zgodovine Kranjske, je moral poseči po njegovi *Carniolii*; tudi njegovi domači in tuji nasledniki na genealoškem področju pri svojem raziskovalnem delu niso mogli zaobiti njegovih genealoških spisov. Njegovim dokazom v prid Marijinega brezmadežnega spočetja so pritrjevali številni poznejši mariologi, čeprav sta dve njegovi najpomembnejši mariološki deli dobrih dvesto let bili na *Indeksu prepovedanih knjig*. Preseneča dejstvo, da sta tam ostali še skoraj petdeset let po tem, ko je bila dogma o brezmadežnem spočetju Device Marije potrjena tudi na podlagi dokazov, ki jih je v obeh spisih zagovarjal Schönleben. Brez odmeva niso ostale niti Schönlebnove nemške in latinske zbirke pridig.

1091 ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 1–2; Eckhart, *Origines serenissimae /.../ familiae Habsburgo-Austriacae*, str. 1–2.

PREGLED CELOTNEGA SCHÖNLEBNOVEGA OPUSA

Schönleben je zapustil obsežen in vsebinsko zelo raznovrsten opus. Za potrebe temeljite in celostne raziskave njegovega ustvarjanja je bilo treba najprej evidentirati in pregledati veliko količino rokopisnih ter tiskanih virov v slovenskih in tujih arhivih ter knjižnicah. Na podlagi analize, interpretacije in kritičnega ovrednotenja najdenih virov je nastal (delovni) seznam nespornih Schönlebnovih in Schönlebnu pogojno pripisanih, ohranjenih in neohranjenih, tiskanih in rokopisnih del. Seznam evidentira njegove doslej znane tiske in rokopise (tako avtografe kakor prepise njegovih besedil): pomeni osnovo te študije ter postavlja temelj za raziskovanje njegovega opusa. Najbrž ni treba posebej poudariti, da se bo po nadaljnjih raziskavah pričujoči seznam zelo verjetno še nekoliko spremenil: da se bo našel kakšen izmed tiskov ali rokopisov, ki veljajo za izgubljene, ali da bo mogoče pri katerem izmed pogojno pripisanih del dokončno potrditi oziroma ovreči Schönlebnovo avtorstvo. Domnevam, da bi nadaljnje raziskave lahko odkrile še kakšno njegovo rokopisno genealoško delo ali vsaj genealoške zapiske. Po dosedanjih ugotovitvah Schönlebnu pripisujemo šestinsedemdeset naslovov oziroma enot (dela, ki so izšla v več zvezkih, in rokopisi, ki so se ohranili v več delih oziroma so sestavljeni iz več vsebinskih podenot, se štejejo za eno vsebinsko enoto), s šestimi pa ga povezujemo le pogojno.

Schönlebnov opus sega na različna področja. V glavnem ga lahko razdelimo v pet večjih skupin: (1) zgodovinsko-genealoška, (2) retorična in (3) teološko-mariološka dela, (4) dve dramski in (5) eno filozofsko delo. Valvasor je navedel osemintrideset zvezkov njegovih tiskanih del in šest za tisk pripravljenih rokopisnih del. Podobno število del je navedel tudi Dolničar, le da je bil manj zgovoren pri navajanju rokopisnega gradiva.¹⁰⁹² Natisnjeni seznam Schönlebnovih del, ki je nastal za časa njegovega življenja, in sicer najverjetneje leta 1680, navaja trideset zvezkov. Na njem manjkajo predelava lekcionarja, mariološka spisa *Vera ac sincera sententia* ter *De officio immaculatae concep-*

1092 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355–356; Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 219–221.

tionis in vse štiri genealogije kranjskih plemiških rodbin. Med rokopisnimi, za tisk pripravljenimi deli manjka *Annus sanctus Habspurgo-Austriacus*.¹⁰⁹³ Zastavlja se vprašanje, kakšno vlogo je pri nastanku omenjenega seznama imel Schönleben: ga je sestavil sam ali kdo drug. Glede na to, da zajema le dela, ki so izšla do leta 1680, obstaja možnost, da ga je pripravil sam. Ob tem se poraja vprašanje, zakaj genealogij in *Aparata* ni navedel med deli, ki so bila takrat gotovo že pripravljena za tisk (»parata praelo«). Ker se ta seznam v veliki meri ujema z Valvasorjevim v *Slavi vojvodine Kranjske* in ker se je po do zdaj znanih podatkih ohranil le v nekdanjem Valvasorjevem izvodu dela *Dissertatio polemica* v Metropolitanski knjižnici v Zagrebu, bi to lahko pomenilo dvojje: da je Schönlebnov seznam Valvasorju služil kot predloga za pregled Schönlebnovih del v *Slavi* ali pa je ta seznam zgodnejša različica Valvasorjevega seznama Schönlebnovih del.

Pohlin je naštel štirideset zvezkov Schönlebnovih natisnjenih del in šest za tisk pripravljenih rokopisov; njegov seznam rokopisov se nekoliko razlikuje od Valvasorjevega.¹⁰⁹⁴ Radics je omenil enako število tiskov kakor Pohlin, opis rokopisne ostaline pa je povzel po Valvasorju.¹⁰⁹⁵ V literarnozgodovinskem delu svoje biografske študije je navedel štirinajst Schönlebnovih rokopisov, na katere je naletel med raziskovanjem.¹⁰⁹⁶

V veliko pomoč pri raziskovanju Schönlebnovega opusa sta še dva tiskana seznama njegovih del. Prvi je nastal leta 1669 in je bil najverjetneje natisnjen skupaj s prvim zvezkom *Feyertäglicher Erquick-Stunden*. Schönleben je pozneje en izvod tega seznama priložil pismu Petru Lambecku.¹⁰⁹⁷ Drugi seznam njegovih del se je ohranil v Zanijevem albumu članov bolonjske *Akademije gelatov*, ki je izšel leta 1672.¹⁰⁹⁸ Pomembna sta zato, ker posredno prinašata informacije o kronologiji nastajanja Schönlebnovih del, hkrati pa lahko z njuno pomočjo razberemo nekaj naslovov njegovih neohranjenih rokopisnih del. Pri raziskovanju Schönlebnovega opusa so nam lahko v veliko pomoč tudi predgovori k njegovim spisom.¹⁰⁹⁹

1093 HDA, MK, M 9451: »Syllabus operum et proiectorum Joannis Ludovici Schönleben«.

1094 Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 404–405.

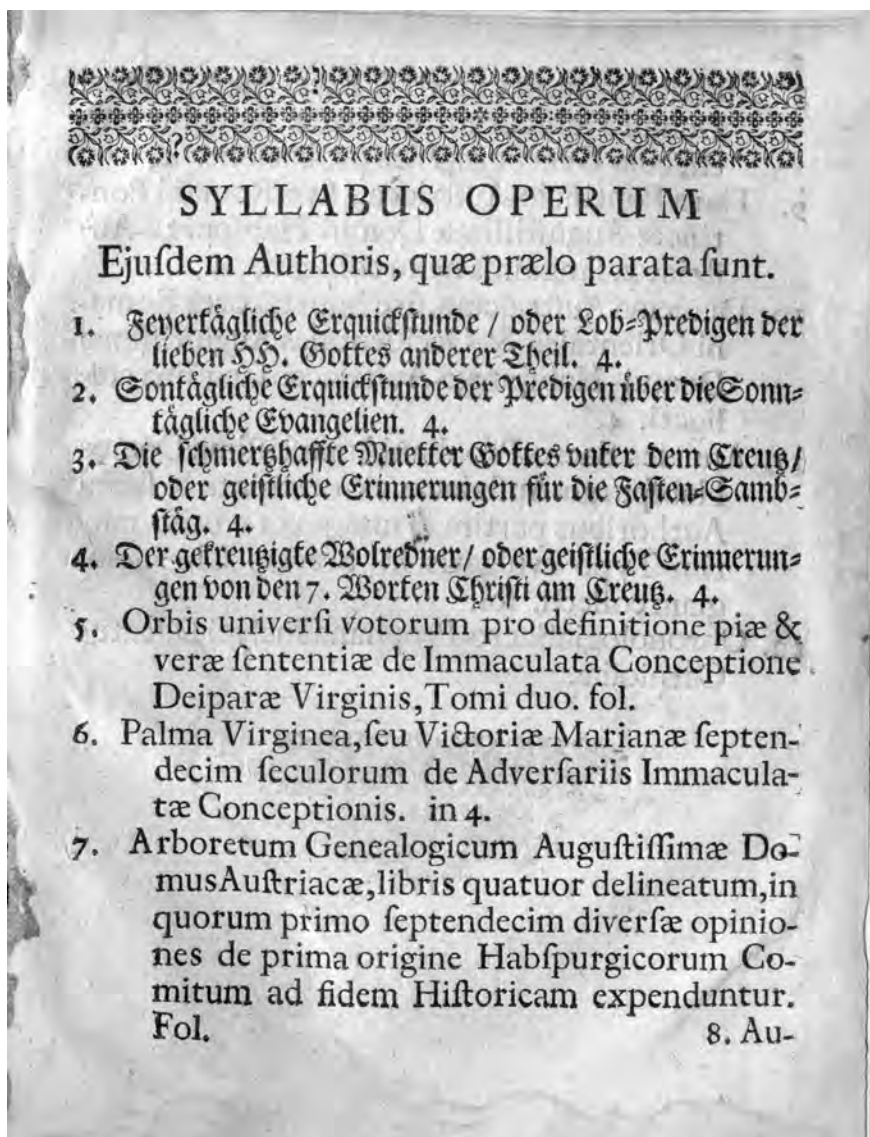
1095 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 61–64.

1096 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 44–45, 54, 56–60, 65.

1097 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«; ÖNB, Cod. 9714 Han, str. 166.

1098 Zani, *Memorie, imprese*, str. 182r–184r.

1099 Npr.: Schönleben, *Orbis universi votorum*, 3. knj., str. 3; *Fasten-Freytag und Sontag-Predigen*: »Vorspruch dess Authoris«, 2. str.

Seznam Schönlebnovih za tisk pripravljenih del iz leta 1669, 1. stran
(vir: arhiv NUK – Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del, Salzburg, 1669).

Največ Schönlebnovih natisnjenih del sega na področje retorike, v rokopisih pa so najštevilčnejše zastopani genealoški zapiski. Vzrok za takšno stanje je tudi v spletu okoliščin: Schönlebnovo rokopisno zgodovinsko in genealoško gradivo, ki se je nanašalo na Kranjsko, so po njegovi smrti hranili v arhivu deželnih stanov, drugo rokopisno gradivo pa je skupaj z njegovo knjižnico prešlo v jezuitsko last.¹¹⁰⁰ Ko je nekdanji jezuitski kolegij 28. junija 1774 pogorel,¹¹⁰¹ je skupaj z večino jezuitske knjižnice verjetno zgorelo tudi Schönlebnovo rokopisno teološko in pridigarsko gradivo. Kje vse so hranili Schönlebnovo gradivo v zvezi s habsburško vladarsko hišo, ne vemo. Morda je deloma prišlo v arhiv deželnih stanov, deloma pa v jezuitsko knjižnico. Tako sklepam na podlagi dejstva, da se je v Arhivu Republike Slovenije ohranilo nekaj genealoških debel evropskih rodbin in genealoška debela Habsburžanov.¹¹⁰² Da je nekaj tovrstnega gradiva res prišlo tudi v ljubljanski jezuitski kolegij, tam pa je ali zgorelo v požaru ali se razneslo drugam, priča primer Schönlebnove genealogije Habsburžanov, ki jo sedaj hrani Univerzitetna knjižnica v Gradcu. Genealogija je iz Ljubljane v jezuitski kolegij v Gradcu najverjetneje prišla z jezuitom Philippom Justijem. Verjetno si jo je izposodil v ljubljanski jezuitski knjižnici in jo odnesel s seboj v graški kolegij.¹¹⁰³

Del Schönlebnove rokopisne zapuščine je svoje mesto našel v Valvasorjevi knjižnici. Zagrebška Metropolitanska knjižnica hrani rokopisni kodeks, v katerem so se ohranili Schönlebnovi genealoški in drugi zgodovinski zapiski ter gradivo, ki je povezano z njegovim zbiranjem gradiva za drugi zvezek spisa *Carniolia antiqua et nova*.¹¹⁰⁴ Nekaj rokopisnega in

1100 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 354.

1101 Dolar, Med koncem in začetkom, str. 16.

1102 ARS, SI AS 1001: Genealoške tablice vladarjev.

1103 UB Graz, Ms 1251: Genealogia Habsburgica: »Genealogica adiectis observationibus, conscripta, [ut] characteres evincunt, a Johanne Ludovico Schönleben. His multo plura, ad eundem modum efficta, habentur in bibliotheca Labacensis collegii, rerum eruditum Schönlebenii haerede, unde etiam haec commodata, aut ablata, videntur in usum p. Philippi Justi. in 4to.« P. Philipp Justi je v ljubljanskem jezuitskem kolegiju deloval v letu 1688/89, pozneje ga, sodeč po Lukacsevih izpiskih iz jezuitskih katalogov (*Catalogi personarum*, 5. zv. (1684–1699, str. 253), 6. zv. (1700–1717)), vse do leta 1717 ni bilo več v Ljubljani (HA 1596–1691, str. 358). V letih 1718–1720 je deloval v Linzu in Passau, kjer je 27. januarja 1720 umrl (Stoeger, *Scriptores provinciae austriacae*, str. 165; *Catalogus Personarum, & Officiorum Provinciae Austriae Societatis Jesu: 1718–1732*).

1104 HDA, MK, MP 236, npr. str. 276r–279v, 280r–293v, 295r–307v. V zadnjem primeru gre za izpiske iz samostanskega arhiva v Stični, ki mu jih je posredoval neznani pošiljatelj. Pomenljiv je tudi pripis na koncu besedila, da se v samostanu niso ohranili nobeni antični

tiskanega gradiva sta ohranila tudi Schönlebnova nečaka Janez Gregor in Janez Anton Dolničar. Janez Gregor je v drugem zvezku svoje zbirke drobnih rokopisov in tiskov z naslovom *Miscellanea* ohranil edini pri nas do sedaj znani tisk Schönlebnove pridige *Oesterreichische Veste unnd Vormaur*.¹¹⁰⁵ V semeniški izvod knjige *Mariae Magnae Dei Matris celebres panegyristae* pa je Janez Anton zapisal, da je slavilno pesem Brezmadežni v uvodu knjige spisal njegov stric Schönleben: »Ita cecinit Joannes Ludovicus Schönleben, celeberrimus panegyrista.«¹¹⁰⁶ V isti knjižnici je ohranjen tudi Schönlebnov osebni tiskani izvod pridige *Horae subsecivae dominicales* z njegovimi lastnoročnimi pravopisnimi popravki in krajšimi ter daljšimi vsebinskimi dodatki.¹¹⁰⁷ Schönlebnovo rokopisno delo *Basis ethica* je v Semeniško knjižnico prišlo po smrti Jožefa Antona Dolničarja, sina Janeza Gregorja.¹¹⁰⁸

Boljšo predstavo o dejanski količini Schönlebnovega rokopisnega gradiva dobimo ob upoštevanju sočasnih virov. Valvasor je v *Slavi* zapisal, da je Schönleben zapustil šest lastnoročno napisanih del, tri zvezke rokopisov v foliu in šest zvezkov v četverki. Poleg tega naj bi zapustil še nekaj posameznih spisov in zapiske za drugi zvezek kranjske kronike, o katerih je Valvasor trdil, da iz njih ne bi bilo mogoče izluščiti več kot osem pol za zgodovino Kranjske uporabnega gradiva.¹¹⁰⁹ Od omenjenih šestih zvezkov rokopisov v četverki, treh v foliu in drugih posameznih spisov lahko s pomočjo dveh tiskanih seznamov Schönlebnovih del (prvega iz leta 1669,¹¹¹⁰ drugega iz leta 1672)¹¹¹¹ ter njegovega predgovora k nemškim postnim pridigam¹¹¹² rekonstruiramo štiri naslove rokopisnih del v četverki¹¹¹³ in enega v dva-

zapis (str. 307v: »Antiqua monimenta vel inscriptiones nullae extant.«). Schönleben je namreč v svojih prošnjah plemstvu in duhovščini še posebej prosil za epigrafske vire. Da je gradivo res pregledal, dokazujejo njegove kratke opombe in pripisi (npr. na str. 295r, 296r, 297r, 301r, 307v).

1105 SK, J. G. Dolničar: *Miscellanea*, Pars II.

1106 Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 238; Smolik, Pridigar, mariolog, str. 414–415.

1107 SK, Q. IV. 22: Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 1. in 2. del. Ta izvoda sta brez posvetil, uvodov in kazal.

1108 SK, Ms 64; Vidmar, *Italijanske umetnostne, topografske*, str. 19–20, 48.

1109 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356.

1110 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«.

1111 Zani, *Memorie, imprese*, str. 183r–184r: »Da stamparsi prossimamente«.

1112 Schönleben, *Fasten-Freytag und Sontag-Predigen*: »Vorspruch dess Authoris«, 2. str.

1113 To so: *Die schmerzthaffte Muetter Gottes unter dem Creutz (Mater Dolorosa sub cruce Filii)*; *Der gekreutzigte Wolredner (Orator crucifixus)*; *Tiara Pontifico-Austriaca*; *Diadema Austriacum*.

najsterki.¹¹¹⁴ Verjetno je Valvasorjeva navedba rokopisov zajela tudi rokopis drame *Haeresis fulminata* in rokopisne različice genealogij, ki jih danes hranijo v Arhivu Republike Slovenije, v dunajskem Hišnem, dvornem in državnem arhivu, v Univerzitetni knjižnici v Gradcu in drugod.

V zvezi s Schönlebnovimi zapiski za drugi del kranjskih analov so se v njegovi osebni mapi v Arhivu Republike Slovenije ohranili dokumenti, ki pričajo, da so si frančiškani v Ljubljani aprila 1731 za p. Žigo Škerpina od redovnega generala prizadevali pridobiti dovoljenje za dokončanje Schönlebnovih analov, ki so se v rokopisu ohranili v kranjskem stanovskem arhivu.¹¹¹⁵ Ali je pozneje dejansko prišlo do Škerpinevega urejanja gradiva, ne vemo, je pa bil Žiga Škerpina nedvomno tesno povezan s tedanjo ljubljansko in kranjsko inteligenco.¹¹¹⁶ Iz Miklavčičevega gesla o Škerpinu v *Slovenskem biografskem leksikonu* je mogoče razbrati, da do načrtovanega urejanja Schönlebnovega gradiva ni prišlo.¹¹¹⁷

Marian Fiedler je v sedmem zvezku četrtega dela spisa *Austria sacra* leta 1786 na več mestih kot vir navajal Schönlebnove zapiske za drugi del zgodovine Kranjske, in sicer prvi in drugi zvezek »Analecta manu Schönlebiana«, ki sta bila, sodeč po Fiedlerjevih navedbah strani, precej obsežna. Omenjal je tudi »Schediasma Schönlebi« in njegove izpiske (»Excerpta«).¹¹¹⁸ Vse do Linhartovega časa so Schönlebnovi rokopisi za drugi del kranjske zgodovine očitno še bili v arhivu deželnih stanov. Linhart je namreč leta 1788 v predgovoru k *Poskusu zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Austrije* omenil Schönlebnovo obsežno rokopisno ostalino v zvezi z njegovo »staro in novo Kranjsko«. V arhivu kranjskih deželnih stanov naj bi v njegovem času bil izvorni rokopis dela *Carniolia antiqua et nova* z dodatki, poleg tega pa še osemnajst popisanih zvezkov, naslovljenih kot *Collectanea pro Annalibus Austriae et Carnioliae*, ki jih je Schönleben

1114 To je: *Prolusionum academicarum libri duo*.

1115 ARS, SI AS 1001: licenca p. Žigi Škerpinu za nadaljevanje Schönlebnovega dela (1731): »In alterum iam saeculum asservantur in nostro Ducali archivio diversorum eruditorum virorum manuscripta [...]. Adsunt quoque celebris chronologi Schönleben monumenta, quae ad complementum coepterum [sic!] ab eo Carnioliae Annalium desiderantur. Hinc quia inclyti status tum augustae Austriacae domui, tum patriae nostrae utile futurum arbitrabantur, si utraque Acta et Notata per eruditum quempiam virum in historiae ordinem, conquisitis aliunde, quae deesse posunt, reducerentur, atque typis mandarentur, determinarunt provinciam hanc prae ceteris admodum reverendo patri Sigismundo Skerpin [...].«

1116 Svoljšak, Knjižna zbirka, str. 22.

1117 Miklavčič, Škerpina, Žiga, str. 329.

1118 Fiedler, *Austria sacra*, 4. del, 7. zv., str. 251–253, 388–399.

nameraval uporabiti za popis zgodovine »nove Kranjske« od leta 1000 do 1600. Osnova za njegove kronološke zapiske je bila zgolj časovna zaporednost. Po Linhartovem pričevanju naj bi Schönleben v omenjene zvezke najprej po vrsti zapisal letnice in med njimi pustil prazne prostore, nato pa je na te liste zapisoval poročila, ne oziraje se na ob straneh zapisane letnice. Linhart je omenil tudi njegove rokopisne fragmente (*Appendix ad Annales et Chronologiam Carnioliae sive Genealogica fragmenta*).¹¹¹⁹

Že nekaj let za Linhartom je Marko Pohlin v svojem rokopisu *Biblioteka Kranjske*, ki ga je nato leta 1803 dal natisniti Jožef pl. Sartori, zapisal, da mu ni znano, kje se hranijo ti rokopisi: »Ubi haec MSS. lateant, et num ex his quaedam alicubi jam lucem aspexerint, me latet.«¹¹²⁰ Ob tem se zastavlja vprašanje, ali ni vedel, da rokopise hrani kranjski stanovski arhiv, ali pa rokopisov tam takrat ni bilo več. Jožef Kalasanc Erberg je v *Poskusu osnutka za literarno zgodovino Kranjske* zapisal, da bi Schönlebnovi rokopisi morali biti med njegovo zapuščino: »Von Schönleben sollen mehrere Tomi Manuscripte als Vorbereitungen zum zweiten Theil der Carniolia Nova in Nachlass geblieben sein.« Ob robu je zapisal, da jih je v stanovskem arhivu videl Linhart.¹¹²¹ Dimitz je v četrtem delu svoje *Zgodovine Kranjske* omenil, da Schönlebnovih zapiskov za drugi del kranjskih analov, ki jih je bil omenjal Linhart, v njegovem času v stanovskem arhivu ni bilo več: »Die Notizensammlung („Collectanea pro Annalibus Austriae et Carnioliae“, 18. Bände) für den II. Band (1000 bis 1600) befand sich noch im vorigen Jahrhunderte im Archiv der krainischen Stände. Ihr gegenwärtiger Verbleib ist nicht bekannt.«¹¹²²

Radics v biografski študiji o usodi Schönlebnovih zapiskov za drugi del *Carniolie* ni pisal, omenil je le, da se je nanje na nekaterih mestih skliceval Marian Fiedler.¹¹²³ Zanimivi pa so njegovi zapisi, ki dokazujejo, da se je konec 18. stoletja Schönlebnovo rokopisno gradivo iz stanovskega arhiva porazgubilo oziroma prišlo v razne kraje, zlasti na Dunaj in v Gradec.¹¹²⁴ Radics je navedel, da se je rokopis prvega dela zgodovine Kranjske ohranil v knjižnici Zgodovinskega društva za Kranjsko (Historischer Verein für

1119 Linhart, *Poskus zgodovine Kranjske*, str. 5–7.

1120 Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 405, 644.

1121 Erberg, *Versuch eines Entwurfes*, str. 44.

1122 Dimitz, *Geschichte Krains*, 4. del, str. 124.

1123 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 65.

1124 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 45, 54–56, 59–60, 65.

Krain) in da ga je novoustanovljenemu društvu podaril grof Anton Aleksander Auersperg (Anastasius Grün).¹¹²⁵ V dunajski Dvorni knjižnici je Radics odkril Schönlebnov vsebinski osnutek za drugi del spisa *Carniolia antiqua et nova*.¹¹²⁶ Nekaj Schönlebnovega rokopisnega gradiva bodisi iz stanovskega arhiva bodisi iz jezuitskega kolegija bodisi od drugod se je ohranilo tudi v dolskem arhivu – med »Collectanea« Jožefa Kalasanca Erberga.¹¹²⁷ Od tam izvirajo nekateri rokopisi, ki so danes del Zbirke rokopisov Arhiva Republike Slovenije.¹¹²⁸ Nekaj gradiva za svojo zbirko je Erberg dobil v dar od jezuitov in drugih (rokopis *Historia annua 1596–1691* je na primer dobil od Zoisa), nekaj pa ga je kupil, vendar ni znano, od koga (na primer Schönlebnove genealoške zapiske *Appendix ad Annales et Chronologiam Carnioliae*).¹¹²⁹

Kakor je razvidno iz zbranih podatkov, se je Schönlebnovo zgodovinsko in genealoško gradivo iz stanovskega arhiva in od drugod na začetku 19. stoletja razneslo tudi zunaj kranjskih meja. Na kakšen način in v katere kraje, je težko ugotoviti. Da današnja nahajališča Schönlebnovih rokopisov niso nujno edini kraji, ki so sprejeli te dokumente iz stanovskega arhiva v Ljubljani, je mogoče sklepati na podlagi provenience kodeksov, v katerih so se ohranili Schönlebnovi rokopisni drobci. Iz podatkov o kodeksu 8351 v Avstrijski narodni knjižnici je mogoče razbrati, da je ta kodeks na Dunaj prišel iz severne Italije oziroma Švice. Pred dunajsko Dvorno knjižnico naj bi bil njegov lastnik grof Franz Ehrenreich von Trauttmansdorff (1662–1719), ki je bil med špansko nasledstveno vojno cesarski poslanec v Badnu. Imel je bogato osebno knjižnico z več kot osem tisoč tiski in več kot petsto rokopisi, ki pa so se po njegovi smrti razkropili po vsem svetu, saj so jih prodali na dražbi.¹¹³⁰ Omenjeni kodeks ali pa posamezne rokopise, ki so sedaj vezani

1125 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 54–55.

1126 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 56–57; ÖNB, Cod. 8351 Han, *Historische Sammelhandschrift*, str. 172v–173v.

1127 ARS, SI AS 730, fasc.: 75, 119, 120, 133.

1128 Na primer: jezuitski dnevnik *Diarium p. ministri* (1651–1772) in *Sodalitas beatissimae Virginis Mariae in coelum assumptae* (Umek, *Erbergi in dolski arhiv*, 1. del, str. 66).

1129 Umek, *Erbergi in dolski arhiv*, 1. del, str. 64–66.

1130 Stangl, *Der kaiserliche Gesandte*, str. 118–119. Pregled nad vsebinsko širino Trauttmansdorffove knjižnice nam omogoča njen popis, ki so ga pripravili za avkcijo po njegovi smrti. Avkcijski inventar so šele pred kratkim našli v štajerskem Deželnem arhivu (Steiermärkisches Landesarchiv) v Gradcu. Na podlagi rokopisnega inventarja je Werner Stangl pripravil popis knjižnice Franza Ehrenreicha Trauttmansdorffa (*Edition des Inventars der Bibliothek von Franz Ehrenreich Graf von Trauttmansdorff*). V popisu najdemo tudi nekaj Schönlebnovih

v kodeks 8351, je na avkciji očitno kupila takratna Dvorna knjižnica. V kodeksu se je ohranilo nekaj Schönlebnovih zapisov in gradiva, ki bi mu lahko služilo kot vir za spis *Carniolia antiqua et nova*. Rokopis ne kaže značilnega Schönlebnovega duktusa: gre ali za prepis njegovega pisarja ali pa za prepis neznanega pisca iz poznejšega časa. Schönlebnovo avtorstvo nakazujejo zapisi na začetku ali koncu besedila¹¹³¹ ali pa primerjava z vsebinsko enakimi, drugod ohranjenimi Schönlebnovimi avtografi.¹¹³² Podrobna analiza virov je pokazala, da je Schönleben gotovo avtor teh zapisov v Cod. 8351: »Marchiones Austriae stirpis Babenbergicae radix« (str. 161r–171r), »Nobilitas Carnioliae anno 1446« (str. 171r–172r), »Tomus II. Annalium Carnioliae apparatus, descriptio summaria Sacro-Prophana Carnioliae Novae« (str. 172v–173v), »Communicanda pro To. II. Carnioliae« (str. 174r–v), »Nota was man zur Lands Chroniks dankwürdiges vermerkhen und communiciren solle« (str. 175r–176v), »Puncta, secundum quae excerpti possunt ex antiquis chartis servientiae Chronologiae« (str. 177r–v), »Genealogia primorum Austriae marchionum et ducum« (str. 177v–178r), »Nota ecclesiarum filialium, quae dignoscuntur a matrice s. Georgii Laasensi« (str. 178v) in »Marchiones Austriae antiqui mea collectio sed adhuc manea« (457r–476v). Možnost, da bi tudi nekateri drugi v kodeks 8351 vezani zgodovinski zapiski, ki so urejeni po letih, lahko bili v zvezi s pripravo spisa *Carniolia antiqua et nova* in z drugimi Schönlebnovimi rokopisnimi deli, nakazujejo Schönlebnove navedbe virov v tiskani verziji tega spisa¹¹³³

tiskov in dva rokopisa (str. 157v in 160v), prvi izmed njih je *Marchiones Austriae antiqui* (str. 157v, št. 4206), ki je sedaj del kodeksa 8351 v Avstrijski narodni knjižnici, drugi pa *Schenleben karnerische Cronica* (str. 160v, št. 4284), vendar ne vemo, katero njegovo delo je bilo mišljeno pod tem vpisom. Če sklepamo po kodeksu 8351, ki poleg *Marchiones Austriae antiqui* vsebuje še nekatere druge Schönlebnove rokopise, je zelo verjetno, da je v Trauttmansdorffovi knjižnici bilo še več njegovih rokopisov. Podrobnejše podatke o tem bo lahko dala šele natančna analiza avkcijskega kataloga Trauttmansdorffove knjižnice.

- 1131 ÖNB, Cod. 8351 Han, npr. str. 176v (»Johann Ludwig Schönleben m. p.«), 457r (»Marchiones Austriae antiqui mea collectio sed adhuc manea. Marchiones Gothi. A me Joanne Ludovico Schönleben ex variis praesertim MSS. collecti /.../«).
- 1132 Besedili »Marchiones Austriae Stirpis Babenbergicae Radix« (str. 161r–171r) in »Genealogia Primorum Austriae Marchionum & Ducum« (str. 177v–178r) sta se v Schönlebnovem lastnoročnem zapisu ohranili tudi v Arhivu Republike Slovenije (SI AS 1001). V kodeksu 8351 sta besedili ločeni enoti, v SI AS 1001 pa sta vezani skupaj. Popravki, ki jih je v besedilo vnesel Schönleben (SI AS 1001), so upoštevani tudi v prepisu v Cod. 8351.
- 1133 Schönleben, *Carniolia antiqua et nova*: »Syllabus MSS.«. Rokopisne kronike, ki jih navaja med viri za spis *Carniolia*, obravnavajo približno isto časovno obdobje, kakor ga zajemajo zgodovinski izpiski v kodeksu 8351, le da ti v kodeks niso vedno vezani v pravilnem kronološkem zaporedju. Za uporabljeno »Dunajsko kroniko« (»Ms. Chronicon Viennense«)

in popis uporabljenih virov, ki ga je Schönleben umestil na začetek spisa »Genealogia primorum Austriae marchionum et ducum«. ¹¹³⁴

Po vsej verjetnosti so iz Trauttmansdorffove knjižnice v benediktinski samostan Šentpavel na Koroškem, od tam pa na Dunaj, prišli tudi rokopisi, ki so se ohranili v kodeksu 7250. Predvidevam, da je vsaj del ohranjenega gradiva v zvezi s Schönlebnovim zbiranjem zgodovinskih podatkov za načrtovani drugi zvezek »nove Kranjske«, verjetno pa je gradivo za *Slavo vojvodine Kranjske* uporabil tudi Valvasor. ¹¹³⁵ Kako so rokopisni zapisi, ki so se ohranili v kodeksih 8351 in 7250, prišli do Trauttmansdorffa, za zdaj ni znano. Najverjetneje je pridobil posamezne rokopise, ki so bili pozneje vezani v skupne kodekse, ni pa nujno, da jih je dal vezati on. ¹¹³⁶ Da nekateri rokopisi v obeh kodeksih izvirajo iz nekdanje Trauttmansdorffove knjižnice, nakazuje katalog rokopisov njegove knjižnice, ki se je ohranil v Avstrijski narodni knjižnici. ¹¹³⁷

V kodeks 7250 je vezanih več različnih dokumentov, na primer prepisi ustanovnih listin samostanov (bistriškega, mekinjskega in kostanjeviškega) ¹¹³⁸ in privilegijev kranjske duhovščine, ¹¹³⁹ izpiski iz samostanskih arhivov (na primer iz benediktinskega samostana v Šentpavlu na Koroškem ter posamezni podatki iz arhivov žičke kartuzije), ¹¹⁴⁰ pregledi zgodovine posameznih samostanov ¹¹⁴¹ in drugi zapisi. Nekateri zapisi so iz let 1680 in 1681, ¹¹⁴² nekateri iz časa nastajanja Valvasorjeve *Slave*, ¹¹⁴³ nekateri pa iz poznejšega obdobja. ¹¹⁴⁴ Dokazov, da bi povod za nastanek nekaterih

je Schönleben v popisu uporabljenih rokopisov (»Syllabus MSS.«) navedel, da je njen avtor pri letu 1289 zapisal: »quae vidimus testamur«. Isti zapis se v kodeksu 8351 pojavi tudi v kronoloških zapiskih za leto 1289 na str. 194r (»/.../ et quae vidimus testamus, quia insolidum prius fuerat /.../«).

1134 ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 177v–178r; ARS, SI AS 1001.

1135 ÖNB, Cod. 7250 Han, Sammelhandschrift.

1136 Na začetek kodeksa 8351 je na primer umeščen rokopis Eckhartovega spisa *Origines Serenissimae ac Potentissimae familiae Habsburgo-Austriacae*, katerega predgovor je nastal že po Trauttmansdorffovi smrti, in sicer 22. januarja 1720.

1137 ÖNB, Cod. 15326 Han: Katalog der Handschriften des Grafen Franz Ehrenreich von Trauttmansdorff (»Catalogus codicum manuscriptorum alicuius bibliothecae«); Stangl, Von Graz, str. 272–273.

1138 ÖNB, Cod. 7250 Han, npr. str. 95r–96v, 149r–150r, 151r, 154r–160v.

1139 ÖNB, Cod. 7250 Han, str. 99r–109v.

1140 ÖNB, Cod. 7250 Han, str. 1r–31r, 42r–54r, 147r–148v.

1141 ÖNB, Cod. 7250 Han, str. 81r–94v, 143r–146r, 152r–153r.

1142 ÖNB, Cod. 7250 Han, str. 38r–40v, 60r–71v, 147r–148v.

1143 ÖNB, Cod. 7250 Han, npr. str. 143r–146r.

1144 ÖNB, Cod. 7250 Han, npr. str. 217r–222v, 229r–240v.

zapisov lahko bil Schönlebnovo zbiranje podatkov za drugi zvezek spisa *Carniola antiqua et nova*, je več. O nekaterih zapisih je mogoče sklepati, da bi lahko nastali kot odziv na Schönlebnovo prošnjo plemstvu in duhovščini za zbiranje in izpisovanje podatkov iz njihovih arhivov.¹¹⁴⁵ To potrjuje Schönlebnovo pismo opatu Albertu Reichartu v samostan Šentpavel na Koroškem z dne 16. aprila 1681. V njem omenja izpiske iz tamkajšnjega samostanskega arhiva, ki jih je očitno takrat že imel v rokah. Opatu prosi za nekatera dodatna pojasnila in mu zastavi štiri vprašanja v zvezi s poslanim gradivom.¹¹⁴⁶ Omenja zapise do leta 1343 in prosi še za izpiske za poznejša leta.¹¹⁴⁷ V kodeksu 7250 ohranjeni prvi del izpiskov iz šentpavelskega samostana dejansko zajema obdobje do leta 1343,¹¹⁴⁸ v njem pa so ohranjeni tudi arhivski izpiski za obdobje od 1343 do 1590.¹¹⁴⁹ Pismo opatu Albertu je pomembno tudi zato, ker dokazuje, da je pri zbiranju gradiva za drugi del kranjske zgodovine Schönleben aktivno sodeloval z Valvasorjem.¹¹⁵⁰

Schönlebnove rokopisne prošnje plemstvu in duhovščini na žalost niso datirane,¹¹⁵¹ predvidevam, da so nastale najpozneje okrog leta 1678.¹¹⁵²

1145 Gre za zapise (Cod. 7250 Han) na str. 1r–31v (»Extractum ex Archivio S. Paulense«), 38r–40v (»Excerpta ex antiquis literis Archivii nostri Lavantini ad. S. Andream«; nad naslovom je s Schönlebnovo roko pripisano: »Missa 27. Nov. 1680«), 42r–54r (»Pars prima Archivii S. Paulensis ab anno 1343«, »Pars secunda Archivii San. Paulensis ab anno 1500«), 60r–71v (»Ex archivo S. Lamberti communicata anno 1681« – ta pripis je Schönlebnov avtograf), 147r–148v (»Ex. Seytz. die 10. Jan. 1681«).

1146 Benediktinerstift St. Paul, Stiftsarchiv, Pack 12-88; Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 71–72.

1147 Benediktinerstift St. Paul, Stiftsarchiv, Pack 12-88; Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 72: »Haec interim inspiciendo transumpta, occurrent, de quibus melius informari desidero. Coeterum cum haec communicata se solum extendunt ad annum 1343 et fol. 600 archivi, enixe rogo illustrissimam et reverendissimam dominationem vestram dignetur adhuc reliqua (haud dubie copiosiora) curare extrahi per occasionem.«

1148 ÖNB, Cod. 7250 Han, str. 1r–31v.

1149 ÖNB, Cod. 7250 Han, str. 42r–52r (»Pars prima Archivii S. Paulensis ab anno 1343«), 52r–54r (»Pars secunda Archivii San. Paulensis ab anno 1500«).

1150 Benediktinerstift St. Paul, Stiftsarchiv, Pack 12-88; Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 71: »Accepi per dominum baronem Valvasor, quae illustrissima et reverendissima dominatio vestra dignata est mihi comunicare /.../«.

1151 ÖNB, Cod. 8351, str. 174r–v (»Communicanda pro To. II. Carnioliae«), 175r–176v (»Nota was man zur Lands Chroniks dankwürdiges vermerkhen und communiciren solle«), 177r–v (»Puncta, secundum quae excerpti possunt ex antiquis chartis servientiae Chronologiae«).

1152 Kakor je opazil že Radics (Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 69), Schönleben v deveti točki »Nota, was man zur Landts-Chronikh /.../« omenja, da bi bilo dobro, če bi bili gradovi posameznih gospostev tudi upodobljeni (».../ wäre es rühmlich, wann jede Herrschaft die ihrigen durch einen Mahler abreissen und in Kupfer stechen liess und solche mit einer kurzen Beschreibung soviel man erfahren kann vom ersten Anfang oder Ursach des Gebäus communiciren.«). Na podlagi tega je mogoče sklepati, da je omenjeni

Datiran pa je ohranjen tiskani primerek njegove prošnje, in sicer je nastal 12. oktobra 1680. Ker je bil datum pripisan ročno, je zelo verjetno, da je dal Schönleben prošnjo in navodila za izpisovanje podatkov natisniti že prej, pozneje pa je vsako izmed prošenj ročno datiral in dopisal potrebne informacije.¹¹⁵³ Na list s prošnjo z dne 12. oktobra 1680 je dopisal, da pismu prilaga seznam tržaških škofov, ki ga je zbral iz raznih virov, nam neznanega naslovnika pa prosi, da njegov seznam pregleda in po potrebi popravi. V kodeksu 7250 so se ohranili sezname škofov na Ptuju, v Celju, Istri in Trstu (»Petovienses episcopi«, »Cilenses episcopi«, »Histriae episcopi«, »Tergestini episcopi«). Ni pa jasno, ali so v zvezi s Schönlebovim ali Valvasorjevim zbiranjem gradiva ali pa so morda povezani s kom drugim. Prav tako težko je reči, čigavi so zapiski o svetnikih (»Sancti spectantes ad Panoniam, Carnioliam, Istriam etc.«).¹¹⁵⁴

V kodeks 7250 sta vezana dva prepisa statuten ljubljanskega stolnega kapitlja iz let 1532 in 1533. Prvi prepis je priskrbel kanonik Jakob Stoper (»Concordat cum originalibus per totum Jacobus Stopper, Can. Labac.«), verjetno pa tudi drugega.¹¹⁵⁵ Kodeks prinaša tudi prepise dokumentov škofa Tomaža Hrena.¹¹⁵⁶ Zanimivi so zapisi o zmagi nad Turki v bitki pri Sisku leta 1593¹¹⁵⁷ in prepis nekaterih pesnitev in hvalnic na čast te zmage.¹¹⁵⁸

Schönlebov zapis nastal pred letoma 1678–1679, in sicer pred nastankom Valvasorjeve skicne knjige za topografijo Kranjske, in pred natisom Valvasorjevega dela *Topographia Ducatus Carnioliae moderna*.

1153 ARS, SI AS 1073, I/42r, str. 26d, 26e. Natisnjena navodila za izpisovanje podatkov iz arhivov (»Modus excerptendi nomina familiarum nobilium ex antiquis scriptoribus«) se razlikujejo od rokopisnih (»Nota was man zur Lands Chroniks dankwürdiges vermerkhen und communiciren solle«, »Puncta, secundum quae excerpti possunt ex antiquis chartis servientiae Chronologiae«), kar je še dodaten dokaz, da so nastala pozneje.

1154 ÖNB, Cod. 7250 Han, str. 110r–111v, 138r–148v.

1155 ÖNB, Cod. 7250 Han, str. 79r–v (»Copia litterarum foundationis episcopatus et capituli Labacensis«, dokument iz leta 1532), 97r–98r (»Statuta capituli Labacensis u. et. fol. 119, anno 1533«).

1156 ÖNB, Cod. 7250 Han, str. 112r–136r (»Responsum episcopi Thomae Labacensis ad querelam provincialis«), 197r–202v (»Ex Mss. Thomae episcopi Labacensis«). Njegov protokol se je ohranil v Metropolitanski knjižnici v Zagrebu, in sicer vezan v isti kodeks kakor Schönlebovi genealoški in drugi zgodovinski zapiski (HDA, MK, MP 236, str. 328r–459v).

1157 ÖNB, Cod. 7250 Han, str. 197r–198v: »Contrafactur [sic!] der sig- und freudenreichen victori der Christen unter Sissegg im Windisch Landt den 22. Juni 1593. Jahress«; »Verzeichnüss der fürnembsten christlichen Haupter so beÿ dieser Schlacht gewest«; »Vezaichnüss [sic!] fürnembsten türggischen [sic!] Haupter beÿ dieser Schlacht«.

1158 ÖNB, Cod. 7250 Han, str. 199r–202v: »Hassanicae cladis et christianorum victoria ad Sissek Croatia arcem diumitus [sic!] concessa 22. Junii 1593 elogium« (hvalnica je datirana

Ali so ti zapisi povezani s Schönlebnovim zbiranjem gradiva za zgodovino novodobne Kranjske, si za zdaj ne upam trditi, je pa gotovo, da ga je problematika turških vpadov na Kranjsko zanimala. V pridigi *Oesterreichische Veste unnd Vormaur* je leta 1675 obravnaval zgodovino turških vpadov na Kranjsko, slavne zmage pri Sisku pa se je dotaknil tudi v dveh pridigah, ki ju je imel ob obletnici tega dogodka – na godovni dan sv. Ahacija, in sicer leta 1658 in 1663.¹¹⁵⁹ Njegov zapis o bitki pri Sisku in vsakoletnem slovesnem obhajanju spomina nanjo se je ohranil tudi v Metropolitanski knjižnici v Zagrebu.¹¹⁶⁰ Z veliko mero gotovosti pa lahko trdimo, da je zapise (pesmi, hvalnice in epigrame) o zmagi pri Sisku poznal Valvasor, saj je nekaj odlomkov objavil v petnajsti knjigi *Slave vojvodine Kranjske* (str. 533–535). Kot vir je navedel rokopis, na katerega je naletel med svojim raziskovalnim delom: »Sonst hat auch Herr Matthias Bastianzhizh anno 1629, den 12. Julii unterschiedliche schöne Carmina und scharffsinnige Epigrammata (oder poetische Inschriften) verfertigt: welche ich in einem Manuscript angetroffen /.../.«¹¹⁶¹ Možen dokaz, da je nekatere zapise v kodeksu 7250 uporabljal Schönleben, ponuja tudi zapis »Officiales militiae an. 1552 Wilh. Scherz.«¹¹⁶² Schönleben je namreč v genealoških zapiskih in drugod med viri navedel »Ms. Scher(t)z.«; morda se je ta okrajšava nanašala ravno na omenjene izpiske v kodeksu 7250.¹¹⁶³

Iste provenience kakor Cod. 7250 je po vsej verjetnosti tudi Cod. 7248 (»Historische Sammelhandschrift«), v katerega so vezana zelo raznovrstna besedila. Pred Avstrijsko narodno knjižnico naj bi bil njegov lastnik Franz Ehrenreich von Trauttmansdorff.¹¹⁶⁴ Nekaj zapisov v kodeksu je neposredno povezanih s Kranjsko in njeno preteklostjo ter sosednjimi deželami, na primer: »Confirmatio privilegiorum ecclesiae Labacensis Viennae 23.

s 15. avgustom 1624); »Illustri ac generoso domino amico nostro /.../ domino Georgio Andrae Kazianero &c. inclty Ducatus Carnioliae praesidii ad proprias palmas« (»Ex Aula episcopali Labaci 16. Novemb. anno 1614, Thomas.«); »D. O. M. A. De insignii christianorum, maxime Carnorum victoria, ab Hassan capitali fidei hoste reportata« (»Mathias Bastianzhizh 12. Julii 1629«); »Carnioliae victoria ab Hassan Bassa divorum Joannis Baptistae et Achatii ope reportata«.

1159 Schönleben, *Feyertäglicher Erquickstunden*, 2. del, str. 79–80, 89–90.

1160 HDA, MK, MP 236, str. 278v–279v: »Pro die 22. Junii«.

1161 Valvasor, *Die Ehre*, 4. zv., 15. knj., str. 533–535.

1162 ÖNB, Cod. 7250 Han, str. 161r–168v.

1163 ÖNB, Cod. 15300, npr. str. 33r–34r, 161r; HDA, MK, MP 236, npr. str. 25r; ARS, SI AS 1073, I/42r, npr. str. 472 in Dodatek k I/42r (»inter 344–345«).

1164 ÖNB, Cod. 7248 Han: Historische Sammelhandschrift.

Ian. 1530« (str. 193r–198v); »Extract der Kais. Ober-Einnehmer und Filialämter in Steyr, Cärnthen und Crain« (str. 249r–252v); »Enumeratio nonnullorum diplomatum Carthusiae Seitzensis in Styria« (str. 260r–261v) in »Collectanea ad historiam procerum Styriae, Austriae superioris et Carniolae« (str. 340r–353v). Na straneh 253r–259v je zapis, ki je v popisu vsebine in v spletnem katalogu naveden opisno, z naslovom *Collectanea pro illustranda serie antiquorum Styriae marchionum*, v samem kodeksu pa je naslovljen *Marchiones Styriae*. Na podlagi pisave je mogoče ugotoviti, da gre za Schönlebnovo delo. Ohranjen fragment daljšega besedila priča, da se Schönleben ni ukvarjal le z zgodovino Babenberške, ampak tudi Štajerske marke in da je bilo njegovo delo zasnovano širše, kakor so kazali do sedaj ohranjeni viri. Očitno se je lotil ali pa vsaj želel lotiti zgodovine vseh avstrijskih mejnih grofov. Širšo zasnovo je navsezadnje nakazoval že naslov, ki se je ohranil ob popisu Babenberške marke v Cod. 8351 (str. 161r: »Marchiones Austriae stirpis Babenbergicae radix«; str. 457r: »Marchiones Austriae antiqui«), vendar so dosedANJI raziskovalci očitno zmotno domnevali, da je šlo le za širšo začetno idejno zasnovo, spregledali pa možnost, da bi se nadaljevanje lahko izgubilo. Besedilo o Štajerski marki obsega sedem folijev in pomeni zanimivo branje, ki nakazuje možnost Schönlebnovega vpogleda v listine žičke kartuzije (npr. str. 256v, 157v: »Mss. docum: Seytzens«). Analiza besedila je pokazala, da so listi v kodeks vezani v napačnem zaporedju; tudi drugo številčenje s svinčnikom v zgornjem desnem kotu (levo in nižje od foliacije s črnilom) ne odraža pravilnega vrstnega reda.¹¹⁶⁵ Smiselno branje besedila nakazuje to zaporedje folijev: 254 (*Marchiones Styriae* – uvod in 1. poglavje), 253 (2. in 3. poglavje), 259 (4. in 5. poglavje), 255 (6. poglavje), 256 (7. in 8. poglavje), 257 (nadaljevanje 8. in 9. poglavje) in 258 (nadaljevanje 9. poglavja). V Cod. 7248 je mogoče najti še več zapisov, ki se nanašajo na Štajersko.¹¹⁶⁶ Ti bi – vsaj hipotetično – lahko bili povezani s Schönlebnovim zbiranjem gradiva o Štajerski. Takšno hipotezo bi delno lahko potrdil zapis o glavarjih Štajerske

1165 Prvotno številčenje folijev (v oklepaju je navedena foliacija s svinčnikom): 253 (1), 254 (4), 255 (3), 256 (5), 257 (6), 258 (7), 259 (2).

1166 Na primer: »Chronicon Styriae germanicum« (str. 1r–24v); »Österreichische Chronik von den 95 Herrschaften« (izvlečki) (str. 25r–187v); »Excusatio cleri Styriae propter petitam Contributionem« (str. 262r–265r); »Verzeichnus der Landshauptleuten in Steyr und Grätz /.../« (str. 336r–v); »Collectanea ad historiam procerum Styriae, Austriae superioris et Carniolae« (str. 340r–353v); »Confirmatio privilegiorum ducatus Styriae« (str. 354r–v); »Confirmatio privilegiorum ducatus Styriae d. d. 1. Nov. 1523« (str. 364r–375r).

marke (fol. 339: »Supremi Capitanei Styriae«). Ob naslovu je pripis: »pro ut ego collegi *JLS*. in alio Tomo est correctior«. Kratica »JLS« bi namreč lahko skrivala Schönlebnovo ime.

Še eno možno pot Schönlebnovih rokopisov na Dunaj nakazuje ohranjeno pismo v Arhivu Avstrijske narodne knjižnice z začetka leta 1830, ki ga je baron Jožef Kamilo Schmidburg poslal takratnemu vodji Dvorne knjižnice.¹¹⁶⁷ V pismu omenja prošnjo notranjega ministra grofa Sauraua, naj na Dunaj pošljejo avtografe znamenitih in učenih mož.¹¹⁶⁸ V nadaljevanju razloži, da je bilo iz celovškega stanovskega arhiva na Dunaj že pred časom poslano vse, kar je imelo literarno in antikvarno vrednost, za benediktinski samostan v Šentpavlu navede, da bodo gradivo poslali v kratkem, na koncu pa poroča o gradivu v kranjskem stanovskem arhivu. Poudari, da v arhivu ni dosti dragocenega gradiva, omeni pa Augsburške in Innsbruške libele iz 16. stoletja in rokopise Janeza Ludvika Schönlebna.¹¹⁶⁹ Iz napisanega je očitno, da je Schmidburg v prilogi k pismu na Dunaj poslal Schönlebnov indeks k drugemu in tretjemu delu *Analov* in primerek Schönlebnevega potrdila (»attestatio paupertatis«).¹¹⁷⁰ Verjetno je na podoben način na Dunaj prišel še kakšen Schönlebnov rokopis. Domnevam, da je podobno usodo doživela tudi v Avstrijski narodni knjižnici ohranjena različica *Appendix*

1167 ÖNB, Archiv, Hausakt, Protokolzahl: 3/1830.

1168 ÖNB, Archiv, Hausakt, Protokolzahl: 3/1830, str. 1r: »Zu Folge eines an mich gelangten Dienstschreibens des Herrn obersten Kanzlers und Ministers des Innere, Grafen von Saurau, wurden in dem meiner Leitung anvertrauten Gouvernementsgebiete die genigenten Aufforderungen erlassen, für die k. k. Hofbibliothek Autographa bemühender, vornehmer und gelehrter Männer, gemäss den von Eurer Excellenz diessfalls gütigst gegebenen Andeutungen auszunutzen, und auch Massgab ihrer Entbehrlichkeit und Eignung zu den beabsichtigten Zwecke, vorzulegen.«

1169 ÖNB, Archiv, Hausakt, Protokolzahl: 3/1830, str. 1v–2r: »Von dem Hand muss ich mich darauf beschränken, ein Manuskript Hochdenenselben vorzulegen, welches sich der Registratur der krainerischen Stände vorgehanden hat. Auch diess Archiv ist sehr arm an Urkunden vom diplomatischen oder geschichtlichen Werthe. /.../ und einige Manuscripte aus dem literärischen Nachlasse des krainerischen Historiographen und Genealogen, Johann Ludwig Schönleben, Verfassers und Werkes: de Origine Aug. Domus Austriae und andere Schriften vorgefunden. /.../ Dagegen habe ich aus Schönlebens hinterlassenen Papieren die Beilage als Autographum dieses Gelehrten ausscheiden zu sollen erachtet. Die enthält den von ihm eigenhändig geschriebenen Index zu dem 2. und 3. Theile seiner Annalen. Weil jedoch diesem Manuskripta die Unterschrift mangelt, so habe ich die Ehre in zur Verifizierung des Autographens ein von Schönleben eigenhändig geschriebenes und firmirtes konzept eines Zeugnisses beizulegen, aus welchem die Identität beiden Schriften hervorgeht.«

1170 Omenjena Schönlebnova rokopisa hranijo v Avstrijski narodni knjižnici, in sicer pod signaturama Cod. Ser. n. 15018 Han (Index in Partem II. et III. Tomi I. Annalis) in Autogr. 37/103-1 Han.

*ad Annales et Chronologiam Carnioliae sive Genealogica fragmenta.*¹¹⁷¹

Kako in kam so iz ljubljanskega stanovskega arhiva prišli in se porazgubili drugi Schönlebnovi rokopisi, ki jih je še videl in omenjal Linhart, ne vemo.

Ta kratek opis problematike iskanja, ugotavljanja pristnosti in analize ohranjenih Schönlebnovih rokopisnih del in zapiskov naj bo uvod v predstavitev njegovega ohranjenega in neohranjenega opusa. Že pri nekaterih Schönlebnu pripisanih tiskanih delih se porajajo vprašanja, na katera je težko enoznačno odgovoriti. Še težje pa so odločitve pri ugotavljanju avtorstva in pristnosti njegovih rokopisno ohranjenih besedil; toliko bolj, kadar ne gre za Schönlebnove avtografe, ampak za prepise neznanih sočasnih ali poznejših piscev.

Prikaz celotnega Schönlebnovega opusa se deli v dva glavna dela. V prvem delu so predstavljena nesporna Schönlebnova dela, v drugem pa Schönlebnu pogojno pripisana dela. V prvem delu so najprej predstavljena Schönlebnova ohranjena, nato pa tudi neohranjena dela. Obe omenjeni vsebinski podenoti zajameta tako njegova natisnjena kot tudi rokopisna dela. Prikaz Schönlebnu pogojno pripisanih del vključuje tiskana in rokopisna dela. Zvrstno-vsebinsko so dela razdeljena v tri enote: zgodovinsko-genealoško, retorično in teološko-mariološko; med njegovimi ohranjenimi rokopisnimi besedili se pojavita tudi eno filozofsko ter eno dramsko besedilo. Znotraj naštetih zvrstno-vsebinskih enot si dela sledijo po kronološkem vrstnem redu. Kadar je prihajalo do razhajanj med zvrstjo in vsebino dela in bi se dalo isto delo umestiti v več enot, je imela pri razvrstitvi prednost zvrst oziroma namen besedila. Na primer: nekatere Schönlebnove govore bi – vsebinsko gledano – lahko umestili tudi k mariološkim, filozofskim ali zgodovinskim delom. Ker pa gre za govore, so ne glede na vsebino uvrščeni med retorične spise. Schönlebnovo postumno izdano delo *Allegoriae SS. patrum*, retorični priročnik, namenjen pridigarjem, je umeščeno med retorična dela. Schönlebnovi spisi, ki so izšli v več zvezkih oziroma delih, so navedeni pod skupno točko. Na istem mestu so zbrane tudi vse znane različice istega rokopisa. Ker bodo Schönlebnova zgodovinska in retorična dela podrobneje predstavljena v nadaljevanju, so v pregledu navedena samo z naslovom, druga dela (tudi tista, ki mu jih pripisujemo le pogojno) pa so opisana podrobneje. Naslovi ohranjenih natisnjenih spisov so navedeni v

¹¹⁷¹ ÖNB, Cod. 15300 Han.

prvotni (prvotni tisk oziroma Schönlebnov ponatis) in Valvasorjevi različici, naslovi nehranjenih pa so navedeni po Valvasorju. Naslovi ohranjenih rokopisnih besedil so povzeti po izvirniku, naslovi neohranjenih pa po seznamih Schönlebnovih za tisk pripravljenih del (1669, 1672, 1680) ter pričevanjih Valvasorja, Dolničarja, Pohlina, Radicsa, Fröhlerja in Kögla.

Nesporna Schönlebnova dela

Ohranjena dela

Natisnjena dela

Retorični opus

1) Panegyricus funebris in exequiis reverendissimi D. Joannis Augustini Zwerger /.../ Dictus Viennae in cathedrali anno 1648. *Oziroma:* Parentalia reverendissimo praepositi cathedralis ecclesiae Viennensis. Viennae 1648, in 4to.¹¹⁷²

2) Mars Austriacus D. Leopoldus Austriae marchio et tutelar. Sive Panegyricus in eiusdem sancti tutelar. festa luce nomine inclytae nationis Austriacae antiquissimae et celeberrime Universitatis Viennensis dictus in basilica D. Stephani Protomart. Ab illustrissimo iuvene Paulo Sixto Trauthson, comite Austriaco, Orat. Facult. Auditore. /.../ Viennae Austriae, Praelis Cosmerovianis. Anno 1648. *Oziroma:* Dies Martis sive s. Leopoldus marchio Austriae. Panegyricus nomine inclytae nationis Austriacae, dictus Viennae. *Oziroma:* Mars Austriacus, D. Leopoldus, Austriae marchio et tutelar. panegyrico laudatus. Viennae 1648.¹¹⁷³

3) Panegyricus funebris illustrissimo adolescenti Michaeli Adamo Baptistae, S. R. I. comiti ab Althan. Principi iuventutis Academicae, dictus Viennae Austriae anno 1648. *Oziroma:* Lacrumae [sic!] piis manibus illustrissimi adolescentis Ioannis Michaëlis Adami Baptistae comitis ab Althan. Viennae 1648, in 4to.¹¹⁷⁴

4) Panegyricus Magnae Matri Virgini sine macula originali conceptae Mariae D. Ferdinando Tertio Augusto, pio iusto Mariano immaculatae conceptionis propugnatori et pie coniuratis in eandem Pietatem /.../. *Oziroma:*

1172 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 423, 466–474; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 219; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 404.

1173 BSB, sign.: Austr. 5451 I; Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 423, 434–440; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 220; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 404.

1174 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 423, 474–480; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 220; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 404.

Magnae Matri Virgini sine macula originali conceptae panegyricus scriptus Ferdin[an]do Tertio Augusto, pio Iusto, Mariano, immaculatae conceptionis iurato propugnatori & pie coniuratis in eandem pietatem academicis Austriaco-Viennensibus. Anno 1649.¹¹⁷⁵

5) Campus liliorum sive Album Austriaco-Marianum. Sex admodum reverendis, religiosis, et clarissimis dominis ex celeberr. sacr. Ord. Cisterciensis monasterio Campiliorum professis. /.../ Anno 1649. *Oziroma*: Campus liliorum, seu Album Austriaco-Marianum, exornatum elogiis Austriacorum Deiparae Virgini peculiariter devotorum, oblatum sex neo-doctoribus theologis Cisterciensibus.¹¹⁷⁶

6) Pia ambitio ss. Cosmae et Damiani martyrum, Medicae facultatis patronorum. Panegyricus nomine inclitae Facultatis medicorum dictus Viennae. *Oziroma*: Panegyricus pia ambitio ss. Cosmae et Damiano MM., patronis Medicae facultatis, dictus Viennae in Cathedrali.¹¹⁷⁷

7) Inferiae Austriaco-academicae. Piis Manibus augustissimorum et serenissimorum Academiae Viennensis fundatorum, benefactorum, rectorum, doctorum. Oratio funebris. Dicta in anniversario Viennae Austriae anno 1653. *Oziroma*: Inferiae Austriaco-academicae piis Manibus fundatorum et benefactorum Universitatis Viennensis. Viennae 1653, in 4to.¹¹⁷⁸

8) Allocutio academica. In vigilia nativitatis Domini. Verbum visibile.

9) In Parasceve. Allocutio academica, Tri-Tribunal: sacerdotale, pretorium, regium, reum laesae maiestatis.¹¹⁷⁹

10) Allocutio academica in Parasceve. Titulus Crucifixi.¹¹⁸⁰

11) *Pozdravni govor na čast novega škofa Jožefa Rabatte*, september 1664.¹¹⁸¹

1175 ÖNB, sign.: 79. Q. 70; Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 423–433; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 220; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 404.

1176 ÖNB, sign.: 79. Q. 70; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 220; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 404.

1177 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 423, 441–448.

1178 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 423, 448–465; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 220; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 404.

1179 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 44–54, 275–287. Ker o omenjenih nagovorih vemo le to, da sta nastala v jezuitskem akademskem obdobju, ju skupaj z govorom iz zbirke pridig *Tractatus geminus* umeščam na konec skupine tiskov iz tega obdobja.

1180 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del, str. 238–247.

1181 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 8. knj., str. 674–675. Ker je Valvasor govor natisnil brez naslova, ga v pregledu navajam opisno.

12) Trias colossea debito honori, amoris et observantiae celsissimi et reverendissimi S. R. I. principis ac domini domini Maximiliani Gandolphi ex comitibus de Khünburg, archi-episcopi Salisburgensis, sedis apostolicae legati nati, primatis Germaniae, &c. Ad auspicatissimam suae celsitudinis inaugurationem. Anno M. DC. LXVIII. Salisburgi, ex typographeo Melchioris Haan, typographi. *Oziroma*: Trias colossea honoris Celsissimi Sac. Rom. Imp. Principis Maximiliani Gandolphi ex comitibus à Khüenburg, archiepiscopi Salisburgensis primatis Germaniae, cū Archiepiscopali pallio insigniretur. Salisburgi 1668, in folio.¹¹⁸²

13) Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen. Das ist: I. Geistliche Ehrn-Saul Jesu Christo, dem angstleydenden Welt-Erlöser an dem Berg Oliveti auffgerichtet, und durch fünff andächtige Betrachtungen auff die fünff Fasten-Freytag der Gedächtnuss vorgestellet. Dann auch: II. Geistliche Walfahrt zu dem heiligen Grab Christi, in siblen Stationes oder Betrachtungen abgetheilet, und auff die Sechs Fasten-Sontag gerichtet. Mit Beyfügung zweyer Zusatz-Predigen für den h. Charfreytag. Saltzburg: bedruckt und verlegt bey Melchior Haan, Buchdrucker und Handler. Anno M. DC. LXVIII.¹¹⁸³

14) Feyertäglicher Erquick-Stunden.

a) Feyertäglicher Erquick-Stunden Erster Theil. Das ist Ehren- und Lobpredigen der lieben Heiligen Gottes, welche in der allgemeinen römischen catholischen Kirchen jährlich verehret werden. Das Winter- und Frühlings Quartall. Nicht allein denen beschäfftigten Seelsorgern zu einem Behelff, sondern auch dem gemainen Layen zur geistlichen Unterweisung gestellet und der Press underlegt. Saltzburg: bedruckt und verlegt bey Melchior Haan, Buchdrucker und Handler. Anno M. DC. LXIX.¹¹⁸⁴

b) Feyertäglicher Erquick-Stunden Anderer Theil. Das ist Ehren- und Lobpredigen der lieben Heiligen Gottes, welche in der allgemeinen römischen catholischen Kirchen jährlich verehret werden. Das Sommer- und

1182 BSB, sign.: 2 Bavar. 950,XI,32; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 220; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 404.

1183 NUK, sign.: GS I 12473. Knjiga je bila nekoč v osebnih lastih škofa Rabatte in del knjižnice v Gornjem Gradu: »J. E. L. 1671: pro bibliotheca Oberburgensi.« Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 221; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 404–405.

1184 NUK, sign.: DS I 44702. Knjiga je bila nekoč v lasti Antona Kočerja (»Ex libris Josephi Antonii Kotscher«). Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 221; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 404.

Herbst-Quartall. Nicht allein denen beschäftigten Seelsorgern zu einem Behelf, sondern auch den gemeinen Layen zur geistlichen Unterweisung gestellt und der Press unterlegt. Salzburg: bedruckt und verlegt bey Melchior Haan, Buchdrucker und Handler. Anno M. DC. LXX.¹¹⁸⁵

15) Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis: I. Sacra pyramis Christo agonizanti in monte Oliveti erecta. II. Sacra peregrinatio ad sepulchrum Dominicum.¹¹⁸⁶

a) Tractatus I. quadragesimalis: Sacra pyramis Jesu Christo, servatori mundi in monte Oliveti agonizanti erecta et decem piis considerationibus paraeneticis memoriae repraesentata. Adiectis duabus considerationibus pro die parasceves. Concionatorum subsidio, et fidelium pietati. Editio secunda. Ab ipso autore recognita, recens Latio donata et aucta. Salisburgi: sumptibus et typis Melchioris Haan, typographi et bibliopolae. Anno M. DC. LXXIII.

b) Tractatus II. quadragesimalis: Sacra peregrinatio ad Christi servatoris sepulchrum. Per septem stationes, octodecim piis considerationibus paraeneticis pro diebus dominicis et feriis quintis quadragesimae. Et tota Hebdomada poenosa repraesentata. Quibus accessit allocutio academica pro die parasceves. Concionatorum subsidio et fidelium pietati. Editio secunda. Ab ipso autore recognita, recens Latio donata et aucta. Salisburgi: sumptibus et typis Melchioris Haan, typographi et bibliopolae. Anno M. DC. LXXIII.

16) Oesterreichische Veste unnd Vormaur. Das ist Lob- und Ehren-Predig vom grossen Heil. Josepho, unsers Herrn Jesu Christi Zucht- und Nehr-Vatters, und der jungfräulichen Mutter Gottes Mariae, jungfräulichen Bräutigams. Welcher von Ihro Röm. Kays. Mayestät Leopoldo zu einem Schutz unnd Schirmer wider den Ertz- und Erb-Feind christlichen Namens den laydigen Türcken erkiset, als dessen Festag in den Nider-Oesterreichischen Landen mit sonderbahrer Andacht zufeyern angefangen worden. Geprediget in S. Josephi Kirchen der PP. discalceatorum Ord. S. Augustini zu Laybach. Bey erwehnter ersten Solennitet den 19. Martii

1185 NUK, sign.: DS I 44702; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 221; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 404.

1186 NUK, sign.: GS I 12354. Izvod, ki se je ohranil v Narodni in univerzitetni knjižnici, je bil nekoč v lasti škofa Jožefa Rabatte: »Josephus episcopus Labacensis ex comitibus de Rabbata, 1674.« Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 221; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 404–405.

anno 1675. Gedruckt zu Salzburg bey Melchior Haan, Buchdrucker und Buchhandler. Anno M. DC. LXXV.¹¹⁸⁷

17) Horae subsecivae dominicales.¹¹⁸⁸

a) Horae subsecivae dominicales. Sive Discursus sacri de tempore in dominicas totius anni: pars hyemalis et verna, ab Adventu ad Pentecosten. Insertis aliquot allocutionibus academicis. Salisburgi: sumptibus et typis Melchioris Haan, typographi et bibliopolae. Anno M. DC. LXXVI.

b) Horae subsecivae dominicales. Sive Discursus sacri de tempore in dominicas totius anni: pars aestiva et autumnalis a Pentecoste usque ad Adventum. Annexis aliquot panegyricis academicis. Salisburgi: sumptibus et typis Melchioris Haan, typographi et bibliopolae. Anno M. DC. LXXVI.¹¹⁸⁹

18) Allegoriae ss. Patrum, ordine alphabetico, in gratiam concionatorum collectae per Joannem Ludovicum Schönleben, ss. theologiae doctorem, protonotarium apostolicum. Salisburgi: sumptibus et typis Joannis Baptistae Mayr. Anno M. DC. LXXXII.¹¹⁹⁰

Teološko-mariološki opus

19) Orbis universi votorum pro definitione piae et verae sententiae de immaculata conceptione Deiparae.¹¹⁹¹

a) Orbis universi votorum pro definitione piae et verae sententiae de immaculata conceptione Deiparae. Liber III. Maria Mater Dei et virgo sine macula originali concepta agnoscitur a sacro ordine rr. pp. praedicatorum et ex eodem ordine D. Thomas de Aquino, theologorum princeps cum sua schola immaculatae conceptionis assertor ostenditur. Clagenfurti: typis Georgii Kramer, provinciae Carinthiae typographi. Anno 1659.

b) Orbis universi votorum pro definitione piae et verae sententiae de immaculata conceptione Deiparae. Liber IV. Maria Mater Dei et virgo sine macula

1187 SK, J. G. Dolničar: Miscellanea, Pars II; UB LMU, sign.: 0014/W 4 Theol. 3801; Lavrič, Kult in likovne upodobitve, str. 384–386.

1188 NUK, sign.: GS I 15307; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 221; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 405.

1189 V Semeniški knjižnici (SK, sign.: Q IV 22) se je ohranil Schönlebnov izvod (1. in 2. del) latinskih nedeljskih pridig z njegovimi lastnoročnimi popravki, ki pa je brez akademskih nagovorov. Izvod je tudi brez posvetil, uvodov in kazal.

1190 NUK, sign.: GS 0 14467; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 221; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 405.

1191 NUK, sign.: DS I 141434. Ohranjen izvod je iz ljubljanske frančiškanske knjižnice. Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 220; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 404.

originali concepta docetur ab antiquissimi archigymnasii Viennensis doctoribus. Sive Sexagena doctorum Viennensium Deiparae sine macula conceptae assertorum et vindicum e tenebris vetustatis educta. Clagenfurti: excudebat Georgius Kramer, provinciae Carinthiae typographus, 1659.

Sodeč po posvetilu in po dovoljenjih za tisk je leta 1659 najprej izšla četrta knjiga, za njo pa še tretja. Valvasor je natis četrte knjige napačno datiral v leto 1658, napako pri dataciji je za njim ponovil Pohlin.¹¹⁹² Dolničar je bil pri dataciji natančnejši, vendar pa je tudi on kakor Valvasor zagrešil napako. Namesto »tretja« (»liber III.«) in »četrta« (»liber IV.«) knjiga je napisal »libri tres« in »libri quatuor«. Napake pri navajanju knjig so se vlekly vse do Ušeničnikove omembe v prispevku v *Katoliškem obzorniku* leta 1904.¹¹⁹³ Ušeničnik je razložil, da je v resnici šlo za obsežno delo v petih knjigah, od katerih je Schönleben objavil le tretjo in četrto, druge pa so, čeprav so bile dokončane, iz neznanih vzrokov ostale v rokopisu. To izvemo iz Schönlebnovega nagovora bralca v četrty knjigi. Zapisal je, da iz določenih vzrokov (»ex certis causis«) četrty knjiga izhaja pred ostalimi štirimi, da pa so vse že dokončane in bodo v kratkem natisnjene: »Alii tres antecedentes cum quinto adhuc praelo sunt, quos propediem expecta.«¹¹⁹⁴ Poleg tega pozneje iz Zanijevega zapisa in iz proemija k tretji knjigi *Orbis universi votorum* izvemo, da tudi tretja knjiga ni izšla v celotnem obsegu, ampak da so bila natisnjena samo tri od devetih načrtovanih poglavij.¹¹⁹⁵

V Valvasorjevem popisu del se poleg tretje in četrty knjige kot dokončana omenja zgolj peta knjiga, in sicer v dveh zvezkih.¹¹⁹⁶ V najstarejših dveh tiskanih seznamih Schönlebnovih del, ki sta nastala za časa njegovega življenja, se omenjata dva za tisk pripravljena zvezka dela *Orbis universi votorum*, ni pa navedeno, da bi šlo za peto knjigo.¹¹⁹⁷ Ta podatek se pojavi šele na seznamu del, ohranjenem v Metropolitanski knjižnici.¹¹⁹⁸ Za tisk so

1192 Četrty knjiga je bila v leto 1658 datirana tudi na seznamih Schönlebnovih del, ki so nastala še za časa njegovega življenja (Zani, *Memorie, imprese*, str. 182v; HDA, MK, M 9451).

1193 Ušeničnik, Schönleben o Brezmadežni, str. 413–414.

1194 Schönleben, *Orbis universi votorum*, 4. knj.: »Ad lectorem«.

1195 Zani, *Memorie, imprese*, str. 182v (»Lib. 3. cap. 1., 2. et 3.«); Schönleben, *Orbis universi votorum*, 3. knj., str. 3.

1196 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356.

1197 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum« (1669): »Orbis universi votorum /.../ tomi duo, fol.«; Zani, *Memorie, imprese*, str. 183r: »Orbis universi votorum /.../ tomi duo in fol.«

1198 HDA, MK, M 9451.

bile pripravljene vse knjige, uganka pa je, zakaj Valvasorjev seznam rokopisov ne omenja tudi prve in druge knjige. V prid domnevi, da sta zares bili dokončani, govori še dejstvo, da se Schönleben nanju sklicuje v poznejših spisih. Zanimivo pa je, da ni pete knjige, ki jo v seznamu omenja Valvasor, Schönleben kot vir navedel nikjer.¹¹⁹⁹ Morda se vzrok za to, da prve in druge knjige pozneje ni dal natisniti, skriva v tem, da je del njune vsebine povzel v knjigi *Palma virginea*, kjer je obe knjigi na več mestih navajal kot vir.¹²⁰⁰ Ker je bil pozneje prezaposlen z drugim delom, se je morda zadovoljil zgolj s povzetkom obeh knjig v *Palma virginea* in je to delo skupaj z *Vera ac sincera sententia* imel za nekakšen nadomestek obeh načrtovanih knjig, nato pa se je zavzemal samo še za natis pete knjige, očitno v dveh zvezkih (»liber V., tomis duobus praelo parata«).¹²⁰¹ Miklavčič je domneval, da so vsi trije dokončani zvezki *Orbis universi votorum* skupaj s Schönlebenovo zapuščino prišli v last Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove in tam leta 1774 zgoreli v požaru.¹²⁰²

20) *Vera ac sincera sententia de immaculata conceptione Deiparae Virginis. Oziroma: Examen synopseos historicae de conceptione B. V., quam Fr. Marcellus Sydereus Cyriacus elucubravuit, & Jo. Lud. Schönl. ad Trutinam bullarum sedis Apostolicae appendit. Salisburgi 1668. in 4to.*¹²⁰³

a) Balduini Helenoccei doctoris theologi vera ac sincera sententia de immaculata conceptione Deiparae Virginis. Eiusque cultus festivi obiecto, in qua ad trutinam Bullarum Apostolicae Sedis appenditur et examinatur Synopsis historica de eadem conceptione f. Marcelli Siderei Cyriaci. Opusculum extemporaneum. Luci datum sub velo nominis diaphano, cum licentia superiorum. Salisburgi: typis Melchioris Haan, typographi & bibliopolae. Anno M. DC. LXVIII.¹²⁰⁴

b) *Vera ac sincera sententia de immaculata conceptione Deiparae Virginis, eiusdemque cultus festivi obiecto, in qua ad trutinam Bullarum Apostolicae Sedis appenditur et examinatur Synopsis historica de eadem conceptione f.*

1199 Ušeničnik, Schönleben o Brezmadežni, str. 415, 419; Miklavčič, Johann L. Schönleben, str. 222–224.

1200 Ušeničnik, Schönleben o Brezmadežni, str. 419; Miklavčič, Johann L. Schönleben, str. 222–224.

1201 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356.

1202 Miklavčič, Johann L. Schönleben, str. 222.

1203 NUK, sign.: 14285; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 220; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 404–405.

1204 NUK, sign.: 14285.

Marcelli Siderei Cyriaci. Opusculum extemporaneum. Cum approbatione ordinaria. Salisburgi: typis Melchioris Haan, typographi & bibliopolae. Anno M. DC. LXX.¹²⁰⁵

Spis, ki ga je Schönleben najprej izdal anonimno, je Valvasor navedel pod nekoliko drugačnim naslovom: *Examen synopseos historicae de conceptione B. V. quam Fr. Marcellus Sydereus Cyriacus elucubravit et Ioannes Ludovicus Schönleben ad trutinam bularum Sedis Apostolicae appendit. Salisburgi 1668, in 4to*. Poznejšim raziskovalcem je njegova navedba povzročila nemalo težav. Ker omenjenega spisa niso našli, so se spraševali, ali je sploh izšel. Ugibali so, ali je morda naslov spisa *Vera ac sincera sententia*, ki je izšel leta 1670, Valvasor razdelil na dva dela in ga obravnaval kot dve ločeni deli.¹²⁰⁶ Šele Miklavčič je nato ugotovil, da gre za isto delo, le da ga je Schönleben izdal dvakrat, prvič (1668) pod psevdonimom »Balduinus Helenoccius«, drugič (1670) pa s svojim pravim imenom. Izdaji se med seboj z izjemo naslovnice ne razlikujeta.¹²⁰⁷ Schönlebna je k pisanju tega spisa spodbudilo delo nekega dominikanca, ki se je skril pod vzdevek »Marcellus Sidereus Cyriacus« in v knjigi z naslovom *Synopsis historica de conceptione Deiparae* predstavil razloge proti nauku o Marijinem brezmadežnem spočetju. Schönleben se z njim ni strinjal, zato je napisal polemični spis, v katerem je natančno in strogo analiziral nasprotnikovo delo ter zavzeto zagovarjal Marijino brezmadežno spočetje. Njegova glavna napaka je bila, da pri svojem kritičnem načinu pisanja ni izbiral besed in je žalil nasprotnike tega nauka. Zato so obe izdaji spisa *Vera ac sincera sententia* rimski cenzorji uvrstili na *Indeks prepovedanih knjig*, in sicer 18. maja 1677.¹²⁰⁸

21) Palma virginea sive Deiparae Virginis Mariae de adversariis suae immaculae conceptionis victoriae omnium seculorum aere christianae succincta narratione repraesentatae. Fragmen maioris operis. Salisburgi: typis Melchioris Haan, typographi et bibliopolae. Anno M. DC. LXXI.¹²⁰⁹

V tem spisu je Schönleben obravnaval »Marijine zmage« (»Deiparae Virginis Mariae de adversariis suae immaculae conceptionis victoriae«) od začetka krščanstva do svojega časa. Na koncu spisa je natančno predstavil lasten argument v prid Mari-

1205 SK, sign.: M IV 9.

1206 Ušeničnik, Schönleben o Brezmadežni, str. 415, 419, 423.

1207 Miklavčič, Johann L. Schönleben, str. 225.

1208 *Index librorum prohibitorum*, 1841, str. 171.

1209 SK, sign.: M IV 10; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 220; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 404.

jinega brezmadežnega spočetja, in sicer skupno soglasje vernikov.¹²¹⁰ Tudi ta knjiga se je zaradi žaljenja nasprotnikov 13. marca 1679 znašla na *Indeksu prepovedanih knjig*.¹²¹¹ Delo je nekakšen povzetek obsežnega spisa *Orbis universi votorum*, ki si ga je Schönleben zamislil v petih zvezkih. Da gre za del obsežnejšega spisa, je opozoril že na naslovnici (»Fragmen maioris operis«). Morda se v tej navedbi skriva razlaga, zakaj prvih dveh knjig spisa *Orbis universi votorum* ne navajajo niti seznami njegovih natisnjenih niti seznami njegovih za tisk pripravljenih del. Ker je v *Palma virginea* povzel del vsebine prve in druge knjige, se mu morda ni več zdelo nujno izdati obeh knjig v celoti, ampak si je prizadeval za izdajo zadnje, pete knjige.¹²¹²

22) Evangelia inu lystuvi. Na v'se nedele inu jmenitne prasnike ceiliga léita, po catholiciskim vishi, inu po teh ponoulenih mashnih bukvah resdeléni: vsem catholiciskim slouenskim cerkuam, stupráu v'Krainski deshéli, k' dob-rimu, is latinskiga na slovenski jesik suestu prelosheni, inu s'nouizh poprauleni /.../ Stiskanu v'nemskim Gradzu, skusi Widmanstetterse erbe, v sakhladi Joannesa Helma, bukueniga vesnika. V' tèm leyti M. DC. LXXII.¹²¹³

Schönlebnu je kot osnova za novo izdajo lekcionarja služila Čandkova oziroma Hrenova izdaja evangelijev in beril iz leta 1612. Njegova izdaja lekcionarja, ki je izšla leta 1672, je temeljila na rimskem misalu. Izdaji je uvodoma dodal »Opozorilo bralcu« v latinščini (»Praemonitio ad lectorem«), v katerem je predstavil svoj pogled na slovenski jezik. Pri izbiri besed, pri odločanju med izvorno slovenskimi in nemškimi besedami, je bila zanj glavno merilo raba, in sicer takšna, kakršna je bila v njegovem času uveljavljena v osrednjem delu Kranjske. Schönleben je videl probleme in jih skušal reševati v teoriji, vendar pa mu tega velikokrat ni uspelo prenesti v prakso. V njegovem času se je govorjena oblika jezika v veliki meri že oddaljila od protestantske pisne norme, toda Schönleben se je kljub temu zavzel za pisavo v skladu s to normo in za izgovorjavo v skladu s posameznimi narečji. Njegovo načelo o skupni pisni osnovi in raznovrstnih regionalnih izrekah (»Quare scribamus more gentis, loquamur more regionis /.../.«) je

1210 Ušeničnik, Schönleben o Brezmadežni, str. 419; Štrukelj, Slovenski mariolog, str. 369.

1211 *Index librorum prohibitorum*, 1841, str. 171, 351; Smolik, Pridigar, mariolog, str. 410; Vidmar, Prepovedane knjige, str. 247.

1212 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356.

1213 NUK, sign.: R 0 18357. Ohranjeni izvod je iz nekdanjega diskalceatskega samostana v Mariabrunnu pri Dunaju (»Est conventus ff. eremitar. discalceator. s. p. Augustini ad Fontes Marianos«). Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 220; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 405.

pripomoglo k ohranjanju pisne jezikovne tradicije. V »Opozorilu bralcu« je Schönleben dal navodila za branje, ne pa tudi za pisanje črk. Za izgovorjavo besedila sta bila po njegovem mnenju pomembnejša smisel in besedna zveza kakor natančno definiran pravopis. Poznavanje določenega jezika naj bi bralcu omogočalo, da zapisano prebere tako, da je besedilo smiselno. Obe načeli imata svoj začetek pri Trubarju. Lahko pa ju razumemo tudi kot Schönlebnovo opravičilo za nedosleden pravopis v odlomkih, ki jih je za izdajo priredil sam.¹²¹⁴ Izdaji lekcionarja je dodal molitev po pridigi (str. 381–386), katoliške pesmi (str. 387–404), kratek katekizem (str. 405–431) in nekatere molitve (str. 432–447). V dodatek je umestil še evangelije za nekaj praznikov, in sicer za godovni dan sv. Agate, sv. Vida, sv. Urha, sv. Nikolaja (»de Tolentino«) in sv. Frančiška Ksaverja (str. 449–454).¹²¹⁵

23) *Mariae absque naevo labis originalis conceptae, nova typographia Labacensis urbis consecrata sub felicibus auspiciis procerum inclytæ Carnioliae elogium.*¹²¹⁶

To slavno pesnitev je Schönleben pripravil za slovesno odprtje nove tiskarne v Ljubljani 25. novembra 1678. Pesnitev, ki je izšla anonimno, se je ohranila po Valvasorjevi zaslugi, saj jo je objavil v enajsti knjigi *Slave vojvodine Kranjske*. Leto pozneje je bila v nekoliko razširjeni obliki ponatisnjena v uvodu knjige *Mariae magnae Dei Matris celebres panegyristae*, ki jo je prav tako izdal tiskar Mayr, in sicer pod naslovom: *Dedicatorium elogium Maria nomen omnium, omen nominum*. V Semeniški knjižnici v Ljubljani se je ohranil izvod knjige Janeza Antona Dolničarja, ki je vanjo zapisal, da je avtor te pesnitve njegov stric Janez Ludvik Schönleben.¹²¹⁷

Zgodovinsko-genealoški opus

24) *Aemona vindicata sive Labaco metropoli Carnioliae vetus Aemonae nomen iure assertum. Opusculum prodromum ad Chronologiam et Annales Carnioliae. Ex antiquis probatis authoribus, contra nonnullos recentiores scriptores, qui Aemonam in Istriam transtulerunt, concinnatum.*

1214 Schönleben, *Evangelia inu lystuvi*: »Praemonitio ad lectorem«; Ahačič, *Zgodovina misli*, str. 169–173.

1215 NUK, sign.: R 0 18357.

1216 Valvasor, *Die Ehre*, 3. zv., 11. knj., str. 726–727; Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 238.

1217 Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 238; Smolik, Pridigar, mariolog, str. 414–415.

Salisburgi: typis Melchioris Haan, typographi. Anno aerae Christianae M. DC. LXXIV.¹²¹⁸

25) Dissertatio polemica de prima origine augustissimae domus Habsburgo-Austriacae.

a) Dissertatio polemica de prima origine augustissimae domus Habsburgo-Austriacae, in qua viginti diversae opiniones authorum ventilantur, et vera origo a Carolo Magno imperatore eiusque maioribus Franco-Germanis cum multiplici praerogativa participati sanguinis, ante alios Europaeos principes, ostenditur, & solidè probatur. Prolegomenon ad annum sanctum Habsburgo-Austriacum, in quo per singulos anni totius dies quingenti sancti, beati, & venerabiles utriusque sexus Habsburgo-Austriacis sanguinis et cognationis nexu illigati proponuntur. Labaci: sumptibus et typis Joannis Baptistae Mayr, typographi & bibliopolae. Anno Christi M. DC. LXXX.¹²¹⁹

b) Dissertatio polemica de prima origine augustissimae domus Habsburgo-Austriacae, in qua viginti diversae opiniones authorum ventilantur, et vera origo a Carolo Magno imperatore eiusque maioribus Franco-Germanis cum multiplici praerogativa participati sanguinis, ante alios Europaeos principes, ostenditur, & solidè probatur. Prolegomenon ad annum sanctum Habsburgo-Austriacum, in quo per singulos anni totius dies quingenti sancti, beati, & venerabiles utriusque sexus Habsburgo-Austriacis sanguinis et cognationis nexu illigati proponuntur. Labaci: sumptibus et typis Joannis Baptistae Mayr, typographi & bibliopolae. Anno Christi M. DC. LXXXI.¹²²⁰

26) Genealogia illustrissimae familiae Sac. Rom. imp. comitum de Gallenberg. Ex antiquis chartophylaciis et schediasmatis studiose collecta et honori illustrissimi domini S. R. I. comitis, et domini domini Georgii Sigismundi a Gallenberg /.../ luci datae dicatae. A. J. L. S. SS. T. D. P. A. Labaci: typis Joannis Baptistae Mayr, inclytae provinciae Carnioliae typographi, anno Christi M. DC. LXXX.¹²²¹

27) Rosa Ursina in provinciis Austriacis florens, sive Illustrissimae [sic!] et antiquissimae [sic!] familiae Romanae Ursinae, traduces in Slavoniam,

1218 SK, sign.: V III 3; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 22; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 405.

1219 NUK, sign.: GS III 7087. Izvod je bil nekoč v lasti Henrika Schweigerja (»Sum Henrici Schweiger«).

1220 NUK, sign.: GS III 21212.

1221 NUK, sign.: II dl. 2 6979; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 221; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 405.

Carnioliam, Carinthiam, Styriam, Bohemiam propagatae. Ex variis authoribus, documentis antiquis, praesertim MS. diplomatibus, ac instrumentis originalibus genealogice deducti. /.../ Labaci: typis Joannis Baptistae Mayr, typographi inclytae provinciae Carnioliae. Anno Christi M. DC. LXXX.¹²²²

28) Carniolia antiqua et nova. Antiqua Japydica, Hyperborea, Celtica, Pannonica, Norica, Istrica, Carnica, Romana, Vandalica, Gotthica, Langobardica, Slavica, Avarica, Francica. Nova Germanica, Slavica, Francica, Bavarica, Austriaca. Sive inclyti Ducatus Carnioliae Annales sacro-prophani. Ab orbe condito ad nostram usque aetatem per annorum seriem chronographice digesti in duos tomos. /.../ Tomus I.: a mundo condito ad annum Christi millesimum. /.../ Labaci: sumptibus & typis Joannis Baptistae Mayr, typographi & bibliopolae. Anno Christi M. DC. LXXXI.¹²²³

29) Genealogia illustrissimae familiae dd. comitum ab Attimis (Labaci 1681, in fol.).¹²²⁴

30) Genealogia illustrissimae familiae principum, comitum et baronum ab Aursperg. Honori celsissimi principis, ac domini domini Ferdinandi, ducis Silesiae in Munsterberg, et Franckhenstein, S. R. I. principis ab Aursperg, /.../ Labaci: typis Joannis Baptistae Mayr, Typographi, & bibliopolae. Anno M. DC. LXXXI.¹²²⁵

31) Annus sanctus Habspurgo-Austriacus; sive Quingenti sancti, beati et venerabiles, utriusque sexus. Augustissimae domui Habspurgo-Austriacae sanguinis et cognationis nexu illigati; per singulos totius anni menses et dies distributi, quorum ex supposita et in dissertatione prolegomena sufficienter probata origine augustae domus a Carolo Magno, unacum deductionibus genealogicis brevis vitae synopsis exhibetur, cum tribus indicibus. /.../ Salisburgi: typis Joannis Baptistae Mayr, aulico-academici typographi & bibliopolae. Anno Christi M. DC. XCVI.¹²²⁶

1222 NUK, sign.: GS II dl. 3 6979; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 221; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 405.

1223 NUK, sign.: GS III 6619; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 221; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 405.

1224 NUK, sign.: II dl. 1 6979; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 220; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 405.

1225 NUK, sign.: GS II 6979; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 221; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 405.

1226 NUK, sign.: GS III 7086. Kot je razvidno iz ekslibrisa (»Ex. lib. Joannis Dismae Floriantschitsch de Grünfeld, presbyteri.«), je ta izvod bil v lasti Ivana Dizme Florjančiča

Rokopisna dela

Zgodovinsko-genealoški opus

32) Aurspergischer Stammbaum oder der Herrn, Graffen, und Fürsten von Aursperg Geburtsliny. Auffgesetzt und aus uhralten Schrifftten gezogen, im Jahr Christi 1656. J. L. S. SS. T. D. D. L.¹²²⁷

33) Arbor genealogica illustrissimae et principalis familiae Aurspergicae.

a) Arbor genealogica illustrissimae et principalis familiae Aurspergicae per annos 700 deducta. Ex Hieronymo Henninge, Wolfgango Lazio, Elia Reusnero, Hieronymo Megisero, et aliis potissimum vero Mss. antiquis arboribus ac monumentis eiusdem illustrissimae familiae collecta in debiti obsequii tesseram [sic!]. A. J. L. S. SS. T. D. P. A. D. Labacen. Anno M. DC. LVII.¹²²⁸

b) Arbor genealogica illustrissimae et principalis familiae Aurspergicae per annos 700 deducta. Ex Hieronymo Henninge, Wolfgango Lazio, Elia Reusnero, Hieronymo Megisero, et aliis: potissimum vero Mss. antiquis arboribus ac monumentis eiusdem illustrissimae familiae collecta in debiti obsequii testeram. A. J. L. S. SS. T. D. P. A. D. Labacen. Anno M. DC. LVII. (Ms 22)¹²²⁹

c) Arbor genealogica illustrissimae et principalis familiae Aurspergicae per annos 700 deducta. Ex Hieronymo Henninge, Wolfgango Lazio, Elia Reusnero, Hieronymo Megisero, et aliis potissimum vero Mss. antiquis arboribus ac monumentis eiusdem illustrissimae familiae collecta in debiti obsequii testeram. A. J. L. S. SS. T. D. P. A. D. Labacen. Anno M. DC. LVII. Revisa anno 1663. et demum anno 1677. correcta et aucta ex Mss. Sitticensibus et domesticis. (Ms 13)¹²³⁰

pl. Grienfelda. Valvasor je to delo navedel med za tisk pripravljenimi spisi, ker takrat še ni izšlo (Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356), Dolničar in Pohlin pa sta ga že navedla med natisnjenimi deli (Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 221; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 405).

1227 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg I-A-21-1, No. 9.

1228 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 60; Preinfalk, *Auerspergi*, str. 11. Naslov genealogije je citiran po fotografiji naslovne strani genealogije, ki mi jo je skupaj s fotografijama prve platnice in posvetila poslal dr. Miha Preinfalk, za kar se mu na tem mestu najlepše zahvaljujem.

1229 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB FA Auersperg XXVII, 12 (Ms 22).

1230 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB FA Auersperg XXVII, 9 (Ms 13).

- 34) Genealogia illustrissimae familiae dominorum a Gallenberg.
 a) Genealogia illustrissimae familiae dominorum a Gallenberg Carnorum. Ex antiquis chartophylaciis et schediasmatis collecta. Anno Domini M. DC. LXIV.¹²³¹
 b) Genealogia illustrissimae familiae dominorum et S. R. I. comitum a Gallenberg. Ex antiquis chartophylaciis et schediasmatis collecta. Anno Domini M. DC. LXIV. Scripta A. J. L. S. SS. T. D. P. A. D. L.¹²³²
 c) Anacaephalaeosis de illustrissima familia Gallenbergica.¹²³³
 č) *Schönlebenovi geneološki izpiski iz originalnih gallenberskih listin.*¹²³⁴
 35) Genealogica adiectis observationibus, conscripta, [ut] characteres evincunt, a Johanne Ludovico Schönleben.¹²³⁵
 36) Carniolia antiqua et nova /.../ Sive Inclyti ducatus Carnioliae Annales sacro-prophani.
 a) Annales sacro-profani inclyti ducatus Carnioliae. Pars II. A natali Iesu Christi usque ad annum eiusdem M. Authore Ioanne Ludovico Schönleben /.../ Anno Christi M. DC. LXXI. (I/51r)¹²³⁶
 b) Carniolia antiqua et nova. Antiqua Celtica, Illyrica, Japydica, Istrica, Carnica, Pannonica, Norica, Romana, Gotthica, Langobardica, Avarica, Francica, Boica, Germanica. Nova Germanica, Slavica, Austriaca. Sive Inclyti ducatus Carnioliae Annales sacro-profani. Ab orbe condito ad nostram usque aetatem per annorum seriem chronographice digesti tomi duo. /.../ Authore me Joanne Ludovico Schönleben /.../ Anno Christi M. DC. LXXII. /.../ Exemplar primum et originale ab ipso authore propria manu scriptum. (I/49r)¹²³⁷
 c) Carniolia antiqua et nova. Antiqua Celtica, Illyrica, Japydica, Istrica, Carnica, Pannonica, Norica, Romana, Gotthica, Langobardica, Avarica, Francica, Boica, Germanica. Nova Germanica, Slavica, Austriaca. Sive Inclyti ducatus Carnioliae Annales sacro-prophani. Ab orbe condito ad nostram usque aetatem, per annorum seriem chronographice digesti tomi duo. /.../ Authore Joanne Ludovico Schönleben /.../ Anno Christi M. DC. LXXII. /.../. (I/50r)¹²³⁸

1231 ARS, SI AS 1073, 49r.

1232 ARS, SI AS 730, fasc. 133.

1233 ARS, SI AS 730, fasc. 133.

1234 ARS, SI AS 730, fasc. 153, str. 606–618.

1235 UB Graz, Ms 1251.

1236 ARS, SI AS 1073, I/51r. Na naslovnici zgoraj je Schönlebnov pripis: »Originale manu propria authoris scriptum.«

1237 ARS, SI AS 1073, I/49r.

1238 ARS, SI AS 1073, I/50r.

č) Carniolia antiqua et nova – Apparatus (posamezna poglavja).¹²³⁹

d) Index in partem II. et III. tomi 1. Annalium.¹²⁴⁰

37) Appendix ad Annales et Chronologiam Carnioliae sive Genealogica fragmenta familiarum nobilium Carnioliae.

a) *Genealoški zapiski o plemiških rodbinah* (rokopis je brez naslovne strani).¹²⁴¹

b) Appendix ad Annales et Chronologiam Carnioliae sive Genealogica fragmenta familiarum nobilium Carnioliae, quae ab antiquo eam incoluerunt, et nonnullae iam vel migrarunt in alias provincias vel plane extinctae sunt, aliae vero supersunt. Collecta potissimum ex Mss. schediasmatis, archivis Ober[...] accuratius Sitticensi, Freydenhallensi, Seytzensi, Civitatis [...] et aliis per diversos parce communicatis. Anno Christi M. DC. LXXIV.¹²⁴²

c) Appendix ad Annales et Chronologiam Carnioliae sive Genealogica fragmenta familiarum nobilium Carnioliae, quae ab antiquo eam incoluerunt, et non nullae iam vel migrarunt in alias provincias vel plane extinctae sunt, aliae vero supersunt. Collecta potissimum ex Mss. schediasmatis, archivis Oberburgensi, Sitticensi, Freydenhallensi, Seytzensi, Civitatis Labacensi, et aliis per diversos parce communicatis. Anno Christi M. DC. LXXIV.¹²⁴³

38) Pro die 22. Junii.¹²⁴⁴

39) Translatio s. Peregrinae V. et M. ad aedem D. Josephi nutritii D. N. RR. PP. eremitarum discalceatorum s. Augustini. Labaci. Anno MDC LX, die V. Octob.¹²⁴⁵

40) Excerpta e P. M. B. manuscriptis annalibus.¹²⁴⁶

41) *Genealoška debela nekaterih rodbin*.¹²⁴⁷

42) Marchiones Austriae.

a) Marchiones Austriae antiqui mea collectio sed adhuc manea. Marchiones Gothi. A me Joanne Ludovico Schönleben ex variis praesertim MSS. collecti

1239 ARS, SI AS 1001: Schönleben, Carniolia antiqua et nova.

1240 ÖNB, Cod. Ser. n. 15018 Han, Index in Partem II. et III. Tomi I. Annalis.

1241 HDA, MK, MP 236, str. 1r–218v; Barle, Iz Schönlebnovih zapiskov, str. 130–131.

1242 ARS, SI AS 1073, I/42r. Gradivo sestoji iz dveh delov, rokopisnega kodeksa in dodatka (mapa z nevezanimi listi različnih formatov). Na naslovnici kodeksa je Erbergov ekslibris.

1243 ÖNB, Cod. 15300 Han.

1244 HDA, MK, MP 236, str. 278v–279v.

1245 HDA, MK, MP 236, str. 276r–278r; Barle, Prihod cesarja Leopolda I., str. 123–126.

1246 HDA, MK, MP 236, str. 280r–293v.

1247 HDA, MK, MP 236, str. 480r–491r.

sed non dum bene in ordines dispositi, et discussi, cum in multis et authores, et MSS. dissentiant ab invice. Oziroma: Marchiones Babenbergici.¹²⁴⁸

b) Genealogia primorum Austriae marchionum et ducum – Marchiones Austriae stirpis Babenbergicae radix.¹²⁴⁹

c) Genealogia primorum Austriae marchionum et ducum – Marchiones Austriae stirpis Babenbergicae radix.¹²⁵⁰

č) Marchiones Styriae.¹²⁵¹

43) Tomus II. Annalium Carnioliae apparatus. Descriptio summaria sacro-prophana Carnioliae novae.¹²⁵²

44) *Genealoške tabele evropskih vladarskih rodbin*.¹²⁵³

45) *Genealogija družine Eggenberg*.¹²⁵⁴

46) *Genealogija družine Apfaltrer*.¹²⁵⁵

47) *Genealogija družine Losenstein*.¹²⁵⁶

48) *Genealoško deblo Celjskih grofov*.

a) Genealogia comitum et principum S. R. Imp. Ciliensium. Ex duobus manuscriptis lingua vulgari codicibus.

b) Genealogia S. R. I. comitum et principum Ciliensium. Ex duobus manuscriptis et Henningio.¹²⁵⁷

49) Familia de Saurau.

a) Origo illustrissimae familiae DD. comitum et baronum de Saurau.¹²⁵⁸

b) Illustrissima familia de Saurau.

c) Alia coniectura de origine illustrissimae familiae de Saurau.

č) Illustrissima familia de Saurau.

d) Comites de Saurau.¹²⁵⁹

50) Familia Rosenberg-Ursini.

a) Arbor illustrissimae familiae Rosenbergica in Styria et Carinthia.

1248 ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 457r–476r. Naslov »Marchiones Babenbergici« sledi na str. 458r.

1249 ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 161r–171r, 177v–178r.

1250 ARS, SI AS 1001.

1251 ÖNB, Cod. 7248 Han, str. 253r–259v.

1252 ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 172v–173v.

1253 ARS, SI AS 1001: Genealoške tablice vladarjev.

1254 Radics, Der krainische Historiograph, str. 60.

1255 ARS, SI AS 1001: Genealogija rodbine Apfaltrer.

1256 ARS, SI AS 1001: Genealogija Losenstein; Genealoške tablice vladarjev.

1257 ARS, SI AS 730, fasc. 120: Saonegg.

1258 ARS, SI AS 730, fasc. 120.

1259 ARS, SI AS 1073, I/42r: Dodatek k I/42r (»str. 626«).

- b) Arbor illustrissimae familiae D. D. comitum a Rosenberg probatissima.¹²⁶⁰
- c) Fragmentum genealogicum illustrissimae familiae ducum, principum et comitum Ursinorum.¹²⁶¹
- č) Rosenbergii recentes.
- d) Linea collateralis.¹²⁶²

Dramski opus

51) Haeresis fulminata Anastasius tyrannus Orientis haereticus. Tragoedia debito honori illustrissimi et excellentissimi domini, domini Wolfgangi Engelberti S. R. I. comitis ab Auersperg /.../ A Labacensi collegio Societatis Jesu oblata. Anno M. DC. LI. (Authore Joanne Ludovico Schönleben tunc S. I.).¹²⁶³

Drama je nastala, ko je bil Schönleben v šolskem letu 1650/51 šolski prefekt v Ljubljani. Že na naslovnici jo je izročil blagohotnosti Volfa Engelberta Auersperga, daljše posvetilo pa je sledilo v prvem prologu (»Dedicatio tragoediae, prologium I.<; 2r–5r). Besedilo je začel s temi besedami (str. 2r): »Inclita Provincia Carniolia basi Auerspergicæ innixa, inter laureata heroum suorum trophaea gloriosa, Haeresim vindicis aquilae igne fulminatam proscribit, fortunato in augustum caesarem officiosa, cui Pallas Labacensis acclamat epinicion, eiusque procures salutatur.« V nadaljevanju je besede posvetila položil v usta poosebljene Dežele (»Provincia«), dveh auersperških genijev (»Genius Auerspergicus«), štirih genijev deželnih odposlancev (»Genii deputatorum«), šestih genijev Dežele (»Genii Provinciae«), v usta Milosti (»Pietas«), Zvestobe (»Fides«), Poguma (»Fortitudo«), Darežljivosti (»Munificentia«), Miru (»Pax«) in Atene (»Pallas«). Navezal se je na boje proti Turkom in vzklikal veličini habsburškega cesarja, auersperške rodbine ter tudi Kranjske kot zmagovalke nad herezijo – Turki (npr. str. 5r):

Genius Auerspergicus 2.: Una fides, pietasque viris, qui castra sequuntur.

Genius Auerspergicus 1.: Iam redit et Pallas, redeunt Saturnia regna.

Genius Auerspergicus 2.: Pax quoque diva redux niveo vestitur amictu.

1260 ARS, SI AS 1073, I/42r: Dodatek k I/42r (»na koncu knjige«).

1261 ARS, SI AS 1073, I/42r: Dodatek k I/42r (»str. 604«).

1262 ARS, SI AS 1073, I/42r: Dodatek k I/42r (»na koncu knjige«).

1263 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 25: Tragödie Anastasius Tyrannus Orientis.

Provincia: Imperium Augustus fidei virtutibus ornat.

Pallas: Austria vive Deo, tibi, nobis vive, perenna.

Omnes: Vive, perenna.

Genius deputatorum 1.: Caesareis aquilis semper famulata fidei.¹²⁶⁴

Obsequio, semper domus Auersperga perenna.

Omnes genii deputatorum et provinciae: Domus Auerspergica perenna.

/.../

Pallas: Dicite io! ter io! cum Pallade dicite: vivat

Carniolia haereseos vindex, aevumque perennet.

Omnes: Vivat Carniolia!

Z drugim prologom se je Schönleben vrnil v več kot tisoč sto let oddaljeno preteklost in nato v petih dejanjih prikazal vzpon Anastazija (bizantinski cesar Anastazij I., živel ok. 430–518, vladal v letih 491–518) na prestol, ki je bil zaznamovan z zločini in intrigami. Schönleben ga je označil za krivoverca, ker je bil zagovornik monofizitizma. Drama se konča s protislovno Anastazijevo smrtjo: v stolpu, ki ga je dal zgraditi, da bi ga obvaroval pred naravnimi pojavi, ga je zadela strela. Zadnji prizor prikazuje sojenje Anastaziju pred božjim sodiščem, ki razsodi, naj bo za vedno preklet (»Peri, tyranne, /.../ Pereat aeternum reus.«), on pa zaman prosi, da bi bil prištet večnosti (»Aeternitas! Aeternitas! Aeternitas«).¹²⁶⁵ Po tem sklepnem dejanju je Schönlebova drama dobila naslov »haeresis fulminata«. Sočasni jezuitski viri so omenjali, da je Schönleben dramo posvetil kranjskim deželnim stanovom. Poznejši raziskovalci zgodovine ljubljanskega gledališča zato niso verjeli Radicsu (čeprav je imel edini dramo v rokah) in so trdili, da Auerspergi v drami niso izrecno omenjeni in da je verjetnejše posvetilo kranjskim odličnikom.¹²⁶⁶

Drama je bila tako dolga, da so uprizoritev razdelili na dva zaporedna dneva (2. in 3. maj 1651). Prvi dan so uprizorili prvi dve dejanji, drugi dan pa preostale tri, zato je imela drama poleg uvodnega posvetilnega še dva prologa (str. 5v–7r, 40r–42r), ki sta uvedla obe uprizoritvi. Tudi priprave na predstavo so potekale dlje časa. Trajale so od velike noči do binkošti;

¹²⁶⁴ V navedenih vrsticah je mogoče prepoznati zametke njegovega poveličevanja avstrijske vladarske hiše.

¹²⁶⁵ OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 25, str. 62r–64r.

¹²⁶⁶ Škerlj, O jezuitskem gledališču, str. 182 (op. 60).

zaradi njih so omejili pouk katekizma. Uprizoritev je bila uspešna, zato je kolegij prejel denarno nagrado 500 goldinarjev. Deželni glavar je pri vodstvu kolegija izposloval tridnevne šolske počitnice, p. Schönlebna in p. Harrerja pa je povabil na enotedenski izlet na Bled.¹²⁶⁷

Zelo dragocena so pričevanja o kostumih za to dramo, pa tudi o tem, da so bile za uprizoritev natisnjene latinske in nemške periohe.¹²⁶⁸ Ni znano, kje so bile natisnjene, prav tako se do danes ni našel še noben izvod.¹²⁶⁹ Tudi sama drama *Haeresis fulminata* je dolgo časa veljala za izgubljeno. Nazadnje jo je v turjaški knjižnici odkril Peter Radics in jo omenil v biografiji Schönlebna, pred tem pa tudi že v drugih prispevkih.¹²⁷⁰ Po preselitvi turjaške knjižnice iz Ljubljane na grad Losensteinleiten v Zgornji Avstriji se je za njo izgubila sled. Lepopisni prepis drame sem junija 2013 našla v dunajskem Hišnem, dvornem in državnem arhivu.¹²⁷¹ Tako iz naslovnice kakor iz posvetila je razvidno, da je drama posvečena najprej Volfu Engelbertu Auerspergu in njegovi družini, ki je dejavno sodelovala v bojih proti hereziji svojega časa – Turkom. Radics je imel prav, ko je zapisal, da gre za apoteozo Auerspergov. Iz prologa pa prav tako veje Schönlebnovo domoljubje in poveličevanje celotne Kranjske ter z njo gotovo tudi vsega kranjskega plemstva.

Filozofski opus

52) Basis ethica sive Virtutum et vitiorum moralium principia et causae. Vario doctrinae genere investigatae. Labaci, anno M. DC. LIIII.¹²⁷²

Edino (ohranjeno) Schönlebnovo filozofsko besedilo je napisano v latinščini in ni dokončano. Ohranilo se je v Semeniški knjižnici v Ljubljani. Na naslovnici je datirano v leto 1654. Ker je naslovnica gotovo iz poznejšega obdobja – na njej je namreč Schönleben podpisan kot arhidiakon Spodnje Kranjske –, ne vemo, ali datacija v leto 1654 označuje začetek nastajanja

1267 ARS, SI AS 1973, I/31r, str. 4r–5r; I/32r, str. 3r–v.

1268 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 5r: »Impressae periochae germanicae et latinae pro utraque die separatim, adiectis etiam nominibus actorum.«

1269 ARS, SI AS 1073, 180r, str. 265; I/31r, str. 4r–5r; I/32r, str. 3r–v; HA 1596–1691, str. 171.

1270 Škerlj, O jezuitskem gledališču, str. 182 (op. 60); Radics, Der krainische Historiograph, str. 17–20.

1271 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 25.

1272 SK, Ms 64. Valvasor je naslov spisa navedel v nekoliko drugačni obliki: »Basis ethico-politica virtutum et vitiorum moralium, in 4to«. Enako sta ga navajala tudi Dolničar (Bibliotheca Labacensis publica, str. 221) in Pohlin (Bibliotheca Carnioliae, str. 405).

tega spisa ali leto, v katerem je bilo delo dokončano. Verjetnejša se zdi prva možnost, saj je na koncu kazala zapisano: »Plura tractaturus erat author de principiis morum et humanis actibus, nisi gravioribus negotiis cogitationes suas applicare debuisset. Interim his fruiere.«¹²⁷³ Ker je bil torej Schönleben zaposlen z drugimi obveznostmi, mu je zmanjkalo časa, da bi nadaljeval pisanje, zato se je na določeni točki zadovoljil s skrajšano različico načrtovanega dela. Tudi sicer je Schönleben z letnico na naslovnici večkrat označil začetek nastajanja določenega spisa.¹²⁷⁴ Zanimivo je, da tega dela leta 1669 Schönleben še ni navedel med dokončanimi spisi, najdemo pa ga na seznamu v Zanijevi knjigi iz leta 1672.¹²⁷⁵ Kot logičen se ponuja sklep, da je Schönleben leta 1669 še upal, da bo našel čas za pisanje in delo končal v načrtovanem vsebinskem obsegu. Po nastopu službe dolenskega arhidijakona pa je zaradi številnih novih obveznosti uvidel, da časa za nadaljevanje spisa ne bo našel. Zadovoljil se je s krajšo različico ter jo želel dati v tisk. V tem obdobju je verjetno poskrbel tudi za lepopisni prepis.

Delo je sestavljeno iz uvoda in dveh traktatov. Prvi, ki govori o zunanjih začetkih oziroma temeljih kreposti in moralnih napak (»De principiis extrinsecis virtutum ac vitiorum moralium«), je sestavljen iz devetih podglavij oziroma razprav (»dissertatio«). Drugi predstavlja neposredne in najbližje temelje nravi (»De immediatis proximis principiis morum«) in vsebuje samo dve razpravi.

1273 SK, rkp. št. 64.

1274 Tako lahko, na primer, sklepamo na podlagi Schönlebnovih rokopisnih različic genealogij *Arbor genealogica illustrissimae et principalis familiae Aurspergicae*. Vse tri so na naslovnici datirane v leto 1657, čeprav vsaj za dve izmed njih vemo, da jih je dopolnjeval tudi pozneje.

1275 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«; Zani, *Memorie, imprese*, str. 184r.

Neohranjena dela

Natisnjena dela

Retorični opus

53) Aegis Palladia Daphnophoria oblata neo-baccalaureis Graecensibus. Impressum Graecii 1643.

54) Thalassii Coronae, sive applausus nuptialis illustrissimis neo-coniugibus N. N. Lincii 1644.

55) Plectrum Cleantheum lyrae Apollineae conformatum, sive Sol Pyrrhi montis illuminator ad lyram cantatus, auspiciatissimae inaugurationi N. N. praepositi ecclesiae colleg. ad Pyrrhum montem. Lincii 1644.

56) Conatus nymphae Hortensis ad inaugurationem duorum theologiae doctorum. Viennae 1648, in 4to.

57) Tryphaeon nymphae Hortensis oblatum tribus theologiae baccalaureis. Viennae 1648, in 4to.

58) Verna Theosophorum ad meridianem Sapientiam deambulatio oblata sex neo-doctoribus theologis. Viennae 1648, in fol.¹²⁷⁶

59) Corona gemmea, adgratulatio sex neo-doctoribus theologis ex Ord. Cisterciensi. Viennae 1649.

60) Arboris vitae s. Crucis fructus gemina infula reverendissimi N. N. abbatis Cisterciensis. Viennae 1649.

61) Philosophicum NIHIL oblatum neo-magistris philosophiae. Viennae 1649, in 4to.¹²⁷⁷

Dramski opus

62) *Latinske in nemške periohe za dramo* Haeresis fulminata

Na obstoj natisnjenih perioh k drami *Haeresis fulminata* je v *Diarium praefecturae scholarum* opozoril Schönleben. Zapisal je, da so bile natisnjene

1276 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 219; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 404.

1277 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 220; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 404. Zani navaja le štiri izmed teh govorov. Naslov govora *Philosophicum nihil* se ujema z Valvasorjevo navedbo, ostali trije naslovi pa se nekoliko razlikujejo od Valvasorjevih različic: (1) *Nymphae Hortensis conatus, libellus gratulatorius duobus ss. theologiae neo-doctoribus oblatus*; (2) *Triphyllum Hortensis nymphae manusculum tribus ss. theol. neo-baccalaureis* in (3) *Verna theosophorum deambulatio sex neo-doctoribus theologis dicata* (Zani, *Memorie, imprese*, str. 182r).

tako nemške kakor latinske periohe skupaj s seznamom nastopajočih: »Impressae periochae germanicae et latinae pro utraque die separatim, adiectis etiam nominibus actorum.«¹²⁷⁸ Periohe sem iskala v ljubljanskem Kapiteljskem arhivu, med Dolničarjevimi *Miscellanea* v Semeniški knjižnici, v Arhivu Republike Slovenije, v Narodni in univerzitetni knjižnici ter tudi v Avstrijski narodni knjižnici, vendar do sedaj nisem našla nobenega izvoda.

Rokopisna dela

Zgodovinsko-genealoški opus

63) Austria sancta sive Sancti et beati augustissimae domui Habspurgo-Austriacae sanguine iuncti, cum geneographica probatione. 4.¹²⁷⁹ *Oziroma*: Austria sancta sive Sancti et beati augustissimae domui Habspurgo-Austriacae sanguine iuncti, cum geneographica probatione in 4. hactenus reperit 80.¹²⁸⁰

64) Tiara Pontificio-Austriaca sive Romani pontifices augustissimae domui Habspurgo-Austriacae, sanguinis nexu colligati. 4.¹²⁸¹ *Oziroma*: Tiara Pontificio-Austriaca sive Romani pontifices augustissimae domui Habspurgo-Austriacae, sanguinis nexu illigati, cum geneographica probatione. in 4to.¹²⁸²

65) Diadema Austriacum sive Imperatores Romani orientales et occidentales augustissimae domui Habspurgo-Austriacae sanguine colligati. 4.¹²⁸³ *Oziroma*: Diadema Austriacum sive Imperatores Romani orientales et occidentales augustissimae domui Habspurgo-Austriacae sanguinis nexu coniuncti, cum geneographica probatione. in 4.¹²⁸⁴

66) Annales sacro-prophani augustissimae domus Habspurgo-Austriacae. a) Annales sacro-prophani augustissimae domus Habspurgo-Austriacae ex octoginta et supra authoribus partim nunquam editis, partim typo evulgatis in brevem Chronologiam collecti. fol.¹²⁸⁵

1278 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 5r.

1279 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«.

1280 Zani, *Memorie, imprese*, str. 183v.

1281 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«.

1282 Zani, *Memorie, imprese*, str. 183v.

1283 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«.

1284 Zani, *Memorie, imprese*, str. 183v.

1285 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«.

b) Annales sacro-prophani augustissimae domus Habsburgo-Austriacae ex Mss. xxii et impressis plusquam centum auctoribus data operis inspectis, in brevem Chronologiam collecti. in fol.¹²⁸⁶

c) Chronologia Austriaca sive Rerum a comitibus Habsburgicis et archiducibus Austriae gestarum succincta per annorum seriem enarratio, in fol.¹²⁸⁷

67) Arboretum Austriacum.

a) Arboretum genealogicum augustissimae domus Austriacae, libris quatuor delineatum, in quorum primo septendecim diversae opiniones de prima origine Habsburgicorum comitum ad fidem historicam expenduntur. Fol.¹²⁸⁸

Oziroma: Arboretum genealogicum augustissimae domus Austriacae, libris 4. delineatum, in quorum primo 17. diversae opiniones de prima origine Habsburgicorum comitum, ex quibus Austriaci hodierni fluxerunt ad fidem historicam expenduntur. In fol. cum 300. et ultra symbolis.¹²⁸⁹

b) Arboretum Austriacum sive Plena genealogia augustae domus Habsburgo-Austriacae ab anno Christi 600 ad nostra tempora cum 300 et ultra symbolis, aeri incidentis, in fol.¹²⁹⁰

68) Collectanea, analecta et notata etc. ab an. 1000 usque 1600 concernentia pro secundo Carnioliae Annalium tomo.¹²⁹¹

69) *Genealogija baronov Grimschitz*.¹²⁹²

70) Geistlicher Salzbrunn als Aufenthalt /.../ der Seelen.¹²⁹³

Ne vemo, za kakšne vrste delo je šlo v tem primeru. Ohranilo naj bi se v nekdanjem dolskem arhivu, vendar ga v času arhivskega popisa Eme Umek v fasciklu 75 ni bilo. Najdemo pa v njem poldrugo stran dolg Schönlebnov zapis, nekakšen uvod ali posvetilo, v katerem omenja navedeni naslov spisa. Iz napisanega je mogoče razbrati, da je delo posvetil družini Kuenburg, ki je dala tri škofo, enega stolnega prošta in veliko število stolnih kanonikov, ter družini Thanhausen, ki je z darovnicami grofa Baltazarja in njegove

1286 Zani, *Memorie, imprese*, str. 183r.

1287 HDA, MK, M 9451: »Syllabus operum«; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356. Dolničar (Bibliotheca Labacensis publica, str. 221) je naslov dela navedel v okrajšani obliki: »Chronologia Austriaca seu Rerum Austriacarum ennaratio, in folio.«

1288 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«.

1289 Zani, *Memorie, imprese*, str. 183v.

1290 HDA, MK, M 9451: »Syllabus operum«; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356. Dolničar (Bibliotheca Labacensis publica, str. 221) je naslov navedel nekoliko okrajšano, in sicer kot »Arboretum Austriacum seu Geneologia augustae domus Austriacae (in folio).«

1291 Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 405.

1292 Radics, *Die Freiherren von Grimschitz*.

1293 Kögl, *Leben und Werk*, str. 119.

žene Uršule omogočila ustanovitev jezuitskih kolegijev v Judenburgu in na Reki. Njuna sinova Bernard in Ignacij sta okrepila jezuitske vrste; p. Bernard je svojo zapuščino namenil ustanovitvi jezuitskega kolegija v Steyrju, p. Ignacij pa v Zagrebu.¹²⁹⁴

Retorični opus

71) Die schmerzhaftte Muetter Gottes unter dem Creutz oder geistliche Erinnerungen für die Fasten-Sambstäg. 4.

72) Der gekreuzigte Wolredner oder geistliche Erinnerungen von den 7. Worten Christi am Creutz. 4.

73) Sontägliche Erquickstunde der Predigen über die Sonntägliche Evangelien. 4.¹²⁹⁵

74) Prolusionum academicarum libri duo, in 12.¹²⁹⁶

75) Auctarium concionum festivarum, in 4to.¹²⁹⁷

Teološko-mariološki opus

76) Orbis universi votorum pro definitione piaie et verae sententiae de immaculata conceptione Deiparae.

a) Orbis universi votorum, 1. zvezek.

b) Orbis universi votorum, 2. zvezek.

c) Orbis vota pro definitione piaie et verae sententiae de immaculata conceptione Deiparae libri V., tomis duobus praelo parata.¹²⁹⁸

Peta knjiga dela *Orbis universi votorum* v dveh zvezkih (»tomis duobus«) je prvič omenjena na tiskanem seznamu del iz leta 1680, nato jo je v *Slavi vojvodine Kranjske* omenil tudi Valvasor. Dolničar je pozneje napačno zapisal, da je šlo za pet knjig, Pohlin pa tega rokopisa ni navedel med Schönlebnovimi dokončanimi rokopisnimi besedili. Pred tem sta se na seznamih

1294 ARS, SI AS 730, fasc. 75: »Dises gegenwürtige Büchel so benahmet wird der Christliche Salzbrunn /.../.« Oba, tako p. Joannes Bernardus Thanhausen (1603–1634) kakor p. Ignatius (1618–1665), sta umrla v Gradcu (Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 771).

1295 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«; *Fasten-Freytag und Sontag-Predigen*: »Vorspruch dess Authoris an den günstigen Leser«, 2. str.

1296 Zani, *Memorie, imprese*, str. 184r.

1297 HDA, MK, M 9451: »Syllabus operum«; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356. Dolničar latinske zbirke prazničnih pridig ni omenil, je pa Valvasorjevemu pričevanju sledil Pohlin (Bibliotheca Carnioliae, str. 405).

1298 HDA, MK, M 9451: »Syllabus operum«; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 221; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 405.

omenjala samo dva zvezka, ni pa bilo navedeno, katerih knjig (»tomi duo in fol.«).¹²⁹⁹ To lahko pomeni dvojje: bodisi sta se tudi ti navedbi nanašali na peto knjigo bodisi je šlo za prvo in drugo knjigo. Če se nam zdi verjetnejša prva možnost, bi to pomenilo, da je Schönleben namero o natisu prvih dveh knjig opustil kmalu po neuspešnem iskanju tiskarja v Padovi in Benetkah v letih 1661/62. Pozneje se je verjetno osredotočil le na pisanje pete knjige, vsebino prvih dveh dokončanih knjig pa deloma vključil v *Palma virginea* in *Vera ac sincera sententia*. Če pa drži druga možnost, potem je peta knjiga začela nastajati šele po letu 1672. Hkrati bi to tudi pomenilo, da je tisk prvih dveh knjig *Orbis universi votorum* opustil po letu 1672, ker je njuno vsebino delno povzel v spisu *Palma virginea* (ki ga je imenoval »fragmen maioris operis«).¹³⁰⁰ Ne glede na vse preseneča dejstvo, da prvih dveh knjig, ki sta gotovo bili dokončani, niti Valvasor niti Dolničar nista navedla med Schönlebovimi dokončanimi rokopisnimi deli.

1299 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum« (1669); Zani, *Memorie, imprese*, str. 183r.

1300 Ušeničnik, Schönleben o Brezmadežni, str. 415.

Schönlebnu pogojno pripisana dela

Natisnjena dela

Teološko-mariološki opus

1) *Mariae magnae Dei Matris celebres panegyristae, qui amoeniore stylo eius laudes vulgarent. In unum collecti fasciculum et in novella typographia Labacensi reimpresi. Anno salutis M. DC. LXXIX. Labaci seu Aemonae conditae MM. DCCCCI. Typis Joannis Baptistae Mayr.*¹³⁰¹

Avtor oziroma urednik knjige, ki je leta 1679 izšla pri tiskarju Mayrju v Ljubljani, ni znan. V knjigi so ponovno izšla dela petih mariologov, štirje izmed njih so bili iz jezuitskih vrst.¹³⁰² Vlogo uvoda oziroma posvetila (»Dedicatorium elogium Maria nomen ominum, omen nominum«) v knjigi ima Schönlebnova, leto pred tem anonimno izdana slavilna pesem *Mariae absque naevo labis originalis conceptae /.../ elogium*. Ob tej priložnosti je Schönleben besedilo nekoliko spremenil in razširil. Dejstvo, da se Schönlebnova pesem pojavi v uvodu knjige, poraja vprašanje, ali in – v primeru pritrdilnega odgovora – v kolikšni meri je bil Schönleben vpleten v izdajo te knjige. Je morda vplival tudi na izbor avtorjev? Glede na njegovo temeljito poznavanje mariološke tematike se zdi povsem verjetno, da ni prispeval le uvodne hvalnice, ampak je aktivno sodeloval pri celotni zasnovi knjige. Na izločitev Schönlebnovega imena z naslovnice bi lahko vplivala uvrstitve njegovih del *Vera ac sincera sententia* in *Palma virginea* na *Indeks prepovedanih knjig*.

2) *De officio immaculatae conceptionis Deiparae antiquissimo et devotissimo.*

a) *De officio immaculatae conceptionis Deiparae antiquissimo et devotissimo, parvo mole, magno mysteriis; recens per anonymum correcto et lucensibus typis edito. Observationes Sigismundi a S. Maria theologi, ex patribus et doctoribus, praesertim ordinis pp. praedicatorum desumptae. Altstedii, typis Josephi de Grangiis, anno 1680.*¹³⁰³

1301 ÖNB, sign.: 75367-A.

1302 *Mariae magnae Dei Matris*: »Syllabus authorum, qui in hoc fasciculo continentur.«

1303 NUK, sign.: GS 0 21699; Valvasor, *Die Ebre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 220; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 405.

b) *De officio immaculatae conceptionis Deiparae antiquissimo et devotissimo, parvo mole, magno mysteriis; recens per anonymum correcto et lucensibus typis edito. Observationes Sigismundi a S. Maria theologi, ex patribus et doctoribus, praesertim ordinis pp. praedicatorum desumptae. Parisiis, typis Sebastiani Martin, anno M. DC. LXXXI.*

Dileme in težave v zvezi z določanjem avtorstva te knjige sem podrobno predstavila v poglavju o Schönlebnovem udejstvovanju na zgodovinskem, genealoškem in mariološkem področju v letih 1676–1681. Na podlagi do sedaj znanih podatkov ne moremo z gotovostjo trditi, da se za »Sigismundom od sv. Marije« skriva Schönleben, obstajajo pa nekatere vsebinske in druge značilnosti (npr. izbor virov), ki nakazujejo možnost njegovega avtorstva. Natančnejše sodbe o tem bodo mogoče šele po natančni analizi vseh Schönlebnovih marioloških del.

Leta 1681 je izšla druga izdaja istega dela (sodeč po naslovnici, naj bi izšla v Parizu), ki se od prve razlikuje zgolj po naslovnici in zunanji obliki, vsebinsko pa je enaka. Presenetljivo bi bilo, da bi Schönlebnu, ki v zadnjem obdobju svojega življenja ni potoval, uspelo objaviti mariološki spis v oddaljenem mestu in nato v enem letu doseči še ponatis v Parizu. Če se v ozadju spisa zares skriva Schönleben, je gotovo, da so mu pri tem podvigu na pomoč morali priskočiti njegovi vplivni prijatelji mariologi ali pa prijatelji iz njegovega nekdanjega jezuitskega kroga. Možno pa je tudi, da so podatki o mestu natisa in tiskarju izmišljeni, da bi se tako avtor kot tiskar izognila pričakovanim težavam. Strahovi so se izkazali za upravičene, saj je tudi ti knjigi kmalu po natisu doletela enaka usoda kakor pred tem najpomembnejši Schönlebnovi mariološki deli: 14. aprila 1682 sta bili obe izdaji uvrščeni na *Indeks prepovedanih knjig*.¹³⁰⁴

De officio immaculatae conceptionis Deiparae sta Schönlebnu pripisala tako Valvasor kakor Pohlin,¹³⁰⁵ Dolničar pa je naslov navedel nekoliko drugače (*Retorsio adversus observationes Sigismundi a s. Maria Ordinis Dominicanorum. De Officio sine labae conceptae Virginis pleno mysteriis. Anno 1680*) in s tem nakazal še drugačno Schönlebnovo povezavo z omenjenim delom.¹³⁰⁶ Sodeč po tem naslovu naj bi Schönleben pravzaprav polemiziral z delom, ki mu ga je pripisal Valvasor, in napisal ugovor zoper

1304 *Index librorum prohibitorum*, 1841, str. 241.

1305 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 405.

1306 Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 220.

mnenje Sigismunda od sv. Marije o popravkih v oficiju Brezmadežne Device Marije. Očitno je Dolničar izvirni naslov dela v obliki, v kateri ga je navedel Valvasor, napačno razumel in je Sigismunda od sv. Marije namesto s Schönlebnom povezal z anonimnim popravljalcem oficija. Mnogo pozneje so spis *De officio immaculatae conceptionis* Schönlebnu pripisali tudi Ušeničnik, Miklavčič in Štrukelj, na žalost pa svoje odločitve niso podrobneje utemeljili.¹³⁰⁷

Rokopisna dela

Dramski opus

3) Julian Apostata.¹³⁰⁸

O tej domnevno Schönlebnovi drami je malo znanega. Ne vemo, ali je obstajala samo v rokopisni različici ali je morda doživela tudi natis (drama kot celota ali samo periohe). Vemo pa, da je premijo za to dramo prispeval grof Johann Richard von Starhemberg¹³⁰⁹ in da je bila uprizorjena sredi septembra 1644 z zelo raznovrstno in bogato opremo. Fröhler je sklepal, da se je drama verjetno navezovala na predlogo, ki jo je leta 1608 za uprizoritev v Ingolstadtu pripravil p. Jeremias Drexel.¹³¹⁰ Iz naslova je mogoče razbrati, da je drama obravnavala rimskega cesarja Julijana (živel je ok. 331–363), ki je vladal v letih 360–363. Zaradi prizadevanja za ponovno vzpostavitev grške in rimske religije ter vzhodnih kultov se ga je prijel vzdevek »odpadnik«. Tema o krivoverskem cesarju se je navezovala na sodobni zgodovinski kontekst (verski spori, tridesetletna vojna itn.).

1307 Ušeničnik, Schönleben o Brezmadežni, str. 414; Miklavčič, Johann L. Schönleben, str. 225; Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 238; Štrukelj, Slovenski mariolog, str. 372.

1308 ÖNB, Cod. 12219 Han, LA 1641–1646, str. 234r; Fröhler, Zur Schauspieltätigkeit, str. 213, 216, 231–232, 239.

1309 Fröhler, Zur Schauspieltätigkeit, str. 216, 232.

1310 ÖNB, Cod. 12219 Han, LA 1641–1646, str. 234r; Fröhler, Das Linzer Jesuitendrama, str. 18.

Zgodovinsko-genealoški opus

4) Genealogija družine Bucelleni.¹³¹¹

Ohranjena kratka genealogija (tri strani) ni zapisana s Schönlebnovo roko; pisava spominja na roko Oktavija Bucellenija. Na zadnji strani so Schönlebnove opombe, kar nakazuje, da je ohranjeno gradivo bilo v zvezi z njegovim zbiranjem podatkov o kranjskih rodbinah, ki jih je nameraval vključiti v drugi del spisa *Carniolia antiqua et nova*.

5) Numismata e rudibus veteris Labaci eruta, collecta ac delineata.¹³¹²

Ta rokopis se je nekoč hranil v Erbergovi zbirki »Collectanea« v arhivu v Dolu. Obsegal naj bi dva zvezka.¹³¹³ Jožef Kalasanc Erberg ga je pripisal Schönlebnu, enako tudi Radics.¹³¹⁴ S Schönlebnom ga povezuje dejstvo, da gre za popis novcev, ki so bili izkopani na območju Emone, katere lego je Schönleben povezoval in dokazoval z lego Ljubljane (*Aemona vindicata*). Med Schönlebnu pogojno pripisana dela spis uvrščam zaradi pisave, ki se razlikuje od njegovega značilnega duktusa.¹³¹⁵

6) Methodus delineandi horologium, seu verticale, seu horizontale praxi brevissima.¹³¹⁶

To latinsko pisano delo o načrtovanju sončne ure je Schönlebnu pogojno pripisala Ema Umek.¹³¹⁷ Pisava ni Schönlebnova, prav tako ne spominja na roko njegovega pisarja, zato je avtorstvo vprašljivo.

¹³¹¹ ARS, SI AS 1001.

¹³¹² ARS, SI AS 730, fasc. 75.

¹³¹³ Umek, *Erbergi in dolski arhiv*, 1. del, str. 64.

¹³¹⁴ Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 65; Erberg, *Versuch eines Entwurfes*, str. 39.

¹³¹⁵ Pisava spominja na značilni duktus Janeza Gregorja Dolničarja (Smolik, Thalnitscher, Janez Gregor, str. 74–75). Morda bi delo lahko nastalo vzporedno z njegovim zbiranjem epigrafskega gradiva Ljubljane (*Cypressus seu Epitaphia Labacensis*). Lahko pa bi bilo tudi sad njegovega prizadevanja, da bi potrdil ugotovitve strica Schönlebna o legi rimske Emone, in bi ga morda lahko pripravil vzporedno z *Antiquitates urbis Labacensis*.

¹³¹⁶ ARS, SI AS 730, fasc. 75.

¹³¹⁷ Umek, *Erbergi in dolski arhiv*, 1. del, str. 64, 180.

SCHÖNLEBEN KOT ZGODOVINAR

Pregled zgodovinopisja 16. in 17. stoletja

Humanistično in poznorenesančno zgodovinopisje 16. stoletja je bilo podlaga za postopno oblikovanje baročnega tipa zgodovinopisja 17. in prve tretjine 18. stoletja.¹³¹⁸ V tem obdobju se je razcvetelo zanimanje za antično zgodovino, numizmatiko, epigrafiko, genealogijo in diplomatiko. Začele so nastajati zbirke raznovrstnega gradiva.¹³¹⁹ Na prehodu iz 16. v 17. stoletje se je poleg dinastičnega in dvornega zgodovinopisja začelo uveljavljati tudi rodovno in deželno. V nemško govorečih deželah sta bila njuna prva najvidnejša predstavnika Johann Spießheimer – Cuspinianus (*De caesaribus et imperatoribus, Austria sive Commentarius de rebus Austriae*) in Johann Turmair – Aventinus (*Annalium Boiorum libri VII*).¹³²⁰ V 16. stoletju so se pri Italijanih (Andreas Alciatus: *Rerum Patriae, seu Historiae Mediolanensis*), Špancih (Luis Vives: *De disciplinis*) in Francozih (Jean Bodin: *Methodus ad facilem historiarum cognitionem*) pojavili prvi zametki teoretičnega ukvarjanja z zgodovino in razumevanja zgodovine kot posebne znanstvene vede. Tudi Philipp Melanchthon je razvil podobne nazore.¹³²¹ Od 15. stoletja naprej sta se v zgodovinopisju tesno prepletala zgodovinski in geografski pogled, z začetkom zgodnjega novega veka pa je prišla do izraza še stanovska diferenciacija zgodovine (deželnoknežja, deželna oziroma plemiška, mestna in samostanska). V avstrijskem delu cesarstva je prišlo najbolj do izraza dinastično in stanovsko zgodovinopisje.¹³²²

V drugi polovici 16. stoletja, po smrti cesarja Karla V., se je domena avstrijske veje Habsburžanov omejila na Sveto rimsko cesarstvo. Z nastopom cesarja Ferdinanda I. se je ponudila dobra priložnost za oblikovanje trdne in suverene avstrijske kraljevine, vendar pa se Habsburžani niso odločili za to

1318 Coreth, *Österreichische Geschichtsschreibung*, str. 6.

1319 Lhotsky, *Österreichische Historiographie*, str. 81.

1320 Lhotsky, *Österreichische Historiographie*, str. 65, 68.

1321 Lhotsky, *Österreichische Historiographie*, str. 69–70, 73.

1322 Lhotsky, *Österreichische Historiographie*, str. 77, 79–80, 82.

možnost. Enako bi lahko storili še v 17. stoletju pod cesarjem Ferdinandom III., če bi ustanovili samostojno, od Svetega rimskega cesarstva neodvisno avstrijsko kraljestvo skupaj z deželami pod češko krono, vendar je bila zanje cesarska krona pomembnejša. Približno od leta 1620 naprej je mogoče govoriti o »translatio imperii in Austriam«: Habsburžani so si namreč znotraj cesarstva zagotovili neodvisen položaj.¹³²³ Povezovalni element njihovih številnih dežel je tako (p)ostala vladajoča dinastija Habsburžanov – *Casa de Austria*. V zgodovinarstvu pozne renesanse oziroma humanizma in zgodnjega baroka je imelo to za posledico skoncentriranost na vladarjevo osebo, zato so se zgodovinarji nadvse radi lotevali biografij cesarjev.¹³²⁴

Dvorni zgodovinar Ferdinanda I. je postal Wolfgang Lazius. Dobil je nalogo, da napiše zgodovino Avstrije. Delo, ki ga je zastavil megalomansko, je ostalo v rokopisu in nedokončano. Prvi del spisa je bil izhodišče za njegov poznejši spis *De gentibus aliquot migrationibus*. V delu je prišla do izraza njegova ljubezen do topografije. Ukvarjal se je tudi z genealogijo (*Commentariorum in genealogiam Austriacam libri duo*).¹³²⁵ Poleg Lazia so o avstrijski vladarski hiši pisali še Hans Jakob Fugger (*Wahrhaftigen Beschreibung des österreichischen und habsburgischen Rahmens, Herkommens, Geschlechte, Fortpflanzung*), Gerard van Roo (*Annales rerum belli domique ab Austriacis Habsburgicae gentis principibus a Rudolpho I. usque ad Carolum V. gestarum*) in Franz Guilliman (*Habsburgica sive de antiqua et vera origine Domus Austriae*). Guillimanovo delo je bilo prelomno zaradi njegove pritegnitve arhivskih virov, zlasti listin. Po njegovem zgledu so raziskovalci odkrili, da so arhivski viri in njihova dostopnost za zgodovinarje zelo pomembni.¹³²⁶

Veliko število dvornih zgodovinarjev, ki so se ukvarjali predvsem s pisanjem biografij in popisovanjem dinastične politike, priča o razcvetu dvornega zgodovinarstva v 17. stoletju. Poleg dvornega je v obdobju katoliške obnove in ponovnega razcveta samostanskega življenja doživljalo prerod tudi cerkveno, zlasti samostansko, in stanovsko zgodovinarstvo, ki je spodbujalo pisanje zgodovinsko-topografskih opisov dežel. Skupna značilnost vseh treh prevladujočih zvrsti baročnega zgodovinarstva so bile barvite in

1323 Lhotsky, *Österreichische Historiographie*, str. 84–85, 93–94.

1324 Lhotsky, *Österreichische Historiographie*, str. 69, 85, 94; Coreth, *Österreichische Geschichtsschreibung*, str. 10–11.

1325 Coreth, *Österreichische Geschichtsschreibung*, str. 33; Lhotsky, *Österreichische Historiographie*, str. 85–86.

1326 Lhotsky, *Österreichische Historiographie*, str. 87–90.

bohotne jezikovne konstrukcije. Kjer je bilo mogoče, so avtorji v besedilo vrinili alegorije in apoteoze ter moralizirajoče reke. Teksti so bili natrpani s številnimi navedki iz virov, ki pa največkrat niso bili ovrednoteni in analizirani. Kritična obravnava virov v baroku še ni zaživela, saj zgodovine na jezuitskih, v humanističnem duhu zasnovanih gimnazijah in univerzah še niso poučevali kot samostojnega predmeta, ampak so jo uporabljali le kot snovno zakladnico za poučevanje drugih predmetov (pa še pri tem je bil poudarek predvsem na antični zgodovini).¹³²⁷

Kljub vsem napakam in nedoslednostim pri pisanju zgodovine pa je bilo prav 17. stoletje tisto odločilno, ki je postopoma oblikovalo čut za prepoznavanje pristnosti oziroma nepristnosti dokumentov in ki je oblikovalo merila za ločevanje resnice od laži. Največ zaslug za ta miselni preskok je imelo francosko zgodovinopisje. V tem obdobju se je pojavila potreba po zbiranju čim večjega možnega števila virov o neki temi. Tako so začele nastajati velike zbirke zgodovinskega gradiva. Temeljna zgodovinska dela, ki so prinesla postopen preobrat h kritičnemu zgodovinopisju, so začela izhajati šele v zadnji tretjini 17. stoletja. Med njihovimi avtorji so bili Jean Bolland (*Acta sanctorum, Monarchia Romani Imperii*), Jean Mabillon (*De re diplomatica libri sex, Acta Ordinis S. Benedicti*), ki velja za utemeljitelja paleografije in diplomatike, Jacques-Bénigne Bossuet (*Discours sur l'histoire universelle*), Baruch Spinoza (*Tractatus theologico-politicus*) in Nicolas Lenglet Du Fresnoy (*Méthode pour étudier l'histoire*). Njihova dela so vnesla nekoliko več kritične obravnave v pisanje zgodovine: ločevanje pristnih virov od nepristnih, ne pa tudi iskanje vzrokov za nastanek falzifikatov; prepoznavanje glavnih dejstev v virih in njihovo urejanje po kronoloških, genealoških in drugih merilih, ne pa tudi ovrednotenje in prikaz ozadij teh dejstev. Odločilen preobrat pri zbiranju in kritični presoji virov je bil mogoč šele po revolucionarnih odkritjih v naravoslovju. Resnični znanilci kritičnega načina pisanja zgodovine so v prvi polovici 18. stoletja postali Giovanni Battista Vico (*Principi di una scienza nuova d'intorno alla commune natura delle nazioni*), Voltaire (*Le Pyrrhonisme de l'Histoire*) in Edward Gibbon (*Decline and Fall of the Roman Empire*).¹³²⁸

Anna Coreth je začetek avstrijskega baročnega zgodovinopisja postavila med prelomne dogodke pred in na začetku tridesetletne vojne (1620), ko

1327 Coreth, *Österreichische Geschichtsschreibung*, str. 10.

1328 Luthar, *Mojstri in Muze*, str. 35–42; Coreth, *Österreichische Geschichtsschreibung*, str. 23.

si je Ferdinand II. podvrget Češko in protestantsko opozicijo deželnih stanov ter tako dokončno utrl pot zmagi protireformacije in katoliške obnove. Tovrstno zgodovinopisje naj bi se končalo z začetkom vladavine Marije Terezije (1740). V tem obdobju poklicnih zgodovinarjev ni bilo, saj zgodovine še niso poučevali kot samostojnega predmeta; idealen popisovalec preteklih dogodkov je zato bil polihistor. Najbolj priljubljene zvrsti tovrstnega pisanja so bile: genealogija, anali, zgodovina, biografija, topografija, historično-pravni in publicistični spisi. Nastajati so začele raznovrstne zbirke (»collectanea«) zgodovinskega gradiva in virov (»monumenta«, »diplomata«, »scriptores«).¹³²⁹ Tako Anna Coreth kakor Alphons Lhotsky sta avstrijsko baročno zgodovinopisje delila na dvorno, cerkveno in stanovsko oziroma deželno.¹³³⁰

Dvorni zgodovinarji so celo 17. stoletje in še pozneje nadaljevali povečevanje dinastije in njene politike. Nastajale so biografije, genealogije, zgodovine in tudi poskusi univerzalne zgodovine cesarjev. Vladavino Ferdinanda II., njegove vrline in vrline njegovih bližnjih so v svojih delih obravnavali Christoph Khevenhüller (*Annales Ferdinandeï*), Wilhelm Lamormain (*Ferdinand II., Romanorum imperatoris virtutes*) in Hermann Horst (*Virtutes Annae Eleonorae Mantuanae imperatricis, Ferdinandi II. Austriaci Romanorum imperatori coniugis*). Galeazzo Gualdo Priorato se je uveljavil kot biograf treh cesarjev, Ferdinanda II., Ferdinanda III. ter Leopolda I. (*Historia delle guerre di Ferdinando Secondo e Ferdinando Terzo Imperatori, e del Rè Filippo Quarto di Spagna, Historia di Ferdinando terzo Imperatore, Historia di Leopoldo Cesare*).¹³³¹ Širše od biografij so bile zastavljene zgodovine vladavin, ki so jih napisali Giambattista Comazzi (*Istoria di Leopoldo I imperadore*), Benedetto Quadri (*Anathema verae historiae et gloriae Leopoldi Magni imperatoris*), Ignaz Reiffenstuel (*Ephemerides Leopoldinae*), Johann Adam Schenckhel (*Diarium Leopoldi I.*) in jezuit p. Franz Wagner (*Geschichte des Kaisers Leopold des Großen, Geschichte des Kaisers Joseph*).¹³³²

Nadvse priljubljena zvrst so bile genealogije, ki so bile pogosto ogrodje za nadaljnjo zgodovinsko pripoved. Velikokrat so jih avtorji uporabili tudi

1329 Coreth, *Österreichische Geschichtsschreibung*, str. 9–10, 12, 55.

1330 Coreth, *Österreichische Geschichtsschreibung*, str. 10–12; Lhotsky, *Österreichische Historiographie*, str. 3.

1331 Lhotsky, *Österreichische Historiographie*, str. 94–95.

1332 Lhotsky, *Österreichische Historiographie*, str. 96–97.

kot sredstvo za izražanje političnih tendenc. Prevladovale so genealogije Habsburžanov in z njimi povezanih rodbin, ki so jih pisali Johann Gans (*Arboretum genealogicum*), Hortensio Pallavicini (*Austriaci caesares*), Diego Tafuri oziroma Didacus de Lequile (*De rebus Austriacis*). V vrsto genealogov habsburške vladarske hiše se je postavil tudi Schönleben, za njim pa med drugimi še Adalbert Czerwenka (*Annales et acta pietatis Habsburgo-Austriacae*) in Johann Georg Eccard (*Origines serenissimae ac potentissimae familiae Habsburgo-Austriacae*).¹³³³ Prva na načelih mavrinske kongregacije temelječa habsburška genealogija (*Genealogia diplomatica augustae domus Habsburgicae*) je začela izhajati leta 1737. Napisal jo je prvi izučeni zgodovinar v takratnem avstrijskem prostoru, benediktinec Marquard Herrgott, ki je bil večš diplomatike in poleg tega še dober poznavalec pravne zgodovine.¹³³⁴ V zgodnjem baroku je bilo razmeroma malo zanimanja za politično zgodovino. Delo van Rooa in Guillimana s prehoda 16. v 17. stoletje so nadaljevali Siegmund von Birken, ki je dal natisniti delo Hansa Jakoba Fuggerja (*Spiegel der Ehren des Erzhauses Österreich*), Girolamo Branchi (*Dell'Historia Austriaca*) in Johann Christoph Beer (*Der durchläuchtigsten Ertzherzogen zu Oesterreich Leben, Regierung und Grosstaten von Rudolpho /.../ bis in die Regierung Leopoldi*).¹³³⁵

Stanovsko zgodovinopisje je začelo cveteti v 16. stoletju; sovpadlo je z urejanjem stanovskih arhivov v deželnih glavnih mestih. Ker so se avstrijske dežele med seboj precej razlikovale po političnih in duhovnih razmerah, so se tudi po zgodovinopisju. V tem obdobju so prav tako začeli nastajati družinski arhivi in zbirke. Eden izmed daljnovidnejših zbiralcev je bil Job Hartmann von Enenkel, ki je v področje arhivskih virov poleg listin vključil tudi pripovedne spomenike. Načrtoval je nekakšen korpus zgodovinskih virov (*Scriptores rerum Austriacarum*), kamor je želel vključiti tako že znane kakor do takrat neznane vire od Evgipija do Ebendorferja, pa tudi natisnjena dela.

V 17. stoletju, ko so stanovi postopoma izgubljali moč, je pravilneje govoriti o deželnem zgodovinopisju. Podporniki deželnega zgodovinopisja so bili predvsem deželno plemstvo, stanovi, mesta in samostani.¹³³⁶ Zvrstno

1333 Coreth, *Österreichische Geschichtsschreibung*, str. 13, 35–37, 43.

1334 Coreth, *Österreichische Geschichtsschreibung*, str. 44–46.

1335 Lhotsky, *Österreichische Historiographie*, str. 99, 105; Coreth, *Österreichische Geschichtsschreibung*, str. 50–55.

1336 Coreth, *Österreichische Geschichtsschreibung*, str. 121–122; Lhotsky, *Österreichische Historiographie*, str. 105.

gledano so bile najpogostejše topografije, anali in deželne kronologije. O Štajerski je v 17. stoletju pisal protestantski mestni zgodovinopisec Valentin Preuenhuber (*Annales Styrenses, Historia comitum, marchionum et ducum Styriae*). Na začetku 18. stoletja so mu sledili Jakob Ernst von Cerroni (nadaljeval je okrog leta 1670 začetno *Steirische Chronik* neznanega avtorja), Leopold Ulrich Schiedlberger (*Ehrenruf Steiermarks*), Franz Leopold Wenzel von Stadl (*Ehrenspegel des Herzogtums Steyer*) in p. Petrus Schetz (*Historia ducum Styriae in tres partes divisa*). Koroško deželo je popisal Hieronim Megiser, sodelavec barona Enenkla, vendar so *Annales Carinthiae* v resnici le v manjši meri njegovi; večji del jih je napisal Michael Gotthard Christalnick. Za njim so o Koroški pisali še Albert Reichart (*Breviarium historiae Carinthiae*), Philipp Spannagel, Nicolaus Heinrich Gundling, Johann Christoph Pesler in Marko Hanžič (*Annalecta seu Collectanea [...]/ pro historia carinthiae concinnanda*). Za zgodovino Tirolske so bili najbolj zaslužni Marcus Sitticus von Wolkenstein (*Collectanea* za zgodovinopisni oris južne Tirolske), Jakob Andreas von Brandis (*Geschichte der Landeshauptleute von Tirol*), Andreas Zibock (*Tiroler Roten Adler*) in Franz Adam von Brandis (*Des Tirolischen Adlers immer grünendes Ehren-Kränzel*). Kranjsko sta na historiografski zemljevid umestila Schönleben in Valvasor.¹³³⁷

Nadvse priljubljena zvrst deželnega zgodovinopisja je bila topografija. Delo, ki ga je v 16. stoletju začel Wolfgang Lazius, so nadaljevali Matthäus Merian (*Topographia Austriae oder Beschreibung von Oesterreich, Steyer, Cärntten, Crain, Tyrol*), Georg Matthäus Vischer (*Topographia archiducatus Austriae Inferioris modernae, Topographia Ducatus Stiriae*) in Valvasor (*Topographia Ducatus Carnioliae moderna, Topographia Archiducatus Carinthiae antiquae et modernae completa*). V začetku 18. stoletja so na to področje posegali tudi jezuiti, na primer p. Carlo Granelli in p. Ignaz Reiffenstuel (*Germania Austriaca*).¹³³⁸

V 17. stoletju se je razvilo še mestno zgodovinopisje, ki je sicer prvi večji razmah v nemško govorečih deželah doživelo že v drugi polovici 14. in nato v 15. stoletju.¹³³⁹ Nastajanje mestnih kronik in analov je spodbujala naraščajoča zavest pripadnosti mestni skupnosti. Anale in kroniko mesta

1337 Lhotsky, *Österreichische Historiographie*, str. 105, 107–110; Coreth, *Österreichische Geschichtsschreibung*, str. 143–151.

1338 Coreth, *Österreichische Geschichtsschreibung*, str. 13–14, 123–124.

1339 Mlinar, Zgodovinopisje kot izraz, str. 439.

Steyr sta napisala Wolfgang Lindner (*Die Annalen 1590–1622*) in Jakob Zetl (*Die Kronik der Stadt Steyr 1612–1635*), kroniko mesta Eisenerz pa Leopold Ulrich Schiedlberger (*Chronik von Eisenerz*). Na Tirolskem je bil eden vidnejših predstavnikov mestnega zgodovinopisja Ferdinand Troyer (*Die Bozener Chronik*). Obsežno predstavitev je dobila zgodovina Dunaja, začnši z Wolfgangom Schmeltzlom (*Ein Lobspruch der /.../ Stat Wienn in Osterreich*) in Wolfgangom Laziem (*Vienna Austriae*). Nato sta o njej pisala Caspar Maurer (*Neuvermehrte Wiener Chronica*) in Wolf Wilhelm Prämer (*Ehren-Preiss der kayserlichen Residentz: unnd Nider-Oesterreichischen Haupt-Statt Wienn*). Najbolj prizadevno se je tega dela lotil dunajski stolni kanonik Johann Matthias Testarello della Massa, ki podatkov o mestu ni črpal le iz knjig, ampak tudi iz arhivov. Pripravil je bogato zbirko podatkov, zlasti o dunajskih cerkvah in samostanih, nekakšno cerkvenozgodovinsko topografijo mesta Dunaj (*Historia ecclesiastica urbis Viennensis*), ki pa ni doživela tiskane izdaje.¹³⁴⁰ Na Kranjskem je bil v tem obdobju najvidnejši predstavnik mestnega zgodovinopisja Schönlebnov oče (*Jahr Schriffthen des Hertzogthumbs Crain*), njegovo delo pa sta nadaljevala zet Janez Krstnik Dolničar in vnuk Janez Gregor Dolničar (*Epitome Chronologica*; rokopisi: *Antiquitates urbis Labacensis, Annales Urbis Labacensis /.../ Das ist Jahrs-Geschichten d. Fürstl. Haubstadt Laybach*).

Napredek v cerkvenem zgodovinopisju je bil povezan predvsem z versko-političnimi dogodki 16. stoletja, ki so katoliško Cerkev v obdobju protireformacije in katoliške obnove znova prepričali o pomembnosti izobrazbe in znanosti. Po zmagi protireformacije je prišlo tako do materialne kakor duhovne obnove: začeli so obnavljati obstoječe samostane in graditi nove ter oživljati njihovo prvotno duhovno in kulturno-izobraževalno vlogo. V samostanih se je ohranilo veliko arhivskega in pripovednega gradiva za deželno zgodovino, v njih so ponovno uvažali pisanje kronik in analov, nastajale so zgodovine samostanov in redov. Georg Kirchmayr, prior v Garstnu, je napisal *Chronik von Garsten*, Bernhard Linck, opat v Zwettlu, pa *Annales Austrio-Claravallenses 1089–1645*. V drugi polovici 17. stoletja je nastalo še več tovrstnih del. Simon Redtenbacher, na primer, je ob 900. obletnici samostana v Kremsmünstru pripravil *Annales*

¹³⁴⁰ Lhotsky, *Österreichische Historiographie*, str. 110–111; Coreth, *Österreichische Geschichtsschreibung*, str. 133–135; ÖNB; Cod. 8227 Han.

monasterii Cremifanensis.¹³⁴¹ V tem obdobju so se razni avtorji ukvarjali tudi s pisanjem zgodovine cerkva in škofij (na primer Marko Hanžič: *Germania sacra, De episcopatu Ratisbonensi*; Siegmund Pusch: *Chronologia sacra ducatus Styriae*). K temu jih je bržkone spodbudil zgled cerkvenega zgodovinarja Ferdinanda Ughellija (*Italia christiana*) in drugih starejših avtorjev (na primer Wiguleus Hund in Christoph Gewold: *Metropolis Salisburgensis*).¹³⁴² Omenjenim avtorjem se je s svojo zgodovino ljubljanske stolne cerkve pridružil tudi Janez Gregor Dolničar (*Cathedralis basilicae Labacensis historia*).

Velike zasluge za napredek zgodovinopisja v 17. stoletju so imeli francoski benediktinci sv. Mavra, ki so postavili temelje pomožnim zgodovinskim vedam. Njihov naslednik, benediktinec Jean Mabillon, je pozneje zasnoval pravila zgodovinske kritike in med pomožne zgodovinske vede umestil diplomatiko (*De re diplomatica libri sex*). Osnova za kritično presojanje in izdajanje virov sta postali zbirki dokumentov o svetnikih (*Acta sanctorum*) in cesarstvu (*Monarchia Romani imperii*), ki ju je začel izdajati jezuit p. Jean Bolland.¹³⁴³ Prispevek katoliških duhovnikov in redovnikov tako ni bil pomemben zgolj pri pisanju cerkvenih analov, temveč tudi pri zbiranju zgodovinskih virov (na primer Hieronymus Pez: *Scriptores rerum Austriacarum*), pisanju posvetne zgodovine (Anton Steyerer: *Commentarii pro historia Alberti ducis Austriae cognomento Sapientis*) in postopnem napredovanju zgodovine na položaj samostojne znanstvene vede. Na temelju, ki so ga v 17. stoletju postavili mavrinci in bolandisti, je nato v 18. stoletju benediktinec Marquard Herrgott opozoril na pomen realij za znanstveno raziskovanje, kar se je v praksi lepo odražalo v njegovih delih (na primer *Genealogia diplomatica augustae gentis Habsburgicae, Monumenta augustae domus Austriacae*).¹³⁴⁴

Posebnost baroka je pojav zgodovinskih kompendijev, ki so bili že pred tem zelo priljubljeni pri protestantih, saj so bili uporabni za izobraževanje. Na katoliški strani so začeli nastajati na prehodu iz 17. v 18. stoletje. Konec 17. stoletja je takšen kompendij za prestolonaslednika Jožefa, prihodnjega cesarja Jožefa I., napisal Jacob Wagner von Wagenfels (*Allgemeine Geschi-*

1341 Lhotsky, *Österreichische Historiographie*, str. 115–116.

1342 Lhotsky, *Österreichische Historiographie*, str. 121; Coreth, *Österreichische Geschichtsschreibung*, str. 115–116.

1343 Gross, *Historijska znanost*, str. 63–64.

1344 Lhotsky, *Österreichische Historiographie*, str. 117, 121–122.

chten von der Erschaffung der Welt bis unsere Zeiten), vendar je delo ostalo nedokončano. Ko je v 18. stoletju zgodovina postala učni predmet, je jezuit p. Franz Wagner napisal kompendij, ki je služil kot učbenik v jezuitskih gimnazijah (*Einleitung in die Universal-Histori zum Gebrauch der sechs unteren Schulen, in denen Gymnasiis der Provintz Oesterreich der Societat Jesu*). V približno istem obdobju se je uveljavila zgodovinska delitev na stari, srednji in novi vek, ki se je zaradi del Georga Horna in Christopha Cellarius v nemških protestantskih deželah deloma že uveljavila. Ta delitev se je začela pojavljati na naslovnica zgodovinskih del, na primer ravno Schönlebnove »Stare in nove Kranjske« (*Carniolia antiqua et nova*).¹³⁴⁵

Za nadaljnji razvoj zgodovinopisja je bil barok pomemben zato, ker je vanj vnesel sistematiko in utrl pot k postopnemu uveljavljanju kritične analize virov. Omenjeni preobrat se je zgodil tudi zaradi napredka naravoslovnih znanosti, ki je zgodovinopisce privedel do spoznanja, da je pomembna pot do novega védenja metodično raziskovanje. Bistvo napredka je bilo spoznanje, da naloga zgodovinarjev ni zgolj zbiranje dokumentov, ampak tudi njihovo preučevanje in interpretacija. Zgodovina je lahko postala samostojna in priznana znanstvena veda šele ob vpeljavi pomožnih ved in upoštevanju njihovih raziskovalnih izsledkov.¹³⁴⁶

¹³⁴⁵ Coreth, *Österreichische Geschichtsschreibung*, str. 23, 25–26.

¹³⁴⁶ Lhotsky, *Österreichische Historiographie*, str. 118–120.

Schönlebnovo zgodovinopisno udejstvovanje

Schönlebna njegov natisnjeni in rokopisni zgodovinopisni opus opredeljuje predvsem kot vnetega zbiralca raznovrstnih drobcev preteklosti, od kronoloških do genealoških podatkov, in kot velikega poznavalca del antičnih, humanističnih in tudi sodobnih zgodovinopiscev. Za glavni cilj svojega zgodovinopisnega udejstvovanja si je postavil povečevanje kranjske dežele (*Carniolia antiqua et nova*), habsburške vladarske hiše (*Dissertatio polemica de prima origine augustissimae domus Habsburgo-Austriacae*), rodnega mesta (*Aemona vindicata*) in kranjskih plemiških družin (tiskane genealogije Gallenbergov, Ursinijev in Blagajev, Attemsov in Auerspergov). V slovenski perspektivi velja za njegovo najpomembnejše delo *Carniolia antiqua et nova*, v evropski pa je najbolj znan kot raziskovalec izvora Habsburžanov.

Če upoštevamo definicijo baročnega zgodovinopisja Anne Coreth in Alphonsa Lhotskega, potem lahko Schönlebna opredelimo za deželnega in dvornega zgodovinarja ter genealoga. Glede na to, da je v spisu *Carniolia* vestno beležil zgodovino krščanstva in za drugi del spisa zbiral tudi podatke o cerkvah, samostanih, župnijah in škofijah, pa ga lahko deloma opredelimo še kot cerkvenega zgodovinarja.

Najpomembnejše zgodovinsko delo: *Carniolia antiqua et nova*

Naslov Schönlebnovega dela, ki je Kranjsko umestilo na evropski zgodovinopisni zemljevid, se v neokrajšani obliki glasi:

Carniolia antiqua et nova. Antiqua Japydica, Hyperborea, Celtica, Pannonica, Norica, Istrica, Carnica, Romana, Vandalica, Gotthica, Langobardica, Slavica, Avarica, Francica. Nova Germanica, Slavica, Francica, Bavarica, Austriaca. Sive inclyti Ducatus Carnioliae Annales sacro-prophani. Ab orbe condito ad nostram usque aetatem per annorum seriem chronographice digesti in duos tomos. /.../ Tomus I.: a mundo condito ad annum

Christi millesimum. Labaci: sumptibus et typis Joannis Baptistae Mayr, typographi et bibliopolae. Anno Christi M. DC. LXXXI.¹³⁴⁷

Delo, ki so ga gmotno podprli deželni stanovi, je Schönleben iz hvaležnosti izročil njihovi dobrohotnosti:

Celsissimis principibus, reverendissimis, excellentissimis, illustrissimis /.../ inclyti Ducatus Carnioliae proceribus dominis dominis gratiosissimis. /.../ Primum igitur hoc volumen Annalium, sub vestro patrocinio, vestro imperio scriptum ducali vestrae aquilae pronus submitto, ut eius favore late per orbem, siquid in eo lucis nanciscitur obscura antiquitas, ceu radiis solaribus diffundatur /.../ Partus hic meus, an potius vester? Sane labore meus, jure vester, quia glorias vestras et majorum vestrorum explicat, experimentum non refugit, quia veritatis assertae conscientia securus. /.../ Vivetis in eo patriae patres, vivent maiores vestri, vivent et feri nepotes, dum maiorum suorum fortiter gesta relegent et secuturam posteritatem ad aemulationem accendent.¹³⁴⁸

Poudaril je, da se je prvi lotil opisa daljne preteklosti Kranjske in da se je potrudil po svojih najboljših močeh: »Primus ego seculorum omnium tenebris involutam evolvo, et quantum meis concessum est viribus, illustratam exhibeo.«¹³⁴⁹ Prvotno sta bila načrtovana dva zvezka, prvi naj bi obsegal obdobje od stvaritve sveta do leta 1000, drugi pa od leta 1000 do leta 1660.¹³⁵⁰ V tisku je v letih 1680–1681 izšel le prvi zvezek. Dovoljenje za tisk je Schönleben prejel že skoraj pet let pred tem. Frančiškan Anton Lazari je dovoljenje za tisk (»Censura«) izdal 13. oktobra 1676 (ne šele leta 1679, kakor je narobe navedeno v tiskani izdaji), stolni prošt Jožef Garzaroll (»Approbatio«) pa nekaj dni za njim (19. oktober 1676).¹³⁵¹

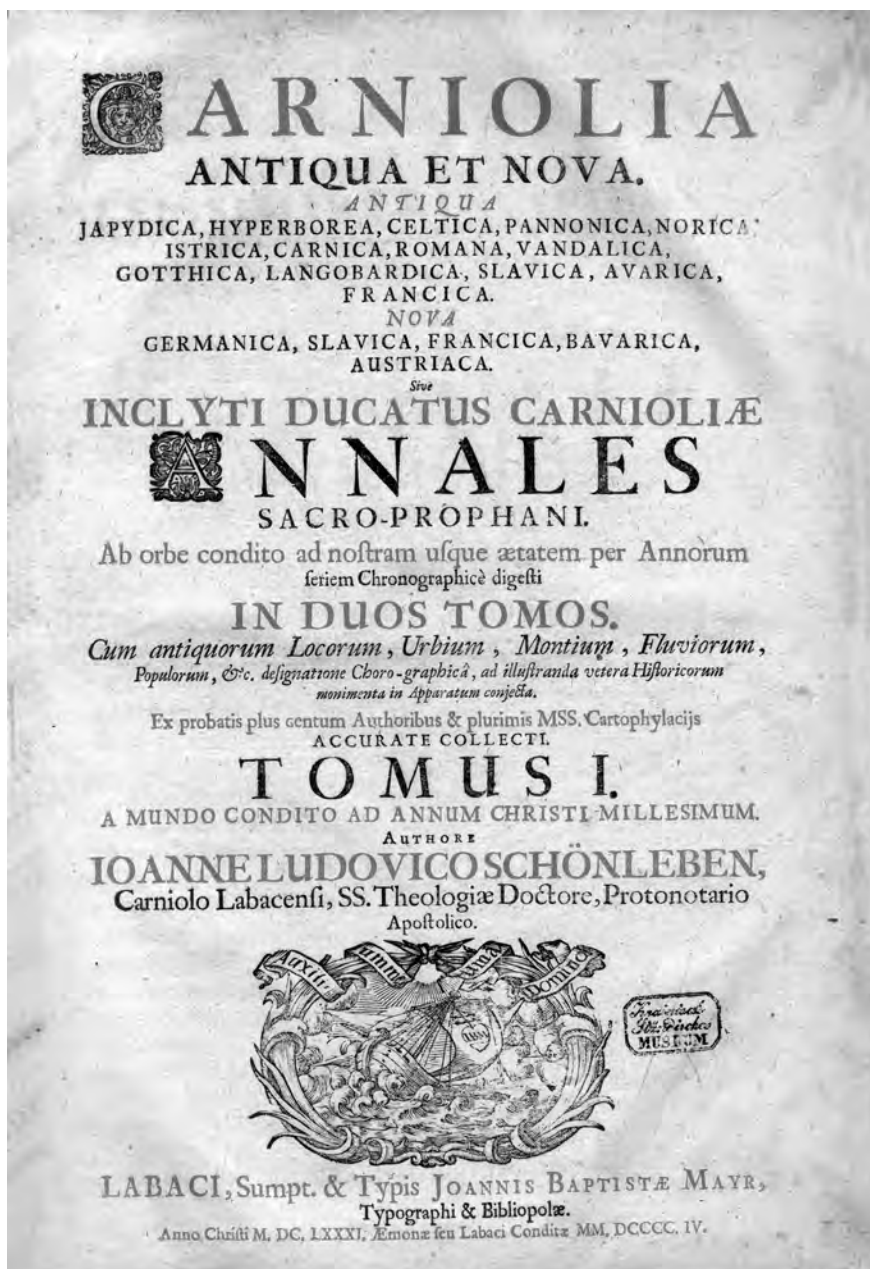
1347 NUK, sign.: GS III 6619; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356; Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 221; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 405.

1348 Schönleben, *Carniolia antiqua et nova*: »Dedicatoria«, 1. in 2. str.

1349 Schönleben, *Carniolia antiqua et nova*: »Dedicatoria«, 1. str.

1350 ARS, SI AS 1073, I/49r, str. 17r.

1351 ARS, SI AS 1001: »Censura«.

Naslovnica spisa *Carniolia antiqua et nova*
(vir: arhiv NUK – Schönleben, *Carniolia antiqua et nova*, Ljubljana, 1681).

Prvi zvezek se deli na tri dele. Vsaki izmed treh vsebinskih podenot je Schönleben namenil lasten uvod (*proemij*). Delo uvede *Apparatus*, ki je bil natisnjen zadnji (1681) in ima zato lastno paginacijo, vendar pa to še ne pomeni, da ga je začel pisati pozneje kakor *Anale*, šele tik pred tiskom. S pomočjo rokopisnih predlog je namreč mogoče dokazati, da je ta del začel pisati najpozneje leta 1669 in da je to v resnici najstarejši del spisa.¹³⁵² Schönleben je v njem predstavil historično topografijo Kranjske. V tem delu je, drugače kakor v naslednjih dveh, snov predstavljena v sedmih tematskih poglavjih. V prvem Schönleben govori o imenih, legi in mejah antičnih pokrajin ter o njihovih prebivalcih. Drugo poglavje je posvečeno glavnemu mestu, nekdanji antični Emoni. Del besedila tega poglavja je ponatis njegovega dela *Aemona vindicata sive Labaco metropoli Carnioliae vetus Aemonae nomen jure assertum* (1674). Tretje poglavje po abecednem redu našteva in opisuje stara kranjska mesta, naselja in vasi, četrto pa opisuje kranjske hribe, jezera in reke. V petem poglavju avtor pozornost usmeri na stara imena Kranjski sosednjih krajev. Posebej zanimivo je šesto poglavje, v katerem Schönleben predstavi živahno menjavanje naseljencev Kranjske v preteklosti. Napisano predstavlja nekakšno sintezo spoznanj o nekdanjih prebivalcih Kranjske. Poglavje je posebno tudi zato, ker je med vrsticami mogoče razbrati veliko Schönlebovskih osebnih opredelitev do predstavljene tematike. Prvi del knjige sklene z navajanjem antičnih napisov na območju Ljubljane in še iz nekaterih drugih krajev Kranjske. *Apparatus* je tematski uvod h kronološkemu delu knjige. Z njim Schönleben bralca uvede v postopno spoznavanje daljne preteklosti Kranjske in njenih sosednjih dežel. Poznavanje Schönlebovskih trditev in opredelitev iz prvega dela se izkaže kot zelo koristno za razumevanje kronološkega dela knjige.

Drugi in tretji del, ki sta bila natisnjena že leta 1680, prinašata analistično pisano zgodovino Kranjske od stvaritve sveta do leta 1000. V Arhivu Republike Slovenije so se ohranile rokopisne predloge za spis *Carniolia*, iz katerih je mogoče sklepati o času nastanka in o postopku nastajanja spisa.¹³⁵³ Sodeč po dataciji na naslovnih straneh, je analistični del začel nastajati najpozneje leta 1671, lahko pa tudi že prej, saj se je *Kronologija Kranjske* med njegovimi spisi omenjala že leta 1669.¹³⁵⁴ Prvi del analov obsega obdobje od stvarjenja

1352 ARS, SI AS 1073, I/49r, str. 22r.

1353 ARS, SI AS 1073, I/49r, I/50r, I/51r; SI AS 1001.

1354 ARS, SI AS 1073, I/49r, str. 286r; I/51r, naslovna stran; Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«. Deželno kronologijo je omenil tudi na sedmi strani posvetila (»Zuaignung«) tega prvega zvezka nemških prazničnih pridig, ki je datirano

sveta leta 4052 pr. Kr. do Kristusovega rojstva, drugi pa od Kristusovega rojstva do leta 1000. Vsaka od obeh podenot je razdeljena na krajša poglavja, v katerih je prikazano dogajanje v krajših obdobjih. Schönleben leta šteje na zelo raznovrstne načine: pred Kristusom (od 4052 pr. Kr.) oziroma po Kristusu (od leta 1 po Kr.), od stvarjenja sveta (ki naj bi se zgodilo leta 4052 pr. Kr.), od ustanovitve Emone (od 1222 pr. Kr.), od ustanovitve Rima (od 751 pr. Kr.), po rimskih cesarjih (od leta 1 po Kr., z 42. letom vladanja Oktavijana Avgusta), po papežih (po letu 45 po Kr.), po vzhodnih cesarjih (po propadu zahodnega rimskega cesarstva 476). Omenjenim načinom štetja let se leta 569 po Kr. pridruži še štetje po langobardskih vojvodih v Čedadu (ki so bili po Schönlebnovem mnenju tudi vojvode nad ozemljem poznejše Kranjske); v letu 585 začne šteti leta po langobardskih kraljih, 626 po Samu, ki ga imenuje *dux Carnorum*. Načine štetja let dopolnjuje glede na spremenjene zgodovinske razmere: štetju let po vzhodnorimskih cesarjih, na primer, leta 801 doda še štetje po Karlu Velikem in njegovih naslednikih.

Med avtorji, ki jih najpogosteje citira v *Stari in novi Kranjski*, so Wolfgang Lazius (*De gentium aliquot migrationibus*), Aventinus (*Annalium Boiorum libri VII*; *Des Hochgelehrten weitberühmbten Beyerischen Geschichtschreibers Chronicon*) in Megiser (*Chronica des Loeblichen Ertzhertzogthumbes Khaerndten*). Velikokrat navaja tudi Adlzreiterja (*Assertatio electoratus Bavarici*), Cluveria (*Germania antiqua*), Baronio (*Annales Ecclesiastici*) in Lucio (*De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*). Od starejših avtorjev se v marginalijah najpogosteje pojavlja Pavel Diakon (*Historia Langobardorum*). Kadar pa je govor o antičnih temah, Schönleben rad posega po Pliniju, Strabonu, Tacitu, Ptolemaju in drugih.

Carniolia antiqua et nova velja za Schönlebnovo najpomembnejše in najboljše zgodovinsko delo, čeprav so mu poznejši raziskovalci očitali marsikatero napako in nedoslednost. Schönlebnov prispevek k zgodovini Kranjske pravičneje razsojamo, če ga ocenjujemo z merili njegove dobe in ne z merili sodobnega zgodovinopisja. Moramo mu priznati dobro poznavanje starejšega in sodobnega zgodovinopisja, širok izbor virov in za nas skoraj nepredstavljivo poznavanje literature. Res pa je tudi, da se mu je pri analizi virov ter literature in pisanju primerilo veliko napak. Njegova velika zasluga je, da je pokazal na pomembnost epigrafskih virov in jih

z 12. februarjem 1669: »/.../ die fernere Dienstlaistung in vorhabender Landts-Chronologia oder kurtzer Jahrschriften Verfassung zu dess gemeinen Vatterlands Ruhm /.../.«

vklučil v svoje analize zgodovine »stare Kranjske«. Težave, s katerimi se je srečeval pri pisanju, so bile posledica dejstva, da zgodovinopisje v času njegovega šolanja pri jezuitih še ni imelo statusa samostojne znanstvene vede in da je jezuitom služilo le kot berilo pri učenju latinskega ter grškega jezika in kot snovna zakladnica pri pisanju govorov, dram in pridig. Jezuiti so se v šolstvu opirali predvsem na antično zgodovino, zato ni presenetljivo, da se je tudi Schönleben pri pisanju zgodovine Kranjske v veliki meri opiral na antične avtorje in da se je njegova zgodovina »stare Kranjske« po obsegu tako zelo razbohotila. Ne glede na pomanjkljivosti mu je treba priznati, da je napisal za tisti čas kvalitetno zgodovinsko delo in tako Kranjsko z evropskega gledišča uspešno potegnil iz sence in postavil na svetlo. Opravil je veliko delo; svojim naslednikom (še posebej Valvasorju in J. G. Dolničarju) je dal uporabne smernice ter jim olajšal delo. *Carniolia* kaže najpomembnejše značilnosti sodobnega baročnega zgodovinopisja: polihistorstvo, zanimanje za genealogije, analistični način pisanja in pou-darek na historični topografiji.¹³⁵⁵

Rokopisne predloge spisa Carniolia antiqua et nova

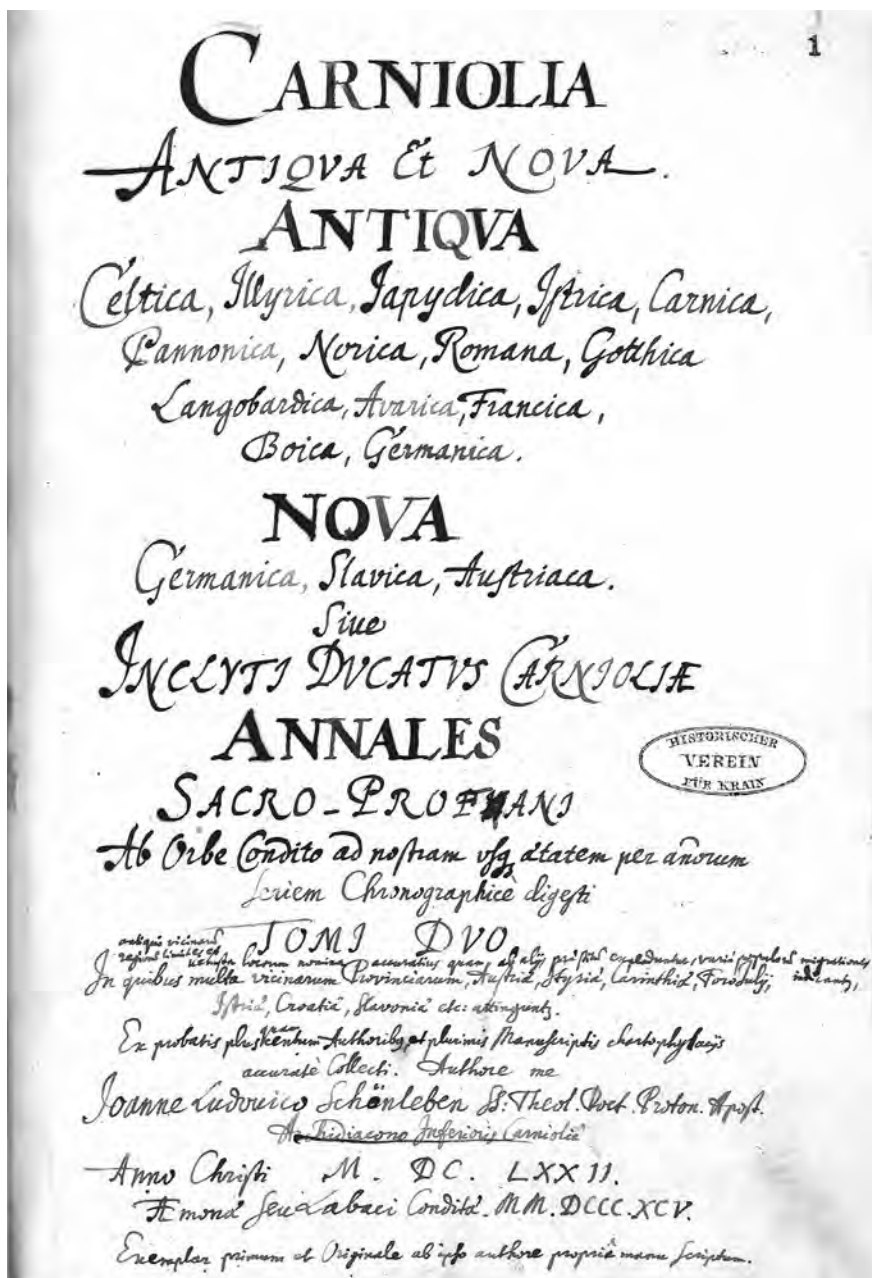
Rokopisna različica spisa *Carniolia antiqua et nova* se je ohranila v treh zvezkih, poleg tega pa so se ohranili še krajši rokopisni drobci prvega dela spisa (»Apparatus«) in indeks k drugemu in tretjemu delu spisa.

V prvem izmed ohranjenih rokopisnih kodeksov (rkp. I/49r) sta se ohranila prvi in drugi del prvega zvezka: besedilo *Aparata* in prvi del analističnega dela spisa za obdobje od stvaritve sveta do Kristusovega rojstva.¹³⁵⁶ Na naslovnici je besedilo datirano v leto 1672, v nadaljevanju je začetek pisanja *Aparata* datiran v avgust 1669, *Anali* pa nosijo letnico 1671.¹³⁵⁷ Po praznih listih za naslovnico sledi popis uporabljenih avtorjev (»Syllabus authorum«), in sicer tako njihovih rokopisnih (»Ex manuscriptis«, str. 9r–10r) kot njihovih natisnjenih del (»Ex impressis«, str. 10v–14v). Seznam virov je zelo dragocen za seznanitev s širino Schönlebnovega védenja in poznavanja tematike, ki se je lotil, še posebej, ker je v tiskani različici pregled virov v glavnem izpustil (na začetku je navedel zgolj najpomembnejše, druge pa le v marginalijah).

¹³⁵⁵ Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 239; Šašel Kos, *The Roman inscriptions*, str. 29.

¹³⁵⁶ ARS, SI AS 1073, I/49r.

¹³⁵⁷ ARS, SI AS 1073, I/49r, str. 17r, 22r, 286r.

Naslovnica ene od rokopisnih predlog spisa *Carnioliæ antiqua et nova*
(vir: ARS, SI AS 1073, I/49r, str. 1r).

O avtorjevih vsebinskih načrtih za *Carniolio* zgovorno priča »Synopsis Annalium seu Chronologiae« (str. 17r), iz katerega lahko razberemo, da si je Schönleben okrog leta 1672 zamislil dvodelno zgradbo spisa. V prvem zvezku je predvidel *Aparat, Anale* od začetka sveta do Kristusovega rojstva ter od Kristusovega rojstva do leta 1000. Drugi zvezek pa naj bi obsegal obdobje od leta 1000 do leta 1660: »Tomus secundus. Complectitur Chronologiam ab anno Christi millesimo, usque ad millesimum secentesimum sexagesimum.« Pomembno je tudi vsebinsko kazalo k prvemu delu prvega zvezka *Analov* (str. 18r–20v), saj lahko na podlagi popravkov sledimo Schönlebnovemu postopnemu dopolnjevanju osnovne ideje in širjenju snovi v *Aparatu*. Besedilo *Aparata* obsega strani 22r–282r. Schönleben je na prvi strani besedila navedel, da ga je začel pisati 25. avgusta 1669. Za *Aparat* je prvotno predvidel pet poglavij, pozneje pa ga je večkrat dopolnil in predelal. Popravke je dopisoval v prvotno besedilo, daljše je zapisal na liste, ki jih je prilepil ali privezal v obstoječe lege.¹³⁵⁸ Na več mestih je preštevilčil poglavja, dodajal nova ali preoblikoval obstoječa (npr. str. 68r–72v, 78v–82v, 102–v, 103v–105v). O tem, kako je potekala redakcija rokopisa za tisk, zgovorno govorijo Schönlebnovi pripisi.¹³⁵⁹ Čeprav je besedilo datirano v čas po letu 1669 oziroma na naslovnici v leto 1672, je iz vsebina *Aparata* mogoče razbrati, da ga je Schönleben – če ne aktivno pisal – gotovo vsaj dopolnjeval še v letih 1675 in 1676 (napis, ki ga je našel leta 1681, pa v tiskano izdajo ni bil vključen).¹³⁶⁰ *Aparatu* sledi drugi del prvega zvezka *Analov*, in sicer popis dogodkov po letih od začetka sveta do Kristusovega rojstva (str.

1358 ARS, SI AS 1073, I/49r, npr. str. 37v, 50v–51r, 53v–54r, 57v, 95v.

1359 Na primer: med strani 52v in 53r je vstavljen list, na katerega je zapisal: »Tota ipsius tomi series ad finem usque revisa et correcta est pro typo. Alter Tomus restet revidendus.« Nekateri zapisi pričajo o obstoju še enega primerka, predloge, ki je bila poslana tiskarju (str. 72v): »Hucusque omnia correcta sunt sicut exemplar quod typographo missus est.« Ker je na nekaterih mestih kodeksa popravkov zelo veliko in ker ti korenito posegajo v osnovno besedilo, je sestavljanje besedila v pravilno zaporedje tu in tam precej težavno. Na takšnih mestih so nam v veliko pomoč Schönlebnovi pripisi. Iz njih je mogoče razbrati, da je bila tiskarju poslana predloga nedvoumna (npr. str. 78v: »NB Haec omnia sunt correcta et aliter disposita pro typo, habenturque in exemplari dissoluta.«; str. 79r: »NB ab hoc fol. 51. ad fol. 73. sunt omnia aliter disposita in exemplari altero pro typographo et spectant ad Cap. 2.«). Da drugo poglavje *Aparata* deloma sloni na spisu *Aemona vindicata*, potrjuje Schönlebnov pripis na str. 73r: »Haec sunt alibi ex Aemona vindicata impressa correcta et aucta partim, partim abbreviata, in altero dissoluta exemplari, quae huc spectant, usque ad caput III.«

1360 ARS, SI AS 1073, I/49r, str. 251r, 252r–v.

286r–495v): *Annales sacro-profani inclyti ducatus Carnioliae tomi primi pars I.: a condito mundo usque ad natalem Iesu Christi, servatoris mundi.*

Drugi del analističnega dela oziroma tretji del prvega zvezka spisa *Carniolia antiqua et nova* (rkp. I/51r) se je ohranil v samostojnem rokopisnem kodeksu, ki je zapisan s Schönlebnovo roko (»Originale manu propria authoris scriptum.«) in datiran v leto 1671.¹³⁶¹ Za naslovnico je umeščen proemij, nato pa sledi popis dogodkov do leta 1000 (3r–513v). Primerjava nekaterih v kodeksu popravljenih mest z ustreznimi mesti v tiskani različici kaže veliko medsebojno soodvisnost, zato je zelo verjetno, da je na podlagi kodeksa I/51r nastala predloga za tisk.

Poleg omenjenih dveh kodeksov, ki vsebinsko zajemata celotno *Staro in novo Kranjsko*, se je ohranil del lepopisnega prepisa *Aparata* (rkp. I/50r), ki je najverjetneje del pisarja, na nekaterih mestih pa je popravljen s Schönlebnovo roko.¹³⁶² Enako kot v rokopisnem kodeksu I/49r je datiran v leto 1672. Za naslovnico je kazalo (»Synopsis Annalium seu Chronologiae tomi primi pars I. Apparatus complectitur limites nomina et inscriptiones antiquae Carnioliae«), ki predvideva pet poglavij, torej enako, kot je predvidevala prvotna (še nepopravljena) različica *Aparata* v rokopisu I/49r. Na straneh 23–43 so navedeni njegovi rokopisni in natisnjeni viri. *Aparat* uvaja proemij (str. 45–54), nato pa sledi besedilo prvega poglavja (str. 57–177: »Apparatus Caput I. De Carniolia antiqua eius nominibus, incolis, limitibus, situ etc.«). Na straneh 179–203 je besedilo predvidenega drugega poglavja o starih kranjskih mestih, gorah in rekah (»De antiquae Carnioliae oppidis, montibus fluviis etc. apud veteres authores nominatis«), pri katerem manjka del prvega podpoglavja. Besedilo kodeksa se konča z drugim podpoglavjem 2. poglavja *Aparata* (str. 204–258: »II. Error de Emona vel Emonia in Istriae ruderibus quaesita detegitur«). Bežna primerjava rokopisa I/49r in I/50r kaže, da je verjetno najprej nastal zapis *Aparata* v I/49r, nato lepopisni prepis prvotno zasnovanega besedila v I/50r, pozneje pa je prišlo do prestrukturiranja poglavij in razširitve vsebine v I/49r. Popravljen verzija *Aparata* I/49r je potem služila kot osnova predloge za tisk. Podrobnejše ugotovitve o fazah nastajanja *Aparata* bodo mogoče po podrobni analitični primerjavi obeh rokopisnih različic z nevezanimi

1361 ARS, SI AS 1073, I/51r.

1362 ARS, SI AS 1073, I/50r.

lepopisnimi drobci v Schönlebnovem osebnem fondu (ARS, SI AS 1001) ter z natisnjeno različico.

V Avstrijski narodni knjižnici se je ohranil celoten besedni indeks k drugemu in tretjemu delu prvega zvezka *Analov*.¹³⁶³ Takratnemu vodji dunajske Dvorne knjižnice ga je na začetku leta 1830 poslal Jožef Kamilo Schmidburg.¹³⁶⁴ V rokopisni različici si pod posameznimi črkami besede še ne sledijo po abecednem redu, je pa s številkami že nakazan pravilen vrstni red. Nekatera mesta iz rokopisnega indeksu so v tiskani različici racionalizirana, nekatera pa so v tiskani različici predstavljena podrobneje kakor v predhodni rokopisni.

Na podlagi navedenih rokopisov spisa *Carniolia antiqua et nova* (I/49r, I/50r, I/51r, Cod. Ser. n. 15018 Han) so verjetno nastali prepisi, ki so upoštevali poznejše Schönlebnove vsebinske in uredniške popravke celotnega spisa. Ti prepisi, ki so služili kot predloga za tiskanje, so se večinoma izgubili, ostalo pa je nekaj lepopisnih drobcev iz *Aparata*, in sicer med gradivom v Schönlebnovem osebnem fondu v Arhivu Republike Slovenije.¹³⁶⁵ Gradivo je delno (1) nevezano, delno pa (2) vezano z vrvico, na kateri je pečat kranjskih deželnih stanov. Na nevezanih polah je zapisan del drugega poglavja *Aparata* (*De antiquae pariter & novae Carnioliae metropoli Aemona eiusque vero situ*), in sicer od devetega do vključno enajstega podpoglavja. Besedilo kaže znake poznejšega urejanja (preštevilčenje podpoglavij, dopisani naslovi vsebinskih razdelkov). Na tretji poli listov se je na zadnji strani ohranil pomemben zapis, ki potrjuje, da je očitno Schönleben o tisku *Stare in nove Kranjske* razmišljal že pred prihodom tiskarja Mayrja v Ljubljano, saj je delo skušal natisniti pri nekem tiskarju na Dunaju.¹³⁶⁶ Med (2) vezanim rokopisnim gradivom iz *Aparata* se je ohranilo peto podpoglavje (»Noricis notio, limites, divisio: eius par solim pars Carnioliae«) prvega poglavja *Aparata* (*De Carniolia antiqua, eius nominibus, incolis, limitibus, situ &c.*), šesto, sedmo in osmo podpoglavje drugega poglavja o Emoni (*De antiquae pariter & novae Carnioliae metropoli Aemona eiusque vero situ*) in sedemnajst podpoglavij šestega poglavja (*De antiquae Carnioliae populis inquilinis et eorum migratione*).

1363 ÖNB, Cod. Ser. n. 15018 Han.

1364 ÖNB, Archiv, Hausakt, Protokolzahl: 3/1830.

1365 ARS, SI AS 1001: Schönleben, Carniolia antiqua et nova.

1366 ARS, SI AS 1001: Schönleben, Carniolia antiqua et nova: »NB Hucusque, nempe duo prima Capita missa sunt Viennam typographo, quae nondum recepta sunt. Correcte descripta. Reliquum, quod sequitur Cap. III. IV. et seq. adsunt iam remisa et correcta.«

Gradivo za drugi zvezek spisa Carniolia antiqua et nova

Schönlebnov koncept zgodovine *Stare in nove Kranjske* na začetku ni zajemal le obdobja do leta 1000, ampak tudi celotni srednji in zgodnji novi vek do leta 1660.¹³⁶⁷ Prvi del zbranega gradiva do leta 1000 je Schönleben sistematično pregledal in ga pripravil za knjižno izdajo, za novejše gradivo pa mu je zmanjkalo časa, zato je večinoma ostalo v obliki zapiskov in se izgubilo. O njihovi vsebini lahko sklepamo na podlagi vsebinskega osnutka za drugi zvezek spisa *Carniolia antiqua et nova*, ki se je ohranil v Avstrijski narodni knjižnici (Cod. 8351 Han): *Tomus II. Annalium Carnioliae apparatus – descriptio summaria sacro-prophana Carnioliae Novae*.¹³⁶⁸ Pisava v vsebinskem osnutku ne spominja na značilen Schönlebnov duktus, morda gre za prepis njegovega pisarja. *Novo Kranjsko* si je Schönleben zamislil v osmih poglavjih; v prvem delu bi se posvetil cerkveni, v drugem pa posvetni zgodovini. Spis je nameraval začeti s topografijo Kranjske (»Caput I. Topographia Carnioliae«). V nadaljevanju bi predstavil kranjsko cerkveno zgodovino (»Caput II. Carniolia sacra episcopatus et praelaturae«), župnije ter beneficije (»Caput III. Parochiae et beneficia«) in kranjske samostane (»Caput IV. Loca Religiosa«).¹³⁶⁹ Cerkveni zgodovini v osnutku sledi posvetna (»Carniolia prophana«): o kranjskih vladarjih (»Caput V. Principes Carnioliae«), o politični ureditvi (»Caput VI. Regimen politicum«), o sosednjih deželah (»Caput VII. Vicina Sacro-prophana«) in o Ljubljani (»Caput VIII. Labacum metropolis«).¹³⁷⁰ Glede na navedbe v pismu opatu Albertu Reichartu iz benediktinskega samostana v Šentpavlu je drugi del *Stare in nove Kranjske* začel pisati v letih 1680/81: »Alterum tomum incepti scribere hoc anno climacterico magno id est 63.« Domnevam, da je s tem mislil dejanski začetek urejanja do tedaj zbranega gradiva in pisanja drugega zvezka spisa.¹³⁷¹

Neposredno pred kazalom drugega zvezka spisa *Carniolia* se je v istem kodeksu ohranil seznam kranjskega plemstva iz leta 1446 (str. 171r–172r: »Nobilitas Carnioliae anno 1446«), ki je očitno spadal k šestemu poglavju drugega dela (»Regimen politicum«), k šestemu (»Nobilitas hodierna Car-

1367 ARS, SI AS 1073, I/49r, str. 17r.

1368 ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 172v–173v.

1369 ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 172v–173r.

1370 ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 173r–v.

1371 Benediktinerstift St. Paul, Stiftsarchiv, Pack 12-88; Radics, Der krainische Historiograph, str. 72.

nioliae«) ali sedmemu podpoglavju (»Nobilitas Carnioliae 1444 [sic!]«). Najprej je naštel prelate (»praelati«) in nato gospode (»domini«). V zvezi z načrtovanim drugim zvezkom je verjetno tudi seznam podružničnih cerkva župnije sv. Jurija v Ložu (str. 178v: »Nota ecclesiarum filialium, quae dignoscuntur a matrice s. Georgii Laasensi«), ki je spadal k tretjemu poglavju drugega zvezka z naslovom »Parochiae et beneficia«.

Na zbiranje in urejanje gradiva za drugi zvezek *Stare in nove Kranjske* se verjetno navezujejo tudi Schönlebnovi dopisi plemičem in duhovnikom, v katerih jih je prosil za pomoč pri zbiranju gradiva in jim dal nekaj osnovnih smernic za izpisovanje podatkov iz družinskih, cerkvenih in samostanskih arhivov.¹³⁷² V prvem zapisu (»Communicanda pro To. II. Carnioliae«) so latinska navodila v treh točkah o tem, katere podatke naj bi za drugi del spisa *Carniolia* prispevali posamezni družbeni sloji. V prvi točki govori o lastnikih gospostev, v drugi o prelatih, v tretji pa o župnikih in arhidiakonih. Iz Schönlebnovih navodil je mogoče razbrati širino njegovih zanimanj in posredno sklepati, kakšna je bila vsebina načrtovanih poglavij za drugi del *Kranjske* (seveda, če so se naslovniki odzvali na njegove prošnje). Z gotovostjo lahko domnevamo, da odziv na njegove prošnje ni bil stoodstoten in da verodostojnost poslanega gradiva ni bila samoumevna. Vsi, ki so mu sklenili pomagati, verjetno niso bili enako veščji, natančni in vestni pri zbiranju podatkov, za katere jih je prosil.¹³⁷³

Drugi zapis (»Nota was man zur Lands Chroniks dankwürdiges vermerkhen und communiciren solle?«) je napisan v nemščini. V prvih petih točkah je poudarek na zbiranju genealoških podatkov, na preučevanju zgodovine posameznih gospostev (predvsem iskanju njihovih preteklih lastnikov) ter iskanju ustanoviteljev kranjskih cerkva, kapel in beneficijev. Schönlebna (od 6. do 12. točke dopisa) so zanimali tudi morebitni ohranjeni poganski nagrobniki, gospostvom pripadajoče vasi, trgi in njihova okolica (reke, potoki, jezera). Ogrevale se je še za idejo, da bi bilo dobro izdati bakroreze kranjskih gradov.¹³⁷⁴ Zanimal se je za rokopisne knjige mest in

1372 ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 174r–177v.

1373 ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 174r–v.

1374 Če sklepamo po tem, je Schönlebnov dopis gotovo nastal pred letom 1679, ko je v tisku izšla Valvasorjeva *Topografija Kranjske*, oziroma še pred 1678; v to leto je namreč datiran začetek nastajanja Valvasorjeve skicne knjige za to delo. Morda je bil ravno Schönleben tisti, ki je nagovoril Valvasorja, da je pripravil bakroreze kranjskih gradov. Dokazano namreč je, da sta z Valvasorjem sodelovala tudi pri zbiranju gradiva za drugi del Schönlebnove *Nove Kranjske*.

trgov in za podatke, ki bi se jih dalo najti v njih (npr. njihove svoboščine). Prosil je tudi za kakršne koli druge zanimive podatke.¹³⁷⁵ Dopis je zaključil s prošnjo, naj mu gradivo pošljejo čim prej, da se snovanje spisa ne bi preveč zavleklo.¹³⁷⁶ Poleg omenjenih dveh zapisov so se ohranila še latinska navodila za izpisovanje podatkov v enajstih točkah, ki jih je naslovil »Puncta, secundum quae excerpti possunt ex antiquis chartis servientiae Chronologiae«.¹³⁷⁷ V prvih sedmih točkah je dal napotke za zbiranje raznovrstnih genealoških podatkov, v nadaljevanju pa je izrazil zanimanje za stare rimske napise, ohranjene v, na in ob cerkvah ter samostanih in v njihovi okolici. V zadnji točki je dodal praktična navodila za izpisovanje podatkov.¹³⁷⁸

V Arhivu Republike Slovenije se je ohranil tudi natisnjen primerek pisma iz poznejšega obdobja kakor omenjeni trije rokopisni zapisi, ki pa se nanaša predvsem na zbiranje genealoških podatkov o plemiških družinah.¹³⁷⁹ Iz vsebine pisma je posredno mogoče razbrati, da je Schönleben takrat imel zbranega že precej fragmentarnega gradiva o različnih družinah, ki pa ga je želel dopolniti s podatki iz družinskih, rodbinskih, cerkvenih in samostanskih arhivov.¹³⁸⁰ Naslovnike pisem je prosil, naj mu gradivo pošljejo najpozneje v dveh mesecih.¹³⁸¹ Poleg pisma se je ohranila tudi natisnjena priloga z navodili za pravilno izpisovanje podatkov v

1375 ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 175r–176v. Ob koncu prošnje je zapisal: »Endlich so jemanden etwas einfiele, das seines Bedünkens zur Chronikh tauglich und vermeint, dass es dem Authori noch nicht bewusst, solches wolle er kürzlich andeuten und übersenden.«

1376 ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 176v: »Damit aber die Verfertigung des Werks nit zulang verschoben werde, so wolle man allenthalben die begehrte Documente und Verzeichnissen baldtest es sein kann auff Laybach dem Authori zukommen lassen, welcher allem und jedem als Landtsmitglied dasjenige zu praestiren und in das Werkh einzumengen urbiettig, was zu des gemeinen Vaterlands Ruhm und Nutz tauglich sein wird.«

1377 ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 177r–v.

1378 ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 177v: »Universim, qui excerptit diligenter notet ubique: a) nomina personarum, illustrium etiam foeminarum, b) annum et diem, c) locum, ubi literae signatae et nomina describat sicut invenit vg. Valchenberg non mutet in Falckenberg etc.«

1379 ARS, SI AS 1073, I/42r: Dodatek k I/42r (»str. 26d, 26e«).

1380 ARS, SI AS 1073, I/42r: Dodatek k I/42r (»str. 26d«): »Molior opus genealogicum familiarum nobilium in provinciis haereditariis S. C. Maiestatis, tam earum, quae extinctae sunt, quam superstitum, et iam plusquam 300 fragmenta collecta habeo: quae ut pro communi patriae bono augere possim, suppetias conquiro ex archivis.«

1381 ARS, SI AS 1073, I/42r: Dodatek k I/42r (»str. 26d«): »/.../ dominationem vestram demisse rogo, dignetur archivum suum et veteres scripturas per aliquem intelligentem et veterum characterum bene gnarum curare revideri, ex illis excerpti nomina, titulos, annum, locum dati et numerum, quo forte extrinsecus signatae sunt scripturae, mihi que gratiose communicare. Formulam excerptendi similia hic adiunctam transmittito /.../ si non citius, saltem ante exitum duorum mensium.«

osmih točkah (»Modus excerptendi nomina familiarum nobilium ex antiquis scriptoribus«).¹³⁸²

Valvasor, Pohlin in Linhart so omenjali Schönlebnove zapiske za drugi zvezek *Nove Kranjske*. Valvasor je o njegovih *Collectanea* oziroma *Notationes* zapisal, da z izjemo podatkov o družinah in rodovih gradivo za zgodovino Kranjske po letu 1000 ni bilo kaj dosti uporabno.¹³⁸³ Zapisi, ki sem jih našla v rokopisnem kodeksu 7250 v Avstrijski narodni knjižnici in v kodeksu 236 v Metropolitanski knjižnici v Zagrebu, kažejo drugačno stanje, kakor ga je slikal Valvasor. V obeh kodeksih namreč najdemo zapise, ki so morda povezani s Schönlebnovim pripravljanjem drugega zvezka spisa *Carniolia antiqua et nova*.¹³⁸⁴ Pohlin je Valvasorjevo opisno navajanje ohranjenega rokopisnega gradiva o Kranjski povzel z naslovom *Collectanea, analecta et notata etc. ab an. 1000 usque 1600 concernentia pro secundo Carnioliae Annalium tomo*. Kakor kaže, so se ti zapisi do takrat že izgubili: »Ubi haec Mss. lateant, et num ex his quaedam alicubi iam lucem aspexerint, me latet.«¹³⁸⁵ Gotovo pa sta jih še imela v rokah Fiedler in Linhart. Fiedlerju so na nekaj mestih služili kot

1382 ARS, SI AS 1073, I/42r: Dodatek k I/42r (»str. 26e«).

1383 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356–357: »/.../ darin allerley Collectanea, Notationes begriffen, woraus er den zweyten Tomum der Crainerischen Chronic machen wollen. Aber in allen solchen Tomis ist schier gar nichts eigentlichs von Crain befindlich, ohn allein, was die Familien und Geschlechter anbelangt /.../ dass ich aus allen solchen seinen Schrifften nicht acht Bögen herausziehen können, welche das Land Crain beträffen. So man aber die Geschlechter sollte beschreiben, würde man aus seinen hinterlassenen Scripturen viel gebrauchen können, weil er von allen Geschlechtern unglaublich-viel mit grossem hochbemühtem Fleiss zusammengetragen, wiewol dennoch nur lauter Fragmenta. Warum er aber zu den letzten siebenhundert Jahren von Crain so gar wenig hat, das rühret /.../ daher, weil man ihm mit Urkunden, mit Geschicht-Verzeichnissen und andrer dazu dienlicher Materi nicht an die Hand gehn wollen. So ist er Selber auch nirgends hingereist, dass er ein Mehrers hette in Erfahrung oder in Augenschein bringen können. Alles, was man ihm auf sein langes vielfältiges Ansuchen und Bitten mitgetheilt, besteht in etlichen alten Schrifften, als: Heiraths-Abreden (oder Ehe-Stiftungen), Contracten, Rechtsführungen und dergleichen, derer Durchlesung ihm viel Zeit verschlungen, da er hingegen gleichwol nichts draus nehmen können, als allein die blosse Namen. Also hat er nur alle Namen samt der Jahr-Zahl draus verzeichnet. Auf solche Art seynd etliche Tomi beschrieben nur zu Genealogiis oder Geschlecht-Registern.«

1384 ÖNB, Cod. 7250 Han, str. 1r–31v (»Extractum ex archivio S. Paulense«), 42r–54r (»Pars prima Archivii S. Paulensis ab anno 1343«), 60r–71v (»Ex archivio S. Lamberti communicata anno 1681«), 147r–148v (»Ex. Seytz. die 10. Jan. 1681«); HDA, MK, MP 236, str. 219r–259r (»Anno Domini in 1523 Jahr am Montag nach St. Jergen Tag /.../«, 1523–1672), 271r–275r (popis članov družine Jörga Lamberga, za obdobje od okrog leta 1480–1582), 276r–278r (»Translatio S. Peregrinae«), 278v–279v (»Pro die 22. Junii«), 280r–293v (»Excerpta e P. M. B. manuscriptis Annalibus«), 295r–307v (»Notata de monasterio Sitticensi«).

1385 Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 405.

vir,¹³⁸⁶ Linhart pa je o njih na četrti strani uvoda k svojemu *Poskusu zgodovine Kranjske* (v prevodu Marjete Šašel Kos) zapisal: »Avtorjev izvirni rokopis, opremljen z nekaterimi dodatki, in osemnajst popisanih zvezkov *Collectanea pro Annalibus Austriae et Carnioliae*, ki bi bili morali rabiti za drugi zvezek njegovega dela od leta 1000 do 1600, ležijo v arhivu kranjskih gosposkih stanov. Po njih je mogoče presojati njegovo metodo dela.«¹³⁸⁷ Dimitz teh zapiskov v drugi polovici 19. stoletja v stanovskem arhivu ni več našel.¹³⁸⁸

Druga zgodovinisna dela, ki so izšla v tisku

Aemona vindicata

Schönleben je na naslovnici in v posvetilu navedel, da gre za spis, ki napoveduje in uvaja kronologijo Kranjske (»opusculum prodromum«; »opusculum, quod operi ampliori Annalium patriae /.../ praeludit«).¹³⁸⁹ Spis je 15. julija 1673 posvetil takratnemu ljubljanskemu županu Janezu Krstniku Dolničarju, sodniku Janezu Jerneju Bosiu in dvanajstčlanskemu mestnemu svetu. Tega ni storil le zaradi očeta, ki je bil nekdanj župan Ljubljane, tudi ne le zaradi svoje nekdanje dekanske službe in časti beneficiata sv. Jurija, ampak predvsem zaradi zaslug, ki so jih ti moške imeli za mesto, za njegov ugled in vitez:

Pergite viri spectatissimi, et dum pro patria indefesse laboratis, patriotam vestrum pariter laborantem pro patria, quo hactenus consuevistis favore prosequimini, et bono animo suscipite opusculum, quod operi ampliori Annalium patriae, totius inclytae Provinciae honoribus destinato, praeludit. Id dum mihi ex perspecta vestra humanitate securus polliceor, in voto quo vobis auguror diuturni felicitatem regiminis, conquiesco.¹³⁹⁰

Glavna Schönlebnova zasluga je, da je v spisu pravilno določil lego Emone (»Confectum est bellum. Digito ostensa est Aemona in ipsa Labaco, ut

1386 Fiedler, *Austria sacra*, 4. del, 7. zv., str. 251–253, 388–399.

1387 Linhart, *Poskus zgodovine Kranjske*, str. 6.

1388 Dimitz, *Geschichte Krains*, 4. del, str. 124.

1389 SK, sign.: VIII 3; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356; Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 22; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 405.

1390 Schönleben, *Aemona vindicata*: »Dedicatoria«, 2. in 3. str.

271

aliter sentire non possit, qui aliquid sentit.«), ki jo je umestil na Gradišče v Ljubljani.¹³⁹¹ Opozoril je tudi na pomen rimskih napisov kot primarnih virov za rekonstrukcijo zgodovine Ljubljane in Kranjske.¹³⁹² Ustanovitev Emone pa je nekritično postavil 471 let pred ustanovitev mesta Rim. *Aemona vindicata* potrjuje moje domnevanje, da je *Aparat* za spis *Carniolia antiqua et nova* Schönleben začel pisati prej, kakor se je sprva domnevalo, in sicer že v drugi polovici šestdesetih let ali najpozneje konec šestdesetih let 17. stoletja.¹³⁹³

Spis je Schönleben razdelil v štiri poglavja. V prvem (*Status quaestionis proponitur*, str. 1–24) je opredelil problem, pisal o pomenu imena Emona in navedel avtorje, ki so že pisali o njej. Nato je predstavil meje Norika, Panonije in sosednjih dežel. V drugem poglavju (*Aemonam veterem esse hodiernam Labac. solidis argumentis ostenditur*, str. 24–73) je z več različnih vidikov dokazal svojo tezo, da je rimska Emona ležala na območju poznejše Ljubljane, na primer na strani 26: »/.../ igitur extra controversiam esse debet, Aemonam veterum nuspiam alibi locorum stetisse, quam ubi modo stat Labacum metropolis Carnioliae.« Navajal je dokaze starejših geografov, zgodovinarjev in potopiscev, pa tudi mnenja novejših piscev. Svoje mnenje je dokazoval tudi s pomočjo antičnih napisov. Tretje poglavje si je zamislil kot navajanje dokazov v prid trditve, da Emona ni bila predhodnica mesta Novigrad v Istri (*Aemonam veterem non esse hodiernam Cittanovam in Istria clare ostenditur*, str. 73–89). Še posebej zanimivo je četrto poglavje (*Discussio responsionum Neoterici ad argumenta praecedentibus capitibus adducta*), ki je napisano kot nekakšna razprava oziroma dialog.

V zadnjem poglavju, ki obsega več kot polovico celotne knjige (str. 90–207), Schönleben predstavlja svoje dokaze za lego Emone na področju današnje Ljubljane v obliki izmenjavanja argumentov nekega novejšega pisca, ki ga imenuje »neotericus«, in argumentov arhidiakona (»archidiaconus«), pri čemer misli sebe. V uvodu k poglavju je zapisal, da je leta 1672 na list sumarično zapisal svoje argumente o legi antične Emone skupaj z nekaterimi protitrditvami in jih poslal nekemu novejšemu piscu v Istro s prošnjo, naj jih skupaj z drugimi, geografije Istre večšimi pisci pregleda. Prosil je tudi, naj mu sporočijo, če se s čim ne strinjajo. Na odgovor je čakal od 7. junija do 28. decembra 1672, ko je prejel obširen odgovor nekega

1391 Schönleben, *Aemona vindicata*: »Dedicatoria«, 1. in 2. str.

1392 Šašel Kos, *The Roman Inscriptions*, str. 28, 30.

1393 ARS, SI AS 1073, I/49r, str. 22r.

V. G., ki je zagovarjal lego Emone na področju današnjega Novigrada v Istri. Iz sobesedila je mogoče sklepati, da je šlo za neko znano osebo, ki pa je Schönleben ni želel imenovati in jo je zato označil le s kraticami, med besedilom pa jo je imenoval »neotericus«. Mogoče pa je tudi, da je v uvodu v 4. poglavje (str. 91) ustvaril le navidezne okoliščine, ki so dale predstavljeni diskusiji o pravi legi Emone večjo težo: »/.../ discutiam singula puncta totius responsi et vindicabo debitum omni iure Labacensi urbi vetus nomen Aemonae.« V uvodu razprave (str. 91–97) Schönleben navaja argumente, ki jih je poslal v Istro, temu pa sledi diskusija na podlagi šestinštiridesetih odgovorov »neoterika« (»neotericus«). Besedilo poglavja je oblikovano tako, da odgovorom »neoterika« (»responsiones ad argumenta D. archi-diaconi Carnioliae«) sledijo Schönlebnovi odgovori (»archi-diaconus«). Schönlebnovo retorično spretno navajanje dokazov skozi diskusijo daje temu delu spisa posebno živahnost in literarno težo. Izbrani način predstavitve vsebine zelo spominja na platonski tip dialoga. To povezavo je Schönleben nakazal z zaključnimi besedami v razpravi (str. 207): »Et hic iubet Plato quiescere.«

Čeprav so dosedANJI raziskovalci Schönlebnovega opusa domnevali, da je večino spisa *Aemona vindicata* pozneje ponatisnil v drugem poglavju prvega dela (*Apparatus*) spisa *Carniolia antiqua et nova* (str. 45–86), to ne drži. Zadnje (četrto) poglavje dela *Aemona vindicata* je v *Aparatu* z izjemo uvodnega dela povsem izpadlo. Gotovo pa je, da mu je bil »opusculum prodromum« v veliko oporo pri pisanju *Aparata*, saj je lahko že zbrane podatke uporabil tudi v drugih poglavjih *Aparata* ter pozneje pri *Analih*. To velja na primer za četrto podpoglavje prvega poglavja v delu *Aemona vindicata* (*Limites Norici, Pannoniae et conterminarum regionum*), ki ga je Schönleben uporabil pri pripravi prvega poglavja *Aparata*.

Primerjava prvih treh poglavij spisa *Aemona vindicata* z drugim poglavjem spisa *Carniolia antiqua et nova* kaže, da se Schönleben po knjižni izdaji leta 1674 ni prenehal ukvarjati s raziskovanjem antične Emone, ampak je nove dokaze za svojo trditev o legi iskal še vse do leta 1681. Jedro besedila je ostalo enako, vendar je za ponovno izdajo dodal spoznanja še nekaterih drugih avtorjev in upošteval nekaj novoodkritih epigrafskih in drugih primarnih virov. Nizal je navedke iz na novo prebrane literature; ponekod je prvotno besedilo nekoliko okrajšal, drugod razširil, nekatera mesta pa so dobila povsem novo obliko. Prvo poglavje dela *Aemona vindicata* (prva

tri podpoglavja, str. 1–11) je, z izjemo četrtega podpoglavja, večinoma ponatisnil, tako da sestavljajo prva tri podpoglavja 2. poglavja *Aparata (Carniolia antiqua et nova*, str. 45–51). Zaključni del tretjega podpoglavja dela *Aemona vindicata* je v novi izdaji nekoliko razširil (*Carniolia*, str. 50–51). Drugo poglavje dela *Aemona vindicata* (str. 24–73) sestavlja vsebino 4. do 8. podpoglavja drugega poglavja *Aparata (Carniolia*, str. 51–73), je pa izvorno besedilo na več mestih spremenjeno: okrajšano,¹³⁹⁴ razširjeno¹³⁹⁵ ali drugače vsebinsko preoblikovano.¹³⁹⁶ Deveto, deseto in enajsto podpoglavje 2. poglavja *Aparata (Carniolia*, str. 73–86) so povzetek tretjega (str. 73–89) ter tudi uvodnega dela četrtega poglavja dela *Aemona vindicata* (str. 90–97).

Na konec knjige *Aemona vindicata* je dodan seznam ljubljanskih županov in mestnih sodnikov za obdobje od leta 1295 do 1674: *Verzeichnuss der Herren Burgermaister und Richter der Fürstl.- Haupt-Stadt Laybach, so vill deren auss alten Schrifftten und Protocollen haben können aussgezogen werden*. Seznam ni popoln, saj nekatera leta manjkajo; zlasti prvi del seznama je zelo skop: za trinajsto, štirinajsto in petnajsto stoletje je naveden le po en podatek (za leta 1295, 1340 in 1406), manjkajo pa tudi podatki za obdobje od 1505 do 1515. Pod osem strani dolg seznam se je podpisal registrator Mihael Činžer (»Michel Zhinscher«). Ta seznam sem primerjala s seznamom županov in sodnikov, ki se je ohranil v rokopisnem kodeksu Schönlebnovega očeta Ludvika *Jahr Schrifftten des Hertzogthumb Crain (Der Burgermaister und Richter namen der Statt Laybach, so vill deren zusammen gebracht werden können*, str. 14v–41v).¹³⁹⁷ Seznam je začel pisati Schönlebnov oče, dopolnili pa so ga drugi. V primerjavi s Činžerjevim seznamom prinaša ta veliko več podatkov, saj popisuje sodnike za obdobje 1340–1378 (str. 15r–v), 1396–1406 (15v–16r), 1436–1472 (16r–16v), 1500–1502 (16v) in od 1505 naprej (17r). Glede na naslov in uvodni zapis je bil prvotni seznam Schönlebnovega očeta zasnovan za leta od 1503 oziroma 1504 naprej (14v, 17r), pozneje pa so k temu dodali še podatke za leta od 1340 naprej. Seznama se v večini primerov ne izključujeta, pri posameznih navedbah pa prihaja do odstopanj.

1394 Na primer (najprej navajam mesto v prvotni različici v delu *Aemona vindicata* (*Aem.*), nato v delu *Carniolia (Car.)*): *Aem.* str. 57–58, *Car.* str. 67; *Aem.* str. 60, *Car.* str. 68; *Aem.* str. 61, *Car.* str. 68–69; *Aem.* str. 61–62, *Car.* str. 69; *Aem.* str. 70–71, *Car.* str. 72.

1395 Npr.: *Aem.* str. 11, *Car.* str. 50–51; *Aem.* str. 54–55, *Car.* str. 65–67; *Aem.* str. 63, *Car.* str. 69–70.

1396 Npr.: *Aem.* str. 59, *Car.* str. 68; *Aem.* str. 62–63, *Car.* str. 69; *Aem.* str. 65–66, *Car.* str. 70.

1397 ÖNB, Cod. 15400 Han.

*Dissertatio polemica de prima origine augustissimae
domus Habsburgo-Austriacae*

O splošni vsebini spisa se bralec lahko pouči že iz naslova, kjer je povedano, da je v nadaljevanju predstavljenih dvajset teorij o izvoru Habsburžanov (»in qua viginti diversae opiniones authorum ventilantur«). Za pravilno Schönleben označi frankovsko-germansko teorijo in habsburški rod izvede od Karla Velikega: »/.../ et vera origo a Carolo Magno imperatore eiusque maioribus Franco-Germanis cum multiplici praerogativa participati sanguinis, ante alios Europaeos principes, ostenditur et solidè probatur.« Pove tudi, da je delo *Dissertatio polemica* nekakšen uvod v še obsežnejše delo *Annus sanctus Habspurgo-Austriacus* (»Prolegomenon ad annum sanctum Habspurgo-Austriacum /.../«).¹³⁹⁸ Pred naslovnico je bakrorez, v središču katerega sta upodobljena cesar Leopold I. in Karel Veliki. Leopold I. stoji na podstavku v sredini stebrišča, obdajajo pa ga njegovi predhodniki od Rudolfa I. do Ferdinanda I. Nad vladarji in nad Leopoldom I. sedi na oblaku Karel Veliki, upodobljen s soncem na prsih, ki razliva svoje žarke na vsakega izmed vladarjev. Levo in desno nad Karlom Velikim je napis: »Et documenta damus, qua simus origine nati.« Leopold I. je delo sprejel z odobravanjem in Schönlebnu zanj obljubil 3000 goldinarjev nagrade, od katere je 750 goldinarjev prejel ljubljanski jezuitski kolegij, 1500 pa njegova sestra Kristina.¹³⁹⁹

Valvasor in njegovi nasledniki so omenjali samo prvo izdajo spisa *Dissertatio polemica* (1680), niso pa navedli, da je delo leto pozneje (1681) izšlo še enkrat.¹⁴⁰⁰ Izdaji sta enaki, razlikujeta se samo po kakovosti in formatu papirja. Za prvo izdajo je tiskar izbral nekoliko debelejši papir kakor za drugo, prav tako je format listov v prvi izdaji nekoliko večji od tistega v drugi izdaji.¹⁴⁰¹ Rokopisna naslovnica, pregled vsebine prvega dela spisa *Dissertatio polemica* (ki se ujema s tiskano različico) in predverzija pregleda vsebine drugega dela spisa so se ohranili v Schönlebnovem osebnem fondu v Arhivu Republike Slovenije. Poleg tega so se na istem mestu ohranile genea-

1398 NUK, sign.: GS III 7087.

1399 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 313/2a: Schönlebnova oporoka, 1. december 1680 (4. točka); HA 1596–1691, str. 314.

1400 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356; Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 221; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 405.

1401 NUK, sign.: GS III 21212. Izvod je bil nekdaj v lasti Antona pl. Schmerlinga (»Ex libris Antonii de Schmerling«).

Naslovnica spisa *Dissertatio polemica*
(vir: arhiv NUK – Schönleben, *Dissertatio polemica de prima origine augustissimæ domus Habspurgo-Austriacæ*, Ljubljana, 1680).

loške tabele evropskih vladarskih rodbin, ki so bile najverjetneje predloga za ilustrativni prikaz sorodstvenih vezi Habsburžanov z drugimi evropskimi vladarskimi rodbinami (3.–5. poglavje drugega dela spisa).¹⁴⁰²

V posvetilu (»Dedicatio«) cesarju Leopoldu I., ki je nastalo marca 1678, je Schönleben zapisal, kako se zaveda, da se je verjetno predrzno lotiti pisanja habsburške genealogije, potem ko je o njej pisalo že toliko učenih mož. Dodal pa je, da se mu takšna predrznost zdi nujno potrebna, saj je le tako, da o neki stvari razpravlja več mož, mogoče priti do prave resnice. Povedal je tudi, da je delo nastajalo dlje časa (»Dedicatio«, 2. str.: »Quod quidem plurimum annorum vigilantibus studio /.../«), približno dvajset let (»Praemonitio ad lectorem«: »/.../ ut licet iam viginti annis per intervalla plenam Habsburgo-Austriacam genesim fundate non fucate ordinare connisus sim /.../«). Od dvajsetih teorij o izvoru Habsburžanov sta se mu zdeli najverjetnejši dve (»Dedicatio«, 2.–3. str.): »Alterum est, quae primam originem augustae domus a Francorum antiquis regibus repetit /.../. Altera vero generis authorem statuit Carolum Magnum Augustum, sed per sexum foemineum deducta genealogia.« V nagovoru cesarja Leopolda I. je poudaril (»Dedicatio«, 3.–4. str.), da nobena evropska rodbina ne more dokazati tako daljne preteklosti, kakor jo lahko na podlagi listin habsburška (»leget hic Maestas Vestra, quam altas radices egerit imperatricis familiae nobilissima arbor«). Povedal je še, da je bil prvi cesar habsburškega rodu Rudolf I., da pa njegove prednike različni avtorji različno opredeljujejo (»Proemium«, 4.–5. str.).

Dissertatio polemica se deli na dva dela, ki imata vsak svoje številčenje strani. Pri pisanju tega spisa si je Schönleben pomagal z več kot šestdesetimi avtorji in številnimi rokopisi (»Proemium«, 4. str.). Za proemijem sledi prvi del z naslovom *Dissertationis polemicae seu Prolegomeni pars prior. Viginti opiniones diversae de origine prima Habsburgicorum ventilantur, et verior inter illas stabilitur* (str. 1–212). V prvih dvajsetih poglavjih prvega dela spisa (str. 1–162) je predstavljenih dvajset teorij o izvoru Habsburžanov, ki so prikazane na podlagi mnenj različnih avtorjev. Schönleben se v teh poglavjih izkaže kot vsestranski poznavalec starejše in sočasne genealoške literature. Videti je, da je ta del spisa dopolnjeval tudi še po tem, ko je marca 1678 napisal posvetilo. V pomoč pri pisanju spisa so mu očitno bili tudi

¹⁴⁰² ARS, SI AS 1001.

izsledki, do katerih je prišel s pomočjo dopisovanja z drugimi genealogi (npr. str. 79: »Nunc recentibus literis Roma acceptis /.../«). V enaindvajsetem poglavju (*Iudicium authoris de praemissis viginti opinionibus circa originem augustae domus Habsburgo-Austriacae*, str. 163–166) je Schönleben sumarno predstavil svoje mnenje o vseh teorijah. Dvaindvajseto poglavje opisuje in zagovarja tezo, da Habsburžani ne izvirajo le iz rodu Karla Velikega, ampak tudi od Merovingov in Rimljanov (*Habsburgicos derivari non solum a Carolo Magno, sed etiam a Merovingis et Romanis*, str. 166–212).

Drugi del spisa nosi naslov *Dissertationis polemicae sive Prolegomeni pars posterior. De praerogativis augustae domus Habsburgo-Austriacae* (str. 1–312). V njem Schönleben predstavlja deset posebnih prednosti, ki jih imajo po njegovem mnenju Habsburžani pred drugimi evropskimi vladarji.¹⁴⁰³ Trdil je, da izhaja njihov poseben položaj iz dejstva, da izvira iz njihovih vrst ali iz vrst njihovih sorodnikov toliko svetnikov in blaženih, kolikor je dni v letu (str. 2–3). Za poseben položaj Habsburžanov so zaslužni tudi papeži iz njihove rodbine (str. 3–10) in okoliščina, da izhajajo vsi zahodni (str. 11–21) in vzhodni (str. 21–29) evropski vladarji od Karla Velikega ali Habsburžanov ali njihovih prednikov in sorodnikov. Prednost Habsburžanov je videl v njihovi sorodstveni povezanosti z vladarji po vsej Evropi (str. 30–64), njihovi neposredni sorodstveni povezavi s Karlom Velikim (str. 64–104) in v tem, da so s svojimi vladarskimi naslovi presegali druge vladarje (str. 104–135). Posebej je poudaril, da je temelj Svetega rimskega cesarstva pobožnost habsburško-avstrijskih vladarjev, tako cesarjev (str. 136–173) kakor kraljev in nadvojvod (str. 173–213). Pomudil se je pri vsakem izmed habsburških vladarjev in predstavil njihovo versko vneto: od dejanj osebne pobožnosti do najrazličnejših cerkvenih ustanov. V zadnjem poglavju drugega dela je predstavil habsburško veličino v obliki fastov (*Decima praerogativa Habsburgo-Austriaca magnitudo fastos implens*) oziroma dnevnika (*Ephemeris Habsburgo-Austriaca*). Zgodovinske dogodke je razvrstil po dnevih v letu (str. 215–312) in spis sklenil z besedami (»Conclusio prolegomeni«, 2. str.): »Vivat Austria! Annos annis accummulet et fastos impleat dignos aeternitate!«

1403 Schönleben, *Dissertatio polemica*, 2. del, str. 1: »Nimirum 1. sanctorum et beatorum ex hac nobilissima domo centuriae. 2. Romanorum pontificum tiarae, 3. imperatorum orientis, et 4. occidentis diademata, 5. praecipuis Europae principibus communicatus sanguis. 6. Super omnes principes a Carolo magno conservata primogenitura. 7. Gloriosi tituli supra alios principes. 8. Pietas Caesarum haereditaria ut firmamentum imperii. 9. Praedicatum Catholici antonomastice proprium. 10. Magnitudo fastos implens.«

V drugem delu spisa izstopa Schönlebnovo hvaljenje pobožnosti (»pietas«) Habsburžanov. Moč Habsburžanov je pripisoval njihovi krščanski pravovernosti, slavljenju sv. evharistije in češčenju ter širjenju resnice o Marijinem brezmadežnem spočetju: »Quae alias orbi insistebat Fortuna volubilis, firmata est Austriaco tricolumnio. Fidei catholicae zelus, eucharistiae veneratio, immaculatae conceptionis propugnatio, haec sunt, quibus coepit assurgere Habsburgo-Austriacum imperium, et hactenus sustentatum est firmamentis.«¹⁴⁰⁴ V pobožnosti je videl razlog za uspeh, srečo in slavo habsburške rodbine (»Praemonitio ad lectorem«, 1. del): »/.../ tantae denique felicitatis veram causam, et ut speramus perpetuitatem, quae pietas est, attingam verius quam deducam.« Idejo o »pietas«, ki pri Habsburžanih nastopa v vlogi antične Fortune, je v svojih delih razširjal italijanski frančiškan Diego Tafuri oziroma Didacus de Lequile, ki je leta 1660 cesarju Ferdinandu III. posvetil spis *De rebus Austriacis*. To idejo so v spisih razširjali tudi drugi, zlasti jezuiti, na primer Wilhelm Lamormain in Nicolaus Avancini. Pred njimi je o vrlinah avstrijskih vladarjev po zgledu Justa Lipsia (*Monita et exempla politica, qui virtutes et vitia principum spectant*, 1606) razpravljal že Nicolaus Vernulaeus. Bistveno sporočilo njegovih del (*Virtutes augustissimae gentis Austriae libri tres*, 1640; *Historia Austriaca*, 1651) je bilo, da moč Habsburžanov ne izvira zgolj iz moči in njihovih teritorijev, ampak predvsem iz njihovih vrlin, zlasti pobožnosti.¹⁴⁰⁵ Schönleben je »pietas« Habsburžanov prvič poudaril že v zgodnjih govorih v letih 1648 (*Mars Austriacus D. Leopoldus Austriae marchio et tutelarioris*: »virtus Austriaca«) in 1649 (*Panegyricus Magnae Matri Virgini sine macula originali conceptae*: »pietas Austriaca«), zametke povelicevanja avstrijske vladarske hiše pa lahko prepoznamo tudi v njegovi drami *Haeresis fulminata* iz leta 1651 (npr. str. 5r: »Austria vive Deo, tibi, nobis vive, perenna.«).

Spis odlikuje veliko število uporabljenih avtorjev. To velja zlasti za prvi del spisa *Dissertatio*, ki je nekakšen pregled dotedanjih poskusov genealogije Habsburžanov. Med njimi prevladujejo citati iz del teh avtorjev: Didacus de Lequile, Peter Lambeck, Wolfgang Lazius, Franz Guilliman, Johann Seifrid, Jean-Jacques Chifflet, Gabriel Bucelinus, Arnold Wion, Hans Jacob

¹⁴⁰⁴ Schönleben, *Dissertatio polemica*, 2. del, str. 167.

¹⁴⁰⁵ Coreth, *Österreichische Geschichtsschreibung*, str. 36–37; Coreth, *Pietas Austriaca*, str. 3–5, 7, 11–12.

Fugger, Henricus Gundelfingen in Johann Gans. Schönleben se pogosto sklicuje tudi na antične avtorje. Ko utemeljuje izvor Habsburžanov od Karla Velikega, se naslanja predvsem na Fredegarja in Eginharda. Pokaže se tudi kot dober poznavalec sodobne genealoške literature (npr. str. 101, 103: dela, ki so v tisku izšla v letih 1670–1671, 1675). V drugem delu spisa je število uporabljenih avtorjev precej manjše; že omenjenim se pridružijo Leonhard Wurf bain, Johann Georg Kieffer, Gerard de Roo, Bohuslav Balbin in Theodoric Piespord. V primerjavi s prvim delom zelo naraste število rokopisnih virov – večina jih izvira iz kranjskega prostora (»Mss. registrat. Styr. et Carniol.«, »Mss. Prov. Carn. archiv.«, »Ms. Sitticens.«, »Ms. Landstrass.«, »Ms. Vittrin.«, »Ms. Freyd.«, »Ms. Ossiace.«, »Ms. Seytz.«, »Priv. Anth. Ms. cleri Carniol.«, »Ms. Thomae Lab. episc.«),¹⁴⁰⁶ nekaj pa je tudi takšnih, ki jih je Schönleben uporabljal že v svojem dunajskem (»Ms. Chronicon Vien. in bibl. Acad.«, »Tho. Ebend. Hist. Austr. Ms.«, »Ms. Acad. bibl. Vienn.«, »Mss. Antiq. Vienn.«)¹⁴⁰⁷ in graškem obdobju (»Mss. Graecens.«).¹⁴⁰⁸

Kot osnova za *Dissertatio polemica* je Schönlebnu po vsej verjetnosti služil prvi del njegovega rokopisa *Arboretum genealogicum*, v katerem je predstavil sedemnajst različnih mnenj o izvoru Habsburžanov (»/.../ in quorum primo 17. diversae opiniones de prima origine Habsburgicorum comitum, ad fidem historicam expenduntur.«).¹⁴⁰⁹ Sprva načrtovano prvo knjigo dela *Arboretum Austriacum* je v delu *Dissertatio polemica* nekoliko razširil: sedemnajstim mnenjem je dodal še tri nova in knjigo izdal samostojno in pod novim naslovom *Dissertatio polemica*. Preostanek prvotnega spisa je nameraval izdati posebej in pod nekoliko spremenjenim naslovom: *Arboretum Austriacum sive Plena genealogia augustae domus Habsburgo-Austriacae ab anno Christi 600 ad nostra tempora cum 300 et ultra symbolis, aeri incidentis, in fol.*¹⁴¹⁰ Schönlebnu so kot vir za *Dissertatio* gotovo služila tudi druga njegova rokopisna dela o Habsburžanih, ki jih je pripravljaj že v šestdesetih letih 17. stoletja, in sicer *Austria sancta, sive Sancti et beati augustissimae domui Habsburgo-Austriacae* (osnova za 1. poglavje 2.

¹⁴⁰⁶ Schönleben, *Dissertatio polemica*, 2. del, str. 108, 113, 115–119, 121–122, 182, 198, 205.

¹⁴⁰⁷ Schönleben, *Dissertatio polemica*, 2. del, str. 116, 118, 183.

¹⁴⁰⁸ Schönleben, *Dissertatio polemica*, 2. del, str. 198.

¹⁴⁰⁹ Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«; Zani, *Memorie, imprese*, str. 183v.

¹⁴¹⁰ Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356.

dela spisa), *Tiara Pontifico-Austriaca, sive Romani pontifices augustissimae domui Habspurgo-Austriacae sanguinis nexu colligati* (osnova za 2. poglavje 2. dela spisa), *Diadema Austriacum, sive Imperatores Romani orientales et occidentales augustissimae domui Habspurgo-Austriacae sanguine colligati* (osnova za 3. in 4. poglavje 2. dela spisa) in *Annales sacro-prophani augustissimae domus Habspurgo-Austriacae* (vir za zadnje poglavje 2. dela spisa, v katerem je prikazal dogodke po dnevih v letu).¹⁴¹¹ Zadnja Schönlebnova redakcija spisa *Dissertatio polemica* je verjetno potekala v letih 1678–1680: 1. marca 1678 je napisal posvetilo cesarju Leopoldu I., iz besedila pa je mogoče razbrati, da je besedilo gotovo še urejal marca 1679.¹⁴¹²

S tem delom je naletel na velik odmev; njegove ugotovitve so morali upoštevati vsi tisti, ki so se za njim lotili raziskovanja genealogije in poveljevanja rodu Habsburžanov (npr. Struvius, Czerwenka, Eckhart). Alphons Lhotsky je o tem spisu zapisal, da je pomemben zato, ker je Schönleben v njem predstavil vse dotedanje teze o izvoru Habsburžanov in se do njih opredelil s precejšnjo mero kritike.¹⁴¹³ Tudi Anna Coreth je *Dissertatio polemica* označila za še vedno zelo uporabno genealoško delo, ki preseneča po svojem obsegu in sistematiki.¹⁴¹⁴

Annus sanctus Habspurgo-Austriacus

V tem spisu je Schönleben razvrstil petsto svetih, blaženih in drugih spoštovanja vrednih oseb iz habsburške rodovine na vse dni v letu: »/.../ Quingenti sancti, beati et venerabiles, utriusque sexus, augustissimae domui Habspurgo-Austriacae sanguinis et cognationis nexu illigati.«¹⁴¹⁵ K temu je dodal genealoške tabele ter tako prikazal tudi zgodovino stranskih vej Habsburžanov.¹⁴¹⁶ Če sklepamo po starejših seznamih Schönlebovih del, dobimo občutek, da je takšno delo načrtoval pred *Dissertatio polemica*. Očitno se je pozneje odločil, da na podlagi že pripravljenih genealogij najprej predstavi izvor Habsburžanov in šele nato izda njihov

1411 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«; Zani, *Memorie, imprese*, str. 183v.

1412 Schönleben, *Dissertatio polemica*, 1. del, str. 79: »P. A. M. Anno 1679 die 18. Martii.«

1413 Lhotsky, *Österreichische Historiographie*, str. 109.

1414 Coreth, *Österreichische Geschichtsschreibung*, str. 37, 56.

1415 NUK, sign.: GS III 7086.

1416 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 43.

»sanctuarium«. Kakor je bilo že omenjeno, je *Dissertatio* imenoval uvod v *Annus sanctus* (»prolegomenon ad annum sanctum Habspurgo-Austriacum«). To pomeni, da je spis, čeprav je potem v tisku izšel šele leta 1696, v glavnih obrisih moral biti dokončan že v letih 1679–1680.¹⁴¹⁷ Tako je mogoče sklepati tudi iz uvodnih (posvetilo, nagovor bralca) in zaključnih strani v *Dissertatio polemica*. Marca 1678 je Schönleben v posvetilu napisal, da je delo *Annus sanctus* v pripravi (1. del, »Dedicatio«, 3. str.: »/.../ et Anni sancti (quem molior) /.../«). V sklepu (2. del, »Conclusio prolegomeni«, 2. str.) je razkril, da je delo nastajalo dolgo časa, da pa ga je dokončal leta 1679:

/.../ appendices, quibus praeludere placuit subsequenti operi Anno sancto Habspurgo-Austriaco, quem plurium annorum improbo labore molitus sum et tandem cum fine seculi quarti Habspurgo-Austriaci et principio seculi quinti anno M. DC. LXXIX. conclusi. Coelitum in eo producentur nomina sanctorum, beatorum, beatae memoriae, bonae memoriae, venerabilium, prout hactenus haec praedicata illis sive ab Ecclesia, sive ab aliis probis authoribus attributa sunt.

V Schönlebnovem uvodu beremo o virih in avtorjih, ki jih je uporabil pri pisanju spisa *Annus sanctus*. Poudaril je Jeana Bollandi (in njegove naslednike), Gabriela Bucelina, Matthäusa Radera (Rader oziroma Raderus), Arnolda Wiona, Wolfganga Lazia, Hieronima Henningsesa, Theodora Piesporda, Jean-Jacquesa Chiffleta, Eliasa Reusnera in druge.¹⁴¹⁸ Verjetno se je pri snovanju tega spisa oprl tudi na delo *Annus Austriacus: seu ephemeris historica continens per singulos anni dies aliquid, quod in seren. Austriaca familia accidit*, ki ga je že leta 1628 pripravil Nicolaus Vernulaeus. Poudaril je, da delo v glavnem temelji na spisu *Dissertatio polemica* (»Authoris praemonitio ad lectorem«, 2. str.): »Fundamentum

¹⁴¹⁷ V Schönlebnovi osebni mapi (ARS, SIAS 1001) se je ohranil eno stran dolg sinopsis spisa, ki našteva 440 habsburških »svetnikov«. Verjetno gre za sinopsis krajše predverzije spisa.

¹⁴¹⁸ Schönleben, *Annus sanctus*: »Authoris praemonitio ad lectorem«, 1. str.: »/.../ idemque olim a Radero, in Bavaria sancta, nuper a Bucelino in Menologio, a Bollandi continuatoribus in Actis sanctorum practicum observavi. Titulos sancti et beati non eo rigore adhibeo, quo moderni scriptores Bollandi socii, sed Bucelino, Arturo, Wioni, Henriquez et aliis subscribo, nulli quod sciam propria autoritate tale praedicatum attribuens.«; 2. str.: »/.../ Autores, ex quibus desumpsi /.../. Lazio, Henningi, Piespordio, Chiffletio, Bucelino, Reusnero, Rittershusio et aliis /.../.«

Naslovnica spisa *Annus sanctus*
(vir: arhiv NUK – Schönleben, *Annus sanctus Habspurgo-Austriacus*, Ljubljana, 1696).

pene omnium est origo augustae domus a Carolo Magno, in *Dissertatione prolegomena polemica* sufficienter probata.« Razgovoril pa se je tudi o svojem slogu in načinu pisanja.¹⁴¹⁹

Na začetek knjige so zaradi boljše preglednosti dodana kazala in genealoška tabela. Predstavitev svetnikov po dnevih v letu je v večini primerov zasnovana dvodelno: za imenom sledi genealoška umestitev (»Genealogia«), potem pa še pregled svetnikovih del in zaslug (»Acta synoptica«). V nekaterih primerih, ko o svetnikih ni dosti znanega, sta obe vsebinski rubriki združeni (»Genealogia et acta«, npr. str. 34, 50, 63.). Vrline svetnikov iz vladarskih vrst (cesarjev, kraljev, nadvojvod) so popisane v verzih.¹⁴²⁰ Večino elogij je Schönleben povzel po svojem retoričnem spisu *Campus liliorum*; glavnina besedila je ostala ista, na nekaterih mestih pa je elogije malenkostno spremenil (v večini primerov jih je vsebinsko razširil ali spremenil besedni red).

Zanimivo je, da delo leta 1680 ni bilo uvrščeno na seznam Schönlebovskih za tisk pripravljenih del,¹⁴²¹ čeprav se je med naslovi njegovih del omenjalo že leta 1669 in 1672 (»Austria sancta, sive sancti et beati augustissimae domui Habspurgo-Austriacae sanguine iuncti, cum geneographica probatione in 4.«).¹⁴²² Na seznam Schönlebovskih rokopisnih dokončanih del je prišlo šele v Valvasorjevi *Slavi*.¹⁴²³ Pod dovoljenje za tisk se je 13. januarja 1687 podpisal rojak Janez Krstnik Prešeren, ki je bil takrat apostolski protonotar, doktor teologije, kanonik v cerkvi blažene Device Marije »ad Nives« v Salzburgu, svetovalec nadškofa Maximiliana Gandolfa Kuenburga, konzistorialni svétnik in vodja

1419 Schönleben, *Annus sanctus*: »Authoris praemonitio ad lectorem«, 1. str.: »Haec ne spectentur aut legantur omnino nuda, libuit addere brevia illorum elogia, eo stylo, quo ante annos triginta aliquot iunior lusi, uno alterove recenter addito, /.../ licet non ea elegantia scripta sint, qua hodierna lapidaria nitet. /.../ Stylum non ubique aequalem offendes, id praemoneo. Multoties authorum, quos allego margine, verbis utor: raro enthusiasmo quodam quasi poetico incitatus, lapidarium aemulatus sum, quia parvus temporis.«

1420 Schönleben, *Annus sanctus*, str. 1–4, 81–84, 161–164, 227–228, 299–300, 365–366, 439–440, 511–512, 577–578, 641–642, 697–698, 753–754.

1421 HDA, MK, M 9451.

1422 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«; Zani, *Memorie, imprese*, str. 183v. Zani je pri navedbi naslova pripisal: »hactenus reperit 80«. Kar bi lahko pomenilo, da je do leta 1672 Schönleben v knjigo uvrstil osemdeset svetih, blaženih in častivrednih članov habsburške rodbine. Pozneje je delo ob dodatnem poglobljanju v genealogijo Habsburžanov in njihovih stranskih vej še dopolnjeval in tako je število naraslo na petsto.

1423 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356.

nadškofijske knjižnice v Salzburgu. Delo je tiskar Mayr posvetil cesarju Leopoldu I., cesarici Eleonori, prestolonasledniku Jožefu ter njegovim štirim sestram.¹⁴²⁴

*Genealogia illustrissimae familiae Sac. Rom. imp.
comitum de Gallenberg*

Tiskano izdajo genealogije družine Gallenberg je Schönleben posvetil naročniku genealogije, grofu Juriju Žigi Gallenbergu, pod katerim se je s povzdignjenjem v državnega grofa začel nov vzpon rodbine.¹⁴²⁵ Jurij Žiga je bil odbornik deželnih stanov, deželni oskrbnik in deželni upravitelj. Schönleben mu je pred tem posvetil že prvi zvezek latinskih postnih pridig.

V prvem delu spisa (str. 1–11) je Schönleben govoril o imenu in izvoru Gallenbergov ter o njihovih predhodnih priimkih (Osterberger, Scharffenberg, Gallenberg). Predstavil je njihovo zgodovino, razširjenost po različnih državah ter bogastvo; na koncu pa je predstavil domnevo o daljni preteklosti družine. Drugi, obsežnejši del spisa je prinesel podrobno genealogijo družine Gallenberg: najprej je predstavil štiriindvajset generacij Gallenbergov (str. 11–24), nato pa stranske veje družine (str. 24–30). Na konec je umestil rodovnik Jurija Žige Gallenberga in rodovnik štiriinšestdesetih prednikov njegovih otrok. Genealogija se konča z abecednim seznamom Gallenbergom sorodnih družin.

Pri pisanju genealogije se je Schönleben opiral na arhivske vire družine Gallenberg (»litterae Gallenbergicae«), na rokopise nekaterih samostanov (»Mss. Ossiace«, »Ms. Sittice«, »Ms. Seytz.«, »Ms. Freyd.«, »antiquae originales de Münckhendorff«) in druge rokopisne vire (npr. »litterae Oberburgenses«).¹⁴²⁶ V pomoč so mu bili tudi izsledki del Wolfganga Lazia, Philippa Cluveria, Jakoba Fuggerja, Hieronima Henningsesa, Bohuslava Balbina, Hieronima Megiserja in Ivana Lučiča (Johannes Lucius). Med genealoške sezname je Schönleben umestil prepise listin in en nagrobni napis.¹⁴²⁷ Dragocene so njegove omembe spominskih tabel in doprsnih

1424 Schönleben, *Annus sanctus*: »Dedicatio«, »Facultas reverendissimi metropolitici consistorii Salisburgensis«.

1425 NUK, sign.: II dl. 2 6979; Bizjak, Gallenberški listinski arhiv, str. 256.

1426 Schönleben, *Genealogia Gallenberg*, str. 3–4, 12–14, 16, 24.

1427 Schönleben, *Genealogia Gallenberg*, str. 15–16, 17–18, 23–24.

kipov nekaterih pripadnikov družine Gallenberg.¹⁴²⁸ Vse to govori o širini njegovega raziskovanja in o njegovem zavedanju pomembnosti pritegnitve čim večjega števila raznovrstnih zgodovinskih virov (listine, darovnice, različne pogodbe, napisi itn.).

Schönleben je začetek rodbine Gallenbergov nekritično postavil za tri stoletja globlje v preteklost in ji pripisal slavne prednike iz druge polovice 10. stoletja. Pri pisanju genealogije za obdobje po letu 1300 pa se je naslonil na podatke, ki jih je povzel po originalnih listinah gallenberškega arhiva. Na žalost teh Schönlebnovih sklepanj zaradi neohranjenih originalnih virov ni mogoče v celoti preveriti. Matjaž Bizjak je na podlagi temeljite analize gallenberških listin in njihove genealogije ugotovil, da je Schönlebnova genealogija po krivici ostala neupoštevana, in da se je zaradi izboljšanja genealogije s slavnimi predniki vse do 10. stoletja neupravičeno prišla oznaka nezanesljive in izmišljene. V Schönlebnovi genealogiji je sicer zaznal očitne napake in nepreverljive informacije, potrdil pa je njegovo uporabo originalnih listin in korektnost njihove interpretacije.¹⁴²⁹ Navsezadnje Schönlebnovo poznavanje originalnih gallenberških listin dokazujejo tudi marginalije v njegovih dveh ohranjenih rokopisnih genealogijah Gallenbergov (49r, fasc. 133), v zbirki genealoških podatkov *Appendix ad Annales et Chronologiam Carnioliae sive Genealogica fragmenta familiarum nobilium Carnioliae* (I/42r) in v genealoških izpiskih iz originalnih gallenberških listin (fasc. 153).¹⁴³⁰

Z genealogijo družine Gallenberg se je Schönleben ukvarjal že kmalu po letu 1660. Obe ohranjeni rokopisni predlogi sta datirani v leto 1664. S to letnico je Schönleben nakazal začetek nastajanja genealogije, obe pa je pisal in dopolnjeval še po letu 1664. Najprej je nastala različica, ki se je ohranila v Zbirki rokopisov (rkp. 49r: *Genealogia illustrissimae familiae dominorum a Gallenberg Carnorum*),¹⁴³¹ potem pa različica, ki je bila nekoč del arhiva v Dolu (fasc. 133: *Genealogia illustrissimae familiae dominorum et S. R. I. comitum a Gallenberg*).¹⁴³² Genealogijo Gallenbergov je kakor genealogijo Auerspergov Schönleben očitno dolgo časa dopolnjeval, preden jo je izdal v tisku.

1428 Schönleben, *Genealogia Gallenberg*, npr. str. 21, 23.

1429 Bizjak, Gallenberški listinski arhiv, str. 256–257, 269.

1430 ARS, SI AS 1073, I/42r, str. 195–205; SI AS 1073, 49r; SI AS 730, fasc. 133 in fasc. 153 (Schönlebnovi genealoški izpiski iz originalnih gallenberških listin, str. 606–618).

1431 ARS, SI AS 1073, 49r.

1432 ARS, SI AS 730, fasc. 133.

Rosa Ursina in provinciis Austriacis florens

V uvodu (str. 3–6) je Schönleben predstavil pradavno zgodovino družine Ursini na podlagi mnenj Francesca Sansovina, Joannesa Baptista Ferraria in Josepha Bonafea. Navajal je tudi mnenje Hieronima Henningesa. Ursiniji naj bi bili ena izmed najstarejših in najplemenitejših rimskih družin; bili naj bi gotskega rodu. V nadaljevanju je natančno razčlenil genealogijo družine v različnih avstrijskih deželah (*Genesis Ursina in terris Austriacis*). Začel je z genealogijo družine Ursini-Blagaj (*Familia Ursina Blagayana*, str. 6–9), ob koncu poglavja pa je predstavil rodovnik Vajkarda Leopolda Ursinija-Blagaja (str. 10). Nadaljeval je s predstavitvijo češke (*Familia Ursina Rosenbergica Bohema*, str. 11–20), koroške in štajerske veje rodbine Ursini (*Familia Ursina Rosenbergica Carintha et Styriaca*, str. 20–23). Zadnja tri poglavja prinašajo genealoške tabele v prvih treh poglavjih predstavljenih vej rodbine Ursini: *Designatio stemmatographica probatissima Ursino-Blagayanae familiae, quae ab annis pene 500 comitum titulo gaudet* (str. 24–27), *Designatio stemmatographica Ursino-Rosenbergicae familiae Bohemae* (str. 27–30) in *Designatio stemmatographica familiae Ursino-Rosenbergicae Styro-Carinthae* (str. 30–34). Spis je sklenil s prikazom štiriinšestdesetih prednikov grofa Volfa Andreja Rosenberga.

Kakor je Schönleben navedel na naslovnici, je pri sestavljanju genealogije poleg tiskanih uporabil tudi rokopisne vire (»Ex variis authoribus, documentis antiquis, praesertim MS. diplomatibus ac instrumentis originalibus genealogice deducti.«). Poleg že omenjenih avtorjev, ki jih je navajal v uvodu, se je naslonil predvsem na Bohuslava Balbina, Hieronima Megiserja in Wolfganga Lazia. Med arhivskimi viri je omenjal listine družine Ursini (»Instr. MS. Blagayana«, »datum diplomatis«) in dunajske rokopise (»Ms. Chronicon Viennense«, »Ms. alt. Martin Thom. Ebendorff.«, »Historiae Austr. Ms.«).¹⁴³³ Kot zanimivost pri tej genealogiji naj omenim dve mesti, na katerih je Schönleben predvidel upodobitvi, ki pa pozneje iz neznanega vzroka nista bili vključeni, zato sta ostala prazna prostora (str. 21: »/.../ lapis sepulchralis Frisacensis loquitur cuius effigiem hic libet exhibere.«; str. 23: »/.../ monstrari potest scutum Rosenbergicum in fenestrae vitro depictum /.../«).

Začetka nastajanja genealogije družine Ursini-Blagaj ne moremo natančno časovno zamejiti; pri dataciji si lahko nekoliko pomagamo s

¹⁴³³ Schönleben, *Rosa Ursina*, str. 7–8, 21.

Schönlebovim posvetilom prvega zvezka *Horae subsecivae dominicales* leta 1675 Volfu Andreju grofu Rosenbergu.¹⁴³⁴ Na četrti in peti strani posvetila lahko beremo o njegovih slovityh prednikih, kar izpričuje, da se je Schönleben najpozneje leta 1675 začel poglobljati v genealogijo te družine. Takšno sklepanje potrjujejo tudi rokopisne genealoške tabele rodbine Rosenberg (*Arbor illustrissimae familiae Rosenbergica in Styria et Carinthia; Arbor illustrissimae familiae D. D. comitum a Rosenberg probatissima; Fragmentum genealogicum illustrissimae familiae ducum, principum et comitum Ursinorum*), ki so nastale najpozneje leta 1675.¹⁴³⁵ Genealogijo te družine je obravnaval tudi v svojih genealoških izpiskih *Appendix ad Annales et Chronologiam Carnioliae sive Genealogica fragmenta familiarum nobilium Carnioliae*.¹⁴³⁶ Očitno je Schönleben genealogijo za tisk pripravljaj sočasno s pisanjem *Stare in nove Kranjske*, saj se je v genealogiji skliceval na svoje *Anale* (npr. str. 3: »/.../ in meis Annalibus Carnioliae ostendo.«).

Genealogia illustrissimae familiae dd. comitum ab Attimis

Gre za najkrajšo izmed Schönlebovih natisnjenih genealogij kranjskih rodbin, saj obsega le štiri strani.¹⁴³⁷ V izvodu, ki se je ohranil v Narodni in univerzitetni knjižnici, manjka naslovnica. Izvod je vezan v skupno enoto skupaj še z ostalimi tremi Schölebovimi genealogijami. Nekoč je bil last Žige Ursinija Blagaja. V uvodu je Schönleben predstavil do tedaj znana ugibanja o izvoru Attemsov, ki naj bi izhajali od Frankov, v njegovem času pa so bili razširjeni na severovzhodnem italijanskem območju, na Koroškem in Kranjskem. Med besedilom je navajal razne arhivske, večinoma samostanske vire (darovnice, privilegije, listine); omenjal je tudi Giovannia Francesca Palladia (*Historia Foroiuliensia*). Doslej se ni našlo prav dosti arhivskih sledi, ki bi vodile k tej genealogiji. Nekaj genealoških zapiskov o Attemsih lahko preberemo v Schönlebovih različicah zbirke genealoških podatkov (*Appendix ad Annales et Chronologiam Carnioliae sive Genealogica fragmenta*).¹⁴³⁸

1434 NUK, sign.: GS II dl. 3 6979.

1435 ARS, SI AS 1073, I/42r: Dodatek k I/42r, »na koncu knjige«, »str. 604«. Na zadnji strani prvih dveh rokopisov je Schönleben pripisal: »Missum 18. junii 1675, et correctum ac auctum.« In: »Postremo missum 18. junii 1675.«

1436 ARS, SI AS 1073, I/42r, str. 765–771.

1437 NUK, sign.: II dl. 1 6979; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 220; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 405.

1438 ARS, SI AS 1073, I/42r, str. 35–38; HDA, MK, MP 236, str. 4v.

*Genealogia illustrissimae familiae principum,
comitum et baronum ab Aursperg*

Schönleben je v uvodu (str. 1–2) h *Genealogiji Auerspergov* dokazal, da virov ni le povzema, ampak jih je tudi kritično obravnaval. Ni verjel teoriji Wolfganga Lazia o rimskem izvoru rodbine – sam je njen začetek postavil v poznejši čas. Auersperge je izvajal iz gospostva Ursperg (Aursperg) blizu Mindelheima na Švabskem, od koder naj bi na Kranjsko prišli pod frankovsko nadoblastjo, da bi jo pomagali varovati pred sovražniki. V zvezi z izvorom Auerspergov se je Schönleben skliceval (str. 2) na svojo *Staro in novo Kranjsko*, in sicer na obdobje 926–1000. Za uvodom je predstavil nosilce enainvajsetih generacij Auerspergov (str. 2–13), njihove soproge in potomce ter v glavnih obrisih tudi njihovo življenjsko pot. Potem je na enak način prikazal stranske veje rodbine (str. 14–24). Na konec je dodal rodovnik Ferdinanda, Frančiška, Karla, Leopolda in njihovih sester, ki so bili potomci Janeza Vajkarda Auersperga in grofice Marije Katarine Losenstein. Temu je sledil rodovnik Ferdinandove žene, grofice Marije Ane Herberstein.

Da je genealogija Auerspergov najpopolnejša izmed vseh Schönlebovskih genealogij kranjskih rodbin, dokazujejo tudi številni tiskani in rokopisni viri, ki jih je navajal v marginalijah. Med rokopisi je navajal genealoška debela, ki so se ohranila v njihovem rodbinskem arhivu, Buchheimov rokopis, svojo rokopisno genealogijo Auerspergov in številne druge: »Ms. Gallenb.«, »Ms. Mart. Chron.«, »Mss. Sittic.«, »Ms. Freyden.«, »Ms. Landstrass.«, »Ms. Münckend.«, »Ms. Plettria.«, Ms. Schertz.«, Ms. Rudolphswert.«, »Ms. Labac.«, »Ms. Oberb.«, »Arb. Rattman.«, »Arb. Stuben.«¹⁴³⁹ Med tiskanimi deli pa se je največkrat skliceval na Lazia, Bucelina, Henningesa in Fuggerja.

Kakor izpričujejo arhivski viri, se je z genealogijo Auerspergov Schönleben ukvarjal najprej. Dejavnije se je lotil najpozneje leta 1656, načrtoval pa jo je gotovo že tri leta pred tem. Po doktoratu iz teologije v Padovi je namreč v univerzitetnih arhivih zbiral podatke o članih te družine, ki so se v preteklosti šolali v Padovi. Rokopisna različica genealogije rodbine Auersperg v nemščini (*Aurspergischer Stammbaum oder der Herrn*,

¹⁴³⁹ Schönleben, *Genealogia Aursperg*, str. 2–3, 5–8, 13, 15–19, 21, 23.

Graffen und Fürsten von Aursperg Geburtsliny) je datirana v leto 1656.¹⁴⁴⁰ Pozneje je pripravil še tri različice genealogije v latinščini z naslovom *Arbor genealogica*: eno je posvetil grofu Janezu Andreju Auerspergu,¹⁴⁴¹ drugo Janezu Vajkardu Auerspergu,¹⁴⁴² tretjo pa Volfu Engelbertu Auerspergu.¹⁴⁴³ Latinsko pisane genealogije so precej obširnejše in podrobnejše od nemške, niso pa si enake.¹⁴⁴⁴ Poleg omenjenih različic genealogije so se ohranili (bolj in manj obsežni) genealoški zapiski in genealoške tabele Auerspergov tudi drugod.¹⁴⁴⁵ Kdaj točno je nastala dokončna predloga za tiskano genealogijo Auerspergov, težko rečemo. Zdi se, da je bila Schönlebnu pri pripravljanju genealogije za tisk v veliko oporo Volfu Engelbertu posvečena rokopisna genealogija, ki jo je gotovo dopolnjeval še leta 1677.¹⁴⁴⁶ Besede na koncu uvoda k tiskani genealogiji omogočajo različna sklepanja. Schönleben je namreč omenil, da je rokopisno genealogijo pripravil pred dvanajstimi leti, ne vemo pa, katero leto je mislil: leto začetka pisanja genealogije (1657) ali leto njenega dokončanja. Ker obstajajo tri različice rokopisov in ker vemo, da je gotovo dve (če ne vse tri) dopolnjeval še leta 1663 (in tudi pozneje), je leto nastanka dokončne predloge za tisk skoraj nemogoče natančno določiti. Glede na omembe datumov in letnic v tiskani genealogiji lahko z gotovostjo sklepamo, da je nastala leta 1678 ali pozneje (str. 13).

1440 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg I-A-21-1 (št. 9): Aurspergischer Stamm-
baum oder der Herrn, Graffen und Fürsten von Aursperg Geburtsliny. Aufgesetzt und aus
Uhralten Schrifften gezogen im Jahr Christi 1656. J. L. S. SS. T. D. D. L.

1441 Radics, Der krainische Historiograph, str. 60; Preinfalk, *Auerspergi*, str. 11.

1442 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB FA Auersperg XXVII, 12 (Ms 22): *Arbor genea-
logica illustrissimae et principalis familiae Aurspergicæ per annos 700 deducta*.

1443 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB FA Auersperg XXVII, 9 (Ms 13): *Arbor genea-
logica illustrissimae et principalis familiae Aurspergicæ per annos 700 deducta*.

1444 To lahko trdim za različici, ki sta posvečeni Janezu Vajkardu in Volfu Engelbertu. Obe
sta se namreč ohranili v Hišnem, dvornem in državnem arhivu na Dunaju in sem ju imela
možnost primerjati.

1445 ARS, SI AS 730, fasc. 119; SI AS 1073, I/42r, str. 41–78.

1446 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB FA Auersperg XXVII, 9 (Ms 13), naslovnica:
»Revisa anno 1663 et demum anno 1677 correctæ et aucta ex MSS. Sitticensibus et domesticis.«

Zgodovinopisna dela, ki so ostala v rokopisu

*Aurspergischer Stammbaum oder der Herrn, Graffen,
und Fürsten von Aursperg Geburtsliny (1656)*

Gre za prvo znano in ohranjeno Schönlebnovo genealogijo družine Auersperg. Napisana je v nemščini in datirana v leto 1656.¹⁴⁴⁷ Predstavlja je osnovo za vse nadaljnje latinske različice genealogije. Sestavljena je iz treh glavnih delov. V prvem delu (*Radix*, str. 2r–25v) so predstavljeni pripadniki dvajsetih generacij, ki jih izvaja od neznanega očeta Adolfa I., s katerim se je začela prva generacija, genealogijo pa zaključi z Janezom Vajkardom Auerspergom. V drugem delu so prikazane stranske veje Auerspergov (*Rami laterales*, str. 26r–39r), nato pa sledi še predstavitev avstrijske veje (*Folgt die österreichische Liny*, str. 40r–48r).

*Arbor genealogica illustrissimae et principalis familiae
Aurspergicae per annos 700 deducta (1657–1677)*

Ohranile so se tri rokopisne različice genealogije Auerspergov v latinščini, ki se po naslovu ujemajo, v glavnem besedilu pa prihaja med njimi do nekaterih razlik. Prvo izmed genealogij je Schönleben posvetil Janezu Andreju Auerspergu.¹⁴⁴⁸ Naslovnico je zapisala neznana roka, posvetilo pa je gotovo Schönlebnovo. Če sklepamo po Schönlebnovih nazivih na naslovnici, kjer je imenovan že kot apostolski protonotar, se zdi najverjetneje, da je naslovnica nastala pozneje, z letnico 1657 pa je nakazan začetek ukvarjanja s to genealogijo.¹⁴⁴⁹ Ta rokopis se je ohranil na Turjaku, nato pa so ga skupaj z listinami prenesli na Koroško. Trenutno ne vemo, ali ga še vedno hrani Leopold Auersperg ali ga je skupaj z listinami predal Celovškemu deželnemu arhivu.¹⁴⁵⁰

Druga rokopisna različica genealogije Auerspergov (Ms 22) se je ohranila v dunajskem Hišnem, dvornem in državnem arhivu.¹⁴⁵¹ Na naslovnici je datirana v leto 1657, posvetilo Janezu Vajkardu Auerspergu pa je nastalo

¹⁴⁴⁷ OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg I-A-21-1, No. 9.

¹⁴⁴⁸ Radics, Der krainische Historiograph, str. 60; Preinfalk, *Auerspergi*, str. 11.

¹⁴⁴⁹ Ker še nisem imela vpogleda v genealogijo kot celoto, podrobnejše sodbe niso mogoče.

¹⁴⁵⁰ Radics, Der krainische Historiograph, str. 60; pisna korespondenca z dr. Miho Preinfalkom (18. 6. 2014, 1. 7. 2014).

¹⁴⁵¹ OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB FA Auersperg XXVII, 12 (Ms 22).

prvega januarja leta 1663.¹⁴⁵² Gre za lepopisni izvod z zelo natančno in lepo izrisanimi emblemi. Na vsakem emblemu je zapisano kratko geslo ali moto nosilca posamezne generacije, ki opisuje njegovo življenje, delovanje in vrednote. Iz več mest v genealogiji je mogoče sklepati, da ohranjeni lepopisni izvod ni edini primerek tega dela in da temelji na nekem drugem zapisu.¹⁴⁵³ Ne vemo pa, katero predlogo je imel Schönleben v mislih: nemško verzijo genealogije ali katero od drugih dveh latinskih. Za naslovnico in posvetilom sledijo proemij (str. 3r–3v), tri domneve oziroma razlage izvora Auerspergov (*Coniectura I, II, III*, str. 4r–7v), za njimi pa nagovor bralca (*Praemonitio ad lectorem*, str. 8r). V nadaljevanju je glavni del genealogije, *Radix arboris* (str. 9r–43v), za njim nekaj praznih strani, potem pa predstavitev stranskih vej Auerspergov, *Rami laterales genealogici illustrissimae familiae Aurspergicæ* (str. 47r–80v).

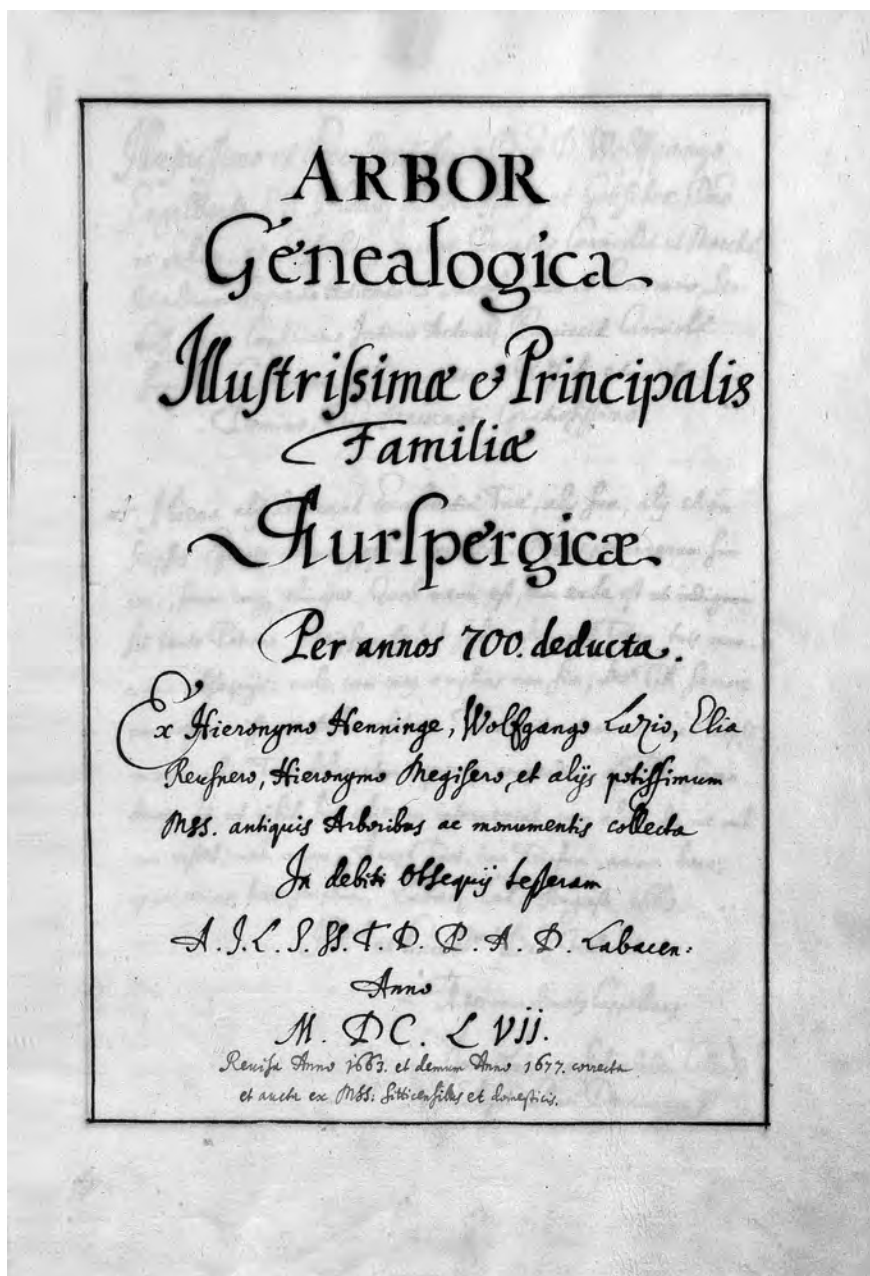
Besedilo o posameznih generacijah je predstavljeno tridelno: za navedbo generacije sledi lepo izrisan emblem, pod prvo točko je predstavljena genealogija (»genealogia«), pod drugo potomci (»de prole«), pod tretjo pa razlage in opisi posamezne generacije (»observationes«). »Observationes« so pomembne zaradi podatkov o Schönlebnu dostopnih in uporabljenih virih, posredno pa pričajo tudi o njegovem načinu analize virov. V drugi polovici kodeksa je naslikanih štirinajst rodbinskih debel Auerspergov (str. 84r–97r), za njimi je med folij 98 in 99 vstavljeno genealoško deblo vseh dvajsetih generacij. Sledi rodbinsko deblo naslovnika genealogije, Janeza Vajkarda Auersperga (str. 88r–100r). Genealogija se konča s kronologijo rodbine Auersperg, *Illustrissimi generis Aurspergici chronologia* (str. 101r–131r), nato sledijo le še različna kazala.

Tretjo različico rokopisne genealogije (Ms 13) prav tako hrani dunajski Hišni, dvorni in državni arhiv.¹⁴⁵⁴ Tudi ta je na naslovnici datirana v leto 1657. Schönleben jo je 1. avgusta 1663 posvetil Volfu Engelbertu Auerspergu (str. 2r): »/.../ illustrissimae et excellentissimae dominationi Tuæ aeternum devotus cappellanus Joan. Ludovicus Schönleben /.../« Posebnost te razli-

1452 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB FA Auersperg XXVII, 12 (Ms 22), str. 2r: »Cel-sissimo et excellentissimo principi ac domino, D. Joanni Weichardo S. R. I. duci Silesiae in Mönsterberg, principi ab Aursperg, comiti in Gottschee et Welsii /.../«.

1453 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB FA Auersperg XXVII, 12 (Ms 22), str. 71r: »/.../ in libro MS. et in Arbore mihi ante biennium communicata /.../«; »Illustrissimi Generis Aurspergici Chronologia«, leto 1615: »/.../ hoc anno nascitur Ioannes Weichardus ab Aursperg /.../ cuius honori haec iterato revisa scribimus.«

1454 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB FA Auersperg XXVII, 9 (Ms 13).

Naslovnica rokopisne genealogije *Arbor genealogica* (Ms 13)
(vir: OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB FA Auersperg XXVII, 9).

čice je, da jo je Schönleben dopolnjeval še pozneje in da je to nakazal tudi s pripisom na naslovnici: »Revisa anno 1663 et demum anno 1677 correcta et aucta ex MSS. Sitticensibus et domesticis.« Besedilo v Ms 13 je razčlenjeno podobno kakor v Ms 22. Za uvodnimi stranmi (naslovnico, proemijem, štirimi predstavljenimi razlagami izvora Auerspergov), ki niso oštevilčene, sledi *Radix arboris* (str. 1–58). Enako kot v Ms 22 je besedilo posameznih generacij predstavljeno tridelno, emblemi v Ms 13 pa niso tako natančno in lepo izrisani kakor v Ms 22. Predstavljene so tudi stranske veje, *Rami laterales*, za njimi so umeščena narisana debbla Auerspergov (str. 148–161). Na str. 163r je družinsko deblo Volfa Engelberta Auersperga, na 163v pa Marije Katarine Losenstein, žene Janeza Vajkarda Auersperga. V zadnjem delu kodeksa je *Chronologia illustrissimae familiae Aurspergicæ*, čisto na koncu pa kazala. Precej indicev kaže na možnost, da je glavnina Ms 13 nastala pred Ms 22.¹⁴⁵⁵ Je pa Schönleben Ms 13 dopolnjeval tudi še po tem, ko je bil Ms 22 že dokončan.¹⁴⁵⁶ Kljub temu nekatere dopolnitve najdemo samo v Ms 22, v Ms 13 pa jih ni.¹⁴⁵⁷ Nemogoče je postavljati končne trditve o možnosti sovplivanja omenjenih verzij brez vpogleda v Janezu Andreju posvečen rokopis.

Genealogia illustrissimae familiae dominorum /.../ a Gallenberg

Dve Schönlebnovi ohranjeni rokopisni genealogiji družine Gallenberg pomenita predstopnjo poznejše tiskane genealogije, ki je pri tiskarju Mayrju izšla leta 1680. Obe rokopisni različici sta na naslovnici datirani v leto 1664; verjetno je Schönleben s to letnico označil začetek nastajanja genealogije. Iz naslovnic lahko sklepamo, da je glavnina prve (*Genealogia illustrissimae familiae dominorum a Gallenberg Carnorum*)¹⁴⁵⁸ nastala pred letom 1666, druga (*Genealogia illustrissimae familiae dominorum et S. R. I. comitum a Gallenberg*) pa po letu 1666, verjetno v sedemdesetih letih.¹⁴⁵⁹ Obe je

1455 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB FA Auersperg XXVII, 9 (Ms 13), npr. str. 3v, 5v, 4–6, 8, 17, 63, 70

1456 Gre za dodatke iz virov, ki jih v Ms 22 še ni citiral, npr. »Mss. Sittic.« (npr. str. 12, 23, 25–26, 28, 80–81, 85, 89), »Ms. Freydenh.« (npr. str. 28, 38), »Mss. Pletriacensia« (npr. str. 38–39), Ms. Reiffniz.« (npr. str. 106), »Ms. Lambergianum« (npr. str. 111–112, 114, 119, 122), »Mss. Wilhelmi Schertz« (npr. str. 117), »Mss. Buchheim« (str. 119).

1457 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB FA Auersperg XXVII, 12 (Ms. 22), npr. str. 21, 97, 101–102, 141.

1458 ARS, SI AS 1073, 49r.

1459 ARS, SI AS 730, fasc. 133.

pozneje še dopolnjeval. Takšna datacija temelji na dejstvu, da so na drugi naslovnici Gallenbergi že imenovani kot državni grofje, kar pa je leta 1666 kot prvi postal Jurij Žiga. Takšno sklepanje o nastanku druge genealogije potrjuje tudi navajanje spisa *De regno Dalmatiae et Croatiae* avtorja Ivana Lučića (Johannes Lucius), ki je v tisku prvič izšel leta 1666. V istem fasciklu kakor druga različica se je ohranil še en krajši (tri strani obsegajoč) Schönlebnov zapis o Gallenbergih z naslovom *Anacaephalaesis de illustrissima familia Gallenbergica*. V nekdanjem dolskem arhivu so se ohranili tudi Schönlebnovi genealoški izpiski iz originalnih gallenberških listin, ki skupaj z marginalijami v njegovih izpiskih v *Appendix ad Annales et Chronologiam Carnioliae sive Genealogica fragmenta familiarum nobilium Carnioliae* dokazujejo, da je njegova genealogija te rodbine po letu 1300 v veliki meri temeljila na interpretaciji originalnih gallenberških virov.¹⁴⁶⁰

Prva različica je v glavnem zapisana s Schönlebnovo roko,¹⁴⁶¹ drugo pa je verjetno napisal njegov pisar.¹⁴⁶² Prva verzija je krajša in prinaša manj genealoških podatkov, druga pa je daljša, bolj podrobna. Izvor družine Gallenberg je v drugi različici postavljen za dobrih sto let dlje v preteklost kakor v prvi. V prvi verziji Schönleben linijo gallenberške družine izvaja od po imenu neznanega začetnika, ki je živel okrog leta 1050, v drugi pa od vzhodnofrankovskega vladarja Arnulfa. Druga različica je nedvomno mlajša, saj je obsežnejša in bogatejša s podatki; v njej je predstavitev snovi zasnovana enako kakor v tiskani genealogiji. Obe različici sta bili pozneje dopolnjeni, vsaj še septembra 1675, morda pa tudi pozneje.¹⁴⁶³

Primerjava druge rokopisne verzije s tiskano kaže, da se v glavnih podrobnostih ujemata (razdelitev snovi, naslovi poglavij, imena nosilcev

1460 ARS, SI AS 730, fasc. 153; SI AS 1073, I/42r, str. 195–205; Bizjak, Gallenberški listinski arhiv, str. 257.

1461 Nekatera mesta, ki jih je Schönleben pustil prazna, so dopolnjena z drugo roko. Gre predvsem za imena žena ali potomcev. Domnevam, da je Schönleben napisano genealogijo dal v pregled neki drugi osebi, morda komu izmed Gallenbergov, ki je prazna mesta dopolnil na podlagi njemu znanih in dostopnih virov (ARS, SI AS 1073, 49r, npr. str. 19r, 25r, 26r, 26v, 27r, 31r). Glavnina besedila je verjetno nastala v sorazmerno kratkem obdobju, pozneje pa je bilo besedilo na nekaterih mestih dopolnjeno (ARS, SI AS 1073, 49r, npr. str. 14r, 17r, 19r, 19v, 23r).

1462 Tudi v tem izvodu je nekaj poznejših dopisov, nekateri so Schönlebnovi (ARS, SI AS 730, fasc. 133, npr. str. 21, 35, 48), druge (ARS, SI AS 730, fasc. 133, npr. str. 35, 39, 55, 57) pa je najverjetneje zapisala ista roka kakor v prvi različici. Zanimivo je, da so popravki neznane roke z nekaj drobnimi izjemami upoštevani tudi v knjižni različici genealogije.

1463 ARS, SI AS 1073, 49r, str. 19v; ARS, SI AS 730, fasc. 133, str. 49.

gallenberške rodbine, predstavitev stranskih vej rodbine), je pa tiskana različica vsebinsko obsežnejša, saj prinaša nekatere podatke, ki jih v drugi rokopisni verziji še ne najdemo. To pomeni, da v nekdanjem arhivu v Dolu ohranjena genealogija ni bila zadnja, za tisk pripravljena predloga genealogije Gallenbergov. Omenjena dejstva o obeh rokopisnih genealogijah podpirajo domnevo o obstoju vsaj še dveh različic: vmesne različice med obema ohranjenima rokopisnima različicama, ki bi jo lahko poimenovali predloga za pisarja, ter predloge za tiskarja, ki je nastala na podlagi druge rokopisne različice.

Genealogica adiectis observationibus, conscripta, [ut] characteres evincunt, a Johanne Ludovico Schönleben (Ms 1251)

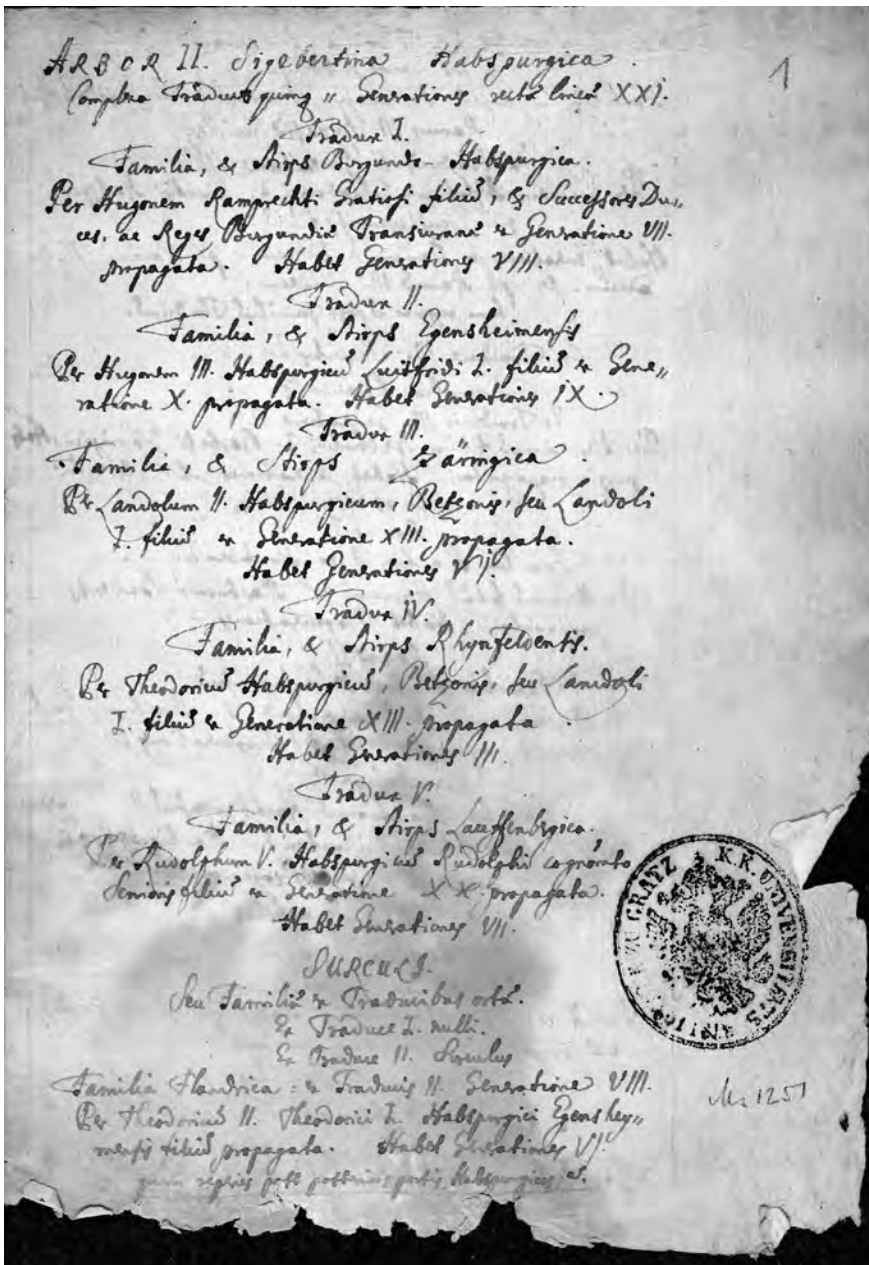
Schönlebnova genealogija Habsburžanov se je ohranila v Univerzitetni knjižnici v Gradcu.¹⁴⁶⁴ Omenjal jo je že Peter Radics, in sicer z opisnim naslovom *Genealogia Habsburgica*, za njim pa Helmar Kögl.¹⁴⁶⁵ Ob njej se je ohranil zapis, ki priča, da je Schönlebnov rokopis iz ljubljanskega jezuitskega kolegija v Gradec najverjetneje prišel z jezuitom Philippom Justijem: »Genealogica adiectis observationibus, conscripta, [ut] characteres evincunt, a Johanne Ludovico Schönleben. His multo plura, ad eundem modum efficta, habentur in bibliotheca Labacensis collegii, rerum eruditarum Schönlebenii haerede, unde etiam haec commodata, aut ablata, videntur in usum p. Philippi Justi. in 4to.«¹⁴⁶⁶

Ohranjeno genealoško gradivo daje vtis dokončanosti, saj je vsebinsko in oblikovno urejeno ter lepopisno zapisano. Zelo verjetno pa je, da gre le za del urejenega gradiva neke večje celote. O tem navsezadnje priča tudi zapis, ki se je ohranil ob rokopisu v Univerzitetni knjižnici v Gradcu. Navedeno je namreč, da je bilo v Ljubljanskem kolegiju Družbe Jezusove še več tovrstnega Schönlebnovega gradiva: »His multo plura, ad eundem modum efficta, habentur in bibliotheca Labacensis collegii /.../«. Glede na navedbe v tiskanih seznamih Schönlebnovih del sklepam, da je obravnavana genealogija del Schönlebnove *Avstrijske drevesnice (Arboretum Austriacum sive Plena genealogia augustae domus Habsburgo-Austriacae ab anno Christi 600 ad nostra tempora cum 300*

¹⁴⁶⁴ UB Graz, Ms 1251.

¹⁴⁶⁵ Radics, Der krainische Historiograph, str. 44; Kögl, *Leben und Werk*, str. 113–114.

¹⁴⁶⁶ UB Graz, Ms 1251.

Prva stran rokopisa Genealogica adiectis observationibus
 (vir: UB Graz, Ms 1251, str. 1r).

et ultra symbolis, aeri incidentis).¹⁴⁶⁷ Na to gradivo se je Schönleben skliceval tudi v drugih tovrstnih delih.¹⁴⁶⁸ V graški knjižnici sta se v Ms 1251 ohranila *Arbor II. Sigebertina Habsburgica* (1r–67r; 40v–44v: prazne strani) in *Arbor 3^a Rudolphina Austriaca* (69r–136v; 68r–68v: prazni strani). Iz pregleda rodbinskih vej Habsburžanov na koncu rokopisa (138r–142r) je posredno mogoče sklepati, da je bilo »dreves« v Schönlebnovi *Austrijski drevesnici* še veliko več. Delo je bilo očitno megalomansko zasnovano in Schönleben ga je upravičeno poimenoval »popolna genealogija« (»Plena genealogia augustae domus Habspurgo-Austriacae«).¹⁴⁶⁹ Da bi bil ohranjeni rokopis 1251 res lahko del *Austrijske drevesnice*, potrjujejo tudi kazalke med besedilom, s katerimi je Schönleben bralca opozarjal na zbirko simbolov oziroma emblemov vladarjev, nastajajočo vzporedno z genealogijami. Simbolov, ki so bili del spisa *Arboretum Austriacum*, do sedaj še nismo našli.

Marchiones Austriae

1) *Marchiones Austriae antiqui mea collectio sed adhuc manea. Marchiones Gothi. A me Joanne Ludovico Schönleben /.../*

Marchiones Austriae antiqui so Schönlebnov poskus predstavitve zgodovine starih avstrijskih mejnih grofov.¹⁴⁷⁰ Besedilo, ki se je ohranilo v Cod. 8351

¹⁴⁶⁷ HDA, MK, M 9451: »Syllabus operum«; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356.

¹⁴⁶⁸ V rokopisni različici genealogije Auerspergov na primer na več mestih kot vir citira »Geneses MSS. Austriacae« (OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB FA Auersperg XXVII, 12, npr. str. 30r).

¹⁴⁶⁹ Na koncu rokopisa MS 1251 so našlete te veje Habsburžanov: »Linea recta Habsburgica a Sigeberto conditore familiae usque ad Rudolphum I. Caes. exclus.« (138r); »Linea Burgundica ex generatione septima lineae rectae procedens. Ab Hugone Ranperti Habsburgici filio usque ad ultimum stemmatis Rudolphum IV.« (138v); »Linea Rhynfeldensis ex generatione 14 lineae rectae procedens. A Theodorico Betzonis filio ad Rudolphi Rhynfeldensis Caes. prolem.« (139r); »Linea Habspurgo-Löringica ex generationis 14 linea recta procedens. A Landolfo I. stirpis conditore ad Bertholdum V. postremum.« (139v); »Linea Teccensis ex generationis 14. linea Löringica recta procedens. Ab Adelberto Conradi Löringici filio.« (140r); »Linea Austriaca a Rudolpho I. Caesare familiae authore usque ad hodiernos archiduces inclusive.« (140v); »Linea Egensheimensis ex generatione 11^a lineae rectae procedens ab Hugone III. Habsburgico.« (141r); »Linea Laufenburgica ex generatione 22. lineae rectae procedens. A Rudolpho V. Taciturno Habsburgico.« (141r–v); »Linea Habspurgo-Kiburgica ex iam dicta Laufenburgica procedens« (141v–142r). Pregled rodbinskih vej Habsburžanov je Schönleben sklenil (142r) s seštevkom vseh oseb vse od Sigeberta pa do sodobnosti (»Universalis personarum supputatio a Sigeberto exule usque ad modernos«). Naštel je 471 habsburških junakov in junakinj, ob tem pa dejal, da jih je bilo verjetno še več, saj je veliko potomcev izpadlo s seznamov.

¹⁴⁷⁰ ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 457r–476r.

v Avstrijski narodni knjižnici, ni zapisano z značilno Schönlebnovo pisavo, ampak je najverjetneje delo (neznane) prepisovalca. Schönleben je v naslovu napovedal zgodovino gotskih mejnih grofov (*Marchiones Gothi*), v nadaljevanju pa je pisal o babenberških mejnih grofih (*Marchiones Babenbergici*). V uvodu je opozoril, da napisano ni končna različica besedila: »/.../ ex variis praesertim mss. collecti sed non dum bene in ordines dispositi, et discussi /.../«. Besedilo *Marchiones Babenbergici* (str. 458r–476r) je gotovo povezano z besedilom na straneh 161r–171r v istem kodeksu (*Marchiones Austriaci stirpis Babenbergicae*), saj se tudi viri v obeh besedilih med seboj ujemajo. Glede na zunanjo obliko in vsebino besedila na straneh 457r–476r sklepam, da so ti zapisi nastali pred tistimi na straneh 161r–171r. Zapisi v *Marchiones Austriae antiqui* so manj urejeni in se v večji meri kakor pozneje v *Genealogia primorum Austriae marchionum et ducum* opirajo na *Libellus foundationis Scotensium Viennae* (str. 457v).

2) *Genealogia primorum Austriae marchionum et ducum* – *Marchiones Austriae stirpis Babenbergicae radix*

Ohranila sta se dva primerka istega besedila. Besedilo je v Cod. 8351 razdeljeno na dva dela in vezano ločeno (*Genealogia primorum Austriae marchionum et ducum*, str. 177v–178r; *Marchiones Austriae stirpis Babenbergicae radix*, str. 161r–171r). V Arhivu Republike Slovenije sta oba dela vezana skupaj, vendar je prišlo do napačne vezave listov v celoto. Pravilni vrstni red je mogoče rekonstruirati s pomočjo številke ob imenih babenberških mejnih grofov.¹⁴⁷¹ Domnevam, da je bilo celotno besedilo dela *Genealogia primorum Austriae marchionum et ducum* prvotno zamišljeno kot precej obsežnejše, da pa v tem trenutku poznamo le uvod in zgodovinski pregled babenberških mejnih grofov.¹⁴⁷² Na podlagi ohranjenega vsebinskega osnutka za drugi del spisa *Carniolia antiqua et nova* (Cod. 8351, str. 173r) je mogoče sklepati, da so Schönlebnovi poskusi genealogije avstrijskih mejnih grofov lahko povezani še z nadaljevanjem tega spisa, v katerem je vzporedno s Kranjsko v sedmem poglavju želel predstaviti tudi zgodovino njej sosednjih dežel.

V uvodu je Schönleben opozoril, da pri nobenem avtorju še ni naletel na popolno in natančno genealogijo avstrijskih mejnih grofov (»Apud nullum

¹⁴⁷¹ ARS, SI AS 1001.

¹⁴⁷² V Nadškofijskem arhivu v Ljubljani se je ohranil še en poznejši prepis Schönlebnovega spisa *Marchiones Austriae stirpis Babenbergicae radix*; zanimivo je, da brez uvoda *Genealogia primorum Austriae marchionum et ducum* (NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 245/6) in tudi brez navedbe grofa Alberta, ki ga je Schönleben imel za začetnika rodbine.

authorem reperio exactam marchionum Austriae genealogiam.«), zato je bila ta verjetno zanj še toliko večji izziv. Hkrati pa mu je ravno pomanjkanje podobnih spisov oteževalo delo: »Inquiram ergo in primos Marcae Orientalis dynastas, quos Marchiones appellant, et post eos primos duces, quia et archiduces Austriae, eorumque proles quantum licuerit ex impressis pariter et mscriptis [sic!] libris conabor eruere, adiectis ubi dubia quaequam occurrerint observationibus.«¹⁴⁷³ Uvod h *Genealogiji avstrijskih mejnih grofov* je pomemben zaradi virov, ki jih je Schönleben natančno predstavil. Iz popisa je mogoče razbrati, katere vire je imel pred sabo in katere je navajal po svojih izpiskih ali po spominu.¹⁴⁷⁴ Na podlagi uvoda je mogoče približno določiti tudi čas nastanka spisa (»terminus post quem«): glede na to, da med viri našteva dela, ki so izšla v letih 1662, 1663 in 1665, je ta zapis gotovo nastal po letu 1665.

Pri pisanju dela *Marchiones Austriae stirpis Babenbergicae radix* se je Schönleben verjetno naslonil na predhodni zapis na to temo z naslovom *Marchiones Babenbergici* (Cod. 8351 Han, str. 457r–476r), saj se tudi viri v obeh besedilih med seboj ujemajo. V omenjeni predlogi se je pri določanju kronološkega zaporedja babenberških mejnih grofov v veliki meri naslonil na *Libellus foundationis Scotensium Viennae* (str. 457v). V novejši različici pa je snov (zlasti v drugem delu) že oblikovana nekoliko drugače, prihaja pa tudi do drugačnega vrstnega reda in zamikov v kronološkem vrstnem redu babenberških mejnih grofov.

3) Marchiones Styriae

V Cod. 7248 se je med drugimi zapisi ohranil tudi kratek Schönlebnov zapis o štajerskih mejnih grofih *Marchiones Styriae* (fol. 253r–259v).¹⁴⁷⁵ Ohranjenih sedem folijev besedila je v kodeks vezanih v napačnem zaporedju. Tako foliacija s črnilom kot foliacija s svinčnikom ne omogočata smiselnega branja.¹⁴⁷⁶ Pravilni vrstni red folijev je mogoče rekonstruirati na podlagi vsebine.¹⁴⁷⁷ Da se v ozadju zapisa skriva Schönleben, lahko sklepamo po

¹⁴⁷³ ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 177v.

¹⁴⁷⁴ ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 177v–178r, npr.: »Alter est Henricus Gundelfingensis Mss. quem ante multos annos legi, et ex eo nonnulla notavi, nunc ad manum non habeo. /.../ Sextus est Wolfgangus Lazius Historicus Caesareus Viennensis superioris etiam seculi, qui scripsit Anno 1546 rerum Viennensium libros quatuor. /.../ Octavus est Antonius Albitius Italus, cuius Geneses aliquando legi, nunc ad manum non habeo.«

¹⁴⁷⁵ ÖNB, Cod. 7248 Han, str. 253r–259v. V popisu vsebine kodeksa je besedilo navedeno z opisnim naslovom *Collectanea pro illustranda serie antiquorum Styriae marchionum*.

¹⁴⁷⁶ Prvotno številčenje folijev (v oklepaju je navedena foliacija s svinčnikom): 253 (1), 254 (4), 255 (3), 256 (5), 257 (6), 258 (7), 259 (2).

¹⁴⁷⁷ Pravilno zaporedje: fol. 254 (uvod in 1. poglavje), 253 (2. in 3. poglavje), 259 (4. in 5. poglavje), 255 (6.

pisavi, samo besedilo pa avtorja ne izdaja. Omenjeni zapis priča, da se Schönleben ni ukvarjal le z babenberškimi, temveč tudi s štajerskimi mejnimi grofi. Ohranjeno besedilo je verjetno fragment Schönlebnovega širše zasnovanega spisa (zgoraj omenjenih spisov *Marchiones Austriae antiqui* ali *Genealogia primorum Austriae marchionum et ducum*). Schönleben se je očitno lotil ali pa vsaj želel lotiti genealogije oziroma zgodovine vseh avstrijskih mejnih grofov. Besedilo ponuja zanimivo branje, ki dokazuje, da je Schönleben moral imeti vsaj posreden, če ne tudi neposreden vpogled v listine žičke kartuzije (npr. str. 256v: »Mss. docum. Seytzens.«, 257v: »Mss. docum: Seytzens.«), na str. 259v pa omenja tudi neki graški rokopis (»Ms. Graecium«). V kodeksu 7248 se je ohranilo še več zapisov o Štajerski; vsaj eden izmed fragmentov (str. 339r–v: »Supremi Capitanei Styriae«) bi lahko bil povezan s Schönlebnim zbiranjem gradiva o Štajerski. Ob naslovu je namreč kratica »JLS«, za katero bi se lahko skrival Schönleben.¹⁴⁷⁸

Genealoške tabele evropskih vladarskih rodbin

V Schönlebnovi osebni mapi v Arhivu Republike Slovenije se je ohranilo zajetno genealoško gradivo o evropskih vladarskih hišah.¹⁴⁷⁹ Zbrano gradivo preseneča tako zaradi vsebine kot zaradi obsega. Očitno se je Schönleben poglobil v genealogije praktično vseh evropskih rodbin, od Škotske in Anglije do Češke in Poljske ter Apulije in Sicilije.¹⁴⁸⁰ Prevladujejo genealogije srednje-

poglavje), 256 (7. in 8. poglavje), 257 (nadaljevanje 8. in 9. poglavje), 258 (nadaljevanje 9. poglavja).

1478 ÖNB, Cod. 7248 Han, str. 339r: »pro ut ego collegi JLS. in alio Tomo est correctior.«

1479 ARS, SI AS 1001: Genealoške tablice vladarjev.

1480 ARS, SI AS 1001: Reges Scotiae a 400 annis et sup.; Genealogia regum Angliae post Henricum II., qui s. Thomam occidit; Stema ducum et regum Poloniae; Genealogia Flandriae comitum, iuxta combinationem Jac. Marchantii et Sebastiani Munsterii; Genealogia palatinorum Rheni et ducum Bavariae modernorum ex Brunnero et Munstero; Landgravii Hassiae de prosapia S. Elisabethae; Reges Burgundiae antiqui; Genealogia ducum Sabaudiae; Franconiae duces; Duces et reges Bohemiae ethnici; Reges Hierosolymorum post Godefridum Bullionium; Stemma ducum Saxoniae utriusque; Stemma ducum Lotharingiae; Stemma Gvelfforum sive Welforum, qui Bavariae aliquammodi dominati sunt; Series ducum Sueviae antiquorum; Regum Austriae et partim Francorum genealogia, e quibus Habsburgici comites oriundi; Regum Castellae series et genealogia a regibus Legionensibus; Genealogia regum Franciae, Carolingorum, Capetorum, Valesiorum, Borboniorum; Stemma Burgundo Kiburgicum Austriacis insertum; Henricus IX. vulgo VII. Lucelburgicus Romanorum Imperator Austriacis sanguine iunctus – genealogia; Stemma ducum Saxoniae et Landgraviis Thuringiae et marchionibus Missniae; Comites Burgundiae cum Habsburgicis iuncti; Gothi reges in Hispania; Stemma regum Siciliae et Apuliae; Stemma marchionum Badensium S. R. I. principum ex marchionibus Hoch- vel Hachbergicis continuatum; Stemma regum Neopolitanorum ex Munstero, Bonfinio, Ritio, Freystein collec-

evropskih družin, predvsem Habsburžanov in z njimi povezanih rodbin.¹⁴⁸¹ Genealoška debela so nastala na podlagi spisov različnih avtorjev.¹⁴⁸² Predvidevam, da so bile te genealogije del do danes neohranjenega spisa *Diadema Austriacum sive Imperatores Romani orientales et occidentales augustissimae domui Habspurgo-Austriacae sanguine colligati*,¹⁴⁸³ pozneje pa so verjetno pomenile pomemben vir in vsebinsko osnovo za spis *Dissertatio polemica*.

Genealogija rodbine Saurau

V Arhivu Republike Slovenije se je ohranilo več različic genealogije rodbine Saurau. Dve sta daljši in v lepopisni obliki: *Origo illustrissimae familiae dd. comitum et baronum de Saurau*¹⁴⁸⁴ in *Illustrissima familia de Saurau*.¹⁴⁸⁵ Ti dve se med seboj nekoliko razlikujeta. Težko je reči, katera izmed njiju je nastala prva. Treba bi ju bilo natančno primerjati in pri tem upoštevati druge genealoške zapise o tej družini. Poleg teh dveh je lepopisno zapisano tudi dve strani dolgo besedilo *Alia coniectura de origine illustrissimae familiae de Saurau*.¹⁴⁸⁶ Poznejše dopolnitve in popravke je v omenjena besedila vnesel Schönleben sam. Poleg omenjenih sta se ohranila še druga dva Schönlebova zapisa o tej družini: *Illustrissima familia de Saurau* in

tum; Connexio Pharamundanae stirpis cum Carolingis, Capeticis, Lotharingis, Valesiis etc.

1481 ARS, SI AS 1001: Regum Austrasiae et partim Francorum genealogia, e quibus Habsburgici comites oriundi; Origo principum Anhaltimorum ex Habspurgo-Austriacis; Origo Rigensium et Lignicensium ex Habspurgo-Austriacis; Bezo Habsburgicus; Origo Marchionum Badensium ex Habspurgo-Austriacis ad mentem Piespondii, Bucelini et aliorum; Origo ducum Saxoniae Lavenburgicorum ex Habspurgo-Austriacis; II. Origo regum Angliae ab Habspurgo-Austriacis ad mentem Joannis Gans, Leonardi Wurfbain; III. Origo regum Daniae ab Habspurgo-Austriacis ad mentem Leonardi Wurfbain, Henningis etc.; IV. Origo regum Poloniae ab Habspurgo-Austriacis iuxta designationem Jo. Jacobi Fugger; V. Origo regum Sueviae ab Habspurgo-Austriacis; VI. Origo priorum regum Hungariae ab Habspurgo-Austriacis; VIII. Origo ducum Bavarici ab Habspurgo-Austriacis; IX. origo palatinorum Rheni electorum ab Habspurgo-Austriacis; X. Origo palatinorum Rheni Neoburgicorum.

1482 Schönleben mdr. navaja te: Henricus Buntungus, Johannes Trithemius, Josephus Texera, Jacobus Marchantius, Sebastianus Munsterus, Andreas Brunnerus, Antonius Bonfinius, Theodoricus Piespordius, Gabriel Bucelinus, Joannes Gans, Leonardus Wurfbain, Joannes Jacobus Fugger.

1483 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«; Zani, *Memorie, imprese*, str. 183v.

1484 ARS, SI AS 730, fasc. 120.

1485 ARS, SI AS 1073, I/42r: Dodatek k I/42r (»str. 626«).

1486 ARS, SI AS 1073, I/42r: Dodatek k I/42r (»str. 626«).

Comites de Saurau.¹⁴⁸⁷ Kurzivno zapisana genealogija *Illustrissima familia de Saurau* je bila predloga za istoimensko lepopisno različico genealogije.¹⁴⁸⁸ Schönlebnovi zapiski *Comites de Saurau* so zapisani deloma v nemščini in deloma v latinščini. Genealoške zapiske o družini Saurau najdemo tudi v samem rokopisnem kodeksu I/42r (str. 625–627).

Genealogija rodbine Ursini-Rosenberg

Med Schönlebnovimi genealoškimi zapiski, ki so se v Arhivu Republike Slovenije ohranili ob kodeksu I/42r, so se ohranile tri genealogije družine Ursini-Rosenberg: *Arbor illustrissimae familiae Rosenbergica in Styria et Carinthia*, *Arbor illustrissimae familiae D. D. comitum a Rosenberg probatissima* in *Fragmentum genealogicum illustrissimae familiae ducum, principum et comitum Ursinorum*. Prva je v lepopisni obliki in zajema samo obdobje do sredine 16. stoletja, druga je zapisana v značilni Schönlebnovi latinični kurzivi, obsega pa obdobje do druge polovice 17. stoletja. Na obeh je na zadnji (*verso*) strani pripisano, da sta bili poslani 18. junija 1675 (na lepopisni: »Postremo missum 18. Junii 1675«; na kurzivni: »Missum 18. Junii 1675 et correctum et auctum«). Komu in kam, na žalost ne vemo. Tudi tretja je napisana v značilni Schönlebnovi kurzivi. Poleg omenjenih treh sta se ohranila še dva Schönlebnova zapisa o družini Ursini-Rosenberg: *Rosenbergii recentes* in *Linea collateralis*.¹⁴⁸⁹ Genealoški zapiski o tej družini so vključeni tudi v kodeks I/42r.¹⁴⁹⁰

Zbrani genealoški in kronološki podatki ter dnevniki

Velik del Schönlebnovega ukvarjanja z zgodovino je sestavljalo zbiranje kronoloških podatkov, s čimer se je začel ukvarjati že zgodaj, v času svojega delovanja v jezuitskem redu. V jezuitskih knjižnicah in arhivih ter v univerzitetnih knjižnicah je izpisoval raznovrstne podatke iz rokopisov in tiskov. To velja zlasti za obdobje njegovega delovanja na Dunaju (1648/1649, 1652/53) in v Gradcu (1651/52), pa tudi za čas po opravljenem doktoratu iz

1487 ARS, SI AS 1073, I/42r: Dodatek k I/42r (»str. 626«).

1488 ARS, SI AS 1073, I/42r: Dodatek k I/42r (»str. 626«).

1489 ARS, SI AS 1073, I/42r: Dodatek k I/42r (»na koncu knjige«).

1490 ARS, SI AS 1073, I/42r, str. 765–771.

teologije v Padovi. Pozneje, po vrnitvi v Ljubljano, se je trudil pridobiti čim več podatkov iz rodbinskih, samostanskih in župnijskih arhivov, iz ljubljanskega škofijskega, mestnega (»Ex curia Lab.«) in stanovskega arhiva (»ex Mss. Provinciae Carnioliae«) ter tudi iz drugih arhivov.¹⁴⁹¹ Z zbiranjem je nadaljeval še v času svoje službe dolenskega arhidiakona. Tedaj je v svoja dela pritegnil izsledke, do katerih je prišel na podlagi podatkov iz arhivov ribniške župnije in drugih župnij dolenskega arhidiakonata.

Ob številnih drugih obveznostih je Schönlebnu primanjkovalo časa za brskanje po arhivih, zato je prosil za pomoč cerkvene in svetne dostojanstvenike. Njegove prošnje niso vedno padle na plodna tla, gotovo pa vse niso ostale preslišane. Poudariti je treba, da je bil uspeh takšnega načina zbiranja zgodovinskih podatkov vprašljiv: odvisen je bil namreč od razgledanosti in usposobljenosti ljudi, na katere je Schönleben naslovil svoje prošnje. Tako zbrani podatki so lahko bili tudi precej enolični (izpiski iz darovnic, različnih pogodb, ustanovnih listin, imenovanj itn.) in le pogojno uporabni za pisanje zgodovinskega pregleda kranjske zgodovine. Na to težavo je v *Slavi vojvodine Kranjske* opozoril Valvasor,¹⁴⁹² s katerim je Schönleben dejavno sodeloval in ga postopoma vpeljal v kranjsko zgodovinopisje.

Arhivski viri pričajo o korespondenčnih in osebnih stikih z več ljudmi različnih stanov, ki jih je Schönleben vzpostavil z željo po zbiranju in preverjanju podatkov. Petru Lambecku je 30. avgusta 1672 pisal s prošnjo, naj mu pošlje podatke za genealogijo družine Lamberg.¹⁴⁹³ Iz pisma izvemo, da je pri zbiranju podatkov o tej rodbini sodeloval tudi z grofom Gallenbergom. Domnevam, da je imel v mislih Jurija Žigo Gallenberga. Stik z opatom Albertom Reichartom v Šentpavlu na Koroškem je očitno vzpostavil z Valvasorjevo pomočjo in z njim nato dobro sodeloval. Opat Albert mu je priskrbel izpiske iz tamkajšnjega samostanskega arhiva.¹⁴⁹⁴ Ohranilo se je tudi nekaj osnutkov pisem, v katerih Schönleben razpravlja o genealogijah različnih rodbin, vendar pa naslovniki niso znani. Na takšen način so se

1491 ARS, SI AS 1073, I/42r: Dodatek k I/42r (»str. 344«).

1492 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 357: »Alles, was man ihm auf sein langes vielfältiges Ansuchen und Bitten mitgetheilt, besteht in etlichen alten Schrifften, als: Heiraths-Abreden (oder Ehe-Stiftungen), Contracten, Rechtsführungen und dergleichen, derer Durchlesung ihm viel Zeit verschlungen, da er hingegen gleichwol nichts draus nehmen können, als allein die blosse Namen. Also hat er nur alle Namen samt der Jahr-Zahl draus verzeichnet.«

1493 ÖNB, Cod. 9714 Han, str. 165r.

1494 Benediktinerstift St. Paul, Stiftsarchiv, Pack 12-88; Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 71–72; ÖNB, Cod. 7250 Han, str. 1r–31v, 42r–54r.

ohranili posamezni podatki o družini Kuenburg, Losenstein in drugih.¹⁴⁹⁵ Pisma so pomembna tudi zaradi posrednega pričevanja o tehniki Schönlebnovega zgodovinopisnega raziskovanja. Eno izmed tovrstnih pisem se je ohranilo v dodatku h kodeksu I/42r. Ne vemo, komu je bilo namenjeno, dragoceno pa je zaradi podatkov, ki jih vsebuje. Iz njega namreč izvemo, da je Schönleben pri zbiranju genealoških podatkov o družini Kuenburg sodeloval z opatom benediktinskega samostana sv. Petra v Salzburgu. Posredno je na podlagi tega mogoče sklepati, da v Salzburg ni potoval samo zaradi tiskanja svojih del in zaradi iskanja tiskarja, ki bi bil pripravljen odpreti podružnico v Ljubljani, ampak tudi zaradi zbiranja zgodovinskega gradiva.¹⁴⁹⁶ V istem pismu je med drugim omenil rokopisne vire, ki jih je videl v Celovcu, ter povedal, da mu je prelat stiškega samostana poslal dvanajst folijev izpiskov o tamkajšnjem samostanu.¹⁴⁹⁷ Ta navedba potrjuje, da so bili izpiski, ki so se ohranili v zagrebški Metropolitanski knjižnici, resnično namenjeni Schönlebnu.¹⁴⁹⁸ Na pomoč pri zbiranju podatkov so mu priskočili tudi drugi samostani. Omenil je izpiske iz samostanov v Bistri in Žičah ter iz nekdanjega samostana v Gornjem Gradu: »Item adversaria Mss. Oberburgensia, Sitticensia, Seytzensia, Freydentallensia communicata ex dictis monasteriis.« Posebej je poudaril rokopise ljubljanskega škofa Buchheima in grofa Jurija Žige Gallenberga: »Item Mss. Ottonis Friderici de Buchaim episcopi Labacensis. Item Mss. d. comitis Georgii Sigismundi a Gallenberg.« Med rokopisnimi viri v njegovih spisih najdemo tudi vire iz številnih drugih samostanov, na primer iz Kostanjevice, Mekinje ter koroških samostanov (npr. benediktinski samostan v Osojah). V Schönlebnovi osebni mapi v Arhivu Republike Slovenije je prav tako njegovo štiri strani dolgo pismo neznanemu naslovniku v zvezi z genealogijo družine Losenstein. Pismo potrjuje, da je Schönleben v času svoje dekanске službe dobro pregledal gradivo škofijskega in kapitelskega arhiva ter si najpomembnejše stvari izpisal. Ob pismu so se ohranili latinski zapiski o isti družini (*Observationes de comitibus Losensteiniis*).¹⁴⁹⁹

Iz dokumentov, ki so se ohranili v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani

¹⁴⁹⁵ ARS, SI AS 1001: Genealogija Losenstein; 1073, I/42r: Dodatek k I/42r (»str. 344«).

¹⁴⁹⁶ ARS, SI AS 1073, I/42r: Dodatek k I/42r (»str. 344«).

¹⁴⁹⁷ ARS, SI AS 1073, I/42r: Dodatek k I/42r (»str. 344«): »Recenter a praelato Sitticensi infra Labacum accepi extractum ex antiquis literis foliorum duodecim /.../.«

¹⁴⁹⁸ HDA, MK, MP 236, str. 295r–307r: »Notata de monasterio Sitticensi«.

¹⁴⁹⁹ ARS, SI AS 1001: Genealogija Losenstein.

in v Cod. 7250, je mogoče razbrati, da je bil Schönlebnu pri zbiranju kronoloških podatkov v oporo ljubljanski kanonik Stoper.¹⁵⁰⁰ Iz drugih virov izvemo, da mu je pomagal tudi ljubljanski škof Buchheim.¹⁵⁰¹ Schönleben je dobro sodeloval še s tržaškim škofom Antonom Georgom Marenzijem.¹⁵⁰² Ne smemo pozabiti na zgodovinske zapiske njegovega očeta, ki so omenjeni med viri za spis *Carniolia antiqua et nova*. V virih je mogoče najti še več indicov o Schönlebnovem krogu sodelavcev.

Genealoški zapiski

1) Appendix ad Annales et Chronologiam Carnioliae sive Genealogica fragmenta familiarum nobilium Carnioliae

Znani so trije rokopisi istega gradiva, ki pa se med seboj nekoliko razlikujejo. Ohranili so se v Arhivu Republike Slovenije,¹⁵⁰³ v Avstrijski narodni knjižnici¹⁵⁰⁴ in v zagrebški Metropolitanski knjižnici.¹⁵⁰⁵ V Arhivu Republike Slovenije so se poleg kodeksa ohranili nevezani genealoški zapiski, ki, sodeč po oznakah, dopolnjujejo, kar je zapisano v kodeksu.¹⁵⁰⁶ Primerjava vseh zapisov je pokazala, da je najverjetneje najprej nastal »metropolitanski« rokopis (MP 236), nato pa »ljubljanska« (I/42r) in »dunajska« različica (Cod. 15300), ki v primerjavi z »metropolitanskim« rokopisom kažeta tesnejšo vsebinsko povezanost. Verjetno gre pri Cod. 15300 za delni lepopisni prepis določene »predfaze« obstoječega kodeksa I/42r, ki ga je potem Schönleben dopolnjeval praktično vse do smrti. Tako sklepam, ker so v Cod. 15300 vključeni le nekateri izmed poznejših vsebinskih dodatkov iz kodeksa I/42r, Cod. 15300 pa se konča z rodbino Peillnstein.¹⁵⁰⁷ Zanimivo je, da Cod. 15300 ne vsebuje vseh genealogij, ki so bile najverjetneje vključene v kodeks I/42r že med nastajanjem prepisa. Gre zlasti za obsežnejše genealogije, na

1500 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 98/1, 248/3; ÖNB, Cod. 7250 Han, str. 79r–v, 97r–98r.

1501 OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB FA Auersperg XXVII, 12 (Ms 22), str. 29v; Schönleben, *Dissertatio polemica*, str. 83, 103.

1502 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 138/10: Schönlebnovo pismo Buchheimu (17. julij 1662).

1503 ARS, SI AS 1073, I/42r. Gradivo sestoji iz dveh delov, rokopisnega kodeksa in dodatka (mapa z nevezanimi listi različnih formatov). Na naslovnici kodeksa je Erbergov ekslibris.

1504 ÖNB, Cod. 15300 Han.

1505 HDA, MK, MP 236, str. 1r–218v; Barle, Iz Schönlebnovih zapiskov, str. 130–131.

1506 ARS, SI AS 1073, I/42r: Dodatek k I/42r. Zapisi so shranjeni v ovojnicah, na katerih je zapisano, h kateri strani v kodeksu I/42r spadajo.

1507 ÖNB, Cod. 15300 Han, str. 172r–v.

primer družin Attems, Auersperg in Gallenberg. Genealogije teh rodbin v I/42r so verjetno delovne različice in so morda v Cod. 15300 izpuščene zato, ker je Schönleben vsako izmed njih pripravljaj v posebnem rokopisu. To se da posredno sklepati tudi iz uvodnih strani rokopisa I/42r, kjer je avtor napisal, da nekatere genealogije družin manjkajo, ker jih je bodisi že pripravil sam bodisi so jih napisali drugi.¹⁵⁰⁸ Različica iz Metropolitanske knjižnice (MP 236) se je ohranila brez naslovne strani, zapiski so manj obsežni in manj dodelani kakor v Cod. 15300 in rokopisu I/42r. »Ljubljanska« in »dunajska« različica imata izdelano naslovnico in proemij, v prvi (I/42r) pa proemiju sledi še »Observatio« (»opažanje«). Vsem rokopisom je skupno, da so genealoški zapiski o rodbinah razvrščeni po abecednem vrstnem redu. Na robovih so v okrajšani obliki zapisani viri navedb. Informacije o družinah je Schönleben izpisoval tako iz tiskov kot rokopisov.

Iz Schönlebenovega dodatka oziroma »opažanja« (»Observatio«) v »ljubljski« različici (I/42r, str. 10) lahko ugotovimo, da je bilo različic rokopisa *Appendix ad Annales /.../ sive Genealogica fragmenta* očitno še več. Zapisal je, da je genealoške podatke sprva izpisoval površno, da ni dosledno navajal virov svojih navedb ter da je *Appendix* nastal na podlagi njegovih že prej zbranih genealoških drobcev, t. i. »Adversaria antiqua«: »Appendix haec extracta est ex adversariis meis antiquioribus per plures annos collectis, quae in duplum maiora sunt isto tomo /.../.«¹⁵⁰⁹ *Appendix* (I/42r) tako predstavlja drugo stopnjo dela o kranjskih genealogijah: »Hic igitur labor secundus est de genealogiis Carnioliae.« Je pa že med pisanjem različice I/42r Schönleben načrtoval še eno, v kateri bi prve zapiske (»antiquiora adversaria«, »Ms. ant.«) združil z I/42r in z Bucelinijevimi zvezki: »Succedet tertius, quo antiquiore adversaria cum his, et haec cum Bucelini tomis combinabuntur /.../.« V nadaljevanju še pove, da bo ta kodeks (I/42r) napisan v treh izvodih: »Tomulus hic in triplum excresceret.« Iz napisanega lahko sklepamo, da so obstajale najmanj

1508 ARS, SI AS 1073, I/42r, str. 10: »Accesserunt interea geneses plures, quae hic non sunt insertae, uti Aurspergica correctior, Gallenbergica, Ursina de Blagay et Rosenbergica, Eggkhin, Windischgrätzia, Wagenspergica et plures aliae, quas partim ego ipse elaboravi, partim aliunde suppeditatae sunt.«

1509 Kadar se v I/42r sklicuje na svojo prvo različico genealoških zapiskov, kjer ni omenil prvotnega vira navedb, to navaja kot »Ms. ant.«: »Et quia initio non eram sollicitus unde excerperem, contentus sola notore nomina, hinc ubi adiectum est Ms. ant. illa sunt ex antiquioribus adversariis, ubi non notabam unde desumeram.« Oznaka »adversaria« se v latinščini uporablja za »priročno (vedno odprto in pred očmi ležečo) knjigo« oziroma za »prve zapiske«.

tri rokopisne različice v več izvodih. Morda bi v primeru MP 236 lahko šlo za del Schönlebnovih prvih genealoških zapiskov (»adversaria«), saj se v njem kot vir ne navaja »Ms. ant.«. Pri Cod. 15300 pa gre – kakor pokaže primerjava – verjetno za revidirano različico neke predstopnje obstoječega rokopisa I/42r. Iz Schönlebnovega »opažanja« med drugim izvemo, da se je v prvi polovici sedemdesetih let 17. stoletja podrobneje ukvarjal z genealogijami družin Gallenberg, Ursini Blagaj in Rosenberg, Egkh, Windischgrätz ter Wagensperg. Schönlebnovi genealoški zapiski, genealoška debela in tabele so se ohranili razkropljeni tudi na številnih drugih mestih.¹⁵¹⁰

2) *Genealoška debela nekaterih rodbin*¹⁵¹¹

Na koncu rokopisnega kodeksa MP 236 v zagrebški Metropolitanski knjižnici so vezana genealoška debela rodbin. Nekatera so bolj (str. 480r–v, 482v, 483v, 484r, 485r), druga manj dodelana (str. 481r). Večini je skupno Schönlebnovo avtorstvo, pri nekaterih pa je avtor neznan (str. 486r, str. 488r, 489r, 490r). Najprej se zvrstijo rodovniki Eve Marije Lichtenberg (str. 480r–v), barona Julija Wernekha in grofice Ane Regine Paradeiser z njunimi potomci (str. 481r), prikaz sorodstvenih vezi Auerspergov z rodbinami Perneckh (str. 482v: »Connexio III. Perneck«), Ortenburg (str. 483v: »Connexio I. comitum ab Ortenburg et ab Auersperg«), Tybein (str. 484r: »Connexio II. Tybein Auersperg Gen. VIII.«) in Pernstein (str. 485r: »Connexio IV. Auersperg Gen. IX. Pernstein«). V nadaljevanju sledita genealoško deblo Otona Henrika Ravbarja in njegovih bratov (str. 487r) ter genealoško deblo rodbine Coraduzzi (str. 489r: ni zapisano s Schönlebnovo roko). Kodeks sklepa rodovnik salzburškega nadškofa Maximiliana Gandolfa Kuenburga (str. 491r).

3) *Genealogija družine Eggenberg*

Schönlebnovo genealogijo družine Eggenberg je omenil Peter Radics: v njegovem času jo je hranil arhiv grofov Herbersteinov v Gradcu, ki je bil pozneje vključen v Štajerski deželni arhiv (Steiermärkisches Landesarchiv) v Gradcu, zato bi jo bilo danes verjetno treba iskati tam.¹⁵¹² O kronološkem in vsebinskem obsegu genealogije lahko v obrisih sklepamo na podlagi ohranjenih genealoških zapiskov o tej družini.¹⁵¹³

1510 ARS, SI AS 730, fasc. 119 (npr. Paradeiser), 120 (npr. Scherffenberg, Strassoldo), 133 (npr. »Anacaephalaecosis de illustrissima familia Gallenbergica«).

1511 HDA, MK, MP 236, str. 480r–491r.

1512 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 60.

1513 HDA, MK, MP 236, str. 33r; ÖNB, Cod. 15300 Han, str. 41v–45r; ARS, SI AS 1073,

4) *Genealogija družine Apfaltrer*

Schönlebnova genealogija baronov Apfaltrer se je ohranila med rokopisi in tiski, ki so zbrani v njegovem osebni fond. ¹⁵¹⁴ Gre za kronološko urejeno družinsko deblo, na začetku katerega je pol strani dolg uvod. Rodbinska linija je izpeljana od viteza Joannesa »ab Apfaltern«, deblo pa sega vse do prehoda iz 16. v 17. stoletje. Genealoški zapisi o tej družini so bili vključeni tudi v vse tri različice Schönlebnovega *Dodatka k Analom* (*Appendix ad Annales et Chronologiam Carnioliae sive Genealogica fragmenta*). ¹⁵¹⁵

5) *Genealogija družine Losenstein*

Genealogija družine Losenstein se je ohranila v Schönlebnovi osebni mapi v Arhivu Republike Slovenije v več različicah. Prva se je ohranila v Schönlebnovem osnutku pisma neznanemu naslovniku, verjetno nekemu članu te družine. V štiri strani dolgem pismu v nemščini je Schönleben na podlagi virov in literature predstavil in razložil izvor družine Losenstein, ki jo je izvajal iz štajerskih grofov (»comites Styriae«). Poleg pisma se je ohranil še dve strani dolg zapis v latinščini z naslovom *Observationes de comitibus Losensteiniis*, v katerem so zbrani podatki iz različnih tiskanih in rokopisnih virov. Na istem mestu sta se ohranili tudi dve genealoški debli, ki prikazujeta izvor Losensteinov. ¹⁵¹⁶ Tretja različica genealoškega debela pa je med genealoškimi tablicami vladarjev. ¹⁵¹⁷ Debla se med seboj razlikujejo ravno v delu, ki prikazuje izvor začetnika Losensteinov, in sicer Leopolda, ki se je leta 1165 udeležil viteških iger v Zürichu (latinsko Tigurum). Vsako izmed debel prikazuje drugačen Leopoldov rodovnik. Domnevam, da končno različico predstavlja deblo, ki se je ohranilo med genealogijami evropskih rodbin. ¹⁵¹⁸

6) *Genealogia comitum et principum S. R. Imp. Ciliensium*

V nekdanjem arhivu v Dolu sta se ohranili dve genealoški debli Celjskih grofov: *Genealogia comitum et principum S. R. Imp. Ciliensium* (*Ex duobus manuscriptis lingua vulgari codicibus*) in *Genealogia S. R. I. comitum et principum Ciliensium* (*Ex duobus manuscriptis et Henningio*). ¹⁵¹⁹ Prvo deblo

I/42r, str. 147–154.

1514 ARS, SI AS 1001: Genealogija rodbine Apfaltrer.

1515 HDA, MK, MP 236, str. 5v–6r; ÖNB, Cod. 15300 Han, str. 13v–15r; ARS, SI AS 1073, I/42r, str. 27–30.

1516 ARS, SI AS 1001: Genealogija Losenstein.

1517 ARS, SI AS 1001: Genealogija Losenstein; Genealoške tablice vladarjev.

1518 ARS, SI AS 1001: Genealoške tablice vladarjev.

1519 ARS, SI AS 730, fasc. 120: Saonegg.

je zanimivo zaradi Schönlebnovega zapisa, da naj bi nastalo na podlagi dveh slovenskih rokopisov (»lingua vulgari«). Tudi drugo deblo, ki je bolj dodelano kakor prvo in ob katerem je narisana grb Celjskih grofov, je nastalo na podlagi podatkov iz dveh rokopisov (jezik rokopisov v tem primeru ni opredeljen) in iz del Hieronima Henningsa.

Kronološki podatki za cerkvene ustanove, samostane in mesta

Ta vrsta virov se v Schönlebnovih natisnjenih in rokopisnih delih sicer najpogosteje omenja, se pa v večini primerov ni ohranila. Nekaj sledi za njimi najdemo v Cod. 7250 v Avstrijski narodni knjižnici¹⁵²⁰ in v rokopisnem kodeksu MP 236 v Metropolitanski knjižnici v Zagrebu.¹⁵²¹ Na podlagi teh si lahko ustvarimo vtis, na kakšne vrste virov se nanašajo njegove omembe samostanskih rokopisov (npr. »Ms. Ossiace«, »Ms. Landstrasse« itd.). Pogosto se je skliceval na vire iz ljubljanskega mestnega arhiva (»Ms. Lab.«), iz arhiva deželnihih stanov (»Mss. Prov.«) in iz škofijskega ter kapitelskega arhiva (»ex archivio Capitulari Labaci«, »Ms. Cap. Lab.«, »Ms. episc.«).

Kot prvi je Schönlebnove zbrane podatke o mestih, cerkvah in samostanih uporabil njegov naslednik Valvasor. Čeprav je trdil, da je bilo med Schönlebnovimi zbranimi zapiski za drugi del kranjskih *Analov* le malo s Kranjsko povezanega gradiva, so mu ti gotovo bili v veliko pomoč pri snovanju *Slave vojvodine Kranjske*. V njej pogosto najdemo kazalke na vire, ki jih je gotovo zbral že Schönleben (samostanski viri, npr.: »Ms. Sitt.«, »Ms. Freyd.«). Na številnih mestih Valvasor kot vir navaja Schönlebnov rokopis (»Ms. Schönle.«), s čimer verjetno nedoločno označuje njegove rokopisne zvezke, ki so se ohranili v arhivu kranjskih deželnihih stanov, morda pa tudi rokopisno kroniko njegovega očeta. Vpogled v Schönlebnove izpiske o zgodovini nekdanjega benediktinskega samostana v Gornjem Gradu, kartuzije v Bistri, novomeške proštije in mesta Kamnik je še imel Marian Fiedler, ki jih je uporabil kot vir za svoje delo *Austria Sacra*. Rokopisne vire je opisno poimenoval kot »Analecta manu

1520 ÖNB, Cod. 7250 Han, npr. str. 32r–36v (»Excerpta ex litteris quibusdam in archivio monasterii Gryphensis Ordinis Praemostrensis in inferiori Carinthia et sub dioecesi Salisburgensi inventis«), 38r–41v (»Excerpta ex antiquis litteris archivii nostri Lavantini ad S. Andream«), str. 60r–71v (»Ex archivio S. Lamberti communicata anno 1681«), str. 95r–96v (»Fundatio Cartusiae Freydenhalensis«), str. 97r–98r (»Statuta capituli Labacensis«).

1521 HDA, MK, MP 236, str. 295r–307v (»Notata de Monasterio Sitticensi«).

Schönlebiana«, »Schediasma Schönlebi« in »Excerpta«. ¹⁵²² Za njim teh Schönlebnovih rokopisov z izjemo Linharta niso več citirali.

Drugi zgodovinski zapiski

1) Pro die 22. Junii

V rokopisnem kodeksu MP 236 v nekdanji Valvasorjevi knjižnici se je ohranil Schönlebnov zapis o bitki pri Sisku na praznik sv. Ahacija leta 1593, ki se je končala s še dolgo opevano zmago katoliške vojske nad Turki. ¹⁵²³ V spopadu hrvaških, krajiških in kranjskih čet s Turki sta se še posebej odlikovala kranjska plemiča Andrej Auersperg in Adam Ravbar. Schönleben opisuje bitko pri Sisku in hvali zasluge Andreja Auersperga za to veliko zmago, omenja pa tudi druge vojaške poveljnike. Poroča o tem, da naj bi se med bitko na nebu skupaj s četo angelov prikazal sv. Ahacij in pomagal katoliški strani do zmage. Pove tudi, da je dal škof Hren ta trenutek upodobiti nekemu slikarju (str. 279r) in da je v spomin na to bitko ukazal iz plašča turškega poveljnika Hasana paše Predojevića sešiti mašni plašč in dalmatiko.

Janko Barle je omenjeno besedilo pripisal Janezu Gregorju Dolničarju, Marijan Smolik pa njegovemu očetu Janezu Krstniku Dolničarju. ¹⁵²⁴ Na podlagi pisave je mogoče zanesljivo sklepati, da je besedilo zapisal Schönleben, njegovo avtorstvo pa potrjuje tudi vsebina. Pove namreč, da je dal, ko je bil pred dvajsetimi leti dekan v Ljubljani, omenjeni mašni plašč popraviti, da bi se ohranil čim dlje. ¹⁵²⁵ Glede na to, da je postal Schönleben dekan v Ljubljani leta 1654, je ta zapis nastal po letu 1674, verjetneje proti koncu življenja. V nadaljevanju (str. 279r–v) je povedal, da so ta mašni plašč uporabili ob dednem poklonu cesarju Leopoldu I. leta 1660. Zapisal je tudi, da praznik sv. Ahacija vsako leto slovesno obhajajo s slovesno mašo z zahvalno pesmijo »Te Deum laudamus«, hvaležno pa se zmage spominjajo tudi Auerspergi.

1522 Fiedler, *Austria Sacra*, 4. del, 7. zv., str. 251–253, 388–399.

1523 HDA, MK, MP 236, str. 278v–279v.

1524 Barle, Prihod cesarja Leopolda I., str. 123; Smolik, Thalnitscher, Janez Krstnik, str. 76.

1525 HDA, MK, MP 236, str. 279r: »Ex paludamento Bassae /.../ Thomas episcopus paramenta sacra fieri curavit, casulam scilicet cum Dalmaticis /.../. Ipso mortuo ad promissum usum fuerunt adhibita et pene absumpta, quae ego ante viginti annos decanus dislui et selectis melioribus partibus solam inde casulam fieri procuravi, addita in suffutura monitione, ne extra diem 22am Junii exponatur, quo diutius servire possit.«

2) *Translatio s. Peregrinae V. et M. ad aedem D. Josephi nutritii D. N. RR. PP. eremitarum discalceatorum s. Augustini. Labaci. Anno M DC LX, die V. Octob.*

Schönlebnov zapis v uvodu prinaša kratko poročilo o dednem poklonu cesarju Leopoldu I. septembra 1660 v Ljubljani.¹⁵²⁶ V nadaljevanju podrobno govori o prenosu posmrtnih ostankov sv. Peregrine iz stolne cerkve v svetišče bosonogih avguštincev, ki so ga leta 1657 začeli zidati na območju današnje Ajdovščine v Ljubljani. Truplo sv. Peregrine, device in mučenke, shranjeno v lepi, deloma iz stekla izdelani skrinji, so bosonogi avguštinci dali pripeljati iz Rima nekaj dni po cesarjevem prihodu na Kranjsko. Začasno so ga hranili v stolni cerkvi, v svoje svetišče pa so ga slovesno prenesli šele ob vnovičnem cesarjevem postanku v Ljubljani, ko se je vračal iz Trsta, in sicer 5. oktobra 1660, dan po godovnem dnevu sv. Frančiška Asiškega. Na slovesnosti je bil prisoten tudi cesarjev stric, nadvojvoda Leopold Viljem. Zbralo se je veliko plemstva, duhovščine in meščanov, ki so v procesiji spremljali slovesen prenos zemeljskih ostankov svetnice v diskalceatsko cerkev sv. Jožefa. Schönleben je natančno opisal potek slovesnosti in procesijo, v kateri so sodelovali obrtniški cehi, bratovščine, odlični meščani in trgovci ter ljubljanske redovne skupnosti. Procesijo je v odsotnosti škofa Buchheima vodil ljubljanski stolni prošt in pičenski škof Frančišek Maksimilijan Vaccano, ki je nato pel tudi slovesno mašo.

Nato je Schönleben prešel na opis slovesne posvetitve kranjske dežele sv. Jožefu. To se je zgodilo na praznik sv. Jožefa 1675, potem ko je cesar Leopold I. tega svetnika imenoval za zavetnika svojih dednih dežel. Schönleben je opisal slovesno procesijo, ki se je tega dne vila iz stolnice do diskalceatske cerkve sv. Jožefa. Omenil je, da je slovesnost vodil ljubljanski škof Jožef Rabatta in (v tretji osebi) da je pridigal Janez Ludvik Schönleben, ki je sv. Jožefa imenoval zavetnika v boju proti Turkom: »/.../ pro concione vero dixit ad copiosissimum auditorium Joan. Ludovicus Schönleben, archidiaconus Inferioris Carnioliae. Inclutae provinciae procures, ut ostenderent quo affectu et D. Josephum in patronum contra Turcas /.../.«¹⁵²⁷ Na podlagi te notice lahko sklepamo, da je zapis nastal po 19. marcu 1675, morda še v času, ko je bil dolenski arhidiakon.

1526 HDA, MK, MP 236, str. 276r–278r; Barle, Prihod cesarja Leopolda I., str. 123–126.

1527 HDA, MK, MP 236, str. 278r.

Tudi za prvi del poročila o sv. Peregrini je zelo verjetno, da je iz istega časa, saj je Schönleben med vrsticami zapisal, da je bila skrinja s posmrtnimi ostanki najprej v zakristiji, v času, ko je zapis nastal, pa je bila za relikvije te svetnice k cerkvi že prizidana zunanja kapela.¹⁵²⁸

Zapisa potrjujeta, da Schönleben ni zbiral in zapisoval le podatkov o starodavni Kranjski, ampak je marljivo beležil tudi sočasno kranjsko zgodovino.¹⁵²⁹ V zvezi s svetniki s področja Kranjske in njenega zaledja si je dopisoval s koprskim škofom Francescom Zenom in, presenetljivo, tudi z Danielom Papebrochom, flamskim jezuitskim hagiografom in bolandistom.¹⁵³⁰ Podatek je presenetljiv in vreden, da mu v prihodnosti posvetimo več pozornosti, saj bi tudi ohranjeni zapiski o sv. Peregrini lahko bili del tega dopisovanja.

3) Excerpta e P. M. B. manuscriptis annalibus

Za kratiko »P. M. B.« se skrivajo *Analii* jezuita p. Martina Bavčerja.¹⁵³¹ Schönlebnovi izpiski so se ohranili v rokopisnem kodeksu MP 236, ki je bil nekdanj del Valvasorjeve zasebne knjižnice.¹⁵³² Ne vemo točno, kdaj so nastali, predvidevam, da v sedemdesetih letih 17. stoletja. Prav tako ni znano, kako je Schönleben prišel do rokopisov, saj je Bavčer v letih po 1655 in vse do smrti deloval v Trstu (1655–1657) in Gorici (1658–1668). Če je Bavčer gradivo res začel zbirati že okrog leta 1630, bi Schönleben morda vpogled vanj lahko dobil že v času svojega šolanja v Gradcu (1642/43, 1645/46), ko je bil Bavčer tam spovednik, pozneje pa prefekt konvikta za študente tamkajšnje univerze (Ferdinandeum).¹⁵³³ Mogoče pa je tudi, da je stike z njim navezal šele po izstopu iz reda, in sicer s pomočjo ljubljanskih jezuitov, saj se je Bavčer verjetno občasno mudil tudi v Ljubljani.¹⁵³⁴

1528 HDA, MK, MP 236, str. 277v: »Depositum interea est sacrum pignus ad sacristiam, donec peculiare sacellum extra ecclesiam in oratorio contiguo congregationis mortuorum liberali sumptu serenissimi archiducis extrueretur, quod paucis post annis insigni opere absolutum, nunc dum ista scribimus in altari propositum venerationi fidelium patet et suspensis anathematis indies augetur.«

1529 Tudi ta zapis sta (kakor zapis o bitki pri Sisku) Barle in Smolik pripisala Dolničarjema (Barle, Prihod cesarja Leopolda I., str. 123; Smolik, Thalnitscher, Janez Krstnik, str. 76).

1530 Bratož, *Kršćanstvo v Ogleju*, str. 187–188.

1531 Baucer, *Zgodovina Norika*; Marušič, Bavčer Martin, str. 50; Makuc, *Historiografija in mentaliteta*, str. 57–58. Bavčerjeva končna redakcija rokopisnih analov z naslovom *Historia rerum Noricarum et Forojuliensium* je najverjetneje nastala v letih 1657–1663.

1532 HDA, MK, MP 236, str. 280r–293v.

1533 Lukacs, *Catalogi personarum*, 2. zv., str. 545.

1534 ARS, SI AS 1072, I/32r, str. 79r.

Schönlebnovi izpiski iz Bavčerjevih rokopisov so zanimivi zato, ker lahko iz marginalij razberemo njegov pogled na obravnavani vir (primerjava Bavčerjevih izsledkov s podatki iz del drugih avtorjev; zametki kritične analize virov). Schönleben je v uvodu povzel Bavčerjeve topografske in druge zapise (str. 280r–281r); kronološki izpiski se začnejo z letom 787 pr. Kr. in končajo z letom 1016 po Kr. (281r–292r). Schönlebnove izpiske zaključuje zapis o sv. Emi (str. 292v–293r) in poskus genealoškega debla Goriških grofov (str. 293v).

Pisanje dnevnikov

1) *Diarium praefecturae scholarum in archiducali collegio Societatis Iesu Labaci inchoatum anno M. DC. LI.*

Po Schönlebnovi zaslugi je ljubljanski jezuitski kolegij prepoznal pomen pisanja dnevnika o dogajanju v jezuitski gimnaziji in je to tradicijo nadaljeval tudi po njegovem odhodu iz Ljubljane.¹⁵³⁵ V rokopisnem kodeksu so z izjemo nekaterih manjkajočih let ohranjeni zapisi do leta 1718. Schönlebnovi so zapisi na straneh 1r–6v in pregled zgodovine jezuitske gimnazije za leta 1602–1638, ki je zapisan na koncu kodeksa (str. 287r–297v): *Collectanea ex annis praeteritis spectantia ad gymasii Labacensis historiam. Vindicata ab interitu anno M. DC. LI.*

2) *Sodalitas Beatissimae Virginis Mariae in Coelos Assumptae in Archiducali collegio Societatis Iesu Labaci*

V času službe šolskega prefekta in predstojnika dijaške kongregacije Marije Vnebovzete je Schönleben začel pisati novo knjigo članov te kongregacije.¹⁵³⁶ Kongreganiste je razdelil v tri skupine, in sicer na duhovnike (»Nomina dd. sodalium Beatissimae Virginis Mariae Assumptae ex statu ecclesiastico ab anno salutis M. DC. VI., novo albo inscripta M. DC. LI. confirmatae Sodalitatis XLV«), posvetne člane (»Nomina dd. sodalium Beatissimae Virginis Mariae Assumptae ex statu saeculari /.../<«) in člane, ki so bili v kongregacijo sprejeti med študijem pri jezuitih (»Nomina dd. sodalium Beatissimae Virginis Mariae Assumptae studiosorum«). Čisto na konec kodeksa je lastnoročno vpisal tudi ženske članice kongregacije iz let

¹⁵³⁵ ARS, SI AS 1073, I/31r.

¹⁵³⁶ ARS, SI AS 1073, II/51r.

1605–1651 (str. 715–734).¹⁵³⁷ Njegovim vpisom sledijo vpisi iz poznejšega časa – vse do leta 1740 (str. 734–735). Schönlebnove vpise najdemo vse do strani 200, in sicer do julija oziroma septembra leta 1651, ter nato na koncu kodeksa od str. 715 do 734. Do strani 52, na kateri se konča popis posvetnih kongreganistov, najdemo poleg Schönlebnovih zapisov tudi vpise kongreganistov po letu 1651.

3) Protocollum Capituli Labacensis

Schönlebna kot zapisnikarja ljubljanskega stolnega kapitlja omenjam zato, ker so v njegovem obdobju (od 20. septembra 1655 do 23. aprila 1661) zapisniki sej še posebej podrobni in skrbni.¹⁵³⁸ Za obdobje od 26. marca 1658 pa vse do 21. januarja 1661 zapisniki manjkajo (strani 280–354 so prazne), vendar verjetno ne zato, ker jih Schönleben ne bi pisal, ampak zato, ker mu jih ni uspelo urediti in prepisati v kodeks. Ostali so na ravni zapiskov na nevezanih folijih, kar lepo dokazuje najdba dela zapisnikov za leti 1660 in 1661.¹⁵³⁹ Na začetku vsakega novega koledarskega leta je Schönleben natančno popisal člane stolnega kapitlja, stolne vikarje in druge duhovnike, kapiteljske vikarje in druge kapiteljske uslužbence (advokata, organista, stolnega učitelja idr.). Navedel je tudi morebitne menjave med letom.¹⁵⁴⁰ Na sledi Schönlebnovega urejanja gradiva v kapiteljskih protokolih naletimo še leta 1666, pozneje pa ne več.¹⁵⁴¹

4) Ad archidiaconatum spectantia

Najpodrobnejši izmed Schönlebnovih ohranjenih dnevnikov je t. i. ribniški dnevnik, ki se je ohranil v njegovi osebni mapi v Arhivu Republike Slovenije.¹⁵⁴² V dnevnik je Schönleben vključil najrazličnejše informacije, od osnutkov in prepisov pisem do popisa dogodkov in finančnih obračunov. Dnevnik je pisal v obdobju od 3. decembra 1669 do 8. avgusta 1674, v posameznih vezanih in nevezanih zapisih pa se omenjajo tudi poznejši dogodki iz let 1674–1676.

1537 Na str. 734 najdemo vpis njegove sestre Marije Kronlechner (»Maria Khronlechnerin ein geborne Schönlebbin /.../«). Vpisana je bila 20. julija 1651.

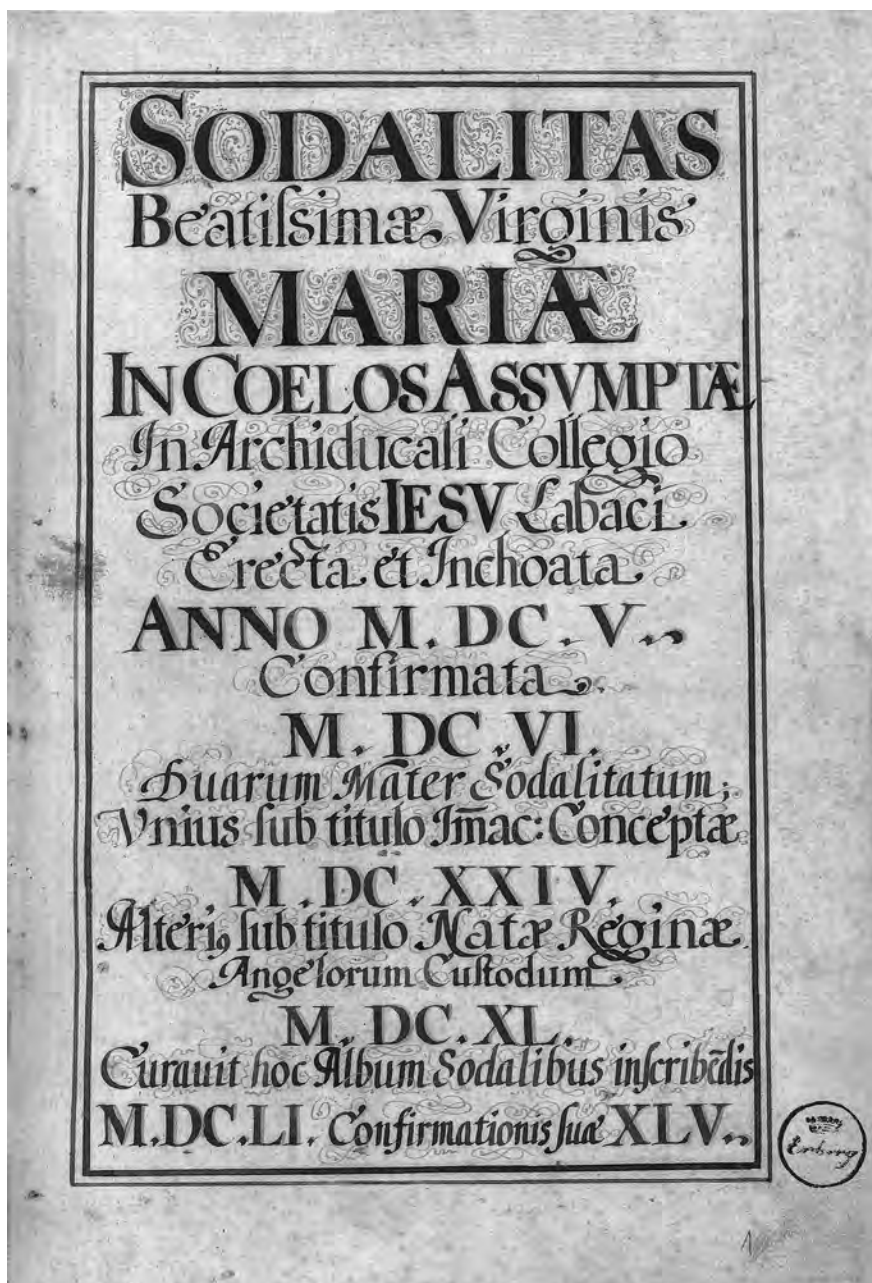
1538 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 184v–363.

1539 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 312/1.

1540 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1621–1665, str. 189r–v, 204r–v, 269–270, 355–356.

1541 NŠAL, NŠAL 100, KAL, Zapiski sej 1666–1698, str. 1r–9v, 13r.

1542 ARS, SI AS 1001. Ker je bil podrobno opisan v poglavju o Schönlebnovi arhidiakonski službi, tukaj navajam le najosnovnejše informacije.

Naslovnica kongregacijske knjige Marije Vnebovzete
(vir: ARS, SI AS 1073, II/51r).

Neohranjeni zgodovinopisni opus

Za celostno oceno Schönlebna kot zgodovinarja ni dovolj analizirati le ohranjeno gradivo; upoštevati je treba tudi neohranjeno gradivo, za katero vemo, da je nekoč obstajalo. Obstoja ne potrjujejo le marginalije v Schönlebovih spisih in seznamih njegovih za tisk pripravljenih del, ampak tudi navedbe drugih avtorjev.

V šestdesetih letih 17. stoletja se je Schönleben intenzivno ukvarjal z zgodovino habsburške vladarske hiše in raziskoval njeno genezo. Rezultate svojega raziskovalnega dela je nameraval predstaviti z več različnih zornih kotov. Posebej je obravnaval habsburške svetnike in tudi papeže, ki so bili habsburškega rodu ali pa so bili z njimi v sorodu. Na seznamih njegovih del iz leta 1669 in 1672 se omenjata *Austria sancta sive Sancti et beati augustissimae domui Habspurgo-Austriacae sanguine iuncti, cum geneographica probatione* in *Tiara Pontificio-Austriaca sive Romani pontifices augustissimae domui Habspurgo-Austriacae, sanguinis nexu colligati*.¹⁵⁴³ Če sodimo po naslovu, je bil prvi spis zametek poznejšega dela *Annus sanctus Habspurgo-Austriacus*, podatke pa je Schönleben uporabil tudi za *Dissertatio polemica*. Kakor je razvidno iz omemb, je spis postopoma dopolnjeval in širil. Leta 1672 je imel zbranih osemdeset svetnikov (»hactenus reperit 80«), številka pa je do leta 1679 narasla na petsto. Tudi drugi spis ni izšel v prvotni obliki. V njem predstavljene izsledke je pozneje vključil v zgoraj omenjena natisnjena spisa in verjetno tudi v neohranjen rokopis *Arboretum Austriacum sive Plena genealogia augustae domus Habspurgo-Austriacae*.

Z omenjenima spisoma se Schönleбноvo ukvarjanje s Habsburžani ni končalo. Pripravil je namreč tudi genealogije vzhodno- in zahodnorimskih cesarjev, ki so bili v sorodu z avstrijsko vejo Habsburžanov: *Diadema Austriacum sive Imperatores Romani orientales et occidentales augustissimae domui Habspurgo-Austriacae sanguine colligati*.¹⁵⁴⁴ Verjetno so s tem spisom povezane obsežne genealoške tabele, ki so se ohranile v Arhivu Republike

1543 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«; Zani, *Memorie, imprese*, str. 183v.

1544 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«; Zani, *Memorie, imprese*, str. 183v.

Slovenije.¹⁵⁴⁵ Omenjeni spis ni le olajšal priprave spisov *Dissertatio polemica* in *Annus sanctus*, ampak je verjetno hkrati uvedel tudi spis *Arboretum Austriacum sive Plena genealogia augustae domus Habspurgo-Austriacae ab anno Christi 600 ad nostra tempora cum 300 et ultra symbolis*.¹⁵⁴⁶ Ta spis je Valvasor navedel med rokopisi, ki jih Schönlebnu ni uspelo objaviti v tisku. Gre za delo, ki je gotovo začelo nastajati že v šestdesetih letih 17. stoletja, saj je bilo pod nekoliko drugačnim naslovom uvrščeno na seznam Schönlebnovih za tisk pripravljenih del tako leta 1669 kot tudi 1672: *Arboretum genealogicum augustissimae domus Austriacae, libris quatuor delineatum, in quorum primo septendecim diversae opiniones de prima origine Habsburgicorum comitum ad fidem historicam expenduntur*.¹⁵⁴⁷ Schönleben je delo na prehodu iz šestdesetih v sedemdeseta leta razširil in obogatil s simboli posameznih članov habsburške rodbine (»cum 300. et ultra symbolis«). Potem ko se je odločil, da prvo knjigo načrtovanega spisa nekoliko razširi in jo objavi kot samostojen spis z naslovom *Dissertatio polemica*, je, kakor vidimo iz Valvasorjevega pričevanja, naslov prvotno načrtovanega spisa malenkostno spremenil in dal prednost genealoškemu podatkom in celoviti predstavitvi habsburške rodbine.

V Univerzitetni knjižnici v Gradcu se je ohranil del Schönlebnove rokopisne genealogije Habsburžanov. Nanjo je opozoril že Peter Radics, ki jo je navajal pod naslovom *Genealogia Habsburgica*.¹⁵⁴⁸ Omenjeno delo je še vedno tam, vendar pa je iz rokopisa razvidno, da je naslov Radicseva tvorba. Domnevam, da je genealoško gradivo v Univerzitetni knjižnici v Gradcu z naslovom *Genealogica adiectis observationibus* del Schönlebnove *Avstrijske drevesnice* (*Arboretum Austriacum*). Da je rokopis Ms 1251 v resnici del neke večje celote, je mogoče razbrati tudi iz zapisa, ki se je ohranil ob rokopisu. Neznani pisec je zapisal, da se je še veliko več podobnega gradiva ohranilo v knjižnici Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove.¹⁵⁴⁹ Kazalke na simbole posameznih članov habsburške rodbine, ki jih najdemo med besedilom, dokazujejo, da je Schönleben vzporedno z *Avstrijsko drevesnico* pripravljaj

1545 ARS, SI AS 1001: Genealoške tablice vladarjev.

1546 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356.

1547 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«; Zani, *Memorie, imprese*, str. 183v.

1548 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 44.

1549 UB Graz, Ms 1251: »His multo plura, ad eundem modum efficta, habentur in bibliotheca Labacensis collegii /.../«.

tudi zbirko simbolov, ki jo je nameraval dati vrezati v baker (»symbolis aeri incidendis«).

Vzporedno z zbiranjem genealoških podatkov o Habsburžanih je Schönleben pripravljaj še njihovo kronologijo: *Annales sacro-prophani augustissimae domus Habspurgo-Austriacae*. Če je še leta 1669 med viri omenjal nekaj več kot osemdeset natisnjenih in rokopisnih del (»ex octoginta et supra authoribus partim nunquam editis, partim typo evulgatis«), je že do leta 1672 število naraslo na več kot sto dvajset (»ex Mss. xxii et impressis plusquam centum auctoribus data operis inspectis«).¹⁵⁵⁰ Vsebinski osnutek dela je pozneje nekoliko spremenil in ga še dodatno razširil. V Valvasorjevi *Slavi* se omenja pod naslovom *Chronologia Austriaca sive Rerum a comitibus Habsburgicis et archiducibus Austriae gestarum succincta per annorum seriem enarratio, in fol.*¹⁵⁵¹ Če je tudi to delo po njegovi smrti prišlo v ljubljanski jezuitski kolegij, bi lahko, kakor večina tamkajšnjih rokopisov in knjig, leta 1774 končalo v ognjenih zubljih.¹⁵⁵² Obstaja pa tudi možnost, da je delo (ali vsaj njegov del, za obdobje po letu 1000) skupaj z rokopisnimi zapiski za drugi del spisa *Carniolia antiqua et nova* prišlo v kranjski stanovski arhiv. Linhart je namreč v uvodu k *Poskusu zgodovine Kranjske* omenil, da so v stanovskem arhivu shranjeni zapiski tako za avstrijske kot za kranjske anale (*Collectanea pro Annalibus Austriae et Carnioliae*).¹⁵⁵³

Če bi se naštetih rokopisi o Habsburžanih ohranili, bi Schönlebna bolj kakor za deželnega oziroma stanovskega imeli za dvornega zgodovinopisca. Domnevam tudi, da bi njegov sloves segel še dlje, čeprav je že zaradi del *Dissertatio polemica* in *Annus sanctus* dosegel evropsko veljavo. Nanj so se namreč morali sklicevati vsi, ki so se za njim lotevali zgodovine in genealogije habsburške rodbine. Omenjena domneva ne zmanjšuje njegovega prispevka k deželni zgodovini in mu ne jemlje statusa kronista kranjskih deželnih stanov. Če bi se ohranilo več njegovih zapiskov o zgodovini novoveške Kranjske (*Collectanea, analecta et notata etc. ab an. 1000 usque 1600 concernentia pro secundo Carnioliae Annalium tomo*)

1550 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«; Zani, *Memorie, imprese*, str. 183r.

1551 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356.

1552 Če pa je, kakor omenjeni del *Arboretum genealogicum*, po srečnem naključju s katerim od jezuitskih patrov zapustilo ljubljanski kolegij, se morda še skriva v kateri od javnih ali zasebnih knjižnic po svetu.

1553 Linhart, *Poskus zgodovine Kranjske*, str. 6.

in če se ne bi izgubili izpiski iz rodbinskih, samostanskih in župnijskih arhivov, ki so mu jih pomagali zbrati drugi, verjetno Schönleben ne bi vse do danes ostal v Valvasorjevi senci. Zapisi bi pomagali ovreči očitke o nepoznavanju novoveške zgodovine Kranjske, ki so se po krivici nako-
pičili ob njegovem imenu. Verjetno bi s pomočjo teh zapisov ugotovili, da se njegov vpliv na poznejše zgodovinopisje ni končal pri njegovih natisnjenih spisih, ampak je segel dlje, kakor so domnevali do sedaj. Sama Schönlebnu pripisujem velik pomen kot zbiralcu in poznavalcu raznovrstnega arhivskega gradiva, saj je tako nedvomno pripravljaj prostor svojim naslednikom na zgodovinopisnem področju.

Ocena Schönlebna kot zgodovinarja

Odnos do arhivskih virov in obstoječe literature

Na podlagi pregledanega Schönlebnovega zgodovinopisnega opusa ugotavljam, da je bilo njegovo veliko poznavanje raznih rokopisnih virov in pretekle ter sodobne zgodovinopisne literature z današnjega gledišča skoraj nepredstavljivo. Množica uporabljenih rokopisnih in natisnjenih virov preseneča tudi zato, ker v njegovem času zgodovina še ni imela statusa samostojne znanstvene vede. Med šolanjem pri jezuitih se je z njo srečal le posredno, saj je bila v jezuitskem šolskem sistemu zgolj sredstvo za doseganje drugih znanstvenih in vzgojnih ciljev. Jezuitski humanizem je na široko odpiral vrata predvsem antični zgodovini, srednjeveška in novoveška zgodovina pa sta bili v ozadju. Te okoliščine pojasnjujejo Schönlebnovo pogosto sklicevanje na antične pisce, hkrati pa kažejo na njegovo veliko zavzetost pri študiju srednjeveških in novoveških avtorjev.

Vire in literaturo je Schönleben v svoja besedila vključeval na dva načina: s povzemanjem ali z dobesednim navedkom. Stališča drugih avtorjev in podatke iz virov je pogosto le nanizal druge ob drugih, včasih pa je zapisal svoje mnenje o tem, kaj se mu zdi verjetneje (zlasti pri tistih navedbah, ki so si očitno nasprotovale). Kadar se je do virov opredelil, je navadno bolj verjel tistim, ki so bili bližje času, o katerem je pisal. Na primer: ko je navajal trditve o izvoru Tavriskov in Noričanov, je bolj verjel Strabonu kakor Cluveriu.¹⁵⁵⁴ Včasih je (nekritično) oblikoval svoje stališče ne glede na to, iz katerega časa so bili citirani viri in ne glede na majhno stopnjo njihove verodostojnosti.¹⁵⁵⁵ Ponekod je ob mnenjih, ki so jih navedli njegovi predhodniki, jasno izrazil lastno domnevo ali prepričanje. Očitne napake v virih je popravil,¹⁵⁵⁶ ob kočljivejših temah pa jasno izrazil nestrinjanje.¹⁵⁵⁷ Ob bok zgodovinskim virom je kot enakovredna

1554 Schönleben, *Carniolia antiqua et nova: Apparatus*, str. 189–190.

1555 Ko je govoril o Gotih in navajal različna mnenja o tem, da bi lahko bili Goti in Geti isto ljudstvo, je sklenil, da so bili Geti in Goti res isto ljudstvo (*Apparatus*, str. 194–195: »Ex his proinde autoritatibus constat Getas et Gothos eandem fuisse gentem /.../.«). To je trdil kljub dejstvu, da so bili Geti traško pleme, sorodno Dačanom, ki je sprva živelo na področju Trakije in nato severno od spodnje Donave (področje Dakije), Goti pa so bili germanskega izvora.

1556 Schönleben, *Carniolia antiqua et nova: Annales*, npr. str. 276: »Errat vero Lazius, qui anno 466. Gelasum Papam sedisse supponit /.../.«

1557 Večkrat nasprotuje Megiserju in Aventinu, na primer glede njunega navajanja, da je Samu nepo-

postavljaj besedila, ki jih danes razumemo kot literaturo,¹⁵⁵⁸ legende¹⁵⁵⁹ in mitologijo.¹⁵⁶⁰ Mitološke dogodke je analiziral sistematično in podrobno, kakor bi šlo za resnične zgodovinske dogodke.¹⁵⁶¹

Iz kazala k *Stari in novi Kranjski* in predvsem iz podrobnih popisov uporabljenih virov v rokopisnih predlogah tega spisa (pa tudi iz drugih mest) je razvidno, da je Schönleben mnogo rokopisnih in tudi drugih virov poznal iz prve roke, nekaj pa jih je citiral iz del drugih zgodovinopiscev.¹⁵⁶² Uporabljene vire in literaturo je navadno navedel v marginalijah, pogosto pa je znotraj glavnega besedila omenil še kakšen dodaten vir. Njegova posebna zasluga za (kranjsko) zgodovinopisje je pritegnitev epigrafskih virov in približevanje diplomatiki.

Med njegovimi rokopisnimi viri najdemo številne iz dunajske akademske knjižnice, na primer: »Ms. Chronicon bibliothecae Academicæ Viennensis, quod videtur conscriptum ab aliquo monacho benedictino (973–1327)«, »Ms. alterum Viennense anonymi eiusdem bibliothecae, continuatum usque ad annum Christi 1233«, »Ms. Chronicon Martini cuiusdam vel /.../ Honorii, a diecta serie episcoporum Salisburgensium, incipit ab initio mundi usque ad annum Christi 1277«, »Ms. Chronicon Henrici Gundelfingensis«. ¹⁵⁶³ Rokopise iz svoje knjižnice je Schönlebnu očitno posojal tudi dvorni zdravnik Johann Wilhelm Mannagetta (»Ex bibliotheca domini doctoris Guilielmi Mannagettae«). To je namreč zabeležil ob *Avstrijski zgodovini* Thomasa Ebendorferja: »Ms. Historia Austriaca Thomae Ebendorffer de Haselpach (928–1463).« ¹⁵⁶⁴

Gradivo za svoja zgodovinska dela je zbiral tudi v času svojega delovanja v Gradcu (»ex bibliotheca academica Graecensi«): »Ms. Graecense de archiducibus Graecensibus sub Carolo et Ferdinando ab anno 1540 usque ad annum 1620«; »Mss. Graecens.« ¹⁵⁶⁵ Med svojimi rokopisnimi viri je omenil tudi

sredno sledil knez Borut (*Carniolia antiqua et nova, Annales*, str. 350–352).

1558 Npr.: Vergilijevo pričevanje o reki Timavi (*Carniolia antiqua et nova, Apparatus*, str. 135).

1559 Npr.: navaja legendo o tem, da je sv. Severin Odoakru napovedal kraljevsko čast v zahodnorimskem cesarstvu (*Carniolia antiqua et nova, Annales*, str. 280).

1560 Npr.: v besedilo o ustanovitvi Ljubljane (*Carniolia antiqua et nova, Apparatus*, str. 45–46) in v opis Vrhnike (*Carniolia antiqua et nova, Apparatus*, str. 124–131) kot povsem verodostojnega vključi mit o argonavtih.

1561 *Carniolia antiqua et nova, Apparatus*, npr. str. 53–56.

1562 ARS, SI AS 1073, I/49r, str. 9r–14v; I/50r, str. 23–43: »Syllabus authorum, qui huic Chronologiae deservierunt, ex professo lecti, praeter innumeros apud alios citatos.«

1563 ARS, SI AS 1073, I/49r, str. 9r; I/50r, str. 23.

1564 ARS, SI AS 1073, I/49r, str. 9r; I/50r, str. 24.

1565 ARS, SI AS 1073, I/49r, str. 9v; I/50r, str. 24; Schönleben, *Dissertatio polemica*, 2. del, str. 198.

Celjsko kroniko (»Ms. Chronicon Ciliense«), kroniko minorita Janeza Tomažiča (»Ms. Chronicon Joannis Thomasich minoritae Bossnensis, 1200–1562«) in rokopis nekdanjega kranjskega predikanta Janža Schweigerja (»Ms. Joannis Schweiger, Provinciae olim praedicantis de anno 1575 solum«), ki ga je verjetno našel v turjaški knjižnici.¹⁵⁶⁶

V pomoč pri pisanju kranjske zgodovine so mu bili viri iz arhiva ljubljanske mestne uprave (»Ms. curiae Labacensis«), iz arhiva kranjskih deželnih stanov (»Mss. prov. Carn. archiv.«, »Ms. registr. prov. Carn.«), iz vicedomskega urada (»Mss. vicedominatus Labaci«) in očetovi zapiski (»Mss. Labacensia seu Collectanea parentis mei«).¹⁵⁶⁷ Pomagal si je tudi z rokopisi nekaterih kranjskih plemiških rodbin (Lamberg, Gallenberg, Strassoldo, Gall, Ursini-Blagaj idr.) in s samostanskimi viri iz Stične, Bistre, Žič, Pleterij, Mekinj, iz nekaterih koroških (npr. iz Vetrinja, Osoj in Šentpavla) ter tudi drugih samostanov (npr. »Mss. s. Crucis monast. Cisterc.«).¹⁵⁶⁸ Na več mestih je omenjal rokopise škofov Hrena (»Mss. Thomae episcopi Labacensis de annis sui regiminis«) in Buchheima (»Mss. Buchheimiana sive Ottonis Friderici a Buchheim, episcopi Labacensis observationes de familiis Austriacis et conterminarum provinciarum«), tiste, ki so se hranili v Gornjem Gradu (»Mss. Oberburgensis episcopalis residentia«), ter pozneje tudi rokopise iz ribniške župnije (»Mss. Reiffnicensia«). Posebno pozornost si zasluži omemba rokopisov raznih prijateljev (»Mss. a variis amicis communicata«). Z njo je najverjetneje namigoval na raznovrstne izpiske iz plemiških in cerkvenih arhivov ter drugih virov, ki so mu jih priskrbeli znanci. Verjetno teh rokopisov ni bilo malo. Izstopa tudi omemba anonimne kronike iz turjaške knjižnice, ki naj bi zajemala časovno obdobje od Kristusovega rojstva pa do leta 1614 (»Mss. Anonymi ex bibliotheca excelentissimi domini domini Wolfgangi Engelberti S. R. I. comitis ab Aursperg, supremi capitanei Carnioliae.«).¹⁵⁶⁹

Že količina rokopisnih virov, ki jih je Schönleben uporabil za svoja zgodovinska dela, je velika, poznavanje in obvladovanje historiografske literature vse od antike do njegovega časa pa je izredno in nad pričakovanji za tisto obdobje.

1566 ARS, SI AS 1073, I/49r, str. 9v; I/50r, str. 24.

1567 ARS, SI AS 1073, I/49r, str. 9v–10r; I/50r, str. 24–25; Schönleben, *Dissertatio polemica*, 2. del, npr. str. 108, 113, 115, 119.

1568 ARS, SI AS 1073, I/49r, str. 9v–10r; I/50r, str. 24–26; Schönleben, *Dissertatio polemica*, 1. del, str. 26–27; 2. del, str. 115–118; Schönleben, *Genealogia Gallenberg*, str. 3, 14; Schönleben, *Rosa Ursina*, str. 7–8; ÖNB, Cod. 7250 Han, str. 1r–31v, 42r–54r.

1569 ARS, SI AS 1073, I/49r, str. 9v–10r; I/50r, str. 24–26.

Na uvodnih straneh k *Stari in novi Kranjski* je omenil, da je uporabil skoraj dvesto različnih tiskov: »Authorum impressorum nomina /.../ fere 200.« Tudi za *Habsburške anale* (*Annales sacroprophani augustissimae domus Habsburgo-Austriacae*) je bilo že leta 1672 navedeno, da je izčrpal več kot sto avtorjev (»ex /.../ impressis plusquam centum auctoribus«), z leti pa se jih je verjetno nabralo še več.¹⁵⁷⁰

Za razumevanje Schönlebnove zgodovinopisne »delavnice« so poleg analize njegovega načina vključevanja virov in literature v dela pomembna tudi pričevanja, ki nakazujejo predfaze njegovega raziskovalnega dela. V dodatku h kodeksu I/42r se je ohranil pregled Schönlebnu znane literature o rodbini Kuenburg (*Nota authorum, qui de illustrissima familia comitum et dominorum de Khüenburg mentionem faciunt*), ki jo je pozneje uporabil pri pisanju njene genealogije. Ta dokument spada v fazo zbiranja virov in priprave na začetek pisanja. Zanimiv je zato, ker so se ob navedbi rokopisov in tiskov ohranili Schönlebnovi zapisi: iz njih izvemo, katere od naštetih je že poznal in prebral in katerih ne (na primer: »hunc habeo«, »hunc non vidi«, »habeo in notis Gewoldi«, »vidi Salisburgi, non legi«, »possum habere, inquiram«).¹⁵⁷¹ Izsledke njegovih raziskav o rodbini Kuenburg, ki so nastali na podlagi prebranih virov in literature, lahko preberemo v kodeksu I/42r.¹⁵⁷² O njegovem načinu zbiranja podatkov veliko pove tudi *Observatio* v *Appendix ad Annales et Chronologiam Carnioliae* (I/42r). Genealoške podatke iz različnih virov je sprva izpisoval površno in ni vedno navedel virov navedb. Pozneje se je dela lotil bolj sistematično in je navajal izvor citatov.¹⁵⁷³ V Schönlebnovem besedilu o prvih avstrijskih mejnih grofih in vojvodah (*Genealogia primorum Austriae marchionum et ducum*) prvič naletimo na njegovo predstavitev in deloma tudi oceno uporabljenih virov.¹⁵⁷⁴ Iz napisanega med drugim izvemo, kako dobro je določene vire poznal in kako se je seznanil z njimi.¹⁵⁷⁵

1570 Zani, *Memorie, imprese*, str. 183v.

1571 ARS, SI AS 1073, I/42r: Dodatek k I/42r (»str. 344«).

1572 ARS, SI AS 1073, I/42r, str. 331–343.

1573 ARS, SI AS 1073, I/42r, str. 10.

1574 ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 178r: »Quintus Joannes Jacobus Fugger /.../. An vero ipse genesim illam contexuerit, merito dubites, quia in operis revisione aliunde etiam Conquisitae sunt suppetiae, et nos quoque nostram radem farraginem potius ex pluribus, quam deductionem Geneseos communicavimus. /.../ Ex historicis vero, qui geneses non disponunt, plures sunt, ex quibus totum vere stemma marchionum Austriae elici potest, ut Conradus Vispergensis, Otto Frisingensis, Hermanus Contractus, Ms. Chronographus Viennensis /.../«

1575 ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 177v: »/.../ Henricus Gundelfingensis Mss., quem ante multos annos legi, et ex eo nonnulla notavi, nunc ad manum non habeo. /.../ Anonymus author

Globino Schönlebnovih zgodovinskih zanimanj lahko spoznamo iz njegovih pisem in prošenj za pomoč pri zbiranju gradiva. Ker se je ohranilo več takšnih prošenj iz različnih obdobj, je iz njih posredno mogoče razbrati, kako je zorela njegova osnovna ideja in do kakšnih spoznanj je prišel med dejavnim ukvarjanjem s kranjsko zgodovino. Prva prošnja v latinščini (*Communicanda pro To. II. Carnioliae*) je splošnejša. Od lastnikov gospostev je želel pridobiti podatke o začetkih gradov, njihovih lastnikih skozi zgodovino, dogodkih na gospodstvu in v njegovi okolici, stare listine rodbin, imena vasi, rek, hudournikov in potokov ter podatke o cerkvenih ustanovah. Prelate je prosil za podatke o začetkih ustanov, imenih njihovih ustanoviteljev in dobrotnikov, o cerkvenih zavetnikih in – če so jim bile podrejene župnije – tudi o podružnicah. Priporočal se je za sezname župnikov in opatov, podatke o njihovem službovanju, datume smrti itd. Zanimale so ga naravne značilnosti (lega, potoki, reke), stari napisi, poročila o nesrečah in težavah, ki jih je utrpel samostan. Iskal je informacije o morebitnih ohranjenih grobovih odličnikov. Na arhidiakone in župnike se je obrnil s prošnjo za podatke o župnijah, njihovih svetniških zavetnikih in ustanoviteljih, o podružnicah in vaseh, v katerih so bile. Zanimalo ga je tudi, v katero škofijo spadajo, kdo ima pravico prezentacije in približno koliko je v njih krščanskih duš. Prosil jih je, naj preverijo, ali so se ob ali v cerkvah ohranili kakšni antični napisi, in naročil, naj pregledajo starejše in novejše nagrobne napise in naj bodo pozorni zlasti na nagrobnike plemičev. Iskal je podatke o beneficijah in njihovih ustanoviteljih ter se zanimal za stare cerkvene listine.¹⁵⁷⁶

Schönlebnov dopis v nemščini *Nota was man zur Lands Chroniks dankwürdiges vermerken und communiciren solle* je bil naravnat zlasti k zbiranju genealoških podatkov o rodbinah (»Was die adlichen Geschlechter anlangt, die werden in opere genealogico eingeführt werden /.../.«).¹⁵⁷⁷ Spodbujal je plemiške družine, naj pregledajo stare rodbinske spise ter tudi druge zapise in pogodbe ter poskušajo iz njih pridobiti čim več biografskih podatkov o prednikih in morebitnih prejšnjih lastnikih gospostev.

foundationis Scotensis, quem in parvo libello impressum quondam legi Viennae, et obiter ex eo excerpti, qua infra producam.«; str. 178r: »/.../ Antonius Albitius Italus, cuius Geneses aliquando legi, nunc ad manum non habeo.«

1576 ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 174r–v: »Communicanda pro To. II. Carnioliae«; Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 66–67.

1577 ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 175r–176v.

Če imajo že izdelane rodovnike, naj podatke izpišejo iz njih. V primeru, da bi bili zapisi težko berljivi, je predlagal, da dokumente oštevilčijo in mu jih pošljejo v originalu. Zanimale so ga tudi zasluge posameznikov za blagor domovine.¹⁵⁷⁸ Da bi jim olajšal delo, je navedel praktičen primer, kako je najbolj smotno izpisovati podatke. V nadaljevanju je prosil za podatke o morebitnih cerkvah, samostanih in kapelah, če jih je ustanovil kateri od prejšnjih lastnikov gospostva. Priporočal se je za informacije z nagrobnikov in o morebitnih ohranjenih antičnih napisih. Iz navodil je mogoče razbrati, da je Schönleben pripisoval velik pomen topografskim podatkom. Iskal je podatke o gospostvu podrejenih vaseh, trgih in gradovih, o naravnih dano-stih pokrajine, v kateri je bilo gospostvo. Zdelo se mu je nadvse koristno, če bi vsako gospostvo dobilo svojo bakrorezno upodobitev. Zanimali so ga začetki mest in trgov, njihove svoboščine ter dogodki, ki so najbolj zaznamovali njihovo preteklost. Priporočal se je predvsem za tiste podatke, ki jih ni bilo mogoče najti v tiskanih spisih, kar je po njegovem mnenju veljalo zlasti za zgodovino župnij in njihovih podružnic.¹⁵⁷⁹ Na koncu dopisa je še enkrat prosil, naj mu vse, kar se jim zdi primerno uvrstiti v deželno kroniko, v najkrajšem možnem času pošljejo v Ljubljano.¹⁵⁸⁰

V kodeksu 8351 se je ohranilo še eno latinsko navodilo za izpisovanje podatkov iz starih listin v enajstih točkah: *Puncta, secundum quae excerpti possunt ex antiquis chartis servientia Chronologiae*. Vsebina se v glavnem ujema s prejšnjima dvema dopisoma; iz sobesedila je mogoče razbrati, da so bili napotki namenjeni predvsem opatom. V tretji točki je predstavil predlog za izpisovanje podatkov. Večkrat je poudaril, da ga zanimajo predvsem imena in datumi, saj je podatke nameraval uporabiti za svoje genealogije kranjskih plemiških rodbin:

Fundatores et foundationis, si non copia, saltem pars postrema, in qua adiuncti sunt testes, quorum nomina serviunt pro genealogiis et notitia

1578 ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 175r: »/.../ was für Güter oder Ambter gehabt, was etwa rühmbliches für das Vatterland und zu was vor einer Gelegenheit verrichtet, dann solche Sachen kann der Chronist nit ersinnen, werden auch die letzten und noch Lebenden in Buechern nit gefunden, daher wolle man communiciren so vill man haben kann /.../.«

1579 ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 176r: »Wann bey jemanden etwa alte Verzeichnissen in geschriebenen Buechern oder sonst besonderen Brieffen, die in den gedruckten nit zu finden vorhanden sein, solche zu communiciren.«

1580 ÖNB, Cod. 8351 Han, str. 175r–176v: »Nota was man zur Lands Chroniks dankwürdiges vermerkhen und communiciren solle«; Radics, Der krainische Historiograph, str. 67–69.

familiarum, qui aliquando in hac patria floruerunt. Datum et annum et locum oportet addere. /.../ Universim, qui excerpit diligenter notet ubique:

- a) nomina personarum, illustrium etiam foeminarum, b) annum et diem, c) locum, ubi literae signatae et nomina describat sicut invenit.¹⁵⁸¹

Schönleben je dal pozneje prošnjo za pomoč pri zbiranju gradiva iz rodbinskih arhivov in navodila za izpisovanje tudi natisniti. To mu je olajšalo delo, saj je v tiskano predlogo dodal samo naslov, datum in podpis in po potrebi še kakšno dodatno opozorilo ali prošnjo. Upal je, da bo tako zbral čim več gradiva, s katerim je nameraval dopolniti svoj osnutek genealogij plemiških družin v dednih deželah habsburškega cesarja (»Molior opus genealogicum familiarum nobilium in provinciis haereditariis S. C. Maiestatis, tam earum, quae extinctae sunt, quam superstitum; et iam plusquam 300 fragmenta collecta habeo: quae ut pro communi patriae bono augere possim, suppetias conquiro ex archivis.«). Pismu je navadno dodal še navodila za izpisovanje podatkov (*Modus excerpendi nomina familiarum nobilium ex antiqq. scriptt.*). Natančno je navedel, kateri podatki ga zanimajo (imena, datumi, kraji, sorodstvene povezave med osebami) in kako jih je treba izpisovati, da bodo zanj najbolj uporabni. Na koncu navodil je dodal praktičen primer (»formula excerptorum«).¹⁵⁸²

Analiza Schönlebnovega natisnjenega in rokopisnega opusa kaže, da je delo potekalo v več fazah: od zbiranja virov in literature do njihovega urejanja in začetka pisanja. Potem ko je določen spis končal, ga je še večkrat pregledal, po potrebi spremenil ali dopolnil. Zdi se, da je vsebinska zasnova del nastala v razmeroma kratkem času, nato pa se je začelo daljše obdobje popravljanja in dopolnjevanja vsebinskega ogrodja. Takšen proces zorenja kažeta rokopisna predloga in natisnjena verzija *Stare in nove Kranjske*, zlasti njen *Aparat*, ki je od leta 1669 pa do 1680/81 doživel precej oblikovnih in vsebinskih sprememb. Enako velja za, na primer, genealogiji rodbin Gallenberg in Auersperg. Pri prvi je od nastanka prve različice do tiskane verzije minilo najmanj šestnajst let, pri drugi pa petindvajset let. Če se ozremo na prva dva ohranjena seznama Schönlebnovih del iz let 1669 in 1672 in ju primerjamo z Valvasorjevim seznamom, ugotovimo, da njegova

1581 ÖNB, Cod. 8351 Han: »Puncta, secundum quae excerpi possunt ex antiquis chartis servientiae Chronologiae«, str. 177r–v.

1582 ARS, SI AS 1073, I/42r: Dodatek k I/42r (»26d«, »26e«).

ustvarjalna vnema z leti ni popuščala, ampak je iskal vedno nove možnosti predstavitve svojih spoznanj. Zbrano gradivo in že pripravljena dela je znal združiti v nove vsebinske celote in jih prilagoditi novim razmeram. Spisi *Arboretum genealogicum*, *Austria sancta*, *Tiara Pontificio-Austriaca*, *Diadema Austriacum*, *Annales sacroprophani augustissimae domus Habspurgo-Austriacae*, ki v začetku sedemdesetih let niso mogli iziti v tisku, so v začetku osemdesetih let izšli kot *Dissertatio polemica* in pozneje postumno tudi kot *Annus sanctus*. Če Schönlebna ne bi prehitela smrt, bi lahko zametke naštetih spisov iskali še v spisih *Arboretum Austriacum* in *Chronologia*, ki sta ostala v rokopisu in se izgubila. Tudi tematiko tistih del, ki so že bila natisnjena, je raziskoval in dopolnjeval še naprej. Tako je nekatera poglavja v delu *Aemona vindicata* do objave v *Aparatu* spremenil in dopolnil. *Dissertatio polemica* in *Annus sanctus* je razširil v spis *Arboretum Austriacum*, ki pa je ostal v rokopisu.

Pomen zgodovinskih dognanj

Schönleben je kljub številnim infrastrukturnim oviram in zagrešenim napakam opravil megalomansko delo na področju deželnega in dvornega, pa tudi cerkvenega zgodovinopisja. Kranjsko je predstavil z več različnih vidikov (historična topografija, genealogija, kronologija, cerkvena zgodovina, naravne in geografske značilnosti, prebivalstvo, legende idr.) in jo iz sence postavil na svetlo (»Orbi ignota /.../ meo labore in lucem prodire gestit«).¹⁵⁸³ Spisal je pregledno genealoško razpravo o različnih teorijah o izvoru Habsburžanov, se sam opredelil za frankovsko-germansko teorijo ter habsburški rod izvajal od Karla Velikega.

Količina virov in literature, ki jo je obvladoval, odraža njegovo veliko razgledanost. Res je, da je najpogosteje samo navajal mnenja različnih avtorjev in se do njih ni opredeljeval, vendar pa po tem ni izstopal od svojih sodobnikov. Načela kritičnega zgodovinopisja so se namreč uveljavljala le postopoma. Čeprav je odločnejše korake v to smer naredil jezuit Jean Bolland, se te spremembe v jezuitskem šolstvu še nekaj časa niso uveljavile. Schönleben je bil »otrok starega sistema« in zato samouk, ki se je zgodovinske tehnike učil

¹⁵⁸³ Schönleben, *Carniolia antiqua et nova*: »Dedicatoria«.

iz obveznega šolskega berila (predvsem iz del antičnih zgodovinarjev) in iz avtorjev, ki jih je na lastno pobudo prebiral v jezuitskih knjižnicah. Čeprav ga je zgodovina vse življenje privlačila in veselila, je takoj, ko je želel z ravni prebiranja literature in pripravljanja izpiskov prestopiti na raven dejanskega zgodovinopisnega ustvarjanja, začutil nemoč: »/.../ molesta occupatio mea in scribenda Chronologia Carnioliae.«¹⁵⁸⁴ Negotovost je najverjetneje izvirala iz neizkušenosti in nepripravljenosti za pisanje zgodovine. Zgodovinsko snov je znal spretno uporabiti v svojih govorih in pridigah, saj so ga tega naučili jezuitski profesorji, nihče pa mu ni pokazal orodij za ukvarjanje z zgodovino. Kadar se je dotikal širšega evropskega prostora, je bilo pisanje zgodovine vsekakor lažje, saj je pred njim o določenem problemu pisalo že več avtorjev. Popisovanje preteklosti kranjskega prostora pa je bilo zanj težje, saj se je moral odločati samo na podlagi podatkovnih drobcev, ohranjenih rokopisnih virov in lastnega prepričanja.

Če se ozremo na Schönlebnovo *Staro in novo Kranjsko*, ugotovimo, da je njegovo razlaganje zgodovine za bralce ponekod precej težavno. Njegovim mislim je lažje slediti v prvem, tematskem delu knjige (*Apparatus*), težje pa se je znajti v kopici kronoloških podatkov v analističnem naštevanju zgodovinskih dejstev. Bralca bega veliko število raznih zgodovinskih osebnosti, ki se v opisih dogodkov po letih razdrobljeno pojavljajo v zelo raznovrstnih situacijah, vlogah in na različnih zgodovinskih prizoriščih. Pri predstavitvi kompleksnejših tem se je Schönlebnu v želji, da bi problem prikazal čim bolj celovito, marsikdaj pripetila kakšna zastranitev oziroma ekskurz, vendar pa je vrnitev k prvotni temi vedno jasno nakazal.¹⁵⁸⁵ Zgodovinske dogodke in dejstva je najpogosteje samo navajal, ni pa jih razlagal in ni poskušal pojasniti njihove vzročno-posledične povezanosti.¹⁵⁸⁶

V Schönlebnovem zgodovinskem opusu izstopajo štirje bistveni elementi: ljubezen do domovine, naklonjenost analističnemu načinu pisanja, zanimanje za genealogijo in občudovanje habsburške vladarske hiše. Ohranjeno gradivo kaže na presenetljivo širino Schönlebnovega raziskovalnega

1584 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 65.

1585 Schönleben, *Carniolia antiqua et nova: Apparatus*, str. 121. Ko govori, na primer, o reki Frigidus, se po krajšem ekskurzu vrne k prvotni temi z besedami: »Revertamur ad Frigidum fluvium«.

1586 Schönleben, *Carniolia antiqua et nova: Annales*, str. 415. Ko govori, na primer, o odstavitvi furlanskega vojvode Balderika leta 828 na državnem zboru v Aachnu zaradi njegovega neuspešnega boja proti Bolgarom, ne omeni dejanskih posledic, in sicer, da so domače kneze zamenjali tuji grofi.

področja, njegove prošnje in navodila zbirateljem gradiva pa razodevajo globino osebnih zanimanj. Ker je bila v ospredju Schönlebnovega ukvarjanja z zgodovino rodna Kranjska in njeni prebivalci, ga opredeljujemo predvsem kot deželnega oziroma (ker so ga denarno podpirali deželni stanovi) tudi kot stanovskega zgodovinarja. Zaradi del, v katerih je povečeval Habsburžane, se uvršča med predstavnike dvornega zgodovinopisja. Če se ozremo na veliko število neohranjenih del s tega področja, je omenjena oznaka še toliko bolj upravičena. Ne smemo spregledati niti njegovega prispevka k cerkvenemu zgodovinopisju. Veliko truda je namreč vložil v zbiranje podatkov o samostanih, škofijah in župnijah, ki jih je nameraval vključiti v drugi zvezek spisa *Carniolia antiqua et nova*.

Schönlebnina bi lahko po eni strani opredelili kot naslednika zgodovinopisja, ki se je oblikovalo v pozni renesansi, na prehodu iz humanističnega v baročno zgodovinopisje, in sicer predvsem z ozirom na njegove vire in najpogostejše uporabljene avtorje. Osnovo in vzor so mu v veliki meri pomenila dela humanističnih avtorjev (Aventinus, Cuspinianus, Lazius). V skladu z duhom jezuitskega humanizma, v katerem se je šolal in živel, je zelo poudarjal antično zgodovino. Vzore in smernice je iskal tudi pri sodobnih avtorjih, kar je še posebej opazno v genealoških spisih o habsburški rodbini. Glede na opredelitev baročnega zgodovinopisja po Anni Coreth pa lahko v Schönlebnovem opusu prepoznamo tudi tipične baročne prvine: ljubezen do genealogije, naklonjenost analističnemu in kronološkemu načinu predstavitve zgodovine, vključevanje topografskih podatkov in polihistorski način obravnavanja tematike.

SCHÖNLEBEN KOT GOVORNIK IN PRIDIGAR

Pridiga in njen zgodovinski razvoj

Splošne značilnosti pridige

Izraz pridiga izhaja iz latinskega glagola »praedicare«, ki pomeni »oznaniti«, »javno naznaniti«, »javno povedati«. V glavnem gre pri pridigi za ustno podajanje verske vsebine, zlasti odrešenjskega oznanila. Pridiga je nekakšna oblika osebne komunikacije, nadaljevanje odrešenjskega delovanja Boga in izraz njegove žive prisotnosti. Na prve oblike pridig naletimo že v govorih prerokov v *Stari zavezi*, zlasti pa pozneje v *Novi zavezi* (v *Evangelijih*, *Apostolskih delih* in *Apostolskih pismih*). Krščanske pridige so se zgledovale po judovskih razlagah božjega delovanja na zemlji. Kot prva ohranjena krščanska pridiga se omenja *Drugo Klementovo pismo Korinčanom*.¹⁵⁸⁷ Razvoj pridige se je od 4. stoletja po Kr. naprej tesno navezoval na oblike antične retorike, zlasti v tematski pridigi (»sermo«: moralna pridiga, praznična pridiga), manj odvisna od pravil retorike je bila t. i. homiletična pridiga oziroma homilija.¹⁵⁸⁸ Pridiga kot razlaga verskih resnic in prebranih svetopisemskih odlomkov je bila del krščanskega verskega bogoslužja vsaj od apologeta Justina, in sicer od 2. stoletja naprej. Navadno je sledila prebranim bibličnim odlomkom. O pomembnosti in pogostnosti pridig govori tudi dejstvo, da velik del ohranjene patristične književnosti zavzemajo prav pridige. Najbolj znani zgodnjekrščanski vzhodni pridigarji so bili Origen, Gregor Čudodelnik, Evzebij, Bazilij Veliki, Gregor Nazianški in Janez Krizostom, zahodni pa Laktancij, Avguštin, Ambrozij, Hieronim in Leon Veliki.¹⁵⁸⁹

1587 Löser, *Predigt*, str. 274; Mertens, *Predigt*, str. 575; Smolik, *Pridiga*, str. 332; Snoj, *Homiletika*, str. 123; Viertel, *Homiletik*, str. 221; Wilpert, *Sachwörterbuch der Literatur*, str. 706; Wolf, *Predigt*, str. 223.

1588 Wilpert, *Sachwörterbuch der Literatur*, str. 706.

1589 Kennedy, *Klasična retorika*, str. 175–185; Smolik, *Pridiga*, str. 332; Snoj, *Homiletika*, str. 122–123.

Raziskovalci in poznavalci pridigarstva so pridige glede na različna merila različno delili. Najpogostejša je delitev na homilijo (»homilia«) in tematsko oziroma tematično pridigo (»sermo«). Ta delitev se je oblikovala že v patristični dobi.¹⁵⁹⁰ Izraz homilija izvira iz grškega glagola »homiléo«, kar pomeni »družim se s kom, prijateljsko se pogovarjam«. Homilija je poseben tip pridige, ki razlaga prebrane biblične odlomke. Avguštín se je v svojem spisu *De doctrina christiana* pri utemeljevanju krščanske retorike osredotočil samo na homilijo. Čeprav je bila homilija že v zgodnjem krščanstvu najpomembnejša oblika krščanske pridige, se je izraz *homiletika* pojavil šele v 17. stoletju (Wilhelm Leyser, *Cursus homileticus*, 1649). Odločilno za razvoj homiletike kot metode je bilo obdobje humanizma, ki se je vrnilo k izvirniku Biblije in poudarjalo pomen prevodov iz izvirnih biblijskih jezikov. To usmeritev sta utrdila še protestantska naslonitev na *Sveto pismo* in historično-kritični pristop k biblični eksegezi. Od Origena naprej se je uveljavilo razlikovanje med štirimi smisli oziroma pomeni *Biblije*: dobesedni ali besedno-zgodovinski (oziroma literalni), alegorični ali dogmatično-teološki, tropološki ali moralno-teološki in anagogični ali upanje dajajoči (oziroma mistični) pomen. Za homilijo je značilna večja domačnost in bolj osebno nagovarjanje poslušalstva kakor za tematično pridigo, homilija pa je tudi manj odvisna od pravil klasične retorike.¹⁵⁹¹ Tematska pridiga predstavlja izbrano tematiko, posamezni odrešenjski dogodek, resnico ali dolžnost po določenem sistematičnem redu in po pravilih govorne umetnosti. Nastanek tematske pridige je povezan z uvajanjem praznikov v cerkveno leto, in sicer z obhajanjem godovnih dni svetnikov, v prvem obdobju krščanstva predvsem obletnic mučencev.¹⁵⁹²

V zgodnjekrščanski Cerkvi je George A. Kennedy zaznal štiri glavne oblike pridig: misijon(ar)sko pridigo, preroško pridigo, homilijo in panegirično pridigo. Prve tri oblike so izšle iz judovskega govorništva, za začetnika četrte oblike pa velja Evzebij.¹⁵⁹³ Vid Snoj je cerkvene govore razdelil v tri skupine: homilija pri besednem bogoslužju (»homilia minor«, vsebinsko

1590 Haselbrink, Schiewer, Predigt, str. 152; Löser, Predigt, str. 274; Mertens, Predigt, str. 578; Snoj, *Homiletika*, str. 123; Wilpert, *Sachwörterbuch der Literatur*, str. 706; Wolf, Predigt, str. 224.

1591 Bizjak, *Pridiga kot žanr*, str. 22; Snoj, *Homiletika*, str. 154–155; Viertel, *Homiletik*, str. 221–222; Wilpert, *Sachwörterbuch der Literatur*, str. 706.

1592 Kennedy, *Klasična retorika*, str. 173; Löser, Predigt, str. 274; Snoj, *Homiletika*, str. 123, 157; Wilpert, *Sachwörterbuch der Literatur*, str. 706.

1593 Kennedy, *Klasična retorika*, str. 172–175, 179; Bizjak, *Pridiga kot žanr*, str. 22.

razširjena »homilia minor« in »homilia maior«), tematična pridiga in kratki nagovor.¹⁵⁹⁴ Marijan Smolik omenja kerigmatične (pridige, ki vabijo poslušalce, da se na oznanjeno božjo besedo odzovejo s spreobrnjenjem), misijonske (pridige, v katerih pridigar razloži resnico ali zapoved in nato povabi poslušalce k osebni odločitvi) in svetniške pridige (pridige ob godovih in praznikih svetnikov, ki razlagajo njihove življenjske poti in vabijo ljudi, da bi se zatekali k njim s prošnjami).¹⁵⁹⁵

Vidnejši teoretik krščanske pridige je bil sv. Avguštin, ki ji je temelje postavil v spisu *De doctrina christiana*. Glavni namen spisa, ki obsega štiri zvezke, je predstavitev *Svetega pisma* in tistega, kar je treba v njem razumeti (dialektika, 1.–3. zvezek). V njem je dal tudi napotke za poučevanje tistega, kar se je mogoče iz *Svetega pisma* naučiti (retorika, 4. zvezek). Povedano drugače: Avguštinov spis se ukvarja z umetnostjo eksegeze *Svetega pisma* (hermenevtika) in z razlaganjem njegovega pomena (homiletika). Bistvo njegovega pogleda na krščansko pridigo najdemo v četrtem zvezku. V njem opiše krščansko govorništvo; predstavi govornikove dolžnosti, prilagojene *Svetemu pismu*, in pridiganje; pripravi pregled treh vrst sloga in govori o etosu, tj. moralni avtoriteti pridigarja.¹⁵⁹⁶ Avguštin obravnava le homiletično obliko pridiganja, katere osnovna naloga je poglobljanje razumevanja krščanske vere in nagovarjanje ljudi k dejavnemu življenju po veri. Trdi, da interpretacija določenega besedila ne sme temeljiti le na razumevanju sobesedila, ampak mora biti usmerjena širše, k celotnemu besedilu, in se mora ujemati z bistvenimi krščanskimi resnicami. Poudarja, da mora pridigar znati poučiti in ganiti tako neuke kot izbražene. Po njegovem mnenju se krščanska retorika kot umetnost ne ločuje od posvetne retorike. Dokazov v krščanski retoriki pa ne izvaja iz argumentacije, ampak iz svetih besedil in govornikove moralne avtoritete. V njegovi teoriji krščanske retorike je na prvem mestu slog, šele nato sledi določitev snovi.¹⁵⁹⁷

Avguštin v retoriki vidi veliko prepričevalno moč, ki jo je koristno pridobiti za služenje resnici. Kot taka se mu zdi nadvse pripravna za katoliškega pridigarja, hkrati pa poudarja, da krščanski govornik, medtem ko se ukvarja z umetnostjo govorjenja, ne sme pozabiti na vsebino, ki jo namerava podati.

1594 Snój, *Homiletika*, str. 154–160.

1595 Smolik, *Pridiga*, str. 332.

1596 Kennedy, *Klasična retorika*, str. 193–195, 198.

1597 Kennedy, *Klasična retorika*, str. 198–200.

Pravil retorike ne predstavi celostno, saj je kakor Kvintilijan prepričan, da se je govorništva mogoče naučiti s posnemanjem govorniških zgledov. Za krščanskega govornika se mu zdi bistveno, da uči, kar je dobro, in iztreblja, kar je slabo. Poudarja, da mora prepričevati nasprotnike, opugumiti tiste, ki so v dvomih in nestanovitni, in poučevati nevedne. Najpomembnejša izmed odlik govorniškega sloga se mu zdi jasnost (»perspicuitas«), tej po njegovem mnenju takoj sledi primernost (»aptum«). V nadaljevanju razpravlja o treh dolžnostih krščanskega govornika, ki jih razvije iz Aristotelovih dokazilnih sredstev, in sicer o tem, da mora poslušalce učiti (»docere«), jih razveseljovati (»delectare«) in ganiti (»movere«). Najpomembnejše se mu zdi učenje, v isti sapi pa poudarja, da je treba poslušalce še razveseljovati, saj je le tako mogoče ohraniti njihovo pozornost. K dobrim in pravilnim dejanjem pa lahko govornik po njegovem mnenju poslušalce spodbudi le tako, da jih tudi gane. Avguštin pravi, da govornikova prepričevalnost ni le v božjih rokah; govornik potrebuje tako znanje kot tudi božje vodstvo. Dolžnosti govornika Avguštin po Ciceronovem zgledu (*De oratore*) poveže s tremi vrstami sloga: učenje s preprostim, razveseljevanje s srednjim in ganjenost z vzvišenim slogom. Poudarja, da je omenjene sloge treba med sabo prepletati in da mora biti govornik prepričljiv v vsakem izmed njih, sicer namena govorništva ne doseže. Tovrsten govorniški etos se razlikuje od Aristotelovega in Ciceronovega: Avguštin ga enači z moralno avtoriteto govornika oziroma pridigarja. Prepričan je namreč, da ima govornikovo življenje v praksi veliko večjo težo kakor njegova govorniška sposobnost. Pomembno se mu zdi, da se govornikovo življenje sklada z njegovimi nauki, vendar pa v nasprotju s Kvintilijanom meni, da lahko v določenih okoliščinah tudi slab človek postane dober govornik.¹⁵⁹⁸

Za razvoj pridige je bil pomemben tudi spis *Regula pastoralis* papeža Gregorja Velikega. Srednjeveškemu pridigarstvu sta med drugimi smernice dajala Alanus ab Insulis (*Summa de arte praedicandi*) in dominikanec Humbert de Romans (*De eruditione praedicatorum*). Na prehodu iz srednjega v novi vek se je uveljavilo delo Johanna Ulricha Surganta z naslovom *Manuale curatorum*. V obdobju reformacije je bila značilna tesna naslonitev na *Sveto pismo*: to vrsto pridige so najbolj zaznamovala dela Martina Luthra, Philippa Melanchthona (*Elementarium rhetoricae*), Andreasa Hyperia

1598 Kennedy, *Klasična retorika*, str. 196–198; Herzog, *Die Predigt*, str. 145–146, 156–158.

(*De formandis concionibus sacris*) in tudi Matija Vlačića Ilirika (*Clavis scripturae sacrae*). Obrat k *Svetemu pismu* je sledil tudi na katoliški strani, ki se je sprva oprla na delo Erazma Rotterdamskega z naslovom *Ecclesiastes sive De ratione concionandi*. Katoliško pridigo je na *Sveto pismo* oprl Georg Witzel (*Praeconium Evangelicae gratiae*). Med pridigarji tega obdobja so izstopali John Fisher, Johannes Eck in Thomas Murner, ki so sloveli zlasti po svojih kontroverzah s protestanti. Po Tridentinskem koncilu so na pridigarskem področju stopili v ospredje dominikanci, frančiškani, kapucini in jezuiti. Najbolj zveneča imena tega obdobja so bila: Cornelio Musso, sv. Karel Boromejski, sv. Lovrenc Brindiški, Jean-Pierre Camus, sv. Frančišek Saleški, Jeremias Drexel, Nicolaus Caussin (*Eloquentia sacra et humana*), Procop iz Templina, Paolo Segneri in Abraham a Sancta Clara.¹⁵⁹⁹

Pri pridigi je treba opozoriti na njeno oblikovno in estetsko razsežnost, kar je tudi razlog za njeno uvrščanje med literarne ali vsaj polliterarne zvrsti. Zanj je značilno tesno navezovanje na obstoječe predloge (na *Sveto pismo*, raznovrstne komentarje in pridigarske priročnike), zato jo uvrščamo v medbesedilne vrste. Glavna značilnost pridige je, da gre za prvotno govorjeno besedilo. Njene posebnosti so specifična kompozicija, literarne figure in druga retorična sredstva. Pridiga je bila v vsej svoji zgodovini povezana z razvojem krščanske retorike, ki se je opirala na zgled klasične retorike. Že Avguštin pa je, čeprav je bil učitelj govorništva, v svojem spisu *De doctrina christiana* poudarjal, da mora zgovornost služiti modrosti in da je za krščanskega govornika pomembnejše, da je moder, dobro poučen in razgledan kakor pa več retorike. Po njegovem mnenju se mora retorika z vsem svojim okrasjem, veščinami in močmi podvreči oznanjevanju božje besede in pridobivanju duš.¹⁶⁰⁰

Pri pridigi naj bi šlo za zapis besedila, ki je bilo prvotno namenjeno ustnemu podajanju. Zapisane pridige so v veliko primerih priprava za govorni nastop. Da gre v resnici za pridigo, mora biti po mnenju Regine Schiewer izpolnjen vsaj eden izmed štirih meril: (fiktivna) govorjenost, navezava na predpisano priložnost (na besedilo cerkvenega leta), besedilo, ohranjeno v obliki pridige, in (fiktivna) umeščenost v bogoslužje.¹⁶⁰¹ Nav-

1599 Bauer, *Jesuitische 'ars rhetorica'*, str. 18; Haselbrink, Schiewer, Predigt, str. 152; Löser, Predigt, str. 275; Mertens, Predigt, str. 576–577; Worcester, Catholic sermons, str. 11–13, 16, 21–24.

1600 Herzog, Die Predigt, str. 156–157; Juvan, *Vezi besedila*, str. 113; Mertens, Predigt, str. 575.

1601 Mertens, Predigt, str. 577–578.

zven, v odnosu med pridigarjem in verniki – poslušalci, se pridiga na prvi pogled bistveno ne razlikuje od posvetnega govora (odnos med govornikom in poslušalci), saj tako pridigar kot posvetni govornik za doseg svojega cilja uporabljata retorična sredstva. Razlika med njima je v tem, da je pridigar zaradi svojih liturgičnih oblačil in drugih zunanjih znamenj (križ, *Sveto pismo*) povzdignjen nad poslušalstvo. Razlikujeta se tudi v odzivih poslušalcev: pri javnem govoru je dobrodošlo izražanje strinjanja, odobravanja in prigovarjanja, dopustno je tudi neverbalno izražanje mnenja publike, medtem ko se pri pridigi pričakujejo mir, zbranost in tišina.

Pridigar želi vernike poučiti (»docere«), jim ugajati (»delectare«) in jih ganiti (»movere«). Tako kot so bili preroki v vsej svoji eksistenci božji sli in glasniki ter so v polnosti postali orodje v božjih rokah, tako je tudi vsak pridigar v skladu s svojo popolnostjo postavljen v službo božje besede. Vendar pa pridiga ni le sad božje inspiracije, ampak tudi izraz pridigarjevega (teološkega) znanja, rezultat izbire snovi (»inventio«) in vsebinske usmeritve pridige. Pri snovanju pridige so pridigarju v pomoč razna navodila, pravila in predpisi, pa tudi raznovrstni pridigarski pripomočki, od bibličnih eksegez do zbirk alegorij, emblemov, eksemplrov idr. Pomemben je bil tudi poudarek, da je naloga pridigarja pridobivati duše in ne prodajati besed, kar pomeni, da pridigar ne govori zato, da bi bil všečen, da bi si s tem pridobival slavo in denar, ampak da bi imelo njegovo govorjenje duhovno korist. Pomemben element pri snovanju pridige je molitev. Že sv. Avguštin je opozoril, da mora biti pridigar najprej »molivec in šele nato govornik« (»orator antequam dictator«). Jezuit Georg Scherer je zapisal, da se pridigar z molitvijo povzpne do Boga, s pridigo pa se potem spusti do ljudi. Naloga vernikov – poslušalcev pa je, da budno poslušajo pridigo in z oznanjeno božjo besedo ravnajo tako previdno in skrbno kakor z evharistično jedjo.¹⁶⁰²

¹⁶⁰² Herzog, Die Predigt, str. 145–148, 151, 154–155.

Razvoj pridige od srednjega veka do obdobja po Tridentinskem koncilu

Po obdobju izrazitega razvoja homiletične oblike pridige v obdobju cerkvenih očetov (od 2. do 6. stoletja) sta v srednjem veku v ospredje začeli stopati misijonska in tudi spokorna pridiga. Pridige so bile namenjene ljudem, zato so se pridigarji že od vsega začetka trudili pridige podajati v njim razumljivem jeziku. Zaradi potrebe po vzorcih za živo oznanjevanje so v srednjem veku v samostanih začeli pridige iz homilarijev prevajati v ljudske jezike. Vzporedno s homiletičnimi priročniki so v obdobju od 9. do 13. stoletja nastajali tudi različni rokopisi (zbirke pridig) za individualno branje, na primer *Zbirka pridig duhovnika Konrada*, *Pridige iz Leipziga*, različne zbirke nedeljskih, prazničnih ter svetniških pridig. V veliki večini je šlo za homiletično zvrst pridige. Za največjega govornika srednjega veka velja sv. Bernard iz Clairvauxa (ok. 1090–1153), ki je znan po svoji mistični navdihnjenosti, navezavah na *Sveto pismo*, po svoji intuiciji in simboliki.¹⁶⁰³

Z nastopom beraških in pridigarskih redov, na primer frančiškanov in dominikancev, se je sredi 13. stoletja začelo novo obdobje pridigarstva. Po zaslugi frančiškana Bertholda iz Regensburga (ok. 1210–1272), ki je bil govorniško zelo nadarjen in je imel prirojen občutek za literarno predstavitev vsebine, je – po besedah Volkerja Mertensa – pridiga prvič postala ustno množično občilo. Pridige so se tematsko vse bolj navezovala na življenje vernikov in se poskušale približati njihovi življenjski realnosti. V tem obdobju je opazen porast mističnega pridiganja; najbolj so izstopale pridige dominikancev Meistra Eckharta (ok. 1260–1328), ki je govoril o božjem v človeški duši, o zlivanju duše z Bogom in o božji popolnosti, in Johannaes Taulerja (ok. 1300–1361), ki je v svojih pridigah poleg mističnih poudarjal tudi moralno didaktične elemente. Njun vpliv je segal vse do frančiškanov Marquarda iz Lindaua († 1392) in Konrada Bömlina (ok. 1380–1449).¹⁶⁰⁴

V srednjem veku je poraslo število potujočih pridigarjev, med katerimi je bil v poznem srednjem veku najbolj znan frančiškan sv. Janez Kapistran (Johannes Capistranus, Giovanni da Capistrano; 1386–1456). Zanimivo je, da je pridigal samo v latinščini in imel prevajalce, ki so njegove pridige

1603 Haselbrink, Schiewer, Predigt, str. 152–153; Löser, Predigt, str. 274–275; Smolik, Pridiga, str. 332; Snoj, *Homiletika*, str. 123–124.

1604 Löser, Predigt, str. 274–275; Mertens, Predigt, str. 579–580.

povzeli v ljudskem jeziku. V drugi polovici 15. stoletja so se začeli pojavljati poklicni pridigarji; najbolj znan med njimi je bil pridigar v katedrali v Straßburgu, Johannes Geiler iz Kaisersberga (1445–1509), ki se je snovno v veliki meri naslonil na Johannes Gersona (1363–1429). Poleg omenjenih spadajo med najznamenitejše pridigarje srednjega veka še: benediktinca sv. Beda Častitljivi (ok. 673–735) in sv. Peter Damiani (ok. 1007–1072/73); dominikanca sv. Albert Veliki (ok. 1200–1280) in sv. Vincencij Ferreri (ok. 1350–1419; eden največjih spokornih pridigarjev); frančiškana sv. Anton Padovanski (1195–1231; pridigar množic) in sv. Bernardin Sienski (1380–1444; izreden govornik in ljudski pridigar). V poznem srednjem veku je zaznati porast tematskih pridig, ki so se naslonile na citat iz *Svetega pisma* in na tej podlagi po sholastičnih metodah razlagale moralna in doktrinalna vprašanja in teme. Svarile so pred peklom in dokončno pogubo ter ljudi spodbujale k resničnemu kesanju in odpovedi grešnemu življenju. Tipični predstavniki tovrstnega tematskega pridiganja so bili že omenjena Gerson in sv. Bernardin Sienski ter dominikanec Girolamo Savonarola (1452–1498). Temačno vzdušje je prekinil frančiškan Pelbart iz Temesvara (ok. 1435–1504), ki v svojih zbirkah pridig ni širil pesimizma in strahu, ampak je v svoje oznanjevanje vključeval upanje, hvaljenje in hvaležnost.¹⁶⁰⁵

V obdobju od konca 14. stoletja do začetka reformacije je zaradi upada moralnih vrednot in zaradi razpuščenosti v samostanskem življenju prišlo do reformnega gibanja, ki si je prizadevalo za vrnitev k pristnemu verskemu življenju in za ponovno vzpostavitev pobožnosti in skromnosti. V času t. i. »devotio modernae« so poudarjali pomen meditacije in gradnje osebne duhovnosti, kritizirali pa mistično teologijo in zapostavljali spekulativno duhovnost 13. in 14. stoletja. Tipični odraz tega reformnega gibanja, ki je poudarjalo gradnjo osebne povezave z Bogom, je Tomažu Kempčanu (ok. 1380–1471) pripisano delo z naslovom *Imitatio Christi*. Omenjeno gibanje je sovpadlo z nastajanjem krščanskega humanizma.¹⁶⁰⁶

Humanizem in renesansa sta v svojem poveličevanju antike dajala prednost eksegezi svetopisemskih besedil in sta z naslonitvijo na Cicerona in Kvintilijana pripomogla k oživitvi klasičnih zvrsti javnega govorništva. V

1605 Haselbrink, Schiewer, Predigt, str. 153; Löser, Predigt, str. 274–275; Mertens, Predigt, str. 579–580; Smolik, Pridiga, str. 332; Snoj, *Homiletika*, str. 123–124; Worcester, Catholic sermons, str. 3–5, 7–9.

1606 Haselbrink, Schiewer, Predigt, str. 153; Löser, Predigt, str. 275; *Devotio moderna* (http://en.wikipedia.org/wiki/Devotio_Moderna; ogled 30. 4. 2015).

drugi polovici 15. stoletja je v cerkvenem govorništvu, zlasti na papeškem dvoru, doživljalo razcvet slavno govorništvo (»genus demonstrativum«), ki je slavilo božjo moč ter milino in pri poslušalcih vzbujalo občudovanje božjega stvarstva. Ta zvrst ni bila naravnana strogo eksegetično, ampak se je na *Sveto pismo* sklicevala kot na izhodišče ali kot dokaz, s čimer je pridobila verodostojnost in prepričljivost. Eksegetični način pridiganja se je začel uveljavljati na začetku 16. stoletja in je približno sovpadel s pojavom reformacije. Znanilec nove zvrsti je bil v angleškem govornem prostoru John Fisher (1469–1535). V svojih pridigah se je naslonil na *Sveto pismo*, svaril je pred večno pogubo, vendar pa je ob tem poudarjal tudi božjo milost in pravičnost. Bil je dober prijatelj Erazma Rotterdamskega (ok. 1466–1536), ki je napisal eno pomembnejših del za zgodovino pridiganja z naslovom *Ecclesiastes sive de ratione concionandi*. Z njim je postavil temelje poznejšim razpravam o pridiganju in svetopisemskim študijam. Za pridižni ideal je imel preplet homiletičnih pridig cerkvenih očetov: eksegeza z elementi klasične retorike političnega (»genus deliberativum«) in hvalilnega govorništva (»genus demonstrativum«). Kljub opisanim poudarkom tematska pridiga ni povsem izgubila veljave.¹⁶⁰⁷

Pridigo v obdobju reformacije je zaznamovalo Luthrovo prepričanje, da božja milost deluje predvsem po govoreni besedi. Zaradi tega in zaradi naslonitve na *Sveto pismo* (»sola scriptura«) je pridiga postala osrednje dejanje protestantske teologije in liturgije. Osredotočala se je na razlago *Svetega pisma*. Luthrove postile (*Haus- und Kirchenpostille*) so drugi, manj večji protestantski pridigarji uporabljali kot pridižne priročnike oziroma vzorčne pridige. Katoliška pridiga v tem obdobju je bila polemična: osredotočala se je na zagovor tradicionalnega nauka Cerkve. Med katoliškimi pridigarji so v nemškem govornem okolju izstopali Johannes Eck (1486–1543), Thomas Murner (1475–1537) in Michael Helding (1506–1561), ki se je v nasprotju s prvima dvema v veliki meri odpovedal kontroverzno-teološkemu pristopu in po Luthrovem zgledu s svojo *Postilo* (*Postilla*) oblikoval orodje za katoliške pridigarje.¹⁶⁰⁸

V obdobju po Tridentinskem koncilu je pridiga še pridobila veljavo in postala glavni medij protireformacije in nosilka oznanjevanja katoliškega

1607 Worcester, *Catholic sermons*, str. 9–16, 29.

1608 Haselbrink, Schiewer, *Predigt*, str. 152–154; Löser, *Predigt*, str. 275; Mertens, *Predigt*, str. 580–581.

verskega nauka. Skrb za duše in posledično tudi pridiganje sta bila postavljena med glavne naloge župnikov in škofov. Zapovedano jim je bilo, da morajo pridigati vsaj ob nedeljah in praznikih,¹⁶⁰⁹ škofje pa ob nedeljah in vseh slovesnih praznikih, v postnem in adventnem času vsak dan ali pa vsaj tri dni na teden.¹⁶¹⁰ Prav tako je bilo določeno, da lahko pridigajo samo tisti, ki so jih nadrejeni predhodno izprašali in preverili. K temu so dodali, da je treba tiste pridigarje, ki med ljudmi širijo dvomljive stvari in neresnico, odpoklicati.¹⁶¹¹ Skrb za pridiganje je bila naložena najprej škofom, ki so bili dolžni redno pridigati v svojih stolnih cerkvah ali poskrbeti za ustrezno zamenjavo, izdajali pa so tudi dovoljenja duhovnikom za pridiganje zunaj cerkva in samostanov. Ob vsem tem je zanimivo, da Tridentinski koncil pridige zvrstno in vsebinsko ni določil, je pa nakazal, da je treba razlagati božjo besedo in oznanjati božje zakone.¹⁶¹² Na način pridiganja v potridentinskem obdobju so tako najbolj vplivali lokalni škofi in seme- nišča, ki so jih ti ustanavljali za šolanje duhovnikov. V njih so prihodnji duhovniki pridobivali znanje z branjem *Svetege pisma*, teološke literature in svetniških pridig, uvedli pa so se tudi v podeljevanje zakramentov in se seznanili s cerkvenimi obredi.¹⁶¹³ Koncilskim dekretom glede pridigarske

1609 *Sacrosancti [...] concilii Tridentini [...] canones et decreta* (1604), str. 29 (»Sessio V., caput II.«): »[...] omnes episcopos, archiepiscopos, primates et omnes alios ecclesiarum praelatos teneri per se ipsos, si legitime impediti non fuerint, ad praedicandum sancti Iesu Christi Evangelium. [...] Archipresbyteri quoque, plebani et quicumque parochiales vel alias curam animarum habentes, ecclesias quocumque modo obtinent per se vel alios idoneos, si legitime impediti fuerint, diebus saltem dominicis et festis sollemnibus plebes sibi commissas pro sua et earum capacitate pascant salutaribus verbis: docendo, quae scire omnibus necessarium est ad salutem, annunciandoque eis cum brevitate et facilitate sermonis vitia, quae eos declinare, et virtutes, quas sectari oporteat, ut poenam aeternam evadere et caelestem gloriam consequi valeant.«

1610 *Sacrosancti [...] concilii Tridentini [...] canones et decreta* (1604), str. 184 (»Sessio XXIV., caput III.«).

1611 *Sacrosancti [...] concilii Tridentini [...] canones et decreta* (1604), str. 30 (»Sessio V., caput II.«): »Regulares vero cuiuscunque ordinis, nisi a suis superioribus de vita, moribus et scientia examinati et approbati fuerint, ac de eorum licentia, etiam in ecclesiis suorum ordinum, praedicare non possint. [...] Si vero, quod absit, praedicator errores aut scandala disseminaverit in populum, etiam si in monasterio sui, vel alterius ordinis praedicet, episcopus ei praedicationem interdicat.«

1612 *Sacrosancti [...] concilii Tridentini [...] canones et decreta* (1604), str. 184 (»Sessio XXIV., caput III.«): »[...] sacras scripturas divinamque legem annuncient [...]«

1613 Worcester, *Catholic sermons*, str. 19–20; *Sacrosancti [...] concilii Tridentini [...] canones et decreta* (1604), str. 166 (»Sessio XXIII., caput XVIII.«): »[...] Sacram scripturam, libros ecclesiasticos, homilias sanctorum, atque sacramentorum tradendorum, maxime quae ad confessiones audiendas videbuntur opportuna, et rituum ac caerimoniarum formas ediscent.«

dejavnosti škofov so vsak na svoj način sledili avguštinec Girolamo Seripando (1493–1563), frančiškan Cornelio Musso (1511–1574), sv. Karel Boromejski (1538–1584), sv. Frančišek Saleški (1567–1622) in Jean Pierre Camus (1584–1652).¹⁶¹⁴ Potridentinska katoliška pridiga je tako zvrstno kot vsebinsko ostala neuniformirana. Glavni cilj pridige v tem obdobju je bil dotakniti se duš, da bi lahko napredovale v kreposti. Koncil je zapovedal, da je treba v pridigah opozarjati vernike na pregrehe in kreposti. V tem je koncil sledil vodilu sv. Frančiška Asiškega (1181/82–1226), in sicer iz devetega poglavja njegovega *Vodila*: »Svarim in opominjam brate, da so besede v njihovem pridiganju dobro preudarjene in dostojne, v korist in spodbudo ljudstva; naj jim oznanjajo pregrehe in čednosti, kazni in slavo, in to s kratkimi govori, ker kratkih besed je bil Gospod na zemlji.«¹⁶¹⁵ Na naš prostor so imele vpliv tudi pridige jezuita sv. Petra Kanizija (1521–1597), ki je verjetno kot eden prvih pridigo povezal z meditacijo. Kakor bomo videli v nadaljevanju, mu je v postnih pridigah deloma sledil tudi Schönleben.

Pridiga 17. in 18. stoletja se je osredotočala na predstavitev verskih skrivnosti in pri tem kot vir citirala *Sveto pismo*, pa tudi duhovne in svetne avtoritete. V drugi polovici 17. stoletja in zlasti na prehodu v 18. stoletje se je opazno okrepilo tiskanje katoliških zbirk pridig. Glavno vlogo pri razvoju pridige v omenjenem obdobju so imeli jezuiti in kapucini, pomembni pridigarji so prihajali tudi iz dominikanskih in frančiškanskih vrst. Jezuiti so bili v pridigah zaradi svoje široke izobrazbe bolj naklonjeni podajanju védenja in znanja, kapucini pa so radi pridigali o vsakodnevnih življenjskih situacijah – oboji so se pri tem naslanjali na *Sveto pismo*. Jezuit Georg Scherer (1540–1605) je na začetek svoje postile za nedeljske evangelije umestil pravila za krščanske pridigarje (*Etliche christliche Regeln für die Prediger*). Tudi pridigar Nicolaus Caussin (1583–1651), ki je napisal spis z naslovom *De eloquentia sacra et humana*, je prihajal iz jezuitskih vrst. Znan je po svojih adventnih in božičnih pridigah oziroma diskurzih, ki so bili napisani tako, da so lahko bili v pomoč drugim pridigarjem pri sestavljanju pridig. Imajo značilno zgradbo: začnejo se s citatom iz *Svetega pisma*, nato pa se razdelijo na dva dela: *moralitez* (moralna oziroma praktična interpretacija citata) in *aspiration* (posebna molitev, ki uvede sklep pridige). Caussin je pogosto pridigal o božji milosti in človeški svobodni volji. V približno istem

¹⁶¹⁴ Worcester, Catholic sermons, str. 20–24.

¹⁶¹⁵ Benedik, Kapucinska pridigarska dejavnost, str. 20; Worcester, Catholic sermons, str. 19, 24.

času je na dvoru volilnega kneza Maksimilijana I. Bavarskega kot pridigar deloval jezuit Jeremias Drexel (1581–1638). Med jezuiti je v 17. stoletju še posebej izstopal Antonio Vieira (1608–1697), ki je veljal za enega izmed svetovnih mojstrov govornišтва in bil odličen poznavalec *Svetega pisma*. Pomembna sta bila tudi Tobias Lohner (1619–1697), avtor dela *Bibliotheca manualis concionatoria*, in Paolo Segneri (1624–1694), ki je bil prepoznaven zaradi svojega sloga in lepega jezika, velike prepričljivosti in močnih zgledov, globine in zanosa ter načina izpeljevanja glavnih dokazov. Njegove pridige so polne svetopisemskih izrekov, ki se navezujejo na temo njegovega govora, snov pa je iskal tudi v zgodovini in v besedilo vključeval ganljive zgodbe. Zaslovel je predvsem zaradi svojih postnih pridig. V slovenskem prostoru je poleg Schönlebna med jezuitskimi pridigarji treba omeniti še Jerneja Basarja (1683–1738), čigar pridige so izrazito meditativne. Leta 1734 je izdal zbirko pridig z naslovom *Pridige iz bukvic, imenvanih Exercitia sv. očeta Ignacija zložene na vsako nedelo čez lejt*.

Med kapucinskimi pridigarji ima posebno mesto sv. Lovrenc Brindiški (1559–1619), ki je slovel po tem, da so se njegovi govori tesno navezovali na *Sveto pismo*. Na kapucinsko pridigo na začetku 17. stoletja je močno vplivalo njegovo delo *Tractatus de modo concionandi, quo instruuntur novi concionatores*. Poleg njega je bil znamenit pridigar iz kapucinskih vrst Paolo da Chioggia (1479/80–1530/31), ki je poskrbel, da so že v temeljne dokumente tega reda zapisali osnovne smernice za poznejši kapucinski pridigarski apostolat. Bernardin Occhino (1487–1564), kapucin, ki je pozneje prestopil k protestantom, je zagovarjal t. i. svetopisemski način pridiganja. Takšno pridiganje je temeljilo na oznanjevanju svetopisemske vsebine in skušalo širiti naprej tudi evangelijsko preprostost. Za zgled si je postavljalo apostola Pavla in njegovo oznanjevanje, ki je temeljilo na moči Sv. Duha. Vidnejši kapucinski pridigar druge polovice 17. stoletja je bil Prokop iz Templina (1609–1680), v Notranji Avstriji pa patri Amand, Marijan in Emilijan, vsi iz Gradca. Iz poznejšega časa sta najbolj znana kapucinska pridigarja Kranjske Janez Svetokriški (Tobija Lionelli; 1647–1714; *Sacrum promptuarium*) in Rogerij Ljubljanski (Mihael Krammer; 1667–1728; *Palmarium empyreum*).¹⁶¹⁶

¹⁶¹⁶ Benedik, Kapucinska pridigarska dejavnost, str. 20–25; Gorjup, *Pridigarji 17. stoletja*, str. 28–31, 33–35; Haselbrink, Schiewer, *Predigt*, str. 154; Herzog, *Die Predigt*, str. 151–154; Mack, *A History of Renaissance*, str. 198–206; Snoj, *Homiletika*, str. 123–124; Worcester, *Catholic sermons*, str. 18–20, 27–28.

Seveda pa znameniti pridigarji potridentinskega obdobja niso prihajali le iz omenjenih dveh redov. Med vidnejše cerkvene govornike štejemo sv. Frančiška Saleškega, znanega po izredni globini in jasnosti, življenjski bližini in zgledih, in sv. Vincencija Pavelskega (1581–1660), ustanovitelja misijonske družbe in ljudskih misijonov, ki se je zavzemal za preprosto označevanje. Med francoske pridigarske klasike na prehodu iz 17. v 18. stoletje se umeščata Jacques-Bénigne Bossuet (1627–1704), katerega govore sta odlikovali eleganca in umetelnost, in jezuit Louis Bourdaloue (1632–1704), dvorni pridigar, znan po logiki in jasnosti misli. Mednje spada tudi oratorijanec Jean-Baptiste Massillon (1663–1742), ki je slovel po brezhibni obliki in klasičnem jeziku svojih pridig. Med največja pridigarska imena nemškega govornega območja se uvršča bosonogi avguštinec Abraham a Sancta Clara (1644–1709). Najprej je bil ljudski pridigar, nato pa je postal pridigar na dunajskem dvoru. Izstopal je po emotivni retoriki, jasni dispoziciji in argumentaciji, po humorju, izredni domišljiji in nazornosti, ki jo je dosegel s pomočjo preprostih zgodb.¹⁶¹⁷

Baročna pridiga

Barok se je začel uveljavljati v italijanskem prostoru v obdobju katoliške preнове na prehodu iz 16. v 17. stoletje. Okoliščine so zahtevale nazoren, jasen in nedvoumen umetniški izraz. Tako se je postopoma izoblikoval nov umetnostni slog, ki je v sebi združil vsebino srednjeveškega krščanstva in se hkrati oprl na dediščino antičnega Rima. Bistvo baroka je bilo sodobnemu človeku božji in človeški vidik dožemanja sveta in bistva življenja prikazati na bolj čuten, dramatičen in hkrati bolj prepričljiv in razumljiv način. Barok je med drugim na novo tematiziral minljivost in jo poudarjal zato, da bi ljudi vodil k zveličanju in večnemu življenju.¹⁶¹⁸ Slostvo je nastajalo iz težnje po poglobitvi in ponotranjenju religioznega doživetja. Zanj je bilo značilno izrazito emocionalno reagiranje in afektivno doživljanje vsebine, ki je ustvarjalo napetost in vnašalo v dela posebno dinamiko. Verski cilj je bil

1617 Gorjup, *Pridigarji 17. stoletja*, str. 24–25; Löser, *Predigt*, str. 275; Mertens, *Predigt*, str. 582–583; Snoj, *Homiletika*, str. 124.

1618 Kemperl, Vidmar, *Barok na Slovenskem*, str. 11; Pogačnik, *Barok v retorski prozi*, str. 293, 296–297.

tisti, ki je določal uporabo literarnih in retoričnih sredstev in od katerega je bila odvisna slogovna usmerjenost besedila kot celote. Baročnega pisca sta pri ustvarjanju gnala tako razum kot tudi močna čustva.¹⁶¹⁹

Baročna kultura je težila k zbiranju in katalogiziranju celotnega védenja. Nastajali so raznovrstni priročniki, v katerih je bilo povzeto znanje prejšnjih dob vse od antike do renesanse. Takšen enciklopedizem je bil značilen tudi za cerkveno govornišvo. Po zgledu srednjeveških retoričnih priročnikov so nastajale zbirke eksempljev in alegorij ter sentenc, ki so bile namenjene praktični govorniški rabi. Pridigarjem so bile v pomoč tako pri izbiranju snovi (*inventio*) kakor pri oblikovanju primernega izraza (*elocutio*).¹⁶²⁰

Vse opisane značilnosti so se odražale tudi v baročni pridigi, ki je bila polna citatov, primer, aluzij, eksempljev, emblemov in alegorij. Odločilno jo je določala tudi želja po vzpostavitvi stika z naslovnikom (nagovori, retorična vprašanja, vzkliki), ustvarjanje občutka giblivosti in hkrati napetosti. Pridigarji so s citiranjem misli in ugotovitev uglednih avtorjev dokazovali povedano in mu tako utrjevali status splošne resnice. Citati so delovali kot estetski okras govora in bili znak pridigarjeve načitanosti. Pri ubeseditvi vsebine se je baročni pridigar rad izražal prikrito. V oblikovanju primer je iskal slikovite podobe iz mitologije, narave (rastline, živali), oddaljenih svetov, astrologije itd. Kot posebno obliko primere je mogoče razumeti tudi aluzijo, s katero je pridigar primero le bežno nakazal in razvezavo v vsebinski kontekst prepustil poslušalcem. Zgledi so ponazorili misel pridigarja in jo tako približali naslovnikom, hkrati pa so delovali kot vzorci, ki so oziroma niso vredni posnemanja. Emblem je bil posebna vrsta zgleda, po katerem so likovne podobe zaživele v besedah. Z alegorijo je pridigar posegel na višjo raven podajanja vsebine, saj je kazal na eno stvar v besedah, na drugo pa v pomenu.¹⁶²¹ Ustvarjalnost v baročni pridigi se je merila po sposobnosti razpolaganja z obstoječo tematiko in z že uveljavljenimi izraznimi sredstvi. Pridigarji so svoje misli radi oblikovali iz misli drugih avtorjev in se v iskanju dokazov opirali na ugotovitve, ki so jih oblikovali pisci od antike pa vse do novega veka.¹⁶²²

1619 Pogačnik, *Slovenska književnost I*, str. 155–156, 158–160.

1620 Juvan, *Vezi besedila*, str. 113–114.

1621 Juvan, *Vezi besedila*, str. 118, 121–126; Pogačnik, *Barok v retorski prozi*, str. 298–301.

1622 Juvan, *Vezi besedila*, str. 116.

Bistveni del baročne poetike je konceptizem (»conceptismo«, »acutezza«, »stilus argutus«, »concetto arguto«), v katerem so baročni pridigarji videli temeljno estetsko kategorijo. Kljub pogostnosti omemb pa pojmu manjka jasna definicija. O značilnostih konceptizma lahko sklepamo iz primerov in posrednih opisov. Bistvo konceptizma je v duhovitosti in izvirnosti izraza, ki resnico razodeva v prikriti obliki (metafora, alegorija, simbol, enigma). Konceptizem je težil k iskanju vedno novih možnosti prikritega izražanja. Emanuele Tesauro (1592–1675) je v spisu *Il cannocchiale aristotelico* konceptizem utemeljil predvsem na metafori, v kateri je prepoznal najvišjo mogočo stopnjo izraznih možnosti in ključno figuro baročnega izraza. Konceptizem je metaforo prenesel na širše pomensko področje, ki presega meje besede, besedne zveze ali stavka in določa baročno besedilo kot celoto. Iz takšne razširjene metafore (»concetto«) rastejo in se vanjo vračajo posamezne vsebinske enote besedila. Tovrstne metafore oziroma duhoviti domisleki, ki so posebej poudarjeni in opredeljujejo govor oziroma pridigo kot celoto, se imenujejo »concetto predicabile«. V baroku so tako nastajali priročniki z nazornimi primeri, kako te duhovite domisleke navezati na določeno temo in kako na njihovem temelju pripraviti cel govor ali pridigo.¹⁶²³

1623 Rakar, Rogerijev 'zapopadik', str. 167–169.

Jezuitska pridiga – njene osnovne značilnosti in njen pomen

Odnos jezuitov do retorike in služb božje besede

Ker se je Schönleben šolal in osebno formiral pri jezuitih, se moramo, da bi bolje razumeli njegov odnos do govorništva in retorske proze, ozreti na jezuitske začetke in ugotoviti, kakšno vlogo je v programu in pastoralni praksi tega reda imelo pridiganje. Jezuitski program dejavnosti so določale predvsem Ignacijeve *Duhovne vaje*, ki so usmerjale vse službe, ki so jih opravljali jezuiti. Noben drug red ali skupina ni imela tako jasnega dokumenta o svojem poslanstvu. Cilj *Duhovnih vaj* in jezuitskega delovanja sploh sta bila duhovna rast in prepoznavanje božjega delovanja v svetu. *Duhovne vaje* so bile temeljni dokument jezuitskega reda, takoj za *Ustanovno listino* in *Konstitucijami*.¹⁶²⁴

Jezuitske službe, ki so izhajale iz *Ustanovne listine*, *Konstitucij* in drugih dokumentov, so se delile v štiri glavne skupine: razne oblike služb božje besede, podeljevanje zakramentov, dela usmiljenja in šole. Pridiganje so uvrščali med službe božje besede, kamor so spadali še razlaga božje besede, duhovni pogovor, poučevanje krščanskega nauka, duhovne vaje in ljudski misijoni. Ker je bila božja beseda v krščanskem teološkem izročilu tesno povezana z zakramenti, so to prevzeli tudi jezuiti in službe božje besede tesno prepletli z njimi. Najpomembnejši cilji jezuitskih služb božje besede so bili: dajati dober nasvet, poučevati nevedne, opominjati grešnike in tolažiti žalostne. Čeprav sta se pridiganje in poučevanje krščanskega nauka v teoriji med seboj jasno razlikovala, je v praksi prihajalo do pogostih medsebojnih vplivov ali celo prekrivanja. Zanimivo je, da pri jezuitih niso pridigali samo duhovniki, ampak tudi sholastiki, ki so si pridigarske izkušnje najprej pridobivali pred sobrati (med opoldanskim in večernim obrokom) – ti so jim svetovali in jih opozarjali na napake. Za jezuite je bilo namreč značilno, da so se na svoje poslanstvo začeli pripravljati takoj, že kot novinci in pripravniki. Ob tem je treba poudariti, da se od vseh jezuitov ni pričakovalo, da bodo postali pridigarji.¹⁶²⁵

Uspeh jezuitskih služb božje besede in s tem tudi pridiganja je slonel na jezuitskem humanističnem šolstvu, v katerem so najbolj poudarjali

¹⁶²⁴ O'Malley, *Prvi jezuiti*, str. 121–122.

¹⁶²⁵ O'Malley, *Prvi jezuiti*, str. 113–114, 119–121, 133, 142.

osvajanje retoričnega znanja in razvijanje govorniških spretnosti tako jezuitskih pripravnikov kot tudi zunanjih učencev. Prepričani so bili, da se lahko jezuiti največ naučijo sami, s poučevanjem drugih, in tako izboljšajo svoje sposobnosti. To se jim je zdelo bistveno zlasti za napredek na področju pridiganja. Retorika je imela pomembno vlogo tudi v jezuitskem višjem šolstvu. Jezuitske šole so si prizadevale za oblikovanje značaja svojih dijakov in študentov, za razvoj »pietas«, čuta dolžnosti in pobožnosti, v njih. Kakor prvi humanisti so tudi jezuiti menili, da lep slog, do katerega človeku pomaga študij retorike, pripomore tudi k večji moralnosti. Zavzemali so se za klasični model govorništva, vključevanje čustev pa so imeli za odločilen dejavnik uspešnosti svojega pastoralnega dela. Izjemno pomembnost retorike za formacijo prihodnjih jezuitov so videli tudi v njeni zahtevi po prilagajanju: dober govornik se je moral znati prilagoditi občutjem, potrebam in znanju svojih poslušalcev, tako kot se je tudi jezuit v svojih službah moral znati prilagoditi času, okoliščinam in ljudem. Cilj jezuitskega retoričnega izobraževanja in študija klasikov je bil v učenju in gojenju vsčnega in prepričljivega sloga govorjenja za pastoralno delo.¹⁶²⁶

V vseh službah božje besede so jezuiti svoje cilje dosegali z nekakšno obliko pogovora. Po mnenju Johna O'Malleyja je bil pogovor prepoznaven znak njihove lastne predstave o sebi, zato jih imenuje služabnike besede. V *Ustanovni listini* so jezuiti pridiganje postavili na prvo mesto med svojimi službami – pred spovedovanje in vodenje duhovnih vaj. Oznanjanje evangelija je bilo zanje najpomembnejše, ker so želeli s tem posnemati apostole. Ob tem je presenetljivo, da se v zvezi s pridiganjem niso ohranili nobeni predpisi in določbe, iz katerih bi lahko sklepali, kako so jezuiti svoje pridigarsko poslanstvo razumeli v praksi.¹⁶²⁷ Veliko so pridigali, tudi večkrat dnevno ter med tednom, zlasti v adventnem in postnem času. Pridige so imeli navadno pred mašo ali po njej. Pridigali niso le v svojih cerkvah, ampak tudi drugod. To je lepo razvidno iz dokumentov ljubljanskega jezuitskega kolegija, ki navajajo stalne jezuitske pridigarje v stolni cerkvi, pričajo pa tudi o njihovih priložnostnih pridigah v drugih ljubljanskih cerkvah in o jezuitskih ljudskih misijonih zunaj kranjskega glavnega mesta. Jezuitski pridigarji svojega poslanstva niso opravljali le za cerkvenimi zidovi, ampak

1626 O'Malley, *Prvi jezuiti*, str. 122, 287–288, 340–342.

1627 O'Malley, *Prvi jezuiti*, str. 118, 133–134; Worcester, *Catholic sermons*, str. 17.

so prav tako pridigali na trgih, v bratovščinah,¹⁶²⁸ bolnišnicah, zaporih in na plemiških domovih. Takšen pridigarski pristop je bil v skladu z njihovim prepričanjem, da morajo sami iskati tiste, ki so potrebni pomoči, in ne le čakati nanje.¹⁶²⁹

V njihovem pridigarskem pristopu je opazno navezovanje na beraške redove, ki so v 13. stoletju poživili pridiganje, in tudi na druga srednjeveška izročila. Posnemali so frančiškane, karmeličane in pripadnike drugih redov, ustanovljenih v srednjem veku. Sv. Ignacij Lojolski (1491–1556) se je oprl na sv. Frančiška in njegovo prepričanje, da je treba v pridigah opozarjati na grehe in kreposti, na kazen in slavo. To je opazno zlasti v besedilu za prvi teden njegovih *Duhovnih vaj*, ki so postale snovna zakladnica jezuitskih pridig. Pridiganje jezuitov se je pogosto povezovalo z njihovo katehezo, saj je vključevalo ustaljene katehetične teme, na primer: zapovedi, grehe in zdravila zanje, dela ljubezni in usmiljenja. Prevladujoči temi prvih jezuitskih pridigarjev sta si bili diametralno nasprotni oziroma komplementarni: največkrat so pridigali o grehih in zdravilih zanje. Pridigali so tudi o krepostih in tolažbi ter spodbujali krepostno življenje. Poučevanje so imeli za zelo pomemben in nujen del dobre pridige, hkrati pa so želeli ljudi s pridigami predvsem ganiti. Nicolaus Caussin je v spisu *Eloquentia sacra et humana* zapisal: »Lachrymae auditorum nominantur laudes oratoris.«¹⁶³⁰ Uspešnost svojih pridig so torej povezovali s čustvenim odzivom poslušalcev. Na tem mestu je stična točka jezuitske pridige s klasično retoriko, ki so jo gojili v jezuitskih šolah. Osnovo za dobro jezuitsko pridigo so videli v obvladovanju načel klasične retorike in v dobrem znanju in razgledanosti pridigarjev. V ozadju dolgoletnega študija je bila želja vzgojiti učinkovite pridigarje.¹⁶³¹

Sholastični spekulaciji se jezuiti niso povsem odpovedali, vendar so sholastičnim naukom nadeli humanistično obleko, in sicer tako, da so jih predelali v skladu z načeli humanistične retorike. Odpovedali so se srednjeveškim *artes praedicandi* in se navezali na teorije humanistov, zlasti na Erazma Rotterdamskega in njegovo delo *Ecclesiastes sive de ratione concionandi*. Niso razvili

1628 Primer takšne pridige na Kranjskem sta tudi pridigi neznanega avtorja s srede 18. stoletja: Register slovenskih rokopisov 17. in 18. stoletja. Ms 031. Kristiansku podvučenje izloženu u pridigah na vsako nedelo čez celu lejtju, str. 43r isl. in 160r isl. (URL: http://ezb.ijs.si/fedora/get/nrss:nrss_ms_031/VIEW/; ogled 7. 6. 2015).

1629 O'Malley, *Prvi jezuiti*, str. 134–135.

1630 Imorde, Die Entdeckung der Empfindsamkeit, str. 187.

1631 Imorde, Die Entdeckung der Empfindsamkeit, str. 186–187; O'Malley, *Prvi jezuiti*, str. 136–139, 142–143, 341.

lastne teologije pridiganja, verjeli pa so, da se pridigarji s svojimi naravnimi in pridobljenimi sposobnostmi in ob pomoči božje milosti lahko dotaknejo človeških src.¹⁶³² Poleg pridiganja so jezuiti vneto gojili tudi razlago božje besede, ki se je od pridige razlikovala po tem, da je bila njena glavna naloga poučiti in usmerjati ljudi v pobožno življenje. Pri razlaganju so se omejevali na dobeseden pomen besedila: navajali so razne podatke o besedilu, mistični pomen božje besede pa so prihranili za pridige.¹⁶³³

Na vsebino in način jezuitskega delovanja so vplivale aktualne razmere, kar se je odražalo tudi pri pridiganju.¹⁶³⁴ Delovanje jezuitov je bilo odvisno še od tega, komu je bilo njihovo pastoralno delo namenjeno: posvečali so se namreč tako osebam na visokih položajih kot tudi revnim in tako ali drugače izrinjenim iz družbe (bolnikom, zapornikom). Ne glede na to, s kom so delali, je bilo njihovo glavno vodilo vedno, da je treba na vsakega gledati v pozitivni luči. Ignacijev zgled in njegova vodila so jih spodbujali k iskanju dobrih lastnosti pri ljudeh ter k dojemanju ljudi kot po božji podobi ustvarjenih in po Kristusu odrešenih osebno-sti.¹⁶³⁵ Njihovo pastoralno poslanstvo je bilo zaznamovano s tolažbo, ki je najpogostejši izraz v dokumentih prvih jezuitov. *Tolažba* je v njihovem jeziku imela raznovrstne pomene; njeno bistvo je bilo v občutku sreče, ne glede na to, iz česa je ta sreča izvirala (notranje veselje, jasnost mišljenja, zakrament pokore itn.). Pred njimi so sholastični teologi tolažbo povezovali zlasti z zakramentom spovedi, jezuiti pa so tolažbo razširili na občutek božje navzočnosti v duši. Cilj njihovega pastoralnega delovanja in s tem tudi pridiganja je bil ljudem pomagati doseči to vrsto tolažbe. Posebnost jezuitov je bila njihova trdna vera v božjo navzočnost v svetu. Ljudi so poskušali naučiti, kako se odpirati božji milosti, ki je vedno na razpolago. Pri tovrstnem oznanjevanju so jih vodile Ignacijeve *Duhovne vaje*. Jezuitska duhovnost ni odklanjala srednjeveške mistike, vendar jo je dopolnila v skladu s svojimi prepričanji. Če je srednjeveška mistika v iskanju notranje bližine z Bogom ljudem svetovala beg od stvari in zunanjega sveta, so jezuiti ljudi učili, kako naj iščejo in doživljajo božjo bližino sredi sveta, ljudi in vsakdanjih dogodkov, v družbi in Cerkvi.¹⁶³⁶

1632 O'Malley, *Prvi jezuiti*, str. 138, 140, 144, 341.

1633 O'Malley, *Prvi jezuiti*, str. 147, 152.

1634 O'Malley, *Prvi jezuiti*, str. 103.

1635 O'Malley, *Prvi jezuiti*, str. 105, 109.

1636 O'Malley, *Prvi jezuiti*, str. 116–117; Cerar, *Kdo so jezuiti*, str. 25–27.

Na pastoralno dejavnost jezuitov je vplivala odločitev, da ne bodo prevzemali cerkvenih služb, povezanih s stalnimi dohodki. To je v praksi pomenilo, da so se odpovedali župnijam, ker to ni bilo v skladu z njihovo zaobljubo ubožstvu; stalna služba bi tudi omejevala gibljivost, ki je bila tako značilna zanje. Ker niso bili župniki, niso imeli zagotovljenega stalnega župnijskega občestva, temveč so morali ljudi šele privabiti k sebi s svojim delom ali – drugače rečeno – s svojo duhovno »ponudbo«.¹⁶³⁷

Jezuitska retorika in jezuitska pridiga od ustanovitve reda do konca 17. stoletja

Klasična retorika je v teoriji in praksi služila specifičnim ciljem jezuitskega reda, usmerjena je bila v njegovo osnovno nalogo – pomoč dušam. Študij klasične retorike je bil za jezuite osnovna tehnika za pridobivanje socialnih kompetenc in najučinkovitejši način oblikovanja občutka za estetiko. Pedro João Perpinyá (1530–1566), odličen portugalski učitelj retorike, ki je deloval v Rimu, je poudaril, da je za uspešnost govora odločilnega pomena vzvišenost jezika oziroma znanje klasične retorike. Bistveni pogoj za govorniški uspeh so jezuiti videli v zmožnosti prilagajanja govorni situaciji. Pri učenju vsečnega in prepričljivega sloga govorjenja so se oprli na študij in branje klasikov.¹⁶³⁸ Pomembno načelo jezuitskih šol, s tem pa tudi pouka retorike, je bilo, da je enako pomembna kakor oblikovanje razuma in pridobivanje znanja tudi sistematična gradnja pobožnosti.¹⁶³⁹

Študenti v jezuitskih gimnazijah in višjih šolah so bili ves čas študija v stiku z literaturo s področja retorike: na nižji stopnji so študirali učbenik Cypriana Soareza (1524–1593) *De arte rhetorica*, na višji pa delo Pedra da Fonseca (1528–1599) *Institutiones dialecticae* in Aristotelove spise. Soarezov učbenik je bil prvič objavljen leta 1562 in je doživel več kot dvesto izdaj, uporabljali so ga še celo v 19. stoletju. Temeljl je na *Retoriki za Herenija* (*Rhetorica ad Herennium*) neznanega avtorja in Ciceronovem spisu *De inventione*.¹⁶⁴⁰ Sredi 17. stoletja se je več jezuitov preizkusilo v pisanju študij

1637 O'Malley, *Prvi jezuiti*, str. 106–107.

1638 Eybl, *Jesuitenrhetorik*, str. 717; O'Malley, *Prvi jezuiti*, str. 341–342.

1639 Bauer, *Jesuitische 'ars rhetorica'*, str. 50–52; O'Malley, *Prvi jezuiti*, str. 122.

1640 Eybl, *Jesuitenrhetorik*, str. 719; O'Malley, *Prvi jezuiti*, str. 317.

in učbenikov o retoriki, na primer: Sigismundus Lauxmin (1596–1670), *Praxis oratoria et praecepta artis rhetoricae* (1648); Jacobus Masen (1606–1681), *Palaestra oratoria* (1659); Michael Pexenfelder (1613–1685), *Apparatus eruditionis tam rerum quam verborum per omnes artes et scientias instructus* (1670).¹⁶⁴¹ Najodmevnejši je bil učbenik Jacoba Masna, ki je zajemal snov drugega semestra poetike in dveh semestrov retorike. Temeljlil je na Caussinovem spisu *De eloquentia sacra et humana* (1619).¹⁶⁴² Za vaje v slogu za »exornatio« in »amplificatio« so pripravljali različna pomagala za besedni zaklad (»copia verborum«), ki so služila kot uvod v študij retorike. Tovrstna učna pomagala je med drugimi pisal Jacobus Pontanus (1542–1626). Najbolj znano je njegovo delo *Progymnasmata latinitatis* (1588–1594), ki je pomenilo vzporednico Erazmovemu učbeniku *Colloquia familiaria*.¹⁶⁴³ Jezuiti so si priskrbeli tudi svojo redovno izdajo t. i. Aphthonijevega *Progymnasmata*, učbenika o retoričnih elementih z vajami. Izdajo z naslovom *Candidatus rhetoricae seu Aphthonii progymnasmata* (1664) je pripravil Franciscus Pomey (1618–1673).¹⁶⁴⁴

Jezujski *Ratio studiorum* se je držal Ciceronovih in Aristotelovih zgledov in si prizadeval graditi boljši humanizem. Iz skupnega temelja ciceronianizma so jezuiti skušali izpeljati teoretično podlago tako cerkvenega kot posvetnega govorništva. Osnovni merili jezuitske retorike sta Ciceronov pogled na »aptum« (»primernost«) in njegova »concininitas« (»zaokroženost« ali »skladnost«). Jezuitska retorika se je – oprta na Cicerona – opredelila za »genus medium« (»srednji« oziroma »zmerni« slog) in je nasprotovala nižji in bolj preprosti slogovni ravni pridig, ki jo je na primer zagovarjal sv. Karel Boromejski. Jezuiti so zagovarjali zmerni azianizem.¹⁶⁴⁵ Na področju »inventio« (določitev glavnih stališč pridige) je bilo v jezuitski retoriki glavno merilo iskanje resnice, zato ni bilo prostora za dvom. Antonius Possevinus (1533–1611) je leta 1593 izdal delo *Bibliotheca*

1641 Eybl, *Jesuitenrhetorik*, str. 719.

1642 Bauer, *Jesuitische 'ars rhetorica'*, str. 319, 324–325; Eybl, *Jesuitenrhetorik*, str. 719–720; Worcester, *Catholic sermons*, str. 27.

1643 Bauer, *Jesuitische 'ars rhetorica'*, str. 245; DB: Bauer, Pontanus, Jacobus.

1644 Eybl, *Jesuitenrhetorik*, str. 718–719; *Candidatus Rhetoricae seu Aphthonii Progymnasmata*, 1664 (http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10234674_00005.html; ogled 3. 10. 2016).

1645 Eybl, *Jesuitenrhetorik*, str. 721. Izraz se navezuje na oznako govorniškega sloga, ki se je razvil v antični Grčiji konec 4. stoletja pr. Kr. in se nato razširil tudi v Rim. Za antični azianizem so bili značilni kratki stavki in preobložen jezik.

selecta qua agitur de ratione studiorum. V njem je zbral vse ortodoksne katoliške nauke, na katere so se lahko oprli pridigarji pri izbiri snovi.¹⁶⁴⁶

Kakor je bilo omenjeno že v prejšnjem poglavju, so se prvi jezuiti s sv. Ignacijem Lojolskim na čelu oprli na srednjeveška pridigarska izročila, še posebej na načela, ki jih je izoblikoval sv. Frančišek Asiški. Ignacij je prepovedal pridigati o dvomljivih stvareh in zapovedal širjenje pozitivnih predstav o katoliški veri in življenju. Okrog leta 1550 je Juan Alfonso de Polanco (1517–1576) med navodili za opravljanje različnih jezuitskih služb zapisal tudi nekaj navodil za pridiganje. Pripravil je spisek več kot petdesetih pridigarskih tem in svetoval uporabo zapiskov z znanimi mislimi o grehih in krepostih, o zdravlilih za greh in zapovedih ter o delih ljubezni ali usmiljenja. Jezuitske pridige so se večinoma nanašale na prvi teden *Duhovnih vaj*.¹⁶⁴⁷ V skladu z jezuitskim vodilom, da je treba vsakega človeka, tudi grešnika, gledati s pozitivne strani, so bile v jezuitskih virih večje pozornosti kot greh in zdravila zanj deležne kreposti in spodbude.¹⁶⁴⁸ V skladu z naklonjenostjo papeškega dvora humanističnemu tipu pridige so jezuiti razvijali prav tega.

Zaradi pomanjkanja lastnih pridigarskih del so se morali jezuiti v prvih letih delovanja reda opreti na klasični deli o pridigarski umetnosti, ki sta ju pripravila dominikanec Luis de Granada (1505–1588), *Ecclesiastica rhetorica sive De ratione concionandi* (1576), in frančiškan Diego de Estella (1524–1578), *Modus concionandi* (1576).¹⁶⁴⁹ Eden prvih jezuitskih pridigarskih spisov so rokopisna navodila *Monita pro iis, qui concionandi munus suscipiunt* (1563), ki jih je pripravil Juan Ramírez. Zagovarjal je homiletično obliko pridiganja iz patrističnega obdobja. Sv. Frančišek Borgia (1510–1572) je pozneje napisal spis *De ratione concionandi libellus* (1579) in pripravil razlage nedeljskih evangelijev (*Tratado breve del modo de predicar el santo Evangelio*), ki jih je dal nato šele leta 1592 natisniti Pedro de Ribadeneira (1526–1611). Ta spis je pridiganje predstavil kot religiozno dejanje; razpravljal je o dostojanstvu in vzvišeni naravi pridigarske službe in o pridigarjevih krepostih, ni pa obravnaval strokovnih vprašanj govorništva.¹⁶⁵⁰

¹⁶⁴⁶ Eybl, *Jesuitenrhetorik*, str. 721.

¹⁶⁴⁷ O'Malley, *Prvi jezuiti*, str. 136–138.

¹⁶⁴⁸ O'Malley, *Prvi jezuiti*, str. 109, 137.

¹⁶⁴⁹ O'Malley, *Prvi jezuiti*, str. 140–141; Old, *The Reading and Preaching*, 4. zv., str. 174.

¹⁶⁵⁰ Imorde, *Die Entdeckung der Empfindsamkeit*, str. 190; O'Malley, *Prvi jezuiti*, str. 141.

O'Malley je na podlagi pričevanj prvih jezuitskih pridigarjev ugotovil, da so bile njihove pridige v glavnem mešanica patrističnih, srednjeveških in renesančnih prvin. Opozoril je tudi na karizmatični vidik njihovih pridig, ki so si prizadevale za spreobrnitev srca tako pridigarja samega kakor njegovih poslušalcev. Čeprav jezuiti niso razvili lastnega programa oziroma teologije pridiganja, so vendarle gradili na prepričanju, da se naravne in pridobljene sposobnosti med pridiganjem povežejo z močmi, ki prihajajo od Boga, in tako povezane stremijo k spreobrnitvi src. V prvem obdobju delovanja sicer red še ni imel evropsko uveljavljenih pridigarjev, vseeno pa so izstopala nekatera imena, na primer: Juan Ramírez (16. stoletje), Benedetto Palmi (16. stoletje), Diego Laynez (1512–1565), Alfonso Salmerón (1515–1585) in Francisco Estrada (1519–1584).¹⁶⁵¹

Pomembna značilnost jezuitske retorike je poudarjanje okrasa (»ornatus«), ki je odločilen za dosego »delectatio« oziroma »všečnosti«. Diego Laynez je v »delectatio« videl bistveni del pridige. Carlo Reggio (1540–1612), ki ga zaradi njegovega spisa *Orator christianus* (1612) imenujejo tudi učitelj pridige jezuitskega reda, Pablo José de Arriaga (1564–1622), jezuitski misijonar v Južni Ameriki (*Rhetoris christiani partes septem*, 1619), in tudi Famiano Strada (1572–1649), avtor del *Prolusiones academicae* (1627) in *Eloquentia bipartita* (1638), so poudarjali in razširjali »modesta gravitas« in »genus medium«. Menili so, da je govornikova ponižnost v predstavitvi določene teme jamstvo za poudarjen slog govora.¹⁶⁵² V vrsto pomembnih jezuitskih teoretikov retorike in pridiganja se je postavil tudi francoski jezuit Nicolaus Caussin, pridigar in spovednik na dvoru francoskega kralja Ludvika XIII. Napisal je spis *Eloquentiae sacrae et humanae parallelae*, ki je v njegovem času veljal za najpomembnejši retorični traktat zahodnoevropskega katolicizma. V knjigi je veliko pozornosti namenil hvalilnemu govorništvu in vzgibanju čustev. Duhovno retoriko (»eloquentia sacra«), ki jo je postavljal visoko nad posvetno, je prilagodil potrebam dvorno-absolutističnega hvalilnega govorništva ter novim poetičnim idealom manirizma. Na Ciceronovih pravilih prilagajanja je utemeljil povezavo med resničnim in lepim v govoru oziroma pridigi. Caussinov sodobnik Louis de Cressolles oziroma Ludovicus Cressolius (1568–1634) je v svojih dveh spisih iz leta 1620 (*Theatrum veterum rhetorum, oratorum, declamatorum*

1651 O'Malley, *Prvi jezuiti*, str. 141, 144, 146.

1652 Eybl, *Jesuitenrhetorik*, str. 722.

in *Vacationes autumnales sive de perfecta oratoris actione*) postavil temelje jezuitskemu azianizmu.¹⁶⁵³

V drugi polovici 17. stoletja se je v jezuitski retoriki začel uveljavljati nov slog, t. i. »stilus argutus« ali – imenovan drugače – konceptizem oziroma konceptualizem. Med njegove začetnike štejemo Macieja Sarbiewskega (1595–1640), Mattea Peregrinija (1595–1652), ki je napisal delo *Delle acutezze, che altrimenti spiriti, vivezze e Concetti, volgarmente si appellano* (1639), ter tudi Baltasarja Graciána (1601–1658), ki velja za enega pomembnejših španskih baročnih piscev in za utemeljitelja konceptizma. Njegovo temeljno teoretsko delo s tega področja je *Arte de ingenio*, ki je najprej izšlo v latinščini (1642), kmalu nato pa še v španščini: *Agudeza y arte de ingenio* (1648). Nov slog sta pomagala utemeljiti tudi Jacobus Masen (*Ars nova argutiarum*, 1649) in Emanuele Tesauro (*Il Cannocchiale Aristotelico*, 1654).¹⁶⁵⁴ Bistvo konceptizma je prizadevanje za kar največjo sporočilnost s karseda skromnimi jezikovnimi sredstvi. Osnova konceptizma je duhovita, izvirna in iznajdljiva zamisel, na podlagi katere pisec razvije posrečeno primero in tako na posreden način predstavi bralcem zaželeno sporočilo. Konceptizem se trudi sporočila podati prikrito, v obliki metafor in alegorij.¹⁶⁵⁵ Novi slog ni zajel vseh ravni jezuitskega retorično-literarnega ustvarjanja; velik del jezuitske literarne ustvarjalnosti je še naprej temeljil na klasicističnem literarnem in jezikovnem izrazu.¹⁶⁵⁶

Učenje retorike v jezuitskih šolah ni temeljilo le na učbenikih retorike, ampak tudi na obveznem branju klasičnih avtorjev, ki so bili za učence zgled dobrega retoričnega sloga. Učenje je temeljilo na posnemanju teh zgledov (»imitatio«). Poleg tega so jezuiti pridobivanje bralnih kompetenc spodbujali tudi z meditativnim branjem. Osnovno berilo te vrste so bile Ignacijeve *Duhovne vaje*. V meditativnem branju so videli sredstvo za oblikovanje volje in osebnosti bodočih jezuitov. Želeli so, da bi se skozi pomnjenje vsebine (»memoria«) meditativnih besedil izoblikoval razum

1653 Bauer, *Jesuitische 'ars rhetorica'*, str. 18, 285, 319; Conte, *Louis de Cressolles* (http://www.cairn.info/article.php?ID_ARTICLE=DSS_074_0653; ogled 30. 9. 2016); Eybl, *Jesuitenrhetorik*, str. 722; Mack, *A History of Renaissance*, str. 198–201; Worcester, *Catholic sermons*, str. 27–28.

1654 Barner, *Barockrhetorik*, str. 357–359; Bauer, *Jesuitische 'ars rhetorica'*, str. 17; Eybl, *Jesuitenrhetorik*, str. 722; Hundemer, *Argumentative Bilder*, str. 264.

1655 Pogačnik, *Slovenska književnost I*, str. 156; Pogačnik, *Barok v retorski prozi*, str. 299; Rakar, *Rogierjev 'zapopadik'*, str. 167–169.

1656 Barner, *Barockrhetorik*, str. 358–359.

(»intellectus«), s katerim bi lahko vplivali na voljo in odločitve jezuitov (»voluntas«). Asketska literatura jezuitskega reda je temeljila na jezikovnem vplivnem modelu retorike in na implicitni meditativni bralni kompetenci. Tako so bile svetniške pridige Nicolausa Caussina (*La Cour Sainte*, 1624) v jedru aplikacija Ignacijevih *Duhovnih vaj* (*Exercitia spiritualia*).¹⁶⁵⁷ Prav te so odločilno določile jezuitsko pridigo, saj so jasno in natančno opredelile bistvo redovnega poslanstva: iskanje Boga na nov, globlji način. Jezuitska pridiga se je od vsega začetka tesno navezovala na mistično doživljanje Boga, *Duhovne vaje* pa so bile sredstvo za iskanje božje milosti tako za redovnike kakor za druge vernike.¹⁶⁵⁸ Opisane značilnosti so se v našem prostoru najbolj izrazile v pridigah jezuita Jerneja Basarja, deloma pa jih je mogoče zaznati tudi v Schönlebnovih postnih pridigah.

Globlje razumevanje jezuitske vizije pridige in pridiganja na prehodu iz 16. v 17. stoletje omogočajo pravila za krščanske pridigarje *Etliche christliche Regeln für die Prediger*, ki jih je v duhu svojega časa sestavil jezuit Georg Scherer. Trinajst pravil je umestil na začetek svoje postile za nedeljske evangelije (*Postill oder Auslegung der sontäglichen Evangelien durch das gantze Jahr*).¹⁶⁵⁹ Pridiganje je imel za pomembno in ugledno nalogo: primerjal ga je z angelskim poslanstvom, ker je pridigar v *Svetem pismu* označen kot angel (1. pravilo). Poudarjal je, da morajo biti pridigarji učeni in da se morajo na pridigo dobro pripraviti (2. pravilo). Zagotovilo pridigarjeve učinkovitosti je njegovo zgledno življenje, in sicer, da sam živi to, kar uči druge (3. pravilo). Poštene in zavzete pridigarje je tolažil, naj ne bodo nejevoljni, če se sadovi njihovih pridig ne pokažejo takoj, ampak naj mislijo na nebeško plačilo (4. pravilo). Pridigarje je opozarjal, naj ne bodo nesramni in grobi, naj ne oštevajo in naj ne bodo žaljivi do nobenega stanu, ampak naj do vseh pristopajo sočutno in krotko, naj pa z vso resnostjo opozarjajo na grehe vseh stanov (5. pravilo). Pri razlaganju katoliškega nauka neverujočim in članom sekt je svetoval zmernost in prilagajanje vedenju in potrebam poslušalcev (6. pravilo). Bistveni element dobrega pridigarja in dobre pridige je molitev, ki daje pridigarju posebno moč: skozi molitev se angel – pridigar povzpne do Boga, skozi pridigo pa sestopi do ljudi (7. pravilo). Pridigar mora biti

1657 Eybl, *Jesuitenrhetorik*, str. 724.

1658 Imorde, *Die Entdeckung der Empfindsamkeit*, str. 184, 188; O'Malley, *Prvi jezuiti*, str. 121–122.

1659 Herzog, *Die Predigt*, str. 149, 151–152, 158, 166.

ponižen in mora paziti, da ga ne premami slava, da se zaradi svojega talenta, ki ga je prejel od Boga, ne prevzame (8. pravilo). Umetnost pridiganja je tudi umetnost obvladovanja glasu: besedni poudarki in višanje oziroma nižanje glasu ob pravem času vzbudijo pozornost in ganejo srca ljudi (9. pravilo). Scherer je opominjal, da je treba božjo besedo razlagati z dostojanstvom. Hkrati je poudaril, da je treba od časa do časa utrujenega poslušalca razveseliti s kratkočasno zgodovinsko prigodo ali izrekom, izogibati pa se je treba smešnim norčijam (10. pravilo). Svaril je, naj pridige ne bodo predolge: bolje je pri ljudeh s krajšo pridigo vzbuditi apetit, kakor jih s predolgo prenasititi (11. pravilo). Pridigarjem je svetoval, naj se na prižnici izogibajo preveč visokim temam in naj raje dajejo prednost razlaganju preprostih in razumljivih stvari (12. pravilo). Opominjal jih je še, naj ob skrbi za vernike in trudu za pridobivanje njihovih duš ne pozabijo na skrb za lastne duše (13. pravilo).¹⁶⁶⁰

1660 Scherer, *Postill oder Auslegung*: »Etliche christliche Regeln für die Prediger« (nepag.).

Zorenje Schönlebna kot govornika in pridigarja

Schönlebnovo govorniško in pridigarsko dejavnost lahko razdelimo v tri glavna obdobja. Če sodimo po ohranjenem gradivu in pričevanjih o izgubljenem gradivu, v prvem obdobju (1642–1653) prevladujejo priložnostni govori v latinščini. Po posvečenju v duhovnika, najpozneje jeseni 1648, in po končanem poslanstvu profesorja retorike v dunajskem jezuitskem kolegiju je Schönlebnova dejavnost na retoričnem področju postopoma prešla v pripravljanje pridig. Če ne prej, se je s službo pridigarja podrobneje seznanil med tretjo probacijo v Judenburgu (1649/50).¹⁶⁶¹ Glede na spremenjeno jezikovno okolje sklepam, da je to pomenilo tudi jezikovni prehod od latinščine k nemščini. Drugo obdobje (1654–1676) je zaznamovalo dejavno pridiganje v nemščini in slovenščini in izdajanje zbirk pridig (najprej v nemščini in nato še v latinščini). V drugem obdobju je Schönleben napisal tudi nekaj priložnostnih govorov. V zadnjem obdobju življenja (1676–1681) zaznamo upad njegove pridigarske aktivnosti, saj ga najdemo le še v vlogi priložnostnega pridigarja. Vse moči je očitno usmeril v pripravo zgodovinskih in genealoških spisov, zato je bilo pripravljane pridigarskih zbirk, z izjemo pridigarskega priročnika *Allegoriae ss. patrum*, postavljeno v ozadje.

Zaradi šolanja v Družbi Jezusovi je v Schönlebnovem retoričnem opusu, še posebej v zgodnjem obdobju, mogoče zaznati vplive jezuitske šolske retorike in jezuitskih pogledov na pridigo. Dosedanji raziskovalci njegovih pridig so zapisali, da se je Schönleben oprl predvsem na jezuitski tip pridige in da ga še ni mogoče uvrstiti med tipične predstavnike baročne pridige, med katere spada skoraj trideset let mlajši kapucin Janez Svetokriški. Schönlebnovo pridigo je z vidika uporabe svetopisemskih citatov najpodrobneje raziskal France Rozman. Označil jih je za izrazito razumske, strnjene okrog ene osrednje misli, napisane v resnem in umirjenem slogu. Za njegove pridige je značilno veliko število citatov, zlasti iz *Svetega pisma* in različnih pridigarskih priročnikov. V pridige ni vpletal mitov, anekdot in legend, ampak le zgodovinske zglede. Posebnost njegovih pridig so alegorije, prispodobne in primerjave.¹⁶⁶²

1661 ÖNB, Cod. 12220 Han, LA 1647–1652, str. 311v.

1662 Miklavčič, Schönleben, Janez Ludvik, str. 237–238; Pogačnik, *Zgodovina slovenskega slovstva I*, str. 211; Pogačnik, *Slovenska književnost I*, str. 132; Rozman, *Sveto pismo*, str. 53–57, 75–82; Smolik, Pridigar, mariolog in zgodovinar, str. 412.

Zgodnje obdobje (1642–1653)

Iz Schönlebnovega zgodnjega govorniškega obdobja so se po večini ohranili le zapisi o njegovih govorih v latinščini. Glede na Valvasorjevo pričevanje in ponatis nekaterih govorov v poznejši zbirki nedeljskih pridig (*Horae subsecivae dominicales*) je v tisku anonimno izšlo skupaj petnajst Schönlebovih zgodnjih govorov in zbirka hvalnic (*Campus liliorum*, prvi del knjige).¹⁶⁶³ Poleg tega so se v drugem zvezku latinskih postnih pridig in v prvem zvezku nedeljskih pridig ohranili trije akademski nagovori (*Verbum, visibile; Tri-Tribunal: sacerdotale, praetorium, regium, reum laese maiestatis* in *Allocutio academica in Parasceve: Titulus Crucifixi*).¹⁶⁶⁴ Ne vemo, ali so bili ti že prvotno natisnjeni ali jih je Schönleben za tisk pripravil na podlagi rokopisnih različic. Če sodimo po zunanji obliki, predstavljajo omenjeni trije govori mejni primer med nagovorom in pridigo. Ker jih je avtor označil kot »allocutio academica«, jih uvrščam med njegove govore.

Največ Schönlebovih govorov je bilo natisnjenih v šolskem letu 1648/49, ko je bil profesor retorike v jezuitskem kolegiju na Dunaju. Zanimivo je, da se tudi letnice drugih ohranjenih naslovov v glavnem ujemajo z njegovim poslanstvom učitelja poetike in retorike (1642–1644). V prvotnem tisku sta se po dosedanjih ugotovitvah ohranila le dva akademska govora: *Mars Austriacus D. Leopoldus Austriae marchio et tutelaris* (1648) in *Panegyricus Magnae Matri Virgini sine macula originali conceptae Mariae* (1649),¹⁶⁶⁵ v ponatisu pa poleg omenjenih dveh še sedem.¹⁶⁶⁶

Ker se prvotni tisk pri obeh govorih povsem ujema s ponatisom, predvidevam, da Schönleben tudi preostalih sedmih govorov v ponatisu ni spreminjal. Poznamo le naslove tistih govorov, ki so izšli v tisku. Ker verjetno vsi Schönlebovi govori niso bili natisnjeni, je upravičena domneva, da je bilo skupno število njegovih govorov v letih 1642–1653 še večje. Poleg omenjenih devetih govorov so se ohranile še t. i. »elogia« oziroma hvalnice tistih habsburških vladarjev, ki so se izkazali za pomembne častilce Brezma-

1663 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 423, 441–448.

1664 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 1. del, str. 44–54, 275–287; *Tractatus geminus*, 2. del, str. 238–247.

1665 BSB, sign.: Austr. 5451 I; ÖNB, sign.: 79. Q. 70.

1666 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del, str. 238–247; *Horae subsecivae dominicales*, 1. del, str. 44–54, 275–287; 2. del, str. 423, 441–480.

dežne. Najdemo jih v prvem delu knjige *Campus liliorum*. Iz prvega obdobja se nam neposredno ni ohranila nobena Schönlebnova nemška pridiga, lahko pa na podlagi kazala drugega zvezka njegovih nemških prazničnih pridig (*Feyertäglicher Erquick-Stunden*) za pet izmed njih sklepamo, da so nastale v obdobju 1650–1653.¹⁶⁶⁷ Predvidevam, da je Schönleben z letnico zamejil čas nastanka pridig, ni pa nujno, da so natisnjene v takšni obliki, kakor jih je govoril.

Glede na ohranjene naslove gre v njegovem prvem govorniškem obdobju za različne priložnostne govore. Največ – sedem – se jih nanaša na akademske slovesnosti ob imenovanjih novih bakalavrov, magistrstrov in doktorjev. Ohranila sta se tudi dva pogrebna govora: pokojnemu Johannu Michaelu Adamu Baptistu Althanu in dunajskemu stolnemu proštu Johannu Augustinu Zwergerju. Drugi govori se nastali ob najrazličnejših priložnostih: od poroke, inavguracije prošta, proslavljanja godovnega dne zavetnika študentov avstrijske narodnosti (sv. Leopolda) in počastitve opata cistercijanskega samostana Heiligenkreuz do proslavljanja akademskih in univerzitetnih praznikov in slovesnega obhajanja božiča ter velikega petka. Po vsebini, strukturi in retorični dodelanosti med ohranjenimi govori najbolj izstopata *Panegyricus Magnae Matri Virgini sine macula originali conceptae Mariae* in *Inferiae Austriaco-academicae piis Manibus fundatorum et benefactorum Universitatis Viennensis*.

Večina ohranjenih Schönlebnovih govorov je iz let 1648–1649. Govor na čast umrlih ustanoviteljev in dobrotnikov dunajske univerze je nastal 1653, govor na čast sv. Kozme in Damijana (*Panegyricus pia ambitio ss. Cosmae et Damiano*) pa ni datiran. Domnevam, da ga je Schönleben govoril septembra 1652. Ker se po zunanji obliki sklada z drugimi govori iz tega obdobja (tudi v tem primeru namreč viri niso navedeni), je mogoče, da ga je govoril že v šolskem letu 1648/49. Prav tako ne vemo, kdaj so nastali nagovori za božič in veliki petek. Sklepam, da so govori, ki jih je ponatisnil v *Tractatus geminus* in v *Horae subsecivae dominicales*, prvotno bili del načrtovane zbirke *Prolusionum academicarum libri duo*, ki pa iz neznanih vzrokov ni nikoli izšla.¹⁶⁶⁸ Ohranjeni govori večinoma ne vsebujejo kazalk na vire. Izjema so govor na čast ustanoviteljem in dobrotnikom univerze na Dunaju iz leta 1653 (*Inferiae Austriaco-academicae piis Manibus fundatorum et benefactorum Universitatis Viennensis*) in akademski nagovori na

1667 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 2. del: »Andern Theils Satzreyhe der Predigen«.

1668 Zani, *Memorie, imprese*, str. 184r.

božič (*Verbum visibile*) in veliki petek (*Tri-Tribunal* in *Titulus Crucifixi*). Iz marginalij prvega govora je mogoče razbrati, da si je Schönleben pri pisanju med drugim pomagal z viri iz akademijske knjižnice ter rokopisi dvornega zdravnika Mannagette.¹⁶⁶⁹ V drugih treh primerih prevladujejo citati iz *Svetega pisma*. Včasih se pojavijo tudi citati iz Cicerona, Avgušтина in Krizostoma, na enem mestu tudi Saliana, švedskega zgodovinarja Olaa Magna (Olaus Magnus) in Lorenza Sauerja (Laurentius Surius).¹⁶⁷⁰

Večina tistih Schönlebnovih natisnjenih govorov, ki jih poznamo le po naslovu (vseh je devet), se nanaša na slovesnosti ob akademskih napredovanjih. Prvi Schönlebnov po naslovu znan govor je nastal leta 1643; z njim je počastil nove graške bakalavre (*Aegis Palladia Daphnophoria*). Iz časa njegovega delovanja v Linzu (1644) poznamo govor na čast mladoporočencev (*Thalassii Coronae*) in novoimenovanega prošta v kraju Spital am Pyhrn (*Plectrum Cleantheum lyrae Apollineae conformatum*). Leta 1645–1647 so nam, kar se Schönlebnove govorniške dejavnosti tiče, za zdaj uganka, ohranilo pa se je šest naslovov njegovih govorov iz dunajskega obdobja (1648/49). Vsi z izjemo enega (*Arboris vitae s. Crucis fructus gemina infula reverendissimi N. N. abbatis Cisterciensis*) se nanašajo na akademske slovesnosti ob imenovanju novih bakalavrov in doktorjev teologije ter magistrrov filozofije.¹⁶⁷¹

Ohranjeni natisnjeni govori

1) Panegyricus funebris in exequiis reverendissimi D. Joannis Augustini Zwerger /.../ Dictus Viennae in cathedrali anno 1648.¹⁶⁷²

Govor je prvotno izšel brez navedbe avtorja. Prvotnega tiska do sedaj še nismo našli, se je pa govor ohranil v Schönlebnovem ponatisu v drugem zvezku zbirke pridig *Horae subsecivae dominicales*. Schönleben je govor imel na pogrebu stolnega prošta in kanclerja dunajske univerze Zwergerja (umrl

1669 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 456, 458–462.

1670 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del, str. 240; *Horae subsecivae dominicales*, 1. del, str. 45–46, 49, 51, 53–54, 278.

1671 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 220; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 404.

1672 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 423, 466–474; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, Bibliotheca Labacensis publica, str. 219; Pohlin, Bibliotheca Carnioliae, str. 404.

je 4. septembra 1648) v katedrali sv. Štefana.¹⁶⁷³ V uvodu nagovarja rektorja dunajske univerze, dekane fakultet, prisotne doktorje in študente. V jedru govora je ob filozofskem poigravanju z mislijo o tem, kdaj dejansko človek postane zapisan smrti (»Prima in terris dies mortalibus mortis est initium /.../«), spretno predstavil glavne mejnike Zwergerjevega življenja.¹⁶⁷⁴ O njegovem avtorstvu posredno priča navedba, da je takrat, ko je bil pokojni imenovan za stolnega kanonika (tj. leta 1618), sam šele ugledal luč sveta.¹⁶⁷⁵ Iz napisanega je mogoče sklepati, da je Schönleben leta 1648 prvič nastopil v vlogi govornika v dunajski katedrali.¹⁶⁷⁶ Na sklepnih straneh govora beremo njegovo opravičilo za govorniško neznatnost in nedoraslost v primerjavi s pokojnikovimi vrlinami.¹⁶⁷⁷

2) Mars Austriacus D. Leopoldus Austriae marchio et tutelarior.¹⁶⁷⁸

Prvotni tisk govora se je ohranil v Bavarski državni knjižnici (Bayerische Staatsbibliothek); izvorni naslov se glasi: *Mars Austriacus D. Leopoldus Austriae marchio et tutelarior. Sive panegyricus in eiusdem sancti tutelarii festa luce nomine inclitae nationis Austriacae antiquissimae et celeberrimae universitatis Viennensis dictus in basilica D. Stephani protomart.* V ponatisu sta se pojavili ti dve različici naslova govora: *Panegyricus dies Martis, s. Leopoldo, marchioni Austriae dictus Viennae in cathedrali in Dies Martis sive s. Leopoldus, marchio Austriae. Panegyricus nomine inclitae nationis Austriacae, dictus Viennae.*¹⁶⁷⁹ Besedilo govora je v obeh tiskih (1648, 1676) enako. Na naslovnici prvotne izdaje je kot slavnostni govornik imenovan Paulus Sixtus Trauthson, za njim prokurator študentov avstrijske narodnosti Michael Ernestus a Scholtzen, avtor panegirika pa ni posebej naveden. Glede na to, da se prvotna anonimna izdaja govora in poznejši ponatis ujemata, se zdi najverjetnejša razlaga, da je panegirik napisal Schönleben, ki je bil takrat učitelj retorike, na godovni dan sv. Leopolda (15. novembra) 1648 pa ga je govoril Trauthson.

1673 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 467; Leopold, *Das Wiener Domkapitel*, str. 44, 48–49; *Die Dompropste von St. Stephan* (<http://www.stephanskirche.at/index.jsp?langid=1&menuekeyvalue=61>; ogled 28. 9. 2016).

1674 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 467–472.

1675 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 469, 472.

1676 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 473.

1677 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 472–474.

1678 BSB, sign.: Austr. 5451 I; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 220; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 404.

1679 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 423, 434–440.

Schönleben se v govoru poigrava s primerjavo sv. Leopolda, avstrijskega mejnega grofa iz rodu Babenberžanov, z rimskim bogom Marsom: imenuje ga »Mars noster divus Leopoldus«. Čeprav je bil grof zelo pobožen in miroljuben, se je znal tudi pogumno in preudarno boriti proti sovražnikom. Verjetno ni naključje, da so v govoru poudarjene ravno svetnikove podobnosti z rimskim bogom vojne. Leta 1648 se je namreč končala tridesetletna vojna: z govorom je želel Schönleben verjetno posredno pohvaliti tudi tedanjega cesarja Ferdinanda III. in njegovega sina Leopolda. V govoru po pogostnosti pojavljanja izstopajo besede »Leopold«, »Mars« in »Austria« (vključno s pridevnikom »Austriacus«). Govoru dajejo živahnost različne besedne igre, figure dodajanja in paralelizem. Zanimivost tega govora je pojem »virtus Austriaca« (»avstrijska krepost«), iz katerega je Schönleben v poznejših delih izpeljal pojem »pietas Austriaca« (*Campus liliorum, Panegyricus Magnae Matri sine macula originali conceptae*).

3) Panegyricus funebris illustrissimo adolescenti Michaeli Adamo Baptistae, S. R. I. comiti ab Althan.¹⁶⁸⁰

Prvotni tisk govora, ki je izšel brez navedbe avtorja, se ni ohranil, je pa Schönleben govor ponovno natisnil v drugem zvezku latinskih nedeljskih pridig. Panegirik je Schönleben govoril osmi dan po Althanovi smrti. V govoru je hvalil njegove osebne vrline in zasluge ter med drugim poudaril njegovo skromnost kljub plemiškemu poreklu. Iz vsebine govora je mogoče razbrati, da je grof Althan umrl sedmega novembra (1648), in sicer še zelo mlad: ravno je končal študij retorike in se pripravljaj na študij filozofije.¹⁶⁸¹

4) Campus liliorum, sive Album Austriaco-Marianum. Sex admodum reverendis, religiosis, et clarissimis dominis ex celeberr. sacr. Ord. Cisterciensis monasterio Campiliorum professis, /.../ anno M. DC. XLIX. Viennae Austriae, anno 1649.¹⁶⁸²

Valvasor, Dolničar in Pohlin so delo kot celoto pripisali Schönlebnu, sicer pa se kot avtorja prvega dela omenjata tako Schönleben kakor Bastjan-

1680 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 423, 474–480; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 220; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 404.

1681 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del., str. 479.

1682 ÖNB, sign.: 79. Q. 70.

čič,¹⁶⁸³ čeprav se je zadnji na naslovnici najbrž znašel le zaradi svoje vloge promotorja šestih novih doktorjev teologije. Hvalnice (»Mariana elogia«), ki sestavljajo prvi del spisa, so recitirali študenti retorike. Ker je bil Schönleben v šolskem letu 1648/49 profesor retorike v jezuitskem kolegiju na Dunaju, je zelo verjetno, da je te hvalnice napisal prav on. To domnevo potrjujeta njegova zgodovinsko-genealoška spisa *Dissertatio polemica* in *Annus sanctus Habspurgo-Austriacus*, v katerih so nekatere izmed hvalnic ponatisnjene.¹⁶⁸⁴

Za naslovnico so naštetna imena šestih novih doktorjev teologije iz cistercijskega samostana Lilienfeld v Spodnji Avstriji. Po uvodu pa je vsebina razdeljena na šest večjih delov, šest »lilij«: vsaka izmed njih je namenjena enemu izmed novoimenovanih doktorjev teologije in je sestavljena iz (govorjenih) hvalnic oziroma nekakšnih slavnih zapisov.¹⁶⁸⁵ V uvodu h *Campus liliorum* jih imenuje »Mariana elogia«, ¹⁶⁸⁶ v poznejših spisih pa jih označuje kot »elogium« oziroma »encomium«. ¹⁶⁸⁷ Zapisi hvalijo nekatere avstrijske in španske vladarje (cesarje, kralje in vojvode) iz vrst Habsburžanov, njihove otroke in žene, ki so se v svojem življenju izkazali kot veliki Marijini čistilci. V uvodu in tudi pozneje v hvalnicah najdemo zametke Schönlebnovega ukvarjanja z izvorom habsburške vladarske hiše.

1683 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 404; Stoeger, *Scriptores Provinciae Austriacae*, str. 319; Sommervogel, *Bibliotheca mariana*, str. 134; Simoniti, *Sloveniae scriptores latini*, str. 19, 119. Zapisi v knjižničnih katalogih se med seboj razlikujejo. Ponekod je delo navedeno brez avtorja, ponekod se kot avtor omenja samo eden izmed njiju, ponekod pa oba.

1684 Schönleben, *Dissertatio polemica*, 2. del, str. 185–186, 196; *Annus sanctus*, str. 1–4, 81–82, 227–228, 299–300, 365–366, 439–440, 511–512, 753–754.

1685 Schönleben jih imenuje »elogia« (oziroma »elogium«); v slovenščini nimamo pomensko ustrezne besede, zato jih opisno navajam kot hvalnice oziroma slavnih zapise. Gre za zvrst, ki se je razcvetela zlasti v francoski govorniški literaturi 17. in 18. stoletja (francosko: »éloge«; izvira iz grščine oziroma latinščine: »elogium«). Gre za retorično spretno sestavljene govore, ki so bili namenjeni javnemu hvaljenju odličnih mož (podobno pogrebnim govorom). Francoska *Akademija* je to zvrst uporabljala za poveljevanje umrlih članov (*Metzler Literatur Lexikon*, str. 115).

1686 Schönleben, *Campus liliorum*: uvod (»Avete magna nomina«), 2. str. Z »elogium« oziroma »encomium« je te retorične stvaritve označil tudi v poznejšem spisu *Dissertatio polemica* (2. del, str. 185–186, 196).

1687 Schönleben, *Dissertatio polemica*, 2. del, str. 185–186 (»Repetimus quod olim ei scribimus encomium«; na robu: »In Campo lilio. Anno 1649.«), str. 196 (»Huic quod olim scripsi iterum appendo elogium.«).

5) Panegyricus Magnae Matri Virgini sine macula originali conceptae Mariae D. Ferdinando Tertio Augusto, pio iusto Mariano immaculatae conceptionis propugnatori /.../. Anno 1649.

Tako Valvasor kakor Pohlin sta ta Schönlebnov govor posebej izpostavila kot zaključni govor v knjigi *Campus liliorum*. Iz njunega zapisa je posredno mogoče razbrati, da sta celotno delo pripisala Schönlebnu.¹⁶⁸⁸ Tudi Dolničar, ki naslova govora sicer ni posebej poudaril, je *Campus liliorum* kot celoto imel za Schönlebnovo delo.¹⁶⁸⁹ Schönleben je govor v ponatisu 1676 napovedal kot *Panegyricus Magnae Matri Virgini sine macula originali conceptae, scriptus anno 1649, cum Viennensis academia exemplo et hortatu se obligavit defendendipiam de immaculata conceptione sententiam*. Na naslednji strani je dodal, da je govor nastal na čast cesarja Ferdinanda III., ki je bil pobudnik posvetitve dunajske univerze Brezmadežni: »Panegyricus scriptus Ferdinando tertio Augusto, pio, iusto, Mariano immaculatae conceptionis iurato propugnatori et pie coniuratis in eandem pietatem academicis Austriaco-Viennensibus. Anno 1649.«¹⁶⁹⁰ Govor je očitno nastal ob posvetitvi univerze na Dunaju Brezmadežni Mariji, saj so na naslovnici prvotnega tiska in tudi v uvodu govora posebej nagovorjeni cesar in veljaki dunajske univerze, od rektorja do dekanov fakultet in profesorjev.¹⁶⁹¹ Tudi sklep govora nakazuje, da se govor nanaša na slovesno prisego Brezmadežni: »Felices nos academici, qui hodie tam pio initiamur sacramento.«¹⁶⁹² Natisnjen (in morda tudi recitiran) pa je bil ob promoviranju šestih novih doktorjev teologije iz cistercijanskega reda, ki so kot prvi novoimenovani doktorji prisegli zvestobo Brezmadežni Materi Božji:

/.../ Primos hodie creari doctores theologos, qui ex piissimi Caesaris voluntate iurarunt propugnationem immaculatae conceptionis Virgineae Matris. Ego si admittitis conceptum nuper panegyricum iuranti Universitati, cuius membra propediem futuros auguror neo-doctores, recitabo, annuimus et ille Panegyricus Magnae Matri Virgini sine macula originali conceptae D. Ferdinando Tertio, Augusto, pio iusto Mariano immaculatae conceptionis propugnatori et pie coniuratis in eandem pietatem /.../.¹⁶⁹³

1688 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 404.

1689 Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 220.

1690 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 423–433.

1691 Schönleben, *Campus liliorum*, nepag.

1692 Schönleben, *Campus liliorum*, nepag. (zadnja stran).

1693 Schönleben, *Campus liliorum*, nepag. (str. pred začetkom sklepnega panegirika).

V govoru Schönleben poudarja veličino cesarjeve odločitve, da je cesarstvo in vsa svoja podložna ljudstva posvetil Brezmadežni. V drugem delu govora opeva tudi pomembnost varstva Brezmadežne za dunajsko univerzo. Bistvo govora je opevanje veličine Ferdinanda III. in njegovih plemenitih prednikov od Rudolfa I. naprej. Hvali predvsem njihovo zaupanje v božjo pomoč. »Avstrijska pobožnost« (»*pietas Austriaca*«), pobožnost habsburških cesarjev, je tečaj, okrog katerega se vrti vsebina govora. To je prvo znano mesto pri Schönlebnu, na katerem se omenja pozneje še tolikokrat opevana »*pietas Austriaca*« (*Dissertatio polemica, Annus sanctus*). Schönleben je tudi v celotnem evropskem okviru pionir slavljenja avstrijske oziroma habsburške pobožnosti.¹⁶⁹⁴ Panegirik na čast Brezmadežne Marije je prava retorična mojstrovina: polna miselnih figur (nagovori, retorična vprašanja, ponekod skupaj z odgovori, vzkliki), različnih oblik figur dodajanja in odvzemanja (geminacija, anafora, mnogovezje, brezvezje, besedne igre) in figur zamenjave (npr. metafora, alegorija, litota, sinekdoha, metonimija).

6) *Pia ambitio ss. Cosmae et Damiani martyrum, Medicae facultatis patronorum*. Panegyricus nomine inclytæ Facultatis medicorum dictus Viennae. *Oziroma*: Panegyricus pia ambitio ss. Cosmae et Damiano MM., patronis Medicae facultatis, dictus Viennae in Cathedrali.¹⁶⁹⁵

Tega govora med Schönlebnovimi deli Valvasor ni navedel, prav tako ne Dolničar in Pohlin. Ohranil se je po Schönlebnovi zaslugi, ker ga je umestil v dodatek zbirke *Horae subsecivae dominicales*. Govora ni datiral. Domnevam, da ga je govoril na godovni dan zavetnikov medicinske fakultete, 26. septembra leta 1652. Ker se po zunanji obliki govor bolj ujema z govori iz obdobja 1648/49, je mogoče tudi, da ga je govoril v tistem času. Ob tem se zastavlja vprašanje, katero leto bi bilo verjetnejše: 1648 ali 1649. Septembra 1648 je bil Schönleben gotovo na Dunaju, saj je bil govornik na pogrebu stolnega prošta Zwergerja. Bivanje na Dunaju v septembru 1649 pa ni povsem zanesljivo; z gotovostjo lahko trdimo le, da je bil tam še avgusta 1649.¹⁶⁹⁶ Vsebina panegirika temelji na opisovanju in poudarjanju na prvi pogled nezdružljivih pojmov »pobožno častihlepje« (»*pia ambitio*«), ki ga

¹⁶⁹⁴ Prim. Coreth, *Pietas Austriaca*, str. 3–7.

¹⁶⁹⁵ Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 423, 441–448.

¹⁶⁹⁶ Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 467; Schönleben, *Campus liliorum*, naslovnica.

na enem izmed mest pomenljivo opiše kot »odiusum nomen, pulcherrima virtus«. Beseda »ambitio« se ponavlja skozi ves govor. Schönleben dokazuje, da je takšna oznaka v primeru mučencev sv. Kozme in sv. Damijana ustrezna, saj je podkrepljena z njunim življenjem in prizadevanji ter tudi z njuno mučeniško smrtjo. Sporočilnost panegirika stopnjujejo retorična sredstva, od retoričnih vprašanj in raznovrstnih ponavljanj do besednih iger in brezvezij ter mnogovezij.

7) Inferiae Austriaco-academicae. Piis Manibus augustissimorum et serenissimorum Academiae Viennensis fundatorum, benefactorum, rectorum, doctorum. Oratio funebris. Dicta in anniversario Viennae Austriae anno 1653.¹⁶⁹⁷

Prvotni anonimno izdani tisk se ni ohranil, ga je pa Schönleben iztrgal pozabi z objavo v dodatku k svojim latinskim nedeljskim pridigam. V kazalu se mu je primerila napaka in je govor datiral v leto 1652 (»in primo anniversario dictus 1652«), v samem ponatisnjem besedilu pa je napako popravil: »Dicta in anniversario Viennae Austriae anno 1653.«¹⁶⁹⁸ Govor je Schönleben imel 24. julija 1653, ob obhajanju obletnice ustanovitve dunajske univerze. Od drugih ohranjenih iz prvega obdobja govor izstopa zaradi navajanja virov navedb v marginalijah. Glede na to, da gre v primerjavi z drugimi govori za izrazito zgodovinsko tematiko, to dejstvo ni presenetljivo. Kot leto ustanovitve univerze Schönleben omeni leto 1237 (ustanovljena je bila sicer leta 1365) in v nadaljevanju pripomni, da je težko predstaviti štiristo sedemnajst let delovanja v enem govoru. Navedbi potrjujeta, da je govor nastal leta 1653 in bil najverjetneje govorjen 24. julija.¹⁶⁹⁹

Na začetku nagovori duhove vseh umrlih ustanoviteljev, dobrotnikov, rektorjev, dekanov, profesorjev in drugih, ki so prispevali svoj delež k veličini dunajske univerze. V nadaljevanju pozdravi aktualnega rektorja univerze, dekane, kanclerje, profesorje in druge ter pove, da bo vsem zaslužnim zgradil navidezen mavzolej: »Imaginarium ego mausoleum benemeritis erigam, pyramides statuum, pauca inscribam nomina, plura posteris.«¹⁷⁰⁰ To alego-

1697 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 423, 448–465; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 220; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 404.

1698 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 423, 448–465.

1699 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 449–451.

1700 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 448–450.

rijo nato v govoru še večkrat ponovi. Najprej postavi mavzolej habsburškim vladarjem (str. 451–455), ki so zaslužni za ustanovitev in razcvet dunajske univerze, nato pa poudari imena nekaterih rektorjev, dekanov in profesorjev: »Singularis quidem elogium debeo, sed scribent alii felicius; ego intra angustos temporis limites arcatus, quaternas tantum mausoleo vestro erigam pyramides quatuor facultatum.« Najprej postavi »piramido« teološki fakulteti in njenim zaslužnim profesorjem (str. 457), na čelo katerih postavi Henrika de Hassia (str. 455–457). Med profesorji pravne fakultete (str. 459) izpostavi Georga Ederja, svetovalca cesarja Ferdinanda I. (str. 457–459). Na čelo piramide medicinske fakultete (»Viennensium Aesculapiis tertiam debeo Pyramidem«) umesti Joannesa Cuspiniana (str. 459–461); med drugimi zaslužnimi (str. 461–462) posebej poudari Wolfganga Lazia.¹⁷⁰¹ Kot zadnji postavi spomenik filozofski fakulteti, katere član je bil v šolskem letu 1652/53 tudi sam. Med zaslužnimi možmi fakultete pomenljivo omeni Žiga Herbersteina (str. 462–463). V sklepu govora se z nagovorom zopet obrne k poslušalcem: »/.../ nihil ad vos dicam amplius, sed imaginario meo mausoleo supremam appingam coronidem. Ad academicos vivos, ad parentalis pompae spectatores, auditores conversatur oratio.« Spodbudi jih k posnemanju zgledov prednikov (»Premamus maiorum vestigia academici /.../«) ter jih opozori, da je razdalja med njimi in mani (duhovi umrlih) kratka (»Breve est nos inter et sepultos manes intervallum.«).¹⁷⁰²

8) Allocutio academica. In vigilia nativitatis Domini. Verbum visibile.¹⁷⁰³

Kakor sem že omenila, gre pri tem govoru za mejni primer med nagovorom in pridigo. Med akademske nagovore je v tem pregledu uvrščen zgolj zato, ker ga je kot takega opredelil avtor sam. Ker Schönleben v njem na več mestih nagovarja akademike, filozofe in teologe (str. 45, 47, 48, 53), je resnično najverjetneje, da ga je na božični dan imel pred zbranimi profesorji in študenti (dunajske ali pa morda graške) univerze. Govor izvira in temelji na besedah iz *Svetega pisma*: »Transeamus usque Bethlehem, et videamus hoc verbum, quod factum est.« V uvodu se poigrava z besedo »verbum« z malo in veliko začetnico ter tako uvede razlago utelešene Božje besede

1701 Navedba dokazuje, da se je Schönleben že v jezuitskem obdobju začel ukvarjati s habsburško genealogijo in da je dobro poznal dela Wolfganga Lazia.

1702 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 461–462.

1703 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 1. del, str. 44–54.

– Kristusa. V jedru govora se v različnih vsebinskih kontekstih v navezavi na *Sveto pismo* ponavlja spodbuda: »Videamus hoc verbum!«

9) In Parasceve. Allocutio academica, Tri-Tribunal: sacerdotale, pretorium, regium, reum laesae maiestatis.¹⁷⁰⁴

Skozi ves govor je Schönleben nagovarjal člane univerze na Dunaju, od filozofov in teologov do medicincev in pravnikov. V uvodu je poudaril, da so na dan Kristusovega trpljenja modrost, resnico in pravičnost premagale nespamet, laž in nepravičnost. Vsakega izmed omenjenih treh nasprotij je nato poglobljeno prikazal in razložil v jedru govora. V sklepu je poudaril, da Boga bolj boli nespamet, laž in nepravičnost sedanjega časa kakor pa tistega sodišča, ki je Kristusa obsodilo na smrt.

10) Allocutio academica in Parasceve. Titulus Crucifixi.¹⁷⁰⁵

Schönleben je imel govor pred zbranim akademskim občestvom: nagovarja namreč teologe, filozofe in člane medicinske fakultete. Vsebino pridige je oblikoval ob enem citatu iz *Stare* (»Occidet Sol in meridie.«) in enem iz *Nove zaveze* (»Imposuerat super caput eius causam ipsius scriptam: Hic est Jesus.«). Ob prvem citatu se na različne načine poigrava s svetlobo in senco, in sicer ob predstavljanju svetopisemskega in drugega izročila, spogleduje se tudi z astrologijo. Govori o Kristusu, ki je s svojim rojstvom razsvetlil temo noči in ki je s svojo smrtjo zatemnil svetlobo dneva. Ob drugem citatu razmišlja, zakaj je bil obsojen na smrt zgolj zato, ker je Jezus. Nenehno ponavlja vzrok obsodbe (»Hic est Jesus.«) in s tem ustvarja napetost. Z retoričnimi vprašanji naslika tragičnost in nedoumljivost človeške odklonitve in usmrčitve Božjega Sina in Odrešenika. V nadaljevanju na Kristusov križ in napis na njem naveže različne primerjave: primerja ga z odprto knjigo, palačo, obeliskom idr. Nagovor je natrpan z retoričnimi vprašanji in vzkliki, s katerimi je nanizal primere, kako sodobni človek obsoja Kristusa na smrt in se odloča za temo namesto za svetlobo.

1704 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 1. del, str. 275–287.

1705 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del, str. 238–247.

Neohranjeni (anonimno) natisnjeni govori

- 1) Aegis Palladia Daphnophoria oblata neo-baccalaureis Graecensibus. Impressum Graecii 1643.
- 2) Thalassii Coronae, sive applausus nuptialis illustrissimis neo-coniugibus N. N. Lincii 1644.
- 3) Plectrum Cleantheum lyrae Apollineae conformatum, sive Sol Pyrrhi montis illuminator ad lyram cantatus, auspicatissimae inaugurationi N. N. praepositi ecclesiae colleg. ad Pyrrhum montem. Lincii 1644.
- 4) Conatus nymphae Hortensis ad inaugurationem duorum theologiae doctorum. Viennae 1648, in 4to.
- 5) Tryphyaeon nymphae Hortensis oblatum tribus theologiae baccalaureis. Viennae 1648, in 4to.
- 6) Verna Theosophorum ad meridianem Sapientiam deambulatio oblata sex neo-doctoribus theologis. Viennae 1648, in fol.¹⁷⁰⁶
- 7) Corona gemmea, adgratulatio sex neo-doctoribus theologis ex Ord. Cisterciensi. Viennae 1649.
- 8) Arboris vitae s. Crucis fructus gemina infula reverendissimi N. N. abbatis Cisterciensis. Viennae 1649.
- 9) Philosophicum NIHIL oblatum neo-magistris philosophiae. Viennae 1649, in 4to.¹⁷⁰⁷

Schönlebnove pridige (1650–1653)

Zanimivo je, da je v jezuitskih katalogih Schönlebnov pridigarski talent prvič poudarjen ravno v letu 1651, ko je deloval v jezuitskem kolegiju v Ljubljani.¹⁷⁰⁸ Po dosedanjih ugotovitvah se iz njegovega jezuitskega obdobja ni ohranil noben sočasen rokopis ali tisk njegove pridige, je pa Schönleben v drugi zvezek svojih nemških prazničnih pridig (*Feyertäglicher Erquick-Stunden*) uvrstil pet pridig, ki so po njegovem pričevanju nastale v letih 1650–1653.¹⁷⁰⁹ Datirane pridige v zbirki so nastale v časovnem razponu trinajstih let,

¹⁷⁰⁶ Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 219; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 404.

¹⁷⁰⁷ Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 220; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 404.

¹⁷⁰⁸ ARSI, Austr. 29, ACT 1651, str. 210v.

¹⁷⁰⁹ Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 2. del: »Andern Theils Satzreyhe der Predigen«.

zato je zelo verjetno, da vse niso natisnjene v svoji prvotni obliki. Ker je Schönleben datiral le nekatere nemške praznične pridige (večinoma v drugem zvezku, nekaj pridig pa tudi v prvem), drugih pa ne, ne moremo vedeti, ali je morda tudi v druge zbirke pridig uvrstil kakšno pridigo iz jezuitskega (akademskega) obdobja. Naše védenje o njegovi pridigarški dejavnosti v jezuitskem obdobju tako temelji na petih pridigah, eni iz leta 1650 in štirih iz leta 1651. Ohranjeno pridigo iz leta 1650 je govoril na praznik nadangela Mihaela, in sicer 29. septembra: »Das Schauspiel. Am Fest dess H. Ertz-Engels Michaëlis.«¹⁷¹⁰ Ker ne vemo zanesljivo, kdaj je tega leta odšel iz Judenburga, tudi ne moremo z gotovostjo trditi, kje je imel to pridigo: v Judenburgu, Ljubljani ali pa morda kje drugje. Vse druge ohranjene pridige so nastale v času njegovega službovanja v Ljubljani leta 1651, ko je bil šolski prefekt in praznični nemški pridigar. Zato domnevam, da so bile tudi prvotno govorjene v nemščini. Ohranila se je pridiga na praznik Gospodovega vnebohoda, dve pridigi po binkoštih in pridiga, ki jo je imel na praznik sv. Petra in Pavla, in sicer 29. junija 1651.

Schönlebnove pridige iz jezuitskega obdobja povezuje več skupnih značilnosti. Ujemajo se v zunanji zgradbi: sestavljene so iz oštevilčenih odstavkov. Najdaljši izmed njih sta razdeljeni na dva dela, številčenje poglavij pa je kljub temu nepretrgano.¹⁷¹¹ Vsaka pridiga ima tematski naslov, nato je navedena priložnost, ob kateri je bila pridiga govorjena, sledijo latinski in nemški svetopisemski citat, sumarični pregled vsebine pridige po odstavkih in nato besedilo pridige. Schönlebnove zgodnje pridige so polne retoričnih vprašanj in odgovorov, nagovorov in vzklikov. Pogosta so raznovrstna ponavljanja besed in paralelizmi. V njih se avtor poigrava s podobno zvenečimi besedami, ki pa se po pomenu razlikujejo. Včasih iz zunanje podobnosti besed sklepa na njuno sorodnost, ki jo skuša smiselno utemeljiti, čeprav besedi etimološko nista sorodni. Z besedami spretno riše prizorišča dogajanja in ustvarja napetost.

Nizanje svetopisemskih in drugih citatov daje pridigam življenje, nenehno prehajanje od latinskih k nemškim citatom pa ustvarja vtis dialogov. Pridige so izrazito razumsko usmerjene in vodijo poslušalca k bistvu osrednje teme skozi številne primere in dokaze iz del antičnih piscev, cerkvenih očetov, pridigarjev in predvsem iz *Svetega pisma*. Zaradi njih daje

1710 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 2. del, str. 293–303.

1711 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 2. del, str. 29–40; 135–148.

Schönleben kot pridigar vtis razgledanega učenjaka in razumnika. Kratki primeri iz zgodovine in mitologije ter natančno navajanje podrobnosti so verjetno služili kot sredstvo za vzbujanje začudenja in pozornosti. Če so bile pridige govorjene v enaki obliki, kakor so zapisane, so od poslušalcev zahtevale veliko mero zbranosti, da so lahko sledili dolgemu razvijanju osrednje teme pridige. Navajanje vedno novih dokazov in utemeljevanj osrednje teme pridige bi lahko bilo dvorezno: lahko bi v poslušalcu utrdilo izhodiščno in temeljno misel pridige, lahko pa bi ga tudi zbegalo. Kot pisni izdelki dajejo Schönlebnove pridige vsekakor vtis vsebinske, retorične in oblikovne dovršenosti in ponujajo faktografsko bogato in razumsko poglobljeno duhovno branje.

1) Das Schauspiel. Am Fest dess H. Ertz-Engels Michaëlis.¹⁷¹²

V uvodu pridige na praznik nadangelov, 29. septembra 1650, Schönleben navede misli več avtorjev, predvsem cerkvenih očetov, na temo življenja kot igre, drame ali tragedije. V nadaljevanju opiše in problematizira dejanje nadangela Luciferja, ki se je uprl Bogu in bil zato izgnan iz nebes. Našteje še nekatere druge primere bojov in uporov z željo poseči po najvišji oblasti, in sicer iz *Svetega pisma* in iz antične zgodovine. V sklepu pridige oziroma igre (kakor jo imenuje sam) se obrne na poslušalce s pomenljivim vprašanjem, in sicer, na katerem odru ter s katerimi igralci bi radi odigrali svojo predstavo – z Luciferjem ali Kristusom. Pridigo konča z uvodnim svetopisemskim stavkom iz Matejevega evangelija (Mt 18: »Nisi conversi fueritis et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum coelorum.«). Vsebino pridige dramatizira z ustvarjanjem napetosti, nazornim besednim slikanjem različnih prizorišč dogajanja, s številnimi retoričnimi vprašanji in odgovori ter z vključitvijo zgovornih primerov. V pridigi se latinski citati prepletajo z nemškimi prevodi in dajejo vtis dialogov.

2) Elementen-Stritt umb den Vorzug. Am hohen Fest der Auffahrt unsers Herrn.¹⁷¹³

V uvodu pridige, ki jo je govoril na dan Gospodovega vnebohoda 1651, Schönleben predstavi pomen tega praznika in navede razloge za veselje ob Jezusovem odhodu v nebo. Nato na podlagi mnenj antičnih zgodovinarjev

¹⁷¹² Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 2. del, str. 293–303.

¹⁷¹³ Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 2. del, str. 13–21.

in filozofov razmišlja o štirih osnovnih elementih (zemlji, vodi, zraku in ognju) in o tem, kateri izmed njih je najpomembnejši. V osrednjem delu pridige predstavi svoje prepričanje, da je najpomembnejša izmed elementov zemlja: ko se je Kristus utelesil, je postal del nje, in ko je odšel v nebo, se je z njim dvignila tudi zemlja. V nadaljevanju navaja različne napovedi in vprašanja iz *Stare zaveze* in dodaja, da je pravi odgovor nanje Kristus, njegovo utelešenje in slovesen vnebohod. K temu dodaja še odlomke iz pridig sv. Gregorja Velikega, sv. Tomaža Vilanovskega, sv. Izidorja in Evzebija. Spodbudo poslušalcem, da sledijo Kristusovemu zgledu in v želji po nebesih sprejmejo tudi trpljenje, podkrepi s Svetonijevim opisom Cezarja, ki je odhajal v boj s svojimi vojaki tako v sončnem kot deževnem vremenu. Ob koncu poslušalce ohrabri z mislijo, naj se veselijo, saj je Kristus odšel v nebo zato, da pripravi mesto zanje.

3) Die Feyer-Täg. Am heyligen Pfingstmontag.¹⁷¹⁴

To pridigo je Schönleben imel na binkoštni ponedeljek leta 1651. V uvodu izvaja etimologijo besede »Feyertag« iz besede »Feuer«, saj so imeli ljudje v starih časih navado ob praznovanju dni, povezanih z božjo slavo in svetniki, prižigati ogenj (»Feuer«) in tako kazati svoje veselje (»Freud«). Takšen izraz (»Feyertag«) je še posebej ustrezen za binkošti, ko so apostoli prejeli nebeški ogenj za svoje oznanjevanje. Po Kristusovem vnebohodu je na zemlji ostal vakuum, ki ga je nato na binkošti zapolnil ogenj Sv. Duha. Prihod Sv. Duha Schönleben poveže tudi z božjim duhom, ki je po stvaritvi sveta napolnil zemljo. Nato navede primere ognjenih plamenov (jezikov) nad glavami akterjev iz antične zgodovine in mitologije ter se zopet vrne k *Svetemu pismu* in teološkim razlagam prihoda Sv. Duha, ki ga razume kot poseben izraz Kristusove ljubezni do človeških duš. V človeškem jeziku vidi najvidnejši odraz Božjega v človeku, še posebno takrat, ko govori o božjih rečeh. Vernike zato spodbuja, da naj bodo pobožnih misli in lepih in usmiljenih besed; kar namreč usta govore, tega je polno človeško srce.

4) Die kostbare Mahlzeit. Am heiligen Pfingst-Erchttag.¹⁷¹⁵

V uvodu dvodelne pridige, ki jo je Schönleben imel na binkoštni torek leta 1651, je naslikal primere obilnih obedov in prešel na opis Kristusove

1714 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 2. del, str. 22–28.

1715 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 2. del, str. 29–40.

zadnje večerje in prihoda Sv. Duha v obliki ognjenih jezikov, ki so se pokazali nad glavami apostolov. Jeziki, ki so se ob gradnji babilonskega stolpa razkropili, so se po Krizostomovih besedah s prihodom Sv. Duha znova združili. V pridigi se sprašuje in odgovarja, zakaj se je Sv. Duh na apostole razlil ravno v obliki ognjenih jezikov. Meni, da zato, ker je Sv. Duh na zemljo prišel, da bi dal življenje mrtvim telesom.

5) Christliche Regier-Kunst. Am Fest der hh. Apostel-Fürsten Petri und Pauli.¹⁷¹⁶

Pridigo je Schönleben govoril na praznik sv. Petra in Pavla, 29. junija 1651. Je precej dolga in zato razdeljena na dva dela. V njej je v primerjavi z drugimi štirimi izredno veliko citatov ne le iz *Svetega pisma*, ampak tudi iz antičnih avtorjev, zgodovinarjev, pesnikov in filozofov, s katerimi avtor podkrepi svoje misli in prepričanja. Prvi del uvede z *Visoko pesmijo* in nadaljuje z mislijo: tako kot starše spoznaš po njihovih otrocih, lahko tudi Kristusa prepoznaš po njegovih apostolih Petru in Pavlu. V nadaljevanju razmišlja o tem, kakšne lastnosti morajo imeti vladarji. Po razmisleku in nekaj navedenih primerih da milini prednost pred strogostjo, vendar na koncu prvega dela pridige na primeru vzgoje otrok poudari tudi pomembnost vladarjeve strogosti. V začetku drugega dela pove, da je dober vladar podoben dobremu očetu in da je najboljša možnost izbira srednje poti (»In medio virtus«). Ugotavlja, da se je najplemenitejših vladarskih veščin mogoče naučiti od Kristusa. Na koncu pridige preide k Petru in Pavlu in se naveže na evangelij, in sicer na Kristusovo vprašanje: »Kaj pa vi mislite, kdo sem?« Nato razmišlja o odgovorih apostolov, predvsem pa o Petrovem: »Ti si Kristus, sin živega Boga.« Predstavi njun odnos in svetopisemske besede, ki ta odnos najbolje definirajo. Na koncu pridige poudari, da je pomembna lastnost dobrega vladarja pravičnost in sposobnost prave mere med strogostjo in blagodušnostjo.

¹⁷¹⁶ Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 2. del, str. 135–148.

Obdobje aktivnega pridigarstva in govorništva (1654–1676)

Začetek aktivnega ukvarjanja s pridiganjem pri Schönlebnu je povezan z nastopom službe stolnega dekana (1654–1667), ki mu je ponudila veliko priložnosti za pridiganje in za slovesne ter druge priložnostne pridige in (na)govore. K njegovi priljubljenosti je gotovo pripomoglo tudi dejstvo, da je bil domačin in sin nekdanjega župana Ljubljane. Nase je kot nemški pridigar opozoril že v svojem jezuitskem obdobju v Ljubljani (1650/51). Njegovega pridigarskega slovesa pa seveda ne bi bilo brez nespornega govorniškega daru. Največkrat je pridigal v svoji matični – stolni cerkvi, na primer ob slovesnem jubileju leta 1661.¹⁷¹⁷ Večkrat so ga povabili k pridiganju in nagovorom na sinodah,¹⁷¹⁸ nekajkrat pa je bil postavljen tudi v vlogo govornika na pogrebu (kanoniku Rudolfu Coraduzziju in proštu Marku Dolinarju).¹⁷¹⁹ Ko je po smrti škofa Buchheima leta 1664 v Ljubljano prišel nov škof Rabatta, ga je pozdravil prav Schönleben. Govor se je ohranil po Valvasorjevi zaslugi, saj ga je tako v latinščini kot nemščini objavil v *Slavi*.¹⁷²⁰ Leta 1668 je v Salzburgu izšel Schönlebnov latinski govor ob imenovanju Maximiliana Gandolfa Kuenburga za salzburskega nadškofa (*Trias colosseae debito honori Maximiliani Gandolphi ex comitibus de Khünburg*).¹⁷²¹ Sedem let pozneje je dal natisniti pridigo *Oesterreichische Veste unnd Vormaur*, ki jo je na praznik sv. Jožefa (19. marca) leta 1675 imel v diskalceatski cerkvi v Ljubljani.¹⁷²² Pogosto je pridigal v ljubljanskem jezuitskem kolegiju, pri diskalceatih in, če sklepamo po naslovu njegovih svetniških pridig, tudi pri frančiškanih in kapucinih.¹⁷²³ Kot kaplan deželnih stanov je verjetno vodil maše in pripravljaj duhovne nagovore ob začetku zasedanja deželnih stanov.¹⁷²⁴ Pridigarsko bogato pa je bilo tudi njegovo ribniško obdobje, ko je opravljal službo tamkajšnjega župnika in dolenjskega arhidiakona (1669–1676). Iz

1717 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del, str. 49–60.

1718 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 1. del, str. 419–444.

1719 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 2. del: »Zugab«, str. 1–19.

1720 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 8. knj., str. 674–675.

1721 *Trias colosseae debito honori* (http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10318285_00001.html; ogled 16. 9. 2016).

1722 SK, Miscellanea J. G. Dolničarja, Pars II.

1723 ARS, SI AS 1073, I/31r; I/32r, I/33r; Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 2. del, str. 40–60, 160–208; OeStA, HHStA, AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 9 (Ms 13): »Chronologia illustrissimae familiae Aurspergicæ«, leto 1655 (listi niso oštevilčeni).

1724 Radics, *Der krainische Historiograph*, str. 34.

dokumentov ob imenovanju je mogoče razbrati, da sta odločilno vlogo pri izbiri imela ravno njegov govorniški dar in znanje »kranjščine«. ¹⁷²⁵

O njegovi razgibani pridigarski dejavnosti lahko sklepamo na podlagi pričevanj Valvasorja in škofa Rabatte ter iz nekaterih sočasnih virov. Valvasor je pohvalil njegov pridigarski talent in povedal, da ni pridigal samo v nemščini, ampak tudi v slovenščini:

Er war ein hochgelehrter Theologus /.../ dabey sehr beredt, und sowol in Teutscher als Slavonischer Sprach ein trefflich-guter Prediger, der mit seiner Beredsamkeit die Zuhörer so häufig zu sich gezogen, dass, wann er die Cantzel besteigen wollen, jedermann dahin geeilt, ihn zu hören, und er also allezeit einen grossen Zulauff gehabt. ¹⁷²⁶

Rabatta je pohvalil njegove nemške pridige in sinodalne nagovore: »/.../ itaque praeluxit omnibus, ut non sola dignitate, sed etiam verbo et opere, in missarum celebrationibus, in quotidianis chori officiis, in praeclaris idiomatis Germanici concionibus, in synodalibus orationibus /.../.« ¹⁷²⁷ Podatke o njegovem pridiganju lahko neposredno ali posredno izluščimo iz več arhivskih virov. V teh navadno jezik pridig ni naveden, v tistih redkih primerih, ko pa je, je to navadno nemščina. ¹⁷²⁸ Le v enem primeru je izrecno poudarjeno, da je pridigal v slovenščini, in sicer na tiho nedeljo, 23. marca 1681, pri jezuitih v Ljubljani: »Carniolice prima vice Labaci et quidem in templo nostro concionem dixit Reverendissimus Dominus Schönleben /.../.« ¹⁷²⁹ Čeprav se je ohranil le en sam neposreden dokaz za njegovo slovensko pridigo, je zelo verjetno, da ni šlo za osamljen primer. Težko je verjeti, da bi duhovščino na sinodah nagovarjal v nemščini, pa tudi ribniško okolje je verjetno zahtevalo duhovne nagovore v domačem jeziku.

Čeprav se je ohranilo veliko število Schönlebnovih pridig, je njegovemu govorniškemu in pridigarskemu razvoju časovno težko slediti; datiranih

1725 Smole, *Vicedomski urad*, 5. del, str. 226–228; ARS, SI AS 1, I/32, R-VII, šk. 55, str. 98.

1726 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 354.

1727 NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 89/26.

1728 Npr.: ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 69v, 71v, 78v; I/33r, str. 268v, 271v. Tudi škof Jožef Rabatta je v priporočilu, v katerem je hvalil Schönlebna in poudarjal njegovo primernost za župnika v fari Mengeš (NŠAL, KAL, fasc. 89/26), omenil samo njegove nemške pridige: »/.../ in praeclaris idiomatis germanici concionibus /.../.«

1729 ARS, SI AS 1073, I/33r, str. 296r. Enako poroča tudi *Letopis Ljubljanskega kolegija* (HA 1596–1691, str. 313): »patrio idiomate«.

jih je namreč le malo. V kazalu k drugemu zvezku njegovih *Feyertäglicher Erquick-Stunden* je datiranih dvajset od vsega osemindvajsetih pridig, datirana sta tudi oba pogrebna govora, ki sta natisnjena v dodatku istega zvezka.¹⁷³⁰ V prvem zvezku nemških prazničnih pridig je časovno opredelil le dve pridigi na god sv. Nikolaja,¹⁷³¹ v druge zbirke pa datacije ni vključil. V zvezi s tem se zastavlja vprašanje, ali datacija nekaterih pridig pomeni, da so bile ob navedeni priložnosti resnično govorjene v takšni ali podobni obliki, kakor so zapisane. Poraja se tudi vprašanje, ali gre pri nedatiranih pridigah za poznejši konstrukt, ki je nastal na podlagi različnih pridig oziroma osnutkov na isto temo, in še, ali so te pridige obstajale samo v pisni obliki in niso bile nikoli govorjene. Na navedena vprašanja je težko odgovoriti. Mogoče je seveda, da je datacija oziroma ne-datacija zgolj naključna in da je v večini primerov izpadla, ker se avtorju ta podatek ni zdel potreben.

Dvom o tem, ali so bile pridige dejansko govorjene v takšni obliki, kakor so zapisane v zbirkah, se bralcu poraja že brez poglobljanja v vprašanje njihove (ne)datacije. Pomisleke vzbujajo racionalistično podajanje vsebine, ki niza dokaz za dokazom, izrazito jedrnat in zgoščen retorični slog, nenehno prepletanje citatov in Schönlebnovega lastnega besedila (v nemških pridigah se njegovo besedilo prepleta še s prevodi latinskih citatov v nemščino) in ponekod izgubljanje v podrobnostih. Zdi se težko verjetno, da bi način predstavitve vsebine, kakršen je prisoten v tisku (sploh obseg), bil enako učinkovit tudi pri ustnem podajanju pridig. Tudi iz nekaterih Schönlebnovih zapisov je mogoče razbrati, da vse njegove natisnjene pridige predhodno niso bile govorjene. Ko je pripravil za tisk latinsko izdajo postnih pridig, je zapisal, da prehajajo iz zasebne v javno rabo.¹⁷³² Dodal je tudi, da jim, ker niso bile govorjene, manjka duša.¹⁷³³ To še ne preseneča tako zelo,

1730 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 2. del: »Zugab«, str. 1–19; »Andern Theils Satzreyhe der Predigen«.

1731 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del, str. 49–71.

1732 Schönleben, *Tractatus geminus*, 1. del: »Dedicatoria«, 1. str.: »Nolunt labores mei subtrahi sibi gratiosum nomen, utpote cuius favoribus sunt animati ad lucem, cuius impulsu transierunt a privatis ad publicam cuius sollicitudine a sollicitudinibus liberantur.«

1733 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 1. str.: »Alterum tractatum de passione Domini /.../ tibi exhibeo, benigne lector: corpus sine anima, non tamen sine succo. Orationis anima dictio est, quam absenti communicare non possum: sed tute ipse poteris id anima meliore forsitan animare.«; *Horae subsecivae dominicales*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 2. str.: »Scriptur sermo est corpus sine anima, quod animare debet, qui dicit, et facile movet auditorem, qui seipsum prius movit.«

saj vemo, da je šlo za latinsko predelavo nemških postnih pridig,¹⁷³⁴ ki jih verjetno v takšni obliki res nikoli ni govoril (jih je pa predhodno govoril v nemščini ali celo v slovenščini). Bolj zgovorna je njegova izjava v posvetilu prvega zvezka prazničnih pridig. Zapisal je namreč, da ga je k pisanju prazničnih pridig spodbudil uspeh njegovih govorjenih pridig, hkrati pa je izrazil upanje, da bodo ugajale tudi pridige, ki jih je sestavil na novo.¹⁷³⁵

Na pridiganje se je Schönleben verjetno pripravil z osnutki, v nekaterih primerih pa tudi z zapisi celotnih pridig. Na podlagi teh rokopisov je pozneje izdajal tiskane zbirke pridig. Ker so ga poleg pridiganja zaposlovale še številne druge obveznosti, je verjetno veliko pridig ostalo nezapisanih.¹⁷³⁶ Pripravljanje pridig za tisk je začel v času dekanske službe. Zgodnji sezname njegovih tiskanih in za tisk pripravljenih del dokazujejo, da je velik del gradiva pripravil že v obdobju do leta 1668.¹⁷³⁷ Leta 1669 je med svojimi dokončanimi pridigami (poleg drugega zvezka prazničnih pridig) omenil pridige na temo nedeljskih evangelijev (*Sontägliche Erquickstunde der Predigen über die Sonntägliche Evangelien*) in dva zvezka postnih pridig: za postne sobote (*Die schmerzthaffte Muetter Gottes unter dem Creutz oder geistliche Erinnerungen für die Fasten-Sambstäg*) in premišljevanja o Jezusovih sedmih besedah na križu (*Der gekreuzigte Wolredner oder geistliche Erinnerungen von den 7. Worten Christi am Creutz*).¹⁷³⁸ Iz naslovov

1734 Schönleben, *Tractatus geminus*, 1. del: »Praemonitio ad lectorem«, 1. str.: »/.../ Quadragésimale, quod a pluribus Latinum desideravi animadverteram, resumpsi, Latio donavi, et reiectis nonnullis, adiectis allis ad maiorem utentium commoditatem in plures Considerationes distribui, quo factum ut labor primus secundis fere in duplum excreverit.«; 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 2. str.: »/.../ utor verbis sponte fluentibus in calamum.«

1735 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Zuaignung«, 7. str.: »Und weil sie sich zum öfftern gewürdiget etlichen hierin begriffenen von mir öffentlich gehaltenen Lob-Predigen gnädigst, gnädig und grossgünstig beyzuwohnen, bin ich gnugsamb versichert, dass auch die ubrigen neu aufgesetzte zu deroselben gnädigsten, gnädigen, grossgünstigen, günstigen Gnaden-Gewogenheit und Gefallen reichen /.../«

1736 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, »Vorrede an den günstigen Leser«, 5. str.: »/.../ aus meinen, vor Jahren kürztlich verzeichneten Predigen zusammen gezogen, und ans Liecht gebracht.«; *Horae subsecivae dominicales*, 2. del: »Dedicatoria«, 2. str.: »/.../ Horae meae /.../ aliae etiam publico dicatae commodo avolassent. Paucas per intervalla retinere, et quasi fugacis temporis spoliolum asservare licuit, quae ipsae quoque ne pereant /.../«

1737 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«, Zani, *Memorie, imprese*, str. 182r–184r; HDA, MK, M 9451: »Syllabus operum et proiectorum Joannis Ludovici Schönleben«.

1738 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«. Nedeljske pridige je napovedal tudi že v prvem zvezku nemških postnih pridig (*Fasten-Freytag und Sontag-Predigen*: »Vorspruch«, 2. str.).

je mogoče sklepati, da je šlo za zbirke pridig v nemščini. Na seznamu iz leta 1672 najdemo poleg omenjenih treh zbirk – le da so naslovi navedeni v latinščini – še *Prolusionum academicarum libri duo*.¹⁷³⁹ Morda se je pod tem naslovom skrivala izdaja Schönlebnovih govorov iz njegovega jezuitskega obdobja. Tiskani seznam njegovih del v *Dissertatio polemica* in poznejši Valvasorjev seznam navajata še *Auctarium concionum festivarum*, neka-kšen dodatek prazničnih pridig oziroma njihovo razširjeno izdajo.¹⁷⁴⁰ Če sklepamo po Schönlebnovi predelavi nemških postnih pridig v latinščino, lahko domnevamo, da je v omenjenem primeru šlo za latinsko (razširjeno) predelavo predhodno izdanih nemških prazničnih pridig.

Schönleben je dal v letih 1668–1676 natisniti štiri obsežne zbirke pridig, veliko gradiva pa je ostalo v rokopisu in se je porazgubilo ter verjetno nazadnje zgorelo v požaru, ki je konec junija 1774 uničil večino nekdanjega ljubljanskega jezuitskega kolegija. Po vsebini lahko Schönlebnove pridige razdelimo v tri skupine: praznične oziroma svetniške pridige, postne nagovore oziroma premišljevanja in nedeljske pridige. V prvem obdobju je objavljajl pridige v nemščini (1668–1670), v drugem pa v latinščini (1673–1676). Vsaka izmed zbirk je izšla v dveh zvezkih. Najprej je v nemščini objavil postne (*Fasten-Freytag und Sontag-Predigen*, 1668) in praznične pridige (*Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1669–1670). Nato je pripravil latinsko razširjeno izdajo postnih pridig (*Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis*, 1673), kot zadnja pa je izšla zbirka nedeljskih pridig v latinščini (*Horae subsecivae dominicales*, 1676).¹⁷⁴¹ Glede na to, da je že leta 1669 med za tisk pripravljenimi zbirkami navedel tudi nemški naslov nedeljskih pridig (*Sontägliche Erquickstunde der Predigen über die Sonntägliche Evangelien*), domnevam, da jih je sprva nameraval objaviti v nemščini, vendar se je pozneje zaradi časovne stiske odločil le za latinsko izdajo. Akademske govore, ki jih je dal natisniti v dodatku drugega zvezka nedeljskih pridig, je verjetno vzel iz prvotno načrtovane zbirke *Prolusionum academicarum libri duo*.¹⁷⁴²

Zunanja zgradba Schönlebnovih natisnjenih pridig kaže doslednost in kontinuiranost. Pridige so zgrajene po enotnem principu: 1) naslov pridige, ki povzema bistvo vsebine; 2) navedba priložnosti, ob kateri je bila pridiga

1739 Zani, *Memorie, imprese*, str. 183r–184r.

1740 HDA, MK, M 9451: »Syllabus operum et proiectorum Joannis Ludovici Schönleben«; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356.

1741 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356.

1742 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 423–480.

govorjena; 3) tema (»thema«) pridige (latinski citat iz *Svetega pisma*, ki je v nemških pridigah preveden v nemščino); 4) kratka predstavitev vsebine po odstavkih (»Summarisches Begriff«, »Synopsis«); 5) besedilo pridige (razčlenjeno v oštevilčene odstavke). Od predstavljene sheme odstopa le prva zbirka, *Fasten-Freytag und Sontag-Predigen*, vendar le na videz, saj je iz zbirke kot celote mogoče zaznati težnjo po strukturi, ki je bila potem uresničena v naslednjih zbirkah. Tudi v tej zbirki je vsako premišljevanje naslovljeno, sledi številka premišljevanja in tema (ni izrecno imenovana kot »thema«), ki temelji na svetopisemskem stavku (ta je najprej naveden v latinščini in nato še v nemškem prevodu). Sumaričen pregled vsebine pridig obeh zvezkov je umeščen na začetek prvega zvezka (»Begriff und Abtheilung der Betrachtungen.«). V tem pregledu je naveden naslov pridige, latinski citat in kratek pregled vsebine pridige v nekaj (oštevilčenih) točkah. Številke točk v sinopsisu se ne ujemajo s številom odstavkov, saj ti v prvi zbirki še niso bili oštevilčeni. Nemške postne pridige se od predstavljene sheme razlikujejo tudi po tem, da nimajo izrecno navedenih priložnosti za uporabo, saj je že na naslovnici jasno povedano, da gre za postne pridige za petke in nedelje. Enako velja za prvi zvezek latinskih postnih pridig (pridige za postne petke), zunanja zgradba premišljevanj v drugem zvezku pa je že v skladu s Schönlebnovo splošno prakso. Zunanja oblika Schönlebnove pridige se ujema s homiletičnimi predpisi jezuitske pridigarske šole.

Schönlebnov pogled na pridigo, na njeno vlogo, pomen in retorično formo, lahko posredno razberemo iz njegovih pridig. Veliko odgovorov na to vprašanje pa lahko dobimo neposredno od Schönlebna, in sicer iz njegovih predgovorov in posvetil k zbirkam pridig. Za izdajo pridig v tisku se je – tako piše – odločil, ker je ugotovil, da lahko s tem koristi domovini. Pero je vzel v roke tudi zato, da bi se izognil pozabi. Ugotovil je namreč, da so tovrstna dela za duhovnike in laike razumljivejša in uporabnejša kakor njegova teološka dela.¹⁷⁴³ Na naslovnica zbirke pridig je poudaril, da so namenjene duhovnikom in laikom.¹⁷⁴⁴ Želel je, da bi postale vsakodnevni

1743 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Zuaignung«, 5. in 6. str.; »Vorrede an den günstigen Leser«, 5. str.: »Habe mich zu diser als einer sehr nutzlichen Arbeit bereden lassen, und ein kurtzes Sanctuarium, welchem ich den Namen Feyertäglicher Erquickstunde gegeben, sowol denen Seelsorgern, welche mit andern Geschäften beladen neuen Predigen nicht können obliegen, zu einem Behelff; als auch denen Layen, welche kein Gelegenheit haben an Feuertagen der Predigbeyzuwohnen, zu einem geistlichen Hausstrost, auss meinen vor Jahren kürztlich verzeichneten Predigen zusammen gezogen, und ans Liecht gebracht.«

1744 In sicer v obeh zvezkih *Feyertäglicher Erquick-Stunden* ter *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis*.

priročniki za duhovnike pri njihovem dušnopastirskem delu.¹⁷⁴⁵ Prav tako se je nadejal, da bodo v pomoč tudi drugim piscem pridigarских zbirk, zato se jim je trudil ponuditi čim več snovnih in drugih iztočnic.¹⁷⁴⁶ Še zdaleč pa ni pričakoval, da bo ugajal vsem: »Sed nec ego is sum, qui omnibus scripserim, aut omnibus me placitum considam /.../. Ne scribat, qui censurari non vult.«¹⁷⁴⁷ Ob drugi priložnosti je zapisal, da piše z dobrim namenom in za dobre ljudi in hkrati poudaril, da ne piše za učene, ker ti ne potrebujejo njegove pomoči: »Coeterum ego quae scribo, bono animo scribo, et bonis /.../. Doctis non scribo, quia meis suppetiis non egent.«¹⁷⁴⁸

Ko je začel objavljati pridige, se je v njem porodilo vprašanje, ali naj jih da tiskati v nemščini, ker jih je v tem jeziku govoril in ker je pisal za domače ljudstvo, ali v latinščini, da bi ga razumeli tudi onkraj deželnih in nemških jezikovnih meja. V uvodu prvega zvezka nemških postnih pridig je zapisal:

Belangend die Sprach kan ich es nit verneinen, dass es mir leichter vorkommen wäre, etwas in Latein aufzusetzen und also hiemit mehrere Leser zu bedienen, weilen aber dise Betrachtungen von mir in Teutscher (obwolen nicht angeborner) Sprach dene Zuhörern vorgetragen worden, und (wie es Weltkündig) ein jede Sprach ihre besondere Art hat, die sich nit leicht befrembden läst, also habe ich disem meinem Erstgebornen kein anders Klayd, als in deme es auff die Welt kommen, anziehen wollen.¹⁷⁴⁹

1745 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Vorrede an den günstigen Leser«, 5. str.: »Die mehresten seynd in zwey Theil abgetheilt zu füglichen Gebrauch auff zweymal. Zuweilen seynd auff einen Tag zwey, drey oder mehr Predigen gestellet, nach dem solche allbereit bey Handen gewest und eilendts sich haben lassen in die Reyhe bringen.«; *Tractatus geminus*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 2.–3. str.: »Laboris pretium feram, siquid adiumenti attulero curatis animarum ruralibus, per alias occupationes distractis et apparatu librario minus instructis.«; *Horae subsecivae dominicales*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 1. str.: »/.../ me rudioribus et minus instructis re libraria per hunc laborem consultum velle /.../.«

1746 Schönleben, *Tractatus geminus*, 1. del: »Praemonitio ad lectorem«, 1. str.: »Et quos hic duplicavi discursus, in decuplum et centuplum possent ampliari. Sed nec scriptores uni tantum se debent applicare materiae, nec una tantum materia omnes iuvat. Varia tractando, variis inservimus.«

1747 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 1.–2. str.

1748 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 2. str. Podobno je zapisal tudi v *Horae subsecivae dominicales*, 1. del: »Praemonitio ad lectorem«, 1. str.: »Non scribo doctis et re libraria instructis, sed rudioribus et quibus librorum curta supellex; nec omnia omnibus personis, locis temporibus.«

1749 Schönleben, *Fasten-Freytag und Sontag-Predigen*: »Vorspruch dess Authoris an den günstigen Leser«, 1. str.

Navedeni odlomek je pomemben tudi zato, ker je v njem posredno povedal, da je za svoj materni jezik imel slovenščino: »/.../ in Teutscher (obwolen nicht angeborner) Sprach /.../.« Pridige je pozneje prevajal v latinščino predvsem zato, da bi tako pridobil širši krog bralcev. Tako je posredno iztrgal pozabi tudi nemško izdajo pridig (»/.../ quod Latio donatum, ne germanum esse desinat /.../.«).¹⁷⁵⁰

Iz Schönlebnovih predgovorov k pridigam je mogoče izluščiti tudi njegov retorični program, čeprav bi iz kakšne izmed njegovih izjav lahko napačno sklepali, da ni imel izoblikovane vizije pisnega ustvarjanja. Nekje je namreč zapisal, da se ne ukvarja pretirano s slogom, ampak piše po navdihu.¹⁷⁵¹ Poudaril je, da se izogiba dolgoveznosti in razširitvam.¹⁷⁵² Njegov način pisanja je zgoščen in jedrnat, bistvo je želel podati s čim manj besedami.¹⁷⁵³ Vendar pa je zase trdil, da ne piše v skladu s tedaj vedno bolj priljubljenim konceptizmom (»stilus argutus«), ki se mu je zdel prazen in duhovno šibek:

Conantur alii adhibere quasdam ingeniorum dicam an verborum argutias, sed hae sunt absque succo aristae, absque medulla ossa, /.../ blandiuntur auribus, vitia non terrent; sensum demulcent, spiritum non nutriunt; applausum ferunt, animam non saginant /.../ Non penetrant animum Christianae doctrinae praecepta in sublimitate sermonis, sed verbis in ore aut calamo natis.¹⁷⁵⁴

Na drugem mestu je opozoril, da se je v njegovem času cerkveno govorništvo oddaljilo od prejšnje preprostosti, in krivdo za to pripisal poslušalcem:

1750 Schönleben, *Tractatus geminus*, 1. del: »Dedicatoria«, 1. str.; »Praemonitio ad lectorem«, 1. str.: »Interim pauculis, et fere nocturnis subsecivis horis Quadragesimale, quod a pluribus Latinum desiderari animadverteram, resumpsi, Latio donavi /.../.«

1751 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 2. str.: »De stylo nihil laboro, utor verbis sponte fluentibus in calamum.«

1752 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 1. del, »Praemonitio ad lectorem«, 2. str.: »De methodo hoc habe: ambages rescindo, amplificationes oratorias tibi relinquo, materiam fere a longe ostendo, proicio, non colloco.«

1753 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Vorrede an den günstigen Leser«, 5. str.: »Dabey habe ich allein disen Fleiss angewendet, dass ich mit wenig Worten vil sagen, und kurtz, doch kernhafft die Wahrheit vortragen möchte.«

1754 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 2. str.; *Horae subsecivae dominicales*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 2. str.: »Quin et viros doctos ac eruditos cernere est, qui magis afficiuntur simplici exemplorum narrationi, quam ingeniosis conceptibus /.../.«

Jenes zwar kan man nicht in Abred stellen, dass zu unsern Zeiten die geistliche Red-Kunst von der alten Einfalt abgewichen. Das ist aber nicht der Prediger Schuld, sondern der Zuhörer, denen man zugefallen reden muss, und durch neue Erfindungen in das Hertz einschleichen und das Gewissen berühren.¹⁷⁵⁵

Kljub prvotnim pomislekom se je nekoliko prilagodil novodobnim trendom v cerkvenem govorništvu. V delni prilagoditvi duhu časa je videl prednost in dodatno možnost za pritegnitev sodobnega poslušalca oziroma bralca:

Cur inquires singulis discursibus novi tituli, iique exotici, inusitati, paradoxis et quasi pompis quibusdam superfluit tumidi? Vino vendibili non opus est hedera: si proba est compositio, non eget splendoris propylaeis. Sentirem tecum, nisi aetas nostra negligeret, quidquid ornatu aliquo in fronte destituitur. Strictim uno alterove designare verbulo totius orationis contextum, est lenocinari et ore excitare lectoribus, ut avidius percurrant, quod scribitur, et forte quod non sperabant inveniant. Hoc quasi quodam incantamenti genus invenit recens aetas, quo multos allicit ad legendum, ommissuros nisi in fronte sermo polliceretur aliquid insolens.¹⁷⁵⁶

V pridigah je odklanjal teatralno blebetavost (»Theatricam garrulitatem /.../ non probo /.../.«) in zavračal nizek slog govorništva (»/.../ et rusticum illud dicendi genus, /.../ detestor.«). Opredelil se je za srednjo pot: »Oratio, quae moribus formandis aptatur, modeste compta, et media esse debet: nec serpere obiecte ne risum moveat, nec attolli fastuose ne fastidio sit.«¹⁷⁵⁷ Prepričan je bil, da je bistveni element pridige eksempl, in po Ciceronovem zgledu poudaril tudi pomen primere: »Et oratorum princeps Cicero: 'Duo illa nos movent, similitudo et exemplum'.«¹⁷⁵⁸

Nihil pro populo, et populari sermone sentio esse utilius, quam res gestas ob oculos ponere, idque subinde cum aliqua circumscriptione, quam facere

1755 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Vorrede an den günstigen Leser«, 5. str.

1756 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 2. str.

1757 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 2. str.

1758 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 2. str.

debet curatus, ut simpliciores et hebetes ingenio facilius assequantur quod illis dicitur. /.../ Experientiam quotidianam testor, qua videmus ad apte propositum exemplum historicum auditores ingemiscere, et domi identidem illud repetere ac enarrare. Quin et viros doctos ac eruditos cernere est, qui magis afficiuntur simplici exemplorum narrationi, quam ingeniosis conceptibus /.../.¹⁷⁵⁹

Njegove pridige so celota strnjenih stavkov in citatov, ki zaradi svoje številčnosti ponekod dajejo vtis neurejenosti: »Avertet quosdam spissa congeries sententiarum et allegationum, alios ordo quasi sine ordine et ars sine arte /.../.« Citate drugih avtorjev je uporabljal za podkrepitev svojih misli.¹⁷⁶⁰ Zapisal je tudi, da mu je ljubše napisati kakšen stavek manj, kakor pa pisati slabe.¹⁷⁶¹ Posebno obliko svojih latinskih postnih pridig je utemeljil z razlago, da gre za meditacijo, ki je odvisna od trenutnih vzgibov in ne poteka po vnaprej določenih zunanjih pravilih: »Ordinem servo in meditationibus usitatum, quae motibus repentinis, nec uni semper inhaerent, potius quam concionum, quae certis legibus coarctantur.«¹⁷⁶² Za cerkveno govorništvo se mu je zdelo bistveno, da gane duše in jim ne pusti spati (»/.../ et potissima est illa dicendi ars, quae tendit in motum animorum, quocunque modo tendat.«)¹⁷⁶³ ter jih odvrča od grehov in napak.¹⁷⁶⁴

Pozornost vzbuja tudi Schönlebnovo različno poimenovanje pridig. Prepletajo se izrazi »Predigt«, »sermo«, »oratio«, »concio«, »Betrachtung«, »consideratio«, »discursus«, »allocutio«. Postna premišljevanja je v glavnem naslovu na naslovnici poimenoval »pridige«, takoj zatem pa »premišljevanja« (»Betrachtungen«). Tudi v samem besedilu je ostal pri izrazu »premišljevanje«, le zadnje besedilo v dodatku obeh zvezkov

1759 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 1.–2. str.

1760 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 1. del: »Praemonitio ad lectorem«, 2. str.: »/.../ si quae exaggeratius dicere videor, apud alios auctores probatos vel eadem, vel similia, vel graviora monstrare volo.«

1761 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 1. str.: »Malo excessu sententiarum peccare quam defectu.«

1762 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 1. str.

1763 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 1. str.; *Horae subsecivae dominicales*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 2. str.: »/.../ et facile movet auditorem, qui seipsum prius movit.«

1764 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 1. del: »Praemonitio ad lectorem«, 2. str.: »Primum ecclesiae munus est in vitia detonare. Extirpanda sunt prius mala, ut locum inveniant bona.«

je poimenoval »Predig«.¹⁷⁶⁵ V dovoljenju za tisk (»Approbatio«) so pre-mišljevanja poimenovana kot »meditationes«, besedili v dodatku pa kot »conciones«. V latinski predelavi postnih pridig je Schönleben na naslov-nici vsakega izmed zvezkov poimenoval »traktat« (»tractatus«) in ostal pri izrazu »premišljevanje«, le da ga je prevedel v latinščino (»consideratio«). Isti izraz je uporabil za besedili v dodatku prvega dela. Tudi v drugem zvezku je vztrajal pri izrazu »consideratio«, le zadnje premišljevanje je naslovil »allocutio academica«.¹⁷⁶⁶ Praznične in nedeljske pridige imenuje »Predig«, »sermo«, nedeljske pa tudi »discursus« (tj. govorjenje o neki temi). Tudi pozneje med besedilom nedeljske pridige dosledno označuje kot »discursus«. Na izraz »sermo« naletimo že v prvem zvezku *Feyertäglicher Erquick-Stunden* (»Protestatio authoris«), uporabljal pa ga je zlasti v predgovoru k drugemu zvezku *Horae subsecivae dominicales*. Sinodalne nagovore in govore iz akademskega obdobja imenuje »allocutio«.¹⁷⁶⁷ Te zadnje je Zani leta 1672 označil kot »prolusio«.¹⁷⁶⁸ Prvemu zvezku nedeljskih pridig je Schönleben dodal tri sinodalne nagovore.¹⁷⁶⁹ Svoje pridige je označil kot duhovno literaturo, postne pridige še kot asketično¹⁷⁷⁰ in meditativno branje.¹⁷⁷¹ Kot tako so ga doživljali tudi drugi, na primer p. Anton Lazari (»sunt meditantium utilitati«).¹⁷⁷²

V predgovoru k prvemu zvezku prazničnih pridig je Schönleben načel še eno z današnjega gledišča zelo zanimivo vprašanje. Ko je poudaril, da je dolžnost učenih, da svoje védenje in razmišljanja podajajo naprej ne le ustno, ampak tudi pisno, je razmišljal še o pomenu tiskanja knjig z isto vsebino in opisal svoj pogled na prepisovanje oziroma citiranje del drugih

1765 Schönleben, *Fasten-Freytag und Sontag-Predigen*, 1. del, str. 89–120; 2. del, str. 97–124.

1766 Schönleben, *Tractatus geminus*, 1. del, str. 147–174; 2. del, str. 238–247.

1767 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 1. del, str. 44–54, 275–287; 419–444; 2. del, str. 423–480.

1768 Zani, *Memorie, imprese*, str. 184r.

1769 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 1. del, str. 419–444.

1770 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Vorrede an den günstigen Leser«, 2. str.; Schönleben, *Tractatus geminus*, 1. del: »Dedicatoria«, 1. str.: »/.../ sacrae Pyramidi opusculo meo inter asceticos primogenito /.../«; 2. del: »Epistola dedicatoria«, 3.–4. str.: »/.../ tractare sacra, scribere ascetica /.../«

1771 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 1. str.: »Ordinem servo in meditationibus usitatum, quae motibus repentinis impelluntur /.../«

1772 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Censura«. Anton Lazari je bil slovenski frančiškanski teolog, ki je napisal več del v latinščini in nemščini. V času, ko je napisal oceno, je bil gvardijan ljubljanskega frančiškanskega samostana, pozneje je bil večkratni provincial Hrvaško-slovenske province sv. Križa.

avtorjev.¹⁷⁷³ Vključevanje misli drugih avtorjev in njihovo variiranje je bilo sicer v 17. stoletju splošen pojav;¹⁷⁷⁴ očitno pa se je v Schönlebnovem času začelo pojavljati prepričanje, da ni smiselno vedno znova tiskati knjig z isto vsebino, še posebej, če avtorji prepisujejo drug od drugega. Takšno mnenje je bilo podkrepjeno z razlago, da nihče več ne piše s takšnim žarom, kakor so nekoč cerkveni očetje. Schönleben je takšna mnenja zavračal. Ni podpiral prepisovanja celotnih del, ker je bil prepričan, da pride v takšnih primerih resnica vedno na dan: »/.../ kombt bald die Warheit an Tag und bekombt ein solcher an statt dess Lobs das Gelächter und macht sich selbst zuschaden.« Hkrati pa je trdil, da uporabljanje misli drugih avtorjev še ni prepisovanje, saj lahko misel drugega avtorja bolje razloži bistvo povedanega.¹⁷⁷⁵ Trdil je še, da je božja beseda izvir, ki se ga ne da izčrpati, in da Sv. Duh razsvetljuje pisce v vseh obdobjih. Zdelo se mu je koristno, da o isti temi pišejo različne generacije, saj mlajšim vedno pade na pamet nekaj, kar starejšim še ni. Poudaril je, da je mogoče znanje črpati iz raznih avtorjev in raznih knjig, naprej pa podati na nov in svojsten način.¹⁷⁷⁶

Schönleben k razvoju pridige na Kranjskem ni pripomogel samo z nemškimi in latinskimi izdajami pridig, ampak tudi oziroma predvsem s priredbo lekcionarja *Evangelia inu lystuvi* (1672), ki je edino njegovo ohranjeno delo v slovenskem jeziku. Svojo priredbo je tesno navezal na Čandek-Hrenovo predlogo, ki je prevode evangelijev in beril povzela po Dalmatinovem prevodu *Svetega pisma*. Schönlebnova priredba je tako afirmirala domačo slovensko tradicijo, hkrati pa je skupaj s Čandek-Hrenovo izdajo lekcionarja pomenila podstavo za nadaljnjo tradicijo izdajanja *Evangelijev in listov* vse do Japljevega in Kumerdejevega prevoda *Svetega pisma* (1784, 1786) in Japljeve izdaje *Evangelijev in listov* (1787).¹⁷⁷⁷ V predgovoru je Schönleben zapisal svoje znano načelo o nadnarečni obliki

1773 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Vorrede an den günstigen Leser«, 2.–4. str.

1774 Prim. Juvan, *Vezi besedila*, str. 114, 116.

1775 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Vorrede an den günstigen Leser«, 3. str.: »Dass man aber jetziger Zeit sich auch anderer Authorum im Schreiben gebraucht, ist solches für kein Abschreiben zuhalten. /.../ Dises aber beschicht mit besonderer Art und Kunst, da man nemblich ein frembde Erfindung oder Spruch anderst ausskocht und vermehret, oder besser erkläret.«

1776 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Vorrede an den günstigen Leser«, 4. str.: »Abgeschreiben ist leicht, aber eigen gemacht, und mit einem neuen Verstand, oder Zufügung besetzt, ist die Kunst, umb welche man zu wett streittet, damit dem Nechsten auff die beste und gefälligste Weiss zubedienen.«

1777 Breznik, *Literarna tradicija*, str. 173.

pisne slovenščine in različni regionalni izreki (»Quare scribamus more gentis, loquamur more regionis /.../.«), ki ga je pozneje zagovarjal tudi Svetokriški. Izdaja evangelijev in beril dokazuje njegovo znanje slovenščine in posredno prav tako njegovo pridigarsko dejavnost v slovenščini. Priredba lekcionarja je pomembna tudi zato, ker je z njim duhovnikom priskrbel prepotrben pripomoček za vsakdanje dušnopastirsko delo in za pripravljanje in objavljanje pridig ter drugih meditativnih besedil v slovenščini (Matija Kastelec, Janez Svetokriški idr.). Poseben prispevek k zgodovini pridige na Kranjskem je Schönlebnova skrb za ohranitev Hrenove pridigarske zapuščine, na katero ga je opozoril kanonik Jakob Stoper. Stoper je pridige zbral in ohranil, Schönleben pa jih je leta 1660 uredil in jih najpozneje leta 1667 uvrstil med gradivo škofijskega arhiva: »Digna haec pro tanti viri memoria reponantur ad Archivum episcopale.« O Schönlebnovem urejanju priča njegov lastnoročni zapis na naslovni strani kodeksa.¹⁷⁷⁸

Pridige in zbirke pridig, ki so izšle v tisku

1) *Pozdravni govor na čast novega škofa Jožefa Rabatte*, september 1664.¹⁷⁷⁹

Govor je nastal kot dobrodošlica novemu škofu Rabatti. Schönleben je šel skupaj s spremstvom na Štajersko naproti novemu škofu. Tam ga je kot stolni dekan z govorom pozdravil v imenu celotnega kapitlja. Govor je dal Valvasor natisniti v osmi knjigi *Slave*, in sicer tako v latinščini kot v nemščini. Ker tam govor nima naslova, ga navajam z opisnim naslovom.

2) *Trias colossea honoris Celsissimi Sac. Rom. Imp. Principis Maximiliani Gandolphi ex comitibus à Khüenburg, archiepiscopi Salisburgensis primatis Germaniae, cùm Archiepiscopali pallio insigniretur. Salisburgi 1668, in folio.*

Ta govor je v Schönlebnovo bibliografijo prvi uvrstil Valvasor, za njim sta se enako odločila tudi Dolničar in Pohlin.¹⁷⁸⁰ V Bavarski državni knjižnici

¹⁷⁷⁸ Turk, Hrenove pridige, str. 41–42; NŠAL, NŠAL 100, KAL fasc. 98/1: »Veneranda antiquitas Thomae IX. Labacensis episcopi sermones manu propria scripti, quos D. Jacobus Stopper, canonicus Labacensis post eius mortem collectos asservavit, et a praefato D. Jacobo relictos denuo recollegit Joannes Ludovicus Schönleben decanus anno 1660.«

¹⁷⁷⁹ Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 8. knj., str. 674–675.

¹⁷⁸⁰ Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 355; Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 220; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 404.

Naslovnica nemških postnih pridig
(vir: arhiv NUK – Schönleben, *Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen*, Salzburg, 1668).

se je ohranil tisk iz leta 1668, katerega naslov pa se malenkostno razlikuje od Valvasorjevega: *Trias colossea debito honori, amori et observantiae celsissimi et reverendissimi S. R. I. principis ac domini domini Maximiliani Gandolphi ex comitibus de Khünburg, archi-episcopi Salisburgensis, Sedis Apostolicae legati nati, primatis Germaniae, &c. ad auspicatissimam suae celsitudinis inaugurationem. Anno M. DC. LXVIII. Salisburgi, ex typographeo Melchioris Haan, typographi.*¹⁷⁸¹ Bistvena je razlika v navedbi priložnosti, ob kateri je govor nastal. Valvasor navaja podelitev nadškofovskega palija (»cum archiepiscopali pallio insigniretur«), tisk iz Bavarske državne knjižnice pa inavguracijo (»ad auspicatissimam suae celsitudinis inaugurationem«). Dilemo, ali gre za isti govor, bi lahko razrešila informacija o tem, ali sta bili slovesnosti izvedeni istočasno ali z določenim časovnim zamikom. Avtor govora v tisku ni naveden, pod posvetilo novoimenovanemu škofu pa se je podpisal tiskar Haan. Schönlebnovemu avtorstvu v prid govori domneva, da sta se s Kuenburgom spoznala že v študentskih letih, verjetno pa sta se tudi pozneje še srečala.¹⁷⁸² Nadškof naj bi mu po Richterju leta 1676 celo ponudil mesto nadškofijskega knjižničarja v Salzburgu.¹⁷⁸³

3) Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen. Das ist: I. Geistliche Ehrn-Saul Jesu Christo, dem angstleydenden Welt-Erlöser an dem Berg Oliveti auffgerichtet, und durch fünff Fasten-Freytag der Gedächtnuss vorgestellt. Dann auch: II. Geistliche Walfahrt zu dem heiligen Grab Christi, in siben Stationes oder Betrachtungen abgetheilet, und auff die Sechs Fasten-Sontag gerichtet. Mit Beyfügung zweyer Zusatz-Predigen für den h. Charfreytag. Saltzburg: Bedruckt und verlegt bey Melchior Haan, Buchdrucker und Handler. Anno M. DC. LXVIII.¹⁷⁸⁴

Schönlebnova izdaja nemških postnih pridig se deli na dva dela. Tudi Valvasor, Dolničar in Pohlin so navajali dva ločena zvezka, čeprav sta navadno vezana v en volumen. Drugega dela pridig ne uvaja posebna naslovnica, prav tako nima svojega posvetila in dovoljenja za tisk.¹⁷⁸⁵ Prvi del vsebuje

1781 BSB, sign.: 2 Bavar. 950,XI,32.

1782 ÖNB, Cod. 12219 Han, LA 1641–1646, str. 25r.

1783 Richter, Ein Beytrag, str. 316.

1784 NUK, sign.: GS I 12473. Knjiga je bila nekoč v zasebni lasti škofa Rabatte in del knjižnice v Gornjem Gradu: »J. E. L. 1671: pro bibliotheca Oberburgensi.«

1785 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356; Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 221; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 404–405.

pet premišljevanj za postne petke (str. 1–88) in eno dodatno pridigo za veliki petek (str. 89–120: »Zusatz-Predig: Der sterbende Jesus, Betrachtung am heiligen Charfreytag.«). Drugi del prinaša sedem premišljevanj o romanju k Božjemu grobu, ki je razdeljeno v sedem postaj. K temu je dodano sklepno premišljevanje pri sedmi postaji Kristusovega trpljenja na Kalvariji (»Schluss-Betrachtung: Bey der sibenden Station am Berg Calvariae«). Premišljevanja so namenjena šestim postnim nedeljam (str. 1–96). V dodatku drugega dela je še ena pridiga za veliki petek (str. 97–124: »Zusatz-Predig: Göttlicher Liebe Übermass Betrachtung. Am heiligen Charfreytag.«). Pridige je tiskar Haan 1. januarja 1668 posvetil opatu Placidu iz benediktinskega samostana v Kremsmünstru, dovoljenje za tisk pridig pa je bilo v Salzburgu izdano že 12. oktobra 1667.¹⁷⁸⁶

4) Feyertäglicher Erquick-Stunden

a) Feyertäglicher Erquick-Stunden Erster Theil. Das ist Ehren- und Lobpredigen der lieben heiligen Gottes, welche in der allgemeinen römischen catholischen Kirchen jährlich verehret werden. Das Winter- und Frühlings Quartall. Nicht allein denen beschäftigten Seelsorgern zu einem Behelff, sondern auch den gemainen Layen zur geistlichen Underweisung gestellet und der Press underlegt. Salzburg: bedruckt und verlegt bey Melchior Haan, Buchdrucker und Handler. Anno M. DC. LXIX.¹⁷⁸⁷

Tiskano izdajo prazničnih pridig je Schönleben napovedal že v prvem zvezku postnih pridig.¹⁷⁸⁸ V prvi zvezek prazničnih pridig v nemščini, ki je izšel leta 1669 v Salzburgu, je vezan seznam še drugih Schönlebovskih del, ki so bila ob izidu zbirke pripravljena za tisk (»Syllabus operum eiusdem authoris, quae praelo parata sunt.«). V večini evidentiranih tiskov je seznam umeščen pred »Zuaignung«, v izvodu Narodne in univerzitetne knjižnice pa je vezan na koncu prve knjige. Prvi zvezek pridig zajema praznike svetnikov zimskega in pomladnega dela cerkvenega leta, od godovnega dne sv. Andreja do praznika Kristusovega vnebohoda. Datirani sta samo dve izmed

1786 Schönleben, *Fasten-Freytag*: »Dedicatio«, »Approbatio«.

1787 NUK, sign.: DS I 44702. Knjiga je bila nekoč v lasti Antona Kočerja (»Ex libris Josephi Antonii Kotscher«). Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356; Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 221; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 404.

1788 Schönleben, *Fasten-Freytag*, 1. del: »Vorspruch dess Authoris an den günstigen Leser«, 2. str: »/.../ biss andere mehr von meiner Feder, als /.../ das Sanctuarium oder Feyertägliche wie auch Sontägliche Predigen /.../«

tridesetih pridig, za druge pa ni podatka, kdaj jih je Schönleben govoril.¹⁷⁸⁹ Omenjeni zvezek je posvetil cerkvenim in posvetnim članom kranjskih deželnih stanov. Posvetilo je napisal 12. februarja 1669 v Ljubljani.¹⁷⁹⁰ Wilhelm Schröder pa se je pod cesarski privilegij k tisku knjige podpisal 26. januarja 1669.¹⁷⁹¹

b) *Feyertäglicher Erquick-Stunden Anderer Theil. Das ist Ehren- und Lobpredigen der lieben heiligen Gottes, welche in der allgemeinen römischen catholischen Kirchen jährlich verehret werden. Das Sommer- und Herbst- Quartall. Nicht allein denen beschäftigten Seelsorgern zu einem Behelff, sondern auch dem gemainen Layen zur geistlichen Underweisung gestellet und der Press underlegt. Saltzburg: bedruckt und verlegt bey Melchior Haan, Buchdrucker und Handler. Anno M. DC. LXX.*¹⁷⁹²

Tudi drugi zvezek Schönlebovih nemško pisanih prazničnih pridig je izšel v Salzburgu, in sicer leta 1670. Pod posvetilo Amandu, opatu v salzburškem benediktinskem samostanu sv. Petra, se je 1. januarja 1670 podpisal tiskar Melchior Haan. V drugi zvezek pridig, ki zajemajo poletni in jesenski del cerkvenega leta (od Kristusovega vnebohoda do godovnega dne sv. Frančiška Asiškega), je Schönleben uvrstil osemindvajset pridig, od tega jih je dvajset datiranih.¹⁷⁹³ Datacija teh pridig je zelo pomembna, saj nam pomaga kronološko zamejiti Schönlebov retorični opus in omogoča sklepanje, kje in ob kakšni priložnosti je govoril te pridige. V dodatku tega zvezka je Schönleben natisnil dva pogrebna govora, oba sta datirana. Prvega je govoril 4. januarja 1657 na pogrebu stolnega prošta Marka Dolinarja, drugega pa že leto pred tem (3. februarja 1656) na pogrebu kanonika Rudolfa Coraduzzija.¹⁷⁹⁴

1789 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del, str. 60, 71.

1790 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Zuaignung«.

1791 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Privilegium caesareum«.

1792 NUK, sign.: DSI 44702; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356; Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 221; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 404.

1793 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 2. del: »Andern Theils Satzreyhe der Predigen«.

1794 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 2. del: »Zugab«, str. 1–19: »Die handschriftl. Leichpredig zu sonderbahren Ehren /.../ Marci Doliner /.../«; »Dess Todts Schilderey, Leichpredig bey gehaltner Bestattung dess /.../ R. C. F. V. N. V. H. D. K. T. Z. L. C. /.../«. Pohlin je pogrebni govor na čast Marka Dolinarja navedel med Schönlebovimi tiski. Drugi govor pa je našel med rokopisnimi spisi, ki so bili pripravljeni za tisk, a so ostali v rokopisu (Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 404–405).

Naslovnica nemških prazničnih pridig
(vir: arhiv NUK – Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, Salzburg, 1669).

5) *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis: I. Sacra pyramis Christo agonizanti in monte Oliveti erecta. II. Sacra peregrinatio ad sepulchrum Dominicum.*¹⁷⁹⁵

Pod tem naslovom so zbrane Schönlebnove v latinščini izdane postne pridige. Gre za latinsko predelavo njegovih nemških pridig (»Latio donata et aucta«). Valvasor in njegovi nasledniki so zvezka navajali ločeno, oba pa datirali v leto 1672 namesto 1673. Verjetno so tako sklepali po dataciji posvetil in dovoljenj za tisk v obeh zvezkih.¹⁷⁹⁶ V drugem zvezku pridig je Schönleben v uvodu (»Praemonitio ad lectorem«, 1. str.) opozoril, da so pridige napisane kot premišljevanja (»consideratio«), zato je vsebina bolj odvisna od trenutnih vzgibov kot pa od splošnih pridigarskih in retoričnih pravil: »Ordinem servo in meditationibus usitatum, quae motibus repentinis, nec uni semper inhaerent, potius quam concionum, quae certis legibus coarctantur.«

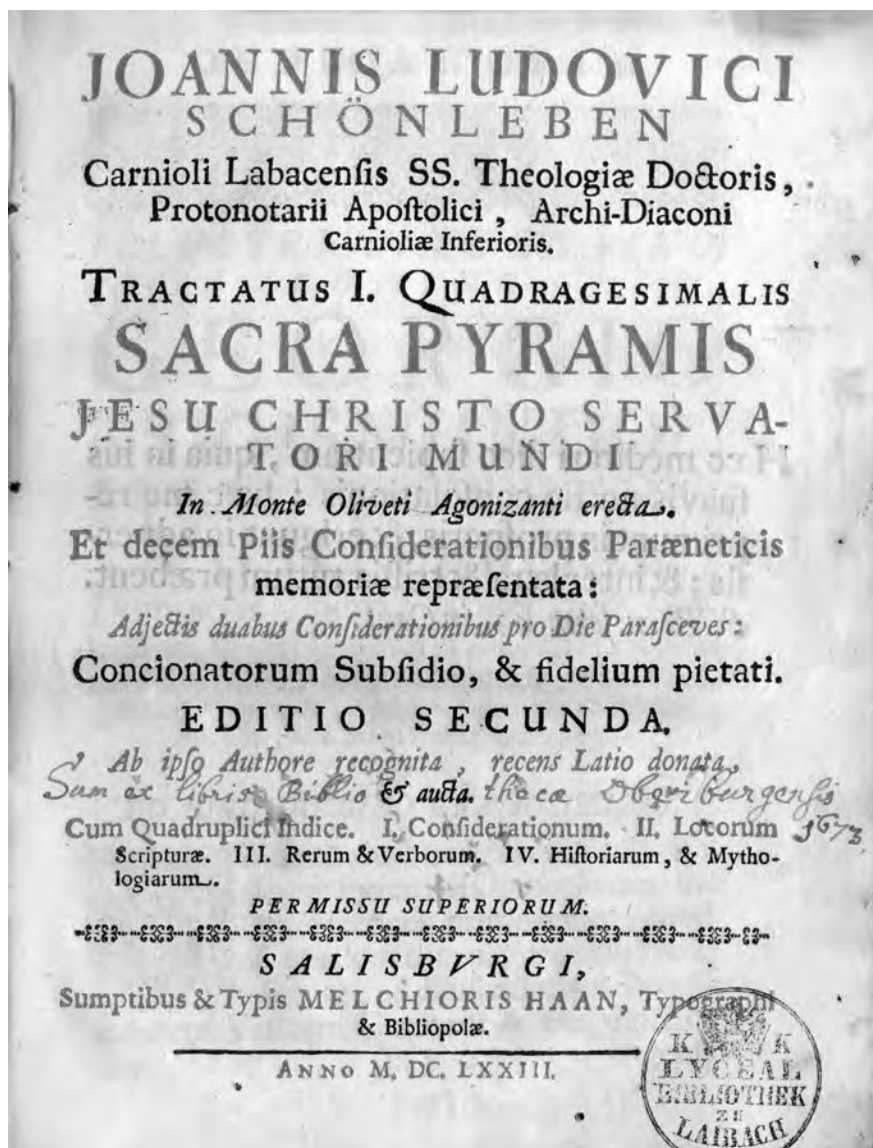
a) *Tractatus I. quadagesimalis: Sacra pyramis Jesu Christo, servatori mundi in monte Oliveti agonizanti erecta et decem piis considerationibus paraeneticis memoriae repraesentata. Adiectis duabus considerationibus pro die parasceves. Concionatorum subsidio et fidelium pietati. Editio secunda. Ab ipso autore recognita, recens Latio donata et aucta. Salisburgi: sumptibus et typis Melchioris Haan, typographi et bibliopolae. Anno M. DC. LXXIII.*

Schönleben je vsako izmed petih nemških pridig, napisanih za postne petke, predelal v dve novi latinski, enako je storil z dodatno pridigo za veliki petek. Tako je iz šestih pridig prvega zvezka njegovih nemških pridig nastalo dvanajst latinskih. Prvi zvezek je 1. maja leta 1672, na praznik sv. Žige, posvetil svojemu prijatelju, dobrotniku in zavezniku Juriju Žigi Gallenbergu.¹⁷⁹⁷

1795 NUK, sign.: GS I 12354. Izvod, ki se je ohranil v Narodni in univerzitetni knjižnici, je bil nekoč v lasti škofa Jožefa Rabatte: »Josephus episcopus Labacensis ex comitibus de Rabbata, 1674.«

1796 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356; Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 221; Pohlin, *Bibliotheca Carnioliae*, str. 404–405.

1797 Schönleben, *Tractatus geminus*, 1. del: »Dedicatoria«, 2. str. in prehod med 3. in 4. str.: »Amamus, quibus longo annorum censu consuevimus, arcte adhaerescere, et testamur, quibus possumus officiis in eos clientelare officium, quorum diuturna humanitate devincti, affectum debitum quodam quasi contubernii iure in naturam traduximus. /.../ Patere igitur illustrissime domine comes, ut hanc meam pyramidem tam gratioso nomine velut hieroglyphico obsignem, quo (licet exsili) testimonio manifestem mundo meam obligationem, et de exaggeratis virtutibus tuis exhibeam mnenosynon duraturum.«

Naslovnica latinskih postnih pridig
(vir: arhiv NUK – Schönleben, *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis*,
Salzburg, 1673).

b) *Tractatus II. quadragesimalis: Sacra peregrinatio ad Christi servatoris sepulchrum. Per septem stationes, octodecim piis considerationibus paraeneticis pro diebus dominicis et feriis quintis quadragesimae. Et tota Hebdomada poenosa repraesentata. Quibus accessit allocutio academica pro die parasceves. Concionatorum subsidio et fidelium pietati. Editio secunda. Ab ipso autore recognita, recens Latio donata et aucta. Salisburgi: sumptibus et typis Melchioris Haan, typographi et bibliopolae. Anno M. DC. LXXIII.*

Drugi zvezek nemških postnih pridig je bil deležen temeljitejšo preobrazbe kakor prvi. V drugem zvezku latinskih postnih pridig je Schönleben sedem nemških pridig za postne nedelje, sklepno pridigo pri sedmi postaji Kristusovega trpljenja na Kalvariji in dodano pridigo za veliki petek predelal in dopolnil tako, da je uvodnemu nagovoru (»Allocutio praeliminaris«) sledilo šest pridig za postne nedelje in šest za postne četrtke. Poleg tega je pripravil tudi šest pridig za dneve velikega tedna (»hebdomada poenosa«) od ponedeljka do velikega petka (za veliki petek sta bili predvideni dve pridigi). Na konec je dodal še eno pridigo za veliki petek. Drugi zvezek tako skupaj z uvodnim (»Allocutio praeliminaris«) in sklepnim akademskim nagovorom (»Allocutio academica in parasceve«) obsega dvajset pridig. Čeprav ima latinska izdaja drugega zvezka postnih pridig precej bolj zapleteno zunanjo zgradbo kakor nemška, je avtor vseeno ohranil vsebinsko delitev na sedem postaj Kristusovega trpljenja. V okviru posamezne postaje je oblikoval eno do največ osem premišljevanj.¹⁷⁹⁸ Skupno število premišljevanj znotraj sedmih postaj je osemnajst. Kot okvir jih obdajata uvodno in sklepno premišljevanje. Če odmislimo zunanjo strukturo sedmih postaj in se osredotočimo le na premišljevanja (brez uvodnega in sklepnega), si ta sledijo takole: prvo je namenjeno četrtku po pepelnici, drugo prvi postni nedelji; do dvanajste točke se izmenjajo zvrstijo premišljevanja za vse postne četrtke in nedelje do vključno cvetne nedelje; premišljevanja od zaporedne številke trinajst do šestnajst so namenjena velikemu tednu od ponedeljka do velikega četrtka, sedemnajsto in osemnajsto pa velikemu petku. Ta zvezek je Schönleben avgusta 1672 posvetil članom bolonjske *Akademije gelatov*.¹⁷⁹⁹

1798 Statio I.: 3 premišljevanja, Statio II.: 2, Statio III.: 1, Statio IV.: 1, Statio V.: 1, Statio VI.: 2, Statio VII.: 8.

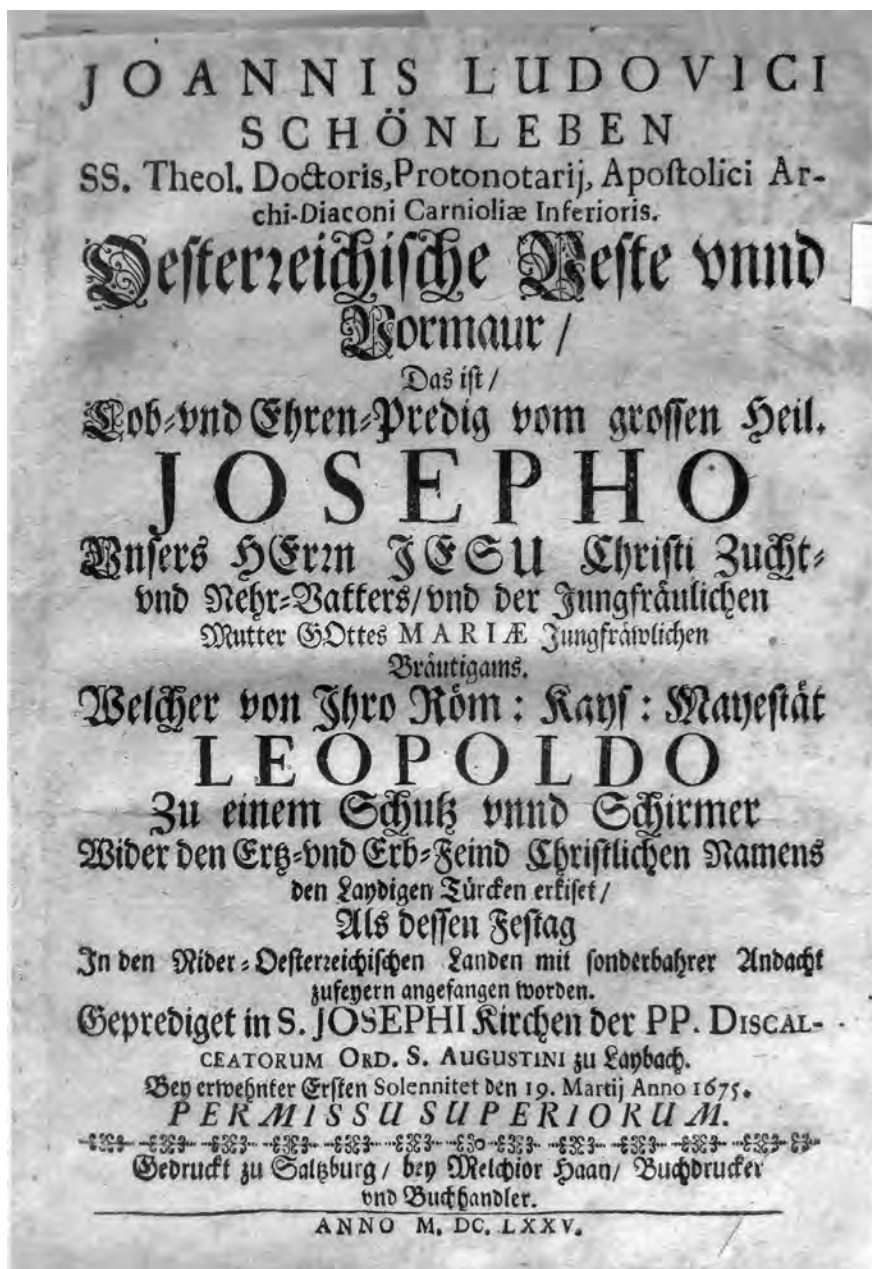
1799 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Epistola dedicatoria«.

6) Oesterreichische Veste unnd Vormaur. Das ist Lob- und Ehren-Predig vom grossen Heil. Josepho, unsers Herrn Jesu Christi Zucht- und Nehr-Vatters, und der jungfräulichen Mutter Gottes Mariae, jungfräwlichen Bräutigams. Welcher von Ihro Röm. Kays. Mayestät Leopoldo zu einem Schutz unnd Schirmer wider den Ertz- und Erb-Feind christlichen Namens den laydigen Türcken erkiset, als dessen Festag in den Nider-Oesterreichischen Landen mit sonderbahrer Andacht zufeyern angefangen worden. Geprediget in S. Josephi Kirchen der PP. discalceatorum Ord. S. Augustini zu Laybach. Bey erwehnter ersten Solennitet den 19. Martii anno 1675. Gedruckt zu Salzburg bey Melchior Haan, Buchdrucker und Buchhandler. Anno M. DC. LXXV.¹⁸⁰⁰

Pridigo *Oesterreichische Veste unnd Vormaur* je Schönleben imel 19. marca 1675, na praznik sv. Jožefa, ki ga je cesar Leopold I. na začetku leta 1675 izbral za zaščitnika in priprošnjika avstrijskih dednih dežel. Schönleben je pridigal v diskalceatski cerkvi sv. Jožefa v Ljubljani. V pridigi je predstavil zgodovino turških vpadov na Kranjsko in sv. Jožefa imenoval za zavetnika v boju proti Turkom. S pomočjo virov in literature je evidential več kot štiriindvajset turških vpadov v sto petinsedemdesetih letih. Ni naključje, da je pridiga z izrazito zgodovinsko tematiko nastala v obdobju, v katerem se je Schönleben poglabljeno ukvarjal s kranjsko zgodovino ter genealogijami in v katerem mu je bilo na voljo veliko raznovrstnih zgodovinskih virov.

V marginalijah pridige je omenil številne rokopisne vire, ki jih poznamo že iz njegovih zgodovinskih del (npr: Ms. Thomasich minoritae, Ms. Labac., Wilhel. Scherz. in Mss., Ms. Oberburg., Ms. Reiffniz., Ms. Sitticen., Ms. Anonym., Alb. Curt. in Mss.). V pridigi je razmišljal tudi o vzrokih, zaradi katerih je cesar Leopold I. za zavetnika svojih dednih dežel izbral prav sv. Jožefa, Jezusovega vzgojitelja in rednika, in pripovedoval o uveljavljanju češčenja tega svetnika skozi zgodovino. Cesarjevo posvetitev dednih dežel sv. Jožefu je povezal s primerom egiptovskega Jožefa. Pridigo je končal z opominom in spodbudo k dobrim delom ter posvetitev sv. Jožefu navezal na predhodno posvetitev kranjske dežele Brezmadežni Mariji. V sv. Jožefu in Brezmadežni je videl močni trdnjavi, ki bosta varovali Kranjsko: »Jetzt werden wir haben zwo Veste, zwo

1800 SK, J. G. Dolničar: Miscellanea, Pars II; UB LMU, sign.: 0014/W 4 Theol. 3801; Lavrič, Kult in likovne upodobitve, str. 384–386.

Naslovnica pridige *Oesterreichische Veste unnd Vormaur*, 1675
(vir: SK, J. G. Dolničar: Miscellanea, Pars II).

Vormauren, zween Schirmer ein Generalissimam und ein Generalissimum, das jungfräuliche Paar Mariam und Joseph, und wollen hoffen, dass wir auch erfahren werden.«¹⁸⁰¹

7) Horae subsecivae dominicales

Nedeljske pridige je Schönleben napovedal že v prvem zvezku postnih pridig,¹⁸⁰² omenjene pa so bile tudi na prvem seznamu njegovih za tisk pripravljenih del (*Sontägliche Erquickstunde der Predigen über die Sontägliche Evangelien*).¹⁸⁰³ Ob tem se zastavlja in ostaja za zdaj neodgovorjeno vprašanje, ali je sprva načrtoval zbirko nedeljskih pridig v nemščini in se pozneje odločil za predelavo v latinščino ali pa je že od vsega začetka imel v mislih le latinsko izdajo.

a) Horae subsecivae dominicales. Sive Discursus sacri de tempore in dominicas totius anni: pars hyemalis et verna, ab Adventu ad Pentecosten. Insertis aliquot allocutionibus academicis. Salisburgi: sumptibus et typis Melchioris Haan, typographi et bibliopolae. Anno M. DC. LXXVI.¹⁸⁰⁴

Prvi zvezek latinskih nedeljskih pridig je Schönleben novembra 1675 namenil Volfu Andreju grofu Rosenbergu: »Sed potiora sunt, quae me impulerunt, ut Tuo nomini has Horas subsecivas inscriberem, virtutis Tuae argumenta. /.../ Illud solum doleo, quod aliud Tibi dicare non possim, quam pauculas Horas et fugacis temporis pennas, quas carptim et subsecive nocti potius quam diei subtraxi.«¹⁸⁰⁵ Ta del obsega trideset pridig, in sicer od prve adventne do vključno binkoštna nedelje. Vmes sta, kakor je napovedal že na naslovnici (»insertis aliquot allocutionibus academicis«), dodana dva akademska nagovora, in sicer za božič (str. 44–54) in veliki petek (str. 275–287). Morda se med drugimi pridigami skriva še kakšen drug nagovor iz njegovega jezuitskega obdobja, le da ga ni tako izrecno omenil kakor v navedenih dveh primerih. V dodatek na

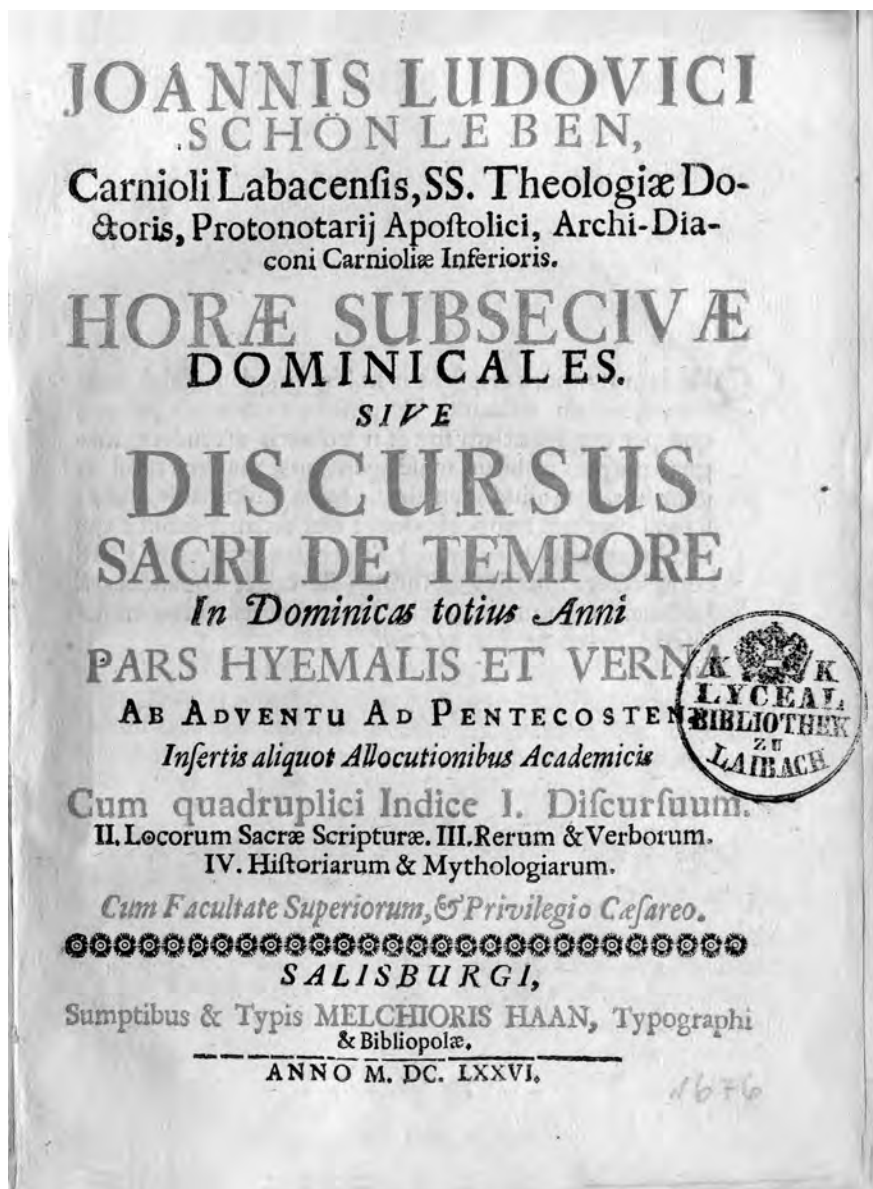
1801 Schönleben, *Oesterreichische Veste*, str. 26.

1802 Schönleben, *Fasten-Freytag*, 1. del: »Vorspruch dess Authoris an den günstigen Leser«, 2. str: »/.../ biss andere mehr von meiner Feder, als /.../ wie auch Sontägliche Predigen, auff das gantze Jahr gestellet, nachfolgen.«

1803 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«.

1804 NUK, sign.: GS I 15307. V Semeniški knjižnici (SK, sign.: Q IV 22) se je ohranil Schönlebov osebni izvod (1. in 2. del) latinskih nedeljskih pridig z njegovimi lastnoročnimi popravki, manjkajo pa akademski nagovori. Izvod je tudi brez posvetil, uvodov in kazal.

1805 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 1. del: »Dedicatoria«, 2. in 6. str.

Naslovnica latinskih nedeljskih pridig
(vir: arhiv NUK – Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, Salzburg, 1676).

konec prvega zvezka je uvrstil tri sinodalne nagovore, ki jih je pripravil za letne sinode v Ljubljani (str. 419–444).

b) *Horae subsecivae dominicales. Sive Discursus sacri de tempore in dominicas totius anni: pars aestiva et autumnalis a Pentecoste usque ad Adventum. Annexis aliquot panegyricis academicis. Salisburgi: sumptibus et typis Melchioris Haan, typographi et bibliopolae. Anno M. DC. LXXVI.*

Drugi zvezek nedeljskih pridig vsebuje enako število pridig kakor prvi. Namenjene so nedeljam poletnega in jesenskega dela leta, od vključno binkoštnih nedelj do zadnje nedelje med letom. V dodatek je Schönleben uvrstil šest izmed svojih številnih akademskih govorov, ki jih je imel v letih od 1648/49 do 1652/53 (str. 423–480). Pridige je 13. januarja 1676 posvetil Janezu Herbardu grofu Katzensteinu: »Plurima sunt illustrissime et excellentissime domine comes, quae me pridem hortabantur, ut e locubrationibus meis portio aliqua excellentiae Tuae destinaretur patrocinio.«¹⁸⁰⁶

Neohranjene zbirke pridig

1) Die schmerzhaftte Muetter Gottes unter dem Creutz oder geistliche Erinnerungen für die Fasten-Sambstäg. 4.¹⁸⁰⁷

Pridige za postne sobote je Schönleben napovedal že v prvem zvezku nemških pridig za petke in nedelje v postnem času.¹⁸⁰⁸ Da so bile zares pripravljene za tisk, priča seznam Schönlebnovih del tako iz leta 1669 kot tudi iz 1672: *Mater Dolorosa sub cruce filii sive Sacrae considerationes pro sabbathinis diebus quadragesimae in 4.*¹⁸⁰⁹ Na poznejših seznamih rokopisa teh pridig ne zasledimo.

1806 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del: »Dedicatoria«, 1. str.

1807 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«.

1808 Schönleben, *Fasten-Freytag*, 1. del: »Vorspruch dess Authoris an den günstigen Leser«, 2. str: »Der günstige Leser wolle sich zu Gemüthsbehäglichem Trost dises kleinen Wercks gebrauchen, biss andere mehr von meiner Feder, als die schmerzhaftte Mutter Gottes under dem Creutz /.../.«

1809 Zani, *Memorie, imprese*, str. 183v.

2) Der gekreuzigte Wolredner oder geistliche Erinnerungen von den 7. Worten Christi am Creutz. 4.¹⁸¹⁰

Tudi te pridige je Schönleben omenil že v prvem zvezku nemških pridig za postne petke in nedelje (v sklepu nagovora bralcem).¹⁸¹¹ Navedene so bile na seznamu del tako leta 1669 kot tudi 1672.¹⁸¹² Pozneje se te pridige ne omenjajo več. Poraja se vprašanje, ali jih ni morda nekoliko predelanih vključil v drugi zvezek latinskih postnih pridig *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis*, morda med postne pridige za veliki teden. Zani je namreč ob latinskem naslovu zapisal, da je šlo za premišljevanja za veliki teden (»/.../ sacrae considerationes pro VI. feriis quadrages.«),¹⁸¹³ ki jih pa v prvi nemški izdaji postnih pridig ni bilo.

3) Sontägliche Erquickstunde der Predigen über die Sonntägliche Evangelien. 4.¹⁸¹⁴

Ob ohranjenem naslovu se zastavlja vprašanje, ali je šlo za nedeljske pridige v nemščini ali latinščini. Na prvem seznamu (1669) je namreč naslov v nemščini, na drugem (1672) pa v latinščini (*Horae subsecivae dominicales sive Sacri sermones ad populum pro dominicis totius anni*).¹⁸¹⁵ Ker so na Zanijevem seznamu vsi naslovi del (tudi tistih v nemščini) navedeni v latinščini, to še ne pomeni nujno, da so mišljene latinske pridige. Druge pridige je Schönleben najprej objavil v nemščini in šele nato pripravil (ali vsaj načrtoval) latinske izdaje,¹⁸¹⁶ ne vemo pa, kako je bilo v primeru nedeljskih pridig: jih je napisal samo v latinščini ali je obstajala tudi nemška predverzija, ki pa ni bila nikoli natisnjena? V poznejših popisih Schönlebnovih del (1680, 1689) se nemška različica ne omenja.

1810 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«.

1811 Schönleben, *Fasten-Freytag*, 1. del: »Vorspruch dess Authoris an den günstigen Leser«, 2. str: »/.../ biss andere mehr von meiner Feder, als /.../ der gekreuzigte Wolredner.«

1812 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«; Zani, *Memorie, imprese*, str. 183r: *Orator crucifixus sive De septem verbis domini sacrae considerationes pro VI. feriis quadrages.*, in 4.

1813 Zani, *Memorie, imprese*, str. 183r.

1814 Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum«; *Fasten-Freytag und Sontag-Predigen*: »Vorspruch dess Authoris an den günstigen Leser«, 2. str.

1815 Zani, *Memorie, imprese*, str. 183r.

1816 Vemo, da je latinska izdaja prazničnih pridig (*Auctarium concionum festivarum*) ostala v rokopisu in se pozneje izgubila (Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356).

4) *Prolusionum academicarum libri duo*, in 12.¹⁸¹⁷

Ni povsem jasno, za kakšno delo gre v tem primeru. Navadno so pod podobnimi naslovi objavljali akademske govore in nagovore ob različnih priložnostih in z raznovrstno tematiko, poleg tega pa tudi razprave. Knjižnični katalogi pričajo, da so bila tovrstna dela v 17. stoletju, zlasti v jezuitskih krogih, zelo priljubljena, nekatera so doživela več izdaj.¹⁸¹⁸ Domnevam, da se je pod tem naslovom skrivala zbirka Schönlebovih govorov, razprav in mogoče tudi dramskih osnutkov iz časa njegove jezuitske akademske kariere na Dunaju (1648/49, 1652/53) in v Gradcu (1651/52), morda pa tudi še iz zgodnejšega obdobja, ko je poučeval poezijo in retoriko v različnih kolegijih. Verjetno so bili del te zbirke akademski nagovori, ki jih je pozneje ponatisnil v prvem in drugem zvezku *Horae subsecivae dominicales*.

Obdobje zmanjšane pridigarske aktivnosti (1676–1681)

Po odpovedi službi dolenjskega arhidiakona in ribniškega župnika se je, sodeč po ohranjenih virih, zmanjšala tudi Schönlebova pridigarska dejavnost. Pridigal je le še priložnostno, na primer v stolnici na praznik sv. Nikolaja leta 1676 in 1678 ter 14. avgusta 1678,¹⁸¹⁹ pri jezuitih pa na tiho nedeljo (23. marca) 1681.¹⁸²⁰ Ob tej zadnji priložnosti poudarjata kar dva vira, kako je Schönleben takrat pri jezuitih prvič pridigal v slovenščini, in to tako imenitno in pred tako številno množico poslušalcev, da kaj takšnega do tedaj še niso videli: »Carniolice prima vice Labaci et quidem in templo nostro concionem dixit reverendissimus dominus Schönleben, ea praestantia et tanto auditorio, quantum non est visum hactenus.«¹⁸²¹ Ob tem zapisu se zastavlja vprašanje, ali drži, da je to bila sploh prva njegova slovenska pridiga v Ljubljani. Že res, da je v večini tistih zelo maloštevilnih primerov, ko je v virih opredeljen tudi jezik njegove pridige, to navadno

1817 Zani, *Memorie, imprese*, str. 184r.

1818 Na primer: v Avstrijski narodni knjižnici lahko najdemo štiri različne izdaje *Prolusiones academicae* avtorja Famiana Strada (Famianus Strada): dve od teh sta izšli leta 1617, tretja leta 1625, četrta pa 1644.

1819 ARS, SI AS 1073, I/31r, str. 76r, 78v; I/33r, str. 268v, 271v.

1820 ARS, SI AS 1073, I/33r, str. 296r.

1821 ARS, SI AS 1073, I/33r, str. 296r; ARS, SI AS 1073, 180r, str. 454: »Ad copiosum auditorium patrio idiomate cum omnium plausu dixit reverendissimus dominus Joannes Ludovicus Schönlöben, et hic ultimus eius sermo fuit inter copiosas auditorum lachrymas.«

nemščina, toda kljub vsemu se zdi malo verjetno, da bi šlo res za edini tovrstni primer. Sploh zato, ker je Schönleben gotovo vsaj v Ribnici, če ne tudi že prej kot stolni dekan, moral pridigati v slovenščini. Težko si namreč predstavljamo, da bi svoje sinodalne nagovore duhovščine govoril v nemščini ali celo latinščini. V prid domneve o njegovem pridiganju v slovenščini govori tudi njegova priredba lekcionarja, ki dokazuje, da mu ta jezik ni bil tuj.

Med Schönlebovimi deli je Valvasor navedel tudi pridigarški priročnik z alegorijami iz besedil cerkvenih očetov. Naslovil ga je *Allegoriae SS. Patrum, ordine alphabetico, in gratiam concionatorum collectae*. Priročnik je izšel postumno, leta 1682 pri tiskarju Mayrju v Salzburgu.¹⁸²² Ker tega dela predhodni sezname Schönlebovih del ne omenjajo, domnevam, da je nastalo v zadnjem obdobju njegovega življenja. Nedvomno pa je alegorije zbiral že prej, gotovo najbolj intenzivno v svojem najdejavnem pridigarškem obdobju. Zanimivo bi bilo v tej zbirki zbrane alegorije primerjati z alegorijami, ki jih je dejansko uporabil v svojih pridigah.

Predvidevam, da je v zadnjem obdobju življenja Schönleben za tisk pripravljali tudi latinske praznične pridige. Valvasor jih je naslovil *Auctarium concionum festivarum, in 4to*.¹⁸²³ Že sam naslov (»auctarium« – »dodatek«, »razširitev«) pove, da je verjetno šlo za dopolnitev obstoječe nemške zbirke prazničnih pridig, vendar pa ne vemo, v kakšni obliki. Če sklepamo po naslovu, so bile te pridige zapisane v latinščini. Mogoče je Schönleben sestavil nekaj novih prazničnih pridig in jih »dodal« obstoječi nemški zbirki prazničnih pridig. Mogoče pa je tudi, da je šlo za razširjeno latinsko izdajo prazničnih pridig, ki jih je pripravil na podlagi nemških pridig. In sicer tako, da jih je nekoliko razširil in dodal še kakšno novo pridigo. Tako lahko sklepamo na podlagi njegove predelave nemških postnih pridig (*Fasten-Freytag und Sontag-Predigen*) v latinsko razširjeno izdajo (*Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis*).

1822 Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356; NUK, sign.: GS 0 14467.

1823 HDA, MK, M 9451: »Syllabus operum«; Valvasor, *Die Ehre*, 2. zv., 6. knj., str. 356. Dolničar latinske zbirke prazničnih pridig ni omenil, je pa Valvasorjevo pričevanje upošteval Pohlin (*Bibliotheca Carnioliae*, str. 405).

Osnovne značilnosti Schönlebnovih pridig

Officia oratoris

Osnova za dober govor je ustrezna obravnava snovi, ki jo govornik želi razložiti poslušalcem. Tega so se zavedali že davno, zato ne preseneča, da glavna načela retorike, ki so v veljavi še danes, izvirajo iz antike. Retoriko kot znanstveno disciplino je odločilno izoblikoval Aristotel; njegov sistem so pozneje prevzeli rimski utemeljitelji klasične retorike (Cicero, Kvintilijan). Zgodnja krščanska homiletika se je oprla na izročilo klasične retorike in potem z njim obdržala stik tudi v raznovrstni pojavnosti retorike skozi srednji vek in vse do novega veka. Krščanska retorika je ves čas ohranjala elemente klasične retorike in jih razvijala v skladu s svojimi potrebami. Tako se je Aristotelova teoretska podlaga retorike ohranila vse do danes. Aristotel je opredelil tri glavne naloge govornika (*officia oratoris*), in sicer *inventio* (izbira prave snovi), *dispositio* (razporeditev snovi) in *elocutio* (oblikovanje predstavitve – slog). Določil je tudi glavne dele govora: *proemium* oziroma *exordium* (uvod), *propositio* (predložitev primera), *argumentatio* (predložitev dokazov), *peroratio* oziroma *conclusio* (sklep). Obe delitvi so v poznejšem obdobju razširili, vendar se v jedru nista kaj dosti spremenili.¹⁸²⁴

Tudi Schönleben je svoje pridige pripravljaval v skladu z Aristotelovimi načeli, ki jih je osvojil iz najbolj znanega jezuitskega učbenika retorike *De arte rhetorica* Cypriana Soareza. Izbiranja snovi (*inventio*) se je loteval skrbno in se pri tem v največji meri opiral na *Sveto pismo*. Izhajal pa je tudi iz besedil cerkvenih očetov, srednjeveških in novoveških teologov in pridigarjev. Tej podlagi je dodajal podatke in kratke primere iz preteklosti, še posebej rad je posegal po dediščini antike: od pesnikov in naravoslovcev do geografov, filozofov in zgodovinarjev. V pomoč pri izbiri in oblikovanju snovi so mu bile razne zbirke pridig in tudi pridigarski priročniki.

Izbrano snov je zložil v smiselno vsebinsko celoto, ki jo je razčlenil v več poglavij. Nekatere pridige je razdelil na dva dela, številčenje poglavij pa je kljub temu od začetka do konca ostalo nepretrgano. Da bi srž pridige poslušalcu oziroma bralcu približal že na začetku in v njem prebudil rado-

¹⁸²⁴ Kennedy, *Klasična retorika*, str. 109, 120–122; Lausberg, *Elemente der literarischen*, str. 24–26; Senegačnik, *Antologija antičnega govorništva*, str. 255–258.

vednost, je pridigo navadno naslovil s kratkim, toda hkrati namigujočim in skrivnostnim (metaforičnim) naslovom. Temu je pridružil še citat iz *Svetega pisma* in ju postavil v vlogo napovednika vsebine pridige. Prvi odstavek (ali včasih tudi prva dva) je navadno uvod (*exordium*), ki napove vsebino. Zadnji odstavek zaključuje (*conclusio*) pridigo, govor ali premišljevanje in povzame bistvo – bodisi v duhu argumentacije, ki je bila uporabljena v jedru, bodisi z novimi argumenti. Ob tem je treba poudariti, da sklep ni povzetek vsebine celotne pridige (oz. govora ali premišljevanja), ampak samo njen zadnji del. V vmesnih odstavkih, ki so jedro (*propositio, argumentatio*) govora, Schönleben v naslovu in uvodu napovedano vsebino razčleni in razloži, dokazuje in prepričuje poslušalce. Značilnost njegovih pridig in govorov je, da so osredotočeni na eno misel, ki jo izpelje v uvodu in jo okrepljeno z različnimi dokazi pripelje do zaključka.

Največ znanja in prakse zahteva tretje govorniško opravilo, in sicer oblikovanje predstavitve (*elocutio*). V tej fazi je zbrano in razporejeno gradivo treba opisati z ustreznimi besedami. Aristotel je v ta namen opredelil odlike dobrega sloga, ki jih je nato dokončno izoblikoval njegov učenec Teofrast. Te odlike so: jezikovna pravilnost (*puritas*), jasnost (*perspicuitas*), primerenost (*aptum*) in okras (*ornatus*).¹⁸²⁵ *Puritas* obstaja v slovnični pravilnosti (*recte loqui*) jezikovnega izraza. Glavna norma čistosti je uporaba sočasnega jezika, to pomeni aktualne jezikovne norme.¹⁸²⁶ *Perspicuitas* pomeni jasnost misli in jasnost jezikovne formulacije.¹⁸²⁷ Za govor rečemo, da je primeren (*aptum*), če so vsi njegovi deli tako po zunanji kot notranji zgradbi v sozvočju z osrednjim ciljem govora.¹⁸²⁸ Pomemben dejavnik *elocutio* je *ornatus* (okras), katerega glavna naloga je *delectare* (ugajati) in *movere* (ganiti). Okras se lahko nanaša na misli ali pa na besedne formulacije.¹⁸²⁹ Schönleben je veliko skrb posvečal slovnični pravilnosti jezikovnega izraza ter primernosti zunanje in notranje zgradbe govora. Vešč je bil uporabe okrasja, tako na ravni misli (*sententiarum exornatio*)¹⁸³⁰ kot na ravni besednih formulacij

1825 Kennedy, *Klasična retorika*, str. 107–108, 128–129; Lausberg, *Elemente der literarischen*, str. 44; Senegačnik, *Antologija antičnega govorništva*, str. 258.

1826 Lausberg, *Elemente der literarischen*, str. 44.

1827 Lausberg, *Elemente der literarischen*, str. 50–51.

1828 Lausberg, *Elemente der literarischen*, str. 153.

1829 Lausberg, *Elemente der literarischen*, str. 59–62.

1830 Miselne figure: figure, ki so namenjene poslušalcu (retorično vprašanje (z odgovorom), nagovor); filozofske figure (ironija, oksimoron, paradoks) (Lausberg, *Elemente der literarischen*, str. 116; Smolej, Hriberšek, *Retorične figure*, str. 73).

(*verborum exornatio*).¹⁸³¹ Oboje je uporabljal enako učinkovito in spretno. Z gledišča jasnosti misli in jezikovne formulacije je ponekod težje razumljiv. Ne toliko zaradi težavnosti posameznih misli, ampak zaradi pogosto cele plejade misli na enem mestu. Če bi dokazovanje na takšnih mestih strnil v dve do tri misli, bi bile te lažje razumljive. Kadar jih je preveč, obstaja nevarnost, da se bralec v njih izgubi in pozabi na prvotni namen Schönlebnove izpeljave dokazov.

Iz Schönlebnovih pridig vejeta resnoba in duhovna umirjenost, v ozadju začutimo učenjaka in teologa. Njegove pridige temeljijo na *Svetem pismu*, iz njega rastejo in se vanj vračajo: besede iz *Svetega pisma* namreč razlaga z drugimi svetopisemskimi citati. Pogosto vzporeja primere iz *Stare* in *Nove zaveze*. Kadar je prvotni pomen odlomka iz *Svetega pisma* zanj preozek, ga razlaga alegorično in v njem išče globlji smisel. Citate iz *Svetega pisma* je v nemških pridigah navajal v latinščini in jih potem samostojno prevajal v nemščino.¹⁸³² Po pogostnosti in številu citatov so takoj za *Svetim pismom* dela cerkvenih očetov in antičnih avtorjev. Čeprav so Schönlebnove pridige izredno razumske, se je trudil, da ne bi zaposlil le razuma poslušalcev, ampak jih je želel tudi ganiti in tako vplivati na njihovo voljo. V tem se kaže tipična usmeritev jezuitske pridige, ki je razpeta med željo, da poslušalce uči (»docere«), in željo, da jih gane (»movere«). Z jezuitsko pridigarsko šolo se ujema tudi zunanja struktura njegovih pridig.¹⁸³³

Schönleben v svoje pridige ni vključeval legend in anekdot, rad pa je vpletal podatke in primere iz preteklosti, saj je menil, da so eksempli nadvse pripravi za ponazoritev vsebine in da pripomorejo k pomnjenju bistva pridige. Pogosto je uporabljal metafore in alegorije, pa tudi sinekdoho, antonomazijo, litoto in metonimijo. Metafore še posebej izstopajo v naslovih postnih pridig, v katerih Kristusa opisuje, na primer, kot poslušnega Abrahama (»Der Gehorsambe Abraham«) in junaškega Izaka (»Isaac magnanimus«). Rad se je poigraval z anagrami in jih navadno zapisal v posebni vrstici, ločeno od drugega besedila odstavka. Včasih jih je uporabil kot posebne vrste dokaz ali pa kot smiselni povzetek povedanega.

1831 Besedne figure: figure dodajanja, figure odvzemanja, figure premeščanja in figure zamenjave (Smolej, Hriberšek, *Retorične figure*, str. 24).

1832 Rozman, *Sveto pismo*, str. 63.

1833 Rozman, *Sveto pismo*, str. 56.

Še ena vpadljiva značilnost je poudarjanje podrobnosti in razpravljanje o njih ali naštevanje vedno novih primerov za podkrepitev povedanega. Za Schönlebnove pridige so zelo značilne figure dodajanja: paralelizmi, ponavljanje istih ali podobnih besed (anafora, epifora, geminacija, polipoton, paronomazija, etimološka figura), kopičenje besed in stavkov s ponavljanjem istega ali pomensko podobnih veznikov (polisindeton) ter tudi nizanje podrobnosti druge za drugo brez vmesnih veznikov (asindeton). Izbrane besedne zveze ali stavki se kot moto ponavljajo skozi ves govor, te pa Schönleben utemeljuje na vedno nove načine. Vsebinsko pogosto podaja s ponavljanjem istih členov povedi v različnih slovničnih oblikah, iz katerih sestavi bistroumno ugotovitev (npr.: »si non possumus praestare, quod vellemus, velimus saltem, quod possumus«). Učinkovitost misli dosega s posebnim postavljanjem stavčnih členov. Živost in ritem njegovim pridigam dajejo nagovori, bodisi poslušalcev bodisi oseb, ki nastopajo v teh pridigah. Poslušalce in bralce spodbuja k dejavnemu poslušanju in udejanjanju božje besede tudi v prvi osebi množine (»Adeste christiani, ingrediamur hunc hortum«). Dolge verige dokazov razbija z retoričnimi vprašanji, na katera včasih sam odgovori. Pozornost poslušalcev priteguje z združevanjem pomensko nasprotujočih si pojmov (npr. »verbum visibile«, »laetitia mea coepit contristari«) in stopnjevanjem napetosti (»Pollicemur, statuimus, decernimus, spiramus meros Hectores et Hercules, et factis sumus Parides!«). Ton pridig je ponekod polemičen in ironičen. Njegov način pisanja je zgoščen in jedrnat, bistvo skuša razložiti s čim manj besedami, izogiba se dolgoveznosti.

France Rozman je o Schönlebnovih pridigah zapisal, da so »razumsko hladne, slogovno malo razgibane in preobložene s citati«.¹⁸³⁴ Ta trditev je nekoliko pretirana. Res so izrazito razumsko usmerjene in polne citatov, vendar niso monotone. Živahnost in razgibanost jim dajejo nagovori, retorična vprašanja, vzkliki, raznovrstna ponavljanja, besedne igre, stopnjevanje idr. Glede na to, da je Valvasor Schönlebna opisal kot zgovornega (»sehr beredt«) in dobrega pridigarja (»ein trefflich-guter Prediger«), ki je znal pritegniti poslušalce (»mit seiner Beredsamkeit die Zuhörer so häufig zu sich gezogen«), sem prepričana, da so bile njegove govorjene pridige zasnovane kot krajše. Ustna izvedba je verjetno vsebovala več eksemplov

¹⁸³⁴ Rozman, *Sveto pismo*, str. 56.

in manj citatov, še več pa je verjetno bilo obračanja na poslušalce (nagovori, retorična vprašanja, vzkliki). Glede na pisno obliko njegovih pridig domnevam, da je vsebinske dele, ki jim je želel dati težo, poudaril z večkratnim ponavljanjem in z glasom.

Schönlebna ne moremo šteti med predstavnike baročne pridige, lahko pa v njegovem pridigerskem opusu prepoznamo nekaj značilnosti, ki nakazujejo, da ga spremembe v tedanjem cerkvenem govorništvu niso povsem zaobšle. Tako v zunanji kot notranji obliki pridige se je oklepal pravil jezuitske homiletične tradicije in upošteval načela klasične jezuitske retorike potridentskega obdobja. Kakor sem že omenila, je Schönleben večkrat potarnal o novodobnih strujah v cerkvenem govorništvu. Odklanjal je teatralno blebetavost in zavračal nizek slog govorništva. V predgovoru k drugemu zvezku latinskih postnih pridig je nasprotoval sočasnemu uveljavljanju nove smeri »stilus argutus« (konceptizem): »Conantur alii adhibere quasdam ingeniorum dicam an verborum argutias /.../.«¹⁸³⁵ Po drugi strani pa je v sklepni fazi pripravljanja nedeljskih pridig za tisk priznal, da se je v določeni meri vendarle prilagodil novim zahtevam svojega časa. V predgovoru k zadnjemu zvezku nedeljskih pridig je zapisal: »Cur inquires singulis discursibus novi tituli, iique exotici, inusitati /.../. Sentirem tecum, nisi aetas nostra negligeret, quidquid ornatu aliquo in fronte destituitur.«¹⁸³⁶

In res kljub poudarjanju tradicije pri Schönlebnu najdemo že nekaj značilnosti, ki so sicer verjetno še posledica splošnih usmeritev cerkvene retorike 17. stoletja, vendar se v njih že nakazuje barok. Ena izmed takšnih značilnosti je ustvarjanje napetosti in dinamike ter aktivno vključevanje poslušalcev oziroma bralcev v pridigo z retoričnimi vprašanji, odgovori, vzkliki in nagovori. Pri njem je pogosta baročna prisposoba in primerjava človekovega življenja z igro (»theatrum mundi«). Zelo nazorno in poglobljeno se zazira v skrivnosti Kristusovega trpljenja. Kot značilnost zgodnjega baroka bi lahko razumeli njegovo prepletanje razuma in čustev, in sicer v želji, da bi z razumskimi argumenti in njihovo ustrezno predstavitvijo vplival na čustva in voljo poslušalcev oziroma bralcev. Tudi paralelizmi med staro- in novozaveznimi elementi so

1835 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 2. str.; *Horae subsecivae dominicales*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 2. str.: »Quin et viros doctos ac eruditos cernere est, qui magis afficiuntur simplici exemplorum narrationi, quam ingeniosis conceptibus /.../.«

1836 Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, »Praemonitio ad lectorem«, 2. str.

baročna značilnost. Schönlebnove pridige so polne metafor, sentenc, aluzij, komparacij in alegorij. Znanilec baroka so prav tako mesta, na katerih je osrednja tema pridige zabrisana zaradi naštevanja podrobnosti.

Že v Schönlebnovih zgodnjih govorih je mogoče zaznati poudarek na slikoviti metaforiki in živahnosti izraza, ki pa ostajata predvsem na razumski ravni. Podobne značilnosti, ki se delno ujemajo s prvinami baročne retorike, opazamo tudi v njegovih poznejših pridigah. Zdi se, da te opredeljujejo njegov osebni slog, ki se je izoblikoval na temelju klasične jezuitske retorike in delno še pod vplivom novih struj v cerkvenem govorništvu 17. stoletja, ki jih je zaznaval in se jim delno prilagodil. V njegovih postnih pridigah je opazen prehod k meditativni obliki pridige, ki je zapisana v obliki premišljevanja. Kot take jih je označil sam, enako pa so jih videli tudi drugi.¹⁸³⁷

Viri

Schönlebnove pridige v veliki meri opredeljujejo tudi viri, ki jih je uporabljal pri njihovem sestavljanju.¹⁸³⁸ Da njegove pridige temeljijo predvsem na *Svetem pismu* in na citatih iz del cerkvenih očetov, je bilo že večkrat poudarjeno. Opozoriti pa je treba tudi na dediščino srednjeveških pridigarjev, ki ni zanemarljiva. Pogosto se Schönleben sklicuje na sv. Leona papeža, sv. Bedo Častitljivega, sv. Bernarda, sv. Anzelma, sv. Bonaventuro, Ruperta opata, Droga iz Altovillarja, Simona iz Cassie, Huga iz St. Chera (Hugo Cardinalis), sv. Bernardina Sienskega, sv. Antona Padovanskega, Riharda iz St. Laurenta, Tomaža Kempčana in številne druge. Cerkevne očete, srednjeveške pridigarje in teologe je v glavnem povzemal iz različnih retoričnih priročnikov. V njih je verjetno našel tudi misli poganskih avtorjev. V uvodu k pridigam in v samih pridigah je večkrat omenil *Mundus symbolicus* avguština Filippa Picinellija in *De symbolica Aegyptiorum sapientia* jezuita Nicolausa Caussina.¹⁸³⁹ Navajal

1837 Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 1. str.; »Censura«.

1838 Analiza Schönlebnovih virov temelji na njegovih nemških postnih pridigah (*Fasten-Freytag und Sontag-Predigen*), na prvem zvezku latinskih postnih pridig (*Tractatus geminus de Dominicae passionis*) in na prvem zvezku nemških prazničnih pridig (*Feyertäglicher Erquick-Stunden*).

1839 Npr.: Schönleben, *Tractatus geminus*, 1. del: »Dedicatoria«, str. 4; *Feyertäglicher Erquickstunden*, 2. del, str. 299.

je tudi *Promptuarium exemplorum*. Predvidevam, da je imel v mislih delo Andreasa Hondorfa, katerega celotni naslov se glasi: *Historienn und Exempel-Buch: Aus Heiliger Schriftt, und vielen andern bewerten und beglaubten geistlichen und weltlichen Büchern und Schriftten gezogen*. Delo je prvič izšlo leta 1568 in nato doživelo še veliko ponatisov. Schönleben se je skliceval tudi na *Promptuarium concionum* dominikanca Diega de Yanguasa in spis o svetnikih *Sanctae intentiones hagiophilae tribus et triginta pactis declaratae* jezuita Paula de Barryja (1587–1661).¹⁸⁴⁰

Informacijo o pridigarskih priročnikih, ki jih je uporabljal, dobimo tudi iz popisa knjig, ki so jih jezuiti po njegovi smrti vrnili škofiji. Schönleben si je iz škofijske knjižnice med drugim izposodil in očitno dlje časa uporabljal te knjige: *Bibliotheca homiliarum et sermonum priscorum Ecclesiae patrum in quatuor tomos divisa et quinque libris compactura inaurata compacta in fol.*; *Promptuarium Biblicum, in duas partes divisum et duobus libris compactum in fol.*; *Solini enarrationes in fol.*; *Joannis Maldonati S. J. Theologi Commentarii in 4. Euangelistas in fol.* in *Germaniae Exegeseos volumina duodecim a Francisco Irenico exarata in fol.*¹⁸⁴¹ V naštetih virih je gotovo našel bogato snovno zakladnico in pomagalo za oblikovanje snovi v skladu z retoričnimi normami.

Še veliko povednejša od imen srednjeveških avtorjev in uporabljenih retoričnih priročnikov, ki jih najdemo med Schönlebnovimi viri, pa so imena novoveških pridigarjev. Na tej podlagi lahko ugotavljamo intenzivnost Schönlebnovih stikov s potridentsko in sočasno pridigarsko literaturo in njegovo mesto v njej. Pogosto se sklicuje na avguštinca sv. Tomaža Vilanovskega (1488–1555), Paula iz Palacija (Paulus de Palatio: 16. stoletje), Luigija Novarinija (1594–1650). Prevladujejo dela jezuitskih pridigarjev in teologov, ki so mu bili zaradi njegove jezuitske preteklosti najbližji. Izmed njih najpogostejše omenja Thomasa Bozia (1548–1610; *De signis ecclesiae Dei libri xxiii*), Nicolausa Caussina (1583–1651; *Eloquentiae sacrae et humanae parallelae; De symbolica Aegyptiorum sapientia*), Casparja Sancheza (ok. 1538–1591;¹⁸⁴² *Conciones in dominicis et feriis quadragesimae*), Roberta Bellarina (1542–1621; *De*

1840 Npr.: Schönleben, *Tractatus geminus*, 1. del, str. 6, 61.

1841 NSAL, NSAL 100, KAL fasc. 97/22: »Specificatio librorum«.

1842 Konec 16. stoletja sta v španskem jezikovnem prostoru delovala dva jezuita z istim imenom in priimkom. Verjetneje je, da so omenjene pridige delo starejšega izmed njiju (s pridevkom »Granatensis«), ki je leta 1591 umrl v Toledu (Jöcher, *Allgemeines Gelehrten-Lexicon*, 4. del, str. 104).

ascensione mentis in Deum per scalas rerum creaturam), Alfonsa Salmeróna (1515–1585; *Commentarii in evangelicam historiam*), Francisca Suáreza (1548–1617), ki velja za najpomembnejšega sholastika po Tomažu Akvinskem oziroma utemeljitelja t. i. druge sholastike na prehodu iz renesanse v barok, Jacoba Saliana (1557–1640; *De amore Dei libri sedecim, Annales ecclesiastici veteris testamenti*), Diega de Baeza (1582–1647; *Commentarium moralium in universam historiam evangelicam*), Carla Scribanija (Carolus Scribanius: 1561–1629; *Amphitheatrum honoris: in quo Calvinistarum in Societatem Jesu criminationes iugulatae, Politicus christianus*), Jeremiasa Drexela (1581–1638; npr. *De aeternitate considerationes*), Joannesa de Lugo (1583–1660; *Disputationes scholasticae de incarnatione Dominica*), Diega de Celada (1586–1671; *In Tobiae historiam commentarius litteralis ac moralis*) in Paula de Barryja (1587–1661; *Devotio erga S. Iosephum*).

V Schönlebnovem primeru izstopa dejstvo, da med njegovimi zgodnjeno-voveškimi in sočasnimi pridigarskimi viri prevladujejo jezuitski avtorji. Z večino izmed njih se je gotovo seznanil že v času svojega jezuitskega redovnega poslanstva, z nekaterimi pa je prišel v stik šele po izstopu iz reda. Stik s sočasno jezuitsko pridigarsko in teološko literaturo je verjetno ohranjal predvsem s pomočjo ljubljanskih jezuitov in njihove knjižnice. Dva izmed možnih Schönlebnovih informatorjev o jezuitskih knjižnih novostih bi lahko bila p. Mihael Šter in p. Jakob Škerl, ki sta v času, ko je bil dekan, v ljubljanski stolnici pridigala v slovenščini.¹⁸⁴³ Bistveno pri teh opazanjih je, da razjasnijo in potrjujejo Schönlebnovo navezanost na jezuitski tip pridige. Prav tako kažejo, da ni nikoli prekinil vezi z jezuiti in njihovo duhovno kulturo, ampak je na njej gradil tudi po izstopu iz reda.

¹⁸⁴³ Lukacs, *Catalogi personarum*, 3. zv., str. 384, 416, 453, 489, 527–528, 566–567, 607, 649, 692, 736, 781; 4. zv., str. 15, 61, 107–108.

SKLEP

Raziskava življenja in dela Janeza Ludvika Schönlebna je pokazala, da je imel ta učenjak tako v takratnem kranjskem kakor tudi v širšem srednjeevropskem prostoru pomembno prehodno vlogo kot zgodovinopisec in pridigar. Bil je naslednik zgodovinopisja, ki se je oblikovalo v pozni renesansi in humanizmu, in hkrati znanilec zgodnjebaročnih zgodovinopisnih prvin (ljubezen do genealogije, naklonjenost analističnemu in kronološkemu načinu predstavitve, vključevanje topografskih podatkov in polihistorški način obravnavanja tematike). S svojim delom je utiral pot naslednikom (predvsem J. V. Valvasorju, J. G. Dolničarju in evropskim zgodovinarjem, ki so pisali o habsburški vladarski hiši) in tlakoval pot v baročno zgodovinopisje. V njegovem zgodovinskem opusu izstopajo ljubezen do domovine, naklonjenost analističnemu načinu predstavljanja preteklosti, zanimanje za genealogijo in občudovanje habsburške vladarske hiše. Ker so bili v ospredju Schönlebnovega ukvarjanja z zgodovino in zbiranja podatkov rodna Kranjska in njeni prebivalci in ker so njegovo delo finančno podprli deželni stanovi, ga opredeljujemo predvsem kot deželnega oziroma tudi kot stanovskega zgodovinarja. Zaradi del, v katerih je povečeval Habsburžane, pa se uvršča med dvorne zgodovinopisce. Deloma ga lahko opredelimo tudi kot predstavnika cerkvenega zgodovinopisja; za drugi zvezek dela *Carniolia antiqua et nova* je namreč zbiral kronološke podatke o samostanih, škofijah in župnijah.

Schönleben kot pridigar je rasel in zorel na temelju jezuitske, na klasično retoriko oprte, homiletične pridigarske tradicije. Zaznaval je nove smeri v govorništvu 17. stoletja in jih deloma sprejemal. V njegovih pridigah zasledimo nekaj značilnosti cerkvene retorike 17. stoletja, v katerih se deloma že nakazuje barok, na primer: človeško življenje je večkrat primerjal z igro (>theatrum mundi<); poglobljeno in podrobno je slikal Kristusovo trpljenje; dolge nize razumskih dokazov je prepletal v neločljivo celoto s čustvi, ki naj bi jih ti dokazi pomagali vzbuditi. Značilnosti Schönlebnovega sloga, ki se delno ujemajo z zgodnjebaročnimi, so alegorije, metafore, komparacije, aluzije, sentence, anagrami in citati. Te značilnosti opredeljujejo

njegov celoten retorični opus. Osebni slog si je zgradil na jezuitski retorični tradiciji, slikoviti metaforiki in živahnosti izraza, hkrati pa ostajal izrazito razumski. Iz sprva priložnostnega govornika je postopoma dozorel v pridigarja. Na vrhuncu pridigarske dejavnosti je dal natisniti štiri zbirke pridig, nekaj pa jih je ostalo v rokopisu in danes veljajo za izgubljene. Schönlebnove pridige rastejo iz *Svetega pisma*. Glavno sredstvo za predstavitev vsebine je zanj bilo vzpostavitev dialoga s poslušalci (pogosta so retorična vprašanja, nagovori in vzkliki). Kakor v jezuitskih pridigah so bili tudi v njegovih pozornosti deležni grehi, kreposti in spodbude. Iz Schönlebnovih pridig vejeta resnoba in duhovna umirjenost, drznejši pa je bil v oblikovanju izraza in metaforiki. Ni želel le širiti obzorij vernikov, ampak jih je želel tudi ganiti. Pomemben ponazoritveni in vzgojni element v pridigah je videl v podatkih in primerih iz preteklosti. Prepričan je bil, da eksempli pomembno pripomorejo k pomnjenju bistva pridige. Pogosto je uporabljal metafore in alegorije, pa tudi sinekdoho, antonomazijo, litoto in metonimijo. Za njegove pridige so zelo značilne figure dodajanja, mnogovezja in brezvezja, nasprotja, stopnjevanje, besedne igre idr.

Schönlebnov lik je zanimiv tudi zaradi izredno širokega evropskega kroga poznanstev, ki si ga je lahko spletel predvsem zaradi šolanja in osemnajstletnega članstva v jezuitskem redu, čeprav njegovi stiki niso bili omejeni le na jezuite. Dopisoval si je z nekaterimi slavnimi mariologi (franciškanom Petrom Alvo de Astorga, Hypolitom Marraccijem in Simonom Santagato, kanonikom iz Bologne) in bil častni član bolonjske *Akademije gelatov*. Gojil je stike z dunajskimi, graškimi in verjetno tudi s padovanskimi univerzitetnimi krogi. V poznejšem obdobju svojega življenja je bil v pisemskih stikih s tržaškim škofom Antonom Georgom Marenzijem, koprskim škofom Francescom Zenom in celo z bolandistom Danielom Papebrochom.

Pomemben prispevek raziskave je pregleden seznam vseh do sedaj znanih Schönlebnovih del, v katerem so upoštevana vsa njegova ohranjena in neohranjena, natisnjena in rokopisna dela, omenjena pa so tudi njemu pogojno pripisana dela. V znanstveni razvid tako prihaja precej Schönlebnovih rokopisov (npr. drama *Haeresis fulminata*; dva rokopisa *Arbor genealogica familiae Aurspergicæ*) in tudi nekaj tiskov (npr. *Mars Austriacus*; *Campus liliorum*; *Trias colossea debito honori [...]/ de Khünburg*), ki so veljali za izgubljene. Trije novoodkriti sezname Schönlebnovih za tisk pripravljenih del (iz let 1669, 1672 in okrog 1680) omogočajo sklepanje o

postopku in kronologiji nastajanja Schönlebnovih del in posredno pričajo tudi o tistem delu njegovega opusa, ki je danes izgubljen.

Raziskovanje življenja in dela Janeza Ludvika Schönlebna se je izkazalo za zelo široko in kompleksno področje. Delo v domačih in tujih knjižnicah ter arhivih je razkrilo, da je ohranjenega rokopisnega in drugega gradiva veliko več, kakor je bilo mogoče sklepati na podlagi obstoječih biografskih analiz. Zaradi velikega števila novoodkritih virov se je raziskovalno polje zelo razširilo. Monografija dopolnjuje dosedanje védenje in predstavlja nove ugotovitve o Schönlebnovem življenju in delu. Prinaša pregledno predstavitev vsega njegovega do sedaj znanega natisnjenega in rokopisnega opusa, podrobneje pa predstavlja njegov zgodovinski in retorični opus. Predstavljeni raziskovalni izsledki in obsežno novoodkrito gradivo odpirajo možnosti za nadaljnje raziskave posameznih vidikov življenja in delovanja te za slovenski prostor zelo pomembne osebnosti.

SEZNAM KRATIC TER OKRAJŠAV IN NEKAJ UREDNIŠKIH OPOMB

Abecedni seznam knjižnic, arhivov, naslovov arhivskih fondov idr.

ACB	Austriae catalogi breves
ACT	Austriae catalogi triennales
ADB	Allgemeine Deutsche Biographie
AEG	Austriae epistolae generalium
Arhiv SBL	Arhiv Slovenskega biografskega leksikona
ARS	Arhiv Republike Slovenije
ARSI	Archivum Romanum Societatis Iesu
AUW	Archiv der Universität Wien
AVA	Allgemeines Verwaltungsarchiv
BSB	Bayerische Staatsbibliothek
DB	(Neue) Deutsche Biographie
HA	Historia annua Collegii S. I. Labacensis
HDA	Hrvatski državni arhiv
HHStA	Haus-, Hof- und Staatsarchiv
KAL	Kapiteljski arhiv Ljubljana
LA	Litterae annuae
LMU	Ludwig-Maximilians-Universität München
MK	Metropolitanska knjižnica
NMS	Knjižnica Narodnega muzeja Slovenije
NŠAL	Nadškofijski arhiv Ljubljana
NUK	Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana
OeStA	Österreichisches Staatsarchiv
ÖNB	Österreichische Nationalbibliothek
SB	Slovenska biografija (http://www.slovenska-biografija.si/)

SBL	Slovenski biografski leksikon
SK	Semeniška knjižnica
ŠAL	Škofijski arhiv Ljubljana
UB Graz	Universitätsbibliothek Graz
UB Wien	Universitätsbibliothek Wien
USP	Universitas studii Paduani, Archivio Generale di Ateneo, Archivio Antico
ZAL	Zgodovinski arhiv Ljubljana
ŽA	Župnijski arhiv

Druge kratice in okrajšave

a. e.	arhivska enota
C.C.	Collegii consensu
Cod.	Codex
D.	dominus
D.D. (DD.)	domini
fasc.	fascikel
p.	pater
pp.	patres
pl.	plemeniti
R. D.	reverendissimus dominus
rkp.	rokopis
R. V.	reverentia vestra
t. e.	tehnična enota

Imena tujih knjižnic in arhivov so v glavnem besedilu največkrat prevedena v slovenščino. V sprotnih opombah so imena ustanov in naslovi pogosteje uporabljenih fondov ter arhivskih dokumentov navedeni v okrajšani obliki, v seznamu virov in literature pa v popolni obliki. Pri prvi navedbi arhivskega dokumenta v opombi je poleg signature naveden tudi naslov dokumenta, v nadaljevanju pa le signatura in citirana stran dokumenta.

Če so v skupni arhivski enoti shranjeni različni dokumenti, zaradi večje jasnosti navajam tudi naslov ali datacijo uporabljenega dokumenta.

Naslovi tiskanih in rokopisno ohranjenih Schönlebnovih besedil so navedeni v izvornem jeziku. Kadar je v citiranem besedilu očitna slovnična napaka ali manj ustaljena slovnična oblika, je to označeno s »sic«, fragmentarno ohranjeni deli besedil in moji uredniški dodatki pa so zapisani v oglatem oklepaju.

V naslovih del in v drugih besedilnih citatih sledi zapis velike in male začetnice sodobnim pravopisnim pravilom. Naslovom, ki so v izvornem besedilu zapisani brez ločil, so v prepisu zaradi večje jasnosti dodana najnужnejša ločila. Krajši citati iz virov in literature so navedeni med besedilom, daljši citati pa so zapisani ločeno, v posebnem odstavku.

Prepis latinskih in nemških rokopisnih ter tiskanih besedil je poenoten. Prepis latinskih besedil ne ločuje med zapisom dolgega (f) in kratkega (s) ,s', oba sta dosledno prepisana s ,s'. Zapis ,ij' in ,jy' je v latinskih delih besedila prepisan z ,ii', ohranjen pa je zapis prvotnega ,y' (npr.: »syndicus«, »synoda«). V nemških zapisih je ohranjeno razlikovanje med ,i' in ,jy' (i, y). V različnih virih v nemščini prihaja do odstopanj pri zapisu ,u' in ,v', zato sta ta na takšnih mestih dosledno prepisana z ,u' (npr.: »un(n)d« in »vn(n)d« sta prepisana kot »un(n)d«). Ker v rokopisnih in tiskanih nemških virih prihaja do različnih zapisov ostrega ,s' (ß), je ta v citiranih delih besedil vedno prepisan z dvojnimi ,s' (ss). Tudi sicer so vsi zapisi ,ß' (tudi kadar ne gre za ostri ,s') prepisani z dvojnimi ,s'.

Zapis imen in priimkov oseb je v primeru, ko gre za osebe z območja današnje Slovenije, poslovenjen (npr. Georgius Floriantschisch – Jurij Florjančič), sicer pa so imena zapisana v prvotni nemški oziroma latinski obliki (npr. Maximilian Gandolf Kuenburg, Antonius Hainfling). V poglavju o Schönlebnu kot govorniku in pridigarju uporabljam za imena tujih govornikov in pridigarjev poslovenjene različice, če so te uveljavljene v literaturi, sicer pa prvotne oblike.

VIRI IN LITERATURA

Viri

Rokopisni viri

ARS – Arhiv Republike Slovenije (Ljubljana):

SI AS 1: Vicedomski urad za Kranjsko, 1492–1747:

- I/16, L-VIII, šk. 30, 3: Zapuščinski inventar škofa Otona Friderika grofa Buchheima, 1664;
- I/17, L-XVII, šk. 33, 1-4: Odlok cesarja Leopolda I., Gradec, 9. julij 1664, str. 1049–1050 (prepis);
- I/18, L-XX, šk. 34, 1-9: Odlok cesarja Ferdinanda III., Regensburg, 31. marec 1654, str. 847–850;
- I/18, L-XX, šk. 34, 1-11: Odlok cesarja Ferdinanda III., Dunaj, 15. januar 1657, str. 855–856;
- I/18, L-XX, šk. 35, 2-2: Odlok cesarja Ferdinanda III., Regensburg, 6. maj 1654, str. 1247–1250;
- I/18, L-XX, šk. 35, 2-4: Odlok cesarja Leopolda I., Gradec, 9. julij 1664, str. 1255;
- I/19, L-XXII, šk. 37, 1-18: Odlok cesarja Leopolda I., Gradec, 9. julij 1664 (original);
- I/19, L-XXII, šk. 37, 1-91: Izvleček iz kapiteljskega protokola, str. 1051 (prepis dokumenta iz KAL fasc. 364);
- I/21, L-XXXIV, šk. 39, 2–19: Poročilo Janeza Henrika Widerkehrja, 1654, str. 387–398;
- I/32, R-VII, šk. 55, 1-21: Odlok cesarja Leopolda I., Gradec, 23. avgust 1669, str. 85–88;
- I/32, R-VII, šk. 55, 1-24: Dopis kranjskega deželnega vicedoma Eberharda Leopolda Ursinija grofa Blagaja, Ljubljana, 4. september 1669, str. 97–101;
- I/32, R-VII, šk. 55, 1-27: Odlok cesarja Leopolda I., Ebersdorf, 13. oktober 1669, str. 113–116;
- I/32, R-VII, šk. 55, 1-34 in 1-35: Odlok cesarja Leopolda I., Gradec, 31. januar 1670, str. 133–142;

- I/32, R-VII, šk. 55, 1-40: Odlok cesarja Leopolda I., Dunaj, 10. april 1676, str. 159–162;
 - I/32, R-VII, šk. 55, 6-1: Pogodba med grofom J. F. Trilekom in J. L. Schönlebnom, Ljubljana 13. maj 1675, str. 605–606;
 - I/32, R-VII, šk. 55, 6-2: Dopis J. L. Schönlebna, nedatirano (verjetno iz leta 1674), str. 609–624;
 - I/35, R-XIX, šk. 60, 6: Dopis J. L. Schönlebna deželnemu vicedomu E. L. Ursiniju grofu Blagaju, 28. december 1671, str. 567–576.
- SI AS 308: Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, 1406–1898:
- t. e. 15, št. 66: Oporoka Ludvika Schönlebla.
- SI AS 730: Gospostvo Dol, 1477–1875:
- fasc. 75: Numismata e rudibus veteris Labaci eruta, collecta, ac delineata; Methodus delineandi horologium; Dises gegenwürtige Büchel so benahmet wird der Christliche Salzbrunn /.../.
 - fasc. 76: Beitrage zur Geschichte gelehrten und merkwürdigen Männer von Crain – Johann Ludwig Schönleben;
 - fasc. 119: različna genealoška debela in genealoški zapiski (rodbina Auersperg);
 - fasc. 120: Origo illustrissimae familiae dominorum comitum et baronum de Saurau;
 - fasc. 133: Genealogia illustrissimae familiae dominorum et S. R. I. comitum a Gallenberg (1664), str. 21, 35, 39, 48, 55, 57; Anacaephalacosis de illustrissima familia Gallenbergica;
 - fasc. 153: Schönlebnovi genealoški izpiski iz originalnih gallenberških listin, str. 606–618.
- SI AS 1001: Schönleben Janez Ludvik, 1659–1731:
- Ad archidiaconatum spectantia (listi niso oštevilčeni, zaradi lažjega nava-
janja sem za lastne potrebe vpeljala foliacijo vezanih listov);
 - Genealogia primorum Austriae marchionum & ducum: Marchiones
Austriae stirpis Babenbergicae radix;
 - Genealoške tablice vladarjev;
 - Jurij Voltsching, 1675; Genealogija Losenstein;
 - Licenca p. Žigi Škerpinu za nadaljevanje Schönlebnovega dela (1731).
- SI AS 1065: Zbirka doktorskih in babiških diplom, 1626–1905:
- a. e. 39: Doktorska diploma J. L. Schönlebna, str. 1r–4r.
- SI AS 1073: Zbirka rokopisov, 13. stol.–1941:
- 49r: Genealogia illustrissimae familiae dominorum a Gallenberg Carno-
rum (1664), str. 14r, 17r, 19r, 19v, 23r, 25r, 26r, 26v, 27r, 31r;
 - 180r: Historia annua Collegii Labacensis Societatis Jesu, str. 265, 454–456.
 - I/31r: Diarium praefecturae scholarum in Archiducali collegio Societatis

- Iesu (1651–1718), str. 1r–8v, 32v, 69v, 71v, 76r, 78v, 92v; *Collectanea ex annis praeteritis spectantia ad Gymnasii Labacensis historiam*. Vindicata ab interitu anno M. DC. LI, str. 287r–297v;
- I/32r: *Diarium p. ministri* (1. januar 1651– 25. oktober 1671), str. 1r–5r, 6v, 36v, 38v, 43v, 45r, 48r–v, 49v, 51v, 53r, 54r, 58r, 59r–60r, 63v, 66r, 70v, 72r, 75v–76r, 79r, 82r–v, 85v, 89r–v, 90r, 92v, 98r, 100v, 102v–103r, 104r, 105r, 107r–v, 110v, 116v–118v, 126v, 127v, 130r–v, 131v, 134r, 135r–v, 141v–142r, 148v, 154v, 157r, 195v;
 - I/33r: *Diarium p. ministri* (1. november 1671–19. september 1683), str. 202r, 247v, 268v, 271v–272r, 281r–282r, 294r, 296r, 299r, 300r, 303r;
 - I/42r: *Appendix ad Annales et Chronologiam Carnioliae sive Genealogica fragmenta* (1674), str. 27–30, 35–38, 41–78, 147–154, 195–205, 472, 584–587, 625–627, 765–771.
 - Dodatek k I/42r:
 - »str. 26d«: Schönlebnov tiskan poziv plemstvu avstrijskih dednih dežel;
 - »str. 26e«: Schönlebnov opis načina iskanja podatkov v plemiških oziroma družinskih arhivih;
 - »str. 344«: dokumenti v zvezi z genealogijo družine Kuenburg;
 - »str. 604«: *Fragmentum genealogicum illustrissimae familiae ducum, principum et comitum Ursinorum*;
 - »str. 626«: *Illustrissima familia de Saurau, Alia coniectura de origine illustrissimae familiae de Saurau; Illustrissima familia de Saurau, Comites de Saurau*;
 - »na koncu knjige«: *Arbor illustrissimae familiae dominorum comitum a Rosenberg; Arbor illustrissimae familiae Rosenbergicae in Styria et Carinthia; Rosenberghii recentes, Linea collateralis*.
 - I/49r: *Carniolia antiqua et nova*, str. 9r–14v, 17r, 18r–20v, 22r, 37v, 50v–51r, 53v–54r, 57v, 68r–73r, 78v–82v, 95v, 102r–v, 103v–106v, 242v, 251r–252v, 286r;
 - I/50r: *Carniolia antiqua et nova*, str. 15–43;
 - I/51r: *Carniolia antiqua et nova*, str. 1r–v,
 - II/51r: *Sodalitas Beatissimae Virginis Mariae in Coelos Assumptae in Archiducali collegio Societatis Iesu Labaci*, str. 29–31, 37, 47, 104–137, 184, 191–196, 199, 240, 247, 252, 715–734.
 - II/52r: *Bruderschaft der unbefleckten Empfängnis*, str. 33, 49–50, 63, 65, 68–69, 73, 77, 79, 83, 87, 89, 93, 95, 99, 102.
 - II/54r: *Congregatio Christi in cruce agonizantis*, str. 11v.
- SI AS 1336: Buchheim Oton Fridrich, 1641–1665:
- Korespondenca Buchheima 1657–1665: Terpinovo pismo z dne 22. 7. 1659.

ARSI – Archivum Romanum Societatis Iesu (Rim):

Austr. 6: AEG – Austria epistolae generalium 1648–1656, str. 110v, 114r, 119r, 119v, 133r, 179r, 190r.

Austr. 26: ACT – Austria catalogi triennales 1622–1636:

- Catalogus primus Domus probationis Viennensis novitiorum 1636, str. 413v;
- Supplementum Catalogorum primi et secundi anni 1635, str. 420v.

Austr. 27: ACT – Austria catalogi triennales 1639–1642:

- Catalogus primus Collegii Graecensis Societatis Iesu anni 1639, str. 34v;
- Catalogus secundus Collegii Graecensis Societatis Iesu 1639, str. 121r;
- Catalogus primus Collegii Cremsensis anno 1642, str. 232r.

Austr. 28: ACT – Austria catalogi triennales 1645–1649:

- Catalogus primus Collegii Passaviensis et Residentiae Traunkirchensis 1645, str. 54r;
- Catalogus primus Collegii Viennensis anni 1649, str. 228v.

Austr. 29: ACT – Austria catalogi triennales 1645, 1651:

- Catalogus secundus Collegii Passaviensis et Residentiae Traunkirchensis Societatis Iesu 1645, str. 36r;
- Catalogus primus Collegii Labacensis 1651, str. 118r;
- Catalogus secundus Collegii Labacensis et Residentiae Plettriacensis 1651, str. 210v.

Austr. 123^a: ACB – Catalogus brevis Provinciae Austriae 1636, str. 39, 84.

Austr. 124: ACB – Austriae catalogi breves 1622–1639:

- Nomina novitiorum a novembri currentis anni 1635 usque ad anni 1636 mensem eundem (fotokopije, ki so prilepljene ob koncu kataloga za leto 1633 in pred katalogom za leto 1634, med stranema 187v in 187r), str. 2.
- Catalogus brevis personarum et officiorum Societatis Jesu Provinciae Austriae anno 1637, str. 212v, 213r.

Austr. 124^a: ACB – Austriae catalogi breves 1640, 1641, 1651, 1652, 1663:

- Catalogus personarum Provinciae Austriae 1640 (Graecense collegium), str. 12;
- Catalogus personarum Provinciae Austriae 1641 (Graecense collegium), str. 33;
- Catalogus brevis Provinciae Austriae anni Domini 1651, str. 51–52;
- Catalogus brevis Provinciae Austriae 1652, str. 70–71.

Austr. 125 I: ACB – Austriae catalogi breves I, 1642–1660:

- Catalogus brevis Provinciae Austriae 1642, str. 2r;
- Catalogus brevis Provinciae Austriae anni 1643, str. 24r–24v;
- Catalogus brevis Provinciae Austriae anni 1644, str. 56v–57r;
- Catalogus brevis Provinciae Austriae anni 1645, str. 78r–79r;
- Catalogus brevis Provinciae Austriae 1646, str. 92v;

- Catalogus brevis Provinciae Austriae anni 1647, str. 109r;
- Catalogus brevis Provinciae Austriae anni 1648, str. 138r;
- Catalogus brevis Provinciae Austriae anni 1649, str. 154r–v;
- Catalogus brevis Provinciae Austriae anni 1650, str. 169r–v;
- Catalogus brevis Provinciae Austriacae Societatis Jesu anni 1653, str. 183¹⁴v;
- Catalogus brevis Provinciae Austriacae Societatis Jesu anni 1654 (Supplementum Catalogi anni 1653), str. 183³⁹v.

Arhiv SBL – Arhiv Slovenskega biografskega leksikona (ZRC SAZU, Inštitut za kulturno zgodovino):

Mapa Janez Ludvik Schönleben:

- prepis pisma arhivarja p. Teschitela z dne 14. 1. 1956;
- Miklavčičevi rokopisni zapiski o življenju in delu J. L. Schönlebna (nepag.);
- Miklavčičeva neokrajšana tipkopisna različica članka o J. L. Schönlebnu, ki jo je pripravil za Slovenski biografski leksikon.

AUW – Archiv der Universität Wien (Dunaj):

- AT-UAW/CA 1.0.71: Eid auf die Unbefleckte Empfängnis Mariens, 9. 4. 1649.
- AT-UAW/CA 1.0.72: Eid auf die Unbefleckte Empfängnis Mariens, 5. 6. 1649.
- NA 1: Liber nationis Austriacae 1561–1654, str. 750–752.
- Ph 11: Acta Facultatis Philosophicae 1642–1723, str. 1–2, 11, 29, 41, 77–85, 87, 101–105, 405.
- Ph 19: Statuta et consuetudines Facultatis Philosophicae 1678, str. 12r, 12ar, 12av, 16r.
- Ph 20: Statuta et consuetudines Facultatis Philosophicae Viennensis 1683, str. 29–73.
- Ph 27: Ordo consuetus et hucusque observatus 1657, str. 1r–10v.
- Th 16: Acta Facultatis Theologicae ab anno 1569, str. 398v–443v.
- Th 21: Matricula inclytæ Facultatis Theologicae, str. 45.

Benediktinerstift St. Paul im Lavanttal, Stiftsarchiv (Šentpavel v Labotski dolini):

- Stiftsarchiv St. Paul, Pack 12-88: Schönlebnovo pismo opatu Albertu Reichartu z dne 16. aprila 1681.

BSB – Bayerische Staatsbibliothek (München):

- Austr. 5451 I: Mars Austriacus, D. Leopoldus, Austriae marchio et tutelaris. Sive panegyricus in eiusdem sancti tutelaris festa luce nomine inclytæ

- nationis Austriacae antiquissimae et celeberrimae universitatis Viennensis dictus in basilica D. Stephani protomart. Vienna: Cosmerovianus, 1648. Vir: Bayerische Staatsbibliothek digital, Münchener Digitalisierungszentrum Digitale Bibliothek (http://reader.digitale-sammlungen.de/en/fs2/object/display/bsb10012079_00001.html), ogled 10. 10. 2013.
- 2 Bavar. 950,XI,32: Trias colossea debito honori /.../ Maximiliani Gandolphi ex comitibus de Khünburg, archi-episcopi Salisburgensis, Sedis Apostolicae legati nati, primatis Germaniae, &c. ad auspicatissimam suae celsitudinis inaugurationem. Salisburgum: Haan, 1668. Vir: Bayerische Staatsbibliothek digital, Münchener Digitalisierungszentrum Digitale Bibliothek (http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10318285_00005.html), ogled 16. 9. 2016.

HDA – Hrvatski državni arhiv (Zagreb):

MK – Metropolitanska knjižnica:

- M 9451: Dissertatio polemica de prima origine augustissimae domus Habspurgo-Austriacae (Syllabus operum et proiectorum Joannis Ludovici Schönleben).
- MP 236:
- str. 1r–218v: Appendix ad Annales et Chronologiam Carnioliae sive Genealogica fragmenta (1674);
- str. 219r–259v: Anno Domini in 1523 Jahr am Montag nach St. Jergen Tag seindt die hiernachbeschribene [sic!] Beysitzer benant und fuergenomben worden (in nadaljevanje po posameznih letih vse do 1672);
- str. 271r–275r: popis članov družine Jörga Lamberga (okrog leta 1480 do 1582);
- str. 276r–278r: Translatio s. Peregrinae V. et M. ad aedem D. Josephi nutritii D. N. RR. PP. eremitarum discalceatorum s. Augustini. Labaci. Anno M DC LX, die V. Octob.;
- str. 278v–279v: Pro die 22. Junii;
- 280r–293v: Excerpta e P. M. B. manuscriptis annalibus;
- 295r–307v: Notata de monasterio Sitticensi;
- str. 328r–459v: protokol škofa Hrena za obdobje od 14. novembra 1599 do leta 1611;
- str. 480r–491r: genealoška debla nekaterih rodbin.

LMU – Ludwig-Maximilians-Universität München:

- 0014/W 4 Theol. 3801: Oesterreichische Veste unnd Vormaur, das ist Lob- und Ehren-Predig vom grossen Heil. Josepho unsers Herrn Jesu Christi

Zucht- und Nehr-Vatters und der jungfräulichen Mutter Gottes Mariae jungfräwlichen [sic!] Bräutigams. Salzburg: Melchior Haan, 1675.

NMS – Knjižnica Narodnega muzeja Slovenije (Ljubljana):

- fotografije knjižničnega kataloga knjižnice Auerspergov iz leta 1668 v prepisu iz leta 1762: Laibach-Fürstenhof: Inventare 1729–1895 (sign. v HHStA: AT-OeStA/HHStA SB Auersperg VII-A-14-4-Konv. 1);
- K 1031: Verzeichnuss der Herren Burgermaister und Richter der Fürstl. Haupt-Stadt Laybach.

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana (Ljubljana):

NŠAL 1 (Spisi – ŠAL/Kek):

- fasc. 5/8 (razni dokumenti in pisma glede župnij Dvor na Koroškem in Sv. Nikolaj pri Beljaku, 1658–1665);
- fasc. 12/9 (različna pisma in spisi v zvezi z oporoko po škofu Buchheimu);
- fasc. 25/3/4 (dve pismi v zvezi s Schönlebnovo zamenjavo dekanske službe za dva beneficija v Lescah).

NŠAL 11 (Škofijski protokoli):

- fasc. 2, zv. 5, leto 1676, str. 102–103;
- fasc. 6, zv. 9/1, leto 1680, II., str. 92, 125–126.

NŠAL 13, (Sinode):

- šk. 1, 1602–1699, sinoda leta 1676.

NŠAL 100, KAL (Kapiteljski arhiv):

- Zapiski sej 1621–1665 (Protocollum Capituli Labacensis inchoatum 1621 usque ad annum 1658, I.), str. 122r–v, 151r–v, 160r–v, 173v–175r, 181v–183r, 184v–189v, 191r–v, 197v–198r, 199r, 200r, 201r–202r, 204r–204v, 205–220v, 223–225, 227–228, 237, 244–249, 257, 269–270, 279, 355–363, 378–381, 384, 388–391, 392–396, 408–410, 413r–415r (v kodeksu se izmenjujeta paginacija in foliacija).
- Zapiski sej 1666–1698 (Protocollum Capituli Labacensis de Anno 1666 usque ad annum 1698, II.), str. 1r–9v, 13r–22r.
- fasc. 6/23 (imenovanje Marka Dolinarja za stolnega prošta leta 1654);
- fasc. 10/1c (Schönlebnova potrdila vikarju Terčelju v župniji Dob za leta 1656 in 1657), 10/1d (poravnave terjatev 1655–1657 v sporu med stolnim kapitljem in vikarjem v Dobu, 17. avgust 1658), 10/1g (razni spisi med tožiteljem Terčeljem in kapitljem kot tožencem zaradi odstavitve z župnije (1662–1663);
- fasc. 21/14 (zapisnik vizitacije kapitlja, ki jo je opravil škof Jožef Rabatta 27. aprila 1665; vizitacijski vprašalnik za ljubljanski stolni kapitelj iz leta 1655),

- 21/17 (»Responsum ad quaesita visitationis beneficiati s. Georgii 1665«);
- fasc. 24/9, 12, 16, 17, 22, 23, 33, 35–39, 46–48 (sinodalni spisi za leta 1661–1663, 1665–1666, 1668);
- fasc. 37/10 (dekret Kongregacije obredov v zvezi z asistenco pri pontifikacijah, 6. junij 1656);
- fasc. 38/6 (pismo učitelja v šoli pri Sv. Nikolaju, Filipa Jakoba Idena, škofu Hrenu z dne 25. oktobra 1627), fasc. 38/11 (vprašanje administratorja temporalij ljubljanske škofije v času sedisvakance, odredbi cesarja Leopolda I., 16. april in 13. maj 1664), 38/12 (spisi v zvezi s stolnim kapitljem in z njegovimi pristojnostmi glede upravljanja škofijskih temporalij v času sedisvakance); 38/13 (razdrobljen zapis (osnutek) v zvezi s prevzemom temporalij), 38/14 (pismo V. E. Auersperga Schönlebnu, v katerem mu naroča, naj mu kapitelj izroči izvirnik oporoke pokojnega škofa Buchheima: 29. julij 1664);
- fasc. 39/23 (spisi v zvezi z zapuščino prošta Marka Dolinarja);
- fasc. 41/19 (»Nomina illorum, qui ad praesentem synodum per expeditas patentes sunt citati anno 1658–1660.«);
- fasc. 54/1 (spor Terčelja s stolnim kapitljem: različna pisma);
- fasc. 56/30 (dokumenti v zvezi z Buchheimovo zapuščino, 1664–1665), 56/31 (spisi v zvezi s Schönlebnovo zapuščino: pismo generalnega vikarja Garzarolla škofu Rabatti);
- fasc. 64/12 (različna pisma v zvezi s suspenzom Andreja Triglerja; Schönlebnovo pismo, 4. september 1668);
- fasc. 67/3 (drobci protokolov, temporalnih sporov ter procesov pri škofijskem uradu za čas okrog 1655 do 1673; protokol za leto 1665: dekret z dne 18. januarja 1665; protokol za leto 1666: dekret z dne 10. avgusta 1666);
- fasc. 69 (Vaccanovo pismo škofu Buchheimu z dne 9. avgusta 1644);
- fasc. 70/1 (Terpinova pisma Buchheimu iz leta 1659: pismo 27. marca 1659);
- fasc. 76/37 (proces med ljubljanskim stolnim kapitljem in Mihaelom Terčeljem);
- fasc. 78/2 (Schönlebnovo pismo Terpinu z dne 6. avgusta 1665);
- fasc. 80/23 (Schönlebnovo pismo Terpinu, 3. junij 1666; osnutek priporočila Schönlebna za župnika v Mengšu);
- fasc. 86/8 (zapis vprašanj ob škofovi vizitaciji ljubljanskega stolnega kapitlja leta 1655), 86/38 (Schönlebnovo pismo škofu Buchheimu v zvezi z Dolinarjevo zapuščino, najverjetneje iz leta 1660);
- fasc. 87/26 (zapisi v zvezi s prošnjo ribiške bratovščine za dovoljenje za vsakoletno procesijo, 1657), 87/42 (Schönlebnovo pismo Terpinu z dne 6. septembra 1665);

- fasc. 89/26 (pismo škofa Rabatte opatu v Dunajskem Novem mestu z dne 6. julija 1668, v katerem je priporočil Schönlebnu za župnika v fari Mengeš), 89/35 (Schönlebnovo pismo škofu Rabbati z dne 16. julija 1665; Schönlebnovo pismo Terpinu z dne 20. aprila 1673);
- fasc. 93/79 (dve pismi o pravicah vicegeneralnih vikarjev: eno pismo je Terpinovo z dne 22. julija 1665, drugo pa Schönlebnovo z dne 18. julija 1665), 93/82 (Schönlebnovo pismo škofu J. Rabbati z dne 24. julija 1665), 93/84 (Terpinovo pismo škofu Rabbati, 27. junij 1665), 93/neoštevilčeno (Terpinovo pismo Schönlebnu, 28. junij 1665);
- fasc. 96/14 (»Index librorum et authorum bibliothecae Oberburgensis excellentissimi et reverendissimi principis episcopi Labacensis«, 1655; »Nota librorum bibliothecae Oberburgensis, qui Labacum ad officium episcopale accepti sunt et defacto in eo reperiuntur.«, 1664–1665, 1668);
- fasc. 97/2 (Schönlebnova izjava, 5. oktober 1669), 97/22 (»Specificatio librorum, quos ego infrascriptus /.../ a Collegio patrum Societatis Labaci, qua reverendissimi domini Joannis Ludovici Schönleben p. m. universali haerede consignari et huc in episcopale archivum adferri ibique reponi curavi.« (Smrtnikov osnutek in original); »Bibliothecae Oberburgensis libri« – seznam knjig, ki si jih je izposodil in vrnil J. L. Schönleben); 97/52 (Ludwig Schönleben zahteva plačilo za izgradnjo velikega kornega oltarja v stolnici);
- fasc. 98/1 (Hrenove rokopisne pridige);
- fasc. 107/3 (različni dokumenti v zvezi s Schönlebnovo menjavo dekanske službe za dva beneficija v Lescah, ki sta pripadala baronu Oktaviju Buccelleniju), 107/12 (cesarjev odlok z dne 28. aprila 1664);
- fasc. 109/54 (spor glede asistencije pri škofovih mašah in glede opravljanja božjih služb ali petih maš in nekatere novosti kapitlja), 109/55 (nekaj pisem v zvezi s spremembo oblek ljubljanskih stolnih kanonikov);
- fasc. 112/14 (odlok kongregacije obredov, 10. junij 1656 – izpisek);
- fasc. 114/18 (potrdilo Ludvika Schönlebla o predumu za postavitev velikega oltarja);
- fasc. 120/12 (pritožbe Michaela Terčelja zoper stolni kapitelj, ker je bil odstavljen iz župnije Dob: 1662–1667);
- fasc. 121/15 (Schönlebnov prepis odobritve (»Approbatio«) tiska za knjigo *Palma Virginea*); 121/17 (korespondenca med škofom Buchheimom in generalnim vikarjem Terpinom, 1655–1662);
- fasc. 123/15 (Schönlebnovo kratko pismo, najverjetneje z dne 21. septembra 1668), 123/18 (prepis cesarjeve prošnje papežu, naj potrdi njegovo imenovanje Schönlebnu za ribniškega župnika in arhidiakona, 13. 10. 1669);

- fasc. 138/10 (dokumenti v zvezi s sporom med škofom Buchheimom in stolnim dekanom Schönlebnom o vprašanju, ali je stolni dekan dolžan asistirati škofu kot diakon in v dalmatiki, 1655–1664); 138/14 (spori med škofom Rabatto in stolnim kapitljem zaradi spremembe kanoniških oblačil, 1665–1667);
- fasc. 141/1 (več pisem Terčelja, Terpina, Ferrija in dekana), 141/14 (dokumenti v zvezi s sporom glede asistence med Rabatto in stolnim kapitljem, in sicer glede vprašanja, na kakšen način in kako daleč proč od stolne cerkve so kanoniki dolžni asistirati škofu);
- fasc. 168/14 (Schönlebnov popis terjatev proti ljubljanskemu stolnemu kapitlju 1654–1678); 168/16 (spor med stolnim kapitljem in Mihaelom Wurzerjem zaradi neplačanega dolga, 1665);
- fasc. 175/21 (dopis vikarja pri Sv. Nikolaju pri Beljaku stolnemu dekanu Schönlebnu, 18. oktober 1665), 175/22 (poročilo dekana Schönlebna o komisiji pri Sv. Nikolaju pri Beljaku za leto 1665), 175/25 (različna pisma v zvezi z župnijo Sv. Nikolaj pri Beljaku, leto 1665), 175/26 (Schönlebnov odlok z dne 13. novembra 1666);
- fasc. 183/24 (spisi in pisma, ki se nanašajo na zapuščino po umrlem škofu Buchheimu);
- fasc. 202/3 (»Puncta quaedam de officio decani ecclesiae cathedralis«);
- fasc. 245/3 (obvestilo stolnega kapitlja kapiteljskim vikarjem o smrti kanonika Rudolfa barona Coraduzzija), 245/6 (»Austria Interior«; »Marchiones Austriae«);
- fasc. 248/3 (»Ordo missarum et vesperarum solennium, quae annuae peragi solent a dominis canonicis«);
- fasc. 250/11 (»Puncta quaedam de officio decani ecclesiae cathedralis«), 250/16 (dekret Kongregacije obredov z dne 31. julija 1665), 250/20 (odloki stolnim kanonikom v zvezi z mašnimi in pontifikalnimi oblačili, 1665–1667);
- fasc. 312/1 (različni dokumenti: drobci zapisnikov kapiteljskih sej (1660–1661); dokumenti v zvezi z asistenco pri škofovih mašah (1665–1667); določila v zvezi z mašnimi oblačili (1665–1667); različna pisma);
- fasc. 313/2a (oporoke kanonikov in vikarjev: Schönlebnova oporoka 1676–1680);
- fasc. 327 (Bratovščina sv. Rešnjega telesa v ljubljanski stolnici: spisi in računi 1635–1698);
- fasc. 331/1 (Schönlebnovo pismo z dne 2. januarja 1657);
- fasc. 364 (»Puncta quaedam de officio decani ecclesiae cathedralis«; »Continuatio protocolli ab anno 1661«; »Extractus ex Protocollo Capi-

tuli Labacensis de morte et sigillatione bonorum domini praepositi Doliner a Capitulo facta manu domini decani Schenleben«; »Copia foundationis Capituli Viennensis«);

– fasc. 369 (Mašne ustanove: Schönleben Stiftung, 1692).

NŠAL 101 (Zbirka listin):

– 1654 V 6., Regensburg: cesarjevo imenovanje Schönlebna za stolnega dekana v Ljubljani;

– 1682 I 29., Ljubljana: škof Rabatta podeli beneficij sv. Jurija Janezu Antonu Dolničarju.

NŠAL 508 (Zapuščina Maksa Miklavčiča):

– š. 178;

– š. 182;

– š. 183;

– š. 184.

ŽA (Župnijski arhiv) Ljubljana – Sv. Nikolaj, Matične knjige:

– Krstne knjige (K): 1614–1621, str. 200, 308; 1621–1626, str. 73, 178; 1626–1631, str. 40, 137, 172; 1632–1638, str. 19, 231; 1638–1643, str. 75, 230, 265; 1643–1653, str. 198.

– Mrliške knjige (M): 1635–1657, str. 57, 110, 148; 1658–1735, str. 24, 93.

– Poročne knjige (P): 1632–1651, str. 96, 149; 1651–1682, str. 10, 76.

ŽA (Župnijski arhiv) Ribnica, Matične knjige:

– Mrliške knjige (M): 23. maj 1670 – november 1705.

– Poročne knjige (P): 27. april 1670–1717, str. 1–30.

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica (Ljubljana), Rokopisna zbirka in zbirka redkih tiskov:

– Ms 156: Historia seminarii Labacensis, in qua origo, progressus, benefactores eiusdemque alumni continentur, ab anno MDC, str. 18v–20r.

– Ms 1044: Erberg, Jožef Kalasanc: *Sammlung von grösstentheils in Kupfer gestochenen Portraits geborner Krainer und solcher Personnen, die in vorzüglichen Verhältnissen im Lande standen*, str. 113, št. 48: upodobitev Ludvika Schönlebla.

OeStA – Österreichisches Staatsarchiv (Dunaj):

AVA – Allgemeines Verwaltungsarchiv:

– AT-OeStA/AVA FA Harrach Fam. in spec 299.24: Schönlebnova pisma grofu Ferdinandu Bonaventuri I. Harrachu: 8. april in 17. december 1680, 3. februar in 25. marec 1681.

HHStA – Haus-, Hof- und Staatsarchiv:

- AT-OeStA/HHStA SB Auersperg I-A-21-1 (št. 9): Aurspergischer Stammbaum oder der Herrn, Graffen, und Fürsten von Aursperg Geburtsliny. Aufgesetzt und aus uhralten Schrifften gezogen im Jahr Christi 1656. J. L. S. SS. T. D. D. L.
- AT-OeStA/HHStA SB Auersperg VII-A-14-4-Konv. 1: Laibach-Fürstenhof: Inventare 1729–1895 (prepis knjižničnega kataloga iz leta 1668, ki je nastal leta 1762).
- AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 9: J. L. Schönleben: *Arbor genealogica illustrissimae et principalis familiae Aurspergicæ* (Ms 13), str. 2r, 3v, 5v; 4–6, 12, 17, 23, 25–26, 28, 38–39, 63, 70, 80–81, 85, 89, 106, 11–112, 114, 117, 119, 122, 148–161, 163r–v; neoštevilčeni listi: Chronologia illustrissimae familiae Aurspergicæ (zapisi za leto 1655).
- AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 12: J. L. Schönleben: *Arbor genealogica illustrissimae et principalis familiae Aurspergicæ* (Ms 22), str. 2r, 29v, 30r, 37v, 41v, 64r, 65v.
- AT-OeStA/HHStA SB Auersperg XXVII, 25: J. L. Schönleben: Tragödie »Anastasius Tyrannus Orientis« (*Haeresis fulminata Anastasius Tyrannus Orientis Haereticus*), str. 1r–7r, 40r–42r, 62r–64r.
- AT-OeStA/HHStA SB FA Auersperg XXVII, 33: Realkatalog der Fürstlich Aurspergischen Fideicommiss-Bibliothek in Laibach.
- AT-OeStA/HHStA OMeA ÄZA 6-25: Reise Kaiser Leopold I. zu den Erbhuldigungen in Graz, Klagenfurt, Laibach, Görz, Einzug in Triest und Rückreise nach Wien, str. 30r–37r.
- AT-OeStA/HHStA OMeA ÄZA 6-30: Akten über die Erbhuldigung der krainer Landstände in Laibach, str. 146r–150v.

ÖNB – Österreichische Nationalbibliothek, Sammlung von Handschriften und alten Drucken (Dunaj):

- Archiv, Hausakten: Hofbibliothek (1575–1920), Allg. Verwaltungs- u. Korrespondenzakten, Protokolzahl: 3/1830. Kartonnummer: 12 (2. 1. 1830).
- Autogr. 37/103-1 Han: Attestatio paupertatis pro Adamo Schorman et Elisabetha Lesserin.
- Cod. 7248 Han: Marchiones Styriae, str. 253r–259v, 339r–v.
- Cod. 7250 Han: Sammelhandschrift, str. 1r–36v, 38r–54r, 60r–71v, 79r–v, 81r–98r, 99r–142r, 143r–146r, 147r–150r, 151r, 152r–168v, 183r–202v, 217r–222v, 229r–240v.
- Cod. 8227 Han: Johann Matthias Testarello della Massa, *Historia ecclesiastica urbis Viennensis*.

- Cod. 8351 Han: Historische Sammelhandschrift
str. 1–125: Origines serenissimae ac Potentissimae familiae Habsburgo-Avstricae ex monumentis veteribus, scriptoribus coaetaneis, diplomatibus & chartis nunc primum demonstratae ac S. Caesar ac catholicae Maiestati devotissime dedicatae a Io. Georgio Eccardo S. R. M. Britann. Historiographo ac Bibliothecario;
- str. 161r–171r: Marchiones Austriae stirpis Babenbergicae radix;
- str. 171r–172r: Nobilitas Carnioliae anno 1446;
- str. 172v–173v: Tomus II. Annalium Carnioliae apparatus – descriptio summaria sacro-prophana Carnioliae Novae;
- str. 174r–v: Communicanda pro To. II. Carnioliae;
- str. 175r–176v: Nota was man zur Lands Chroniks dankwürdiges vermerkhen und communiciren solle;
- 177r–v: Puncta, secundum quae excerpi possunt ex antiquis chartis servientiae Chronologiae;
- str. 177v–178r: Genealogia primorum Austriae marchionum et ducum;
- str. 178v: Nota ecclesiarum filialium, quae dignoscuntur a matrice s. Georgii Laasensi;
- str. 457r–476v: Marchiones Austriae antiqui mea collectio sed adhuc manea.
- Cod. 9214 Han: Sammelhandschrift: Zgodovinski zapiski Ludvika Schönlebla, str. 2r, 4r, 6r, 9v–10r, 14v–15r, 20r–21r, 31r–v, 37v, 43r.
- Cod. 9714 Han: Epistolae ad Petrum Lambecium, str. 165r–167v.
- Cod. 12031 Han: Litterae annuae Societatis Iesu Provinciae Austriae anni 1633, str. 19v.
- Cod. 12218 Han: Litterae annuae Societatis Iesu provinciae Austriae, 1633–1639, str. 37v, 117v–120r, 172r.
- Cod. 12219 Han (ÖNB Masterfilm Negativ HS 3590): Litterae annuae Provinciae Austriae Societatis Iesu, 1641–1646, str. 25r, 233v–234v, 358v, 359r–v, 384v–385r, 386v.
- Cod. 12220 Han: Litterae annuae Provinciae Austriae Societatis Iesu, 1647–1652, str. 20r–22r, 79r–v, 170r, 171v–172r, 311r–v, 312v.
- Cod. 12226 Han: Litterae annuae Provinciae Austriae, 1681–1684, str. 18v–19r.
- Cod. 12407 Han: Examen candidatorum Societatis Iesu in Collegio Viennensi a. 1648–1678, str. 1r, 5r–6r.
- Cod. 13564 Han (ÖNB Masterfilm Negativ HS 1647): Litterae annuae Societatis Iesu provinciae Austriae, 1628–1632, str. 24r, 87v.
- Cod. 13727 Han: Chronik der Wiener Hochschule samt Beilagen, str. 37r.

- Cod. 15300 Han: Appendix ad Annales et Chronologiam Carnioliae sive Genealogica fragmenta (1674), str. 13v–15r, 33r–34r, 41v–45r, 161r.
- Cod. 15326 Han: Katalog der Handschriften des Grafen Franz Ehrenreich von Trauttmansdorff (»Catalogus codicum manuscriptorum alicuius bibliothecae«).
- Cod. 15400 Han: Jahr Schrifftten des Hertzogthumbs Crain, str. 4v, 6r–v, 14r, 14v–17r, 33r–v, 38r–v, 41v, 42r–44r, 45r–v, 58v, 65r, 84v, 86v, 112r, 149r–v, 152r, 153v, 156v, 159r, 161r–v, 182v, 184r, 187v, 210v, 225v–228r, 256v, 266r, 267r–270v, 272v, 273v, 277r, 284v, 295r.
- Cod. Ser. n. 15018 Han: Index in Partem II. et III. Tomi I. Annalis.

SK – Semeniška knjižnica (Ljubljana):

- M IV 9: J. L. Schönleben, *Vera ac sincera sententia* (1670).
- M IV 10: J. L. Schönleben, *Palma virginea* (1671).
- Q IV 22: Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 1. in 2. del (1676).
- Miscellanea J. G. Dolničarja (Pars II.): J. L. Schönleben, *Oesterreichische Veste unnd Vormaur* (1675).
- Ms 11: Joannes Gregorius Thalnitsher: *Annales urbis Labacensis, metropolis inclity Ducatus Carnioliae, das ist, Jahrs-Geschichten der fürstl. Haupt Statt Laybach. Von Anno 1660, biss 1700. Dann continuiret von Anno 1700 biss 1718*.
- Ms 64: J. L. Schönleben, *Basis ethica*, 1654.

UB Graz – Univeritätsbibliothek Graz (Gradec):

- Ms 1251: Genealogica adiectis observationibus conscripta, [ut] characteres evincunt, a Johanne Ludovico Schönleben.

UB Wien – Univeritätsbibliothek Wien (Dunaj):

- I-182839: *Manuale Sodalitatis B. M. Virginis in coelos assumptae*. Labaci. In Archiducali Societatis Iefu Collegio. Erectae & confirmatae. Viennae Austriae. Typis Gregorii Gelbhaar. Anno 1639.

USP – Universitas studii Paduani (Università degli Studi di Padova) – Archivio Generale di Ateneo, Archivio Antico (Padova):

- vol. 430: Serie Sacro Collegio Teologi, Atti del Sacro Collegio dei Teologi ed esami dei laureandi con indice dal 1652, 12 maggio – 1663, 8 maggio, str. 20r–21r.
- vol. 466: Matricola dei Teologi, medici e filosofi della Naz. Germ. 1649–1697, str. 17r.

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana (Ljubljana):

- SI ZAL LJU 346, 2/32: Vladislav Fabjančič, Rokopisna knjiga meščanov od 1551 do 1671, str. 122–123.
- SI ZAL LJU 346, 73/675: Sejni zapisniki ljubljanskega mestnega sveta.

ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede (Ljubljana):

- Publična biblioteka im. M. E. Saltikova-Ščedrina (Sankt Peterburg); Otdel rukopisej, Arhiv Kosta, T., Svjazka X: Čop Matija: Dopolnenija, k rabote Šafarika »Geschichte der slavischen Sprache und Literatur« (t. i. peterburška verzija Čopove *Literature Slovencev*), digitaliziran mikrofilm; diplomatični prepis gradiva: Edi Vrečko.

Objavljeni viri

Acta eruditorum anno MDC LXXXII publicata, ac Dn. Johanni Georgio IV, Electoratus Saxonici Haeredii, et Dn. Friderico Augusto, Ducibus Saxoniae &c. &c. &c. Principibus Juventutis dicata. Cum S. Caesariae Majestatis et Potentissimi Electoris Saxoniae Privilegiis. Lipsiae: Prostant apud J. Grossim & J. F. Gletitschium. Typis Christophori Güntheri, 1682. Vir: Google books (http://books.google.si/books?id=E7MasYIsMKQC&printsec=frontcover&hl=sl&source=gbbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false), ogled 10. 6. 2013.

Alvarus, Emmanuel: *Emmanuelis Alvari e Societate Iesu De institutione Grammatica libri tres.* Eborae: Emmanuel de Lyra, 1596. Vir: Google books (http://books.google.si/books?id=lp8RBn6sfnsC&printsec=frontcover&hl=sl&source=gbbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false), ogled 5. 2. 2014.

Andritsch, Johann: *Die Matrikeln der Universität Graz.* Bd. 2: 1630–1662 (Publikationen aus dem Archiv der Universität Graz, Band 6/2). Graz: Akademische Druck u. Verlagsanstalt, 1980.

Baucer, Martin: *Zgodovina Norika in Furlanije* (prev. Valentin Z. Jelinčič). Ljubljana: Slovensko bibliofilsko društvo, 1991.

Catalogus Reverendissimorum, Illustrissimorum [...]/ Dominorum in antiquissima, ac celeberrima Universitate Viennensi, inclytæ Nationis Austriacae procuratorum, et membrorum viventium immatriculorum sub rectoratu [...]/ Ignatii Thomae Pöck (1748). Vir: Google books (<http://books.google.si/books?id=KdZJAAAACAAJ&printsec=frontcover&dq=Catalogus+reverendissimorum,+illustrissimorum,+magnificorum&hl=sl&sa=X&ei=V->

- gUTVNGsJOjiyWP_roHgDA&ved=0CCAQ6AEwAA#v=onepage&q=-Catalogus%20revendissimorum%2C%20illustrissimorum%2C%20magnificorum&f=false), ogled 1. 9. 2014.
- Catalogus Personarum, & Officiorum Provinciae Austriae Societatis Jesu (1718–1732)*. Vir: Österreichische Nationalbibliothek (http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ168741102), ogled 28. 12. 2016.
- Constitutiones Societatis Iesu. Anno 1558*. Reprinted from the Original Edition with an Appendix, containing a translation, and several important documents. London, 1838. Vir: Internet Archive (<https://archive.org/details/constitutioness02jesugooq>), ogled 25. 9. 2013.
- Czerwenka, Wenceslaus Adalbertus: *Annales et acta pietatis Augustissimae ac serenissimae domus Habsburgo-Austriacae*. Pars I. Usque ad annum M.CCC.LVIII. Praga: Joannes Michael Störitz, 1694. Vir: Google books (http://books.google.de/books?id=d_pPAAAAcAAJ&pg=PA536&dq=Ioannes+Ludovicus+Sch%C3%B6nleben&hl=sl&sa=X&ei=E-1B6UqH3F-ic4wTrpIC4BA&ved=0CGkQ6AEwCTgo#v=onepage&q=Ioannes%20Ludovicus%20Sch%C3%B6nleben&f=false), ogled 6. 11. 2013.
- Dolničar, Janez Gregor: *Epitome chronologica, continens res memorabiles, nobilis, & antiquissimae urbis Labacensis, Metropolis inclyti Ducatus Carnioliae*. Labaci: formis J. G. Mayr, 1714.
- Dolničar, Janez Gregor: *Historia cathedralis ecclesiae Labacensis. Zgodovina ljubljanske stolne cerkve: Ljubljana 1701–1714* (ur. Ana Lavrič). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2003.
- Dolničar, Janez Gregor: *Bibliotheca Labacensis publica Collegii Carolini Nobilium. Trubar, Hren, Valvasor, Dolničar: O slovstvu na Kranjskem* (ur. Luka Vidmar). Ljubljana: SAZU, 2009.
- Eckhart, Johann Georg von: *Origines serenissimae ac potentissimae familiae Habsburgo-Austriacae*. Lipsia: Joh. Frid. Gleditschii filii, 1721. Vir: Google books (<https://books.google.si/books?id=9A9dAAAAcAAJ&pg=PR56&lpg=PR56&dq=Origines+Serenissimae+ac+Potentissimae+familiae+Habsburgo-Avstriacae&source=bl&ots=91e-1QaZyc&sig=aMrVk7aDRaJ4PgxRjYY0VpwlhGc&hl=sl&sa=X&ei=GKKvVKTIK-s6KaMDRgoAP&ved=0CD0Q6AEwBA#v=onepage&q=Origines%20Serenissimae%20ac%20Potentissimae%20familiae%20Habsburgo-Avstriacae&f=false>), ogled 27. 12. 2014.
- Edition des Inventars der Bibliothek von Franz Ehrenreich Graf von Trauttmansdorff (1672–1719)*. Erstellt von Mag. Dr. phil. Werner Stangl im Rahmen des FWF-Projekts Atlantische Produkte in Zentraleuropa. Vir: Karl-Franzens-Universität Graz (<http://www.uni-graz.at/print/>

- gesgabww/gesgabww_forschungsbereiche/gesgabww_edition.htm), ogled 3. 10. 2013.
- Erberg, Jožef Kalasanc: Versuch eines Entwurfes zu einer Literar-Geschichte von Crain. Angewendet auf die Quellen der Lustaller Bibliothek und Archiv, 1825. *Jožef Kalasanc Erberg in njegov poskus osnutka za literarno zgodovino Kranjske* (ur. Milena Uršič). Ljubljana: SAZU, 1975.
- Fabjančič, Vladislav: *Zgodovina ljubljanskih sodnikov in županov 1269–1820. Ljubljanski sodniki in župani*, 3. zv.: *Župani in sodniki 1605–1650* (Gradivo in razprave 28, ur. Barbara Žabota in Damjan Hančič). Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2005.
- Fabjančič, Vladislav: *Zgodovina ljubljanskih sodnikov in županov 1269–1820. Ljubljanski sodniki in župani*, 4. zv.: *Župani in sodniki 1650–1785* (Gradivo in razprave 34, ur. Sonja Anžič-Kemper in Barbara Žabota s sodelavci). Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2012.
- Fiedler, Marian: *Austria Sacra: Oesterreichische Hierarchie und Monasteriologie. Geschichte der ganzen österreichischen, weltlichen und klösterlichen Klerisey beyderlei Geschlechts. Vierter Theil, siebenter Band: Das Erzherzogthum Oesterreich Ob der Enns*. Wien: Ghelenschen Schriften, 1786.
- Frank, Karl Friedrich von: *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum Alt-Österreichischen Adels-Lexikon 1823–1918*, 4. Band (O – Sh). Schloss Senftenegg: Selbstverlag, 1973.
- Gall, Franz, Paulhart, Hermine: *Die Matrikel der Universität Wien. IV. Band: 1579/II-1658/59*. Wien-Köln-Graz: Im Auftrag des Akademischen Senats herausgegeben vom Archiv der Universität Wien, 1974.
- Historia annua Collegii Societatis Jesu Labacensis (1596–1691)* (ur. France Baraga). Ljubljana: Družina, Provincialat Družbe Jezusove, 2002.
- Hoff, Heinrich Georg: *Historisch-statistisch-topographisches Gemählde vom Hertzogthume Krain und demselben einverleibten Istrien. Ein Beytrag zur Völker- und Länderkunde*. Dritter Theil. Laibach: Johann Retzer, Wilhelm Heinrich Korn, 1808.
- Index librorum prohibitorum Innocentii XI. Pontificis Maximi iussu editus*. Romae: Cam. Apost., 1683. Vir: Google books (https://books.google.si/books?id=oRNJAAAcAAJ&printsec=frontcover&dq=Index+Librorum+prohibitorum++Inocentii+XI.+iussu+editus&hl=sl&sa=X&ei=w0ORVLokL8ytU_SQgsgJ&redir_esc=y#v=onepage&q=Index%20Librorum%20prohibitorum%203A%20Inocentii%20XI.%20iussu%20editus&cf=false), ogled 15. 12. 2014.
- Index librorum prohibitorum Innocentii XI. Pontificis Maximi iussu editus*. Romae: Cam. Apost., 1685. Vir: Google books (<http://books.google.si/>

- books?id=stRIAAAaAAJ&printsec=frontcover&hl=sl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false), ogled 15. 12. 2014.
- Index librorum prohibitorum Innoc. XI. P. M. iussu editus usque ad annum 1681. Eidem accedit in fine Appendix usque ad mensem Iunii 1704.* Romae: Cam. Apost., 1704. Vir: Google books (http://books.google.si/books?id=xecO-AAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=sl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false), ogled 15. 12. 2014.
- Index librorum prohibitorum sanctissimi domini nostri Benedicti XIV, Pontificis Maximi, iussu recognitus, atque editus.* Romae: Camera Apostolica, 1758. Vir: Google books (http://books.google.si/books?id=Ss87AAAAaAAJ&printsec=frontcover&hl=sl&source=gbs_ge_summary_r), ogled 15. 12. 2014.
- Index librorum prohibitorum sanctissimi domini nostri Gregorii XVI, Pontificis Maximi iussu editus.* Romae: Camera Apostolica, 1841. Vir: Google books (https://books.google.si/books?id=DngTAAAAQAAJ&printsec=frontcover&dq=index+librorum+prohibitorum+1841&hl=sl&sa=X&ei=xE6RVK-CECMv3UKTKg5AH&redir_esc=y#v=onepage&q=index%20librorum%20prohibitorum%201841&f=false), ogled 15. 12. 2014.
- Jöcher, Christian Gottlieb: *Allgemeines Gelehrten-lexicon, Viertel Theil, S–Z.* Leipzig: Johann Friedrich Gleditschens Buchhandlung, 1751. Vir: Googlebooks (https://books.google.si/books?id=BDU-AAAAaAAJ&printsec=frontcover&hl=sl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false), ogled 10. 10. 2016.
- Khunstl, Johann Anton: *Ternio quartarum legitimae, Trebellianicae, et Falci-diae. Quo nimia ultimarum voluntatum libertas ad Iuris Lancem accurate temperatur.* Salisburgi: in officina Christophori Katzenbergeri, 1651. Vir: Bayerische Staatsbibliothek digital, Münchener Digitalisierungszentrum Digitale Bibliothek (http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10965571_00001.html), ogled 20. 9. 2016.
- Konstitucije Družbe Jezusove z opombami 34. generalne kongregacije in Dopolnilne določbe potrjene od iste kongregacije* (prev. Anamarija Beniger). Ljubljana: Provincialat Slovenske province Družbe Jezusove, 2007.
- Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove (1596–1691)* [HA 1596–1691] (prev. Marija Kiauta). Ljubljana: Družina, Provincialat Družbe Jezusove, 2003.
- Linhart, Anton: *Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Oesterreichs*, 1. zv. Laibach: im Verlage bei Wilhelm Heinrich Korn, 1788.
- Linhart, Anton: *Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Oesterreichs*, 2. zv. Nürnberg: in Commission bei Ernst Christoph Grattenauer, 1796.

- Linhart, Anton: *Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije 1 in 2* (ur. Bogo Grafenauer). Ljubljana: Slovenska matica, 1981.
- Lojolski, Ignacij: *Duhovne vaje* (prev. Jože Roblek DJ). Ljubljana: Župnijski urad Ljubljana-Dravlje, 1991.
- Lombardus, Petrus: */.../ Sententiarum libri quatuor /.../ per Joannem Aleaume /.../ pristino suo nitori nunc primum vere restituti /.../*. Antverpiae: 1754. Vir: Google books (http://books.google.si/books?id=qOVLluGm1LQC&pg=PA81&dq=Peter+Lombardus+Libri+sententiarum&hl=sl&sa=X&ei=J5h7U-iPM42EyQOd1YGAAG&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false), ogled 19. 5. 2014.
- Lukacs, Ladislaus: *Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S. I.*, 2. zv. (1601–1640). Romae: Institutum Historicum S. I., 1982.
- Lukacs, Ladislaus: *Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S. I.*, 3. zv. (1641–1665). Romae: Institutum Historicum S. I., 1990.
- Lukacs, Ladislaus: *Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S. I.*, 4. zv. (1666–1683). Romae: Institutum Historicum S. I., 1990.
- Lukacs, Ladislaus: *Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S. I.*, 5. zv. (1684–1699). Romae: Institutum Historicum S. I., 1990.
- Lukacs, Ladislaus: *Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae S. I.*, 6. zv. (1700–1717). Romae: Institutum Historicum S. I., 1993.
- Mariae magnae Dei Matris celebres panegyristae, qui amoeniore stylo eius laudes vulgarunt. In unum collecti fasciculum et in novella typographia Labacensi reimpressi.* Labaci: Joannes Baptista Mayr, 1679. Vir: Google books (https://books.google.si/books?id=L3w_AAAAcAAJ&pg=PP5&lpq=PP5&dq=Mariae+magnae+Dei+Matris+celebres+panegyristae&source=bl&ots=Z0PIEB5NpK&sig=751l60qCCkmC8I8qJo07IHoeroM&hl=sl&sa=X&ei=AYSSVJrPDlbg-aOjgtAG&ved=0CEMQ6AEwBg#v=onepage&q=Mariae%20magnae%20Dei%20Matris%20celebres%20panegyristae&f=false), ogled 18. 8. 2016.
- Mazzuchelli, Giammaria: *Gli scrittori d' Italia*, Volume II., Parte II. Brescia: Giambatista Bossini, 1760. Vir: Google books (http://books.google.si/books?id=CNPd2pQJOIAC&printsec=frontcover&hl=sl&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false), ogled. 10. 12. 2014.
- Pohlin, Marko: *Bibliotheca Carnioliae* (prev. Luka Vidmar). Marko Pohlin: *Krainska grammatika. Bibliotheca Carnioliae* (ur. Jože Faganel). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2003, str. 317–645.
- Pomey, François: *Candidatus rhetoricae seu Aphthonii progymnasmata, in optimam formam usumque redacta. Editio in Germania prima, a quam plurimis mendis purgata auctore P. Francisco Pomey /.../*. Monachii: typis Joannis Wilhelmi Schell, sumptibus Joannis Wagneri, bibliopolae Monacensis, 1664.

- Vir: Bayerische Staatsbibliothek digital, Münchener Digitalisierungszentrum Digitale Bibliothek (http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10234674_00005.html), ogled 3. 10. 2016.
- Ratio atque Institutio studiorum Societatis Iesu. Auctoritate Septimae Congregationis Generalis aucta.* Romae: In Collegio Romano eiusdem Societatis. Anno Domini M. DC. XVI. Vir: Bayerische Staatsbibliothek digital, Münchener Digitalisierungszentrum Digitale Bibliothek (<http://reader.digitale-sammlungen.de/resolve/display/bsb10763777.html>), ogled 5. 2. 2014.
- Regulae Societatis Iesu. Auctoritate septimae Congregationis Generalis auctae.* Antverpiae: apud Joannem Meursium, 1635. Vir: Hathi Trust Digital Library (<http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=ucm.5325119242;view=1up;seq=5>), ogled 21. 4. 2014.
- Sacrosancti et oecumenici concilii Tridentini, Paulo III., Iulio III. et Pio IIII. pontificibus maximis celebrati, canones et decreta.* Antverpiae: ex officina Plantiniana, apud Ioannem Moretum, M. DC. IV. Vir: Google books (http://books.google.si/books?id=9-k6AAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=sl&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false), ogled 5. 5. 2015.
- Scherer, Georg: *Postill oder Auslegung der sönntäglichen Evangelien durch das gantze Jahr /.../*. Getruckt zu München durch Nicolaum Henricum, 1610. Vir: Google books (https://books.google.si/books?id=W_JBAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=sl&source=gb_s_ge_summary_r#v=onepage&q&f=false), ogled 7. 6. 2016.
- Simoniti, Primož: *Sloveniae scriptores latini recentioris aetatis*. Zagreb, Ljubljana, 1972.
- Sommervogel, Carlos: *Bibliotheca mariana de la Compagnie de Jésus*. Paris: Alphonse Picard, 1885. Vir: Internet Archive (<https://archive.org/details/bibliothecamari00sommgoog>), ogled 15. 5. 2015.
- Smole, Majda: *Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol.–1747, 1. del: Cerkevne zadeve Lit. A–F*. Ljubljana: Arhiv SR Slovenije, 1985.
- Smole, Majda: *Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol.–1747, 4. del: Cerkevne zadeve Lit. L*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1994.
- Smole, Majda: *Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol.–1747, 5. del: Cerkevne zadeve Lit. M–R*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1995.
- Struvius, Burcardus Gotthelfius: *Corpus historiae Germanicae a prima gentis origine ad annum usque M DCC XXX*. Ienae: Ioannes Felix Bielckius, 1730. Vir: Google books (http://books.google.si/books?id=gDs_AAAACAAJ&pg=PA513&dq=Sch%C3%B6nleben+Certum+quid&hl=sl&sa=X&ei=EEl6UvK9JYyN4gTk3YDIAQ&ved=0CGkQ6AEwCA#v=onepage&q=Sch%C3%B6nleben&f=false), ogled 12. 10. 2016.

- Tiraboschi, Girolamo: *Biblioteca Modenese o notizie della vita e delle opere degli scrittori nati degli stati del serenissimo signor Duca di Modena* [...], Tomo I. Modena: Societa tipografica, 1781. Vir: Google books (<https://books.google.si/books?id=nHzNAAAAMAAJ&pg=PR6&lpg=PR6&dq=Biblioteca+modenese+1781&source=bl&cots=7mz6r18DCe&sig=oz0ZrgeushMB6qzQsUuDSL1IZD0&hl=sl&sa=X&ei=JAiLVPfgEMuvU-9uMgVA&ved=0CDAQ6AEwAzgK#v=onepage&q=Biblioteca%20modenese%201781&f=false>), ogled 10. 12. 2014.
- Valvasor, Janez Vajkard: *Die Ehre dess Hertzogthums Crain*. Ljubljana: 1689; 2. zv., 5.–8. knj.; 3. zv., 10.–11. knj.; 4. zv., 15. knj.
- Vodnik, Valentin: *Geschichte des Herzogthums Krain, des Gebiethes von Triest und der Grafschaft Görz*. Wien: im Verlagsgewölbe des k. k. Schulbücher Verschleisses, 1809.
- Vogel, Ioannes Nicolaus: *Specimen Bibliothecae Germaniae Austriacae sive Notitia scriptorum rerum Austriacarum, quotquot auctori innotuerunt. Opus posthumum*. Pars I. Geographica. Recensuit, digessit, supplementis indicibusque necessariis auxit Leopoldus Gruber. Viennae: Litteris a Ghelenianis, 1779. Vir: Hathi Trust Digital Library (<http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=nyp.33433066647623;view=lup;seq=9>), ogled 14. 4. 2015.
- Vogel, Ioannes Nicolaus: *Specimen Bibliothecae Germaniae Austriacae sive Notitia scriptorum rerum Austriacarum, quotquot auctori innotuerunt. Opus posthumum*. Pars II. Historica. Recensuit, digessit, supplementis indicibusque necessariis auxit Leopoldus Gruber. Viennae: Sonnleithnerian, 1783. Vir: Google books (http://books.google.si/books?id=48kBAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=sl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q=Scoenleben&f=false), ogled 30. 5. 2015.
- Zani, Valerio: *Memorie, imprese e ritratti de' signori Accademici gelati di Bologna*. Bologna: Manolesi, 1672. Vir: Google books (http://books.google.si/books?id=LboYAYRQUo8C&printsec=frontcover&hl=sl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false), ogled 12. 10. 2016.
- Ziegelbauer, Magnoaldus: *Novissima de negotio saeculorum. Hoc est: Opus parthenicum recentis ac novi argumenti de sanctissimo mysterio immaculae conceptionis B. V. Mariae*. Vienna: Christophorus Josephus Hueth, 1737. Vir: Google books (https://books.google.si/books?id=Tvr1PYxzko8C&printsec=frontcover&dq=Novissima+de+negotio+saeculorum+hoc+est+Opus+parthenicum+recentis&hl=sl&sa=X&ei=umeJVOilKIVxUoukhPgM&redir_esc=y#v=onepage&q=Novissima%20de%20negotio%20saeculorum%20hoc%20est%20Opus%20parthenicum%20recentis&f=false), ogled 16. 5. 2016.

Schönlebnova natisnjena dela

- Aemona vindicata sive Labaco metropoli Carnioliae vetus Aemonae nomen iure assertum.* Salisburgi: Melchior Haan, 1674 (NUK, sign.: GS I 21420; Digitalna knjižnica Slovenije: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-C6O9S96C/?language=eng>).
- Allegoriae ss. patrum, ordine alphabetico in gratiam concionatorum collectae.* Salisburgi: Joannes Baptista Mayr, 1682 (NUK, sign.: GS 0 14467; Digitalna knjižnica Slovenije: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DO-C-BEWHBXTT/?query=%27keywords%3dAllegoriae+ss.+Patrum%27&pageSize=25>).
- Annus sanctus Habsburgo-Austriacus, sive Quingenti sancti, beati et venerabiles utriusque sexus, augustissimae domui Habsburgo-Austriacae sanguinis et cognationis nexu illigati.* Labaci: Joannes Baptista Mayr, 1696 (NUK, sign.: GS III 7086; Digitalna knjižnica Slovenije: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-HDJUYGFCNUK>).
- Balduinus Helenocceus, *Vera ac sincera sententia de immaculata conceptione Deiparae Virginis.* Salisburgi: Melchior Haan, 1668 (NUK, sign.: 14285).
- Campus liliorum, sive Album Austriaco-Marianum. Sex admodum reverendis, religiosis, et clarissimis dominis ex celeberr. sacr. Ord. Cisterciensis monasterio Campiliorum professis, [...]/ anno M. DC. XLIX, XXVI. Augusti solenni ritu supremae theologiae laurea ornatis promotore R. P. Matthia Bastianschizh [...]/* Viennae: Matthaeus Rictius, 1649 (ÖNB, sign.: 79. Q. 70).
- Carniolia antiqua et nova [...]/ sive inclity Ducatus Carnioliae Annales sacro-prophani [...]/* Labaci: Joannes Baptistaa Mayr, 1680–1681 (NUK, sign.: GS III 6619).
- Dedicatorium elogium Mariae nomen ominum, omen nominum. V: Mariae magnae Dei Matris celebres panegyristae, qui amoeniore stylo eius laudes vulgarent. In unum collecti fasciculum et in novella typographia Labacensi reimpressi.* Labaci: Joannes Baptista Mayr, 1679 (ÖNB, sign.: 75367-A).
- De officio immaculatae conceptionis Deiparae antiquissimo et devotissimo, parvo mole, magno mysteriis; recens per anonymum correcto et lucensibus typis edito. Observationes Sigismundi a S. Maria, theologi ex patribus et doctoribus, praesertim ordinis pp. praedicatorum desumptae.* Alstedii: Jos. de Grangiis, 1680 (NUK, sign.: GS 0 21699).
- De officio immaculatae conceptionis Deiparae antiquissimo et devotissimo, parvo mole magno mysteriis, recens per anonymum correcto et lucensibus typis edito. Observationes Sigismundi a s. Maria theologi ex ss. patribus et doctoribus praesertim Ordinis pp. praedicatorum desumptae.* Parisiis: Sebastianus Mar-

- tinus, 1681. Vir: Google books (http://books.google.si/books?id=FLl-bAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=sl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false), ogled 3. 10. 2016.
- Dissertatio polemica de prima origine augustissimae domus Habspurgo-Austriacae, in qua viginti diversae opiniones authorum ventilantur* [...]. Labaci: Joannes Baptista Mayr, 1680 (NUK, sign.: GS III 7087).
- Dissertatio polemica de prima origine augustissimae domus Habspurgo-Austriacae, in qua viginti diversae opiniones authorum ventilantur* [...]. Labaci: Joannes Baptista Mayr, 1681 (NUK, sign.: GS III 21212).
- Evangelia inu lystuvi: na v'se nedele inu jmenitne prasnike ceiliga léita*. Gradec: Widmanstetter, 1672 (NUK, sign.: R 0 18357).
- Fasten-Freytag und Sontag-Predigen*. Salzburg: Melchior Haan, 1668 (NUK, sign.: GS I 12473).
- Feyertäglicher Erquick-Stunden. Erster Theil. Das Winter- und Frühlings-Quartall*. Salzburg: Melchior Haan, 1669 (NUK, sign.: DS I 44702).
- Feyertäglicher Erquick-Stunden, Anderer Theil. Das Sommer- und Herbst-Quartal*. Salzburg: Melchior Haan, 1670 (NUK, sign.: DS I 44702).
- Genealogia illustrissimae familiae dd. comitum ab Attimis*. Labaci: Joannes Baptista Mayr, 1681 (NUK, sign.: II dl. 1 6979).
- Genealogia illustrissimae familiae principum, comitum et baronum ab Aursperg*. Labaci: Joannes Baptista Mayr, 1681 (NUK, sign.: GS II 6979).
- Genealogia illustrissimae familiae Sac. Rom. Imp. comitum de Gallenberg. Ex antiquis Chartophylaciis et Schediasmatis studiose collecta*. Labaci: Joannes Baptista Mayr, 1680 (NUK, sign.: II dl. 2 6979).
- Horae subsecivae dominicales sive Discursus sacri de tempore in dominicas totius anni. Pars hyemalis et verna: ab Adventu ad Pentecosten. Insertis aliquot allocutionibus academicis*. Salisburgi: Melchior Haan, 1676 (NUK, sign.: GS I 15307/1).
- Horae subsecivae dominicales sive Discursus sacri de tempore in dominicas totius anni. Pars aestiva et autumnalis: a Pentecoste usque ad Adventum. Annexis aliquot panegyricis academicis*. Salisburgi: Melchior Haan, 1676 (NUK, sign.: GS I 15307/2).
- Mariae absque naevo labis originalis conceptae, nova typographia Labacensis urbis consecrata sub felicibus auspiciis procerum inclytæ Carnioliae elogium* (Valvasor, *Die Ehre dess Hertzogthums Crain*, 3. zv., 11. knj., str. 726–727).
- Mariae magnae Dei Matris celebres panegyristae, qui amoeniore stylo eius laudes vulgarent. In unum collecti fasciculum et in novella typographia Labacensi reimpressi*. Labaci: Joannes Baptista Mayr, 1679.
- Mars Austriacus, D. Leopoldus, Austriae marchio et tutelaris, panegyrico laudatus*. Viennae: Cosmerovianus, 1648 (Bayerische Staatsbibliothek digital,

- Münchener Digitalisierungszentrum Digitale Bibliothek: http://reader.digitale-sammlungen.de/en/fs2/object/display/bsb10012079_00001.html).
- Oesterreichische Veste unnd Vormaur, das ist Lob- und Ehren-Predig vom grossen Heil. Josepho unsers Herrn Jesu Christi Zucht- und Nehr-Vatters und der jungfräulichen Mutter Gottes Mariae jungfräwlichen [sic!] Bräutigams.* Salzburg: Melchior Haan, 1675 (SK: Miscellanea J. G. Dolničarja, Pars II; UB LMU, sign.: 0014/W 4 Theol. 3801).
- Orbis universi votorum pro definitione piae et verae sententiae de immaculata conceptione Deiparae, Liber III.* Clagenfurti: Georgius Kramer, 1659 (NUK, sign.: DS I 141434).
- Orbis universi votorum pro definitione piae et verae sententiae de immaculata conceptione Deiparae, Liber IV.* Clagenfurti: Georgius Kramer, 1659 (NUK, sign.: DS I 141434).
- Palma virginea sive Deiparae Virginis Mariae de adversariis suae immaculatae conceptionis victoriae omnium seculorum aerae Christianae.* Salisburgi: Melchior Haan, 1671 (SK, sign.: M IV 10).
- Rosa Ursina in provinciis Austriacis florens, sive illustrissimae et antiquissimae [sic!] familiae Romanae Ursinae, traduces in Slavoniam, Carnioliam, Carinthiam, Styriam, Bohemiam propagatae.* Labaci: Joannis Baptista Mayr, 1680 (NUK, sign.: GS II 21151).
- Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis, Tractatus I. quadragesimalis, Sacra pyramis Jesu Christo servatori mundi in monte Oliveti agonizanti erecta.* Salisburgi: Melchior Haan, 1673 (NUK, sign.: GS I 12354).
- Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis, Tractatus II. quadragesimalis, Sacra peregrinatio ad Christi servatoris sepulchrum.* Salisburgi: Melchior Haan, 1673 (NUK, sign.: GS I 12354).
- Trias colossea debito honori, amoris et observantiae celsissimi et reverendissimi S. R. I. principis ac domini domini Maximiliani Gandolphi ex comitibus de Khünburg, archi-episcopi Salisburgensis, Sedis Apostolicae legati nati, primatis Germaniae, etc., ad auspiciatissimam suae celsitudinis inaugurationem.* Salisburgi: Melchior Haan, 1668 (Bayerische Staatsbibliothek digital, Münchener Digitalisierungszentrum Digitale Bibliothek: http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10318285_00005.html).
- Vera ac sincera sententia de immaculata conceptione Deiparae Virginis.* Salisburgi: Melchior Haan, 1670 (Bayerische Staatsbibliothek digital, Münchener Digitalisierungszentrum Digitale Bibliothek: <http://reader.digitale-sammlungen.de/resolve/display/bsb10223592.html>).

Literatura

- Ahačič, Kozma: Pregled jezikoslovnih zapisov o slovenščini v neslovnicih knjižnih in rokopisnih delih 1672–1758: I. Schönleben, Kastelec, Valvasor, Svetokriški, Vorenc, Hipolit. *Slavistična revija* 57/4, 2009, str. 563–602.
- Ahačič, Kozma: *Zgodovina misli o jeziku na Slovenskem: katoliška doba (1600–1758)*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012.
- Allgemeines historisches Lexicon*, Vierter Theil (R–Z). Leipzig: Thomas Fritschens sel. Erben, 1732.
- Anžič, Sonja, Hančič, Damjan, Šenk, Tatjana: *Ljubljanski župani skozi čas*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2004.
- Backer, Aloys de, Backer, Augustin de, Sommervogel, Carlos (S.J.): *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus: Nouvelle édition* (Première partie: Bibliographie par les Pères Augustin et Aloys de Backer, seconde partie: Histoire par les Père Auguste Carayon). Bibliographie, Tome VII (Roeder – Thonhauser). Héverlé-Louvain: Bibliothèque S.J., 1960.
- Backer, Aloys de, Backer, Augustin de, Sommervogel, Carlos (S.J.): *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus: Nouvelle édition* (Première partie: Bibliographie par les Pères Augustin et Aloys de Backer, seconde partie: Histoire par les Père Auguste Carayon). Bibliographie, Tome VIII (Thor–Zype; Supplement: Aage–Casaletti). Héverlé-Louvain: Bibliothèque S.J., 1960.
- Barle, Janko: Še jedno poročilo o zmagi pri Sisku l. 1593. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 4, 1894 (sešitek 5), str. 201–204.
- Barle, Janko: Iz Schönlebnovih zapiskov o kranjskem plemstvu. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 8, 1898 (sešitek 4), str. 130–131.
- Barle, Janko: Prihod cesarja Leopolda I. v Ljubljano in prenos ostankov sv. Peregine v cerkev sv. Jožefa. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 6, 1896 (sešitek 4), str. 123–126.
- Barner, Wilfried (ur.): *Der literarische Barockbegriff*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1975.
- Barner, Wilfried: *Barockrhetorik: Untersuchungen zu ihren geschichtlichen Grundlagen* (2. unveränderte Auflage). Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2002.
- Bauer, Barbara: *Jesuitische ‚ars rhetorica‘ im Zeitalter der Glaubenskämpfe*. Frankfurt am Main, Bern, New York: Verlag Peter Lang, 1986.
- Benedik, Metod: Protireformacija in katoliška prenova. *Zgodovina Cerkve na Slovenskem* (ur. Metod Benedik). Celje: Mohorjeva družba, 1991, str. 113–152.

- Benedik, Metod: Kapucinska pridigarska dejavnost. *Zbornik o Janezu Sveto-kriškem* (ur. Jože Pogačnik in Jože Faganel). Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, 2000, str. 17–36.
- Benedik, Metod: Odgovor ljubljanskih škofov na zahteve po prenovi Cerkve v 16. in 17. stoletju. *Ljubljanska škofija 550 let* (ur. France Martin Dolinar). Ljubljana: Nadškofija Ljubljana, 2011, str. 41–66.
- Bizant, Milan: Marijine kongregacije v ljubljanskem jezuitskem kolegiju. *Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597–1997). Zbornik razprav* (ur. Vincenc Rajšp). Zbirka: Redovništvo na Slovenskem, 4. zv. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Provincialat slovenske province DJ, Inštitut za zgodovino Cerkve Teološke fakultete v Ljubljani, 1998, str. 137–156.
- Bizjak, Aleksandra: *Pridiga kot žanr*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005.
- Bizjak, Matjaž: Gallenberški listinski arhiv in rodbinska genealogija. *Zgodovinski časopis* 65/3–4, str. 248–291.
- Boršnik, Marja: *Pregled slovenskega slovstva*. Ljubljana: Slavistično društvo, 1948.
- Bratož, Rajko: Krščanstvo v Ogleju in na vzhodnem vplivnem območju oglejske Cerkve od začetkov do nastopa verske svobode. *Acta ecclesiastica Sloveniae* 8. Ljubljana: Teološka fakulteta, Filozofska fakulteta, 1986.
- Breznik, Anton: Literarna tradicija v »Evangelijih in listih«. *Dom in svet* 30, 1917, str. 170–174, 225–230, 279–284.
- Burian, Václav: O Schoenlebnovih in Valvasorjevih čeških virih. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* IX, 1928, 1–4. zv., str. 106–108.
- Calvoli, Giovanni Cinelli et al.: *Biblioteca volante di Giovanni Cinelli Calvoli, continuata dal dottor Dionigi Andrea Sancassani*. Editione seconda. Tomo quarto. Venezia: Giambattista Albrizzi, 1747. Vir: Google books (http://books.google.si/books?id=ksFEAAAacAAJ&printsec=frontcover&hl=sl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false), ogled 10. 12. 2014.
- Cerar, France: *Kdo so jezuiti*. Ljubljana: Župnijski urad Ljubljana-Dravlje, 2001.
- Cevc, Emilijan: Tollmesinger, Gašper. *Slovenski biografski leksikon*, 4. knj. (ur. Alfonz Gspan, Jože Munda in Fran Petré). Ljubljana: SAZU, 1980–1991, str. 96.
- Ciperle, Jože: Jezuitski učni program in njihovi študiji v Ljubljani. *Jezuiti na Slovenskem*. Ljubljana: Teološka fakulteta, Inštitut za zgodovino Cerkve, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, 1992, str. 157–179.
- Ciperle, Jože: *Podoba velikega učilišča ljubljanskega. Licej v Ljubljani 1800–1848*. Ljubljana: Slovenska matica, 2001.
- Conte, Sophie: Louis de Cressolles: le savoir au service de l'action oratoire. *Dix-septième siècle* 4, 2007 (št. 237), str. 653–667 (http://www.cairn.info/article.php?ID_ARTICLE=DSS_074_0653), ogled 30. 9. 2016.

- Coreth, Anna: *Österreichische Geschichtsschreibung in der Barockzeit, 1620–1740*. Wien: Verlag Adolf Holzhausens Nfg., 1950.
- Coreth, Anna: *Pietas Austriaca* (prev. William D. Bowman in Anna Maria Leitgeb). West Lafayette, Indiana: Purdue University Press, 2004.
- Curtius, Erns Robert: *Evropska literatura in latinski srednji vek* (prev. Tomo Virk). Zbirka Labirinti. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2002.
- Čop, Matija: Literatura Slovencev, januar – junij 1831. *Pisma Matije Čopa. Druga knjiga: Literatura Slovencev* (ur. Anton Slodnjak). Razred za filološke in literarne vede, Korespondence pomembnih Slovencev. Ljubljana: SAZU, 1986, str. 12–14, 38–40.
- Dimitz, August: *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813. Mit besonderer Rücksicht auf Kulturentwicklung. Dritter Theil (1564–1657)*. Laibach: Druck und Verlag von Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1875.
- Dimitz, August: *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813. Mit besonderer Rücksicht auf Kulturentwicklung. Vierter Theil (1657–1813)*. Laibach: Druck und Verlag von Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1876.
- Dolar, Jaro: Med koncem in začetkom. *Zbornik Narodne in univerzitetne knjižnice* I. Ljubljana: NUK, 1974, str. 7–16.
- Dolinar, France Martin: *Das Jesuitenkolleg in Laibach und die Residenz Pleterje 1597–1704* (Dissertatio ad Doctoratum). Ljubljana, 1976.
- Dolinar, France Martin: Vaccano, Franc Maksimilijan. *Slovenski biografski leksikon*, 4. knj. (ur. Alfonz Gspan, Jože Munda in Fran Petré). Ljubljana: SAZU, 1980–1991, str. 315.
- Dolinar, France Martin: *Ljubljanski škofje*. Ljubljana: Družina, 2007.
- Dolinar, France Martin, et al.: *Slovenski zgodovinski atlas*. Ljubljana: Nova revija, 2011.
- Dolinar, France Martin: Od goriške nadškofije do ljubljanske metropolije. *Ljubljanska škofija 550 let* (ur. France Martin Dolinar). Ljubljana: Nadškofija Ljubljana, 2011, str. 67–90.
- Drobesch, Werner: Sozialpolitische Aussagen in den Predigtsammlungen der Gegenreformation. *Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628* (ur. France M. Dolinar, Maximilian Liebmann, Helmut Rumpfer in Luigi Tavano). Klagenfurt, Ljubljana, Wien: Hermagoras, Mohorjeva, 1994, str. 491–506.
- Duhr, Bernhard: *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge in der ersten Hälfte des XVII. Jahrhunderts*, zv. 1 in 2. Freiburg im Breisgau: Herdersche Verlagshandlung, 1913.
- Dular, Anja: *Živeti od knjig. Zgodovina knjigotrštva na Kranjskem do začetka 19. stoletja*. Knjižica »Kronike«, zvezek 7. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2002.

- Dular, Anja: Valvasorjeva knjižnica. *Theatrum vitae et mortis humanae*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2002, str. 259–275.
- Eybl, F. M.: Jesuitenrhetorik. *Historisches Wörterbuch der Rhetorik* (ur. Gert Ueding), Bd. 4 Hu–K. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1998, str. 717–729.
- Faganel, Jože: Govorništvo na Slovenskem. *Klasična retorika ter njena krščanska in posvetna tradicija od antike do sodobnosti*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001, str. 357–375.
- Faganel, Jože: Sočasna retorska proza na Slovenskem. *Zbornik o Janezu Svetokriškem* (ur. Jože Pogačnik in Jože Faganel). Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, 2000, str. 107–116.
- Fagin Davis, Lisa: Wolfgang Engelbert pl. Auersperg, bibliofil 17. stoletja. *Zbornik za umetnostno zgodovino* 35, 1999, str. 193–213.
- Fröhler, Josef: Zur Schauspieltätigkeit der Studenten am Linzer Jesuitengymnasium. *Historisches Jahrbuch der Stadt Linz*, 1955. Linz: Stadt Linz, Städtische Sammlungen, 1955, str. 197–270.
- Fröhler, Josef: Das Linzer Jesuitendrama 1608–1773. Stoffe und Motive. *Historisches Jahrbuch der Stadt Linz*, 1996. Linz: Archiv der Stadt Linz, 1997, str. 11–72.
- Fumaroli, Marc: The Fertility and the Shortcomings of Renaissance Rhetoric: The Jesuit Case. *The Jesuits: Cultures, Sciences, and the Arts 1540–1773* (ur. John W. O'Malley, S.J. et alii). Toronto, Buffalo, London: University of Toronto press, 2000, str. 90–106.
- Gall, Franz, Paulhart Hermine: *Die Matrikel der Universität Wien*, Bd. 4.: 1579/II-1658/59 (Publikationen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, VI. Reihe: Quellen zur Geschichte der Universität Wien, 1. Abteilung). Wien-Köln-Graz: Archiv der Universität Wien, 1974.
- Glaser, Karel: *Zgodovina slovenskega slovstva. 1. zvezek: Od početka do francoske revolucije*. Ljubljana: Slovenska matica, 1894.
- Globočnik, Anton Ritter: Der Adel in Krain. *Mittheilungen des Musealvereines für Krain* 12, 1899, str. 1–16, 52–64, 78.
- Glonar, Joža: Coraduzzi, Joannes Rudolphus. *Slovenski biografski leksikon*, 1. knj. (ur. Izidor Cankar in Franc Ksaver Lukman). Ljubljana: SAZU, 1925–1932, str. 84.
- Gorjup, Marta: *Pridigarji 17. stoletja v knjižnici frančiškanskega samostana v Kamniku* (diplomsko delo). Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2001.
- Gorman, Michael John: From 'The Eyes of All' to 'Usefull Quarries in philosophy and good literature': Consuming jesuit Science, 1600–1665. *The Jesuits: Cultures, Sciences, and the Arts 1540–1773* (ur. John W. O'Malley, S.J. et alii). Toronto, Buffalo, London: University of Toronto press, 2000, str. 170–189.

- Grafenauer, Ivan: *Kratka zgodovina slovenskega slovstva. I. Od začetka do marčne revolucije*. Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1917.
- Grafenauer, Ivan: *Kratka zgodovina slovenskega slovstva* (druga, popravljena izdaja). Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1920.
- Grafenauer, Ivan: *Kratka zgodovina starejšega slovenskega slovstva*. Celje: Mohorjeva družba v Celju, 1973.
- Gross, Mirjana: *Historijska znanost*. Zagreb: 1989.
- Gruden, Josip: Šola pri sv. Nikolaju. *Carniola: Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 6/1–2, 1915, str. 1–21.
- Hadamowsky, Franz: *Das Theater in den Schulen der Societas Jesu in Wien (1555–1761): Daten, Dramen, Darsteller; eine Auswahl aus Quellen in der Österreichischen Nationalbibliothek*. Wien, Köln, Weimar: Böhlau, 1991.
- Hančič, Damjan: *Sedemsto let klaris na Slovenskem*. Samostan Brezmadežne sester klaris: Nazarje, 2000.
- Haselbrink, Burkhard, Schiewer, Hans-Jochen: Predigt. *Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft* (ur. Jan-Dirk Müller), Band III: P–Z. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2007, str. 151–156.
- Herzog, Urs: Die Predigt. *Prosa-kunst ohne Erzählen. Die Gattungen der nicht-fiktionalen Kunstprosa* (ur. Klaus Weissenberger). Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1985, str. 145–167.
- Herzog, Urs: *Geistliche Wohlredenheit: Die katholische Barockpredigt*. München: Verlag C. H. Beck, 1991.
- Hitzinger, Peter: Kirchliche Eintheilung Krain's seit der ersten Einführung des Christenthums bis zur Gegenwart. *Archiv für die Landesgeschichte des Herzogthums Krain*, 2. in 3. zv. Ljubljana: Kleinmayr – Bamberg, 1854, str. 76–119.
- Hofer, Hans-Georg: Gefährliche Jahre. Eine kurze Geschichte des männlichen Klimakteriums. *Ars medici* 9, 2008, str. 380–383.
- Hofer, Robert: *Das Grazer Jesuitendrama 1573–1600* (Dissertation). Graz, 1931.
- Höfer, Rudolf K.: Jesuitische Schule und Seelsorge in der Steiermark. *Die Jesuiten in Innerösterreich – Die kulturelle und geistige Prägung einer Region im 17. und 18. Jahrhundert* (ur. Werner Drobisch in Peter G. Tropper). Celovec: Mohorjeva založba, 2006, str. 194–214.
- Hundemer, Markus: Argumentative Bilder und bildliche Argumentation: jesuitische Rhetorik und barocke Deckenmalerei. *Die Jesuiten in Wien* (ur. Herbert Karner in Werner Telesko). Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2003, str. 261–273.
- Imorde, Joseph: Die Entdeckung der Empfindsamkeit. Ignatianische Spiritualität und barocke Kunst. *Die Jesuiten in Wien* (ur. Herbert Karner in Werner

- Telesko). Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2003, str. 179–191.
- Janežič, Anton: *Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva ter z malim cirilskim in glagoliškim berilom za Slovence*. Celovec: Eduard Liegel, 1854.
- Jellouschek, Anton: Beiträge zur Geschichte des Landhauses in Laibach. *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 13, 1858, str. 61–62.
- Jerovec, Leon, Batista, Milan: *Podobe Valvasorjeve Ljubljane*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2011.
- Jireček, Josef: *Paul Jos. Šafařík's Geschichte der südslawischen Literatur*. Prag: Verlag von Friedrich Tempsky, 1864.
- Juvan, Marko: Slovenska baročna pridiga kot transtekstualni pojav. *Obdobje baroka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Obdobja 9 (ur. Aleksander Skaza in Ada Vidovič-Muha). Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1989, str. 175–184.
- Juvan, Marko: *Intertekstualnost* (Literarni leksikon, Študije). Ljubljana: DZS, 2000.
- Juvan, Marko: *Vezi besedila*. Študije o slovenski književnosti in medbesedilnosti. Zbirka Novi pristopi. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2000.
- Južnič, Stanislav: Kopernik v turjaški in licejski knjižnici. *Knjižnica* 50/1–2, 2006, str. 7–34.
- Južnič, Stanislav: Knjige iz turjaške »knežje« zbirke v sodobnih slovenskih knjižnicah, *Knjižnica* 51/1, 2007, str. 27–49.
- Južnič, Stanislav: Najstarejši ohranjeni knjižnični katalog na Slovenskem – 1. del. *Knjižnica* 52/1, 2008, str. 7–40.
- Kemperl, Metoda, Vidmar, Luka: *Barok na Slovenskem*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2014.
- Kennedy, George A.: *Klasična retorika ter njena krščanska in posvetna tradicija od antike do sodobnosti* (prev. Nada Grošel et aliae). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001.
- Kidrič, France: Opombe k protiref. (katol.) dobi v zgodovini slovenskega pismenstva. *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* 3, 1921–22, str. 73–133.
- Kidrič, France: *Razvojna linija slovenskega preporoda v prvih razdobjih*. Ljubljana: Znanstveno društvo za humanistične vede, 1930.
- Kidrič, France: *Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do Zoisove smrti*. Ljubljana: Slovenska matica, 1929–1938.
- Kleinmayr, Julij: *Zgodovina slovenskega slovstva*. Celovec: Družba sv. Mohora v Celovcu, 1881.

- Klun, Vincenc Fereri: *Archiv für die Landesgeschichte des Herzogthums Krain*, 1. zv. Ljubljana: Kleinmayr – Bamberg, 1852.
- Klun, Vincenc Fereri: Beiträge zur Literatur-Geschichte von Krain. *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 7, 1852, str. 1–3, 25–29, 65–71, 73–79, 81–83; *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 8, 1853, str. 94.
- Klun, Vincenc Fereri: *Archiv für die Landesgeschichte des Herzogthums Krain*, 2. in 3. zv. Ljubljana: Kleinmayr – Bamberg, 1854.
- Klun, Vincenc Fereri: Ueber die Geschichtsforschung und Geschichtsschreibung in Krain. *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 12, 1857, str. 46–53.
- Klun, Vincenc Fereri: Die slovenische Literatur. Eine historische Skizze. *Separat-Abdruck aus der »Oesterreichischen Revue«*, 3. zv., Wien: Verlag von Carl Gerold's Sohn, 1864, str. 1–24, 52–66, 52–68.
- Knape, Joachim: *Poetik und Rhetorik in Deutschland 1300–1700*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2006.
- Kögl, Helmar: *Leben und Werk Johann Ludwig Schönlebens* (Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien). Wien, 1969.
- Kokole, Stanko: Some seventeenth- and eighteenth-century appropriations and adaptations of the Myth of the Argonauts in Ljubljana. *Mediterranean myths from classical antiquity to the eighteenth century* (ur. Metoda Kokole). Ljubljana: ZRC SAZU, 2006, str. 213–258.
- Kopitar, Jernej: *Grammatik der slawischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*, Laibach: Wilhelm Heinrich Korn, 1808.
- Koršič Zorn, Verena: *Župnija sv. Petra v Ljubljani (Ob 1200-letnici cerkve in 1050-letnici župnije)*. Ljubljana: Družina, 2000.
- Kos, Janko: *Pregled slovenskega slovstva* (za srednje šole). Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1974.
- Kos, Janko: *Pregled slovenskega slovstva*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 2001.
- Kosi, Miha: Templarji na Slovenskem. Prispevek k reševanju nekaterih vprašanj srednjeveške zgodovine Prekmurja, Bele krajine in Ljubljane. *Zgodovinski časopis* 48/2, 1994, str. 149–186.
- Krones, Franz: *Geschichte der Karl Franzens-Universität in Graz*. Graz: Verlag der Karl Franzens-Universität, 1886. Vir: Internet Archive (<https://archive.org/details/geschichtederka00krongoog>), ogled 5. 9. 2014.
- Lausberg, Heinrich: *Handbuch der literarischen Rhetorik*. München: Max Hueber Verlag, 1960.
- Lausberg, Heinrich: *Elemente der literarischen Rhetorik. Eine Einführung für Studierende der klassischen, romanischen, englischen und deutschen Philologie*. München: Max Hueber Verlag, 1967.

- Lavrič, Ana: Ljubljanska škofija v vizitacijah Rinalda Scarlichija 1631–1632. *Acta ecclesiastica Sloveniae* 12. Ljubljana: Teološka fakulteta v Ljubljani, Inštitut za zgodovino Cerkev, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, 1990.
- Lavrič, Ana: Umetnostna dejavnost škofa Otona Friderika Buchheima v ljubljanski škofiji. *Acta historiae artis Slovenica* 9, 2004, str. 31–69.
- Lavrič, Ana: Das Bild Mariae Himmelfahrt in Nova Štifa bei Ribnica im Lichte von Schönlebens Mariologie und Almanachs Malerei. *Acta historiae artis Slovenica* 11, 2006, str. 97–121.
- Lavrič, Ana: Umetnostna podoba stolnice ob posvetitvi. *Stolnica sv. Nikolaja v Ljubljani 1707*. Ljubljana – Celje: Stolna župnija sv. Nikolaja v Ljubljani, Inštitut za zgodovino Cerkev pri TEOF UL, Društvo Mohorjeva Družba – Celje, 2008, str. 188–203.
- Lavrič, Ana: Kult in likovne upodobitve sv. Jožefa, zavetnika Kranjske, pri ljubljanskih diskalceatih. *Kronika* 58, 2010, str. 383–400.
- Leopold, Doris: *Das Wiener Domkapitel zum Hl. Stephan in seiner personellen Zusammensetzung in der Zeit von der Reformation Ferdinand I. bis zu seiner Erhebung zum Metropolitankapitel 1554–1722*. Wien: disertacija, 1947.
- Lhotsky, Alphons: *Österreichische Historiographie*. München: Verlag R. Oldenbourg, 1962.
- Löser, Freimut: Predigt. *Literaturwissenschaftliches Lexikon: Grundbegriffe der Germanistik* (ur. Horst Brunner in Rainer Moritz). Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1997, str. 274–275.
- Lubej, Uroš: Marijin steber v Ljubljani. *Acta historiae artis Slovenica* 6, 2001, str. 51–65.
- Luthar, Oto: *Mojstri in Muze. Kaj in zakaj je zgodovina*. Zbirka Zgodovinski viri za srednje šole. Ljubljana: Modrijan, 1997.
- Luthar, Oto, Šašel Kos, Marjeta, Grošelj, Nada, Pobežin, Gregor: *Zgodovina historične misli*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 2006.
- Mack, Peter: *A History of Renaissance Rhetoric 1380–1620*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Makuc, Neva: *Historiografija in mentaliteta v novoveški Furlaniji in Goriški*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2011.
- Marn, Josip: Knjiga Slovenska v dobah XVI. XVII. veka. *Jezičnik XXI*. Ljubljana: natisnil in založil Rudolf Milic, 1883, str. 28–30.
- Marolt, Janez et al.: *Slovenci skozi čas*. Ljubljana: Založba Mihelač, 1999.
- Marušič, Branko: Bavčer, Martin. *Primorski slovenski biografski leksikon*, 1. knj. (ur. uredniški odbor). Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1974–1981, str. 50.

- Mertens, Volker: Predigt. *Handbuch der literarischen Gattungen* (ur. Dieter Lamping). Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 2009, str. 575–586.
- Mihelič, Darja: Karantanija v očeh zgodovinarjev od konca 15. do 18. stoletja. *Zgodovinski časopis* 31/3, 1977, str. 287–328.
- Mihelič, Darja, Smolik, Marijan: Schönleben, Janez Ludvik. *Enciklopedija Slovenije*, 11. zv. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997, str. 15.
- Mihelič, Darja: Jezuit Janez Ludvik Schönleben kot zgodovinar. *Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597–1997). Zbornik razprav* (ur. Vincenc Rajšp). Zbirka: Redovništvo na Slovenskem, 4. zv. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Provincialat slovenske province DJ, Inštitut za zgodovino Cerkve Teološke fakultete v Ljubljani, 1998, str. 247–268.
- Mihelič, Darja: Izročilo Konverzije, ki je doseglo Schönlebna in Valvasorja. *Acta ecclesiastica Sloveniae* 20 (ur. Metod Benedik). Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani, 1998, str. 369–396.
- Mihelič, Darja: Etnična podoba Karantanije in njenih prebivalcev v spisih zgodovinopiscev od 15. do 18. stoletja. *Slovenija in sosednje dežele med antiko in karolinško dobo – začetki slovenske etnogeneze* (ur. Rajko Bratož). Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2000, str. 839–961.
- Miklavčič, Maks: Johann Ludwig Schönleben, ein slowenischer Mariologe. *Virgo Immaculata. Acta congressus Mariologici-Mariani Romae anno MCMLIV celebrati. Vol. XIV: De immaculata conceptione apud varias nationes*. Romae: Academia Mariana Internationalis, 1957, str. 214–241.
- Miklavčič, Maks: Schönleben, Janez Ludvik. *Slovenski biografski leksikon*, 3. knj. (ur. Alfonz Gspan). Ljubljana: SAZU, 1960–1971, str. 236–240.
- Miklavčič, Maks: Schönleben, Ludvik. *Slovenski biografski leksikon*, 3. knj. (ur. Alfonz Gspan). Ljubljana: SAZU, 1960–1971, str. 240–241.
- Miklavčič, Maks: Skerpin, Žiga. *Slovenski biografski leksikon*, 3. knj. (ur. Alfonz Gspan). Ljubljana: SAZU, 1960–1971, str. 329.
- Miklavčič, Maks: Škerl, Jakob. *Slovenski biografski leksikon*, 3. knj. (ur. Alfonz Gspan). Ljubljana: SAZU, 1960–1971, str. 631–632.
- Mlinar, Janez: Zgodovinopisje kot izraz samozavedanja mestnih elit. Primer Ptuja, Celja in Ljubljane. *Mestne elite v srednjem in zgodnjem novem veku med Alpami, Jadranom in Panonsko nižino* (Zbirka zgodovinskega časopisa 42). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2011, str. 439–456.
- Mlinarič, Jože: *Stiška opatija 1136–1784*. Novo mesto: Dolenjska založba, 1995.
- Mlinarič, Jože: Politične, gospodarske in družbene razmere na Slovenskem v času Janeza Svetokriškega (1647–1714). *Zbornik o Janezu Svetokriškem* (ur. Jože Pogachnik in Jože Faganel). Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, 2000, str. 265–274.

- Müllner, Alfons: *Emona: archaeologische Studien aus Krain*. Laibach: I. v. Kleinmayr & F. Bamberg, 1879.
- Murko, Matija: *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven*. Prag: Druck der Česká grafická unie; Heidelberg: Carl Winter Universitätsbuchhandlung, 1927.
- Murovec, Barbara: Graphische Darstellungen der Geschichte Jasons im Lichte der Herausgeber- und Sammeltätigkeit Johann Weichard Valvasors. *Mediterranean myths from classical antiquity to the eighteenth century (Mediterranski miti od antike do 18. stoletja)*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006, str. 259–276.
- Ogrin, Matija: Slovenska frančiškanska pridiga baročne dobe. Pisatelji Anton Brešan, Evgen Lauer in Advakt Nikel ter njihove rokopisne pridige. *Neznano in pozabljeno iz 18. stoletja na Slovenskem* (elektronski vir). Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Slovensko društvo za preučevanje 18. stoletja, 2011, str. 227–248.
- Ogrin, Matija: Slovensko slovstvo v okvirih ljubljanske škofije. *Ljubljanska škofija 550 let* (ur. France Martin Dolinar). Ljubljana: Nadškofija Ljubljana, 2011, str. 421–436.
- Ogrin, Matija: Navezave na evropska literarna obzorja v baročnem slovenskem slovstvu. *Svetovne književnosti in obrobja* (ur. Marko Juvan). Zbirka Studia Litteraria. Ljubljana: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, 2012, str. 221–232.
- Okoliš, Stane: *Zgodovina šolstva na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2009.
- Old, Hughes Oliphant: *The Reading and Preaching of the Scriptures in the Worship of the Christian Church. Volume 4: The Age of the Reformation*. Michigan, Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company Grand Rapids, 2002. Vir: Google books (https://books.google.si/books?id=jhw1eKcDtHYC&pg=PR4&lpg=PR4&dq=The+Reading+and+Preaching+of+the+Scriptures+in+the+Worship+of+the+Christian+4+2002&source=bl&ots=ddeVt7MXW&sig=rQtCarDapIVepuc55bsikFnYqDA&hl=sl&sa=X&ei=HdRZVdD_JMoksgHr84DID-g&ved=0CEwQ6AEwBw#v=onepage&q&f=false), ogled 18. 5. 2015.
- O'Malley, John W.: How Humanistic is the Jesuit Tradition? From the 1599 Ratio Studiorum to Now? *Jesuit Education 21: Conference Proceedings on the Future of Jesuit Higher Education* (ur. Martin R. Tripole, S.J.). Philadelphia: St. Joseph's University Press, 2000.
- O'Malley, John W.: *Prvi jezuiti* (prev. Anamarija Beniger). Ljubljana: Župnijski zavod Dravljje, 2010.

- O'Neill, Charles: Jezuiti in humanizem. *Jezuiti na Slovenskem*. Ljubljana: Teološka fakulteta, Inštitut za zgodovino Cerkve, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, 1992, str. 43–50.
- Parapat, Janez: Cesar Leopold I. v Ljubljani. *Narodni koledar, Sporočilo in Letopis Matic Slovenske za leto 1869*. Ljubljana: Matica Slovenska, 1869, str. 36–46.
- Petruzzi, Peter: Epigraphische Berichtigungen. *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 20, 1865, str. 55–60, 71–75.
- Pivec-Stelè, Melitta: Srednjeveške knjižnice v Sloveniji. *Knjižnica* 15, 1971, str. 87–97.
- Pogačnik, Jože: *Zgodovina slovenskega slovstva I: srednji vek, reformacija in protireformacija, manirizem in barok*. Maribor: Založba Obzorja, 1968.
- Pogačnik, Jože, Zadavec, Franc (1973): *Zgodovina slovenskega slovstva*. Maribor: Založba Obzorja, 1973.
- Pogačnik, Jože: *Starejše slovensko slovstvo*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1990.
- Pogačnik, Jože: *Slovenska književnost I*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1998.
- Pogačnik, Jože: Barok v retorski prozi Janeza Svetokriškega. *Zbornik o Janezu Svetokriškem* (ur. Jože Pogačnik in Jože Faganel). Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, 2000, str. 289–304.
- Pogačnik, Jože: Rogerij Ljubljanski v slovenski literarni zgodovini. *Palmarium empyreum: spremne študije*. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, 2001, str. 11–28.
- Pohl, Walter, Vocelka, Karel: *Habsburžani, Zgodovina evropske rodbine*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1994.
- Preinfalk, Miha: *Auerspergi: po sledeh mogočnega tura*. Thesaurus Memoriae, Dissertationes 4. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2005.
- Radics, Peter: Eine krainische Gelehrten-Familie (Schönleben – Dolnitscher). *Blätter aus Krain* 7, 1863, št. 46, str. 178–180; št. 47, str. 182–184; št. 48, str. 187–188; št. 49, str. 190–191; št. 50, str. 195–196; št. 51, str. 199–200.
- Radics, Peter: Die Fürst Carlos Auersperg'sche Hausbibliothek im Laibacher Fürstenhofe. *Österreichische Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst und öffentliches Leben* (Beilage zur k. Wiener Zeitung). Jahrgang 1863, 2. Band, Heft 27 bis 52, str. 624–631. Vir: Bayerische Staatsbibliothek digital, Münchener Digitalisierungszentrum Digitale Bibliothek (<http://reader.digitalisierungs-zentrum.de/de/fs1/object/goToPage/bsb10617330.html?pageNo=630>), ogled 10. 10. 2014.
- Radics, Peter: *Die Freiherren von Grimschitz*, Wien: Commissions-Verlag von Mayer & Compagnie, 1871.

- Radics, Peter: Die Hausbibliothek der Auersperge. *Neuer Anzeiger für Bibliographie und Bibliothekswissenschaft*, 1878 (Januar, Februar), str. 10–17, 50–55.
Vir: DigiZeitschriften – Das deutsche digitale Zeitschriftenarchiv (http://www.digizeitschriften.de/dms/img/?PPN=PPN345571991_1878&DM-DID=dmdlog7), ogled 15. 11. 2015.
- Radics, Peter: Schönleben, Johann Ludwig. *Allgemeine Deutsche Biographie*, 32. zv. Leipzig: Duncker & Humblot, 1891, str. 314–315.
- Radics, Peter: Der krainische Historiograph Johann Ludwig Schönleben. *Mittheilungen des Musealvereines für Krain* (Erste Abteilung: Historischer Theil) 7, 1894, str. 1–72.
- Radics, Peter: Kranjski dijaki na nemških vseučiliščih v XVI. in XVII. veku. *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko* IX, 1899, str. 24–27.
- Radics, Peter: Familien-Chroniken krainischer Adeliger im 16. und 17. Jahrhundert. *Mittheilungen des Musealvereines für Krain* XVI, 1903, str. 1–27, 137–152; *Mittheilungen des Musealvereines für Krain* XVII, 1904, str. 3–13.
- Radics, Peter: *Johann Weikhard Freiherr von Valvasor: (geb. 1641, gest. 1693)*. Laibach: Krainische Sparkasse, 1910.
- Rakar, Atilij: Rogerijev »zapodadik« in konceptizem. *Obdobje baroka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Obdobja 9 (ur. Aleksander Skaza in Ada Vidovič-Muha). Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1989, str. 163–173.
- Rakar, Atilij: Sacrum promptuarium Janeza Svetokriškega in manirizem. *Zbornik o Janezu Svetokriškem* (ur. Jože Pogačnik in Jože Faganel). Ljubljana: SAZU, Institut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, 2000, str. 305–322.
- Reisp, Branko: *Janez Vajkard Valvasor*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1983.
- Reisp, Branko: O nekdanji knjižnici knezov Auerspergov (Turjaških) v Ljubljani. *Zgodovinski časopis* 43/1, 1989, str. 37–47.
- Richter, Franz Xaver: Ein Beytrag zum gelehrten Österreich aus Krain. *Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst*, 8. zv., 1817, str. 314–319.
Vir: Hathi Trust Digital Library (<http://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=ny.p.33433082410816;size=175>), ogled 23. 9. 2016.
- Richter, Franz Xaver: Geschichte der Stadt Laibach von den ältesten Zeiten bis zur Gründung des Laibacher Bisthums im J. 1461. *Archiv für die Landesgeschichte des Herzogthums Krain*, 2. in 3. zv. Ljubljana: Kleinmayr – Bamberg, 1854, str. 141–232.
- Rozman, France: *Sveto pismo v spisih Janeza Ludovika Schönlebna* (Inavguralna disertacija). Ljubljana: Teološka fakulteta, 1962.
- Rupel, Mirko: Protireformacija in barok. *Zgodovina slovenskega slovstva I. Do začetkov romantike* (ur. Lino Legiša in Alfonz Gspan). Ljubljana: Slovenska matica, 1956, str. 261–325.

- Rus, Jože: Schoenleben in Valvasor. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* IX, 1928, 1–4. zv., str. 50–70.
- Schmidt, Vlado: *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem I*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1963.
- Schrenk, Christhard, Weckbach, Hubert, Schlösser, Susanne: *Von Heilbrunn nach Heilbronn. Eine Stadtgeschichte* (Veröffentlichungen des Archivs der Stadt Heilbronn; Bd, 36). Stuttgart: Theiss, 1998.
- Schweikle, Günther, Schweikle, Irmgard (ur.): *Metzler Literatur Lexikon*. Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1984.
- Senegačnik, Brane (ur.): *Antologija antičnega govornišva: Lisija, Izokrat, Demosten, Ciceron, Evmenij*. Knjižna zbirka Claritas. Ljubljana: Študentska založba, 2001.
- Skubic, Anton: *Zgodovina Ribnice in ribniške pokrajine* (za natis priredil Josip Lesar). Buenos Aires: Editorial Baraga S. R. L., 1976.
- Slodnjak, Anton: *Pregled slovenskega slovstva*. Ljubljana: Akademsko založba, 1934.
- Slodnjak, Anton: *Slovensko slovstvo. Ob tisočletnici Brižinskih spomenikov*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1968.
- Slodnjak, Anton: *Obrazi in dela slovenskega slovstva*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1975.
- Smolej, Tone, Hriberšek, Matej: *Retorične figure*. Ljubljana: DZS, 2006.
- Smolik, Marijan: Teologija in Slovenci. *Zbornik razprav Teološke fakultete v Ljubljani*. Ljubljana: Teološka fakulteta, 1962, str. 372–387.
- Smolik, Marijan: Thalnitscher, Janez Gregor. *Slovenski biografski leksikon*, 4. knj. (ur. Gspan, Alfonz, Munda, Jože in Petrè, Fran). Ljubljana: SAZU, 1980–1991, str. 73–76.
- Smolik, Marijan: Thalnitscher, Janez Krstnik. *Slovenski biografski leksikon*, 4. knj. (ur. Alfonz Gspan, Jože Munda in Fran Petrè). Ljubljana: SAZU, 1980–1991, str. 76–77.
- Smolik, Marijan: Janez Ludvik Schönleben – ob tristoletnici smrti (1618–1681). *Družina* 30, 1981, št. 40, str. 14.
- Smolik, Marijan: Pridigar, mariolog in zgodovinar Janez Ludvik Schönleben. *Bogoslovni vestnik: glasilo Teološke fakultete v Ljubljani* 41, 1981, št. 4, str. 399–427.
- Smolik, Marijan: Pridiga. *Enciklopedija Slovenije*, 9. zv. (ur. Dušan Voglar). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1995, str. 332–334.
- Smolik, Marijan: Schönleben, Janez Ludvik (leksikografsko geslo). *Slovenska književnost*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1996, str. 408.
- Smolik, Marijan, Mihelič, Darja: Schönleben, Janez Ludvik. *Enciklopedija Slovenije*, 11. zv. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997, str. 15.

- Smolik, Marijan: Bogoslužje in bogoslužni jezik. *Ljubljanska škofija 550 let* (ur. France Martin Dolinar). Ljubljana: Nadškofija Ljubljana, 2011, str. 415–420.
- Snoj, Alojzij Slavko: *Homiletika: Božje sporočilo v človeški govorici. Teološke in homiletične osnove oznanjevanja* (Priročniki Teološke fakultete 12). Ljubljana: Družina, 1997.
- Stangl, Werner: Von Graz in alle Welt verstreut: die Bibliothek des Grafen Franz Ehrenreich von Trauttmansdorff. Ein in Vergessenheit geratenes Kulturgut von europäischer Dimension. *Historisches Jahrbuch der Stadt Graz* 42, 2012, str. 265–294.
- Stangl, Werner: Der kaiserliche Gesandte Franz Ehrenreich Graf von Trauttmansdorff und die Eidgenossenschaft: eine schwierige Beziehung im Spiegel der Trauttmansdorff'schen Bibliothek. *Schweizerische Zeitschrift für Geschichte* 63, 2013, Nr. 1, str. 117–135.
- Stanke, Gottlinde: *Die Geschichte des Kremser Jesuitenkollegs (1616–1773)*. Wien: Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der Philosophischen Fakultät, 1964.
- Stele, France: Skarnos, Jurij. *Slovenski biografski leksikon*, 3. knj. (ur. Alfonz Gspan). Ljubljana: SAZU, 1960–1971, str. 325–326.
- Steska, Viktor: Dolničarjeva »Bibliotheca Labacensis publica«. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 10, 1900, št. 4 in 5/6, str. 134–140, 145–174.
- Steska, Viktor: Dolničarjeva ljubljanska kronika. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 11, 1901, št. 1/2, 3/4, 5/6, str. 18–32, 69–98, 141–186.
- Steska, Viktor: Dr. Anton Dolničar pl. Thalberg (1662–1714). *Dom in svet* 14/2, 1901, str. 65–74.
- Steska, Viktor: Dr. Janez Gregorij Dolničar, kranjski zgodovinar. *Dom in svet* 14/9–10, 1901, str. 517–526, 581–586.
- Steska, Viktor: Dr. Janez Ludovik Schoenleben, kranjski zgodovinar (1618–1681). Ob tristoletnici njegovega rojstva. *Dom in svet* 31/7, 1918, str. 235–239.
- Steska, Viktor, Stelè, Francè: Olivieri, Francesco. *Slovenski biografski leksikon*, 2. knj. (ur. Franc Ksaver Lukman). Ljubljana: SAZU, 1933–1952, str. 225.
- Steska, Viktor: Jezuitske šolske drame v Ljubljani. *Mladika* 16, 1935, str. 29–30, 70–71, 110–111, 147–148, 191–192, 269–271.
- Stoeger, Janez Nepomuk: *Scriptores Provinciae Austriacae Societatis Jesu*. Viennae: Typis congregationis Mechitharisticae, 1855.
- Strle, Anton: Slovenski mariolog Schönleben o soglasju vernikov kot teološkem viru. *Zbornik Teološke fakultete*, IV. zv. (ur. France Grivec). Ljubljana: tipkopis, 1954, str. 2–23.
- Strle, Anton: Nekaj opomb k Schönlebovim mariološkim delom. *Zbornik Teološke fakultete*, IV. zv. (ur. France Grivec). Ljubljana: tipkopis, 1954, str. 201–208.

- Strle, Anton: Nekaj pripomb o razvoju dogem. *Zbornik Teološke fakultete*, V. zv. (ur. France Grivec). Ljubljana: tipkopis, 1955, str. 66–98.
- Strle, Anton: Schönleben o mnenju sv. Tomaža Akvinskega glede Marijinega brezmadežnega spočetja. *Zbornik Teološke fakultete*, V. zv. (ur. France Grivec). Ljubljana: tipkopis, 1955, str. 171–190.
- Strle, Anton: Schönleben in Ambrozij Catharinus. *Zbornik Teološke fakultete*, V. zv. (ur. France Grivec). Ljubljana: tipkopis, 1955, str. 204–211.
- Strle, Anton: J. Ludovik Schönleben in jezuiti. *Zbornik Teološke fakultete*, IX. zv. (ur. France Grivec). Ljubljana: tipkopis, 1959, str. 224–231.
- Suhadolnik, Jože, Anžič, Sonja: *Mestni trg z okolico in Ciril-Metodov trg. Arhitekturni in zgodovinski oris predela med grajskim hribom z gradom, Cankarjevim nabrežjem, Trančo, Stritarjevo ulico in podgrajskega dela Ciril-Metodovega trga ter arhivsko gradivo ZAL*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2000.
- Suhadolnik, Jože, Anžič, Sonja: *Stari trg, Gornji trg in Levstikov trg. Arhitekturni in zgodovinski oris mestnih predelov in objektov, lastniki hiš ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana* (razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana). Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2003.
- Suhadolnik, Jože, Anžič, Sonja: *Kongresni trg z okolico do Prešernovega trga. Arhitekturni in zgodovinski oris mestnih predelov in objektov, lastniki hiš ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana* (razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana). Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2009.
- Svoljšak, Sonja: Knjižna zbirka p. Žige Škerpina v ljubljanskem frančiškanskem samostanu. *Knjižnica* 53/1–2, 2009.
- Šašel Kos, Marjeta: *The Roman inscriptions in the National Museum of Slovenia – Lapidarij Narodnega muzeja Slovenije*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 1997.
- Širca, Alen: Renesanci humanizem v slovenski književnosti v obdobju reformacije in baroka. *Svetovne književnosti in obrobja* (ur. Marko Juvan). Zbirka Studia Litteraria. Ljubljana: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, 2012, str. 193–220.
- Škerlj, Stanko: *Italijanske predstave v Ljubljani od XVII. do XIX. stoletja* (Ponatis iz »Kronike slovenskih mest«). Ljubljana: Učiteljska tiskarna v Ljubljani, 1936.
- Škerlj, Stanko: O jezuitskem gledališču v Ljubljani. *Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja*, let. 3, št. 10: ob stoletnici dramatičnega društva (ur. Mirko Mahnič in Dušan Moravec). Ljubljana: Slovenski gledališki muzej, 1967, str. 146–198.
- Škerlj, Stanko: *Italijansko gledališče v Ljubljani v preteklih stoletjih*. Ljubljana: SAZU, 1973.

- Škulj, Edo: Ioannes Baptista Dolar e Societate Iesu. *Dolarjev zbornik* (ur. Edo Škulj), Ljubljana: Družina, 2002, str. 27–36.
- Štih, Peter, Simoniti, Vasko: *Na stičišču svetov. Slovenska zgodovina od prazgodovinskih kultur do konca 18. stoletja*. Ljubljana: Modrijan, 2010.
- Štrekelj, Karel: *Zgodovina slovenskega slovstva I–II* (ur. Matija Ogrin). Ljubljana: ZRC SAZU, 2012.
- Štrukelj, Anton: Johann Ludwig Schoenleben ein Foerderer der marianischen Verehrung (1618–1681). *De cultu mariano saeculis XVII–XVIII*. Romae: Pontificia Academia Mariana Internationalis, 1987, str. 403–423.
- Štrukelj, Anton: Slovenski mariolog v službi Brezmadežne: Janez Ludovik Schönleben (1618–1681): posvečeno v hvaležen spomin prof. dr. Antonu Strletu. *Communio: mednarodna katoliška revija* 16, 2006, str. 365–381.
- Štrukelj, Anton: Slovenski mariolog v službi Brezmadežne: Janez Ludovik Schönleben (1618–1681): posvečeno v hvaležen spomin prof. dr. Antonu Strletu. *Marija pa je vse te besede ohranila, Lk 2, 19: zbornik slovenske skupine na mednarodnih mariološko-marijanskih kongresih 2000–2008* (ur. Martina Kraljič). Ljubljana: Brat Frančišek; Brezje: Frančiškanski marijanski center, 2012, str. 151–170.
- Tatarkiewicz, Władysław: *Zgodovina šestih pojmov* (prev. Primož Čučnik). Zbirka Labirinti). Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2000.
- Tropper, Peter G., Albert Reichart: Breviarium historiae carinthiae. *Schatzhaus Kärntens. Landesausstellung St. Paul 1991. 900 Jahre Benediktinerstift* (ur. Hartwig Pucker). Klagenfurt: Universitäts-Verlag Carinthia, 1991 (<http://www.wu.ac.at/kultdoku/kataloge/01/html/82.htm>), ogled 9. 1. 2017.
- Turk, Josip: Hrenove pridige. *Bogoslovni vestnik* XVIII, I–II, 1938, 40–73.
- Ullepitsch, Karel Aleksander Adam: Vaterländisches. Johann Ludwig Schönleben. *Illyrisches Blatt* 11, 1839, str. 41–42.
- Umek, Ema: *Erbergi in dolski arhiv*, 1. del. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1991.
- Umek, Ema: *Erbergi in dolski arhiv*, 2. del. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1992.
- Ušeničnik, Frančišek: Schönleben o Brezmadežni. *Katoliški obzornik* VIII, 1904. Ljubljana: Leonova družba, str. 413–426.
- Valenčič, Vlado: *Zgodovina ljubljanskih uličnih imen*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 1989.
- Veider, Janez: *Stara ljubljanska stolnica: njen stavbni razvoj in oprema*. Ljubljana: inavguralna disertacija, 1947.
- Verzeichniss aller in Krain gebornen oder sonst in irgend einem Verhältnisse zu unserem Vaterlande stehenden Mitglieder aus der Gesellschaft Jesu. *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 13, 1858, str. 37–40.

- Vidmar, Tadej: *Nastajanje novoveške stopenjske šolske strukture*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2005.
- Vidmar, Luka: *Italijanske umetnostne, topografske in starinoslovske knjige iz bibliotek operozov v Semenški knjižnici v Ljubljani* (magistrsko delo). Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2005.
- Vidmar, Luka: Ljubljanski škofijski duhovniki kot pisci latinskih in nemških del v dobi baroka in razsvetljenstva. *Ljubljanska škofija 550 let* (ur. France Martin Dolinar). Ljubljana: Nadškofija Ljubljana, 2011, str. 437–456.
- Vidmar, Luka: Prepovedane knjige na Kranjskem od Indeksa Pavla IV. (1559) do indeksa Pija VI. (1786): *Libri prohibiti* v Semenški knjižnici. *Svetovne književnosti in obrobja* (ur. Marko Juvan). Zbirka Studia Litteraria. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012, str. 233–262.
- Viertel, Matthias: Homiletik. *Grundbegriffe der Theologie*. Deutscher Taschenbuch Verlag, 2005, str. 221–222.
- Visočnik, Julijana: Hrenova pridiga ob polaganju temeljnega kamna za kapucinski samostan v Ljubljani. *Studia mythologica Slavica* XIII, 2010, str. 59–74.
- Vodopivec, Peter: *Luka Knafelj in štipendisti njegove ustanove*. Knjižnica »Kronike«, zv. 5. Ljubljana: Kronika, 1971.
- Volčjak, Jure: *Listine imenovanj ljubljanskih škofov. Publikacije ARS, Katalogi*, zv. 21. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2004.
- Zupan, Gojko, Janez Khumerstainer: Dva ljubljanska vodnjaka. *Zbornik za umetnostno zgodovino* 27, 1991, str. 73–102.
- Žargi, Matija: Auerspergov knežji dvorec v Ljubljani. *Theatrum vitae et mortis humanae*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2002, str. 277–307.
- Wachler, Ludwig: *Geschichte der historischen Forschung und Kunst seit der Wiederherstellung der litterarischen Cultur in Europa*, 2. zv., 3. del. Göttingen: bey Johann Friedrich Röwer, 1820.
- Wilpert, Gero von: *Sachwörterbuch der Literatur* (7., verbesserte und erweiterte Auflage), *Kröners Taschenausgabe Band 231*. Stuttgart: Alfred Krönes Verlag, 1989.
- Wolf, Herbert: Predigt. *Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte, Dritter Band* (ur. Werner Kohlschmidt in Wolfgang Mohr). Berlin: Walter de Gruyter & Co., 1967, str. 223–257.
- Worcester, Thomas: Catholic sermons. *Preachers and people in the reformations and early modern period* (ur. Larissa Taylor). Boston, Leiden: Brill Academic Publishers, Inc., 2003, str. 3–33.

Spletno gradivo

- Allgemeine Deutsche Biographie (http://de.wikisource.org/wiki/Allgemeine_Deutsche_Biographie): Ferdinand Bonaventura Graf von Harrach, zv. 10 (1879), str. 629–632 (http://de.wikisource.org/wiki/ADB:Harrach,_Ferdinand_Bonaventura_Graf_von), ogled 10. 10. 2016.
- Catholic Encyclopedia (1913) ([https://en.wikisource.org/wiki/Catholic_Encyclopedia_\(1913\)](https://en.wikisource.org/wiki/Catholic_Encyclopedia_(1913))): Pedro d'Alva y Astorga ([https://en.wikisource.org/wiki/Catholic_Encyclopedia_\(1913\)/Pedro_d%27Alva_y_Astorga](https://en.wikisource.org/wiki/Catholic_Encyclopedia_(1913)/Pedro_d%27Alva_y_Astorga)), ogled 19. 9. 2016.
- Deutsche Biographie (<http://www.deutsche-biographie.de/search>): Maximilian Gandolf, Graf von Kuenburg (<http://www.deutsche-biographie.de/sfz61329.html>), ogled 4. 12. 2014; Pontanus, Jacobus (<http://www.deutsche-biographie.de/sfz96799.html>), ogled 3. 10. 2016.
- Devotio moderna (http://en.wikipedia.org/wiki/Devotio_Moderna), ogled 30. 4. 2015.
- Die Tagebücher und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667). Edition und Kommentar (<http://www.univie.ac.at/Geschichte/Harrach/index.htm>), ogled 15. 10. 2014.
- Dizionario Biografico degli Italiani (<http://www.treccani.it/biografico/>): Marra-cci, Ippolito (Dizionario Biografico degli Italiani – Volume 70 (2008): [http://www.treccani.it/enciclopedia/ippolito-marracci_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/ippolito-marracci_(Dizionario-Biografico)/)), ogled 16. 9. 2016.
- Domkirche St. Stephan zu Wien: Die Dompröpste von St. Stephan (<http://www.stephanskirche.at/index.jsp?langid=1&menuekeyvalue=61>), ogled 28. 9. 2016.
- Institut za filozofiju, Digitalna baština (<http://www.ifzg.hr/digitalnaBastina/digitalnaBastinaMatthaeusFerchiusVeglensis.htm>), ogled 22. 10. 2014.
- Jesuiten in Österreich (<http://www.jesuiten.at/>): Die Jesuiten in Leoben (<http://www.jesuiten.at/index.php?id=149>), ogled 18. 9. 2013.
- Graesse, J. G. Th: Orbis Latinus, 1909. Orbis Latinus online (<http://www.columbia.edu/acis/ets/Graesse/contents.html>), ogled 5. 12. 2014.
- Opac plus, Bayerische Staatsbibliothek München: Mars Austriacus, D. Leopoldus, Austriae marchio et tutelaris (https://opacplus.bsb-muenchen.de/metaopac/singleHit.do?methodToCall=showHit&curPos=1&identifier=100_SOLR_SERVER_116544553), ogled 12. 10. 2013.
- Österreichische Nationalbibliothek, Bildarchiv und Grafiksammlung: Porträtsammlung: Auersperg, Wolfgang Engelbert Graf von, 1610–1673 (http://www.bildarchiv.austria.at/Pages/ImageDetail.aspx?p_iBildID=8300958), ogled 27. 12. 2014.

- Register slovenskih rokopisov 17. in 18. stoletja (<http://ezb.ijs.si/fedora/get/nrss:nrss/VIEW/>): Ms 031, Kristiansku podvučenie izloženu u pridigah na vsako nedelo čez celu lejtju, str. 43r isl. in 160r isl. (http://ezb.ijs.si/fedora/get/nrss:nrss_ms_031/VIEW/), ogled 7. 6. 2015.
- Rodoslovna baza Geni: Harrach (<http://www.geni.com/search?names=Harrach>), ogled 15. 10. 2014.
- Slovenska biografija (<http://www.slovenska-biografija.si/>):
- Franc Maksimilijan Vaccano (<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi752514/>) ogled 8. 1. 2017;
- Jožef Rabatta (<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi478460/>), ogled 14. 10. 2014.
- Zisterzienserabtei Stift Heiligenkreuz im Wienerwald, seit 1133 (<http://www.stift-heiligenkreuz.org/geschichte/unsere-geschichte/>), ogled 5. 10. 2014.
- Wikipedia (<http://de.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Hauptseite>): Johann Wilhelm Mannagetta (http://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Wilhelm_Mannagetta), ogled 20. 5. 2015.

KAZALO OSEBNIH IMEN

Abraham 407
Abraham a Sancta Clara 337, 345
Adlzreiter von Tettenweis, Johann 260
Agapet, diakon 42
Agata, sv. 227
Ahacij, sv. 29, 213, 311, 312
Ahačič, Kozma 16, 20
Aidinger, Lavrencij 192
Albert Veliki, sv. 340
Alciatus, Andreas 247
Aleš, sv. 44
Althan, Johann Michael Adam Baptist grof 62, 63, 186, 218, 361, 364
Alva et Astorga, Petrus de 163, 194, 196, 414
Alvaro, Emmanuel, p. 41, 42
Amand, kapucin 344
Amand, opat 141, 142, 392
Ambrož, sv., škof, cerkveni učitelj 333
Ana, sv. 50
Anastazij I., cesar 234, 235
Andrej, sv. 391
Anton Padovanski, sv. 107, 340, 410
Anzelm, sv. 410
Apfaltern, Joannes vitez 309
Apfaltrer, družina 233, 309
Apfaltrer, Ernestus 198
Aphthonius, grški sofist in govornik 353
Arborell, Stephanus, p. 72, 73
Argento, Janez Jakob 144, 145, 152
Aristotel 43, 51, 336, 352, 353, 405, 406
Arnulf (Koroški), vzhodnofrankovski kralj 295
Arriaga, Pablo José de, p. 355

- Aschbach, Joseph von 198
 Attems, družina 10, 172, 256, 288, 307
 Attems, Herman Matija grof 103
 Attems, Janez Friderik grof 32, 99, 100
 Auersperg, družina 10, 46, 78, 98, 133, 135, 138, 139, 172, 196, 235, 236, 256, 286, 289, 290, 291, 292, 294, 307, 308, 311, 328
 Auersperg, Adolf I. 291
 Auersperg, Andrej grof 311
 Auersperg, Anton Aleksander grof (Anastasius Grün) 208
 Auersperg, Ditrih grof 46
 Auersperg, Ferdinand knez 136, 193, 289
 Auersperg, Frančišek knez 289
 Auersperg, Herbard grof 46, 186
 Auersperg, Janez Andrej grof 46, 80, 186, 190, 290, 291
 Auersperg, Janez Vajkard knez 138, 139, 183, 186, 189, 289, 290, 291, 292, 294
 Auersperg, Karel knez 289
 Auersperg, Leopold 291
 Auersperg, Leopold knez 289
 Auersperg, Volf Engelbert grof 78, 80, 96, 99, 107, 110, 118, 123, 135, 143, 158, 159, 162, 186, 187, 190, 192, 234, 236, 290, 292, 294
 Avancini, Nicolaus 44, 188, 279
 Aventinus (Johann Turmair) 247, 260, 322, 331
 Avguštin, sv. 333, 334, 335, 336, 337, 338, 362

 Babenberg, družina 299, 300, 301, 364
 Bachin, Leonard, p. 61, 71, 188, 189
 Baeza, Diego de 412
 Bagnus, Leonardus, p. 60
 Balbin, Bohuslav 280, 285, 287
 Balderik, vojvoda 330
 Banko, Andreas, p. 73
 Barle, Janko 311, 314
 Baronius, Caesar 260
 Barry, Paul de, p. 411, 412
 Basar, Jernej, p. 9, 20, 344, 357

Baselli, Franciscus, p. 72
Bastjančič (tudi Bastianschizh, Bastianzhizh), Matija, p. 37, 61, 65, 68, 70, 71, 83, 187, 213, 364
Bavčer, Martin, p. 314, 315
Bazilij Veliki, sv. 42, 43, 333
Beda Častitljivi, sv. 340, 410
Beer, Johann Christoph 251
Bellarmino, Robert, sv., škof, kardinal 412
Bellois, Petrus Hercules de (Pietro Ercole de Belloi) 166, 196
Beltram, Mihael 145
Benčina, Jakob 145
Bendandus, Hieronymus 92
Berg, Johann von 185
Bernard, sv. 410
Bernard iz Clairvauxa, sv. 339
Bernardin Sienski, sv. 340, 410
Berthold iz Regensburga 339
Bertholdus, Joannes, p. 52, 53, 60, 71, 130, 188, 189
Bettotus, Franciscus 92, 95, 191
Bezljaj, Jurij 108
Birken, Siegmund von 251
Blagaj, družina 256
Bodin, Jean 247
Bohinc (Wochinitz), Jurij 46
Bolland, Jean, p. 249, 254, 282, 329
Bömlin, Konrad 339
Bonafe, Joseph 287
Bonaventura, sv. 410
Bonfinius, Antonius 302
Boršnik, Marja 19
Borut, knez 323
Bosio, Janez Jernej 193, 270
Bossuet, Jacques-Bénigne 345, 249
Bourdaloue, Louis, p. 345
Bozio, Thomas, p. 411
Branchi, Girolamo 251

- Brandis, Franz Adam von 252
 Brandis, Jakob Andreas von 252
 Breznik, Anton 16, 20
 Brogiollus, Angelus, p. 64, 71
 Brunnerus, Andreas 302
 Bucelinus, Gabriel 279, 282, 289, 302, 307
 Bucelleni, družina 246
 Bucelleni, Joannes, p. 50, 71
 Bucelleni, Oktavij 111, 112, 113, 123, 129, 130, 139, 143, 144, 246
 Buchheim, Oton Friderik, škof 27, 30, 102, 103, 108, 109, 110, 111, 115, 118, 119, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 140, 191, 189, 305, 306, 312, 324, 376
 Buntungus, Henricus 302
 Burhard, Janez Krstnik 95, 96
 Burian, Václav 16
 Buset, Janez Nepomuk baron 137
- Camus, Jean-Pierre, škof 337, 343
 Capellatius, Benedictus 90, 91, 92
 Carafa, Carolus Maria, škof 103, 127
 Carcanus, Sixtus 121, 125, 126
 Caussin, Nicolaus, p. 337, 343, 350, 353, 355, 357, 411
 Celada, Diego de, p. 412
 Celjski, grofje 233, 309, 310
 Cellarius, Christoph 255
 Cergol (Zergol), Anton, p. 81
 Cerroni, Jakob Ernst von 252
 Cezar 42, 374
 Chifflet, Jean-Jacques 279, 282
 Chioggia, Paolo da 344
 Christalnick, Michael Gotthard 252
 Ciceron 41, 42, 58, 336, 340, 352, 353, 362, 384
 Ciprijan, sv. 42
 Cluverius, Philipp 158, 260, 285, 322
 Codella, Michael, p. 81
 Comazzi, Giambattista 250

- Coraduzzi, družina 30, 308
Coraduzzi, Janez Filip baron 22, 30
Coraduzzi, Janez Friderik 46
Coraduzzi, Janez Rudolf, kanonik 46, 107, 186, 376, 392, 430
Coraduzzi, Janez Rudolf, pravnik 181
Coraduzzi, Kristina (roj. Schönleben) 21, 30, 178, 180
Coreth, Anna 249, 250, 256, 281, 331
Cornaeus, Casparus, p. 60
Coronini, Franc Rudolf baron 145
Coroninus, Marsilius 72
Cressolles, Louis de 355
Cuspinianus (Johann Spießheimer) 247, 331, 369
Cyriacus, Marcellus Sidereus 132, 140, 224, 225
Czerwenka, Wenceslaus Adalbertus 198, 251, 281
- Čandek, Janez, p. 16, 19, 20, 38, 226, 387
Činžer (Zhinscher), Mihael 274
Čop, Matija 18
- Dalmatin, Jurij 16, 387
Damijan, sv. 83, 361, 368
Dedunker, Jacobus 51
Demosten, starogrški govornik 43
Dergi, Mihael, vikar 117
Dettelbacher, tiskar 194
Didacus de Lequile (gl. Tafuri, Diego)
Dimitz, August 14, 15, 135, 136, 207, 270
Distl, Bernardus, p. 81
Divinar, Filip, p. 43
Dolar, Janez Krstnik, p. 192
Dolinar, Marko, stolni prošt 46, 98, 100, 101, 103, 104, 107, 111, 115, 117, 118, 122, 123, 186, 376, 392
Dolničar, družina 23, 35, 36
Dolničar, Janez Anton 174, 181, 205, 227
Dolničar, Janez Gregor 13, 17, 23, 25, 29, 32, 33, 34, 35, 63, 82, 84, 95, 107, 141, 176, 177, 181, 198, 201, 205, 217, 223, 230, 236, 239, 240,

- 241, 242, 244, 245, 246, 253, 254, 261, 311, 314, 364, 366, 367, 388, 390, 404, 413
- Dolničar, Janez Krstnik 22, 23, 26, 32, 33, 34, 35, 114, 154, 181, 193, 253, 270, 311, 314
- Dolničar, Jožef Anton 23, 205
- Dolničar, (Margareta) Ana (roj. Schönleben) 21, 22, 26, 31, 178
- Donino, Abondio 29
- Drexel, Jeremias, p. 245, 337, 344, 412
- Drogo iz Altovillarja 410
- Dular, Anja 137
- Ebendorf(f)er, Thomas 251, 280, 287, 323
- Eck, Johannes 337, 341
- Eckhart (Eccard), Johann Georg von 199, 210, 251, 281
- Eckhart, Meister 339
- Eder, Georg 369
- Eggenberg, družina 233, 308
- Eggenberg, Anton knez 45
- Eginhard (Einhard) 280
- Egkh, družina 308
- Eleonora Magdalena Pfalška, cesarica 32, 193, 285
- Elija, prerok 54
- Elizabeta Ogrska (Turinška), sv. 171
- Ema, sv. 315
- Emilijan, kapucin 344
- Enenkel, Job Hartmann von, baron 251, 252
- Erberg, Franc Jakob 180
- Erberg, Jožef Kalasanc baron 17, 34, 36, 137, 171, 207, 208, 232, 246, 306
- Erna, Stephanus, p. 51
- Erthal, Everardus, p. 60
- Estella, Diego de 354
- Estmor, Michael, p. 73, 76
- Estrada, Francisco, p. 355
- Evgipij 251
- Evzebij 333, 334, 374
- Ezop 42

- Fabjančič, Vladislav 21, 26
Falenič (Fallentsch), Ambrož, p. 73
Ferchius, Mattheus (Matteo Ferrichi, Matija Frkić) 90, 91, 92, 93, 94, 191
Ferdinand I., cesar 247, 248, 275, 369
Ferdinand II., cesar 68, 250
Ferdinand III., cesar 45, 59, 65, 67, 70, 99, 100, 187, 189, 190, 218, 248, 250, 279, 364, 366, 367
Ferdinand IV., kralj 29, 60, 70, 189
Ferrarius, Joannes Baptist, p. 287
Ferro, Marco (Marcellus) 140
Fiedler, Marian 14, 206, 207, 269, 311
Filip IV., kralj 70
Filippinus, Cyprianus 92
Fisher, John 337, 341
Florjančič, Jurij, p. 81, 419
Florjančič pl. Grienfeld, Ivan Dizma 229, 230
Fokilid, grški pesnik 42
Fonseca, Pedro da, p. 51, 352
Fortunat, sv. 27
Francisci, Erazem 32
Frančišek Asiški, sv. 106, 312, 343, 350, 354, 392
Frančišek Borgia, sv. 354
Frančišek Ksaver, sv. 39, 46, 155, 227
Frančišek Saleški, sv. 337, 343, 345
Frank, Karl Friedrich von 30
Fredegar 280
Fries, Joannes, p. 54
Fröhler, Josef 217, 245
Fronde, Alexius 60
Fugger, Hans Jakob 248, 251, 280, 285, 289, 302, 325
Fürst (First), Thomas, p. 55, 56, 57, 71

Galdiolus, Anastasius 92
Gall, družina 324
Gall, Godefrid 80, 190
Gall, Janez Jakob 46

- Gallenberg, družina 10, 135, 161, 172, 256, 285, 286, 294, 295, 296, 307, 308, 324, 328
- Gallenberg, Jurij Žiga grof 155, 161, 169, 192, 193, 228, 285, 304, 305, 394
- Gans, Johann 190, 251, 280, 302
- Garzaroll, Jožef, generalni vikar 178, 183, 184, 185, 257
- Gašperšič (Gašparčič, Gaspartschich), Pavel 73, 76
- Geiler iz Kaisersberga, Johann 340
- Gentilot, Cornelius, p. 83
- Georgio, Joannes Carolus de 180
- Georgius, Jacobus 92
- Gerard, Bernard 69
- Gerb, Joannes, p. 81
- Gerson, Johannes 340
- Gewold, Christoph 254
- Geyer, Bernard, p. 52, 61, 188
- Gibbon, Edward 249
- Gladič, Janez Jernej, kanonik 104, 116, 119
- Glaser, Karel 18
- Golec, Boris 30, 183
- Goriški, grofje 315
- Gotthard, br. 82, 85
- Gottifredi, Alexander, p., jezuitski general 81, 193
- Gracián, Baltasar 356
- Grafenauer, Ivan 18
- Granada, Luis de 354
- Granelli, Carlo, p. 252
- Grangiis, Joseph de 175, 243
- Gregor Čudodelnik, sv. 333
- Gregor Nazianski, sv. 42, 43, 333
- Gregor Veliki, papež, sv. 336, 374
- Grošelj, Matija, p. 73
- Gruber, Avguštin, škof 31, 181, 185
- Gruden, Josip 40
- Grün, Anastasius (gl. Auersperg, Anton Aleksander grof)
- Guilliman, Franz 248, 251, 279

- Gundelfingen, Henricus 280, 300, 323, 325
Gundling, Nicolaus Heinrich 252
- Haan, Melchior 140, 141, 142, 171, 220, 221, 222, 224, 225, 228, 390, 391, 392, 394, 396, 397, 399, 401
Habsburški, Sigebert 298
Habsburžani, družina 172, 193, 199, 204, 247, 248, 251, 256, 275, 277, 278, 279, 280, 281, 284, 296, 298, 302, 319, 320, 329, 331, 365, 413
Hafner, Janez 46
Hainfling, Antonius, p. 71, 81, 419
Hanžič, Marko, p. 252, 254
Harrach, Ernst Adalbert, kardinal 70
Harrach, Ferdinand Bonaventura I. grof 70, 167, 168, 183, 193
Harrer, Frančišek, p. 73, 78, 81, 103, 130, 192, 236
Hassia, Henrik de 369
Helding, Michael 341
Helenocceius, Balduinus (Schönlebnov vzdevek) 132, 224, 225
Helesfeny, Paulus, p. 83
Helm, Joannes 142, 226
Henninges, Hieronim 230, 233, 282, 285, 287, 289, 302, 309, 310
Herberstein, družina 308
Herberstein, Ferdinand, p. 58, 60, 83
Herberstein, Karel Janez, škof 28
Herberstein, Marija Ana grofica 289
Herberstein, Žiga, diplomat, zgodovinopisec 369
Herberstein, Žiga Krištof, škof 27, 144
Herdinck (Hördingk), Henricus, p. 64, 71
Hermannus, Michael, p. 72, 73
Herodijan, grški zgodovinar 158
Herrgott, Marquard 251, 254
Heziod, grški pesnik 43
Hiernlochner, Matthias, p. 54
Hieronim, sv. 333
Hirschberger, Everard, p. 71
Hoff, Heinrich Georg 15
Hoffstetter, Marija Magdalena (por. Schönleben) 30

- Hollandt, Joannes Baptist van, p. 131
 Homer 43
 Hondorf, Andreas 411
 Horn, Georg 255
 Horst, Hermannus, p. 60, 61, 188, 250
 Hren, Tomaž, škof 9, 16, 17, 19, 20, 38, 39, 121, 212, 213, 226, 280, 311, 324, 387, 388
 Hufnagel, Hieronim 145
 Hugo iz St. Chera (Hugo Cardinalis) 410
 Hund, Wiguleus 254
 Hyperius, Andreas 336
- Iden, Jakob Filip 40
 Ignacij Lojolski, sv. 39, 45, 46, 106, 129 158, 344, 348, 350, 351, 354, 356, 357
 Inocenc XI., papež 173
 Insulis, Alanus ab 336
 Izak 407
 Izidor, sv. 374
 Izokrat 42
- Jakob, sv. 28, 170
 Janez Damaščan, sv. 45
 Janez Kapistran (Johannes Capistranus, Giovanni da Capistrano), sv. 339
 Janez Krizostom, sv. 42, 43, 333, 362, 374
 Janez Krstnik, sv. 118, 153
 Janez Svetokriški (Tobija Lionelli) 9, 19, 20, 344, 359, 388
 Janežič, Anton 18
 Janežič, Jožef Pavel 145
 Jankovič, Andrej, p. 130, 192
 Japelj, Jurij 387
 Jelenčič, Friderik, p. 73, 79
 Jörger, Franciscus, p. 131
 Jožef, sv. 103, 155, 312, 376, 397
 Jožef iz Egipta 397
 Jožef I., cesar 32, 169, 193, 250, 254, 285

- Juchardt, Andreas, p. 73
Justi, Philippus, p. 204, 296
Justin, cerkveni učitelj 333
Juul, Gabriel, p., kancler 86, 88, 93
Južnič, Stanislav 139
- Kacijanar, Jurij Andrej 213
Kalchschmidt, kancler 131
Karel, nadvojvoda 68
Karel Boromejski, sv. 337, 343, 353
Karel Veliki, kralj 260, 275, 278, 280, 329
Karel V., cesar 247, 248
Kastelec, Matija 9, 388
Katarina, sv. 45, 69
Katul, rimski pesnik 42
Katzenstein, družina 161
Katzenstein, Janez Herbard grof 161, 193, 401
Kausich, Philippus 60
Kempski, Michael 42, 45
Kennedy, George A. 334
Khärer, Johann Baptist, kanonik 140, 141, 167
Khautz, Franz Constantin Florian von 198
Khevenhüller, družina 118
Khevenhüller, Christoph 250
Khisl, Jurij Jernej 149
Kidrič, France 19
Kieffer, Johann Georg 280
Kirchmayr, Georg 253
Klapše, Janez Adam 145
Kleinmayr, Julij 18
Klemen IX., papež 157, 192
Klimka, Matthias, p. 43
Klingshirn, Christophor, p. 71
Klun, Vincenc Fereri 15, 18, 35
Knafelj, Luka 186
Kočer, Anton 220, 391

- Kögl, Helmar 17, 23, 135, 217, 296
 Kolperger, Andreas, p. 43
 Kopitar, Jernej 18
 Korduš, Janez Burhard 95
 Kosi, Miha 34
 Kozma, sv. 83, 361, 368
 Kračman, Andrej 118
 Kralj, Janez 47
 Kramer, Georgius 132, 222, 223
 Krammer, Mihael (gl. Rogerij Ljubljanski)
 Kriegl, doktor 118
 Krištof, sv. 27
 Kronlechner, Janez Ludvik 178, 181
 Kronlechner, Jurij 22
 Kronlechner, Marija (roj. Schönleben) 21, 22, 26, 31, 80, 316
 Kronlechner, Marija (Schönlebnova nečakinja) 180
 Kuenburg, družina 140, 240, 304, 305, 325
 Kuenburg, Maximilian Gandolf, nadškof 53, 141, 142, 167, 186, 220, 284, 308, 376, 388, 390, 419
 Kukuljević Sakcinski, Ivan 35
 Kumerdej, Blaž 387
 Kunstelj, Gregor 96
 Kunstelj, Janez 96
 Kunstelj, Janez Anton 95, 96
 Kunstelj, Marina 150, 158
 Kupittsch, antikvar 35
 Kurcij Ruf, Kvint, rimski zgodovinar 42
 Kvintilijan, rimski učitelj govorništva 336, 340, 405

 Laktancij, cerkveni oče, sv. 333
 Lambeck, Peter 132, 167, 193, 202, 279, 304
 Lamberg, družina 46, 304, 324
 Lamberg, Adam 46
 Lamberg, Janez Herbard 46
 Lamberg, Jörg 269
 Lamormain, Wilhelm 250, 279

Lauterspöckh, Volk 24
Lauxmin, Sigismundus 353
Lavrič, Ana 27, 156, 157
Laynež, Diego, p., jezuitski general 355
Lazari, Anton 257, 386
Lazius, Wolfgang 172, 230, 248, 252, 253, 260, 279, 282, 285, 287, 289, 300, 322, 331, 369
Leber (Leberius), Janez, p. 63, 71, 143, 188
Leon Veliki, papež, sv. 333, 410
Leopold, nadvojvoda 50
Leopold, sv. 62, 218, 361, 363, 364
Leopold I., cesar 28, 29, 32, 105, 110, 112, 131, 145, 154, 167, 187, 192, 193, 250, 275, 277, 281, 285, 312, 364, 397
Leopold Jožef, princ 32
Leopold Viljem, nadvojvoda 312
Lequile, Didacus de 191, 251, 279
Leyser, Wilhelm 334
Lhotsky, Alphons 250, 281
Lichtenberg, Eva Marija 308
Linck, Bernhard 253
Lindner, Wolfgang 253
Linhart, Anton Tomaž 14, 17, 206, 207, 216, 269, 270, 311, 320
Lionelli, Tobija (gl. Janez Svetokriški)
Lipsius, Justus 279
Livij, Tit, rimski zgodovinar 42
Lohner, Tobias, p. 344
Loickinger, Ludovicus, p. 84
Lombard, Peter 59, 91
Losenstein, družina 158, 233, 304, 305, 309
Losenstein, Leopold 309
Losenstein, Marija Katarina grofica 289, 294
Lovrenc Brindiški, sv. 337, 344
Loy, David 73
Lučić (Lucius), Ivan 285, 295
Ludvik XIII., kralj 355
Lugo, Joannes de, kardinal, p. 412

- Luther, Martin 336, 341
 Luzenraedt, Guilielmo 159
- Mabillon, Jean 249, 254
 Magerle, Frančišek, p. 38
 Magnus, Olaus 362
 Maksimilijan, škof 54
 Maksimilijan I. Bavarski, knez 344
 Mannagetta, Johann Wilhelm 65, 188, 195, 323, 362
 Manner, Wilibald 62
 Marchantius, Jacobus 301, 302
 Marchianus, Marc, opat 92, 93
 Marenzi, Anton Georg, škof 306, 414
 Marija (Devica, Vnebovzeta, Brezmadežna) 9, 16, 37, 64, 65, 67, 70, 71, 79, 80, 88, 103, 106, 128, 129, 132, 140, 149, 156, 157, 162, 163, 164, 165, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 184, 188, 189, 190, 197, 199, 205, 225, 226, 279, 365, 366, 367, 397
 Marija, princesa 44
 Marija Ana, kraljica 70
 Marija Leopoldina, kraljica 70
 Marija Terezija, cesarica 250
 Marijan, kapucin 344
 Marineno, Petro 90, 91
 Marn, Josip 18
 Marquard iz Lindaua 339
 Marracci (Marracius, Mar(r)ac(c)ius), Hypolitus (Hippolytus) 163, 194, 196, 414
 Martin, sv. 27
 Martin, Sebastian 175, 244
 Masen, Jacobus 353, 356
 Massa, Johann Matthias Testarello della 253
 Massillon, Jean-Baptiste 345
 Matija, sv. 46
 Mayr, Janez Krstnik 17, 32, 171, 172, 173, 174, 178, 222, 227, 228, 229, 243, 257, 265, 284, 294, 404
 Megiser, Hieronim 194, 230, 252, 260, 285, 287, 322

- Melanchthon, Philipp 247, 336
Mele, Mihael, p. 184
Melzer, Joannes, p.58
Merian, Matthäus 252
Mertens, Volker 339
Mihael, nadangel, sv. 73, 372
Mihelič, Darja 17, 20
Miklavčič, Maks 16, 20, 21, 47, 125, 140, 145, 162, 163, 173, 174, 175, 177, 192, 206, 224, 225, 245
Mikulanič, Jurij 158
Miller (Müller), Philipp 53, 188, 189
Mittnacht, Heinrich von 118
Mogilniczky, Sigismundus, p. 60
Moll, Johann Julius 167
Montegnana, Ferdinand, p. 43
More, Thomas, sv. 301
Moškon, družina 46
Moškon, Jurij Karel 46
Mottoch, Maksimilijan, opat 144, 194
Müllner, Alfons 14
Munsterus, Sebastianus 301, 302
Murko, Matija 18
Murner, Thomas 337, 341
Musso, Cornelio 337, 343
Mužan (Muschan), Janez, p. 43

Navarino, Benedicto Dominico 90, 91, 92, 93, 94
Neidhardt, Everardus, p. 60
Nickel, Goswin, jezuitski general, p. 81, 82, 84, 85, 86, 193
Nikolaj, sv. 27, 125, 128, 129, 131, 169, 227, 378, 403
Novarini, Luigi 411

Occhino, Bernardin 344
Oderwolff, Henricus, p. 71
Odoaker, kralj 323
Ogrin, Matija 37

- Oktavijan Avgust, cesar 260
 Olivieri, Francesco 29, 30
 O'Malley, John W. 349, 355
 Origen, cerkveni oče 333, 334
 Osterberger, družina 285
 Ovidij, rimski pesnik 42
- Palkovich (Palkovitsch), Martin, p. 60, 61
 Palladio degli Olivi, Giovanni Francesco 288
 Pallavicini, Hortensio 251
 Palmi, Benedetto 355
 Papebroch, Daniel 194, 314, 414
 Paradeiser, družina 46, 308
 Paradeiser, Ana Regina grofica 308
 Paradeiser, Janez Friderik 46
 Paradeiser, Volf Žiga 46
 Pastorius, Paulus 93
 Paulus iz Palacija (Paulus de Palatio) 411
 Pavel, sv. 46, 73, 154, 372, 375
 Pavel Diakon 260
 Pázmány, Peter, nadškof 83
 Peillnstein, družina 306
 Pekelij, Janez Krstnik 95
 Pelbart iz Temesvara 340
 Peregrina, sv. 312, 313, 314
 Peregrini, Matteo 356
 Perpinyá, Pedro João 352
 Pesler, Johann Christoph 252
 Peter, sv. 73, 154, 157, 372, 375
 Peter Damiani, sv. 340
 Peter Kanizij, sv. 38, 343
 Petruzzi, Peter 15
 Pexenfelder, Michael 353
 Pez, Hieronymus 254
 Pfleger, Joannes, p. 71
 Picinelli, Filippo 410

- Piespord, Theodoric 280, 282, 302
Pincinus, Innocentius 92
Pindar, grški pesnik 43
Pizzoni, Franciscus, p. 188
Placid, opat 140, 142, 391
Platon 42, 43
Plaz(z)er, Georgius, p. 53, 72
Plaznik (Blaznik), Andrej Alojzij 47, 51, 53
Plinij 260
Plutarh 42
Pogačnik, Jože 19, 20
Pohlin, Marko 14, 18, 63, 84, 96, 141, 174, 202, 207, 217, 223, 230, 236, 241, 244, 269, 364, 366, 367, 388, 390, 392, 404
Polanco, Juan Alfonso de, p. 354
Pollet, Nicodemus, p. 84
Pomey, Franciscus, p. 353
Pontanus, Jacobus 353
Popp, Zacharias, p. 128
Possevinus, Antonius 353
Prämer, Wolf Wilhelm 253
Predojević, Hasan paša 311
Preinfalk, Miha 230, 291
Prešeren, Janez Krstnik 284
Preuenhuber, Valentin 252
Priorato, Galeazzo Gualdo 250
Prokop iz Templina 344
Propercij 42
Ptolemaj 260
Puchhaim, Joannes Cristopher 63
Pusch, Siegmund 254
- Quadri, Benedetto 250
- Rabatta, Jožef, škof 27, 103, 107, 108, 110, 111, 112, 115, 117, 118, 119, 122, 123, 124, 127, 142, 144, 181, 183, 185, 191, 219, 220, 221, 312, 376, 377, 388, 390, 394

- Rader, Matthäus 282
 Radics, Peter 15, 20, 31, 35, 36, 47, 55, 135, 136, 138, 162, 202, 207, 208, 211, 217, 235, 236, 246, 296, 308, 319
 Rainer, Fridericus, p. 72, 73
 Rajžer (Raischer), Matija 42
 Rambschissel, družina 46
 Rambschissel, Adam Sigefrid 46
 Rambschissel, Jurij Žiga 46
 Ramírez, Juan 354, 355
 Ramuš (Ramusch), Jakob 41
 Ravbar, Adam 311
 Ravbar, Oton Henrik 308
 Rebeckh, doktor 180
 Redtenbacher, Simon 253
 Reffinger, Bernard, p. 76
 Reffinger, Georgius, p. 83
 Reggio, Carlo 355
 Reichart (Reichard), Albert, opat 183, 193, 211, 252, 266, 304
 Reiffenstuel, Ignaz, p. 250, 252
 Reinhardt, Gertruda (por. Schönleben) 23
 Renner, Tomaž 145, 153, 154
 Reringer, župan 28
 Reusner, Elias 230, 282
 Ribadeneira, Pedro de, p. 354
 Richter, Franz Xaver 15, 25, 47, 95, 96, 167, 181, 185, 390
 Rihard iz St. Laurenta 410
 Ripa, Franciscus 92
 Rogerij Ljubljanski (Mihael Krammer) 9, 20, 344
 Romans, Humbert de 336
 Roo, Gerard de (van) 248, 251, 280
 Rosenberg, družina 161, 233, 234, 288, 308
 Rosenberg, Volf Andrej grof 161, 193, 287, 288, 399
 Rosenberg-Ursini, družina 233, 287, 303, 307, 308
 Rosetti, Marko, 103, 109, 114, 119, 178, 184, 192
 Rosina, Francesco 107
 Rosmer, Paulus, p. 60, 188, 189

- Rotterdamski, Erazem 337, 341, 350
Rozman, France 17, 20, 194, 359, 408
Rudolf I., kralj 275, 277, 367
Rupel, Mirko 19
Rupert, opat 410
Rus, Jože 16
- Salian, Jacob 362, 412
Salmerón, Alfonso, p. 355, 412
Salustij, rimski zgodovinar 42
Samo, kralj 323
Sanchez, Caspar, p. 411
Sansovino, Francesco 287
Santagata, Simon 163, 164, 165, 166, 194, 196, 414
Sarbiewski, Maciej 356
Sartiliana, Adrianus 92
Sauer, Lorenzo (Laurentius Surius) 362
Saurau, družina 233, 302, 303
Sautter, Michael p. 81, 130
Savonarola, Girolamo 340
Schaffer, Andreas p. 83
Scharffenberg, družina 285
Schenckhel, Johann Adam 250
Scherer, Georg, p. 338, 343, 357, 358
Scher(t)z, Wilhelm 213, 294, 397
Schez, Petrus p. 252
Schiedlberger, Leopold Ulrich 252, 253
Schiewer, Regina 337
Schmeltzel, Wolfgang 253
Schmidburg, Jožef Kamilo baron 215, 265
Schnabel, Michael, opat 69
Scholtzen, Michael Ernestus a 55, 56, 57, 62, 363
Schönleben, David 23
Schönleben, Elizabeta 21
Schönleben, Farožinka 21, 22
Schönleben, Francišek 21, 22

Schönleben, Friderik 21
 Schönleben, Georg 23
 Schönleben, Gertruda Suzana 21
 Schönleben, Gregor 21
 Schönleben, Jeremija 23
 Schönleben, Katarina Suzana 21
 Schönleben, Ljudmila 23
 Schönleben, Suzana (roj. Kušlan) 21, 22, 24, 30, 37
 Schönlebl (Schönleben), Ludvik 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30,
 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 47, 90, 96, 99, 180, 196, 197, 253,
 270, 274, 306, 311, 324
 Schröder, Wilhelm 392
 Schumi, Franc 36
 Schweiger, Janž 324
 Schweiger, Karel Henrik 184, 228
 Scribani (Scribanus), Carolus, p. 412
 Segneri, Paolo, p. 337, 344
 Seifrid, Johann 279
 Seripando, Girolamo 343
 Severin, sv. 323
 Sewing, Hartger, p. 42, 45
 Sicuten, Michael, p. 81
 Sigismund od sv. Marije (Sigismundus a s. Maria) 174, 175, 176, 177,
 243, 244, 245
 Simon iz Cassie 410
 Sinezij 42
 Skarnos, Jurij 28
 Skubic, Anton 145
 Slodnjak, Anton 19
 Smolik, Marijan 17, 20, 311, 314, 335
 Smrtnik (Smertnigg), Gregor Jožef 185
 Snoj, Vid 334,
 Soarez, Cyprian, p. 352, 405
 Söldner, Henricus 72
 Spannagel, Philipp 252
 Spießheimer, Johann (gl. Cuspinianus) 247, 331, 369

Spinoza, Baruch 249
Stadl, Franz Leopold Wenzel von 252
Stangl, Werner 208
Starhemberg, Johann Richard von, grof 58, 187, 245
Steska, Viktor 13, 16, 20
Steyerer, Anton 254
Stoeger, Janez Nepomuk 15, 68, 190
Stoper, Jakob 121, 127, 192, 212, 306, 388
Strabon, grški geograf in zgodovinar 260, 322
Strada, Famianus, p. 355, 403
Strassoldo, družina 308, 324
Stredele, Karel, p. 130
Strle, Anton 17, 20
Strobel, Janez, p. 39
Struvius, Burcardus Gotthelfius 199, 281
Suárez, Francisco, p. 412
Sum(m)ereker, Michael, p. 52, 53
Surgant, Johann Ulrich 336
Svetonij, rimski zgodovinar 374

Šafařík, Pavel Jozef 18
Šašel Kos, Marjeta 270
Šega, Janez, p. 37, 50, 131, 187, 192
Šerbol (Scherboll), Jakob 117
Škerl, Jakob, p. 143, 192, 412
Škerlj, Stanko 16, 20
Škerpin (Skerpin), Žiga, p. 206
Šter, Mihael, p. 73, 74, 79, 192, 412
Štrekelj, Karel 16
Štrukelj, Anton 17, 175, 177, 178, 245

Tacit, rimski zgodovinar 260
Tafari, Diego (Didacus de Lequile) 191, 251, 279
Tauler, Johannes 339
Teofrast 406
Teognis, grški elegični pesnik 42

- Terčelj (Terzellius), Janez 117
 Terčelj (Terzellius), Mihael 116, 117, 123
 Terpin, Filip, generalni vikar 30, 103, 106, 109, 110, 111, 112, 116, 118, 119, 122, 123, 124, 126, 127, 144, 154, 159, 161, 178, 181, 185, 191
 Tesauero, Emanuele 347, 356
 Teschitel, Josef, p. 80, 82, 83, 85, 86, 87, 88
 Texera, Josephus 302
 Thanhausen, družina 240
 Thanhausen, Baltazar grof 240
 Thanhausen, Bernard, p. 241
 Thanhausen, Ignacij, p. 241
 Thanhausen, Uršula grofica 241
 Thurn, družina 46
 Thurn, Germanik grof 109
 Thurn, Janez Ambrož 46
 Tibul, rimski pesnik 42
 Toledo, Francisco de 51
 Tomaž Akvinski (Thomas de Aquino), sv. 59, 177, 222, 223, 412
 Tomaž Kempčan 340, 410
 Tomaž Vilanovski, sv. 374, 411
 Tomažič (Thomasich), Janez 324, 397
 Trauthson, Ferdinand 62, 186
 Trauthson, Joannes Franciscus 62, 186
 Trauthson, Paulus Sixtus 62, 186, 218, 363
 Trauttmansdorff, Franz Ehrenreich von, grof 14, 208, 209, 210, 213
 Trilek, družina 149, 151, 152, 154, 156, 158
 Trilek, Andrej 149
 Trilek, Janez Friderik baron 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 157
 Trilek, Jurij Andrej 149
 Trinckellius, Zacharias, p. 53, 54, 71, 82, 84, 85, 86, 193
 Trithemius, Johannes 302
 Trost, Paulus, p. 74
 Troyer, Ferdinand 253
 Trubar, Primož 18, 227
 Tukidid, grški zgodovinar 43
 Turmair, Johann (gl. Aventinus)

- Ughelli, Ferdinand 254
Ullepitsch, Karel 15
Umek, Ema 240, 246
Urbanija, Janez, p. 47, 81
Urh, sv. 227
Ursini, družina 172, 228, 234, 256, 287, 288
Ursini-Blagaj, družina 10, 256, 287, 307, 308, 324
Ursini-Blagaj, Eberhard Leopold grof 80, 110, 117, 145, 190
Ursini-Blagaj, Vajkard Leopold 287
Ursini-Blagaj, Žiga 288
Ursini-Rosenberg, družina 233, 287, 303, 307, 308
Ušeničnik, Frančišek 16, 162, 175, 177, 178, 223, 245
- V. G. 273
Vaccano, Frančišek Maksimilijan, škof 27, 104, 106, 109, 110, 117, 126, 130, 149, 151, 152, 191, 312
Valvasor, družina 46
Valvasor, Janez Krstnik 46
Valvasor, Janez Vajkard baron 7, 9, 13, 15, 17, 18, 19, 20, 26, 29, 33, 34, 38, 63, 68, 84, 104, 131, 132, 133, 139, 141, 142, 148, 161, 172, 174, 175, 176, 177, 181, 183, 193, 198, 201, 202, 204, 205, 206, 210, 211, 212, 213, 217, 219, 223, 224, 225, 227, 230, 236, 238, 241, 242, 244, 245, 252, 261, 267, 269, 275, 284, 304, 310, 311, 314, 319, 320, 321, 328, 360, 364, 366, 367, 376, 377, 380, 388, 390, 394, 404, 408, 413
Valvasor, Karel 46
Valvasor, Sigefrid 46
Valvasor, Žiga 46
Vargl, Jonas, p. (glej Wargl)
Veider, Janez 27, 28, 108,
Vergilij, rimski pesnik 42, 323
Vernulaeus, Nicolaus 279, 282
Vico, Giovanni Battista 249
Vid, sv. 227
Vidmar, Janez 123
Vidmar, Matija 26
Vidmar, Tadej 58

Vieira, Antonio 344
 Vincencij Pavelski, sv. 345
 Vischer, Georg Matthäus 252
 Vives, Luis 247
 Vlačić Ilirik, Matija 337
 Vodnik, Valentin 14
 Vogel, Joannes Nicolai de 198
 Volčnik (Voltsching), Jurij 155, 158
 Voltaire 249

Wachler, Ludwig 14
 Wagenfels, Jacob Wagner von 254
 Wagensperg, družina 307, 308
 Wagner, Franz, p. 250, 254, 255
 Wagnerök (Wagnereck), Godefridus, p. 55, 56, 57
 Wargl (Vargl, Wärgl), Jonas 60, 73, 74
 Wasserlieb, Michael Friedrich 167
 Wernekh, Julij baron 308
 Weyer, Joannes, p. 60
 Widman, Dionys 167
 Widmanstetter, tiskar 161, 226
 Windischgrätz, družina 307, 308
 Wion, Arnold 279, 282
 Witzel, Georg 337
 Wolkenstein, Marcus Sitticus von 252
 Wurfbain, Leonardus 280, 302
 Wurzer, Mihael 117

Yanguas, Diego de 411

Zani, Valerio 67, 95, 98, 132, 163, 166, 190, 192, 202, 223, 237, 238,
 284, 386, 402
 Zeno, Francesco, škof 194, 314, 414
 Zetl, Jakob 253
 Zibock, Andreas 252
 Ziegelbauer, Magnoaldus 165, 199

Zwerger, Johann Augustin 62, 63, 218, 361, 362, 363, 367

Žargi, Matija 137

Žlibnik (Schlibnikh), Andrej 123

ABSTRACT

Johann Ludwig Schönleben was born on November 16th, 1618 in Ljubljana. He was the first-born son of Ludwig Schönleben and his wife Suzana Kušlan. His father was German and came from Heilbronn (Baden-Württemberg); he was a carpenter and woodcarver. He developed a good reputation with his precise carving (for example he carved the main altar in the old Ljubljana cathedral), which allowed him to quickly climb the ranks in the city administration: he was the city judge, and also served as mayor of Ljubljana from 1648 to 1650 and again from 1652 to 1655. After completing primary school, his son Johann Ludwig enrolled in the Jesuit secondary school in Ljubljana, which he attended from 1629/30 to 1634/35 before entering the Jesuit order on October 26th, 1635. Sources from the Jesuit Archives in Rome [Archivum Romanum Societatis Iesu], the annual reports of the Austrian Jesuit Province colleges (held at the Austrian National Library [Österreichische Nationalbibliothek]), and documents held at the University of Vienna Archives [Archiv der Universität Wien] are of great assistance in reconstructing Schönleben's life and his Jesuit monastic training. These show that from 1635 to 1637 he was a novitiate at Saint Anne's College in Vienna and that in the 1637/38 academic year he once again studied rhetoric in Leoben. He studied philosophy at the Jesuit College in Graz (1638/39 to 1640/41) and then spent two years teaching poetics: first in Krems (1641/42) and then in Graz (1642/43). His first speech known by title (*Aegis Palladia Daphnophoria oblata neo-baccalaureis Graecensibus*, 1643) was written during this period, but it is unfortunately not preserved. Peter Radics and Maks Miklavčič argue that Schönleben received his doctorate in philosophy in November 1643 in Vienna, but this is most likely not true. The sources this claim is based on are not reliable, and it is also not confirmed by contemporary sources at the University of Vienna Archives or the Jesuit Archives in Rome. It is reliably known, however, that he taught rhetoric at the College in Linz during the 1643/44 academic year. He possibly wrote play *Julian Apostata* there. He studied theology in

Passau (1644/45), Graz (1645/46–1646/47), and Vienna (1647/48). After completing his theology studies he was ordained as a priest by November 1648 at the latest. During the 1648/49 academic year he taught rhetoric in Vienna and simultaneously served as the Faculty of Arts' notary. The largest number of surviving speech titles come from this period; among the preserved ones, four were certainly written at this time. The most important of these was his speech in honor of the Immaculate Virgin (*Panegyricus Magnae Matri Virgini sine macula originali conceptae*). Up until now it has been believed that Schönleben remained in Vienna until 1653, with the exception of one year (1650/51). However, Jesuit sources imply that during the 1649/50 academic year he served his third probation in Judenburg, departing for Ljubljana in October 1650. From there he later went to Graz, and from there to Linz, only returning to Vienna in autumn of 1652. During the 1650/51 academic year, he was a school prefect, a German-language preacher, and president of the Congregation of the Virgin for secondary students in Ljubljana. He wrote the play *Haeresis fulminata Anastasius Tyrannus Orientis Haereticus*, dedicating it to Count Wolfgang Engelbert Auersperg. The play was still available to Radics, but for a long time thereafter it was considered lost. In June 2013, I found the manuscript in the Auersperg family archives in the Family, Court, and State Archives in Vienna [Haus-, Hof- und Staatsarchiv]. Schönleben's Ljubljana period is shrouded in veil of secrecy; it is supposed to have lasted only half a year. Prior researchers have believed that he left Ljubljana as early as the end of June or early July 1651. However, both the log kept by the college's father superior (*Diarium p. ministri*) and the Congregation of the Virgin records (*Sodalitas Beatissimae Virginis Mariae in Coelos Assumptae*) indicate that he stayed in Ljubljana up until October 1651. From there he went on to Graz, where he taught ethics and catechism, and served as a confessor. During this time, he either began to have second thoughts about his future path in the Jesuit order or such thoughts grew stronger. Sometime between April 20th and July 6th, 1652 he departed for Linz, and a bit later from there to Vienna, where he taught logic during the 1652/53 academic year. This period gave birth to his speech in honor of the founders and benefactors of the University of Vienna (*Inferiae Austriaco-academicae piis Manibus fundatorum et benefactorum Universitatis Viennensis*), which indirectly

points to his establishment in the most important university, cultural, and political circles in Vienna. His personal crisis apparently worsened enough that he left the order in September 1653. The Jesuit Archives partially preserve his correspondence with the Jesuit Superior General and the provincial superior of the Austrian Jesuit Province, but Schönleben does not state his concrete reasons for leaving the order. It is possible to work out that they were of a personal nature. The background may have been Schönleben's desire to continue his theology studies at a non-Jesuit university, his engagement in Mariology, difficulty adapting to the fluidity of the Jesuit environment, a desire to return to his homeland, or perhaps a disagreement with some of the brothers in the order.

After leaving Vienna, Schönleben went to Padua, most likely stopping on the way in Ljubljana to ask his father to financially support his study and living expenses in Padua. He officially registered at the Faculty of Theology in Padua on December 17th, 1653, and only two days later he had already taken the doctoral exam in theology. His dissertation topic was the question of the equality of the three members of the Holy Trinity, and whether Christ had always been human or had only become so. This was based on the nineteenth chapter of Book One and the twelfth chapter of Book Three of Peter Lombard's *Libri sententiarum*. After successfully defending his dissertation he remained in Padua for some time, collecting genealogical and historical data for his planned genealogies at the university archives.

Schönleben returned to Ljubljana in spring of 1654, probably about two months before his imperial appointment as dean of the Ljubljana cathedral, which he received on May 6th, 1654, taking up the position on June 2nd, 1654. As the dean he had various duties: he delivered many sermons, went on visitations, participated in annual synods, and frequently mediated disputes or complicated legal matters. He spent several years as the cathedral chapter recorder (1655–1661) and treasurer (1656–1658). Following the death of cathedral provost Marko Dolinar in early 1657, Schönleben took over his St. George benefice, which he retained until his own death. During this period, he was awarded the title of protonotary apostolic, which happened in 1660, according to information available to date. The period of his deanship was marked by disagreement regarding his assisting at the bishop's masses, which at one point became so strained that Bishop Buchheim removed Schönleben from the post on March

27th, 1660. In July the same year, following intervention by the nuncio, he was fully reinstated to the post, but the disagreement regarding assisting was largely sorted out only in December 1665. While serving as dean he wrote Mariological works (*Orbis universi votorum*, 1659), began preparing a collection of sermons, and catalogued Wolfgang Engelbert Auersperg's library. Manuscript drafts of his genealogy of Carniolan noble families also date from this time. Schönleben served as the cathedral dean until the beginning of July 1667. He first asked the bishop for a letter dimissory in July 1662, but it was not granted. He repeated his request in August 1666, when he asked to transfer from the deanship to an ordinary, non-pastoral benefice, but his request was not approved. Because he still wanted to find any possible way to free himself from the shackles of the deanship, he signed a contract with Octavio Bucelleni on November 2nd, 1666, in which he traded his deanship for two of Bucelleni's benefices in Lesce and monetary compensation. The bishop approved their request on November 13th, 1666, on the condition that the emperor also confirm it. The emperor consented to the switch on December 22, 1666, but the imperial presentation of the position of cathedral dean to Bucelleni only took place on May 7th, 1667. This is also the reason that the bishop's decree on the new dean Bucelleni's appointment and vestment was not issued until July 3, 1667.

Schönleben remained in Ljubljana until the end of 1669, preparing his best Mariological works and collections of sermons for publication: *Vera ac sincera sententia* (1668, 1670), *Fasten-Freytag und Sontag-Predigen* (1668), and *Feyertäglicher Erquick-Stunden* (1669, 1670). During this period, he also began to write his most important historical and polyhistorical work *Carniolia antiqua et nova*. In order to allow him to more fully dedicate himself to his historical work, on August 13th, 1668 the provincial estates approved financial support of 200 guildens per year; this financial aid was renewed four more times (in 1670, 1672, 1675, and 1678), to which a further 60 guildens per year for hiring a scribe was added. In 1668 Schönleben applied for the position of parish priest in the Mengeš (Manspurg) parish, which was administered by the Cistercian monastery in Wiener Neustadt. He was warmly recommended for the position on July 6th, 1668 by Bishop Jožef Rabatta, but was not named to the post. In late August 1669 Schönleben's name once again turned up among the candidates for the position of Ribnica parish priest and archdeacon of Lower Carniola.

The emperor did appoint Schönleben to this post on October 13th, 1669, on the recommendation of the Carniola provincial governor.

In establishing order and handling ecclesiastical legal matters during his service as archdeacon, he encountered opposition from the local noblemen, the Trilek counts, and a lack of understanding among the parishioners. Despite these troubles, he persevered in Ribnica until the end of 1675 or beginning of 1676. During his service there he had his most important Mariological treatise published, *Palma virginea* (1671), and prepared a new edition of the lectionary *Evangelia inu lystuvi* (1672) for printing. He also prepared two Latin collections of sermons, each in two volumes: Lenten sermons (*Tractatus geminus de mysteriae Dominicae passionis*, 1673) and Sunday sermons (*Horae subsecivae dominicales*, 1676). He also prepared his first historiographical work, *Aemona vindicata* (1674), for printing. After returning to Ljubljana, from 1676 to 1681 he dedicated himself primarily to preparing his most important historical work, *Carniolia antiqua et nova* (1680–1681). He prepared four genealogies of Carniolan noble families (Gallenberg, Ursini-Blagaj, Attems, and Auersperg) for printing, and engaged in work on the Habsburg genealogy (*Dissertatio polemica de prima origine augustissimae domus Habsburgo-Austriacae*, 1680; *Annus sanctus Habsburgo-Austriacus*, 1696). Following a three-week illness, Schönleben died on October 15th, 1681 in Ljubljana. He was buried in the Jesuit St. James' church beneath the Holy Cross altar. He willed the majority of his estate to the Jesuit College in Ljubljana.

Schönleben is an interesting character because of the exceptionally wide circle of acquaintances that he established mostly through his schooling and membership in the Jesuit order. The fluidity and supernationality of the Jesuit milieu took Schönleben to various environments where he encountered various people. It also gave him access to library and archive holdings at the universities of Graz and Vienna as well as various colleges. He himself held the following Jesuit acquaintances in the highest esteem: his favorite professor, Hermann Horst, and other venerators of the Holy Virgin: Bernard Geyer, Paul Rosmer, Leonard Bachin, Nicolaus Avancini, and Joannes Berthold (there is proof that Schönleben maintained personal ties with him even after leaving the order). Of the Jesuits from Carniola he was closest to Matija Bastjančič, Janez Šega (confessor to Emperor Leopold I), Frančišek Harrer, Jakob Škerl, and Mihael Šter. His European

connections were not limited only to members of the Jesuit order, but also included Mariologists, with whom he stayed in written contact: the Franciscan Petrus de Alva et Astorga, Hypolitus Marracci, and Simone Santagata, a Bologna canon. Santagata probably deserves the most credit for Schönleben's acceptance into Bologna's Academy of the Frozen (*Accademia dei Gelati*) as an honorary member. He cultivated ties with university circles in Vienna, Graz, and later probably also Padua. This is confirmed by his acquaintance and cooperation with Johann Wilhelm Mannagetta, a medical doctor (who served several terms as dean of the medical faculty and rector of the University of Vienna) and personal physician to emperors Ferdinand II, Ferdinand III, and Leopold I. His acquaintance with the Archbishop of Salzburg, Maximilian Gandolf von Kuenburg, also dates from his Jesuit period. His circle of acquaintances that were close to the imperial court in Vienna were probably at least in part responsible for his appointment as dean of the Ljubljana cathedral, and may also have helped his case in securing the position of Ribnica parish priest and archdeacon of Lower Carniola. In his later years he corresponded with Bishop Anton Georg Marenzi in Trieste, Bishop Francesco Zeno in Koper, and even Bollandist Daniel Papebroch. Schönleben's letters to Count Ferdinand Bonaventura I von Harrach, who had great influence with Emperor Leopold I, have been preserved. His printed works and especially manuscript fragments testify to his close cooperation with heads of monasteries in Carniola and elsewhere (e.g., Pleterje, Kostanjevica, Stična, Bistra, Mekinje, Lilienfeld, Heiligenkreuz, and Sankt Paul im Lavanttal). Archive sources he referred to in his writings and the dedication pages of his works also indicate close ties with elites among the Carniolan clergy and nobility, and prove that he had direct or indirect insight into many ecclesiastical and noble families' private archives.

This book contains an index of all Schönleben's works known to date. The list includes all works either preserved or lost, both printed and manuscript, and concludes with works conditionally attributed to Schönleben. Quite a few new Schönleben manuscripts are listed here (e.g., the play *Haeresis fulminata*; two manuscripts *Arbor genealogica [...]/familiae Aurspergicæ*; one manuscript *Genealogia illustrissimæ familie [...]/a Gallenberg*; manuscript genealogies of the Saurau and Ursini-Rosenberg families; Schönleben's manuscripts in the codex MP 236 at the Zagreb Metropolitan

Library) as well as some printed works (e.g., *Mars Austriacus*; *Campus liliorum*; *Trias colossea debito honori [...]/ de Khünburg*; *Oesterreichische Veste und Vormaur*). Three newly discovered lists of works that Schönleben prepared for printing (from 1669, 1672, and around 1680) allow conclusions to be drawn about the process and chronology of Schönleben's writings, and offer evidence of the parts of his oeuvre that are now lost. The newly discovered historical manuscripts and evidence of lost writings primarily indicate Schönleben's interest in genealogy and define him as a court historian and not only a provincial one. The philosophical content of the preserved manuscript *Basis ethica* confirms his interest in philosophy, which was already apparent even in the title of his lost early speech, *Philosophicum nihil*. Evidence of the existence of five manuscript collections of sermons (which are now lost) and speeches demonstrate his ongoing preaching activity, which he apparently continued even during the last years of his life (*Auctarium concionum festivarum*).

Schönleben was very interested in history and he was drawn to genealogy. He also wanted to write a historical survey work that would bring his birth province Carniola out of the shadows and place it in the sun, side-by-side with other lands. Despite his interest in history, writing about the Carniolan past was difficult for him. This is understandable, considering that during his period of schooling history was still not an independent school subject, and he did not gain experience in that area. He broke considerable new ground in his work, so naturally he made some mistakes, but he nonetheless left useful guidance for researchers that came after him, which was first used by his successor and student Johann Weikhard von Valvasor. Schönleben's most important historical work, *Carniolia antiqua et nova* (1680–1681), presents Carniola from many different perspectives (historical topography, genealogy, chronology, ecclesiastical history, natural and geographic features, population, legends, etc.). He divided this history of "Carniola old and new" into three parts. The first part, *Apparatus*, was printed last (1681). It presents the historical topography of Carniola and divides the material into seven thematic sections. The second and third part of the first volume, which came out in 1680, contain an analytical inventory of Carniola from the creation of the world to 1000 AD. This work shows that Schönleben was very familiar with ancient and contemporary historical writing. For his study he used a large number of manuscript sources and

frequently cited various writers from Antiquity. As was common practice in his day, he usually simply mentioned historical events and facts, without explaining them or trying to clarify their cause-and-effect connections. He made quite a few errors in his analysis of sources, but despite this he wrote a good history of Carniola for that time and thus paved the way for his successors.

He also prepared the book *Aemona vindicata* (1674) for printing, in which he correctly determined the location of the Roman settlement of Emona: Ljubljana's Gradišče neighborhood. In dating its founding he was less accurate: he suggested a date earlier than the founding of Rome itself. This work is also important because it called attention to the significance of Roman inscriptions as primary sources for reconstructing the history of Ljubljana and Carniola. In the broader European context, Schönleben was recognized for his comprehensive genealogical treatise on the various theories of the origin of the Habsburgs, entitled *Dissertatio polemica de prima origine augustissimae domus Habspurgo-Austriacae* (1680, 1681). Here he developed a Franco-German theory and traced the Habsburg lineage all the way back to Charlemagne. He also addressed this topic in *Annus sanctus Habspurgo-Austriacus*, which was only printed fifteen years after his death. Schönleben also made detailed studies of Carniolan noble families' genealogies, of which four appeared in print: *Genealogia illustrissimae familiae Sac. Rom. Imp. comitum de Gallenberg* (1680), *Rosa Ursina in provinciis Austriacis florens* (1680), *Genealogia illustrissimae familiae dominorum comitum ab Attimis* (1681), and *Genealogia illustrissimae familiae principum, comitum et baronum ab Aursperg* (1681). It is evident from the preserved manuscripts that he had added to and revised these genealogies for years before publishing them (e.g., he must have worked on the Aursperg family genealogy at least from 1656 and the Gallenberg family from 1664 onwards).

As a historian, Schönleben is largely defined by his preserved manuscripts with historical topics (most of which are genealogies and genealogical records) and evidence of his historical works that have not been preserved. The conceptual outline of the second volume of his *Carniola antiqua et nova* is highly significant. It indicates what materials he had collected for the continuation of his history of Carniola after 1000, which are now considered lost. If more works on the Habsburg ruling dynasty mentioned

in the lists of works prepared for publication from 1669 and 1672 had been preserved, Schönleben would probably now occupy a more important position among representatives of Austrian court historiography. The preserved manuscripts and manuscript fragments that Schönleben later had printed also offer important insight into his work as a historiographer. They make it possible to trace his research steps and the gradual maturation of the content structure.

Schönleben was an ardent collector of historical minutiae. He collected various chronological and genealogical details and also recorded current events. He wrote a diary, and during his service as dean he reported on events in the cathedral register in detail and recorded important current events (e.g., *Translatio s. Peregrinae*). What stands out in his historical output is his love of his homeland, a tendency toward analytically presenting the past, his interest in genealogy, and his admiration for the Habsburg ruling dynasty. Schönleben is seen primarily as a provincial and estate historian, because his historiographic and research work focused on his native Carniola and its population, and because his work was financially supported by the provincial estates. He has a place among court historians because of the works in which he glorified the Habsburgs. He can also be described in part as a representative of ecclesiastical historiography: he collected chronological information about monasteries, dioceses, and parishes for the second volume of *Carniolia antiqua et nova*. Looking over his sources and the writers he used most often shows that he can be considered a successor to the historiography that took shape during the transition from humanism to the Baroque. Applying Anna Coreth's definition of Baroque historiography to his works, one can also identify typical Baroque elements: love of genealogy, a tendency to an analytical and chronological presentation style, the inclusion of topographic information, and a polyhistorical approach to handling the subject material.

From the preserved titles of Schönleben's early printed speeches it is possible to definitively determine (although most of the speeches are lost) that Jesuit leaders discovered his indisputable rhetorical talent early on. It is very unlikely that they would have printed so many of his early speeches otherwise. His rhetorical works as a whole demonstrate that he gradually matured from an occasional speaker into a preacher. His speaking or preaching activity can be divided into three periods. Eighteen titles

of his academic speeches and addresses and one collection of eulogies or panegyrics (*Campus liliorum*, part 1) are preserved from his first, Jesuit, period (1642–1653). Of these, ten are known from their first printings or later reprintings by Schönleben, and nine are known only by title. The second volume of his holiday sermons also contains five sermons from the Jesuit period mentioned above. If more of his sermons were dated, it might be possible to ascribe even more of them to this period. The second period (1654–1676) represents the pinnacle of Schönleben's preaching activity. During this time, he not only appeared as a preacher and occasional speaker, but he also edited his sermons and prepared them for publication. Four collections of sermons were issued from 1668 to 1676, each in two volumes: *Fasten-Freytag und Sontag-Predigen* (1668), *Feyertäglicher Erquick-Stunden* (1669–1670), *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis* (1673), and *Horae subsecivae dominicales* (1676). Sources suggest that in the final years of his life (1676–1681) he spent far less time preaching. He only appeared as an occasional speaker. During this time, he probably prepared an expanded edition of holiday sermons (*Auctarium concionum festivarum*) for publication. His handbook *Allegoriae SS. Patrum, ordine alphabetico, in gratiam concionatorum collectae* (1682) was published posthumously by Mayr in Salzburg.

Schönleben's sermons are based on the Bible and are connected with the Jesuit type of homily. They do not explicate the scripture of the day, but rather biblical excerpts that most suitably explicate the particular content the preacher wished to present. Schönleben preferred to interpret biblical passages by using other Bible quotes, often moving into allegorical interpretations. He liked to compare examples between the Old and New Testaments. Some of his sermons were also connected to the daily gospel reading, but usually these merely touched on them rather than growing into longer topical passages. Jesuits in all areas of service (and especially in the service of God's word) achieved their purpose through conversation, and so Schönleben also used dialogue with the audience as his main means of presenting content. He addresses the audience, questions them and warns them (there are frequent rhetorical questions, direct addresses, and exclamations). Like other Jesuit sermons, his also direct attention to sin, virtue, and encouragement. Both the external and internal structure of his sermons adheres to the Jesuit school of homiletics, as does his faithful

adherence to classical rhetoric. Solemnity and spiritual serenity emanate from Schönleben's sermons, but they are more daring in terms of phrasing and the use of metaphor. The sermons are strongly intellectually oriented; the scholar and theologian can be sensed in the background. Despite this, he wanted not only to broaden believers' horizons, but also appeal to their emotions.

Schönleben saw information and examples from the past as important illustrative and educational elements in his sermons. He was convinced that examples significantly contributed to remembering the essence of sermons. He made frequent use of metaphors and allegories, but also synecdoche, antonomasia, litotes, and metonymy. Figures of speech that are very characteristic of his sermons include addition, polysyndeton and asyndeton, oppositions, comparisons, word plays, and so on. Repetitions of the same phrase or sentence (assertions, general truths, or biblical quotes), which thus take on the role of catchphrases or epigraphs, stand out in his sermons. Vividness is achieved through direct address, rhetorical questions, and exclamations. A special feature is emphasis on details and explications of them. In order to strengthen his case, he liked to string together long chains of examples and arguments (most often quotes from various writers). Schönleben supports his claims with evidence and then goes on to support that evidence with a new piece of evidence, which occasionally makes understanding difficult, because the reader can easily lose sight of the initial example in this accumulation of evidence. This is why I believe that his sermons were shorter when he gave them in person, and that they contained more examples and fewer citations. In his oral presentations he probably more often sought a connection with the audience (through direct address, rhetorical questions, and exclamations), and presented the main thematic emphasis by repeating the central idea of the sermon.

The Bible was the main source for Schönleben's sermons. Next in line, according to the frequency and number of citations, were works by church fathers and writers of Antiquity. He also referenced work by medieval preachers frequently. The marginalia in his collections of sermons indicate that in constructing his own sermons he made use of various rhetorical and homiletic guides. Some of these include *Mundus symbolicus*, *De symbolica Aegyptiorum sapientia*, *Promptuarium exemplorum* and *Promptuarium concionum*. His connection with the Jesuit homiletic tradition is

also demonstrated by the fact that the contemporary homiletic works he knew the best and mentioned most often were precisely the works of Jesuit preachers and homiletic theoreticians. These sermons are a telling indicator that despite his departure from the order, Schönleben remained faithful to Jesuit spiritual culture that also marked his later work.

Schönleben's forewords to his sermon collections indicate that during his lifetime certain new features that signaled the transition to the Baroque were gradually making their way into church rhetorical practice. Although he was largely conservative in this regard and was critical of conceptism (*»stilus argutus«*), in the concluding phase of his most active preaching period he was somewhat more inclined toward it. His sermons demonstrate some characteristics of seventeenth-century church rhetoric, which partially already herald the Baroque, such as frequently comparing human life to a play (*»theatrum mundi«*), portraying Christ's suffering deeply and in great detail, and connecting long chains of rational examples into an inseparable whole with the emotion that these examples were meant to awaken. Characteristics of Schönleben's style that partially fit with the early Baroque are allegories, metaphors, comparisons, allusions, aphorisms, anagrams, and juxtaposed quotes. These characteristics define his entire rhetorical output. Schönleben developed his personal style on the basis of traditional Jesuit rhetoric and new tendencies in church rhetoric, which were also partially created by his Jesuit contemporaries.

Schönleben had an important transitional role both in historiography and homiletics: in the first, as the successor to historiography that developed during the late Renaissance and the transition from humanistic to Baroque historiography, and in the second as the successor to post-Tridentine Jesuit rhetoric. As a historian he referred to the tradition of the previous period, and his works paved the way to Baroque historiography and formed the foundation for his successors (primarily Johann Weikhard von Valvasor, Johann Gregor Thalnitscher, and European historians that wrote about the Habsburg ruling family). As a preacher he grew and matured on the basis of the Jesuit homiletic tradition, which in turn was based on classical rhetoric. He was sensitive to new directions in seventeenth-century rhetoric and partially adopted them himself. He built his personal style on the Jesuit rhetorical tradition, colorful metaphors, and vivid expressions, while remaining distinctly rational.

ZUSAMMENFASSUNG

Johann Ludwig Schönleben wurde am 16. November 1618 in Laibach als erstes Kind von Ludwig Schönleben und seiner Frau Suzana Kušlan geboren. Sein Vater war deutscher Abstammung, aus Heilbronn im heutigen Württemberg, und kam als Tischlergeselle nach Laibach, wo er seinen Tischler- und Bildschnitzerberuf weiter ausübte. Wegen seiner präzisen Bildschnitzerarbeit erfreute er sich eines guten Rufes (er lieferte z. B. den Choraltar für den damaligen Dom von Laibach), was ihm einen schnellen Aufstieg in mehrere Ämter der Stadtverwaltung ermöglichte: Er war Stadtrichter und in den Jahren 1648–1650 sowie 1652–1655 auch Bürgermeister von Laibach. Sein Sohn Ludwig besuchte nach der Grundschulausbildung ein Jesuitengymnasium in Laibach (in den Jahren 1629/30–1634/35) und trat danach, am 26. Oktober 1635, in den Jesuitenorden ein. Eine große Hilfe bei der Rekonstruktion von Schönlebens Bildungsweg und seiner jesuitischen Ausbildung sind Quellen aus dem Zentralarchiv des Jesuitenordens in Rom [Archivum Romanum Societatis Iesu], Jahresberichte der Kollegien der Österreichischen Ordensprovinz (in der Österreichischen Nationalbibliothek) und Dokumente aus dem Archiv der Universität Wien. Daraus erfahren wir, dass Schönleben in den Jahren 1635–1637 sein Noviziat im Kolleg St. Anna in Wien ableistete und im Studienjahr 1637/38 in Leoben erneut eine Rhetorikklassse besuchte (s. g. Juniorat). Im Jesuitenkolleg in Graz studierte er Philosophie (1638/39–1640/41) und lehrte danach zwei Jahre lang Poetik: zuerst (1641/42) in Krems und ein Jahr später (1642/43) in Graz. In diesem Zeitraum entstand auch seine erste Rede, deren Titel bekannt ist (*Aegis Palladia Daphnophoria oblata neo-baccalaureis Graecensibus*, 1643), die aber leider nicht erhalten blieb. Radics und Miklavčič zufolge soll Schönleben im November 1643 in Wien zum Doktor der Philosophie promoviert worden sein, was jedoch sehr wahrscheinlich nicht der Fall war. Die Quellen, auf denen diese Annahme beruht, sind nicht verlässlich, und die Behauptung wird auch in den damaligen Quellen aus dem Archiv der Universität Wien sowie dem Jesuitenarchiv in Rom nicht bestätigt. Sicher ist hingegen, dass er im Studienjahr 1643/44 Rhetorik im Jesuitenkolleg

in Linz unterrichtete. Dort schrieb er vermutlich auch das Bühnenstück *Julian Apostata*. Schönleben studierte in der Folge noch Theologie in Passau (1644/45), Graz (1645/46–1646/47) und Wien (1647/48). Nachdem er sein Theologiestudium abgeschlossen hatte, empfing er spätestens im November 1648 die Priesterweihe. Im Studienjahr 1648/49 lehrte er Rhetorik in Wien und war gleichzeitig Notar der philosophischen Fakultät (1648/49). Die meisten überlieferten Titel seiner Reden stammen aus diesem Zeitraum, vier davon entstanden zweifellos in dieser Zeit. Besonders beeindruckend soll seine Rede zu Ehren der Unbefleckten Empfängnis Marias (*Panegyricus Magnae Matri Virgini sine macula originali conceptae*) gewesen sein. Bisher galt die Annahme, dass Schönleben bis zum Jahre 1653 – mit Ausnahme des Jahres 1650/51 – in Wien blieb. Aus jesuitischen Quellen ist jedoch ersichtlich, dass er in den Jahren 1649/50 die dritte Probezeit, das Tertiats, in Judenburg absolvierte und danach im Oktober 1650 nach Laibach kam. Von dort ging er ein Jahr später nach Graz, aus Graz nach Linz, und dann kehrte er erst im Herbst 1652 zurück nach Wien. In Laibach (1650/51) war er Schulpräfekt, deutscher Prediger und Vorstand der Marianischen Schülerkongregation. Er verfasste auch ein Bühnenstück, *Haeresis fulminata Anastasius Tyrannus Orientis Haereticus*, und widmete es dem Grafen Wolfgang Engelbert von Auersperg. Radics hatte das Stück noch im Schriftenverzeichnis, später galt es jedoch lange Zeit als verschollen. Im Juni 2013 fand ich die Handschrift des Theaterstücks im Familienarchiv Auersperg im Haus-, Hof- und Staatsarchiv in Wien. Die Einzelheiten von Schönlebens Laibacher Periode blieben bis heute ein Rätsel, sie soll sogar nur ein halbes Jahr gedauert haben. Bisherige Forscher waren nämlich der Ansicht, dass er Laibach bereits Ende Juni oder Anfang Juli 1651 verließ. Doch das *Diarium p. Ministri* des Kollegs und auch das Kongregationsbuch Mariä Himmelfahrt (*Sodalitas Beatissimae Virginis Mariae in Coelos Assumptae*) belegen, dass er bis Oktober 1651 in Laibach blieb. Von dort aus ging er nach Graz, wo er als Ethikprofessor, Katechet und Beichtvater tätig war. In dieser Periode begannen oder vertieften sich zusätzlich seine Bedenken bezüglich seiner weiteren Berufung für den Jesuitenorden. Nach dem 20. April und vor dem 6. Juli 1652 ging er nach Linz und von dort aus schon bald nach Wien, wo er im Studienjahr 1652/53 Logik lehrte. In diesem Zeitraum entstand seine Rede zu Ehren der Gründer und Wohltäter der Universität Wien (*Inferiae Austriaco-academicae piis Manibus*

fundatorum et benefactorum Universitatis Viennensis), wodurch indirekt seine Behauptung in den höchsten Wiener Universitären sowie kulturellen und politischen Kreisen bestätigt werden kann. Seine persönliche Krise vertiefte sich offensichtlich dermaßen, dass er im September 1653 den Orden verließ. In dem im Jesuitenarchiv zum Teil erhaltenen Briefwechsel zwischen dem Jesuitengeneral und Schönleben sowie dem Jesuitengeneral und dem Provinzial der Österreichischen Ordensprovinz werden keine konkreten Gründe für den Austritt aufgeführt, die Briefe lassen allerdings die Vermutung zu, dass es sich um Gründe persönlicher Natur handelte. Im Hintergrund des Austritts könnten Schönlebens Wunsch nach der Fortsetzung des Theologiestudiums an einer nicht-jesuitischen Universität, seine Tätigkeit im Bereich der Mariologie, Schwierigkeiten bei der Anpassung an die häufigen Versetzungen und Ortswechsel innerhalb der jesuitischen Ordensprovinz oder möglicherweise auch Differenzen mit einem seiner Mitbrüder gewesen sein.

Nachdem er Wien verlassen hatte, brach Schönleben nach Padua auf, machte höchstwahrscheinlich vorübergehend noch in Laibach Halt und bat seinen Vater darum, seinen Aufenthalt und sein Studium in Padua finanziell zu unterstützen. In die Matrikel der Theologischen Fakultät in Padua wurde er am 17. Dezember 1653 eingetragen, und schon zwei Tage später bestand er die Rigorosen im Fach Theologie. Das Thema seiner Rigorosen waren die Frage nach der Gleichwertigkeit der drei göttlichen Personen und die Frage, ob Christus immer Mensch war oder dies erst mit der Zeit wurde, welche er auf der Grundlage des neunzehnten Kapitels des ersten Buches sowie des zwölften Kapitels des dritten Buches *Libri sententiarum* von Peter Lombard erörterte. Nach der erfolgreichen Verteidigung blieb er noch eine Zeit lang in Padua und sammelte im Universitätsarchiv genealogische und historische Daten für seine geplanten genealogischen Schriften.

Nach Laibach kehrte er im Frühling 1654 zurück, wahrscheinlich etwa zwei Monate bevor er – am 6. Mai 1654 – vom Kaiser zum Domdekan von Laibach ernannt wurde, woraufhin er am 2. Juni 1654 in sein Amt eingeführt wurde. Als Dekan ging er verschiedenen Verpflichtungen nach: er hielt zahlreiche Predigten, führte Visitationen durch, nahm aktiv an den jährlichen Synoden teil, auch vermittelte er mehrmals in Konflikten und komplizierten juristischen Fällen. Er war längere Zeit als Schriftführer

(1655–1661) und Ökonom (1656–1658) des Domkapitels tätig. Nach dem Tod des Domprobstes Marko Dolinar Anfang 1657 wurde er Nachfolger seines Benefiziums des Hl. Georg, das Schönleben daraufhin bis zu seinem Tod beibehielt. In dieser Periode erlangte er auch den Titel des Apostolischen Protonotars. Nach bisher bekannten Daten erfolgte dies im Jahr 1660. Die Periode seines Dekanats war durch einen Streit bezüglich der Assistenz beim Pontifikalamt geprägt, der sich in einer Phase dermaßen zuspitzte, dass Bischof Buchheim Schönleben am 27. März 1660 seines Amtes (als Dekan) enthob. Dank der Vermittlung des Nuntius wurden ihm jedoch bereits im Juli desselben Jahres alle Würden des Dekans zurückgegeben, die Unstimmigkeiten hinsichtlich der Assistenzen lösten sich hingegen größtenteils erst im Dezember 1665. Während seines Dekanats verfasste er mariologische Werke (*Orbis universi votorum*, 1659) und begann mehrere Predigtsammlungen vorzubereiten, er ordnete die Bibliothek von Wolfgang Engelbert Auersperg und begann, handschriftliche Entwürfe für seine Genealogien der Krainer Adelsgeschlechter zu erstellen. Das Amt des Domdekans hatte er bis Anfang Juli 1662 inne. Das erste Mal bat er bereits im Juli 1662 um eine Entlassung aus dem Bistum, doch diese kam nicht zustande. Er wiederholte seinen Antrag im August 1666, als er darum ersuchte, von seiner Stellung als Domdekan in ein einfaches Benefizium ohne Kuratie versetzt zu werden, doch auch diesem Antrag wurde nicht stattgegeben. Weil er sich auf alle Fälle von den Lasten des Dekanats befreien wollte, schloss er am 2. November 1666 mit Octavio Bucelleni einen Vertrag über den Tausch seines Dekanats gegen zwei Benefizien Bucellenis in Lees und Ausgleichszahlungen. Der Bischof von Laibach gab am 13. November 1666 ihrem Antrag statt, jedoch nur unter der Bedingung, dass er auch vom Kaiser bestätigt wird. Der Kaiser stimmte dem Tausch am 22. Dezember 1666 zu, die Präsentation Bucellenis ins Amt des Domdekans erfolgte jedoch erst am 7. Mai 1667. Aus diesem Grund wurde auch das Bischöfliche Dekret über die Ernennung und Investitur des neuen Dekans Bucelleni erst am 3. Juli erlassen.

Schönleben blieb bis Ende 1669 in Laibach und bereitete seine besten mariologischen Werke und Predigtsammlungen, *Vera ac sincera sententia* (1668, 1670), *Fasten-Freytag und Sontag-Predigen* (1668), *Feyertäglicher Erquick-Stunden* (1669, 1670), für den Druck vor. In dieser Periode begann er auch, sein wichtigstes historisches und polyhistorisches Werk zu schreiben,

nämlich die Schrift *Carniolia antiqua et nova*. Um sich leichter den begonnenen historischen Schriften zu widmen, gewährten ihm die Landstände am 13. August 1668 eine finanzielle Unterstützung von 200 Gulden jährlich; später wurde ihm noch viermal (1670, 1672, 1675 und 1678) eine Geldzuwendung zugeteilt, ferner fügten die Landstände noch 60 Gulden jährlich für die Bezahlung eines Schreibers hinzu. Im Jahre 1668 ersuchte Schönleben um das Amt des Pfarrers in der Pfarre Manspurg, die zum Zisterzienserkloster in Wiener Neustadt gehörte. Obwohl er am 6. Juli 1668 von Bischof Josef Rabatta eine ausdrückliche Empfehlung dafür erhielt, kam es nicht zu seiner Ernennung. Ende August 1669 kam Schönlebens Name unter den Kandidaten für das Amt des Pfarrers von Reifnitz und des Archidiakons von Unterkrain vor. Auf Empfehlung des Landesvizedoms von Krain fiel am 13. Oktober 1669 die Wahl des Kaisers für dieses Amt auf ihn.

Im Amt des Archidiakons stieß er mit seinem Versuch, wieder Ordnung in die kirchenrechtlichen Angelegenheiten zu bringen, auf Widerstand der Grundherren Trilek und Unverständnis der Gemeinde. Trotz der Schwierigkeiten blieb er dennoch bis Ende 1675 oder sogar Anfang 1676 in Reifnitz. Während seiner Amtszeit in Reifnitz ließ er sein bedeutendstes mariologisches Werk, *Palma virginea* (1671), drucken und bereitete eine neue Ausgabe des Lektionars *Evangelia inu lystuvi* (1672) vor. Es erschienen auch zwei lateinische Predigtsammlungen, jeweils in zwei Bänden, und zwar Fasten- (*Tractatus geminus de mysteriae Dominicae passionis*, 1673) und Sonntagspredigten (*Horae subsecivae dominicales*, 1676), für den Druck bereitete er noch sein erstes historiographisches Werk, *Aemona vindicata* (1674), vor. Nach seiner Rückkehr nach Laibach widmete er sich in den Jahren 1676–1681 hauptsächlich den Vorarbeiten für sein historisches Hauptwerk, die Schrift *Carniolia antiqua et nova* (1680–1681). Er bearbeitete noch vier Genealogien von Krainer Adelsgeschlechtern (Gallenberg, Ursini-Blagaj, Attems und Auersperg) für den Druck und befasste sich intensiv mit der Genealogie der Habsburger (*Dissertatio polemica de prima origine augustissimae domus Habsburgo-Austriacae*, 1680; *Annus sanctus Habsburgo-Austriacus*, 1696). Schönleben starb nach einer dreiwöchigen Krankheit am 15. Oktober 1681 in Laibach, er ist in der Jesuitenkirche St. Jakob in der Gruft unter dem Altar des hl. Kreuzes begraben. Zum Haupterben seines Vermögens bestimmte er das Jesuitenkolleg in Laibach.

Schönleben ist auch wegen seines ausgesprochen breiten Bekanntenkreises, der sich vor allem durch sein Studium und seine Mitgliedschaft im Jesuitenorden ausgebildet hat, interessant. Die Durchlässigkeit und Übernationalität der jesuitischen Ordenslandschaft führte Schönleben in verschiedene Milieus ein und brachte ihn mit sehr unterschiedlichen Menschen in Beziehung. Dadurch bekam er auch Zugang zu Bibliotheken und Archiven der Grazer Universität, der Wiener Universität und verschiedener Kollegien. Unter den bedeutendsten Jesuiten aus seinem Bekanntenkreis hob er selbst besonders seinen Lieblingsprofessor Hermann Horst sowie andere Immaculata-Verehrer hervor: Bernard Geyer, Paul Rosmer, Leonard Bachin, Nicolaus Avancini und Joannes Berthold (es ist erwiesen, dass Schönleben auch nach seinem Austritt aus dem Orden mit ihm in persönlichem Kontakt stand). Unter den Jesuiten aus Krain standen ihm Matija Bastjančič, Janez Šega (Beichtvater von Kaiser Leopold I.), Frančišek Harrer, Jakob Škerl und Mihael Šter am nächsten. Seine europäischen Kontakte beschränkten sich aber nicht nur auf Mitglieder des Jesuitenordens, er stand auch in Briefkontakt mit mehreren Mariologen: mit dem Franziskaner Petrus de Alva et Astorga, mit Hypolit Marzacci und mit Simon Santagata, einem Kanoniker aus Bologna. Letzterer hatte wahrscheinlich die meisten Verdienste dafür, dass Schönleben als Ehrenmitglied in der *Academia Gelatorum* in Bologna empfangen wurde. Er pflegte Verbindungen zu Wiener, Grazer und später vermutlich auch zu Paduaner Universitätskreisen. Davon zeugt seine Bekanntschaft und seine Zusammenarbeit mit Johann Wilhelm Mannagetta, der Doktor der Medizin (oftmaliger Dekan der medizinischen Fakultät und Rektor der Universität Wien) und Leibarzt der Kaiser Ferdinand II., Ferdinand III. und Leopolda I war. Aus der Zeit im Jesuitenorden stammte auch seine Verbindung zum Salzburger Erzbischof Maximilian Gandolf von Kuenburg. Bekanntenkreise, die dem Wiener Kaiserhof nahe standen, verhalfen ihm wahrscheinlich zumindest teilweise zur Ernennung zum Dekan des Domkapitels von Laibach und waren gewiss auch seiner Bewerbung um das Amt des Pfarrers von Reifnitz und des Archidiakons von Unterkrain dienlich. Später unterhielt er Briefkontakt zum Triester Bischof Anton Georg Marenzi, zum Bischof von Capodistria Francesco Zeno und sogar zum »Bollandisten« Daniel Papebroch. Auch Schönlebens Briefe an den Grafen Ferdinand Bonaventura I. von Harrach, der einen entscheiden-

den Einfluss auf Kaiser Leopold I. hatte, blieben erhalten. Schönlebens gedruckte Werke und besonders Fragmente seiner Handschriften zeugen von einer engen Zusammenarbeit mit Klostervorstehern mehrerer Klöster in Krain und anderswo (z. B. in Pleteriach, Landstrass, Sittich, Freudenthal, Minkendorf, Lilienfeld, Heiligenkreuz, St. Paul). Archivquellen, auf welche Schönleben in seinen Schriften Bezug nimmt, sowie Widmungen zu seinen Werken lassen auf eine enge Verbindung zum Krainer hohen Klerus und zum Adel schließen und sind auch ein Beweis dafür, dass er direkten oder indirekten Zugang zu zahlreichen kirchlichen und privaten Adelsarchiven hatte.

Diese Monografie liefert eine Übersichtsliste aller bislang bekannten Werke von Schönleben. Im Verzeichnis sind alle erhaltenen und nicht erhaltenen, alle gedruckten und handschriftlichen Werke berücksichtigt, am Ende der Liste sind außerdem noch Werke, die Schönleben nur bedingt zugeschrieben werden, eingefügt. Somit sind im Verzeichnis zahlreiche neue Handschriften (z. B.: das Bühnenstück *Haeresis fulminata*; zwei Handschriften *Arbor genealogica [...]/ familiae Aurspergicæ*; eine Handschrift *Genealogia illustrissimæ familiae [...]/ a Gallenberg*; handschriftliche Genealogien der Familien Saurau und Ursini-Rosenberg; Schönlebens Handschriften im Kodex MP 236 in der Metropolitana in Zagreb) und einige neue Drucke (z. B.: *Mars Austriacus*; *Campus liliorum*; *Trias colosseæ debito honori [...]/ de Khünburg*; *Oesterreichische Veste und Vormaur*) von Schönleben enthalten. Drei neu entdeckte Verzeichnisse Schönlebens für den Druck vorbereiteter Werke (aus den Jahren 1669, 1672 und um 1680) ermöglichen es uns, Schlüsse im Zusammenhang mit dem Prozess und der Chronologie der Entstehung von Schönlebens Schriften zu ziehen, sie zeugen auch vom heute verschollenen Teil seines Werkes. Die neu entdeckten historischen Handschriften und die überlieferten Belege für diverse verlorene Werke deuten besonders auf Schönlebens Interesse für Genealogie hin und lassen erkennen, dass er nicht nur Landes- sondern auch Hofhistoriker war. Die erhaltene Handschrift philosophischen Inhalts *Basis ethica* bestätigt sein Interesse für Philosophie, das bereits im Titel seiner frühen, nicht erhaltenen Rede *Philosophicum nihil* wahrgenommen werden kann. Belege zur Existenz von fünf handschriftlichen Predigt- und Redensammlungen (die heute verloren sind) zeugen von Schönlebens kontinuierlicher Predigertätigkeit,

die er offensichtlich auch im letzten Lebensabschnitt nicht unterließ (*Auctarium concionum festivarum*).

Schönleben interessierte sich sehr für Geschichte, ganz besonders für Genealogie, er wollte aber auch ein umfangreiches allgemeines Geschichtswerk verfassen, das sein Geburtsland Krain aus dem Schatten ans Licht – an die Seite anderer Länder – holen würde. Obwohl ihn dieses Wissensgebiet sehr faszinierte, war jedoch für ihn die Bearbeitung der Krainer Vergangenheit sehr mühsam. Und im Grunde genommen ist das gut verständlich: Weil in seiner Schul- und Studienzeit Geschichte noch kein selbstständiges Unterrichtsfach war, hatte er keinerlei Erfahrung auf diesem Gebiet. Bei seiner Arbeit betrat er in mancherlei Hinsicht Neuland, beging deswegen zwangsläufig Fehler, er hinterließ späteren Forschern aber dennoch wertvolle Richtlinien, von denen als Erster schon sein Schüler (in gewisser Hinsicht) und Nachfolger Johann Weichard von Valvasor Gebrauch machen konnte. Schönlebens historiographisches Hauptwerk, *Carniolia antiqua et nova* (1680–1681), stellte Krain von mehreren Gesichtspunkten aus dar (die historische Topographie, Genealogie, Chronologie, Kirchengeschichte, natürliche und geographische Gegebenheiten, Bevölkerung, Legenden u. a.). Die Geschichte des *Alten und neuen Landes Krain* gliederte er in drei Teile. Der erste Teil, *Apparatus*, wurde zuletzt gedruckt (1681). Darin stellte er die historische Topographie von Krain dar und gliederte den Stoff in sieben thematische Kapitel. Der zweite und der dritte Teil des ersten Bandes, die 1680 erschienen, liefern eine analytische Chronik von Krain von der Erschaffung der Welt bis zum Jahr 1000. Mit dieser Arbeit erwies sich Schönleben als gründlicher Kenner der älteren und zeitgenössischen Historiographie. Beim Verfassen berücksichtigte er zahlreiche handschriftliche Quellen und zitierte des Öfteren verschiedene Werke antiker Autoren. Im Sinne seiner Zeit erwähnte er die historischen Ereignisse und Fakten meistens nur, erläuterte sie jedoch nicht weiter und versuchte auch nicht, ihre Ursachen, Folgen und Zusammenhänge zu erklären. Bei der Quellen- und Literaturanalyse beging er so manchen Fehler, trotzdem schrieb er aber eine für seine Zeit gute Geschichte von Krain und erleichterte damit seinen Nachfolgern die Arbeit.

Für den Druck bereitete er auch die Schrift *Aemona vindicata* (1674) vor, in der er die Lage der römischen Siedlung Emona korrekt bestimmen konnte: Er setzte sie an die Burgstätte (Gradišče) in Laibach. Bei der Datie-

rung ihrer Entstehung ging er hingegen weniger kritisch vor: Er datierte sie vor die Gründung Roms. Die Schrift ist auch deshalb relevant, weil er darin auf die Bedeutung der römischen Inschriften als Primärquellen für die Rekonstruktion der Laibacher und Krainer Geschichte verwies. Im weiteren europäischen Raum fand Schönlebens Name wegen seiner genealogischen Abhandlung mit dem Titel *Dissertatio polemica de prima origine augustissimae domus Habsburgo-Austriacae* (1680, 1681) Beachtung, in der er verschiedene Theorien über die Herkunft der Habsburger übersichtlich darstellt. Er sprach sich darin für die fränkisch-germanische Theorie aus und leitete die Habsburger von Karl dem Großen ab. Mit demselben Thema befasst sich sein Text *Annus sanctus Habsburgo-Austriacus*, der erst fünfzehn Jahre nach seinem Tod im Druck erschien. Schönleben beschäftigte sich auch eingehend mit Genealogien der Krainer Adelsgeschlechter, von denen vier im Druck erschienen: *Genealogia illustrissimae familiae Sac. Rom. Imp. comitum de Gallenberg* (1680), *Rosa Ursina in provinciis Austriacis florens* (1680), *Genealogia illustrissimae familiae dominorum comitum ab Attimis* (1681) und *Genealogia illustrissimae familiae principum, comitum et baronum ab Aursperg* (1681). Aus den erhaltenen Handschriften geht hervor, dass Schönleben in die Genealogien, die er später drucken ließ, über mehrere Jahre hindurch immer wieder Ergänzungen und Verbesserungen einfügte (z. B. bearbeitete er die Genealogie der Familie Auersperg gewiss schon von 1656 an, jene der Familie Gallenberg ab 1664).

Schönleben als Historiker definieren weitgehend seine erhaltenen Handschriften historischen Inhalts (bei der Mehrzahl handelt es sich um Genealogien und genealogische Notizen) sowie Angaben zu seinen nicht erhaltenen historischen Schriften. Von zentraler Bedeutung ist der überlieferte inhaltliche Entwurf für den zweiten Band des Werkes *Carniolia antiqua et nova*. Daraus kann nämlich auf den Inhalt des Materials geschlossen werden, das er für die Fortsetzung der Geschichte von Krain nach dem Jahr 1000 gesammelt hatte, das aber heute als verloren gilt. Wenn noch das ein oder andere Werk über die Habsburger Dynastie, das in den Verzeichnissen der für den Druck vorbereiteten Werke aus den Jahren 1669 und 1672 vorkommt, erhalten wäre, würde Schönleben wohl einen noch wichtigeren Stellenwert unter den österreichischen Hofhistoriographen einnehmen. Für die Einsicht in Schönlebens historiographische Tätigkeit sind auch seine erhaltenen Handschriften und handschriftlichen Frag-

mente von Schriften, die später im Druck erschienen sind, von Bedeutung. Daraus können nämlich seine Forschungsansätze und der schrittweise inhaltliche Ausbau der Entwürfe herausgelesen werden.

Schönleben war ein begeisterter Sammler von Fragmenten der Vergangenheit, er sammelte die verschiedenartigsten chronologischen und genealogischen Daten und notierte sich auch zeitgenössische Ereignisse. Er schrieb Tagebücher, zeichnete während seines Dekanats detailliert das Geschehen im Domkapitel auf (Protokolle) und vermerkte alle wichtigen zeitgenössischen Ereignisse (z. B. *Translatio s. Peregrinae*). Sein historisches Werk zeichnet sich durch seine Heimatliebe, seine Tendenz zur analytischen Darstellung der Vergangenheit, sein Interesse für die Genealogie und seine Bewunderung der Habsburger Dynastie aus. Weil im Vordergrund von Schönlebens historischer Tätigkeit und seines Datensammelns sein Geburtsland Krain und deren Bewohner standen und weil seine Arbeit finanziell von den Landständen unterstützt wurde, bezeichnen wir ihn vor allem als Landes- beziehungsweise auch als Ständehistoriker. Aufgrund von Werken, in denen er die Habsburger verherrlicht, wird er auch als Hofhistoriograph eingestuft. Teilweise kann er auch als Vertreter der Kirchengeschichtsschreibung aufgefasst werden; für den zweiten Band von *Carniola antiqua et nova* sammelte er nämlich chronologische Daten über Klöster, Bistümer und Pfarren. Im Hinblick auf seine Quellen und die am häufigsten zitierten Autoren können wir ihn als Erben der Geschichtsschreibung, die sich an der Wende vom Humanismus zum Barock herausgebildet hatte, betrachten. Gemäß Anna Coreths Bestimmung der Geschichtsschreibung in der Zeit des Barock können in seinem Opus allerdings auch typische barocke Elemente wahrgenommen werden: die Vorliebe für Genealogie, die Tendenz zur analytischen und chronologischen Darstellungsweise, die Einbindung topographischer Daten und eine polyhistorische Art der Behandlung eines Themas.

Aus den überlieferten Titeln von Schönlebens frühen gedruckten Reden kann (obwohl die meisten Reden selbst nicht erhalten sind) eindeutig darauf geschlossen werden, dass die Jesuitenoberen bei ihm schon früh seine offenkundige Rednergabe entdeckten. Es ist nämlich sehr unwahrscheinlich, dass ansonsten so viele seiner frühen Reden gedruckt worden wären. Aus seinem rhetorischen Werk als Ganzem kann übrigens erschlossen werden, dass er aus einem anfangs nur gelegentlichen Redner allmählich

zum Prediger heranreife. Seine Redner- beziehungsweise Predigertätigkeit kann in drei Zeitabschnitte unterteilt werden. Aus der ersten – jesuitischen – Periode (1642–1653) sind achtzehn Titel seiner akademischen Reden und Ansprachen sowie eine Sammlung von Lobreden (*Campus liliorum*, 1. Teil) überliefert. Zehn davon sind im Originaldruck oder im späteren Nachdruck von Schönleben erhalten, von neun Reden sind hingegen nur die Titel bekannt. Im zweiten Band seiner Festpredigten sind auch fünf Predigten aus dieser ersten, jesuitischen Periode enthalten. Wenn mehrere Predigten datiert wären, könnte womöglich noch so manche dieser Periode zugeordnet werden. Die zweite Periode (1654–1676) stellt den Höhepunkt von Schönlebens Predigertätigkeit dar. In diesem Zeitraum trat er nicht nur als Prediger und Gelegenheitsredner auf, sondern überarbeitete seine Predigten auch eingehend und bereitete sie für den Druck vor. In den Jahren 1668–1676 sind vier Predigtsammlungen, jeweils in zwei Bänden, im Druck erschienen, und zwar *Fasten-Freytag und Sonntag-Predigen* (1668), *Feyertäglicher Erquick-Stunden* (1669–1670), *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis* (1673) sowie *Horae subsecivae dominicales* (1676). In der letzten Periode (1676–1681) war er, den Quellen zufolge, viel seltener als Prediger, nämlich lediglich als Gelegenheitsredner, tätig. In dieser Zeit bereitete er vermutlich eine erweiterte Ausgabe seiner Festpredigten für den Druck vor (*Auctarium concionum festivarum*). Posthum erschien beim Buchdrucker Mayr in Salzburg sein Handbuch *Allegoriae SS. Patrum, ordine alphabetico, in gratiam concionatorum collectae* (1682).

Schönlebens Predigten haben die Bibel als Ausgangspunkt und nehmen Bezug auf die jesuitische Homiletik. Es handelt sich meist nicht um Auslegungen der täglichen Lesungen, sondern um Kommentare zu Bibelabschnitten, die am treffendsten das Thema erhellen, das der Prediger vorstellen will. Die Bibelstellen veranschaulicht Schönleben am liebsten mit anderen Bibelzitatens, oft geht er dabei in eine allegorische Erklärung über. Er zieht gerne Parallelen zwischen Beispielen aus dem Alten und dem Neuen Testament. In einigen Predigten bezieht er sich auch auf das Tagesevangelium, es bleibt dabei aber meist nur bei einer kurzen Erwähnung, die in keinen längeren inhaltlichen Teil übergeht. Genauso wie Jesuiten in allen ihren Ämtern (besonders beim Gottesdienst) das Gespräch einsetzen, ist auch Schönlebens wichtigstes Mittel bei der Inhaltsdarstellung der Dialog mit den Anwesenden. Er redet die Zuhörer direkt an, richtet Fragen an sie und

weist sie zurecht (es kommen häufig rhetorische Fragen, Apostrophen und Ausrufe vor). Ebenso wie bei den Jesuiten standen auch in seinen Predigten die Sünde, die Tugend und schließlich ermutigende Worte im Mittelpunkt. Mit der jesuitischen Homiletik stimmen außerdem die äußere und innere Struktur seiner Predigten sowie die Treue zur klassischen Rhetorik überein. In Schönlebens Predigten herrschen Ernst und Bedächtigkeit, wohingegen die verwendeten Ausdrücke und die Metaphorik gewagter sind. Die Predigten sind ausgesprochen rational ausgerichtet, man ahnt den Gelehrten und Theologen im Hintergrund. Trotzdem wollte er den Gläubigen nicht nur den Horizont erweitern, sondern sie auch innerlich rühren.

Schönleben fasste Daten und Beispiele aus der Vergangenheit als wichtige illustrative sowie erzieherische Elemente auf. Er war davon überzeugt, dass Exempel wesentlich dazu beitragen, sich die Essenz der Predigt zu merken. Er setzte häufig Metaphern und Allegorien, aber auch Synekdochon, Antonomasien, Litotes und Metonymien ein. Seine Predigten sind besonders durch Figuren wie Akkumulation, Asyndeton und Polysyndeton, Antithese, Klimax, Paronomasie u. a. gekennzeichnet. In seinen Predigten fällt das Wiederholen ein- und derselben Phrase (einer Behauptung, eines Topos oder eines Zitats aus der Bibel) auf, welche somit die Funktion eines Leitgedankens, eines Mottos erhält. Durch Apostrophen, rhetorische Fragen und Ausrufe werden die Predigten lebendiger gemacht. Eine Besonderheit der Predigten sind auch die ausgeprägten Details und deren Erörterungen. Um das Gesagte zu bekräftigen, reiht er gerne lange Serien von Beispielen und Argumenten aneinander (meistens sind dies Zitate verschiedener Autoren). Schönleben untermauert seine Argumentation mit einem Beweis, den er wiederum mit einem neuen Beweis bekräftigt, was stellenweise zu Verständnisschwierigkeiten führt, denn angesichts der Fülle von Beweisen verliert der Leser leicht den Ausgangspunkt aus den Augen. Deshalb vermute ich, dass seine tatsächlich gehaltenen Predigten kürzer waren, dass sie mehr Exempel und weniger Zitate enthielten. Möglicherweise suchte er beim mündlichen Vortrag noch häufiger Kontakt zu seinem Publikum (Apostrophen, rhetorische Fragen, Ausrufe) und verdeutlichte die inhaltlichen Schwerpunkte, indem er den Hauptgedanken der Predigt mehrmals wiederholte.

Die Hauptquelle von Schönlebens Predigten ist die Bibel. Nach der Zitathäufigkeit und -anzahl folgen ihr Schriften der Kirchenväter und anti-

ker Autoren. Er bezieht sich oft auch auf Werke mittelalterlicher Prediger. Aus den Marginalien seiner Predigtsammlungen ist ersichtlich, dass er beim Verfassen seiner Predigten verschiedene Rhetorik- und Predigerhandbücher zu Hilfe nahm. Er nennt z. B. folgende Werke: *Mundus symbolicus*, *De symbolica Aegyptiorum sapientia*, *Promptuarium exemplorum* und *Promptuarium concionum*. Von seinem Bezug zur jesuitischen Homiletik zeugt auch die Tatsache, dass er von der damaligen Predigtproduktion gerade Werke von jesuitischen Predigern und Predigttheoretikern am besten kannte und sie auch am häufigsten zitierte. Diese Predigten sind somit ein aufschlussreicher Beweis dafür, dass Schönleben trotz seines Austritts aus dem Orden der geistigen Kultur der Jesuiten treu blieb und auch in späteren Jahren darauf aufbaute.

Aus Schönlebens Vorworten zu seinen Predigtsammlungen ist ersichtlich, dass in seiner Zeit in der kirchlichen Rhetorik schrittweise Neuerungen eingeführt wurden, welche den Übergang zum Barock ankündigten. Obwohl er den Innovationen gegenüber anfangs eher zurückhaltend gegenüberstand und den Konzeptismus (»stilus argutus«) kritisierte, war er in der Schlussphase seiner aktivsten Predigerzeit bereits positiv dazu eingestellt. In seinen Predigten lassen sich bestimmte Merkmale der Homiletik des 17. Jahrhunderts erkennen, die teilweise schon auf den Barock hinweisen, z. B. verglich er das Menschenleben mehrmals mit einem Schauspiel (»theatrum mundi«); das Leiden Christi malte er mit Tiefe und Präzision; lange Reihen von rationalen Beweisen verband er zu einer untrennbaren Einheit mit Emotionen, die mithilfe der Beweise erst geweckt werden sollten. Besondere Merkmale von Schönlebens Stil, die teilweise auch mit denen des Frühbarocks übereinstimmen, sind Allegorien, Metaphern, Vergleiche, Allusionen, Sentenzen, Anagramme und lange Zitatreihen. Diese Elemente definieren sein gesamtes rhetorisches Opus. Seinen persönlichen Stil entwickelte Schönleben auf der Grundlage der klassischen jesuitischen Rhetorik und neuer Strömungen in der kirchlichen Rhetorik, die teilweise auch von seinen jesuitischen Zeitgenossen mitgeprägt wurden.

Schönleben spielte sowohl auf dem Gebiet der Historiographie als auch auf dem der Homiletik eine bedeutende Übergangsrolle: auf dem ersten als Nachfolger der Historiographie, die sich in der Spätrenaissance – im Übergang von der humanistischen zur barocken Historiographie – herausbildete, und auf dem zweiten als Nachfolger der nachtridentini-

schen jesuitischen Rhetorik. Als Historiker war er an die Tradition der vergangenen Epoche angelehnt, mit seinen Schriften trug er maßgeblich zum Durchbruch der barocken Historiographie bei und bahnte seinen Nachfolgern (vor Allem Johann Weichard von Valvasor, Johannes Gregor Thalnitscher sowie anderen europäischen Historikern, die über die Habsburger Dynastie schrieben) den Weg. Als Prediger wuchs und reifte er hingegen auf dem Fundament der jesuitischen, an die klassische Rhetorik gestützten, homiletischen Predigertradition. Er erkannte neue Richtungen in der Rhetorik des 17. Jahrhunderts und übernahm sie teilweise auch. Seinen persönlichen Stil baute er auf der jesuitischen Rhetoriktradition, auf einer figurativen Sprache und einem lebhaften Ausdruck auf, er blieb aber zugleich auch ausgesprochen rational.

Apes academiae

1

Urednik zbirke

Luka Vidmar

Monika Deželak Trojar

JANEZ LUDVIK SCHÖNLEBEN (1618–1681)

ORIS ŽIVLJENJA IN DELA

Uredil

Luka Vidmar

Recenzenta

France Martin Dolinar

Igor Grdina

Imensko kazalo

Nina Ditmajer

Prevoda povzetka

DEKS (*angleščina*) in Ana Monika Habjan (*nemščina*)

Oblikovanje, stavek in prelom

Studio Jančič

Izdajatelj

Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU

Za izdajatelja

Marko Juvan

Založila

Založba ZRC, ZRC SAZU

Za založbo

Oto Luthar

Glavni urednik

Aleš Pogačnik

Tisk

Collegium Graphicum, d. o. o., Ljubljana

Naklada

300 izvodov

Prva izdaja, prvi natis

Ljubljana 2017

© 2017, Založba ZRC

ISSN 2536-2747

Knjiga je nastala v okviru raziskovalnega programa *Literarnozgodovinske, literarnoteoretične in metodološke raziskave* (P6-0024) in raziskovalnega projekta *Prepovedane knjige na Slovenskem v zgodnjem novem veku* (L6-7134), ki ju sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna. Izid knjige je s sredstvi za leto 2016 podprla Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

O avtorici

Monika Deželak Trojar se je rodila leta 1982 v Celju. Na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je diplomirala iz zgodovine in latinskega jezika s književnostjo, leta 2015 pa je na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru doktorirala iz zgodovinskih znanosti. Zaposlena je na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU. Ukvarja se s starejšim slovenskim slovstvom 17. in zgodnjega 18. stoletja in z zgodovinopisjem 17. stoletja. Leta 2009 je sodelovala pri znanstvenokritični izdaji *Škofjeloškega pasijona*, leta 2011 pa uredila knjižno znanstvenokritično izdajo rokopisa kranjskega duhovnika Adama Skalarja (*Skalarjev rokopis 1643: editio princeps*). V zadnjem obdobju je v središču njenega raziskovalnega zanimanja Janez Ludvik Schönleben (1618–1681).

»Schönlebnov ohranjeni natisnjeni in rokopisni opus razkriva nepredstavljivo marljivega učenjaka, ki ga je izoblikoval jezuitski šolski in redovni sistem 17. stoletja z vsebinsko izredno širokimi zanimanji. Ugajalo mu je samotno in skromno življenje, prijale pa so mu tudi zunanje časti, vendar se zdi, da ga ni gnalo toliko častihlepje kolikor iskanje vedno novih in večjih izzivov. Te časti je potreboval in brez njih vse do odpovedi službi arhidiakona in ribniškega župnika ni mogel živeti, vendar je bil ravno zaradi njih ves čas tudi nezadovoljen, ker so mu jemale čas za znanstveno udejstvovanje. Bil je perfekcionista in je vse, česar se je lotil, delal z veliko mero skrbnosti in osebne angažiranosti, ravno to pa je bilo verjetno vzrok, da je tako težko usklajeval službe in znanost. Imel je izoblikovan občutek za cerkvenopravne zadeve, težil je k tradiciji in bil zavzet zagovornik jasnih ter nedvoumnih pravnih pravil. Bil je precej samozavesten in je ne glede na okoliščine vztrajal pri svojem prepričanju. Ni se bal izpostaviti in se boriti za svoje pravice in pravice drugih, kar pa v okolici ni vedno naletelo na odobravanje. Deloval je v skladu z lastno vestjo in prepričanjem: *“/.../ non teneor ea, quae sint contra meam conscientiam et iudicium.”*«

ZALOŽBA
Z R C

<http://zalozba.zrc-sazu.si>

ISSN 2536-2747 27€

